

خوجىلار ۇەزىپىلىرى

(تارىخىي رومان)

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

رومانـدا XVI - ئەسـرىنىڭ ئاخـرى، XVII - ئەسـرىنىڭ دەسـلەپكى يېرىمـدا يـۈز بەرگـەن ۋەقەلـەر بايـان قىلىنـدۇ.

مۇئەللىپ بـاي ۋە ھەققانـي مەنبەلەرگـە ئاساسلىنىپ ئەينـى چاغلاردا يـاركەنـت ئۇيغـۇر خانلىقىدا ئـورۇن ئالغان خانلارنـىڭ ئۆزئـارا قىلىشـقان شەپقەتسـىز كۈرىشـىنى بايـان قىلىدۇ.

بـەش خاننـىڭ ھاياتـى ۋە پائالىيىتـى ھېلىغچـە ئـاز تەتقـىق قىلىنغـان «تارىخـى رەشـىدى»، «تارىخـى قەشقەر»، «تەزكەرىيـى خوجىغان» قاتارلىـق ئەمگەكلەرگە ئاساسـلىنىپ كـەڭ ۋە ئىزچـىل تەسـۋىرلىنىدۇ.

كىتابتـا خانلارغـا زور تەسـىر يەتكۈزگـەن سـوپى ئەربابلارنـىڭ - خوجىلارنـىڭ پائالىيىتىگـە ئالاھـىدە دىققـەت ئاغدۇرۇلـىدۇ.

كىتاب كەڭ ئوقۇرمەنلەر ئاممىسىغا بېغىشلانغان.

بۇ رومان 2017 - يىلى مىر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان مالىك مەھەمدىنوۋ تەرجىمىسىگە ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى.

خەمىت ھەمرايېۋ

خوجىلار ۋەزىپىلىرى

(تارىخىي رومان)

نەشرگە تەييارلىغۇچى:
ئابدۇرېشىتھاجى كېرىمى

مۇھەررىرى:
ئابدۇلجېلىل تۇران

1 - نەشرى
2018 - يىل ئىيۇن

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
تۈركىيە - ئىستانبۇل

ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

ئاپتور – ھەققىدە 005
ئۇيغۇرچە نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن 007
خوجىلار ۋەزىپىلىرى 011
پرولوگ 013

بىرىنچى كىتاب
شادى غوجا

بىرىنچى قىسىم: III مۇھەممەت خان

1 - باب: تۇرپاندىن تەشۋىشلىك ئۇچۇر 019
2 - باب: مۇھەممەت خاننىڭ ئويلىرى 029
3 - باب: مېھرىنۇش بېگىم 036
4 - باب: يۇرۇش 043
5 - باب: قەشقەردە 054
6 - باب: تۇرپان 058
7 - باب: قاراشەھەر 064
8 - باب: قامال 071
9 - باب: ھەددىجە 074
10 - باب: قاراشەھەردىكى ئىسيان 079
11 - باب: تۇرپانغا ئىككىنچى يۇرۇش 086
12 - باب: خۇدابەندىنىڭ مەغلۇبىيىتى 092
13 - باب: تۇتقۇن 100

14 - باب: سىزنىڭ ئاتىڭىزغا پادىشاھلار قۇلاق سالاتتى 107
15 - باب: ئايرىلىش 112
16 - باب: بېنۇا گوھىسنىڭ قەدەم تەشرىپى 119
17 - باب: ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ قوزغىلىڭى 127
18 - باب: تۇرپانغا ئۇچىنچى يۈرۈش 133
19 - باب: قاراشەھەرنى ئازاد قىلىش 138
20 - باب: ئۆلۈم ئالدىدىكى ئۇچرىشىش 145

2 - قىسىم: شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان

1 - باب: مەملىكەتنىڭ يېڭى ھۆكۈمدارى 154
2 - باب: خانۇم پاشا 160
3 - باب: تۇرپان ۋالىسىنىڭ دەۋاسى 165
4 - باب: كۇچارنىڭ غۇلىشى 170
5 - باب: تۆمۈر سۇلتاننىڭ يۈرۈشى 178
6 - باب: ئابدۇلھادىنىڭ ئالاھىدە مەۋقەسى 185
7 - باب: تۆمۈر سۇلتاننىڭ ئۆلۈمى 189
8 - باب: قەشقەر ئابدۇلېتىپنى كۇتمەكتە 198
9 - باب: قاراشەھەر ئابدۇرېھىمغا سادىق بولۇپ قالدى 208
10 - باب: ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ خائىنلىقى 217
11 - باب: پاشا خانۇم 227
12 - باب: ئاقسۇ پۇقراسىنىڭ مەۋقەسى 232
13 - باب: ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ ئۆلۈمى 238
14 - باب: ئاقسۇنىڭ يېڭى ۋالىسى 242
15 - باب: شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خاننىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى 255
16 - باب: III مۇھەممەت خان مەدرىسىسى 262
17 - باب: ياركەنت خانلىقىنىڭ ۋارىسى 278
18 - باب: ئۇ تەختتە توققۇز كۈن ئولتۇردى 287

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

3 - قىسىم: ئابدۇلھېتىپ خان

1 - باب: يارکەنتکە يۈرۈش 295
2 - باب: ئون تۆت ياشلىق ھۆکۈمدار 301
3 - باب: ئابدۇرېھىم کۆرەشنى قايتا باشلىدى 307
4 - باب: کۇچار 313
5 - باب: ئاقسۇنى ئىككىنچى قېتىملىق قامال قىلىش 321
6 - باب: شادى خوجىنىڭ ژاستىچىلىکى 330
7 - باب: ئابدۇرېھىم سۇلتان قول قوشتۇرۇپ ئولتۇرمدى 345
8 - باب: ھۇجۇم 353
9 - باب: بەھەيۋەت رېجە 361
10 - باب: «ئاقتاغلىقلار»دىن «قاراتاغلىقلار»غىچە 370
11 - باب: کېسەل 376
12 - باب: کېلەچەك ھەققىدە ئويلار 387
13 - باب: ئەمرلەر قارارى 392
14 - باب: تۇرپاندىن نەزەر 398
15 - باب: قەشقەرنىڭ يېڭى ژالسى 406
16 - باب: ئاکا - ئۇکىلارنىڭ ئۆز ئارا کۆرىشىنىڭ باشلىنىشى 413
17 - باب: شادى خوجىنىڭ ھەل قىلغۇچى سۆزى 423
18 - باب: «ئۇ چىرايلىق، سېخى، ئادىل ئىدى...» 430
19 - باب: بىر يىلغا باراۋەر ماتەم 437

4 - قىسىم: II سۇلتان ئەخمەت خان، II سۇلتان مەخمۇت خان

1 - باب: ئاکا - ئۇکىلار رىقابىتى 443
2 - باب: يۇنۇس 452
3 - باب: شادى غوجا – ژاستىچى 459
4 - باب: II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ غۇلىشى 468
5 - باب: ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئۆلۈمى 477

6 - باب: ئابۇل مۇھەممەت قاراشەھەردە مۇستەھكەملەندى 486
7 - باب: كۇچاردىن قاراشەھەرگە 491
8 - باب: ئابدۇلھادىنىڭ مەخپىي رىجىسى 498
9 - باب: ئابدۇلھادىنىڭ پاجىئەسى 505
10 - باب: سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ كۇچارغا ھۇجۇمى 513
11 - باب: ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ پىيىگە چۈشۈشى 521
12 - باب: ئابدۇللا سۇلتان ئاقسۇدا قارارلاشتى 530
13 - باب: II سۇلتان مەخمۇت خان خوجلارغا قارشى 534
14 - باب: II سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ ئۆلۈمى 540
15 - باب: ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ شىددەتلىك سەكرەپ ئىلگىرىلىشى 549
16 - باب: II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئاخىرقى غەلىبىسى 558
17 - باب: بېمىسال قارار 565
18 - باب: ئاتا ئارزۇسىنى ئوغلى رويابقا چىقاردى 575
19 - باب: قۇمۇلدىن قەشقەرگە 583
20 - باب: قەشقەردە 593
21 - باب: II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئاقىۋىتى 600

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئاپتور - ھەققىدە

كىتاب ئاپتورى - خەمىت كېرىم ئوغلى ھەمرايېۋ تونۇلغان ئالىم، تەرجىمان، يازغۇچى. ئۇ، 1958 - يىلى ئالمۇتا شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ، تاشكەنت دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىلىم تەھسىل كۆرىدۇ، ئاتالمىش ئالىي بىلىم دەرگاھىنى پۈتتۈرۈپ، ئۇستاز بولۇپ ئىشلىدى. خەمىت ھەمرايېۋ ئەدەبىياتشۇناس، سىياسىي پەنلەر دوكتورى.

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پەن ئاكادېمىيىسىنىڭ يېنىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا بىر نەچچە يىل ئىلمىي خادىم بولۇپ ئىشلىگەن.

فىرانسىيە ۋە بېلگىيەدە ئىلمىي ستاژىروۋكىلاردا بولدى.

فىرانسىيە، ياپونىيە، ھىندىستان، ئا ق ش لاردا ئۆتكۈزۈلگەن ئىلمىي كونفېرېنسىيەلەرگە بىر نەچچە قېتىم قاتناشتى.

خەمىت ھەمرايېۋ 1997 - يىلى تۈركىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن «XX ئەسىردىكى ئۇيغۇرلار» خەلقئارالىق كونفېرېنسىيەسىنىڭ تەشەببۇسكارلىرىنىڭ بىرى.

ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ دىپلومىنىڭ ئىگىسى، ئۇيغۇر مېسېناتلىرى تەشكىل قىلغان «ئىلھام» مۇكاپاتىنىڭ ئىلىم بويىچە ساھىبى.

خەمىت ھەمرايېۋ - بىر نەچچە ئىلمىي مونوگرافىيالەرنىڭ، شۇنداقلا «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» ۋە «ئۇيغۇر نەسرىي ئەسەرلىرىنىڭ بەزىبىر تەرجىمە مەسىلىلىرى» مۇئەللىپى.

خەمىت ھەمرايېۋ تارىخىي ۋە بەدىئىي ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىپ كۆپچىلىككە تونۇلدى. ئۇ رۇس تىلىغا نۇرغۇنلىغان ئۇيغۇر كلاسسىك

شائىرلىرى بىلەن ھازىرقى زامان شائىرلارنىڭ ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلدى. جۇملىدىن خىرقىتىي، مولا شاكىر، سەيىت مۇھەممەت قاشىي، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، ئابدۇلھەي مۇھەممەدىي، دولقۇن ياسىننىڭ شېئىرلىرىنى تەرجىمە قىلدى.

خەمىت ھەمرايېۋ ئۇيغۇر پروزىسىنى (نەسرىي ئەسەرلىرىنى) تەرجىمە قىلىشقا كۆپ ۋاقىتىنى ئاجراتتى. تۇرغان توختىموۋ، ئەخمەتجان ھاشىرى، سۆيۇنگۈل چانىشېۋالارنىڭ ئەسەرلىرىنى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلدى.

خەمىت ھەمرايېۋنىڭ مۇشۇنىڭدىن يىگىرمە يىل بۇرۇن تۇرغۇن ئالماسنىڭ «ئۇيغۇرلار» ناملىق كىتابىنى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ ئېيتىشقا ئەرزىيدۇ.

«مەدەنىي مىراس» لايىھە بويىچە خەمىت ھەمرايېۋ ئاتاقلىق فىرانسۇز شەرقشۇناسى رېنې گرۇسسېنىڭ «دالا ئىمپېرىيىسى» ناملىق تارىخىي ئەسىرىنى رۇس تىلىغا تەرجىمە قىلغان.

ئاخىرقى ۋاقىتلاردا خەمىت ھەمرايېۋ يازغۇچى سۈپىتىدە تونۇلماقتا. «غۇلجا يولى» رومان - دىلوگىيا (ئىككى كىتابتىن ئىبارەت) 1918 - يىلى يۇز بەرگەن «ئاتۇ» پاجىئەلەر ھەققىدە يېزىلغان بولسا، «خوجىلار ۋەزىپىلىرى» ناملىق رومان - تېترولوگىيە (تۆت كىتابتىن ئىبارەت). XVIII - XVI ئەسىرلىرىدىكى تارىخ توغرىسىدا يېزىلغان. شۇ ئەسەرنىڭ بىرىنچى كىتابىنى سىلەرگە ھاۋالە قىلىۋاتىمىز.

خەمىت ھەمرايېۋ

ھازىر خەلقئارا قەلەمكەشلىرى ئۇيغۇر پەن (قەلەمكەشلىرى) مەركىزىنىڭ پرېزىدېنتى.

ئۇيغۇرتاپ كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئەلەيكۇم! ھۆرمەتلىك كىتابخان.

سىز ئوقۇۋاتقان بۇ كتاب ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدا تونۇلۇۋاتقان ئالىم، تالانتلىق يازغۇچى، تەرجىمان، ئەدەبىياتشۇناس، سىياسىي پەنلەر دوكتورى خەمىت ھەمرايېۋنىڭ ئەسىرى بولۇپ، كتاب جەمئىي تۆت تۇم بولۇپ رۇس تىلىدا يېزىلىپ نەشردىن چىققاندىن كېيىن، ئۇيغۇر ئاممىسىنىڭ جىددىي تەلىپىگە ئاساسەن، ئالمۇتادىكى ياش تەرجىمان مالىك مەھمەتوۋ ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ 2017 - يىل 6 - ئايدا، قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىدىكى «سىر» نەشرىياتى تەرىپىدىن ئۇيغۇر سلاۋيان يېزىقىدا نەشر قىلىنغان ئىكەن. كىتابنى ئاپتور خەمىت ھەمرايېۋ ماڭا ھەدىيە قىلىپ بەرگەن ئىدى. مەن كىتابنى ئوقۇغاندىن كېيىن كىتابنىڭ يېزىلىش ئۇسۇلى ۋە تارىخى ۋەقەلىكنىڭ ۋەتەندە يېزىلغان تارىخى رومانلارغا قارىغاندا بىر قەدەر تەپسىلىي يېزىلغانلىقى تارىخى شەخسلەرنىڭ شۇ دەۋردىكى سەرگۈزەشتلىرىنىڭ ئەينەن بايان قىلىنغانلىقى، تۇغلۇق تېمۇر «موغۇلستان» ئىمپېراتورلۇقىنىڭ قۇرۇلۇشى، ئۇنىڭ ئاخىرقى خانىدانلىقى بولغان «سەئىدىيە ئۇيغۇر خانلىقى» نىڭ تۇرپان، قاراشەھەر، كۇچا، ئاقسۇ، قەشقەر ۋە ياركەنتتىكى تەخت ۋارىسلىرىنىڭ خانلىق تالىشىش ئۆز - ئارا شەپقەتسىز قىرغىنچىلىقى ۋە ياركەنتتە تەسىرى كۈچلۈق بولغان «ئىسھاق غوجا» دەپ ئاتالغان «ئىسھاقىيە» سۇلۇكى بولمىش«قاراتاغلىق» سوپى - ئىشانلارنىڭ ياركەنت سەئىدىيە خانلىقىغا بولغان تەسىرى ۋە قەشقەردە تەسىرى چوڭ بولغان ئىشان كالان غوجا نامى بىلەن ئاتالغان مەختۇم

ئەزمەنىڭ چوڭ ئوغلى مۇھەممەت ئىمىن «ئاقتاغلىقلار» ، (يەنى جامائە ئاساسچىسىنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىلىدىغان «ئىشقىيە» دىنىي - سىياسىي ھەرىكىتىنى تەشكىل قىلغان «ئاقتاغلىقلار» ئۆزلىرىنىڭ مۇرىتلىرى كۆپ قەشقەردە بەكمۇ زور نوپۇزغا ئىگە بولغان.)

«ئاقتاغلىق» غوجا ئىشانلارنىڭ تەخت تالىشىش ۋاربسلىرىغا بولغان تەسىرى قاتارلىق تارىخى ۋەقەلىك بىر قەدەر ئەتراپلىق يورۇتۇپ بېرىلىدۇ.

ۋەتىنىمىزدە، بىر قانچە تارىخى رومانلار يېزىلغان بولسىمۇ، سىياسىي چەكلىمە تۈپەيلى يازغۇچىلىرىمىز ئۇيغۇر تارىخىنى ئەينەن يېزىشقا پېتىنالمىغان. ئاپتور خەمىت ھەمرايېۋ بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇپ كىتابخانلارنى خېلى دەرىجىدە مەمنۇن قىلىدۇ.

كىتابىدىكى بايان قىلىنغان «سەئىدىيە خانلىقى» نىڭ ئاخىرقى ۋاربسلىرى بولغان بەش خانىنىڭ ئۆز - ئارا تەخت تالىشىش كۈرىشى ۋە خانلارنىڭ تەخت تالىشىپ ئۆزلىرىگە يات بولغان جۇڭغارقالماقلىرىنى باشلاپ كېلىپ ئۇلارنىڭ قانلىق قولى بىلەن بىگۇناھ ئۇلۇۋاتقان ئۇيغۇر يىگىتلىرىنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى كىتابخانىنىڭ ئىچىنى ئاچچىق قىلىپ چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ...

سىز ئوقۇۋاتقان بۇ كىتاب ئاپتورنىڭ بىرىنچى تۇم كىتابى بولۇپ، ئاپتورنىڭ تەستىقلىشى بىلەن سلاۋيان يېزىقىدىن ئۇيغۇر ھازىرقى زامان يېزىقىغا ئايلاندۇرۇپ نەشرگە تاپشۇرۇش ئۇچۇن مۇشۇ ھالەتكە كەلتۈردۇم. كىتابنىڭ قالدى ئۇچ تومنى ئىنشائاللا داۋاملىق ئىشلەپ كىتابخانىنىڭ ئوقۇشىغا تەييارلىماقچىمەن.

كىتابنىڭ نەشرگە تەييارلىنىشىدا ئۇنداق ياكى مۇنداق خاتالىقلار سېزىلسە ئوقۇرمەنلەرتەنقىدى تۈزىتىش پىكرىنى بەرسە كېيىنكى نەشرىدە تۈزىتىپ كىتىمەن ۋە رەھمىتىمنى بىلدۈرىمەن.

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

كىتابنى ئۇيغۇر كونا يېزىقىغا ئايلاندۇرۇشتا ۋە ئۇنىڭ ئىملاسىنى تۈزۈتۈشتە، ھازىر ياپونىيەدە ئىلىم تەھسىل قىلۋاتقان كومپيۇتېر يۇمشاق دېتال مۇتەخەسسىسى غەيرەت كەنجى ئەپەندى تەمىنلىگەن «كەنجى كوررېكتورى» دىن پايدىلاندىم. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن غەيرەت كەنجى ئەپەندىگە رەھمىتىمنى بىلدۈرىمەن.

ھۆرمەت بىلەن: ئابدۇرېشىتھاجى كېرىمى

شۋېتسىيە - ستوكھولم

2017 - يىل 11 - ئاينىڭ 15 - كۈنى

خوجلار ۆەزىپىلىرى

ئۇلۇغ سۆيلىزاتسىيەنى، ئۇ ئۆزلۈكىدىن ۆەيران بولمىغۇچە، سىرتتىن بويسۇندۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

ئۇئىل دىيورانت.

سوپىلار داۋاملىق دەرۋىشلەر خانىسىدا ئولتۇرۇۋەرمەي، ئۇنىڭدىن چىقىشى لازىم.

مەخدۇمى ئەزەم.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

تەختى ئۇچۇن بولغان كۈرەشكە، دېمەك، خانلىقنىڭ تەقدىرىگە، ناھايىتى چوڭ تەسىر يەتكۈزدى.

يۈز ئەللىك يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت جەريانىدا خانلىقتا «قاراتاغلىق» ۋە «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ ئىشتىراكسىز بىرەر مۇھىم قارار قوبۇل قىلنمايتتى.

خانلىق مۇستەقىللىقىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئىسيان - قوزغىلاڭلار كۆتۈرۈلگەن چاغدىمۇ، ئۇلارنىڭ رولى ھەل قىلغۇچى بولۇپ قېلىۋەردى.

پرولوگ

1514 - يىلى سۇلتان سەئىد خان ئاساسىنى سالغان ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى مەركىزىي ئاسىيادىكى يۇكسەلگەن دۆلەتلەرنىڭ بىرى ئىدى.

قەشقەردىن خوتەنگىچە، تۇرپاندىن قۇمۇلغىچە بولغان كەڭ زېمىننى ئىگىلەپ ياتقان مەركۇر دۆلەت ئۆز تەرەققىياتىنىڭ مەلۇم بىر باسقۇچىدا ئېغىر قىسمەتلەرنى بېشىدىن كەچۈردى. دۆلەت، شۇنداقلا، ئۇنى تەشكىل قىلغان خانغا باغلىق سەئىدىيە خانلىقى ھەم موغۇلىيە دەپمۇ ئاتىلاتتى. چۈنكى ھۆكۈمران سۇلالە موغۇلستان دۆلىتىنى قۇرغۇچى تۇغلۇق تۆمۈردىن باشلىناتتى.

ياركەنت خانلىقى دۇچار بولغان مۇرەككەپ ۋەزىيەت، گەرچە، قوشنىلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقى يۇقىرى بولسىمۇ، سىرتقى ھەيۋىگە مۇناسىۋەتلىك ئەمەس ئىدى.

مۇئەممالىيەتتە تەخت ئۇچۇن بولغان توختاۋسىز كۈرەشكە باغلىق پەيدا بولغان.

ئاساسىي رىقابەت خانلىقنىڭ جەنۇبىي ۋىلايەتلىرى بىلەن شەرقىي تەۋەلىرىنىڭ ئارىسىدا ئەۋج ئالغان ئىدى.

ياركەنت خانلىقنىڭ ھۆكۈمران گۇرۇھى ۋەزىيەتنى جانجىگىرى بىلەن نازارەت قىلىشقا تىرىشتى. ئەمما - لېكىن تۇرپان - قۇمۇل تەۋەسى، ئۇنىڭغا مەمۇرىي جەھەتتىن قاراشەھەرمۇ كىرەتتى، مۇتتەسىل قارشىلىق كۆرسىتۇاتاتتى.

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۆزلىرىنى مۇھەممەت پەيغەمبەر بىلەن تۆت ئىپتىدائىي خەلىپىنىڭ ئەۋلادى ھېسابلايدىغان دىنىي ئەربابلارنىڭ - خوجىلار رولىنىڭ كۈچىيىشى بىلەن، تەخت ئۈچۈن بولغان كۈرەش تېخمۇ كەسكىنلەشتى. خوجىلارنىڭ ياركەنت خانلىقى زېمىنىدا كەڭ ئاممىغا ئەمەس، ھۆكۈمران گۇرۇھقىمۇ تەسىرى غايەت زور ئىدى.

جەمئىي مەركىزىي ئاسىيا تەۋەسىدە ئۆزلىرىنى خوجىلارغا ياتقۇزىدىغانلار بۇخارادا، خۇسۇسەن قەشقەردە كۆپ ئىدى.

نەقشىبەندى خوجىغان سوپىلار جامائەسىنىڭ ۋەكىللىرى بولغان خوجىلار ئۆزلىرىنى سۇلتان سەئىد خان دەۋرىدە مەلۇم قىلدى.

جامائەنىڭ ئاساسچىسى مەخدۇمى ئەزەم ئۆزىدىن كېيىن مەزكۇر تەلىماتنىڭ بىر - بىرىگە زىت ئىككى يۆنىلىشىنى قالدۇردى. بۇ گۇرۇھلارنى ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ باشقۇرۇشى پاجىئەنى تېخمۇ كۈچەيتىۋەتكەن ئىدى.

مەخدۇمى ئەزەمنىڭ ئىككى خوتۇندىن ئون ئۇچ بالىسى بار ئىدى.

ئۇنىڭ ئىشان كالان غوجا نامى بىلەن مەلۇم چوڭ ئوغلى مۇھەممەت ئىمىن «ئاقتاغلىقلار»، يەنى جامائە ئاساسچىسىنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىلىدىغان «ئىشقىيە» دىنىي - سىياسىي ھەرىكىتىنى تەشكىل قىلدى. «ئاقتاغلىقلار» ئۆزلىرىنىڭ مۇرىتلىرى كۆپ قەشقەردە بەكمۇ زور نوپۇزغا ئىگە ئىدى.

مەخدۇمى ئەزەمنىڭ تۆتىنچى ئوغلى ئىسھاق ۋەلى - ئۇنىڭ ئىسھاق غوجا دەپ ئاتاتتى - ئاكىسىغا قارشى «ئىسھاقىيە» - «قاراتاغلىقلار» ھەرىكىتىنى قۇردى. «قاراتاغلىقلارنىڭ» قارارگاھى خانلىقنىڭ پايتەختى ياركەنت شەھىرى ئىدى.

بۇ ئاكا - ئۇكا خوجىلارنىڭ ئەۋلادى ياركەنت خانلىقنىڭ

بسرنچی کتاب

شادی غوجا

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىرىنچى قىسىم: III مۇھەممەت خان

1 - باب: تۇرپاندىن تەشۋىشلىك ئۇچۇر

1594 - يىلنىڭ سەۋر ئېيى. ياركەنتنىڭ جەمئى مەسجىدلىرىدىن مەزىنلەرنىڭ نامازخانلارنى شام نامىزىغا دەۋەت قىلغان ئاۋازلىرى ياڭرىماقتا. دەل شۇ چاغدا كۈل رەڭ ساۋۇت كىيگەن رەزگى بىرى ئېتىنى چاڭ - توزان توزۇتقان پېتى، شەھەر دەرۋازىسىدىن شىددەتلىك كىرىپ كەلدى.

ياساۋۇل چاپارمەننى توختىتىش ئۈچۈن دەرۋازىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ، ئاتنىڭ چولۇۋىرنى تۇتۇشقا قولىنى ئۇزاتتى - يۇ، بىردىنلا كەسكىن كەينىگە چېكىندى - ئۇ چاپارمەننىڭ ئوڭ مۇرىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلانغان قارا دۇخاۋىلىق لېنتىنى كۆرۈپ قالغانىدى. بۇنداق لېنتىلار پەقەت مۇھەممەت خاننىڭ ئۇلانلىرىغا - گۇۋاردىيېسىگە (لەشكەرلەر) تەۋە كىشىلەرگىلا بېرىلەتتى.

ياساۋۇل بارغانسېرى ئۆزىدىن يىراقلىشىۋاتقان چاپارمەننىڭ كەينىدىن پەرىشان ھالدا بىرنەچچە دەقىقە قاراپ قالدى. چاپارمەن ئېتىنىڭ ساغرىسىغا ھامان قامچا ئۇرماقتا ئىدى. نامازۋاقتىدا شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ئادەملەرنىڭ ئاز بولىدىغانلىقىغا ياساۋۇل شۈكرى كەلتۈرۈۋاتاتتى. ئەكسىچە بولغاندا، بىرەر كېلىشمەسلىكنىڭ يۈز بېرىشى مۇقەررەر ئىدى.

كېلىشمەسلىك، ھەقىقەتەنمۇ، سادىر بولۇشى مۇمكىن ئىدى. بەختكە يارىشا، قارا تەرگە چۈمكەن تورۇق ئات ھېچكىمنى زەخمىلەندۈرمەي، ئۇچقاندەك ئۆتۈپ كەتتى.

ئەزان ھامان ياڭرىماقتا. بىر مەسجىدنىڭ پەشتىقىدىن مەزىن ئەزانىنى تاماملىشىغا، خېلى يىراقتىكى ئىككىنچى مەسجىدتىن چىققان مەزىنىڭ بېسىق ئاۋازى ئاڭلىناتتى. مەزىنلەرنىڭ بىرنەچچە مەسجىدتىن چىققان ئاۋازلىرى بىر - بىرىگە جور بولۇپ، يېقىملىق ئاھاڭلار گويا بىر خورغا ئايلىناتتى.

ياركەنت پۇقرالىرى بىلەن شەھەر مېھمانلىرى ئىشلىرىنى توختىتىپ، مەسجىدلەرگە ئالدىراشماقتا. كۆلالچىلار، موزدۇزلار، ناۋايىلار، تۆمۈرچىلەر ۋە باشقا كاسىپلار ئىشخانا - دۇكانلىرىنىڭ ئالدىدىلا نامازغا تۇتۇشقىلماقتا.

كوچىلار بىلەن مەسجىدلەرنىڭ ئەتراپى ئات - ئۇلاقلارغا توشۇپ كەتكەن. ئېشەك ھارۋىلار، ئاتلار، تۆگىلەر سوقما تاملارنى بويلاپ تىكىلگەن چىنار، قارىياغاچلارغا باغلانغان.

خىزمىتىنى ئادا قىلىۋاتقان شەھەر ياساۋۇللىرىمۇ نۆۋەت بىلەن نامازغا ئۆتەشكە تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى. كەمىرىگە قىلىچ ئاسقان يېگىت ھېلىلا يۈز بەرگەن ۋاقىئەدىن ئەندىلا ئەسلىگە كېلىپ، شەھەر سىپىلىنىڭ ئىچكى تەرىپىگە ئورۇنلاشقان دەرۋازىدىن بەش قەدەم نېرىدىكى خانىغا كىرىپ، ئۆزىدىن خېلى چوڭ شېرىكىنىڭ سىڭارىيان بېقىشىغا كۆز تاشلاپ، سۆز ئاچتى:

— ئاۋۇ غەلىتە ئاتلىق كىشى نامازغا ئالدىرىمايدىغۇ، نېمە ئۇچۇندۇر؟

— ئەرۋاينىڭ قىرىق گەز ئۇچۇپ، كەينىگە داجىپ - داجىپ قانداقتۇر بىرەر نېمىدىن ھودۇقۇپ كېتىۋاتقانلىقنى كۆردۇم.

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

خەيرىيەت، ئەمدى تاھارىتىڭنى ئال. مەن نامزىمنى ئۆتۈۋېرەي،- دېدى شەپرىكى كۆلۈمسىرەپ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلماي.

ياساۋۇل بېلىگە چىڭ تارتىلغان كۆندىن ئىشلەنگەن كەمرىنى يېشىپ، قىلىچى بىلەن سۈپىغا قويدى. ئانچە چوڭ ئەمەس مەزكۇر سۈپىدا ياساۋۇللار نۆۋەت بىلەن ئارام ئالاتتى، قورال - ياراغنى قويۇشاتتى. جاينامازلارمۇ مۇشۇ يەردە ئىدى.

شۇ ئەسنادا چاپارمەن موغۇلستان دۆلتىنىڭ ۋارىسى بولغان ياركەنت خانلىقىنىڭ تۆتىنچى ھۆكۈمدارى III مۇھەممەت خانىنىڭ ئوردىسىغا يېقىنلاشتى. خانلىقنىڭ ھۆكۈمران گۇرۇھى ئەجدادلىرى I مۇھەممەت بىلەن II مۇھەممەتنى بەك ھۆرمەتلەيتتى.

شەھەر مەركىزى بىلەن ئۇنىڭغا ئايرىدىغان كوچىلار ئادەملەردىن خالى ئىدى. نامازنى سەۋەبسىز قازا قىلىشقا ھەرگىزمۇ بولمايتتى. ئەمما، چاپارمەن شام نامزىنى قازا قىلىشقا مەجبۇر ئىدى. ئۇنىڭ ئالاھىدە سەۋەبى بولسىمۇ، ياساۋۇل يەنىلا ئاللاھنى مەدھىيىلەيدىغان سۆزلەرنى ئېچىدە تەكرارلايتتى.

يېرىم سائەتتىن كېيىن چاپارمەن پايتەختىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان «شامال باغقا» - خانلىق ئوردىغا يېتىپ كەلدى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئاجايىپ مەنزىرە نامايان بولدى.

گۈگۈم چۈشۈپ، ئەتراپ ئاستا قاراڭغۇلۇققا پىتىۋاتسىمۇ، خان ئوردىسىنىڭ پىشىشق خىشتىن تۇرغۇزۇلۇپ، مەرمەر بىلەن قاپلانغان بىناسى، ئالامەت گۈزەل، گۈمبەزلىرى چاپارمەننى ھەيران قالدۇردى.

ھەركىمنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان بۇ بىنانىڭ كەينى تەرىپىدە غايەت زور باغ بار ئىدى.

چاپارمەنگە، خۇسۇسەن، مىڭلىغان ئادەم سىغىدىغان «ئالتۇن» مەسچىت قاتتىق تەسىر قىلدى.

رەزگى، كۇل رەڭ ساۋۇت كىيگەن يىگىت بۇ كارامەتلەرنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقىنى يوق. بىراق بۇگۈن بۇلار ئۇنىڭغا قانداقتۇر رەمزىلىك بەلگىدەك بىلىنىۋاتاتتى.

«خانلىقنىڭ ماھىيىتىنى نامايان قىلىدىغان گۈزەل بىنا - ئىمارەتلەر، مەسجىدلەر خەلقە، دۆلەت پۇقرالىرىغا لازىم بولغاچقا، خانلار ئۇلارنى ئاسراپ، ھمايە قىلىدۇ».

مۇشۇ ئويلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن چاپارمەن «ئالتۇن» مەسچىت تەرەپكە كۆز تىكتى. مەسچىت ئالدىدىكى مەيدان نامازخانلارغا لىق تولغان بولۇپ، ئادەملەر جاينامازلىرىنى داق يەرگە سېلىپلا، نامراز ئۆتەۋاتاتتى.

ئۇ ئېتىنى توختىتىپ، يەرگە چۈشتى - دە، چۈلۈۋرنى تۇتقان ھالدا مەسجىدنىڭ قارشىسىدىكى III مۇھەممەت خان ئوردىسىغا يول ئالدى.

چاپارمەن ياساۋۇللارنىڭ قوش قاتاردىن ئۆتۈپ، ئوردا دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

رەزگى يىگىتنىڭ قولىدىكى چۈلۈۋرنى ئالغان ياساۋۇللار، گەرچە ئۇنى تونۇسىمۇ، ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قاراپ چىققاندىن كېيىن، دەرۋازىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى بۆلمىگە كىرگۈزۈپ، خالى قالدۇردى.

چاپارمەن بۆلمە ئىچىگە كۆز تاشلىغاچ، بۇگلۇكتىكى ئاق داستىخان سېلىنغان شىرەنىڭ يېنىدىكى ئەتلەس كۆرپىگە كېلىپ ئولتۇردى.

شىرەدە مۇتەپەككۇرلار بىلەن شائىرلارنىڭ نەقىللىرى ئويۇپ يېزىلغان كۈمۈشتىن ياسالغان نەپىس كومزەكلەر بىلەن پىيالىلەر، سەدەپ نەقىش چېكىلىپ، مېۋىلەر سېلىنغان ساپال قاچىلار تۇراتتى.

ئۇيغۇر كتاب تورىيىكىتى
www.uyghurkitap.com

نەشپۈت، ئالما، ئۈزۈملەر شۇ قەدەر كىشىنىڭ ئىشتىھاسىنى ئاچاتتى. چاپارمەن بۇ نېمەتلەرگە قولىنى ئۇزىتاي دەپ تۇرغاندا ئىشىك ئېچىلىپ، بۆلمىگە ئۇچىسىغا ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن چاپان كىيگەن، بېشىغا ئاق سەللە ئورىغان قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بىر ئادەم كىرىپ كەلدى.

چاپارمەن ئورنىدىن ئىرغىپ تۇردى.

ــ ئۇلۇغ ئەمرىمىز سىزنى بىرئاز ۋاقىتتىن كېيىن قوبۇل قىلىدۇ،ـ دېدى ئۇ رەزگى يىگىتنى بېشىدىن ئايىغىغىچە كۆزدىن كەچۈرۈپ. ـ بىز تۇرپاندىن تەشۋىشلىك ئۇچۇر ئېلىپ بولدۇق. ئەپسۇس، سىزنىڭ بۇ قەدەم تەشرىپىڭىز ئۇلارنى تەستىقلايدۇ، خالاس.

سەل سۈكۈتتىن كېيىن، گويا بىرنەرسە يادىغا كەلگەندەك، قوشۇمچە قىلدى:

ــ ئولتۇرۇڭ، مەرھەمەت. قىسىلماڭ. ئىسمىڭىز كىم؟ ئۇسساپ قالغان بولسىڭىز كېرەك؟

مۇشۇ سۆزلەرنى ئېيتقاچ، ئۇ كومزەكتىكى سۇنى كۈمۈش پىيالىگە قۇيۇپ، تارتىنىپ تۇرغان يىگىتكە سۇندى.

ــ يۈسۈپ. ئىسمىم ـ يۈسۈپ. قەشقەرلىكمەن،ـ ئالدىراپ جاۋاب بەردى چاپارمەن.

يۈسۈپنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان ئاۋۇ كىشى، چاپارمەن بىرنەچچە يۇتۇم سۇنى سۈمۈرگەندىن كېيىن، تەشۋىش ئىچرە سورىدى:

ــ مەكتۇپ سىزنىڭ يېنىڭىزدا يېزىلدىمۇ؟ ياكى ئۇنى سىزگە كېيىنىرەك تاپشۇردىمۇ؟

ــ مەكتۇپنىڭ قانداق يېزىلغانلىقىنى كۆرمىدىم. لېكىن تۇرپاننىڭ ھاكىمى مەكتۇپنى لېپاپىغا سېلىپ، چاپلىغاندا، مەن

ئۇنىڭ قېشىدا ئىدىم.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن رەزگى يىگىت پەشمىتىنىڭ سول ئېتىكىنى قايرىپ، كەمرىدە قەشقەر خەنجىرىنىڭ يېنىدا ئېسىقلىق تېرە جىلتىنى قولىغا ئالدى. ئۇ سۆھبەتدىشىغا جىلتىنى ئۇزاتماقچى ئىدى، ئەمما ئاۋۇ كىشى ئوڭ قولىنى يېنىك كۆتۈرۈپ، ئۆزىنىڭ مەكتۇپ مەزمۇنى بىلەن تونۇش ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

ــ ئىگىسىگە بېرىۋېتەرسىز.

ۋەزىيەت مۇرەككەپ بولسىمۇ، ئۇنىڭ چېھرىسىدە كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى.

ــ مەكتۇپ بىزنىڭ خانىمزىغا يوللانغاندۇ؟ شۇنداق ئەمەسمۇ؟

ــ شۇنداق، تەقسىر!

ــ مانا، نامراز ۋاقتىمۇ ئاخىرلىشىپتۇ. كىشىلەر مەسجىدتىن چىقىشىۋاتىدۇ. ئۇلۇغ خانىمىز سىزنى ھازىر قوبۇل قىلسا كېرەك، ــ دېدى ــ ده، بۆلمىدىن چىقتى. سول قولىغا تېرە جىلتا تۇتقان يۈسۈپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

ئۇلار ئوردا ساراي بىلەن سېپىل تاملىرىنىڭ ئارىسىدىكى خېلى كەڭ ھويلىنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئىككى قاناتلىق چوڭ ئىشىككە يېقىنلاشتى. باش ۋەزىرنى يىراقتىن كۆزىتىپ تۇرغان خىزمەتكار ئىشىكنى ئۇلۇغ ئېچىپ، بېشىنى سەل ئەگدى.

ئوردىنىڭ سىرتىلا ئەمەس، ئىچىمۇ كىشىنى ھەيرەتتە قالدۇراتتى. شام چىراغلار، دەھلىزنىڭ ئىككى قاسىنقىغا ئورنىتىلغان ۋالىلداپ تۇرغان سانسىز لامپىلار، مېھمانسارايغا سېلىنغان يۇمشاق ــ ماموق، قېلىن تۆكلۈك گىلەم ــ پايانداز‌لار بىلەن بېزەلگەن غايەت زور بۆلمىلەر تولىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى.

ئىشىكى يېپىق ھەربىر بۆلمىنىڭ ئالدىدا ئەگىر قىلىچ ئاسقان

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ياساۋۇللار تۇراتتى.

ئىككى ياكى ئۈچ بۆلمىدىن ئۆتۈپ، كەڭ مەرمەر پەلەمپەيلەر بىلەن ئىككىنچى قەۋەتكە كۆتۈرۈلگەن ھېلىقى قىرىق ياشلار چامىسىدىكى باش ۋەزىر قوش قاناتلىق چوڭ ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇنىڭ قېشىدا چاپارمەنمۇ بار ئىدى.

ئۇ ھەمراھىغا كۈتۈپ تۇرۇشنى بۇيرۇپ، خان ھەزرەتلىرى ئوردىسى ئىشىكىنىڭ ئالدىدا تۇرغان زور بويلۇق ياساۋۇللارغا قاراپمۇ قويماي، يېنىك يۆتەلدى - دە، ئىشىكنىڭ ئوڭ قانىتىنى ئېچىپ، بېشىنى ئەككەن ھالدا ئىچكىرىگە قەدەم تاشلىدى.

يالغۇز قالغان يۈسۈپ ئەسەبىيلەشتى. ئۇنىڭ ئەسەبىيلىشىۋاتقىنى بىرەر دەقىقىدىن كېيىن خان ھەزرەتلىرى بىلەن ئۇچرىشىشى ئەمەس. يۇغۇسى، ئۇنى خاۋاتىر قىلىۋاتقان تۇرپاندىن ئۆزى ئېلىپ كەلگەن شۇم خەۋەردىن خاننى ۋاقىپ قىلىش ئىدى.

يىگىت مەكتۇپتىكى ئۇچۇردىن باشقا ئۆزىنىڭ قانداقتۇر پەۋقۇلئاددە، ئادەتتىن تاشقىرى بىر خەۋەر يەتكۈزمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئاغزاكى دەيدىغان سۆزلىرىنىڭ بىھۇدە قان تۆكۈشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىغا بىئارام بولۇۋاتاتتى. ھەقىقەتەنمۇ، تۇرپان تەۋەسىدىكى ۋەزىيەت تەشۋىشلىك ئىدى.

كۆڭلىدىكى ئەندىشىنى بېسىش ئۈچۈن، ئۇ دىققىتىنى مەزمۇت ئىشىككە ئويۇلغان نەقىشكە جەلپ قىلدى. پۈتكۈل زېھنىنى ئويما ئۆرنەككە قادىغان يىگىت، نامەلۇم ئۇستىنىڭ قولىدىن پۈتۈلگەن نەقىشنىڭ مەزمۇن - ماھىيىتىگە چۆكۈشكە تىرىشىپ، نەققاشنىڭ نېمىنى ئىپادىلىمەكچى بولغانلىقىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقاندا، ئىشىك ئېچىلىپ، باش ۋەزىرنىڭ دۈمبىسى كۆرۈندى.

ئىشىكنى ياپقاچ، باش ۋەزىر تەشۋىش ئىچرە پىچىرلىدى:

— كەينىمدىن مېڭىڭ. ئالىي مەزرەتلىرىنىڭ ئىجازىتىسىز بېشىڭىزنى كۆتۈرمەڭ.

گېپىنىڭ ئاخىرى چىقمايلا، ئۇ III مۇھەممەت خانىنىڭ كىچىك قوبۇلخانىسىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىدى.

ئۆتۈكىنىڭ ئۇچىغا قاراپ، بېشىنى ساڭگىلاتقان رەزگى يىگىتنىڭ قۇلىقىغا كىمدۇر - بىرىنىڭ:

— تۇرپاننى بىزنىڭ ناممىزدىن باشقۇرۇشقا قويۇلغان ئەزىز جىيەنىمىز نېمىنى خالايدىكەن؟ - دېگەن سۆزلىرى كىردى.

يۇسۇپ سوئالغا جاۋاب بېرىپ - بەرمەسلىكنى بىلمەي تېڭىرقىدى. ئۇ مۇشۇلار ھەققىدە خىيال سۈرۈۋاتقاندا، باش ۋەزىرىنىڭ ئۆزىگە تونۇش تىترەك ئاۋازى ئاڭلاندى.

— ئالىي ھەزرەتلىرى، ئون يىلدىن ئوشۇق ۋاقىت داۋامىدا سىزنىڭ جىيەنىڭىز ۋە كۈيئوغلىڭىز خۇدابەندى سۇلتان سىزگە ۋاكالىتەن تۇرپان، قۇمۇل، قاراشەھەرنى باشقۇرۇۋاتىدۇ. ئەمما - لېكىن كېيىنكى ئايلاردا بىز خۇدابەندى سۇلتاننىڭ بويسۇنمايۋاتقانلىقى خۇسۇسىدا سىز ئالىيلىرىنى بىرنەچچە مەرتە ۋاقىپ قىلغانىدۇق. بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن مۇقەددەم ۋەزىيەتنىڭ كەسكىنلەشكەنلىكى توغرىلىق تەشۋىشلىك ئۇچۇر ئالدۇق. ھە بۇگۈنىزە، سىزنىڭ سادىق خىزمەتكارلىرىڭىز ئەۋەتكەن مۇنۇ يىگىت ھۇزۇرىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىۋاتىدۇ.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن، چاپارمەن بېشىنى كۆتۈرۈپ، گەرچە تېخى مۇھەممەت خانىنى كۆرۈپ ئۇلگۈرمىسىمۇ، كۆڭۈل قۇتىدىن مەكتۇپنى چىقىرىپ، ئۇنى ئىككى قولى بىلەن ئاۋايلاپ ئالىيلىرىغا سۇندى.

مۇھەممەت خان كىچىك قوبۇلخانىنىڭ تورۇسىغا تىرەلگەن تۆت

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ياغاچ تۈۋرۈكنىڭ بىرىنىڭ يېنىدا تۇراتتى. ئەللىك يەتتە ياشلىق ئوتتۇرا بويلۇق بۇ كىشى بىر قارىغاندا خاتىرجەم كۆرۈنەتتى.

ئەمما خاننىڭ كۆڭلىنى بىئاراملىق چۇلغىۋالغانىدى. رەزگى يىگىتنىڭ ئوردىدا ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇشى خانلىقتا جىددىي مۇئەممانىڭ مەۋجۇتلۇقىدىن دالالەت بېرەتتى. ئەگەر ئۇشبۇ مۇئەممانى ئىمكانقەدەر تېز يەشمىسە، III مۇھەممەت خاننىڭ ئاكىسى، ئاتىسى ۋە بوۋىسىنىڭ ئەستايىدىل ھەرىكەت - پائالىيىتى، تىرىشىشلىرى تۈپەيلى قۇرۇلغان مەملىكەت نابۇت بولۇشى ئېھتىمالغا يېقىن ئىدى.

گەپنىڭ لىللاسىنى قىلغاندا، خۇدابەندىنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرى ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ ۋەيران بولۇشىغا ئېلىپ كېلەتتى.

— ئوقۇڭ! - دېدى مۇھەممەت خان.

باش ۋەزىر يۈسۈپنىڭ قولىدىكى مەكتۇپنى ئېلىپ، ئۈنلۈك ئوقۇشقا باشلىدى.

«بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم!

ياركەنت خانلىقىنىڭ خانى ئالىي ھەزرەتلىرىگە ئۇلۇغ ئاللاھتىن مېھىر - شەپقەتلەر ياققاي! خان ئالىيلىرىغا شۇنى مەلۇم قىلىمىزكى، خان ھەزرەتلىرىنىڭ نامىدىن تۇرپان تەۋەسىنى باشقۇرۇۋاتقان خۇدابەندى سۇلتان جاھىللىق قىلىپ، نارازىلىق كۆرسىتىپ، ياركەنت خانلىقىغا قارشى ئىسيان كۆتۈرمەكتە.

خۇدابەندى سۇلتان غەرەزلىك ئەھدى بىلەنلا ئەمەس، بەلكى ھەرىكىتى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ بويسۇنمايدىغانلىقىنى نامايان قىلماقتا. ئۇرۇشقا تەييارلىنىۋاتقان ئۇ تۇرپان تەۋەسىگە چېگرىداش شەھەرلەر بىلەن يېزا - كەنتلەرگە ھۇجۇم قىلماقچى ئىكەنلىكىنى يوشۇرماي تەكىتلىمەكتە.

ئاللاھ ئۆز پاناھىغا ئالغان III مۇھەممەت خاننىڭ سادىق

خىزمەتكارلىرى: تۇرپاننىڭ ھاكىمى، شەھەرنىڭ باش قازىسى، بەگلەر ۋە مەسجىد قەۋمىگە ۋاكالەتەن ئىماملار.

1594 - يىل، سەۋر، تۇرپان»

مەكتۇپ ئوقۇلۇپ بولۇپ خېلى ۋاقىتقىچە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى خان قوبۇلخانىسىدا.

يۈسۈپ چوڭقۇر خىيالغا پاتقان. ئۇ ھازىر ئۆزىنى خانىنىڭ قاتتىق غەزىپىگە ئۇچراپ، بۇندىن كېيىن ئالىي ھەزرەتلىرىگە خىزمەت قىلالمايدىغانلىقى ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى. ئۇ غەزىبى تاشقان خانىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بېشىنىڭ تېنىدىن جۇدا بولىدىغانلىقىدىن ھەرگىزمۇ قورقمايتتى. ياق! ئۇنىڭ كۆڭلىنى ھەلەيكۈمگە سېلىۋاتقان باشقا نەرسە - رەزگى يىگىت ئەمدى ھېچقاچان ئانا يۇرتى - ئەزىزانە قەشقەرنى، ئاپىسى بىلەن ئىنىسىنى يېنىپ كۆرەلمەيدىغانلىقىغا، بېغىنى پەرۋىش قىلالمايدىغانلىقىغا ھەسرەت چېكىۋاتاتتى. ئاز ۋاقىتتىن كېيىن باشلىنىدىغان ئۇرۇش ھەققىدە ھېچنېمە بىلمەيدىغانلىقىمۇ ئۇنى پەرىشان قىلىۋاتاتتى. داڭلىق «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئارقىسىدىكى كوچىدا تۇرىدىغان سۆيۈملۈك يارى مېھرىنسا بىلەن دىدارلىشالمايدىغانلىقى ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلماقتا ئىدى.

باش ۋەزىر پات ئارىدا ئۆتىدىغان دۆلەت كېڭىشىنىڭ مەجلىسىدە مۇھەممەت خانغا قانداق رېجە تەكلىپ قىلىش توغرىلىق ئويلاۋاتاتتى.

مۇھەممەت خان - زە، خۇدابەندى سۇلتان ھەققىدە باش قاتۇرۇۋاتاتتى. شۇڭا ئۇ رەزگى يىگىتنىڭ قوبۇلخانىدا بار ئىكەنلىكىنى پۈتۈنلەي يادىدىن چىقىرىپ قويغانىدى.

ناھايەت، بەئەينى ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك، مۇھەممەت خان قولىنى بىلىنەر - بىلىنمەس ھەرىكەتلەندۈردى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

شۇ مەھەل باش ۋەزىر ئاستا كەينىگە شوخشۇدى. يۈسۈپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ئۇلار كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقىشى بىلەنلا، باش ۋەزىر دەررۇ ئۆزگىرىپ، ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى قىياپىتىگە كىردى - دە، زۇۋان سۇردى:

ــ سىزنىڭ ئىككى كۈنچە ۋاقتىڭىز بار. ئارام ئېلىڭ، ئاندىن مەن سىزگە كۆرسەتمە بېرىمەن. سىز قەيەرگە چۈشىسىز؟

ــ يارکەنتته تونۇشلىرىم بار.

باش ۋەزىر خىزمەتكارلارنىڭ بىرىگە يۈسۈپنى ئوردىدىن چىقىرىپ قويۇشنى تاپىلاپ، دەھلىزنى بويلاپ، ئىشخانىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ يۈرۈشكە ئاتلىنىش خۇسۇسىدىكى ھۆججەتنى ھازىرلاپ، ئىمزا چەكتۈرۈشكە تەييارلاپ قويۇشى كېرەك. ئۇرۇشنىڭ مۇقەررەرلىكىگە ئۇ كامىل ئىشىنەتتى.

مۇھەممەت خان چاپارمەن بىلەن باش ۋەزىرنىڭ كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقىپ كېتىشىگە پەرۋاسۇ قىلمىدى.

ئۇنىڭ پۈتكۈل ئوي - خىيالى خۇدابەندىدە ئىدى.

2 - باب: مۇھەممەت خاننىڭ ئويلىرى

كىچىك قوبۇلخانىدىكى تۈۋرۈكنىڭ قېشىدا خېلى ئۇزاق تۇرغان مۇھەممەت خان ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن پەشمىتىنى ئېچىۋېتىپ، قوللىرىنى ئارقىسىغا تۇتقان ھالدا ئاستا قەدەم تاشلاپ، كەڭ - ئازادە خاندىن چىقىپ، پىشايۋانغا ماڭدى. بۇ يەردىن يارکەنت گويا ئالقانىدا تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

كۈننىڭ سالقىن بولۇشىغا قارىماي، مۇھەممەت خان چوڭ قىزىل ياقۇت بېزەپ تۇرغان ئاق سەللىسىنى يېشىپ، ئېگىز پۇتلۇق دۇگلەك ئۈستەلگە قويدى. ئۈستەلدە پىل ئۈستىخىنىدىن ۋە كەم

ئۇچرايدىغان قىزىل دەرەختىن ياسالغان تەختىتە تاشلىرى تىزىلغان شاھمات تۇراتتى.

بۇ شاھمات يارکەنىت ئۇيغۇر خانلىرى سۇلالىسىنىڭ ئائىلىۋى تەۋەررۈك ئەڭگۈشتىرى ئىدى. ئۇنى دۆلەتنى قۇرغان سۇلتان سەئىد خانغا نەۋرە ئاكىسى - ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئاساسچىسى مەشھۇر زاھىرىددىن مۇھەممەت بابۇر سوۋغا قىلغان. بابۇرنىڭ ئانىسى قۇتلۇق نىگار خېنىم سۇلتان سەئىد خانىنىڭ دادىسى I سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ھەدىسى ئىدى.

قىرىپ چۈشۈرۈلگەن بېشىغا يېشىل دوپپا كىيگەن مۇھەممەت خان ئاق ئارىلىغان چىرايلىق چەكتۇرۇلگەن ساقلىنى ھېلىدىن - ھېلى سىيپاپ، كېچىلىك شەھەرگە كۆز تاشلىدى.

مۇھەممەت خان خۇدابەندى ھەققىدە ئويلاۋېتىپ، ئۇنىڭ خاتىرىسى ئۆتمۈشنى چارلاپ كەتتى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن خۇدابەندىنىڭ ھاياتى بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ھە، ئاشۇ بىر يىلى ئۇنىڭ تۇرمۇش يولىدا «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ رەھبىرى مۇھەممەت ئىسھاق ۋەلى ئۇچراشقان ئىدى. ئۇنى كۆچىلىك ئىسھاق غوجا دەپ ئاتىشاتتى.

«ئىسھاق غوجا ئەنجاندىن بۇ تەۋەگە كەلگەندە، ئۇنىڭ دىيانەتلىك ئىشلىرىدىن ۋاقىپ نۇرغۇنلىغان ئاتاقلىق ئادەملەر ئۇنى قۇچاق يېيىپ قارشى ئالغانىدى. ئۆزلىرىگە پىر تۇتۇپ، ئۇنىڭ مۇرىتلىرىغا ئايلانغانىدى. ئاندىن ئىسھاق غوجا يارکەنتكە راۋان بولغان.

ئەينى چاغدا دۆلەتنى مۇھەممەت خانىنىڭ ئاكىسى ئابدۇكېرىم خان باشقۇراتتى. ئابدۇكېرىم خان بىلەن ئىسھاق خوجىنىڭ ئارىسىدا ئىختىلاپ پەيدا بولغاندىن كېيىن، ئىسھاق غوجا خوتەنگە

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

كەتكەن.

خوتەن ئۇ دەۋردە مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆگەي ئىنىسى كۇرەيشنىڭ ئىلىكىدە ئىدى. كۇرەيش ئىسھاق خوجىنى كۈتۈۋېلىشقا چوڭ ئوغلى خۇدابەندىنى ئەۋەتكەن. كېيىنىرەك خۇدابەندى «قاراتاغلىقلار» جامائەسى ئاساسچىسىنىڭ سەممىي دوستىغا ھەمدە مۇرتىغا ئايلانغان.

ئاربدىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، كۇرەيش سۇلتانىڭ رەپىقىسى، خۇدابەندىنىڭ ئانىسى دۇنيادىن ئۆتتى. كۇرەيش ئىسھاق خوجىغا كىشى ئەۋەتتى. ئىسھاق غوجا سۇلتاننىڭ ھۇزۇرىدا پەيدا بولغاندا، كۇرەيش ئۇنىڭغا ئايالىنى تىرىلدۈرۈپ بېرىشنى سورىدى.

ــ ئەگەر ئۇمۇرلۇك جۈپتىڭنىڭ تېنىدە ھاياتلىق شەپىسى سۈپىتىدە ئاداققى نەپەس ساقلانغان بولسا، بۇ مۇمكىن ئىدى. گەپ شۇنىڭدىكى، رەپىقەڭ ئۇ دۇنياغا رەھلەت قىپتۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا جان كىرگۈزۈش ھېچ مۇمكىن ئەمەس،ــ دېدى ئىسھاق غوجا.

ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، كۇرەيش سۇلتان جاھاللىق بىلەن تەلىپىنى تەكرارلاپ تۇرۇۋالغان. بۇنىڭغا ئاچچىقى كەلگەن ئىسھاق غوجا:

ــ كۇرەيش، شۇنى بىلىپ قويكى، يە سەن، ياكى سېنىڭ ئەۋلادىڭ ھېچقاچان خان تەختىگە ئولتۇرالمايسىلەر! ــ دېگەن.»

مۇشۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن مۇھەممەت خان، باغ تەرەپتىن چىققان لەززان شامالدىن تېنى شۇركۈندى بولغاي، چاپىنىنىڭ ئېتەكلىرىنى ھىملىغان ھالدا، ئىچكىرىگە قەدەم تاشلىدى.

چوڭ ئىشىكنىڭ كەينىدە تۇرغان ياساۋۇللار ھوشيارلاشتى. ئۇلار خانىنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇغىنى بەجا كەلتۈرۈشكە تەييار ئىدى.

شۇ ئەسنادا مۇھەممەت خان خۇدابەندى توغرىلىق ئويلاشنى

داۋاملاشتۇردى: «ئېھتىمال، نەق ھازىر خۇدابەندى ئىسھاق خوجىنىڭ ھېلىقى گەپلىرىنى يوققا چىقىرىشقا ئۇرۇنۇۋاتقاندۇ. ئون يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۇ ئىتائەتچان بولۇپ كەلدى. ھازىرزە، مۇھەممەت خانىنىڭ ئاجىز بىر يېرىنى بىلىپ قېلىپ، ئىسيان - قوزغىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولۇۋاتامدۇ يە!؟»

مۇھەممەت خان يەنىلا خيالىلارغا بېرىلدى. ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن ئۆزىنىڭ ئاقسۇ شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلغان پەيتى ئۆتتى. ئەينى چاغدا ئۇ بار - يوقى سۇلتان ئىدى.

...«كۇرەيش سۇلتانغا قاتتىق خاپا بولغان ئىسھاق غوجا ئاقسۇغا يول تۇتقانىدى. ئۇنى مۇھەممەت سۇلتاننىڭ ئۆزى قارشى ئېلىۋېدى شۇ چاغدا.

ئاقسۇلۇقلار ئىسھاق خوجىنىڭ ئۆز شەھرىنى زىيارەت قىلغانلىقىدىن بەكمۇ خۇرسەن ئىدى. شەھەر ئاھالىسى پۇتۇنلەي دېگۈدەكلا ئۇنىڭ مۇرىتلىرىغا ئايلانىدى. ئاقسۇدا ئىسھاق خوجىنىڭ ھۆرمىتىگە خانىقامۇ سېلىنغان.

ئىسھاق غوجا يەنە كۆپلىگەن شەھەرلەر بىلەن يېزا - كەنتلەردە ۋەز ئوقۇپ، تەرغىباتچىلىق قىلدى. ئۇنىڭ كۈچار، تۇرپان، قۇمۇل شەھەرلىرىدە مۇرىتلىرى كۆپ ئىدى.

... مۇھەممەت خان ئۆزىنىڭ ئىسھاق غوجا بىلەن تۇنجى قېتىم كۆرۈشكىنىنى خيالىدىن ئۆتكۈزدى. «ھە، ئۇلار قەشقەردە ئۇچراشقان ئىدى. مۇھەممەت سۇلتان ئاۋۇ بىر يىلى خوتەندىن قەشقەرگە ئىنسى سوپى سۇلتان بىلەن كۆرۈشۈشكە كەلگەن. نەق شۇ چاغدا ماۋۇرىننەھىردىن قەشقەرگە ئىسھاق غوجا قەدەم تەشرىپ قىلدى. داڭلىق ئۆلىمانىڭ قەشقەردە ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان مۇھەممەت سۇلتان ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئۇنىڭ بىلەن دىدارلىشىشقا

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئالدىرىدى.

ــ سۇلتانىم سىزنىڭ، ئىسمىڭىز كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئىسھاق غوجا.

دۆلەتنىڭ كېلەچەك خانى ناھايىتى سىپايىلىك بىلەن:

ــ مېنىڭ ئىسمىم ــ مۇھەممەت، ــ دېدى. شۇندا ئىسھاق غوجا:

ــ مېنى بۇ دۆلەتكە قانداق سەپەرلىك كۈچ ئېلىپ كەلدى، دەپ كۆپ ئويلىغانىدىم. ئەمدى كۆزۈم يەتتى: مېنىڭ بۇ شەھەرگە كېلىشىمگە ئالدىمدا تۇرغان سۇلتانىنىڭ ئىسمى، مۇھەببىتى ۋە ئىلتىپاتى سەۋەبچى بولغان ئىكەن.

ئارىلىقتا ئورنىغان ئازراق سۈكۈناتتىن كېيىن:

ــ ۋاي، مۇھەممەت! ئىش ــ ھەرىكەتسىز يۈرۈشكە ھەرگىز بولمايدۇ! تىرىشىش كېرەك!» ــ دېدى.

... ئىسھاق خوجىنىڭ مۇشۇ گەپلىرىنى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان، مۇھەممەت خانىنىڭ چېھرىسىدە ئىختىيارسىز كۈلكە پەيدا بولدى.

ئۇ كىچىك قوبۇلخانىغا قايتىپ كىردى.

خوتەن گىلەملىرى ئېسىلغان تامنى ياقىلاپ مېڭىپ، سول پۈتنى پۈكۈپ، يۇمشاق تەختكە ئولتاردى. مۇھەممەت خان قاتتىق تەكىيىگە يۆلەنگەن ھالدا خانىنى يورۇتۇۋاتقان شامالارنىڭ بىرىگە قاراپ، كۆزلىرىنى يۇمدى. ئوڭ قولىنىڭ كۆرسەتكۈچ ۋە ئوتتۇرا بارماقلىرى بىلەن قاپاقلىرىنى سىلىدى ھەم كۆزلىرىنى ئاچماي، يەنە خىيالالرغا بېرىلدى.

ئۇ ئويلاشنى ئۇزۇلۇپ قالغان يەردىن داۋاملاشتۇردى.

راست، شۇ چاغدا ئۇ ئىسھاق خوجىنىڭ گەپلىرىگە ئىختىيارسىز

كۆلگەن ئىدى. «بۇ گەپلەر ھەققىدە مۇھەممەت سۇلتان - ئۇ تېخى خان بولمىغان مەزگىل ئىدى، - كۆپ ئويلاندى ۋە گۇمانلاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسھاق خوجىنىڭ مۇرىتى بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنلىكىگە شەك كەلتۈرەتتى. قىزىقى شۇكى، ئۇنىڭ گۇمانلىرىنى ئۇستازى ئىسھاق غوجا بىر سوپىدىن ئاڭلاپ، ئۆزى يازغان بىر بەند شېئىرنى مۇھەممەت سۇلتانغا يوللاپتۇ.

بولسمۇ يۈرەك پارە، چىرايىڭ غەمكىن،
ھەسرەت كۆلگە چۆكمىگىن ھېچ ۋاق.
سۆيى شۇنچە ھەم شۇنداق سۆيدۈرگىن،
ۋاللىداپ تۇتاشسۇن سۆيگۈدىن چىراغ.

بۇ تۆت مىسرانى مۇھەممەت خان ھەربىكەت قىلىشقا كۆرسەتمە، يول - يورۇق دەپ قوبۇل قىلدى. كاللىسىدىن گۇمانىنى چىقىرىۋېتىپ، يالاڭغىداق، يالاڭۇاشتاق ئىسھاق خوجىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇنىڭ سادىق مۇرىتى بولدى. ئىسھاق غوجا ئۆز نۆۋىتىدە مۇھەممەت سۇلتاننىڭ مەنىۋى ئۇستازىغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ھەقىقەت يولىغا چۈشۈپ، تاكامۇللىششىغا يارىدەملىشىدىغانلىقىغا ۋەدە بەرگەن.»

مۇھەممەت خان ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئىشىغا كۆلگەن ئىدى ھېلىراقتا.

ئاربىدىن نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى مانا ئۇ - قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ خانى. بۇ دۆلەتنى ئۇنىڭ تۇغقىنى خۇدابەندى مۇستەھكەملەشتۈرگەن ئورنىغا ۋەيران قىلماقچى.

خۇدابەندى، خۇددى مۇھەممەت خانغا ئوخشاش، ئىسھاق خوجىنىڭ مۇرىتى ئىدى. ئىسھاق غوجا ئۆز ۋاقتىدا خۇدابەندىنىڭ ئاتىسى كۆرەيش سۇلتانغا ئۇنىڭ ئەۋلادىدىن ھېچكىم دۆلەتتە

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئالىي لاۋازىم ئىگىلىيەلمەيدۇ، دەپ ئېيتقان بولسىمۇ، خۇدابەندى بۇ يۇنىلىشتە تۇنجى قەدەم تاشلاپ باقتى...

مۇھەممەت خان شىددەت بىلەن تەختىن تۇرۇۋېدى، ئۇنىڭ يۈمشاق ئۆتۈكى غىچىرلاپ كەتتى.

نەق شۇ پەيتتە ياساۋۇللار كۆزىتىۋاتقان ئىشىك ئاستا ئېچىلدى. خۇددى خان خاھىشىنى سەزگەندەك، ئۇلارنىڭ قۇلاقلىرى دىڭ ئىدى. مۇھەممەت خان سەللىسىنى كىيىپ، ئالتۇنلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇۋېدى، كىچىك قوبۇلخانىغا ئىككى ئادەم كىرىپ كەلدى.

ئۇلارنىڭ بىرى چېچى پۈتۈنلەي ئاقارغان كەكە ساقاللىق بوۋاي بولۇپ، بېشىنى تۆۋەن ئەككەن پېتى بۇيرۇق كۈتۈپ تۇراتتى. بۇ ئىشىك ئاغا ئىدى. ئۇ خان ئالىيلىرىنىڭ تۇرمۇش - مەئىشىتى بىلەن غىزاسىغا مەسئۇل ئىدى.

ئىككىنچىسى، ياشراقى، خانغا تەزىم قىلغاندىن كېيىن، قوبۇلخانا بۇلۇڭىنىڭ يېنىغا قويۇلغان شىرە تەرەپ قەدەم تاشلىدى. شىرە ئۈستىدە پەي، قاش تېشىدىن ياسالغان دۇۋەت ۋە خوتەن قەغىزى بار ئىدى.

بۇ مۇھەممەت خانىنىڭ شەخسىي كاتىپى ئىدى.

ئۈستەلنىڭ قېشىغا كەلگەن كاتىپمۇ بېشىنى ئېگىپ، جىم تۇردى.

مۇھەممەت خان خانىدىكى باشقا ئادەملەرنى بايقىمىغان بىر قىياپەتتە، گويا ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلىشىۋاتقاندەك، بېسىق ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

ــ ئەتە پېشىن نامازدىن كېيىن ھۆكۈمەتنىڭ مەجلىسىنى ئۆتكۈزۈشنى ھۆكۈم قىلىمەن. ياركەنت شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئەر كىشىلەر ئۇدۇمىدىن بولغان ھۆكۈمران ئائىلىلەر ئەزالىرىنىڭ - ۋەزىرلەرنىڭ، سەردارلارنىڭ، ياراقلارنىڭ، قازى،

ئالىي مۇپتى ۋە چوڭ مەسجىدلەر ئىمامىلىرىنىڭ، تاۋارچىلارنىڭ2، قۇربېگى، شەھەر ھاكىمى، مىراسخورلارنىڭ3 - تەق بولۇشى شەرت.

مۇھەممەت خان بىرئاز سۈكۈت ساقلىغاندىن كېيىن، كاتىپقا نىگاھ تاشلىدى. شىرەنىڭ يېنىغا سېلىنغان قارا ئەتلەستىن سىرىپ تىكىلگەن كۆرپىدە ئولتۇرۇپ، ئەرەب ھەرپلىرى بىلەن خاننىڭ بۇيرۇغىنى يېزىۋاتاتتى ئۇ.

— باش ۋەزىرگە ئىمزا چەكتۈرۈشكە ئىسسيانچى - توپىلاڭچىلارنى، ئۇلۇغ ئاللاھ يولىدا، باستۇرۇش ئۈچۈن يۈرۈشكە ھازىرلىنىشقا زۆرۈر ھۆججەتلەرنى تەييارلاشنى پەرمان قىلىمەن.

كاتىپنىڭ قولىدىكى پەي قەغەز «يورغىلاشنى» توختىتىشى بىلەن، مۇھەممەت خان سول قولى بىلەن ئىشارە قىلدى. خانىدىكى ئاۋۇ ئىككىسى ياركەنت ئۇيغۇر خانىنىڭ ئالدىدىن باشلىرىنى ئەككەن ھالدا چىقىپ كەتتى.

مۇھەممەت خان قوللىرىنى كەينىگە تۈتۈپ، كىچىك قوبۇلخانىدا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا ماڭاتتى، ئۇ تۇرپانغا قىلماقچى بولغان يۈرۈش ھەققىدە ئويلىنىۋاتاتتى.

ناھايەت، قەتئىي قارار قوبۇل قىلىشنىڭ ناھايىتى مۇھىم ئىكەنلىكىگە كۆزىنى يەتكۈزدى - دە، خاتىرجەم قىياپەتكە كىردى. قوللىرىنى كەينىدە تۇتقان پېتى كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقىپ، ئوردا سارايىنىڭ ئايالىلار تۇرىدىغان تەرىپىگە يول ئالدى.

بۇ كېچىنى ئۇ چوڭ خوتۇنى مېھرىنۇش بېگىم بىلەن ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلدى.

3 - باب: مېھرىنۇش بېگىم

«شامال باغ» ئوردا سارىيىنىڭ ئايالىلار تۇرىدىغان قىسمى

باغنىڭ ئىچكىرىسىدە ئىدى. ئۇنىڭغا شېغىلدىن ياسالغان ئىككى يول ئاپىراتتى. بۇ ئىككى يولنىڭ بىرىنچىسىدە خانىنىڭ خوتۇنلىرى بىلەن مەشۇقلىرى، باللىرى، خىزمەتكارلىرى مېڭىش ھوقۇقىغا ئىگە ئىدى. ئىككىنچى يول پەقەت خان بىلەن ئۇنىڭ ئاپىسىغىلا تەئەللۇقتى.

III مۇھەممەت خانىنىڭ ئانىسى بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى باقىلىق بولۇپ كەتكەچكە، بۇ يولدا پەقەت ئۇ ئۆزىلا ماڭاتتى. خانىنىڭ بۇ يولدا مېڭىشى بارغانچە شالاڭلاپ كېتىۋاتاتتى.

III مۇھەممەت خان ئوردىنىڭ كىچىك قوبۇلخانىسىدىن چىقىپ، مەرمەر پەلەمپەيلەردىن پەسكە چۈشۈپ، باغقا قەدەم قويغىنىدا، كەينىدە كېلىۋاتقان ياساۋۇللار مېڭىشنى ئاستىلاتتى.

مۇھەممەت خان توختاپ، ئەتراپىغا كۆز تاشلىدى. سەۋر ئېيىنىڭ ساپ ھاۋاسىدىن بولۇق - بولۇق نەپەس ئالدى. قەلبىنى چۈلغىۋالغان تۇرپاندىن كەلگەن شۇم خەۋەردىن كېيىن، ۋۇجۇدىدا پەيدا بولغان ھېسسىياتلار ئاستا چېكىنىشكە باشلىدى.

مۇھەممەت خان مېھرىنىۋش بېگىم توغرىلىق ئويلاۋاتاتتى. بېگىم تەخت ۋارىسى بولغان تۇنجى ئوغلىنىڭ ئانىسىلا ئەمەس، ھەممىدىن بۇرۇن، ئۆزى بىلەن ھاياتتا ئۇچراشقان جىمى مۇرەككەپ ۋاقىئەلەرنى تەڭ تارتىشقان ئايال ئىدى. مۇرەككەپ ۋاقىئەلەرزە، ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا كۆپ بولدى.

مېھرىنىۋش بېگىم ئېرىنى ھەر كېچىسى تەقەززا بولۇپ كۈتەتتى. مۇھەممەت خان ھازىر ئۇنىڭ يېنىدا تولىمۇ ئاز بولاتتى. ئەمما ئۇ بېگىمنىڭ خانىسىدا پەيدا بولغاندا، سەزگۈر ئايال بىر دەقىقىدىلا ئېرىنىڭ كەيپىياتىنى ئېنىقلاۋالايتتى.

ھازىرمۇ مۇھەممەت خان بۆلمىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىشىغىلا،

مېھرىنۇش بېگىم پاختىلىق ئەتلەس كۆرپىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ كەتتى. بۆلمە كەك - ئازادە بولۇپ، ئىدەنلىرىگە قىلىن تۈكلۈك فىرۇزا رەڭلىك خوتەن گىلەملىرى سېلىنغان، ئانچە چوڭ ئەمەس ئىككى دېرىزىگە گىلەملەر تۈسىگە ماس پەردىلەر ئېسىلغان، تاملارنى ياقىلىتىپ مامۇق تەكىيىلەر قويۇلغان.

ئىككى قولىنى مەيدىسىگە ئالغان ھالدا ئېگىلىپ تۇرغان مېھرىنۇش بېگىم خانغا كۆزىنىك قۇيرۇقىدا قاراپلا، جىددىي بىر ۋاقىئەنىك يۈز بەرگەنلىكىنى پەرەز قىلدى.

مېھرىنۇش بېگىم مۇھەممەت خانىنىك بىرنەچچە كۈن داۋامىدا ئوردىنىك ئايالىلار ياشايدىغان قىسمىغا قەدەم تەشرىپ قىلماي، كىچىك قوبۇلخانىنىك يېنىدىكى خانىسىدا قونۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەردار ئىدى. بۇنىك سەۋەبىنى بېگىم بىلمەيتتى، ئەمما، ئۇنىك كۆڭلى غەش ئىدى.

ئېرىدىن خېلى ياش كىچىك بولغىنىغا قارىماي، مېھرىنۇش بېگىم مۇھەممەت خانىنىك مىجەزىگە، ئادەتلىرىگە شۇ قەدەر ماسلىشىپ كەتكەن ئىدى. بۈگۈنمۇ ئۇ خانىنىك قەدەم تەشرىپىگە ئىچىدىن خۇشال بولغان بىلەن، ئۇنىك ھېلى پېتىنى يوقاتمىغان چېھرىسىدە ئازراق ئەندىشە نامايان بولدى.

— مېھرىنۇش، بىزنىك قاراشىھەردە تۇرۇشقا مەجبۇر بولغان پەيتلىرىمىز يادىڭدىمۇ؟ - سورىدى مۇھەممەت خان خوتۇنىغا يېقىنلاشقاچ.

— ئەلۋەتتە، ئالىي ھەزرەتلىرى، - جاۋاب قايتۇردى ئۇ بېسىق ئاۋازدا.

مۇھەممەت خان باشقا زۇۋان سۆزمىدى. ئۇ بۆلمىنىك تۆرىگە ماڭغاچ، پەشمىتىنى يېشىپ، چەتكە تاشلىدى - دە، ئېدىتلىق

تىزلىغان كۆرپىلەرنىڭ ئۈستىگە كېلىپ ئولتاردى.

شۇنىڭدىن كېيىنلا مېھرىنۇش بېگىم ئىچكەركى بۆلمە ئىشىكنىڭ يېنىغا كېلىشكە جۈرئەت قىلىپ، ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئۈردى.

شۇ مەھەل ئىككى خىزمەتكار ئايال - كېنىزەكلەر پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ بىرى تامامەن ياش، ئىككىنچىسى سەل چوڭراق ئىدى. كېنىزەكلەر ئېگىلگەن ھالدا بەكمۇ كىچىك بىر شىرەنى كۆتۈرۈپ كىرىشتى. شىرە ئۈستىدە ئىچىگە مۇسەللەس قۇيۇلغان كۈمۈشتىن ياسالغان ناھايىتى چىرايلىق كومزەك، ئىككى پىيالە ۋە مېۋىلەر سېلىنغان قاچا بار ئىدى.

كېنىزەكلەر مۇھەممەت خانىنىڭ ئالدىغا شىرەنى قويدى - دە، كۆزدىن غايىب بولدى.

مۇھەممەت خان بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي سەللىسىنى يېشىپ، ئەتلەس كۆرپىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى. ئۇ تېخىلا چاپارمەن ئېلىپ كەلگەن مەكتۇپنىڭ تەسىرىدىن چىقالمايۋاتاتتى.

— يادىڭدىمۇ، مېھرىنۇش؟ - دېدى ئۇ بىر چاغدا.

— يادىمدا، ئالىي ھەزرەتلىرى. سىز بۇنى نېمىشقا سوراۋاتىسىز؟

مۇھەممەت خان پەقەت مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىنلا بېشىنى كۆتۈرۈپ، خوتۇنىغا دىققەت بىلەن قارىدى.

ئۇ يەنىلا جىم. مېھرىنۇش بېگىمۇ سۈكۈت ساقلىماقتا. ئۇ قاراشھەردە تۇرغان چاغلىرىنى خاتىرىسىدىن چىقىرىۋېتىمەن دەپ قانچە تىرىشسىمۇ، ئۇ كۈنلەرنى ھامان ئۇنتۇيالمايتتى. نەق شۇ شەھەردە ئۇنىڭ ئوغلى تۇغۇلغان ئەمەسمىدى. ھازىر شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت يېگىرمە تۆت ياشتا. ئاۋۇ بىر يىلى، ئۇلار قاراشھەردە تۇرۇۋاتقاندا، مېھرىنۇش ئوغلىنىڭ ئامانلىقىنى تىلەپ، ئاللاھقا ئىلتىجا قىلغان ئىدى.

III مۇھەممەت خان ئۆمۈرلۈك جۇپتىدىن قاراشەھەر ھەققىدە سوراۋېتىپ، ئۆزىمۇ چوڭقۇر خىيالغا ئىسكەنجىسىدە قالدى. ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلە - تاۋابائىتىنىڭ ھايات-ئۆلۈم قالغان كۈنلەر چاقماق تېزلىكىدە ئۆتتى. ئۇنىڭ تۇرپان بىلەن قاراشەھەرنى باشقۇرۇۋاتقان نەۋرە كىچىك دادىسى شاھ خان بىرنەچچە يىل مۇھەممەت خان ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرىنى گۇمانلاشقا ئېلىۋالغانىدى. مۇھەممەت ئۇ چاغدا تېخى خان ئەمەستى.

ئۇ مەزگىلدە ياركەنتكە III مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆگەي ئاكىسى ئابدۇكېرىم خان ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزۈۋاتاتتى. شاھ خان تۇرپان بىلەن قاراشەھەرگە ۋالىي بولۇش ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشىۋاتاتتى. شاھ خان مەزكۇر شەھەرلەرنى، خانلىق بەرپا بولغان كۈندىن ئېتىبارەن، مەنسۇرخان مىراسخورلىرىغا تەئەللۇق دەپ ھېسابلىناتتى.

شاھ خان بولسىزە، مەنسۇر خانىنىڭ تەنھا ئوغلى ئىدى.

ــ مېنىڭ كىچىك دادام شاھ خان ئەينى يىللىرى بەكمۇ بەدپېبىل ئىدى، - دېدى ئاخىرى مۇھەممەت خان.

ئۇ بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس چايقىدى. مېھرىنىۋش دەررۇ شىرەنىڭ بىر بىقىنىغا كېلىپ چۆكتى.

مېھرىنىۋش بېگىم بېشىنى لىڭشىتىپ، «شۇنداق» دېگەن ئىشارىنى بىلدۈردى. «مۇھەممەت خانىنىڭ بۇنىڭدىن چارەك ئەسەر ئىلگىرى بولغان ۋاقىئىلەر ھەققىدە سوريشى تاسادىپىي ئەمەس. كۆڭۈلسىز بىر ۋاقىئە سادىر بولغان ئوخشايدۇ»، دەپ ئويلىدى مېھرىنىۋش.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئۆز پەرزىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە خۇرسەن ئىدى. ئۆزىدىن ياش ۋە گۈزەل باشقا خوتۇنلىرى بىلەن

مەشۇقلىرىنىڭ خانىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقىنىغا قارىماي، ئېرىنىڭ نەق ئۆزىنىڭ ھۇزۇرىدا بولۇشىغىمۇ مېھرىنۇش شاد ئىدى.

ــ بۈگۈن كەلگەن ئۇچۇر مېنى ئاشۇ بىر كۈنلەرنى ئويلاشقا مەجبۇرلىدى. ئەپسۇس، ھايات بىزنى ھېچنېمىگە ئۆگەتمەيدىغان ئوخشايدۇ.

مۇھەممەت خان جىمىپ قالدى. مېھرىنۇش بېگىم كومزەكتىكى مۇسەللەسنى پىيالىگە قۇيماقچى بولۇۋىدى، خان بېشىنى چايقاپ، ئۇنى توختاتتى.

ـ تۇرپاننىڭ ۋالىسى يەنە باش كۆتۈرۈۋاتىدۇ. خۇددى ھېلىقى بىز گۆرۈدە بولغان ۋاقتىمىزدىكىدەك. ئەمما، ئۇ چاغدا ئاكام ئابدۇكېرىم خان يۇرۇشتە ئىدى. يادىڭدا بولسا، ئىمپېراتور جالالىدىن مۇھەممەت ئەكبەرنىڭ ئىلتماسىغا بىنائەن، ئۇ ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ گۈللىنىشىگە يارەملەشكەن ئەمەسمىدى.

مۇھەممەت خان يەنە سۈكۈتكە چۆمدى. ساقلىنى سىيپاپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ھېلى ۋەزىيەت باشقا! مەن ھازىر ياركەنت شەھىرىدىغۇ. ئاخىرىدا بۇرۇنقىدەك جالالىدىن مۇھەممەت ئەكبەر ئۇلتۇرىدۇ! ئۇ ـ زاھىرىددىن مۇھەممەت بابۇرنىڭ نەۋرىسى. مەن ـ سۇلتان سەئىد خانىنىڭ نەۋرىسى. بىزنىڭ بوۋىلىرىمىز ـ نەۋرە ئاكا ـ ئۇكىلار... تەختكە بولسىزە، قېرىندىشىمىز ئۇلتۇرۇشقا ئىنتىلىۋاتىدۇ!

مېھرىنۇش بېگىم ئۆزىنى قانداق تۇتۇشنى بىلمەي قالدى. ئۇ شۇك تۇرۇپ تىڭشاۋېتىپ، ئېرىنى بۇ ئېغىر خىيالاردىن ئېلىپ چىقىش توغرىلىق ئويلاۋاتاتتى. ئۇ نېمە دېيىشنى بىلمەي، مۇھەممەت خانىنىڭ قولىنى تۇتتى ۋە ئۇنى پۈتكۈل كەچ داۋامىدا قويۇپ بەرمىدى.

خوتۇنىنىڭ ئۇنى تىڭشىشى مۇھەممەت خان ئۇچۇن تولىمۇ مۇھىم ئىدى. مېھرىنىۋش بېگىم ئېرىغا بىرەر مەسلىھەت بېرەلمەيتتى. چۇنكى خانلار ئەنئەنىسىدە ئايالارنىڭ پىكرىگە قۇلاق سېلىش يوق ئىدى لېكىن مۇھەممەت خان ئۆزىنى ئەندىشىگە سېلىۋاتقان مەسىلىلەر ھەققىدە مېھرىنىۋش بېگىمگە سۆزلەپ بېرەتتى.

بۇ جەھەتتىن ئۇ دادىسى ئابدۇرېشىت خانغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئاتىسى ئۆزىنىڭ ئىككىنچى خوتۇنى ئاماننىساخان بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى.

شائىرە، چالغۇ ئەسۋابلارنىڭ «قۇلقىدا ئويناپدىغان» ئاماننىسانى ئوردا ئەھلى نەفىسە دەپ ئاتىشاتتى. ئاماننىسانى ئوردا خانىم - قىزلىرى ئۇلگە - نەمۇنە تۇتاتتى. مېھرىنىۋش بېگىم، ئاماننىسانى ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ئوخشاشقا تىرىشاتتى.

مېھرىنىۋش بېگىم خان ئائىلىسىگە ئەزا بولغان كۈندىن ئېتىبارەن، ئاماننىسانىڭ مىسالىدا تەربىيىلەندى. ئاماننىسانىڭ پۈتكۈل ھاياتىنى ئۇيغۇر «ئون ئىككى مۇقامىنى» تىكلەپ، ئىزچىللاشتۇرۇشقا بېغىشلىغانلىقى ھەممىگە ئايان. ئەمما مېھرىنىۋش بېگىم ئۇچۇن ئاماننىسا پەقەت شائىرە، چېۋەر سازەندىلا ئەمەس، ھەممىدىن ئاۋۋال، ئابدۇرېشىت خانىڭ ۋاپادار يارى سۆيىتىدە ئۆرنەك ئىدى.

خۇددى ئاماننىساخانغا ئوخشاش، ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن خانىڭ ئۆمۈرلۈك جۈپتى بولغان مېھرىنىۋش بېگىم، ھەرقاچان ئاللاھ بەلگىلەپ بەرگەن كىشىنىڭ يېنىدا بولۇشنى ئۆزىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى دەپ چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇ مۇھەممەت خانىنى دائىم چۈشىنىپ، ياردەملىشىشكە تىرىشاتتى.

لېكىن ئېرىغا بىرەر ياردەم بېرەلمەيدىغانلىقىنىمۇ بىلەتتى. چۇنكى ھۆكۈمران سۇلالىنىڭ ھەممە ۋەكىللىرى دېگۈدەك يېقىنلىرىنىڭ

www.uyghurkitap.com

مەسلىھەتلىرىگە قۇلاق سالمايتتى.

ئەڭ يامنى، ھۆكۈمدارلار بەكمۇ تەكەببۇر، قوپال، ئۆزلىرىنى تولىمۇ يۇقىرى چاغلايتتى.

مېھرىنۇش بېگىم مۇھەممەت خانىنىڭ نازاكەتلىككە موھتاج ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ ئېرىنىڭ قولىنى قويۇۋەتمەي، مۇھەممەت خان تەرەپ ئېگىشتى.

ئىسيانكار تۈرپان ھەققىدىكى ئويلار ئەسىرىدە ئولتۇرغان مۇھەممەت خان قولىنى بوشاتتى - دە، خوتۇنىغا مىننەتدارلىق بىلەن قاراپ، ئۇنى ئۆزىگە تارتتى...

4 - باب: يۇرۇش

ئوچ كۈندىن كېيىن، تاڭ سەھەردە، مۇھەممەت خانىنىڭ قوشۇنى تۈرپانغا يۇرۇشكە ئاتلاندى.

خۇدەبەندى سۇلتان مۇھەممەت خانىنىڭ جىيەنى بولغاچقا، دۆلەت كېڭىشى قوشۇننى خانىنىڭ ئۆزى باشقۇرۇشى توغرىلىق قارار قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، خۇدابەندى مۇھەممەت خانىنىڭ قىزى ھەدىدجەنىڭ ئېرى ئىدى.

بارچە سەردارلار بىلەن ھەربىي رەھبەرلەر خانغا ھەمراھ بولۇشى لازىم ئىدى. كاتتا ئەمەلدارلاردىن ياركەنتتە پەقەت باش ۋەزىر بىلەن شەھەر ھاكىملا قالدۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ ئىلكىگە، ھەر ئېھتىمالغا قارشى، ئۇلانلارنىڭ بىر قىسمى ئۆتتى.

بامداتتىن كېيىن يۇرۇشكە ئاتلانغان ئاتلىق قوشۇننىڭ بېسىم بۆلۈكى قەشقەرگە يول تۇتتى.

مۇھەممەت خان ئۆز ئەمەلدارلىرى ۋە شەخسىي ئۇلانلىرى بىلەن ئەتىسى سەھەردە يولغا چىقماقچى بولدى.

تەكلىماكان چۆللىرىگە ئاقىدىغان يارىكەنت دەرياسى گويا جەڭچىلەرگە يول كۆرسىتىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. خاننىڭ كىچىك قوبۇلخانىغا قوشنا ئارام ئالىدىغان ۋە كېيىنكى ۋاقىتلاردا قونۇپ قالىدىغان بۆلمە دېرىزىسىنىڭ ئالدىدا تۇرغان مۇھەممەت خان دەرۋازىدىن چىقىۋاتقان ئاساسىي كۈچلەردىن كېيىن يۈرۈشكە ئاتلىنىدىغان قوشۇنغا غەمكىن قارىدى.

ئويناقلاپ تۇرغان ئاتلارغا مىنگەن جەڭچىلەر ئۇرۇشقا ئەمەس، بەئەينى مەرىكىگە ماڭغاندەك مەغرۇر ئىدى. بۇ ئەمەلىيەتتە ھەقىقىي ئۇرۇش، ئۇيغۇر - ئۇيغۇرنى ئۆلتۈرىدىغان ئۇرۇش ئىدى.

نەق مۇشۇ ئويلار مۇھەممەت خاننى ھەسرەتلەندۈرەتتى. لېكىن ئۇ باشقىچە بولۇشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ياخشى بىلەتتى.

ئۇ دەريانىڭ سول ساھىلىنى بويلاپ كېتىپ بارغان قوشۇنغا ئۇزاق قاراپ تۇردى. چىۋەندازلار بارغانچە كىچىكلەپ، نۇقتىغا ئايلانغاندىلا، كىمخاب پەردىنى ياپتى...

قەشقەرگە ئاتلانغان باش قوشۇن سەردارىنىڭ قېشىدا بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن بۇرۇن پايتەختنى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن شۇم خەۋەرنى ئېلىپ كەلگەن يۈسۈپمۇ بار. ئۇ مۇھەممەت خاننىڭ ئۇلانىدا خىزمەت قىلغاچقا، يېڭىگە مەخسۇس بەلگە تىكىلگەن ئىدى. لېكىن ئۇ تەخت ۋارىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتكە خىزمەت قىلاتتى. مانا ھازىر ئۇ ئۆز خوجايىنىغا كېتىپ باراتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ، ئەنئەنە بويىچە، خۇددى سابىق شاھزادىلەرنىڭ ئوخشاش، قارارگاھى قەشقەردە ئىدى. ئۈچ ھەپتە ئىلگىرى تۇرپانغا ئەۋەتىلگەن يۈسۈپكە مۇھەممەت خاننىڭ سادىق ئەمەلدارلىرى ناھايىتى قاتتىق مەخپىيەتتە خۇدابەندىنىڭ ئىسيانى ھەققىدىكى مەكتۇپنى تاپشۇرغانلىقى سەۋەبىدىن، ئۇ ئۆيىگە بېرىپ

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

كېلىشكە ئۇلگۈرەلمىگەنىدى. ئۆزىنىڭ بىۋاستە باشلىقىغا مەكتۇپ توغرىلىق ئۇچۇر بېرىپ، يارىكەنتكە ئاتلانغان.

ھازىر يۈسۈپ ئۆزىنىڭ قوشۇن بىلەن ماڭىدىغانلىقى خۇسۇسىدا بۇيرۇق چۈشەمدۇ يوقمۇ - بۇنى بىلمەيتتى. بۇ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ دادىسىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىشىغا باغلىق ئىدى.

ناۋادا مۇھەممەت خان ئۆزى ئىسيانكار خۇدابەندىنى تىزگىنلىمەكچى بولسا، بۇ ھالدا شاھزادىنى جەلەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوقتى.

يۈسۈپ ئەتراپىنى ئېرىنىپ كۆزىتىپ كەلمەكتە. شۇ زۇمدا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بۇ يەرلەرگە تۇنجى قېتىم قەدەم قويغان كىشىنى مەپتۇن قىلدىغان كارامەت مەنزىرە نامايان بولدى.

يولنىڭ سول قاسنىقىدا ئەتراپقا خۇشپۇراق چېچىۋاتقان بۇككىدە چېچەك ئاتقان باغ تۇراتتى.

يولدىن يىراق ئەمەس يەردە ئېقىۋاتقان دەريانىڭ ئوڭ تەرىپىدە تەكشى ھەيدەلگەن ئېتىزلىق يېيىلىپ ياتاتتى. كەتمەن بىلەن چېپىلغان نەم توپا دېھقانلارنىڭ بامدات نامازنى ئۆتەپ بولۇپلا، ئىشقا كىرىشكەنلىكىدىن دالالەت بېرەتتى.

ئەتراپتا دېھقانلار كۆرۈنمەيتتى. ئەتمالىم، ئۇلار ئاتلىق قوشۇننىڭ ئۆتۈپ كېتىشىنى كۈتۈپ، جىرا، سايلارغا يوشۇرۇنسا كېرەك.

يۈسۈپ بۇ يەرلەردە كۆپ قېتىم بولغان. ئۇنى تەبىئەتنىڭ ئۇشبۇ كۆركەم مەنزىرىسى ئانچە جەلپ قىلمايتتى. ئەمما، يۈسۈپنىڭ پىنىدىن ئات چاپتۇرۇپ ئۆتكەن يىگىرمە ياشلار چامىسىدىكى يىگىت:

— نەقەدەر گۈزەل بۇ زېمىن! دۆتار بولسىدى، بىر غەزەل توقۇۋېتەتتىم. غەزىلمىنى تەڭداشسىز نەفىسەگە بېغىشلاتتىم، - دەپ

ئۇشتۇمتوت سۆز ئاچتى.

ــ قارا بۇنى! ـ دېدى ئالدا كېتىپ بارغان ئونبېشى كۇلۇپ ـ نەفسەنىڭ ئۆزىگە بېغىشلاتتىڭما؟ يولۇڭغا قاراپ، كۆتۈۋاتقان مەھبۇبەڭ يوقمۇ نېمە؟

ــ ھازىرچە يوق، ـ ھېچبىر ئەپسۇسلىنىشسىز جاۋاب بەردى يىگىت. ـ مەن تېخى ياشقۇ. ئۇلۇغۋارمەن!

ئونبېشى باشقا سۆز قىلمىدى. ئۇنىڭ چېھرىسىدە بايقى كۇلكىنىڭ ئىزناسىمۇ قالمىغان ئىدى...

قوشۇن باشلىقى ـ مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆگەي ئىنىسى ئابدۇرېھىم سۇلتانمۇ مەيۇس. دادىسىنىڭ ۋاپاتىدىن بىر ئاي ئۆتۈپ دۇنياغا كەلگەن ئابدۇرېشىت خانىنىڭ ئون ئىككى ئوغلىنىڭ كەنجىسى بولغان ئۇ، بەلكىمبا، سۇلالە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىدىن خۇدابەندىنىڭ قىلىقلىرىغا نەپرەتلەنمەكتە ئىدى.

دۆلەت كېڭىشى مەجلىسىدە ئابدۇرېھىم ئۆزىنى تەسلىكتە بېسىپ ئولتاردى. ئەمما، شۇنىڭغا قارىماي، ئۇ ئۆزىنى تۇتالماي، ئىسيانكار خۇدابەندىگە رەھىم ـ شەپقەت قىلىشقا بولمايدىغانلىقىنى كەسكىن ئېيتتى.

ــ ئۇنى شۇنداق جازالاش كېرەككى، باشقىلارغا ساۋاق بولۇشى كېرەك! ـ دېگەن ئىدى ئۇ پەقەت مۇھەممەت خانغا مۇراجىئەت قىلىپ. ـ ھۆرمەتلىك ئاكا! خۇدابەندىنىڭ بۇ قىلىقلىرى دۆلىتىمىزنىڭ مۇستەھكەملىكىگە، ئاساسىغا دەخلى كەلتۈرۈۋاتىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ مېھىر ـ شەپقەتلىك بولماسلىقىمىز لازىم!

ئۇشبۇ سۆزلەردىن كېيىن، مەجلىس ئىشتىراكچىلىرىنىڭ ئاربىسىدا پىچىرلاشلار باشلاندى. ئۇلار ئابدۇرېھىمنىڭ گەپلىرىنى قوللاۋاتامدۇ ياكى ئۇنى دەققەت بىلەن تىڭشاۋاتامدۇ ـ بۇ تەرىپى چۈشىنىكسىز

ئىدى.

دۆلەت كېڭىشى ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مۇھەممەت خانىنىڭ جىيەنى خۇدابەندىگە بولغان مۇناسىۋىتىنى ياخشى بىلەتتى.

خۇدابەندى شۇنداقلا ئابدۇرېھىمنىڭمۇ جىيەنى ئىدى.

ئاكا - ئۇكىلار مەۋقەسىنىڭ بىر - بىرىگە زىتلىقى، ئاساسەن، خۇدابەندىمۇ، خۇددى مۇھەممەت خانغا ئوخشاش، خەلق ئىچىدە ئىسھاق غوجا دەپ نام ئالغان مۇھەممەت ئىسھاق ۋەلىنىڭ مۇرىتى بولۇشىدا ئىدى. ھە، ئىسھاق غوجا «قاراتاغلىق» سوپىلار جامائەسىنىڭ ئاساسچىسى ۋە سەركىسى ئىدى. ئابدۇرېھىمزە، ئىككىنچى ئاكىسى - مەرھۇم ئابدۇكېرىم خانىنىڭ مەۋقەسىنى قوللايتتى. ئابدۇكېرىم خان سوپىلارغا، شۇ جۈملىدىن ئىسھاق خوجىغا قارشى ئىدى. ئۇ ئىسھاق خوجىنى خانلىقتىن قوغلۇۋېتىشنى پەرمان قىلغاندىن كېيىن، غوجا ماۋرىننەھرنىڭ پايتەختى سەمەرقەنت شەھىرىگە كېتىشكە مەجبۇر بولغان.

ھازىر، ئاتلىق قوشۇنغا رەھبەرلىك قىلىپ تۇرپانغا يۈرۈشكە كېتىپ بېرىپ، ئابدۇرېھىم تەخت ۋارىسى مۇھەممەت خانىنىڭ ئوغلى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت بىلەن يۈزمۇ - يۈز كۆرۈشۈشنى نىيەت قىلاتتى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ قارارگاھى، ئەنئانە بويىچە، قەشقەردە ئىدى.

ئابدۇرېھىمنىڭ كۆڭلى پەقەت خۇدابەندىنىڭ قىلىقلىرىغىلا ئەمەس، شۇنداقلا مۇھەممەت خانىنىڭ مەزكۇر يۈرۈشنى ئۈيۇشتۇرۇشقا بۇيرۇق بەرگىنى بىلەن، زىددىيەتنى سىلىق، قان تۆكۈشسىز ھەل قىلماقچى ئىكەنلىكىگمۇ غەش بولۇۋاتاتتى.

ئابدۇرېھىمنى مەيۈسلەندۇرۇۋاتقان يەنە بىر ئەھۋال دۆلەتلىك كېڭىشى مەجلىسىدە بەزى سەردارلار بىلەن مەسجىدلەرنىڭ

ئىملىرى، گەرچە ئۇلار ئۆز پىكرىنى ئوچۇق ئىزھار قىلمىسىمۇ، جىم ئولتۇرۇپ، باشلىرىنى چايقاپ، قىستاپ كەلگەن كۈلكىسىنى يوشۇرۇپ، خۇدابەندىنىڭ ھەربىكەتلىرىدە مۇناسىپ مەنتىقە بار، گويا خۇدابەندى مەلۇم دەرىجىدە ھەق، دېمەكچىدەك ئەلپاز كۆرسەتكەن ئىدى.

ئۇلار قەشقەرگە يولغا چىقىپ، تۆتىنچى كۈنى مەنزىلگە يەتتى. قوشۇن شەھەر سىرتىدا ئورۇنلىشىشقا بۇيرۇق ئالدى. لەشكەرلەر مۇشۇ يەردە تۇرۇپ، لازىملىق كۆرسەتمە ئېلىشى كېرەك ئىكەنلىكىنى ھەممە چۈشىنەتتى.

يۈسۈپ ئالدىدا ماڭغۇچى ئاساسىي قىسىم تەركىبىدىن چىقىپ، ئېتىنىڭ بېشىنى تەخت ۋارىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ قارارگاھىغا بۇرىدى. قارارگاھ قەشقەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسى تەرەپتە ئىدى.

بۇاستە باشلىقى - شاھ شۇجىدىن ئەخمەت مۇھاپىزىتىنىڭ رەھبىرىگە ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىنى بايان قىلغان رەزگى يىگىت:

— نېمە، ئۇلۇغ ھەزرەتلىرىنىڭ، ئاللاھ ئۇنى ھىمايە قىلغاي، ئوردىسىدا بولدۇڭمۇ؟ مەكتۇپىنى ئۇنىڭ ئۆز قولىغا تاپشۇردۇڭمۇ؟ - دېگەن سۆزلەرنى ئاڭلىدى.

— شۇنداق، تەقسىر!

-ئۇنداقتا، بىز ئۆزىمىزنىڭ پەرزىنى ئادا قىلدۇق. قالغىنى - خانىنىڭ ئىختىيارىدا.

بىرئاز جىملىقتىن كېيىن دېدى:

— شاھزادە خان ئالىيلىرىغا ھەمراھ بولۇپ، تۇرپانغا بارماس. ھەر ھالدا، سېنىڭ بىر كۈنۈڭ بار. ئاپاڭنى يوقلاپ كېلىشىڭگە ئىجازەت. - مۇغامبىرانە كۈلۈپ قوشۇپ قويدى:

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى

ـ ياكى باشقا بىرىنى يوقلاپ...

يۈسۈپ ئوڭ قولىنى مەيدىسىگە ئېلىپ ئېگىلدىدە، ئېتى تەرەپكە يۆگۈرۈپ كەتتى. ئېگەرگە مىنىپ، باشلىغىنىڭ يېڭىچە سۆزلىرىدىن يالتىيىپ قالغۇچە بۇ يەردىن كېتەي دېگەندەك، ئېتىنى ھۆكۈرەكلەتىپ، كۆزدىن غايىب بولدى.

قەشقەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسىدىن «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئارىلىقى خېلى يېر ئىدى.

ئەمما رەزگى يېگىت مۇساپىنى، ئاسماندا پەرۋاز قىلغان بۈركۈت مىسالى، ناھايىتى تېز بېسىپ ئۆتتى. ئۇ تورۇق ئاتتىن ئۆزلىرىنى چەتكە ئېلىۋاتقان ئادەملەرگە، تاقىلانغان ئات تۇياقلىرى تېگىپ، سەۋر ئېيىدا شالاڭ ئۇچرىشىدىغان كۆلچەكلەردىن چاچراپ، ئۇ يان - بۇ يان كېتىۋاتقان بوۋايلارنىڭ يېنىك چاپانلىرىغا تېگىۋاتقان قەتىرىلەرگە پەرۋامۇ قىلمايتتى. ھازىر ئۇنىڭ ئۈچۈن ئانىسىنى، دادىسىنىڭ كونا ئۆيىنى چاپسانراق كۆرۈشتىن، ئىنىسىنى باغرىغا بېسىشتىن، يۈيۈنۈپ، قوشنا كوچىغا يۈگۈرۈشتىن ئارتۇق ھېچنەرسە يوق.

ئۆينىڭ كەينى تەرىپىدىكى تونۇردا نان يېقىش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان ئانا ئاتنىڭ تۇياقلىرىدىن چىققان ئاۋازنى ئاڭلىمىدى. تونۇرنىڭ ئىسسىق تەپتى ئۇنى بېشىدىكى لېچىكنىڭ ئۇستىدىن كونا يوغان قېلىن رومالنى تېگىۋېلىشقا مەجبۇر قىلغان. ئانا تونۇرغا نۆۋەتتىكى نانىنى چاپلاپ بولغاندىن كېيىنلا، ئوغلىنى كۆردى.

يۈسۈپ ئېتىنى ئالما دەرىخىگە باغلاۋاتاتتى. ئانىسى بېشىدىكى رومالنى ئالمەن دەپ، لېچىكنىمۇ قوشۇپ ئېلىۋەتتى. ياشلىقىغا قارىماي، چاچلىرى ئاقىرىپ كەتكەن ئانىنىڭ كۆزلىرىدىن تامچىلار ئاقماقتا ئىدى. ئۇ ئۆزىنى ئوغلىغا ئاتتى.

يۇسۇپ ئۇچۇن ئانىسىدىن يېقىن ھېچكىم يوق. ناۋادا ئۇ ئازراق ۋاقىتلا ئانىسىنى كۆرمىسە، ئۇنى قاتتىق سېغىناتتى. ئەگەر ئانىسى باغلىق بىرەر كۆڭۈلسىز ۋاقىئە سادىر بولسا، گويا بۇ بۇاستا ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەن قىسمەتتەك ھېس قىلاتتى ئۆزىنى. ئۇ ئانىسىنىڭ بىتاب بولۇپ قالغىنىنى ياكى بىرنەرسىگە خاپىلىقىنى ئىچىدىن سېزەتتى.

ھازىرمۇ ئۇ ئانىسىنىڭ ئاق چاچلىرىنى سىلىغاچ سورىدى:

ــ ئاپا، ئەھۋالىڭىز قانداق؟ ئاغرىماي - سلىماي يۈرۈۋاتامسىز؟

ئانا جىم. يۇسۇپنىڭ كاللىسىغا: «ئاپامنى ئۇكام رەنجىتىپ قويغان ئوخشايدۇ»، - دېگەن خىيال كەلدى.

ــ يۇنۇسچۇ؟ ئۇ ئۆيدىمۇ؟

ئانا ئوغلىنىڭ قۇچقىدىن تېز بوشاندى - دە، ئۆزىنى ئاكا - ئۇكىلار ئارىسىدا يۇز بېرىشى مۇمكىن زىددىيەتنىڭ سەۋەپكارىدەك، چۆچۈپ كەتتى.

ــ مەن بەك قورقۇۋاتىمەن. قوشنىلار خانىمزىنىڭ يۈرۈش ئېلان قىلغانلىقى توغرىلىق گەپ تارقىتىپ يۈرىدۇ. جىمى ئەر كىشىلەر تۇرپانغا ئاتلىنارمىش. ئۇ ياقتا نېمىشقا بارىدۇ؟ ئەگەر بىزگە كىمدۇ - بىرى ھۇجۇم قىلغان بولسا چۈشىنەتتىم. سېنىڭ داداڭ، يۇسۇپ، بىزنى قوغدايمەن دەپ قازا بولغان ئەمەسمۇ. سەنچۇ؟ سەن نەگە بارىسەن؟

يۇسۇپ نېمە دېيىشنى بىلمەيتتى. مىش - مىشلار خان پەرمانلىرىدىنمۇ تېز تارقىلىدىغان ئوخشايدۇ. خۇدابەندىنىڭ ئىسيانى ھەققىدە مۇھەممەت خانغا ئۇنىڭ ئۆزى ئۇچۇر يەتكۈزگەندىغۇ. قوشنىلار - زە، ئاللىقاچان بۇ يېڭىلىقتىن خەۋەردار ئىكەن. ئانىسىغا تەسەللى بېرىشكە تىرىشقان يۇسۇپ ئۆزىنى تولىمۇ تەمكىن تۇتقان

www.uyghurkitap.com

هالدا كۈلۈمسىرەپ:

ـ ئاپا، نېمىگە شۇنچە ۋايىم قىلىسىز؟! شاھزادە بىزنىڭ خانىمزغا قوشۇلىشىمۇ مۇمكىن. ئۆزىڭىز بىلىسىز، مەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتكە خىزمەت قىلىمەن.

ئانا ئوغلىغا ئىشەنمىگەندەك، گۇمان بىلەن قارىدى. ئاندىن لېچەك، روماللىرىنى تېڭىپ، نانلارنى سويۇپ ئۆيگە كىرىشكە تەرەددۇت قىلىش ئۈچۈن، تونۇر تەرەپكە ماڭدى.

يۈسۈپ مېھرىنىسانى كۆرۈشكە تەقەززا ئىدى. لېكىن ئانىسىنى رەنجىتىۋالماي دەپ، ئۇنىڭ قېشىدا ئۇزاقراق ئولتۇرۇشنى قارار قىلدى. ئاڭغىچە يۇنۇسمۇ كېلىپ قالار.

يۈسۈپ ئېتىغا يەم ـ خەشەك بېرىپ، مىس قۇمغاندىكى سۇ بىلەن يۇز ـ كۆزىنى يۇدى.

بەش ـ ئالتە ياشلىرىدا دادىسى بىلەن مۇشۇ قەشقەردىكى ھۈنەرۋەنلەر دۇكانلىرىنى ئارىلاپ، تۇرمۇش ـ مەئىشەت نەرسە ـ كېرەكلىرىنى سېتىۋالغانلىقى ئۇنىڭ يادىدا. ئۇلار بىر كۈن كەچكىچە تۆمۈرچىلەرنىڭ، كۈلالچىلارنىڭ ئىشخانىلىرىدا يۈرگەن ئىدى شۇ چاغدا. ھېرىپ، چارچىغان يۈسۈپ مۇشۇ قۇمغانىنى ئۆيگە كۆتۈرۈپ كەلگەن. دادىسى بىرنەچچە ساپال پىيالە، ئات تاقىسى، مىخ، قالتىس بىر پېچاق سېتىۋالغاندى. شۇ قېتىم دادىسىنىڭ مايي بويىاق بىلەن سىرلانغان بۆشۈك سېتىۋالغىنىمۇ ئۇنىڭ خاتىرىسىدىن ھېلى چىقمىدى.

يۈسۈپ ئاپىسى بىلەن كۆك چاي ئىچىشكە ئولتۇرۇۋېدى، يۇنۇس كىرىپ كەلدى. ئۇ ـ ئاكىسىدىن ئالتە ياش كىچىك. ئاكىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، ئانىسىنىڭ يېنىغا چۆككەن يۇنۇس سۆز ئاچتى:

ـ شەھەردە شاۋقۇن - سۇرەن ئەۋج ئېلىۋاتىدۇ. كوچىلا قالايمىقان. قىستا - قىستاڭ. ئاددىي پۇقرا ماڭالماي قالدى. بارچە كوچىلار ھەربىيلەرگە لىق تولغان! ھە، تۇرپانلىق خۇدابەندىنا! ھالىغا ۋاي!

ـ مەن ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ مۇلازىملىرى بىلەن كەلدىم. بۇ قەشقەرگە بىرىنچى كىردۇق. قالغانلار كەينىمىزدىن كېلىۋاتىدۇ.

ـ ھەممە ھەربىيلەر كېلىپ بولغان بولسا كېرەك، ئاكا؟

ـ ياق، ئۇكام، ھەممىسى ئەمەس. ئۇلۇغ ھەزرەتلىرى III مۇھەممەت خان ئەتە يېتىپ كېلىدۇ.

ـ شۇنداقمۇ؟! دېمەك، سەلتەنەتلىك ئۇچرىشىش تېخى ئالدىمىزدا ئىكەنىدە!

ـ شۇنداق ئوخشايدۇ. بۇ گەپلەرنى قويايلى. ناۋاتتىن بىرىنى ئۇزىتىۋەتكىنە.

يۇنۇس گۈلقاق، كىشمىش، ناۋات، ياڭاق قاتارلىقلار ساقلىنىۋاتقان تەكچىگە قولىنى سوزۇشىغا:

ـ رىزۋانگۈل ئاچا، سىز ئۆيدىما؟ - دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان ئانىنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ، كەيپىياتى كۆتۈرۈلدى. ئۇ كالاچلىرىنى ئالدىراپ پۈتىغا سەپتى - دە، دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى.

ئاردىدىن بىرنەچچە دەقىقە ئۆتۈپ، ئانا ئۆيگە قايتىپ كىردى. ئۇ يالغۇز ئەمەس ئىدى. ئانىنىڭ قېشىدا قوللىرىدا پاكىز مايلىقى يۆگەلگەن ساپال قاچا تۇتقان، سەل تارتىنىپ تۇرغان بىر قىز بار ئىدى.

ئاكا - ئۇكا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. قىز بوسۇغا يېنىدا تۇرۇپ

www.uyghurkitap.com

ئۇلار بىلەن تىنچلىق سوراشقاچ، لېچكى يېپىپ تۇرغان يوغان شەھلا كۆزلىرىنى يۇسۇپكە تىكتى.

ــ ئوغلۇم، سېنىڭ قايتىپ كەلگىنىڭنى ئاڭلاپ، مېھرىنىسا تاماق ئېلىپ كىرىپتۇ. «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىندىكى قوشنا ئەلا» دېگىنى مۇشۇ. نېمە ئەتتىڭىز، قىزىم؟

ــ پولۇ باستىم، رىزۋانگۇل ئاچا. ھازىرلا قازاندىن ئالدىم. ئاپام كىرگۈزدى بۇ تاۋاقنى.

ــ پولۇنى ئۆزىڭىز باستىڭىزمۇ ياكى ئاپىڭىزمۇ؟ ـ كۈلۈمسىرەپ سورىدى دائىم خۇشخۇي يۈرىدىغان يۇنۇس.

يۇسۇپ ئىنسىغا تەنبىھ تەخلىت بىرنېمە دېمەكچى بولدىيۇ، ئۆزىنى بېسىۋالدى.

شۇ ئەسنادا مېھرىنىسا خاتىرجەم بىر ئەلپازدا:

ــ ئۇ تەرىپىنى ئۆزىڭىز ئويلاپ تېپىۋېلىڭ. ئەمما، ئاپامنىڭ تاماقنى مېنىڭدىن دەملىك ئېتىدىغانلىقىنى تەكتىلەپ قويماقچىمەن.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن، ئۇ تاۋاقنى شىرەگە قويۇپ، قايتماقچى بولۇۋېدى، ئۇچەيلەن تەڭلا:

ــ نەگە ماڭدىڭىز؟

ـ توختاڭ، بىز بىلەن چاي ئىچىڭ!

ــ بۇنداق قويۇپ بەرمەيمىز سىزنى! ـ دېيىشتى.

لېكىن قىز ساھىبخانىلارنىڭ مېھماندوستلۇقىغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، يۇسۇپكە يەنە بىر قېتىم كۆز تاشلاپ، دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى.

ئانا يۇنۇسنى يېنىڭ ئىتتەردى. يىگىت قىزنىڭ كەينىدىن ئۇقتەك ئاتتى ئۆزىنى. مېھرىنىسانى دەرۋازىنىڭ قېشىدا قوغلاپ

يەتكەن يۇنۇس قىزغا تونۇردىن ھېلىراقتا سويۇۋېلىنغان ئىككى ئىسسىق نانىنى تۇتقۇزدى.

5 - باب: قەشقەردە

ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ۋارىسى شاھزادە شاھ شۇجىدىن ئەخمەت بىرنەچچە كۈن داۋامىدا ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايۋاتاتتى ئۇنى ئىككى نەرسە دەرغەزەپ قىلۋاتاتتى.

ھەممىدىن بۇرۇن ئۇ خۇدابەندىنىڭ قىلىقلىرىغا نارازى ئىدى خۇدابەندى ئۆزىنى تۇرپاننىڭ، دېمەك، قۇمۇل بىلەن قاراشەھەرنىڭ ھۆكۈمدارى دەپ جاكارلىماقچى بولۇۋاتقانلىقى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈۋاتاتتى. شۇنداق ئىكەن، بۇ ئەھۋال شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ ھۆكۈم يۈرگۈزۈشىگە توسالغۇ بولىدىغانلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە خۇدابەندى شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ بىر تۇغقان ھەدىسى ھەدىجىنىڭ ئېرى ئىدى. بۇنى ھەدە بىلەن ئىننى بىر - بىرىگە دۈشمەنلەشتۈرۈشكە ئۇرۇنۇش، دەپ باھالاشقىمۇ بولاتتى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت - دادىسى، دۆلەت باشلىقى مۇھەممەت خانىنىڭ مەزكۇر مەسىلە بويىچە تۇتقان مەۋقەسىگىمۇ رازى ئەمەستى. شاھزادىگە كېلىپ يەتكەن ئۇچۇرلارغا قارىغاندا، دادىسى ئىسيانكار خۇدەبەندىگە بەك سىلىق، مۇرۇۋۋەتلىك مۇئامىلە قىلۋاتقان ئوخشايدۇ. ھەتتا مۇھەممەت خان مۇئەممانى تىنچلىق يولى بىلەن ھېچكىمنى جازالىماي يەشمەكچى ئىكەنلىكى توغرىلىقمۇ گەپلەر مەۋجۇت ئىدى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت بۇ ۋەزىيەتتىن چىقىشنىڭ مۇۋاپىق يولىنى ئەندىكىپ ئىزدىمەكتە ئىدى. يول تېپىلدى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت ئۆز مەۋقەسىنى قوللايدىغان، تەسىر دائىرىسى

چوڭ ئىتتىپاقداش تېپىش كېرەك، دېگەن خۇلاسىگە كەلدى. نەق شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتتەك ياكى شۇنداق يۇنىلىشتە تەپەككۇر قىلىدىغان ئىتتىپاقداش مۇھەممەت خاننىڭ ئىنىسى، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ كىچىك دادىسى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىدى.

كىچىك دادىسىنىڭ قەشقەرگە دادىسىدىن ئىلگىرى يېتىپ كەلگىنى شاھزادە ئۇچۇن بەك ياخشى بولغانىدى. شۇڭا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت ياركەنتتىن ئاتلىق قوشۇن كېلىپ، ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆزى بىلەن بارى - يوقى بەشلا مۇھاپىزەتچىنى ئېلىپ، ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆز مۇلازىملىرى بىلەن ئورۇنلاشقان جايغا يېتىپ كەلدى.

ئابدۇرېھىم «يول ئازابى - گۆر ئازابىدىن» بىرئاز ھاردۇق ئېلىپ ئولگۈرگەن. ئۇ جىيەننىي خۇشچىراي قارشى ئالدى. ئابدۇرېھىم شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ قەدەم تەشرىپنى كۈتكەنىدى، چۇنكى ئىسيانىنى باستۇرۇشقا ھۆكۈمران سۇلالە ئەزالىرىدىن تەخت ۋارىسى بولغان شاھزادە مەنپەئەتدار ئىدى.

سەزگۈرلۈك ئىقتىدارغا ئىگە ئابدۇرېھىم تەشەببۇسنىڭ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتتىن چىققىنى ياخشى، دەپ پەرەز قىلدى.

ئۇلار يېقىن تۇغقان بولغاچقا، شاھزادىنىڭ كىچىك دادىسى بىلەن كۆرۈشمىگى شەرت ئىدى. ئابدۇرېھىمنىڭ جىيەنىدىن ئون ياش چوڭلۇقمۇ، گەرچە تەخت ۋارىسى شاھزادە بولسىمۇ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ كىچىك دادىسىنى يوقلىشىنى تەلەپ قىلاتتى.

بۇ ئەھۋال ئابدۇرېھىمنىڭ قەلبىنى ئېچىشتۇراتتى. چۇنكى دۆلەتنىڭ ئاساسچىسى سۇلتان سەئىد خاندىن تەخت ئاتىدىن بالىغا ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. ئەمەلدىكى تۆتنچى خان III مۇھەممەت

تەختنى ئاتىسى ئابدۇرېشىت خاندىن ئەمەس، ئاكىسى ئابدۇكېرىم خاندىن تاپشۇرۇۋالغاندى. باشقىچە ئېيتقاندا، ئابدۇرېھىم تەرتىپ قائىدە جەھەتتىن تەختكە دەۋا قىلىشى مۇمكىن ئىدى. لېكىن ھازىر ئۇ بۇ ھەقتە ئېغىز ئېچىشنى ھەرگىزمۇ ئويلىمايتتى.

ناھايىتى، جىيەنىنىڭ كىچىك دادىسىنى ئاتايىن يوقلاپ كېلىشىنىڭ يەنە بىر سەۋەبى، ئۇلار ياركەنتتە ئەمەس، قەشقەردە ئىدى. قەشقەر، ئايانكى، تەخت ۋارىسلىرى - شاھزادىلەرنىڭ مۇقىملاشقان جايى ئىدى. دېمەك، شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ خوجايىن، ساھىپخان سۈپىتىدە مېھماننىڭ ئالدىغا بېرىشى ئەقلگە مۇۋاپىقتى.

يات قۇلاقلاردىن خالى سۆھبەت قۇرىدىغان جايلار قەشقەر - دە كۆپ. ئابدۇرېھىم ئۆز مۇلازىملىرى بىلەن ئورۇنلاشقان كاتتا ئۆيى شۇندىق جايلارنىڭ بىرى ئىدى. مەزكۇر ئۆيگە قاراشلىق غايەت زور باغدا بىمالال گەپلىشىشكە بولاتتى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت ئابدۇرېھىم بىلەن ئەينە شۇ باغدا سۆھبەتلەشتى.

كۆركەم، ئىسسىق چاپانلارنى كىيگەن مۇھەممەت خانىنىڭ ئىنىسى بىلەن ئوغلى ئەتراپىنى شام چىراغلار يورۇتقان قىلۇەتكەن، ئوردا سارايىنى ئەسلىتىدىغان كاتتا ئۆيدىن يىراقلاپ، تاغ تەرەپتىن چىقۇاتقان ئىزغىرىن شامالدا چاپانلىرىنىڭ پەشلىرىنى ھىلىغاچ، باغنىڭ ئىچكىرىگە يول ئالدى. ئۇلار ئۆز ئارا مۇقىم بىر كېلىشىمگە كېلىپ، بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن خانىنى قايىل كەلتۈرۈشكە ئۇرۇنۇپ كۆرمەكچى ئىدى.

يۇمشاق ئۆتۈك كىيگەن بۇ ئىككى ئادەم شىبغىل يېيىتىلغان خىيابانىدا ماڭغاچ پاراڭلاشتى.

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ــ ھەممىمىز تۇرپانغا ئاتلىنىشىمىز كېرەكمىكىن. ئەگىچە بولغان تەقدىردە، خان ھەزرەتلىرى خۇدابەندىنى كەچۈرۈم قىلدۇرتىشى مۇمكىن،ــ دېدى ئابدۇرېھىم تەمكىنلىك بىلەن.

ــ پىكرىڭىزگە قوشۇلىمەن، كىچىك دادا، ئەمما، ئەگەر بىز يۇرۇشكە ئاتلانساق ۋە، لېكىن، ھېچبىر قەتئىي چارە قوللىنىلمىسا، بىز ناقۇلاي، ھەتتا ئەخمقانە ئەھۋالدا قالىمىز،ــ سىلىق ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت. ــ تۇرپان ئىسيانچىلىرىنى بېسىشتا بىزنىڭ ئىشتىراكىمىز ئەمەس، بەلكى دادامنىڭ قەتئىي چارىلەرنى قوللىنىشى ھەل قىلغۇچى ئورۇنغا ئىگە بولۇشى كېرەك.

ــ باشقىچە ئېيتقاندا، قىممەتلىك جىيەنىم، خان ھەزرەتلىرىمىزنىڭ، ئاللاھ ئۈنى قوللىغاي، تۇرپان بىلەن قاراشەھەرگە ئۆز ھۆكۈمىنى ھېچ ئىككىلەنمەي ئورنىتىشىغا كۆزىنى يەتكۈزۈشىمىز كېرەك دېمەكچىمۇسىز؟

ــ ئورنىتىش ئەمەس، ئەسلىگە كەلتۈرۈش!

بۇ سۆزلەردىن كېيىن ئابدۇرېھىم سىرلىق كۈلۈمسىرەپ قويدى. قەشقەرنى قاراڭغۇلۇق ئۆز قوينىغا ئېلىۋاتاتتى، خىيابانىنىڭ ئىككى قاسىنقىغا ئورنىتىلغان ياغاچ تۈۋرۈكلەردىكى چوڭ مىس لامپىلار يورۇقىدا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت بۇ كۈلۈمسرەشنى بايقىمىدى.

ئابدۇرېھىمنىڭ ئۇشبۇ كۈلۈمسرىشى سۆھبەتدىشىغا قارىغاندا ئۆزىنىڭ نۇرغۇنراق بىلىدىغانلىقىدىن دالالەت بېرەتتى.

ئابدۇرېھىم نېمىلەرنى بىلەتتى؟ ئۇنىڭ بوۋىسى سۇلتان سەئىد خان خانلىق قۇرۇش داۋامىدا ئاكىسى مەنسۇر بىلەن تارىخىي ئۇيغۇرىستان، شۇ جۈملىدىن تۇرپان، قاراشەھەر، كۇچار، بەشبالىق، ئالمىلىق، قۇمۇل ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەركىبىگە پەقەت

مۇختارىيەت جەھەتتىن ئۆزىنى - ئۆزى ئىدارە قىلىش شەرتى بىلەن كىرىشى لازىم ئىدى. شۇ دەۋردە تۇرپان، قاراشەھەر، كۇچار بەشبالىق، ئالمىلىق ۋە قۇمۇل تەۋەلىرىنىڭ خانى مەنسۇر ئىدى.

باشقىچە ئېيتقاندا، ياركەنت بۇ تەۋەلەرگە ۋالىي بەلگىلەش ھوقۇقىدىن مەھرۇم ئىدى. ئەكسىچە بولغان تەقدىردە يەنى ھۆكۈمدارلار ئۆزلىرىنى ئۇلارغا تاڭسا، تۇرپانلىقلار بىلەن قاراشەھەرلىكلەر دۆلەتتىن بۆلۈنۈپ كېتىش ھوقۇقىغا ئېگە ئىدى.

ئابدۇرېھىم بۇنى بىلەتتى. شۇڭا خۇدابەندى ئۆز مەنپەئىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، نەق مۇشۇنىڭدىن پايدىلانماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنەتتى ئۇ.

جىمجىتلىق ئۇزاققا سوزۇلدى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت ئۆزى بىلەن ئابدۇرېھىمنىڭ كېلىشىدىغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدى، بىراق، تەشەببۇس كۆتۈرۈپ، ئۇشبۇ پىكىرنى مۇھەممەت خانغا يەتكۈزۈشنى خالىمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ بۇ ھەقتە ئۇچۇق ئېيتىش قارارىغا كەلدى:

— مۆھتەرەم كىچىك دادا، بىزنىڭ ئاددىي، ئەممۇمىي پىكرىمىزنى خان ئالىيلىرىغا يەتكۈزۈۋەتسىڭىز قانداق؟

— مەن ئۆتكەندە دۆلەت كېڭىشىدە سۆزلىگەنتىم، ئويلايمەنكى، مەملىكىتىمىزنىڭ تەقدىرىگە بىپەرۋا قارىمايدىغان ھەربىر پۇقرانىڭ پىكرىنى يەنە بىر مەرتە يەتكۈزۈشكە مەن تەييار.

ئۇلار باغدا يەنە بىرئاز پاراڭلاشقاندىن كېيىن، ئۆيگە قايتىپ كىردى. خۇپتەن نامىزىنى ئوتەپ بولۇپ، كەچكى غىزاغا ئولتاردى.

6 - باب: تۇرپان

تۇرپان - قۇمۇل - قاراشەھەر تەۋەلىرىدىكى ھاكىمىيەتنى ئېگىلىۋالغان

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىنى
www.uyghurkitap.com

خۇدابەندى ئۆزىنى نامۇناسىپ، ئۇياتلىق ئىش قىلمايۋاتىمەن دەپ ئويلايتتى. ئۇزۇن يىللار داۋامىدا ئۇ ئاۋۋال ئابدۇكېرىم خاننىڭ، ئاندىن III مۇھەممەت خاننىڭ زۇۋانسىز قوللىشى بىلەن بۇ كەڭتاشا زېمىننى باشقۇرۇپ كەلدى. لېكىن مۇھەممەت خاننىڭ ياشىنىپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ۋارىسى بولغان شاھزادە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ ئاتىسىنىڭ كۆزقارىشىغا تامامەن ئوخشىمايدىغان باشقا مەۋقەدە ئىكەنلىكى كېيىنكى يىللاردا ئۇنى بىئارام قىلماقتا ئىدى.

خۇدابەندى تۇرپان ھۆكۈمدارلىرى سۇلالىسىنىڭ ۋەكىلى ئەمەستى. ئۇ يات ئىدى. بىراق ئۇ بەكمۇ تەشەببۇسكار ئىدى، شۇڭا ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى تۈپەيلى مۇشۇ پەللىگە يەتكەن. بۇ ھۆكۈمدارلىق جىمى يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىغا ماڭمىسىمۇ، تۇرپان بىلەن قاراشەھەرگە ئىگىدارچىلىق قىلىش ئاز ئەمەستى.

خۇدابەندىنىڭ تۇرپاندا پەيدا بولۇشىغا بىر ئامەتلىك ۋاقىئە سەۋەبچى بولغان. ئەمەلىيەتتە ئۇ بۇ زېمىنغا ئۇنىڭ خوجايىنى يوق چاغدا كەلگەن.

ئۇ مەدرىسىدە تەۋە تارىخىدىن ئىلىم تەھسىل كۆرگەچكە، ئۆزىنى ئىككىنچى يۇنۇس خانغا ياكى ئىككىنچى I سۇلتان ئەخمەت خانغا قىياس قىلاتتى.

موغۇلستان دۆلىتىنىڭ ئۇلۇغ خانلىرىنىڭ بىرى يۇنۇس خان ئىككى ئوغلىغا قۇدرەتلىك مەملىكەتنى مىراسقا قالدۇرغانلىقىنى ئۇ ياخشى بىلەتتى.

ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى I سۇلتان مەخمۇت خان غەربىي موغۇلستاننى ئىدارە قىلسا، كىچىكى I سۇلتان ئەخمەت خان شەرقىي موغۇلستان بىلەن ئۇيغۇرىستانغا ھۆكۈمدارلىق قىلغان.

I سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ چوڭ ئوغلى مەنسۇر خان دادىسىنىڭ

ۋاربسى بولدى. موغۇلستان دۆلىتىنىڭ ئاخىرقى ھۆكۈمدارى مەنسۇرخان كۆپلىگەن دەھشەتلىك ئۇرۇشلار نەتىجىسىدە پەقەت تۇرپان، قۇمۇل، كۇچار، كورلا، قاراشەھەر، ئالمىلىق، بەشبالىق قاتارلىق شەھەرلەر بىلەن ئۇلارغا قاراشلىق يېزا - كەنتلەرنى ئۆز ئىلىكىدە ساقلاپ قالغان ئىدى. مەزكۇر شەھەرلەر ئۇيغۇرستاننىڭ تەركىبىگە كىرەتتى.

ئۇيغۇرستان دېگەن قەدىمىي بۇ نام تەۋەنىڭ سىرتىدا چىڭگىزخان ئىستېلاسىدىن بىرنەچچە ئەسىر بۇرۇن تەستىقلىنىپ بولغان ئىدى.

I سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئىككىنچى ئوغلى سۇلتان سەئىد خان ياركەنت، قەشقەر، خوتەن، يېڭىسار، ئۇچتۇرپان ۋە ئاقسۇ شەھەرلىرىدىن تەركىب تاپقان ئالتىشەھەردە قارارلاشقاندىن كېيىن، ئۇ ئاكىسى بىلەن بىرلىشىپ، ئۆزى تەشكىل قىلغان ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەركىبىگە كىرىش تەكلىپىنى بەردى. ئۇشبۇ تەۋەدە تەخت مىراسخورلۇق يولى بىلەن قالدۇرۇلۇشى كېرەك ئىدى.

ئىنىسىدىن ئون يىل ئارتۇق ياشىغان مەنسۇر خان جىمى دۆلەتنى باشقۇرۇشقا ئىنتىلمەي، كېلىشىم - شەرتكە قەتئىي رىئايە قىلدى.

ئۇ ئىنىسىنىڭ مىراسخورلىرىدىن ئۇلارنىڭمۇ كېلىشىم - شەرتكە ئەمەل قىلمىدىغانلىقىنى ۋە تۇرپانغا ئۆز ئادەملىرىنى تايىنلىمايدىغانلىقىنى، بۇ ھوقۇققا ئۆزىنىڭ، مەنسۇر خانىنىڭ ۋارىسلىرىلا ئېگە بولىدىغانلىقىنى كۈتكەنىدى.

مەنسۇر خان ۋاپات بولغاندىن كېيىن، تۇرپان تەختىگە ئۇنىڭ ئوغلى شاھ خان ئولتاردى. بىراق ئۆز ئارا ئۇرۇش - جاڭجاللار ئاقىۋىتىدە، ئۇ يالانما قالماقلارنىڭ قولىدا قازا بولىدۇ.1 شاھ

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خاننىڭ يالغۇز ئوغلى ماۋرىننەھردە قازا بولغاندىن كېيىن، تۇرپان تەختى بوش قالغان ئىدى.

خۇدابەندى مۇشۇنىڭدىن پايدىلانماقچى بولدى...

ئاشۇ ۋاقىئەلەردىن كېيىن ئارىلىقتا ئون يىل ئۆتكىنىگە قارىماي، خۇدابەندى ئۆزىنىڭ مەنىۋى ئۇستازى - «قاراتاغلىقلارنىڭ» سەركىسى ئىسھاق خوجىنىڭ دەرغەزەپ بولۇپ، خۇدابەندىنىڭ دادىسى مەرھۇم كۈرەيشكە ئېيتقان ھېلىقى بېشارىتىنى بىر كۈنمۇ ئۇنتۇمىغان ئىدى. ھە، شۇ چاغدا ئىسھاق غوجا كۈرەيشكە ئۇنىڭ ئەۋلادىدىن ھېچكىم دۆلەت خانى بولالمايدۇ دېگەنىدى.

خۇدابەندى ئىسھاق خوجىنىڭ مۇرىتى ئىدى. ئۇ بۈگۈن ئۆزىنىڭ يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى ھۆكۈمدارىغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈۋاتقانلىقىنى «قاراتاغلىق» سوپىلار سەركىسىنىڭ بىلىشىنى بەك خالايتتى.

لېكىن خۇدابەندى ئىسھاق خوجىنىڭ سابىق خان ئابدۇكېرىمنىڭ پەرمانى بىلەن مەملىكەتتىن قوغلانغانلىقىدىن خەۋەردار ئىدى.

تۇرپاننى يارکەنت بىلەن قەشقەرنىڭ «يالماپ يۇتۇشىنىڭ» ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، خۇدابەندى ھىيلە ئىشلەتمەكچى بولدى. ئۇ مۇھەممەت خاننىڭ ئۆزى خالىمىسىمۇ، ئەمما سۇلالە ياش ئەۋلادىنىڭ قىسىم كۆرسىتىشى بىلەن تۇرپانغا جەزمەن كېلىشىنى بىلەتتى.

ئۇ جىددىي ئۇرۇشنىڭ بولمايدىغانلىقىغىمۇ ئىشىنەتتى. ناۋادا جەڭ باشلانسا، ياۋۇز قوشنىلارنىڭ «ئەدەپ» كېتىشى مۇمكىن ئىدى. بۇ ياۋۇز قوشنىلار كۆپلىگەن دەھشەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇقەررەرئىدى.

شۇنىڭغا قارىماي، خۇدابەندى شەھەر سېپىلىنى كۈچەيتىش

ئۇچۇن، مۇنارلارنى يۇقۇرىلەشتۇرۇشكە(ئېگىزلەشكە) بۇيرۇ
چۇشۇردى. شەھەر قامالغا ئېلىنغان تەقدىردە، ئۇچ ئايغا يەتكۈدە
سۇ ۋە يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەرنى قامداۋلىشنى پەرمان قىلدى.

ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان زېمىندىكى يىرتىك شەھەر، كەنتلەرگە
چاپارمەنلەرنى ئەۋەتىپ، ھەممە ھاكىملارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى.
باشقىچە ئېيتقاندا، كۆپلىگەن شەھەرلەر بىلەن يېزا - كەنتلەر
ئاھالىسىنىڭ ئۇنىڭ تەرىپىنى ئېلىشى خۇدابەندىنى تېخىمۇ
روھلاندۇردى.

ئىككى ئوتتۇرىدا قالغان ھەددىجە ئىچىدىن ھەس - ھەس بولۇۋاتاتتى.

ھەر كېچىسى، ئېرى ياتاق ئۆيىدە پەيدا بولغاندا، ئۆكسۈپ، كۆزلىرى نەملىشەتتى. ھەددىجە خۇدابەندىنى چىن دىلىدىن سۆيەتتى، ئۇ ئېرىنىڭ مۇشۇ ھەربىكەتلىرى ئارقىلىق بىر بالا - قازا ئەكەلمىسە بولاتتى، دەپ بەك تەشۋىشلىنەتتى. بۇ بالا - قازا ئەڭ ئاۋۋال خۇدابەندىنىڭ بېشىغا كېلەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ دۈشمەنلىرى تولىمۇ كۆپ ئىدى. ھەددىجە ئۆز تەخمىنلىرىنى ئوچۇق ئىزھار قىلالمايتتى، ئەمما، خوتۇنىنىڭ ئىچكى ھالىتىنى سەزگەچكە، خۇدابەندى پات - پات گەپنى ئۆزى تېشەتتى.

بۈگۈنمۇ مۇھەممەت خانىنىڭ ئاساسىي قوشۇنىنىڭ قەشقەرگە يېتىپ كەلگەنلىكىدىن ئۇچۇر ئالغان خۇدابەندى سەردارلارنىڭ ھەمراھلىقىدا كۈنى بويى تۈرپاننىڭ چەت تەرەپلىرىدىكى ئىستىھكاملارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، تۈن يېرىمدىن ئاشقاندا ياتاق ئۆيگە كىرىپ، ھارغىن قىياپەتتە:

— پات يېقىندا داداڭ بىلەن ئاكاڭنى كۆرىسەن. ئۇلار يولغا چىقىپتۇ، - دېدى.

www.uyghurkitap.com

ھەددىجە يىغلاۋېرىپ ئېشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى كۆتۈرۈپ، بوش ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

ــ نېمە قىلمەن دېسىڭىز، ئىختىيارىڭىز. بىراق باللىرىمىز بارغۇ. مۇھەممەت ھاشىم چوڭ بولۇپ قالدى.

ــ كىچىك دادام بىزنىڭ باللىرىمىزغا زىيانكەشلىك قىلارمۇ؟! ياكى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتتىن ئېھتىيات قىلمۇاتامسەن؟

ــ لېكىن... لېكىن سىز نېمىشقا ئۇلارغا قارشى چىقمۇاتىسىز؟ نېمىشقا؟ ــ ئۆزىنى تۇتۇلماي يەنە كۆز ــ ياش قىلدى ھەددىجە.

خۇدابەندى دەرغەزەپ بولۇپ، يۈز ــ كۆزى قىزىرىپ كەتتى. تولۇق بەدەنلىك بۇ ياش ئادەمنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. كېيىنكى يىللاردا ئۇ سەللا ئەسەبىيلەشسە، يۈز ــ كۆزى ئوت بولۇپ ياناتتى.

تېۋىپلار بىرنەچچە قېتىم ئۇنىڭ، مۇندىق ئېيتقاندا، ھارام قېنىنى ئاققۇزغان. بۇ ئىشلاردىن كېيىن ئۇ ئۆزىنى خېلىلا يېنىك ھېس قىلاتتى. لېكىن كۆپ ئۆتمەي يۈز ــ كۆزى، بويىنى يەنە قىزىرىپ، گەجگىسىگە چىدىغۇسىز ئاغرىق كىرەتتى.

ــ مەن ھېچكىمگە قارشى چىققىنىم يوق! ــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇ. ــ مەن قانۇنىي ئاساستا ئۆزۈمگە تېگىشلىك نەرسە ئۈچۈن كۈرىشىۋاتىمەن.

قارامتۇل ــ يېشىل چاپىننى سىلىۋېتىپ، ياقىسىز ئاق چەكمەندە قالغان خۇدابەندى قاتتىق ئاغرىۋاتقان گەجگىسىنى تۇتۇپ، بۆلمە ئىچىدە ئۇ ياقتىن ــ بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى.

ــ سەن شۇنى چۈشەنگىنكى، باللىرىم ئۈچۈن مەن مۇشۇ ئىشقا قول ئۇردۇم. ئاللاھنىڭ شاپائىتى بىلەن مەن تۇرپان تەختىدە ئون يىل ئولتۇردۇم ۋە يەنمۇ ئولتۇرۇشۇم مۇمكىندى.

ئەمما بۇ دۇنيادا ھېچكىم ھەم ھېچنېمە مەڭگۈلۈك ئەمەس
ئالدىمىزدا بىزنى نېمىلەر كۈتۈپ تۇرىدۇ - بۇنى پەقەت ياراتقۇچى
بىلىدۇ! شۇڭلاشقا مېنىڭ بىلەن ھېسابلاشسۇن دەيمەن! بىزنىڭ
ئۇرۇق، بىزنىڭ قەۋم مەملىكەتتە ئابروي - ئېھتىرامگە ئېگە! سە
بىلسەن، مېنىڭ بۇۋام ئابدۇرېشىت خان بىلەن دادام كۇرەيش
سۇلتان يارکەنتتىكى «ئالتۇنلۇق» قەبرىستانلىقىغا دەپنە قىلىنغان
ئاللاھ ئۇلارنىڭ قەبرىلىرىنى دۆلەتنىڭ ئاساسچىسى سۇلتان سەئ
خان تۇپرىقىنىڭ قېشىدا بەلگىلىدى. بۇ مېنىڭ، تۇرپانىنىڭ ۋالىس
سۇپىتىدە، مەملىكەت ئۈچۈن ئەھمىيىتىمنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلارنىڭ -
زە... - ئۇ خوتۇنىغا نەزەر تاشلىدى - دە، ئاۋازىنى پەسەيتىپ
سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، - ئۇلارنىڭ، سېنىڭ ئاكاڭ باشلىق، بۇنى
ئېتىراپ قىلغۇسى كەلمەيۋاتىدۇ.

ھەدىدجە سەل خاتىرجەملەندى بولغاي:

— تولا ئەسەبىيلەشمەڭ. ساقلىغىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى
كۆرۈۋاتىمەن... نېمىشقا بېھۇدە قان تۆكۈلىدىغان كېلىشمىگە
ئۇرۇنۇدىغانسىزلەر؟ - دەپ پىچىرلىدى.

بۇ سۆزلەر خۇدابەندىگە تەسىر قىلدى. ئۇ ئۆزىنى بېسىپ
تەختكە ئولتاردى ۋە بېشىنى ئىككى قولىلاپ تۇتۇپ بوش ئاۋازدا:

— ھەممە نەرسە ياخشى بولىدۇ. ئۇلارمۇ قان تۆكۈشنى خالمىسا
كېرەك، - دېدى.

7 - باب: قاراشھەر

III مۇھەممەت خان داڭلىق «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئالدىدا
كۈتۈۋېلىندى. گويا جىمى قەشقەر خەلقى مۇشۇ يەرگە يىغىلغاندەك
مەسجىدنىڭ ئەتراپى بىلەن يېقىن ئارىلىقتىكى كوچىلار ئادەملەرگە

لىق تولغان. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتتىڭ شەخسىي ئۇلانىدىكى نۆكەرلەر ئادەملەر دولقۇنىنى ئىككىگە بۆلۈپ، مەسجىدكە كىرىدىغان يول ھاسىل قىلدى.

ئۇشبۇ يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدا ئىككى قاتار لەشكەرلەر سەپ تۇزدى. نەيزە تۇتقان بىرىنچى قاتار مەيداندىكى ئادەملەرگە، غىلاپلىرىدا ئەگىر قىلىچ بار ئىككىنچى قاتار يولغا قاراپ تۇردى.

مەسجىد پەلەمپەيلىرىدىكى ئالتە سازەندە كارنايى - سۇنەيلەرنى چالماقتا. ناغرىچىلار، بەئەينى ئۇلار بىلەن بەس - بەسكە چۇشكەندەك، ئاجايىپ سادالارنى ياڭراتماقتا.

مۇھەممەت خان ئالىي ئەمەلدارلار، سەردارلار، مۇھاپىزەتچىلەر ۋە باشقا مۇلازىملارنىڭ ھەمراھلىقىدا مەسجىدكە يول ئالدى.

ئادەملەرنىڭ شات ئاۋازلىرى، مەدھىيە سۆزلىرى ئاستىدا ئۇلار مەسجىدنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىشىغا، مەزىننىڭ پىشىن نامىزىغا دەۋەت قىلغان ئەزانى ئاڭلاندى. بۇنىڭغا ئالدىن - ئالا تەييارلىق كۆرۈلگەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. چۈنكى مەسجىدنىڭ ئىچىدىكى ۋە كەڭتاشا ھويلىسىدىكى كىشىلەر بىرىنچى قاتاردىن بىرنەچچە ئورۇن قالدۇرۇپ، جايىنامازلىرىنى سېلىپ، پىشىننى ئوقۇتۇشكە تىك تۇرۇشتى.

مۇھەممەت خان سالماقلىق قەدەم تاشلاپ، بوش يەرگە كەلدى. پاكار بويلۇق، ئاق چاچلىق، ئۇچىسىغا ئاق چەكمەن كىيگەن، بېشىغا يوغان سەللە يۆگىگەن بىر بوۋاي خانغا ئېگىلگىنىچە، نامازخانلار تۇرغان بىرىنچى قاتاردىن ئىككى قەدەم ئالغا چىقتى...

ئىككى كۇن ئۆتۈپ، پىشىندىن كېيىن ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى مۇھەممەت خانىنىڭ ئاتلىق قوشۇنى مەملىكەتنىڭ شەرقىگە قاراپ مېڭىپ كەتتى. ئۇلار يۇرۇشكە

ئاتلانغان ئىدى.

مۇھەممەت خانلىقى پەرمانى بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى - شاھزادە شاھ شۇجىدىن ئەخمەت، گەرچە قەشقەر ئاتلىق لەشكىرى قوشۇن تەركىبىدە جەزمەن كىرىشى لازىم بولغىنىغا قارىماي، يۈرۈشكە قاتناشمىدى.

بىرنەچچە ھەپتە مابەينىدە يول ماڭغان قوشۇن ئاقسۇ ۋە كۇچار شەھەرلىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ، سەپىرىنى داۋاملاشتۇردى.

قەشقەردىن كۇچارغىچە بولغان تەۋەدە ياشىغۇچى كۆپلىگەن يېزا - كەنت، شەھەرلەر ئاھالىسى مۇھەممەت خانلىقى قوشۇنىغا بىپەرۋا قارىشاتتى. ئۇلار قوشۇننى تەمىنلەشكە زۆرۈر بولغان قوي، توخۇ، تۇخۇم، بۇغداي ھەم ئارپا قاتارلىقلارنى يەرلىك ھاكىملارغا كۆمۈش تەڭگىلەرگە سېتىشقا مەجبۇر ئىدى.

مارالبېشىدا ياشىغان بىر دېھقان كەتمىنگە تايانغان ھالدا، ئەتىمالىم، ئېتىزغا ماڭغان بولسا كېرەك، ھەسرەت ئىچرە بېشىنى چايقىغان قىياپەتتە يىراقلىشىۋاتقان قوشۇنلىقى كەينىدىن ئۇزاق قاراپ قالدى.

دېھقان بۇگۈن تاڭ سەھەردە ئۆزىنىڭ ھويلىسىغا ھاكىمنىڭ يۈگۈرۈپ كىرىپ، گەپ قىلماي، قوتاندىكى ئالتە قوينىڭ ئىككىسىنى سۆرەپ ئېلىپ ماڭغىنىنى چۈشەنمەيتتى. كونىراپ كەتكەن ئۆيدىن ئوقتەك چىققان ئوي ئىگىسىگە قارامۇ قويمىغان ھاكىم دېھقانىنىڭ قاداق باسقان قولىغا بىرنەچچە تەڭگىنى تۇتقۇزۇپ:

ــ خاپا بولما، ئېلاخۇن، خانىمزىنىڭ پەرمانى شۇنداق! - دېدى.

قەشقەرنىڭ كونا يولى دەريا ساھىلىنى بويلاپ ئۆتەتتى. دەريانىڭ شىددەتلىك ئېقىشىدىن ھۇزۇرلىنىپ كېلىۋاتقان ئابدۇرېھىم

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى

يېنىدا ئات ئۈستىدە سەل ئېگىشىپ مختەك ئولتۇرغان قەشقەرلىك ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا كۆلۈمسىرەپ دېدى:

ــ مۇنۇ دەريانىڭ بىرنىڭ يارىدەت بىلەن بەس - بەسكە چۈشەلەيدىغان تۇرى بار.

سۆھبەتدىشى جىددىي قىياپەتتە:

ــ بەس - بەسكە چۈشۈپ بولدى،- دېدى.

ئابدۇرېھىم ئۇنىڭغا غەلىتى قارىدى، بىراق گەپ بۇ يەردە باشقا نېمە ھەققىدە - مەملىكەت باشلىقىنىڭ قارارگاھى يارىدەتتە، تەخت ۋارىسىنىڭ، ئەنئەنە بويىچە، قەشقەردە ئىكەنلىكى توغرىلىق بولۇۋاتقىنىنى چۈشەندى بولغاي، نارازىلىق ئەلپازدا قارا تورۇق ئېتىغا قامچا بېسىپ، ئاكىسى III مۇھەممەت خان مۇلازىملىرىغا بېرىپ قوشۇلدى. ئابدۇرېھىمنىڭ كەينىدىن ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى ئاتلىرىنى قامچىلىغىلى تۇردى.

قەشقەر ئاتلىق لەشكىرىنىڭ سەردارى باشقا نەرسىنى نەزەردە تۇتقانىدى. ئۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن ئۆز ئارا رىقابەتلىشىۋاتقان سوپىلارنىڭ ئىككى جامائىسىگە باغلىق ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەنلىكى ھەققىدە گەپ قىلغانىدى.

يارىدەتتە چوڭقۇر يىلتىز تارتقان «قاراتاغلىقلار» كۈرمىڭ ئادەمگە، شۇ جۈملىدىن III مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆزىگىمۇ، بۇنى ھەممە بىلەتتى، قاتتىق تەسىر يەتكۈزگەنىدى.

«ئاقتاغلىق» خوجىلار، ئەكسىچە، قەشقەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا غايەت زور ئاممىۋىلىققا ئېگە ئىدى.

كورلىنى بېسىپ ئۆتكەن مۇھەممەت خانىنىڭ قوشۇنى ئون سەككىز كۈن دېگەندە، ئۆزلىرىنىڭ بىمەنە سەيلىگە چىقمىغانلىقىنى ھېس قىلىشقا باشلىدى.

تەركىبىدە يۇسۇپ بار ئالدىدا ماگىنۇچى لەشكەرلەر كورلا بىلە
قاراشەھەرنىڭ ئارىسىدىكى تاغدا ئويۇشتۇرۇلغان توزاققا دۇچ
بولدى. ئاساسىي قىسمىدىن بىر چاقىرىمدەك ئالدىغا كەتكە
يىگىرمە سەرۋاز تار چاتقالغا كىرىشىگە، يوغان تاشلار ئۇلار تەرەپتە
يامغۇردەك ياغدى.

ئوق - ياچىلار ھوجۇمغا زەربە بېرىشكە تەييار ئىدى، بىرا
يان باغرىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

بۇ يەرلەرنى ياخشى بىلىدىغان يۇسۇپ تاشلارنىڭ تاسادىپى
چۈشمىگەنلىكىنى بىردىن چۈشەندى. كورلا بىلەن قاراشەھەرنىڭ
ئارىلىقىدىكى ئۇلۇغ تەڭرىتاغنىڭ بىر تىرمىسى بار بولۇپ، ئۇنى
ئايلىنىپ ئۆتىدىغان ۋە مەملىكەتنى شىمالىي تەۋە بىلەن باغلايدىغان
تەنھا يول مەۋجۇت ئىدى.

ئېتىنى ھمايە قىلىش مەقسىتىدە زور غار تاشقا چاپلىشىپ تۇرغان
يۇسۇپ تاشلارنىڭ غۇلىشىدىن ئېسەنگىرەپ، قورقۇپ كەتكەن
ئېتىدىن چۈشۈپ ئۇلگۈرمىگەن نۆكەرگە ۋارقىرىدى:

ــ كەينىگە چاپ! پىستىرمىدىن (زاسادا) ئاگاھلاندۇ
قالغانلارنى!

مۇشۇ ۋاقىتدىن كېيىن تا قاراشەھەرگىچە ھوشيارلىقنى ساقلىغان
ھالدا ماڭدى. قوشۇندا كەيپىياتمۇ ئۆزگەرگەن. بۇ ھەقتە ھېچكىم
ئوچۇق ئېغىز ئاچمىسىمۇ، بارچە لەشكەر ھامان ئۇشبۇ يۇرۇشنىڭ
ئاسان بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى.

مۇھەممەت خان پۈتۈنلەي خاتىرجەم ئىدى. ئۇ قاراشەھە
ھاكىمىنىڭ جىددىي قارشىلىق كۆرسەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى

شۇڭا ئۇ شەھەرگە يېقىنلاشقاندا چېدىر تىكىپ، ئۇزاق
مۇددەتلىك قامالغا ھازىرلىنىشقا بۇيرۇق بەرمىدى. مۇھەممەت خان

www.uyghurkitap.com

خۇدابەندىنىڭ جىمى كۈچىنى تۈرپاندا مەركەزلەشتۈرىدىغانلىقىغا گۇمانلانمايتتى.

شۇ سەۋەبتىن ئۇ قاراشەھەرگە ئۆزىنىڭ ۋەكىلى - قەشقەرنىڭ ئاتلىق لەشكەر باشلىقىنى ئەۋەتتى. لەشكەر باشلىقى شەھەر ھاكىمىغا مۇھەممەت خانىنىڭ دەرۋازىنى ئېچىپ، شەرتسىز بېقىنىشى توغرىلىق بۇيرۇغىنى ئېلان قىلىشى كېرەك ئىدى. مۇھەممەت خان قان تۆكمەسلىكنى ۋەدە قىلغانتى.

قاراشەھەر ھاكىمىنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇشتىن باشقا ئىلاجى يوق ئىدى.

ھاكىم دەررۇ ئورنىدىن ئېلىنىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا مۇھەممەت خانىنىڭ قەشقەردىكى ۋەكىلى ھېزىماخۇن ئىسىملىك سەردارنى ھاكىملىققا تەينىلەندى.

كەچ بولغاندا مۇھەممەت خانىنىڭ قوشۇنى شەھەرگە كىردى. بامداتتىن كېيىن ئۇلار يۈرۈشنىڭ ئاخىرقى نىشانى بولغان تۈرپانغا ئاتلانماقچى ئىدى.

قاراشەھەر - ستراتېگىيە جەھەتتىن بەكمۇ ئەپلىك جايغا ئورۇنلاشقان شەھەر.

شىمالدا تەڭرىتاغ تىزمىلىرى سوزۇلۇپ ياتىدۇ. جەنۇبىدا - ئاجايىپ كۆركەم باغراش كۆلى. غەربىدە - تەكلىماكان چۆلى. شەرقىدە - تۈرپان ئويمانلىقى.

قاراشەھەر مەملىكەتنىڭ نەق مەركىزىگە ئورۇنلاشقاچقا، خانلارنىڭ كۆپلىگەن ئەۋلادى ئۇشبۇ زېمىن ئۈچۈن شەپقەتسىز كۈرەشكە كەلگەن.

قاراشەھەرنىڭ ھېچبىر قارشىلىقسىز بېرىلگەنلىكى ھوشيارلىققا دەۋەت قىلاتتى. ئەمەلىيەت شۇنداق. مۇھەممەت خانىنىڭ يېنىدا بىرمۇ

ئالىي ئەمەلدار - دىنىي ئۆلىما، سەردار ياكى ھۆكۈمران سۇلالىنى ۋەكىلى بولمىدى. ئەجەبا، قاراشەھەر ھاكىمى ھېچبىر دەۋاسى خانىنىڭ تەلەپلىرىنى شۇنچە تېز ئورۇنلىدى. ئەجەپ!

ئەمما - لېكىن كۆپچىلىككە تەئەللۇق بۇ پىكىر ھېچنېمىنى ئۆزگەرتەلمەيتتى، چۈنكى قارارنى بىرلا ئادەم قوبۇل قىلدى ۋە مەزكۇر قارار باشقىلارنىڭ پىكرىگە زىت كېلەتتى.

تۇرپانغا يۇرۇشكە ئاتلانغان قوشۇن ئايرىم ئوتريادلاردىن تەشكىل تاپقان. سۇلتانلار، شاھزادىلەر، دىنىي ئۆلىمالار، چوڭ يېڭىلىگۈچىلەر لەشكەرلەرنى قورال - ياراغ، ئات - ئۇلاق، كىيىم - كېچەك بىلەن تەمىنلەيتتى.

ھەربىي يۇرۇشلەر ئوتۇقلۇق ئاياغلاشسا، خان ئۇلارنى سوۋغىلار بىلەن مۇكاپاتلايتتى: لاۋازىملارغا تەينىلەيتتى، يەر سوۋغا قىلاتتى.

بۇ كېچىدە قاراشەھەردە ھېچكىم كىرپىك قاقمىدى. خان تەرىپىدىن ئەمەل بېرىلگەن ۋە قوراللىق لەشكەرگە ئېگە ئادەملەر ئۇشبۇ يۇرۇشتىن چۈشىدىغان تاپاۋەتنى ھېسابلىشاتتى.

كۈچ جەھەتتىن ئاجىز خۇدابەندىنىڭ تەرەپدارلىرى مۇھەممەت خان تەينىلىگەن ھاكىمنىڭ ئايىق ئېلىشىدىن تەشۋىشلىنىپ، كېلەچەك تەقدىرى ھەققىدە ئويلىشاتتى.

شەھەرنىڭ ئاددىي پۇقراسى - ھۈنەرۋەنلەر بىلەن دېھقانلار ئەتراپتا نېمىلەرنىڭ بولۇۋاتقانلىقىغا تەئەجۈپلىنەتتى. ئۇلار ئۇرۇش - جاڭجاللارنىڭ ئېنىق سەۋەبلىرىنى بىلمەيتتى. بىر تىلدا گەپلىشىدىغان ۋە قارشى تەرەپتە ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بار ئادەملەرنىڭ ئۆز ئارا تىركىشىپ، بىھۇدە قان تۆكۈشلەرنى سادىر قىلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبى ئۇلارغا قاراڭغۇ ئىدى.

مۇشۇ ئاددىي كىشىلەر بۇ كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى. ئۇلار

تاڭ سەھەردە تۇرپانغا ئاتلىنىدىغان لەشكەرلەرنىڭ بىراۋنىڭ قېنىنى بەھۇدە تۆكمەي، خۇددى قاراشەھەردىكىدەك، يۇرۇشنىڭ تىنچلىق يول بىلەن ئاخىرلىشىشىنى ئاللاھ - تەئالادىن سورايتتى.

8 - باب: قامال

قاراشەھەر پۇقرالىرىنىڭ ئۈمىد - ئارمانلىرى ئەمەلگە ئاشمىدى. تۆت كۈندىن كېيىن تۇرپانغا يېتىپ كەلگەن III مۇھەممەت خانىنىڭ قوشۇنىغا تىركىشىشنىڭ ئۇزاققا سوزۇلىدىغانلىغى ئايان بولدى.

ھۇرپەيگەن شەھەر تەشۋىشلىك ئۈمىد - ئارزۇ ئىچىدە ئىدى. شەھەر سىرتىدىكى ئۇرۇم قاپلىغان دۆڭلۈكلەر كۈل رەڭ، سوغ قەلئە سېپىللىرى شارائىتىدا تېخىمۇ ئەندىشىلىك كۆرۈنەتتى.

مۇھەممەت خان ئالدىرىماي ھەربىكەت قىلىش قارارىغا كەلدى. ئۇ خۇدابەندىنىڭ ئويلىنىپ، خاتالىقىنى بويىنىغا ئېلىپ، شەھەردىن چىقىدىغانلىقىغا ئۈمىد قىلغانتى.

خۇدابەندىنىڭ ئون يىلدىن ئارتۇق تۇرپاننى باشقۇرۇۋاتقانلىقى ۋە بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ مەملىكەت ھۆكۈمدارىنىڭ بۇيرۇقىنى ئىككى قىلماي ئورۇنلاپ كېلىۋاتقانلىقى خانىنى شۇنداق خۇلاسىگە كەلتۈرگەن.

خۇدابەندىنىڭ ئىسيانى، گويا تامدىن تاراش چۈشكەندەكلا بىر ۋاقىتە ئىدى. مۇھەممەت خان بۇ ئۆزگىرىشنىڭ سەۋەبىنى بىلىشكە تىرىشۋاتاتتى.

ئۇ ئۆزىنىڭ بىرمۇنچە ئەمەلدارلىرىنىڭ خۇدابەندىنى قاتتىق جازالاش كېرەك، دېيىشلىرىگە قۇلاق سالمايتتى. مۇھەممەت خانغا خۇدابەندىدە بۇ ئۆزگىرىشلەر نېمىشقا يۈز بەرگەنلىكىنى، ئۇنىڭ خانغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈشىنىڭ قانداق سەۋەبلىرى بار

ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش مۇھىم ئىدى.

مۇھەممەت ئىسيانىنىڭ سەۋەبىنى بىلمىگۈچە، شەھەرنى قامالغ
ئېلىش بىلەن چەكلىنىپ، پائال ھەربىي ھەرىكەتلەرگە ئۆتمە
تۇرۇشنى قارار قىلدى.

ھېچبىر ئۆزگىرىشسىز، ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ھەر كۈن
سەھەردە تۇرپان مەسجىدلىرىدىن مەزىنىنىڭ بامداتقا دەۋەت قىلغا
ئەزانى ئاڭلانغاندا، قوشۇن لەشكەرلىرى ھەرىكەتكە كېلەتتى. ھە
يۇزلۈكتىن نامازنى قازا قىلىشقا ئىككىدىن لەشكەر بۆلۈنەتتى. قالغا
لەشكەرلەر قەدىمىي تۇرپان زىمىنىغا جاينامازلىرىنى سېلىپ، سە
تۇرۇپ، مۇقەددەس مەككىگە قاراپ، نامىز ئۆتەشكە كىرىشەتتى
شەھەرنى قورشاپ تۇرغان تاملارنىڭ ئىچكى تەرىپىدىكى ئۇلارنىڭ
ۋەتەنداشلىرىمۇ، ئازراق ئادەمنى كۆزەتكۈچىلەرگە قالدۇرۇپ، قىبلىگ
قاراپ، پەرزىنى ئادا قىلاتتى.

ئۇلارنىڭ پەرقى شۇنىڭدا ئىدىكى، شەھەردىكىلەر نامازنى
مەسجىدلەردە، ئۆيلىرىدە ئۆتەتتى، تۇرپانىنى قورشىۋالغان
يارىكەنتلىكلەر، قەشقەرلىكلەر، كۇچارلىقلار، ئاقسۇلۇقلار، خوتەنلىكلە
يۇرۇش چېدىرلىرىدا ئاللاھقا ئىلتىجا قىلاتتى.

بىر ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت داۋامىدا ھەر كۈنى بامداتتىن كېيىن
مۇھەممەت خانىنىڭ چېدىرىغا بېشىنى ئېگىپ، خان سوئاللىرىنى
كۈتۈپ، ئۇلان سەردارى كىرەتتى. بۇ ئادەت كۈن سايى
تەكرارلىناتتى.

ئېگىز بويلۇق، چاچلىرىنى ئاق ئارىلىغان، قويۇق، ئەمما قىس
ساقاللىق، سەل تولۇق بولۇشىغا قارىماي، ھەربىي قەددى
قامەتلىك ئۇلان سەردارى ئوڭ قولىنى كۆكسىگە تۇتقان قىياپەتتە
ھۆرمەت بىلدۇرۇپ تۇردى. ئۇنىڭ يوغان بېشى ئېگىلگەن بولۇپ

ئۇ خانىنى كۆرمىسىمۇ، ھۆكۈمدارنىڭ كەيپىياتىنى ئېنىقلۇۋېلىش ئىقتىدارىغا ئېگە ئىدى.

— بىرەر ئۆزگىرىش بارمۇ، باۋۇدۇن؟

— ياق، ئالىي ھەزرەتلىرى. ھەممىسى بۇرۇنقىدەك. — جاۋاب بەردى ئۇلان سەردارى بېشىنى كۆتۈرمەيلا.

— ھېچكىم كەلمىدىمۇ؟

— شۇنداق، ئالىي ھەزرەتلىرى.

— ئۇنداقتا يەنە كۈتىمىز. ئۇلارنىڭ يېمەك - ئىچمىگى تۈگىشى كېرەكقۇ ئاخىر!

مۇھەممەت خان نارازىلىق ئەلپاز كۆرسەتتى. ئۇ يۇمشاق، كەڭ، ئەپلىك تەختتە ئولتۇراتتى.

باۋۇدۇن جىم.

ئىشىكلىرىدە ياساۋۇللار تۇرغان چېدىردا مۇھەممەت خان ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى.

مۇھەممەت خان ئۇلان سەردارىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئادەتتىكىدىن پەس ئاۋازدا سورىدى:

— ئۇ نېمە ئويلاۋاتىدىكىن؟ - خانىنىڭ ئاۋازىدىن ئۇنىڭ نېمىگىدۇر ئىشەنچسىز ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

پۈتكۈل ئۆمرىنى مۇھەممەت خانىنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزۈۋاتقان باۋۇدۇن بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ خانىغا كۆز تاشلىدى ۋە ئازراق سۈكۈتتىن كېيىن قەتئىي جاۋاب بەردى:

— ئۇ ھازىر پەرىشانمىكىن دەيمەن. ھوجۇمغا چىقمايدۇ. ئەگەر ئۇ ئۆز كۈچىگە ئىشەنچلىك بولمسا، بۇ ئىشلارنى قىلمىغان بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئالىي ھەزرەتلىرى، ئۇ سىزنىڭ

هەرىكەتلىرىڭىزگە ئەجەپلىنىۋاتسا كېرەك.

باۋۇدۇن گېپىنى تۈگىتىپ جىم بولدى، بىراق مۇھەممە خاننىڭ ھەرىكەتلىرى يالغۇز خۇدابەندىگىلا ئەمەس، شەھەر قامالغا ئالغانلارغىمۇ چۈشىنىكسىز ئىكەنلىكى توغرىلىق ئويلىدى. بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچالمايتتى، ئەمما پەقەت لەشكەر باشلىقلىر بىلەن ئالىي ئەمەلدارلارلا ئەمەس، ئاددىي جەڭچىلەرمۇ تۇرپا سېپىللىرىنىڭ ئالدىدا ئۇزاق تۇرۇشتىن نارازى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى جەڭچىلەر چاپسانراق ئىسياننى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئۆيلىرىگە قايتىشتى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇلار ئەڭ بولمىسا قاراشەھەردىكىدەك شەھەرگە كىرىپ، بىرەر بىناغا ئورۇنلىشىشنى خالايتتى. ھازىر - زە، جەڭچىلە تۇرپاننىڭ ئوچۇق ئاسمىنى ئاستىدا ئىدى.

باۋۇدۇننىڭ سۆزلىرىدە نازۇك كىنايە، ھەتتا تەنە بارلىقىنى سەزگەن مۇھەممەت خان ئۇنىڭغا رەنجىمىدى.

مۇھەممەت خان ئۈچۈن خۇدابەندىنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئىسھاق خوجىنىڭ مۇرىتى ئىكەنلىكى مۇھىم ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇ ئىمكانقەدەر قان تۆكۈلمەسلىكنى ئىستەيتتى.

9 - باب: ھەدىدجە

ھەدىدجە شۇنچىلىك جۈدەپ كەتكەن ئىدىكى، ئۇنى كۆرگەن ئادەمنىڭ ئەرۋايى قىرىق گەز ئۇچاتتى: ئۇ كېچىلىرى كىرپىك قاقمايتتى. ھەممىدىن ئاۋۋال، ئۇ بالىلىرىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇنىڭ ئۈچ ئوغلى ھەممىنى چۈشىنەتتى، بىراق ھېچنېمە قىلالمايتتى.

بالىلىرىنىڭ ئالدىدا ھەدىدجە ئۆزىنى تۇتۇشقا تىرىشاتتى يالغۇز قالغاندى - زە، كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش تۆكۈلۈپ، ئۇنى تۇنجۇقتۇراتتى. ئۇ ئاللاھتەئالادىن بالىلىرىنى بالا - قازادىن

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ساقلىشىنى ئۆتۈنۈپ، مۇناجات قىلاتتى.

ھەددىجە خۇدابەندىنى شۇنچىلىك ياخشى كۆرەتتىكى، ئۇنىڭ بۇ مۇھەببىتى خۇدابەندىنىڭ ئۇيى - خىيالىغا، تەپەككۇرىغا، نىيەت - مەقسىتىگە كۆچكەندەك بولاتتى.

ھەددىجە ئون يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئېرى باشقۇرۇۋاتقان تۇرپاننىڭ ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى ياركەنتنىمۇ ئارتۇقراق ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى.

لېكىن ھەددىجە ئۇچۇن باللىرى قىممەتلىك ئىدى.

تۇنجى ئوغلى مۇھەممەت ھاشىم ئاتىسىنى تولۇق قوللايتتى. ئۇ ئاتىسى بىلەن بۇ ماۋزۇدا گەپ ئېچىشقا جۇرئەت قىلالمىغىنى بىلەن، دادىسىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى بىرنەچچە قېتىم ئېيتقان.

— مېنىڭ بوۋام كۇرەيش سۇلتان III مۇھەممەت خانغا ئوخشاش ئابدۇرېشىت خانىنىڭ ئوغلى، - دەيتتى ئۇ تەكرار - تەكرار. - شۇنداق بولۇپ تۇرۇپ، مېنىڭ دادام تۇرپاننىڭ ئىدارە قىلىشقا مۇناسىپ ئەمەسمۇ؟! ھەرگىز!

— ئوغلۇم، - تۇنجىسىنىڭ ئىككىنچى بوۋىسىغا رەنجىشىنى پەيدا قىلىۋالماسلىققا تىرىشىپ ئاستا سۆزلىدى ھەددىجە. - ھەممە نەرسە سەن ئويلىغاندەك ئاسان ئەمەس. سېنىڭ دادالڭ ئون يىلدىن ئارتۇق خاتىرجەم باشقۇردىغۇ. تەشۋىش - ئەندىشىدىن شەپمۇ يوقتى. بىراق ...

— نېمە بىراق، ئاپا؟ - سىلىق رەددىيە بەرمەكچى بولدى ئانىسىغا مۇھەممەت ھاشىم.

— بىراق، ئوغلۇم، مېنىڭچە بولسا، دادالڭنىڭ توغرا ئەمەس... ئەلۋەتتە، بىز، شۇ جۇملىدىن مەن، ئۇنىڭ بىلەن ئاخىرىغىچە بىللە بولمىز، لېكىن سەن ۋە ئۆكىلىرىڭ شۇنى بىلىپ قويۇڭلار،

داداگلارنی خان بىلەن ياخشى - خوپ قىلىشقا ھېلى كەچ ئەمەس.

ھەدىدجە گەپلىرىنىڭ ئوغلىغا ياقمايدىغانلىقىنى بىلەتتى، بىراق ئۇ ئىچىدىكىنى ئېيتىشى كېرەكتى.

— قانداق؟ - تەئەججۈپ ئىچرە سورىدى مۇھەممەت ھاشىم.

ھەدىدجە بىردىنلا جاۋاب بەرمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېنىدا پاختىلىق ئەتلەس كۆرپىدە ئولتۇرغان ئوغلىنىڭ بېشىنى سىيپىغاچ، جاۋاب قايتۇردى.

— بىلەمسەن، ئوغلۇم، بىز خوجىلار رەھبەرلىرىگە چىقىش يولىنى تېپىشىمىز لازىم، - دېدى ھەدىدجە ئالدىرىمايلا سۆزلەپ. - سېنىڭ داداگمۇ، بىزنىڭ خان ئالىي ھەزرەتلىرىمۇ ئاشۇ سوپىلىق جامائەنىڭ ۋەكىللىرى. - ئۇ جىمىپ قالدى. ئاندىن ئوغلىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ، ئۇنى ئۆزىدىن يېنىك ئىتتەردى.

مۇھەممەت ھاشىم ئانىسىغا دىققەت بىلەن قارىدى.

ئۇنىڭ چىرايى ھەسرەتلىكتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ھالىتىنى يوشۇرۇشقا تىرىشمايتتى.

مېھرىبانلىققا تولۇپ - تاشقان كۆزلىرى ئوغلىغا تىكىلگەن ئىدى.

— بىراق، بىراق، قانداق قىلىپ، ئاپا؟

— ھازىر بۇ ئاسان ئەمەس. خوجىلار رەھبەرلىرى ئابدۇكېرىم خان دەۋرىدىن باشلاپ غەزەپكە ئۇچرىغان. ئىسھاق غوجا مەملىكەتتىن ھەيدەلگەن. مۇھەممەت ئىمىن قەيەردە - بۇمۇ نامەلۇم.

ھەدىدجە يەنە شۇك بولۇپ قالدى.

— لېكىن مۇھەممەت خان دەۋرىدە خوجىلار قايتىپ كېلىۋاتىدىغۇ. ۋاستىچىلىك قىلىدىغان ئادەم تېپىشىمىز كېرەك.

— مۇھەممەت خان، خۇسۇسەن، دادام تىكشايدىغان شۇنداق

ئادەم بارمۇ؟

ــ گەپ مانا مۇشۇنىڭدا، ئوغلۇم. سېنىڭ دادالڭ تەرسا. ئۇ بىر ئىشقا بەل باغلىسا، ئۇنى نېيتتىدىن يانىدۇرۇش تەس.

ــ ئانا، لازىم بولسا، مەن يارکەنتكە ئاتلىنىشقا، ۋاستىچىنى تېپىشقا تەييار. دادامدىن كېيىن ماڭا ئەڭ ئەزىز ئىنسان - سىز. مەن دادامغا يارەملىشىش ئۈچۈن، ھەرقانداق ئىشقا ھازىر.

ھەددىدىنمۇ كىرپىكلىرى نەملەشتى. ئۇ كەمزۇلىنىڭ يانچۇقىدىن قول ياغلىق چىقىرىپ، كۆزلىرىنى ئېيتتى، ئەمما، ھامان توختىمايلا ئېقىۋاتقان ياش ئۇنىڭ دەرد - ئەلەمگە تولغان چېھرىسىنى يۇيۇپ ئۆتمەكتە ئىدى.

ــ ئەگەر ئىسھاق غوجا... ئەگەر ئىسھاق غوجا بولغان بولسىدى...

مۇھەممەت ھاشىم ئانىسىغا تەسەللى بېرىپ، ئۇنىڭ چاچلىرىنى سىلىدى.

ــ تولا قايغۇرماڭ، ئانا. قورقۇنچلۇق ھېچنېمە بولغىنى يوققۇ. دادام بىر ئامال تاپىدۇ. ئۇ «ھارۇنمۇ سۇنماي، ئۆكۈزنىڭمۇ ئامان قېلىشىنى» قولغا كەلتۈرەلەيدۇ.

بۇ سۆزلەرنى مۇھەممەت ھاشىم ئىشەنچسىز ئېيتتى. ھەددىدە مەزكۇر سۆھبەتنىڭ يۈز بەرگەنلىكىگە ئەپسۇسلاندى. ئۇ ھېلى بولغان گەپلەرنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. ئۇلار مۇھەممەت خان بىلەن خۇدابەندىگە تەسىر كۆرسىتەلەيدىغان نوپۇزلۇق خوجىنى تاپالمايتتى. ئۇلار مۇھەممەت خان بىلەن خۇدابەندىنى ياخشى - خوپ قىلالمايتتى.

«نېمە قىلىش كېرەك؟ باللىرىمنىڭ ئىستىقبالى بۇگۈنكى قارىمۇ - قارشىلىق، تىركىششكە باغلىق. مېنىڭ تەقدىرىممۇ مۇشۇ

توقۇنۇشقا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالدىغۇ. نېمە قىلىش كېرەك؟» - ھەدىدجە چوڭقۇر خىياللارغا بېرىلدى.

ئۇ ئازراق خاتىرجەم بولغاندەك بولدى. ئوغلىنى ئەمەس، ھەممىدىن ئاۋۋال ئۆزىنى تېتىكلەشتۇرۇش مەقسىتىدە سۆز ئاچتى:

ــ ئەلۋەتتە، مەن داداڭ بىلەن گەپلىشىشكە تىرىشىمەن. ئۇنى نېيىتىدىن قايتۇرۇش ئۈچۈن، قولۇمدىن كەلگەن ھەممە ئىشنى قىلىمەن.

ئارىلىقتا ئورنىغان قىسقا سۈكۈناتتىن كېيىن چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ دېدى:

ــ ئەمما مېنىڭ قولۇمدىن نېمە كېلىدۇ؟ مەن ئاجىز بىر ئايال تۇرسام.

بۇ سۆزلەر مۇھەممەت ھاشىمنى ئىككى خىل تۇيغۇغا سېلىپ قويدى. ئۇ ئاجىزلىق بىلەن ئادالەتسىزلىكنى ھېس قىلدى.

ئاجىزلىق مۇھەممەت ھاشىمنىڭ ئۆزىگە تېگىشلىك ئىدى. ئۆزىنى چوڭ ۋە مۇستەقىل دەپ ھېسابلاپ يۈرگەن ئۇ، ھېچنېمىگە قادىر ئەمەستى. دادىسىغا ئازراق بولسىمۇ تەسىر يەتكۈزەلمەيتتى. ھەتتا ئانىسىغا تەسەللى بېرەلمەيۋاتاتتى...

ئادالەتسىزلىك دېگەندە مۇھەممەت ھاشىم ئۇنىڭ، ئادالەتسىزلىكنىڭ، ھەممىگە تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى ياخشى سېزەتتى.

تۇرپاننىڭ ئون يىلدىن ئارتۇق باشقۇرۇپ كېلىۋاتقان دادىسى خۇدابەندى ئۇچۇن كېلەچەكتە لاۋازىمدىن مەھرۇم بولۇپ قېلىش تامامەن ئادالەتسىزلىك ئىدى.

مۇھەممەت خان ئۇچۇن بولسىمۇ، ئەكسىچە، دادىسىنىڭ تۇراقلىقلىقىنى بۇزۇپ، باش كۆتۈرۈشى ئادالەتسىزلىك ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ھەدىدجە ئوغلىنىڭ ئۇزاققا سوزۇلغان بۇ سۆكۈتىنى ئۆزىچە چۈشەندى. مۇھەممەت ھاشىم دادىسىغا بەك ئىشىنىپ، ئۇمىد قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

«ئەمەلىيەتتە شۇنداق بولۇشى كېرەك! ئوغلى دادىسىدىن پەخىرلىنىشى لازىم. ئۇنىڭ قانداق ئىكەنلىكىدىن قەتئىي نەزەر، خۇدابەندى باللىرى ئۈچۈن كۆپ نەرسىلەرنى قىلدى - دە. ئۇ ئوغۇللىرىنى ئوقۇتتى. پەرزەنتلىرى يارىكەنت بىلەن تۇرپاننىڭ ئەڭ داڭلىق مەدرىسىلىرىدە بىلىم ئالدى. ئۇ ئوغۇللىرىنى جەسۇر ۋە مەردانە قىلىپ تەربىيىلىدى. خۇدابەندى ئۇلارغا ياخشى ئاتا بولدى»، - دېگەن خىياللار ئۆتتى ھەدىدجەنىڭ بېشىدىن.

— ئېيتقىنە، ئوغلۇم، دادامنىڭ ئورنىدا سەن بولساڭ نېمە قىلاتتىڭ؟ - مۇھەممەت ھاشىمغا مۇراجىئەت قىلدى ئانا.

— خۇددى دادامغا ئوخشاش قىلاتتىم! - ئويلانماي دەررۇ جاۋاب بەردى مۇھەممەت ھاشىم.

ھەدىدجە جىمىپ قالدى. ئۇ يىغدىن ئېشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى قول ياغلىقى بىلەن يەنە سۈرتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەممە نەرسە ئېنىق بولدى: يېقىن ئاردا بىرەر ياخشىلىق كۈتۈشنىڭ ھاجىتى يوق، خۇدابەندى ئەمدى ئۆز نىيىتىدىن قايتمايدۇ!

10 - باب: قاراشھەردىكى ئىسيان

خۇدابەندى قول قوشتۇرۇپ ئولتۇرمىدى. ئۇ ۋاقىئەنىڭ قانداق راۋاجلىنىشى مۇمكىنلىكىنىڭ ھەممە تەرىپىنى ئالدىن - ئالا ئۆلچەپ - پىچىپ قويغانىدى.

ناۋادا مۇھەممەت خانىنىڭ تۇرپانىنى قامالغا ئېلىپ تۇرغان قوشۇنى شەھەرگە ھۇجۇم باشلىسا، قولدىكى جەمئىي ھمايە ۋاستىلىرى

بىلەن مۇداپىئەلىنىشنى قارار قىلدى.

شەھەر سىپىلىنى ياقىلىتىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئوق - ياچىلار ھەر تۆت سائەتتە يۆتكىلىپ تۇراتتى.

ئاتلىق لەشكەرلەر تەۋلۇكنىڭ ھەرقانداق مەزگىلدە بىردىن ھۇجۇم قىلىشقا تەييار ئىدى.

ھۇجۇم قىلغۇچىلارنىڭ بېشىغا قۇيۇلىدىغان قەتران (سمولا) قاينىتىدىغان زور داشقازانلارنىڭ ئەتراپىغا ئۇزۇمنىڭ قۇرۇق شاخلىرى يىغىلغان.

ئەڭ مۇھىمى، تۇرپانلىقلار ئەستايىدىل قوغدىنىشقا ھازىر ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، خۇدابەندى قامالنىڭ ئۇزاققا سوزۇلىدىغانلىقىنىمۇ تەسەۋۋۇر قىلاتتى.

ئەمەلىيەتتە نەق شۇنداق بولدى.

شۇڭا خۇدابەندى مۇھەممەت خانىنىڭ قوشۇنى قاراشەھەردىن چىققىنىنى ئاڭلاپ، يېقىن يەردىكى كەنتكە چاپارمەن ئەۋەتتى. تۇرپان قامالغا ئېلىنغان ئوتتۇزىنچى كۈنى چاپارمەن قاراشەھەرگە بېرىپ، خۇدابەندىنىڭ سادىق ئادەملىرىگە شەھەردە ئىسيان كۆتۈرۈش توغرىلىق بۇيرۇقنى يەتكۈزدى.

خۇدابەندىنىڭ بۇيرۇقىدا مۇھەممەت خان تەيىنلىگەن ھاكىمنىڭ دەررۇ ئۇجۇقتۇرۇلۇشى كېرەكلىكى تەكىتلەنگەن ئىدى.

مۇھەممەت خان خۇدابەندىنىڭ ئۆز گۇناھىنى ئىقرار قىلىپ، تەۋبە ئېيتىشىنى كۈتۈپ يۈرگىنىدە، خۇدابەندى ئەمەلىي ئىشلار بىلەن بەند بولدى. ئەمەلىي ئىشلار ئەمەلىيەتتە ئۆز نەتىجىسىنى بەردى.

خۇدابەندىنىڭ بۇيرۇغىنى تاپشۇرۇۋالغان قاراشەھەرنىڭ ئالىي

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەمەلدارلىرى، گەرچە ئۇلارنىڭ بېسىم كۆپچىلىكى مەۋجۇت كېلىشىمگە باغلىق مۇھەممەت خانغا بېقىندى بولسىمۇ، شۇ كېچىدىلا يېڭى ھاكىمنىڭ قارارگاھىغا ھۇجۇم قىلىشقا ئۆزلىرىنىڭ ئادەملىرىنى ئەۋەتتى.

مۇھەممەت خان تەرىپىدىن قالدۇرۇلغان گارنىزون جان - جەھلى بىلەن قارشىلىق كۆرسەتتى، ئەمما ھۇجۇمچىلار سان جەھەتتىن بىرقەدەر كۆپ ئىدى.

قاراشەھەرنىڭ ئاددىي پۇقرالىرى قوراللىنىپ، خۇدابەندىنىڭ ئادەملىرىگە قوشۇلدى.

كۈتۈلمىگەندە سادىر بولغان ھۇجۇمدىن تاتىرىپ - بوزىرىپ، ئەرۋايى ئۇچقان ھېزىماخۇن قارارگاھقا بۆسۈپ كىرىپ كېلىۋاتقان توپ - توپ ئادەملەرگە ياساۋۇللارنىڭ تەسلىكتە تاقابىل تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دىلخەستىلىكتە ۋارقىرىدى:

— ھوشۇڭلارنى يىغىڭلار! ئەقلىڭلاردىن ئاداشتىڭلارمۇ نېمە؟! سىلەر بېشىڭلارغا ئۆلۈم تىلەۋاتىسىلەر! خان ھەزرەتلىرى ئىككىنچى مەرتە سىلەرگە رەھىم قىلمايدۇ!

قاراشەھەرنىڭ كۆپلىگەن تۆمۈرچىلىك دۇكانلىرىنىڭ بىرىدە سوقۇلغان ئۆتكۈر ئەگىر قىلىچ تۇتقان بىرى ئۆزىگە يول ئېچىپ، ھېزىماخۇنغا يېقىنلىشىپ، ئېغىر نەپەس ئېلىپ، خىر - خىر ئاۋازدا:

— بىز سېنىڭ كاللاڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلغاندەك، مۇھەممەت خاننىڭمۇ جېنىنى ئالىمىز. قاراشەھەر زورلۇق - زومبۇلۇققا يول قويمايدۇ! - دەپ ۋارقىرىدى.

ھۇجۇمچىلارنى رايىدىن قايتۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى بولغاي، ھېزىماخۇن تۇتقۇچىغا قەشقەر گىلىمىدىكى نەقشنى ئەسلىتىدىغان

ئۆرنەك ئويۇلغان ئاق ئالتۇن يالتىلغان كۆمۈش ساپلىق ئەگىر قىلىچىنى غىلىپىدىن چىقىرىپ، شىددەت بىلەن جەڭگە كىردى.

ئۇنىڭ ئىككى مۇھاپىزەتچىسى مۇشۇ يەردە شېھىت بولۇشنى ئەۋزەل كۆرۈپ، خوجايىنىنىڭ كەينىدىن ئۆزلىرىنى ئاتتى. ئۇلار ھامان ئۆز ۋەتەنداشلىرى تەرىپىدىن چېپىلماقتا ئىدى.

بەختكە قارشى، قاراشەھەر پاجىئەسى بۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمىدى، ئەكسىچە، بۇ قان تۆكۈلۈشنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

قاراشەھەردىكى ۋاقىئەدىن ئۈچۈر ئالغان مۇھەممەت خان دەرغەزەپ بولدى. شەھەر ھاكىمىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ئۇنىڭ جەھلىنى چىقاردى.

تۈرپاننىڭ قامال قىلىشىنى توختاتقان مۇھەممەت خان ئەمدى ئۆزىنىڭ جىمى غەزەپ - نەپرىتىنى قاراشەھەرگە قارىتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ، ئىختىيارسىز، بىردىنلا بىرنەچچە مەسىلىنى يەشتى.

ھەممىدىن بۇرۇن ئۇ تۈرپاننى بېھۇدە، پايدىسىز قامال قىلىش ھاقارەت دەپ نارازى بولۇۋاتقانلارنىڭ نەپسانىيىتىنى قانىدۇردى. قاراشەھەر دېگەن باشقا گەپ! بۇ يەردە سەرپ قىلىنمىغان كۈچ - قۇدرەتنى، غەزەپ - نەپرەتنى نامايىش قىلىشقا بولاتتى. ياركەنت بىلەن ھېسابلىشىش كېرەكلىكىنى بىر كۆرسىتىپ قويۇش لازىمدى.

ئىككىنچىدىن، قوشۇننىڭ قاراشەھەرگە بۇرغان مۇھەممەت خان خۇدابەندى بىلەن تىركىشىشنىڭ ئالدىنى ئالدى. مۇھەممەت خان تىركىشىشنى ھەققەتەنمۇ خالمايتتى، شۇنداق بولسىمۇ، قاراشەھەرنىڭ ئىسيانچىلار تەرىپىدە ئىكەنلىكى ۋە بۇ ئىشلارغا خۇدابەندىنىڭ ئەيىپكارلىقىنى، شۇڭا ئۇنىڭ جازالىنىشى لازىملىقىنى خۇدابەندىگە نامايىش قىلاتتى.

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

مۇھەممەت خانغا بويسۇنغان بولۇپ، كەينىدىن ئىسيان كۆتۈرگەن قاراشەھەر بىر - بىردىن يىراقتا جايلاشقان ئىككى شەھەرنى خان بىر مەزگىلدە قامال قىلالمايدۇ. دەپ ئىشىنەتتى.

شۇ ئەسنادا مۇھەممەت خان خۇدابەندى ۋە ئۇنىڭ قاراشەھەردىكى تەرەپدارلىرى پەرەز قىلمىغان ئىشقا قول ئۇردى. ئۇ تۇرپاندىكى قوشۇننىنى قاراشەھەرگە بۇرىدى. مەقسىتى - قاراشەھەرگە شەپقەتسىز «دەرس» بېرىش.

قوشۇننىڭ ئومۇمىي سەردارى باۋدۇنغا ئابدۇرېھىم سۇلتان رەھبەرلىكىدىكى ئاساسىي ئاتلىق لەشكەرنى ھېچبىر ئاگاھلاندۇرۇش - بىلدۈرۈشسىز ۋە شەھەرنىڭ تەسلىم بولۇشى توغرىلىق تەكلىپسىز قاراشەھەرگە ھۇجۇم بۇيرۇقى چۈشۈرۈلدى.

ــ خان ئالىيلىرى ھېچكىمگە رەھىم قىلماسلىقنى بۇيرۇدى. قارشى چىققانلارنىڭ ھەممىسى قەتلە قىلىنىشى كېرەك، - دېدى پەس ئاۋازدا باۋدۇن ئابدۇرېھىمنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ.

ئىپار ئېيىنىڭ بېشى بولۇپ، كۈن يەر - جاھانغا نۇرىنى ئايىماي تۆكۈۋاتقىنىغا قارىماي، باۋدۇن شامالداپ قالغان ئىدى.

ئابدۇرېھىم كۆندىن ئىشلىنىپ، تاۋلانغان كۈمۈش بىلەن بېزەلگەن ياراق - ئەسلاھلىرى ئېسىلغان كەمرىنى تۈزىتىپ قويۇپ، باۋدۇننى دىققەت بىلەن تىكشىدى. ئۇ باۋدۇنغا، گەرچە ئۇنىڭ سوغ تېگىپ خىرىلداپ چىقۋاتقان ئاۋازى غىجغىنى كەلتۈرسىمۇ، ئېتىراز بىلدۈرمىدى.

ئابدۇرېھىم كەمرىنى تۈزەپ - جۆندەشنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، گەپ قىلماي، بېشىنى لىڭشىتتى.

بۇيرۇق بېرىلۈاتقاندا ئابدۇرېھىمنىڭ كېيىمنى تۈزىتىش بىلەن بەند بولۇشى باۋدۇنغا ياقمىدى. ئەمما ئۇ خانىڭ ئىنسى ئىدى،

شۇڭا باۋۇدۇن جىمى قوشۇنغا باشچىلىق قىلۋاتقىنىغا قارىماي، ئۇنىڭغا تەنبىھ بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

شۇ ئەسنادا ھەممىدىن بۇرۇن يولغا ئاتلانغان بىر قىسىم لەشكەر كۆزدىن غايىب بولغان بىلەن، ئاساسىي قوشۇن تېخى ئورنىدىن قوزغالمىغان ئىدى.

قەشقەر لەشكىرىنىڭ تەركىبىدىكى يۇسۇپ بۇ قېتىم ئابدۇرېھىم رەھبەرلىك قىلىدىغان باش توپقا قوشۇلمىدى. ئۇ قوشۇننىڭ ئوتتۇرىسىدا كېتىپ باراتتى.

قوشۇن بېشىدىكىلەردىن ئۇلارغا پات - پات يېڭىلىقلار كېلىپ تۇراتتى. قاراشەھەرگە نەق مۇشۇ توپنىڭ بىرىنچى ۋە ئاساسىي ھۇجۇم قىلىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان ئىدى. قالغان لەشكەرلەرنىڭ شەھەرنى ئېلىشىغا قاتنىشىشى شۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە باغلىق ئىدى.

چەۋەندازلار ئۆز ئارا كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا گەپلىشەتتى، بەسلىشەتتى، تەخمىن - مۆلچەرلەرنى ئېيتىشاتتى. ھەممىنىڭ ئۆز پىكرىنى دېگۈسى كېلەتتى.

ئۇشتۇمتۇت يۇز بېرىۋاتقان ۋاقىئەلەرگە كۆپچىلىك ئۆز ھېسسىياتىنى مانا شۇنداق بىلدۈرمەكتە ئىدى.

بەزىلەر بۇنىڭ پەقەت تۇرپانلىقلارنى ئالداپ، قاقشاتقۇچ زەربە بېرىش ئۈچۈنلا ئىشلىتىلىۋاتقان ھىيلە ئىكەنلىكىنى تەكتلىشەتتى.

يەنە بىرلىرى تامامەن ھېچنەرسە چۈشەنمەيتتى، ئەمما، شۇنىڭغا قارىماي، ئۇشبۇ ۋاقىئەلەرگە كۆزقارىشىنى بىلدۈرەتتى.

— قاراشەھەردىن كېيىن تۇرپانغا قايتىمزمېكىن.

— نېمىشقا؟ شەھەر ئەتراپىدا چېدىر تىكىپ ئولتۇرۇش ئۈچۈنما؟

— خۇدابەندى سۇلتاننى تېخى قولغا ئالمىدۇققۇ. بىز يارکەنتتىن

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شۇنىڭ ئۈچۈن چىقتۇق ئەمەسمۇ!

ـ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەمەس، ئىسياننى بېسىش ئۈچۈن.

ـ ئىسياننى ئۇيۇشتۇرغان خۇدابەندىدۇ!

ـ چۈشەنسەم بۇيرۇمىسۇن! ئون يىل تىنچلىقتا ئۆتۈۋېدى، ئەندىزە، غازات قىلماقچى بوپتۇ ـ دە ئۇ!

ـ ئۇ ئۇرۇشۇشنى خاھلىمايدۇ.

ـ قانداق خاھلىمايدۇ؟ ئۇنداقتا بىز بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىمىز؟

ـ جەڭ قىلىۋاتىمىزغۇ. توپ ـ توغرا بىر ئاي تۇرپاننىڭ قېشىدا تۇردۇق.

ـ ھازىر ئىشسىز زېرىكىپ تۇرمايمىز. ئاڭلىشىمچە، مۇھەممەت خان ئىسيانچىلارنى شەپقەتسىز جازالاشنى بۇيرۇپتۇ.

ـ ئەمما ـ لىكىن تۇرپانلىقلارمۇ ئىسيانچىلارغۇ؟

ـ شۇ ئەمەسمۇ. كۆپ نەرسە چۈشىنىكسىز.

ـ بىزگە چۈشىنىشنىڭ ھاجىتىمۇ يوق. شاھزادىلەر بىلەن ئىماملار چۈشەنسۇن!

تۇرپاندىن قاراشەھەرگىچە بولغان ئۇزۇن يولغا ئاتلانغان قوشۇندىكى ئاددىي نۆكەرلەر بىلەن ئالىي ئەمەلدارلار ئارىسىدا بۇ خىلدىكى گەپلەر پات ـ پات ئەۋج ئالاتتى. قوشۇننىڭ تۇرپانغا قايتىپ كېلىپ، شەھەرنى قامالغا ئېلىشىنى داۋاملاشتۇرىدىغانلىقىنى ھېچكىم ئۇقمايتتى. بۇ ۋە باشقا سوئاللارنىڭ جاۋابىنى مۇھەممەت خاندىن ئۆزگە ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمما، بىرنەرسە ھەممىگە ئايان ئىدى: قاراشەھەر ئۆزىنىڭ تەكرار ئىسيانى ئۈچۈن دەھشەتلىك زەربە ئېلىشى لازىم.

11 - باب: تۇرپانغا ئىككىنچى يۈرۈش

ۋاقىت ئالدىراڭغۇ. 1594 - يىلنىڭ كۆكلىمىده قاراشەھەر ھىمايىچىلىرىنىڭ مەسۇم قانلىرى تەكلىماكاننىڭ قوملۇقلىرىغا سىڭىپ كەتكەن ۋاقىتلەرنى ئادەملەر ھېلى ئۇنتۇغىنى يوق. ياركەنتلىكلەرنىڭ، تۇرپانلىقلارنىڭ، قاراشەھەرلىكلەرنىڭ خاتىرىسىده مەھكەم ساقلاقلىق.

ئاردىن بىر يىل ئۆتكىنىگە قارىماي، ھەممە نەرسە ئاشۇ كۈنلەردىكىدەك ئىدى.

تۇرپاننى ئىداره قىلۋاتقان خوداۋەندى قاراشەھەردىكى نازارىتىدىن ئايرىلىپ قالدى. مۇھەممەت خان ئۇ يەرگە يېڭى ھاكىم تەينىلىدى.

خوداۋەندى ياركەنت ئويغۇر خانلىقىنىڭ شەرقىي تەۋەسىنىڭ ھۆكۈمدارى ھېسابلانسىمۇ، ئەمەلىيەتتە تۇرپان ۋە، مەلۇم دەرىجىده، قومۇلنى ئۇنىڭغا قاراتتى.

تەركىبىگە قاراشەھەر، كورلا، كۇچار، بەشبالىق، ئالمالىق كىرىدىغان تارىخىي ئۇيغۇرىستاننىڭ كۆپ قىسمى ئۇنىڭ قول ئاستىدىن چىقىپ كەتكەنىدى.

خوداۋەندىنىڭ ئەقلىگە كېلىپ، توۋا كەلتۈرىدىغانلىقىغا تېخىلا ئۈمىد قىلۋاتقان مۇھەممەت خان قاراشەھەرنى جازالاپ، تۇرپانغا بارماي، ياركەنتكە قايتىپ كەلدى.

ياركەنتكە يېنىشىدا شاھزادىلەر بىلەن ئالىي ئەمەلدارلار ئۆز لەشكىرى بىلەن ئاساسىي قوشۇندىن ئايرىلىپ، تارقىلىپ كەتتى. مانا بىر يىل بولدى، تىنچلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتماقتا ئىدى.

لېكىن بۇ تىنچلىق ھەممىنىڭ كۆڭلىدىن بىرده‌ك چىقمايۋاتاتتى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەگەر مۇھەممەت خان خۇدابەندىنىڭ ھۆكۈمىنى چەكلەپ، ئۇنىڭ دەۋاسىنى قايتۇردۇم، دەپ ئويلاۋاتسا، خۇدابەندى باشقىچە خىيال قىلىۋاتاتتى.

خانلىق قوشۇنىنىڭ تۇرپاندىن ئېلىپ كېتىلىشىنى ئۆزى قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇق دەپ باھالىغان خۇدابەندى ئۆزىنى شۇ قەدەر كۈچلۈك - قۇدرەتلىك سەزدىكى، قاراشەھەرنى، ئىمكانىيەت يار بەرسە، كورلا، كۇچار، ھەتتا ئاقسۇنى بويسۇندۇرۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

مۇھەممەت خان بىلەن خۇدابەندى سۇلتاننىڭ ئارىسىدىكى زىددىيەتنىڭ تۈس ئېلىشىنى كەم دېگەندە تەسىر دائىرىسى چوڭ يەنە ئىككى ئادەم دىققەت بىلەن كۆزەتكۈچىلەرمەكتە ئىدى.

ئۇلارنىڭ بىرى تەخت ۋارىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت، ئىككىنچىسى غايەت زور نەپسانىيەتكە ئېگە ۋە، مەلۇم دەرىجىدە، ئۆزىنىڭ خانلىقتا تۇتقان ئورنىدىن نارازى ھۆكۈمدارنىڭ ئىنىسى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىدى.

1595 - يىلنىڭ قىش پەسلىدە خۇدابەندى ئۆزىنىڭ ھەربىي سەردارلىرىنى، مەسجىدلەر ئىماملىرىنى، شەھەرنىڭ نوپۇزلۇق ئادەملىرىنى ۋە سودىگەر - تۇجارلارنى ھۇزۇرىغا يىغىپ، تەنتەنىلىك رەۋىشتە ئېلان قىلدى:

— بىزنىڭ ھاقارەت، كەمسىتىلىش ھالىتىدە تۇرۇۋاتقىنىمىزغا بىر يىل بولدى. قارمىقىمىزدىكى قاراشەھەردىن ئايرىلىپ قالغاچقا، ئادالەتلىك ھەققىدە گەپ قىلىشنىڭ ئۆزى ئارتۇق! خانىمىز مۇھەممەت بىزنى ئاگاھلاندۇرمايلا، قاراشەھەرگە ھاكىم تەيىنلىدى. بىز دۆلەتتە جاڭجال چىقىرىشنى خاھلىمايمىز، ئەمما قاراشەھەرنىڭ ھاكىمى نېمىشقا ياركەنتلىك بولۇشى كېرەك؟ نېمە، بىزدە مۇناسىپ

ئادەملەر يوقمۇ؟!

ــ مەنسۇر خان دەۋردىن تارتىپ، ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي، قاراشەھەرنى تۇرپانلىقلار باشقۇرۇپ كەلگەن! ـ دېدى شەھەر مەسجىدىنىڭ ئىمامى. ـ بۇ مۇھەممەت خان ئالىيلىرىغا ياخشى مەلۇم. بىز ئۆزىمىزگە ئالاھىدە بىر ئىمتىيازلارنى تەلەپ قىلمايمىز. ئەمما ـ لەيكىن ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان مىراس بىزنىڭ بولۇشى دەركار.

ئىمامنىڭ ئۇشبۇ سۆزلىرىدىن كېيىن تۇرپان قەلئەسىنىڭ كەڭ خانىسىنىڭ تاملىرىنى ياقلىتىپ قويۇلغان قولايلىق ـ ئەپلىك بۇگلۇكلەردە ئولتۇرغانلار چۇرقىرىشىپ كەتتى. يان ـ ياندىن ئىمامنى قوللىغان ئاۋازلار ياڭرىدى.

ــ ئەگەر III مۇھەممەت خان دۆلەتنىڭ ئاساسچىسى بولغان بوۋىسى سۇلتان سەئىد خاننىڭ ۋە ئۇنىڭ ئاكىسى مەنسۇر خاننىڭ ۋەسىيىتىنى بۇزسا، ئۇنىڭ بىلەن مۇراسسىگە كەلمەسلىكىمىز كېرەك!

ــ قاراشەھەرنى قايتۇرۇۋالىمىز!

ــ مۇھەممەت خانغا ئۆز ئادەملىرىمىزنى ئەۋەتىشىمىز لازىم. مۇھەممەت خان خاتاسىنى ئۆزى تۈزەتسۇن!

ــ مۇھەممەت خاننىڭ خاتاسىنى بىز تۈزىتىشىمىز كېرەك!

ــ جانابىي خۇدابەندى سۇلتان، قارار قوبۇل قىلىڭ! بىز سىز بىلەن!

بەئەينى مۇشۇ سۆزلەرنى كۆتكەندەك، گەجگىسىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىغا قارىماي، خۇدابەندى تەختتىن تۇرۇپ، خانىسىڭ ئۇتتۇرىسىغا كەلدى ـ دە، قەتئىي ئاۋازدا:

ــ قاراشەھەرنى قايتۇرۇۋېلىشقا بىزنىڭ كۈچىمىز يېتىدۇ. بىز ئۇنى جەزمەن قايتۇرۇۋالىمىز، ـ دېدى.

www.uyghurkitap.com

خۇدابەندى بۇ گەپلەرنى ئېيتۇبتىپ، خۇددى دۆلەت ھۆكۈمدارىدەك ھېس قىلدى ئۆزىنى. تۇشمۇتۇشتىن ئاگلىنىۋاتقان قوللاش ھەمدە مەدھىيە ئاۋازلىرى ئۇنىڭ مەزكۇر ئويىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىمەكتە ئىدى.

ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشقان خۇدابەندى شۇ ئەسنادا تۇرپان قوشۇنىنىڭ سەردارىنى كۆزى بىلەن تېپىۋالدى. ياشانغان سەردار بىر ئېغىز سۆز قىلمىدى، ھېسسىياتلىرىنى بىلدۈرمىدى. ئۇ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇراتتى.

ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، خۇدابەندى بېرى بىر ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى:

ــ ئىمناخۇن باھاۋۇدۇن، قاراشەھەرگە يۈرۈش ئۇيۇشتۇرۇشنى سىزگە تاپشۇرىمەن. شەھەر خەلقى بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزا، كەنتلەرنىڭ پۇقرالىرى بىز تەرەپ. بىز ئۇلارنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

خۇدابەندى سۆزىنى باشلىشى بىلەن، ئورنىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن تۇرغان ئىمناخۇن باھاۋۇدۇن بېشىنى كۆتۈرمەي ئۇنى تىڭشىدى، ئاندىن ئولتۇرغانلارغا كۆز تاشلىدى.

ئۇنىڭ بېقىشىدا ئۈمىدسىزلىك، مەيۇسلۇك شەپىلىرى ھاغدا ئىدى.

ئەمما بۇنداق مەيۇسلىنىش باشقا ھېچكىمنىڭ كۆزلىرىدە بايقالمايتتى...

* * *

مۇھەممەت خان خۇدابەندىنىڭ تەكرار ئىسيان كۆتۈرىدىغانلىقىنى كۈتمىگەنىدى.

خۇدابەندىنىڭ ئاتلىق لەشكىرىنىڭ قاراشەھەرنى بېسىۋالغانلىقىغا توغرىلىق خەۋەر يارکەنتکە يېتىپ كېلىشى بىلەن، مۇھەممەت خان بۇ چاقىرىقنىڭ، ئېنىقراقى قارشىلىقنىڭ، بۇلتۇرقەدىن جەددىيراق ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

ئۇ ئالىي ئەمەلدارلار چوڭقۇر قانائەت ئىچرە قارشى ئالغان قەتئىي ۋە قاتتىق قارار قوبۇل قىلدى.

مۇھەممەت خان خۇدابەندىنى تۇتۇپ، يارکەنتکە ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇ خۇدابەندىنى مۇشۇ يەردە ئاددىي پۇقرانى يىغىپ، خيانەتتە ئەيىبلىمەكچى بولدى.

مۇھەممەت خان بۇ قېتىمقى يۇرۇشکە قاتناشماسلىق قارارىغا كەلدى. ئۇ ئىسيانىنى باستۇرۇشقا ئىنىسى ئابدۇرېھىمنى ئەۋەتتى.

ئىسمى رىۋايەتكە ئايلانغان، كۆپلىگەن ھەربىي يۇرۇشلەرگە قاتناشقان تەجرىبىلىك مىرزا شاھ ئۇنىڭ يارەمچىسى بولۇپ تەيىنلەندى. ئۆزىنىڭ ئالدىدا باش ئېگىپ تۇرغان ئابدۇرېھىم بىلەن مىرزا شاھقا كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا سۆزلىدى مۇھەممەت خان:

ــ تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرماي، بۇيرۇقنى تېز ۋە قەتئىي بەجا كەلتۈرۈڭلار. بۇلتۇر بىز شەپقەت ـ مۇراۋۋەتلىك بولدۇق، لېكىن ئۇ مۇناسىپ باھالانمىدى. بۇ قېتىم سىلەر مېنىڭ پەرمانىمنى تولۇق ئورۇنلىشىڭلار لازىم. بېھۇدە قان تۆكۈلمىسۇن. بۇ ـ بۇيرۇق. ئەگەر قارشىلىق كۆرسىتىلسە، قاتتىق قوللۇق بولۇڭلار. ئىسيانچى خۇدابەندىنى،ـ بۇ سۆزلەردىن كېيىن ئۇچەيلەن جەددىيلەشتى...

مۇھەممەت خان ئابدۇرەھىمگە دىققەت بىلەن قارىدى، ئاندىن بوش ئاۋازدا دېدى:

ــ خۇدابەندىنى تېگىشلىك رەسىم ـ قائىدە بويىچە يارکەنتکە ئېلىپ كېلىڭلار. بۇنى ئۇنىڭ خانلىقىمىزدا تۇتقۇنغان ئورنى تەلەپ

قىلدۇ.

ئابدۇرېھىمنىڭ يۈزى ئوت بولۇپ يانىدى. ئۇ ئاكىسى مۇھەممەت بۇ قېتىممۇ خۇدابەندىگە رەھىم قىلمۇاتىدۇ، دەپ ئويلىدى. ئەما چىش يېرىپ، ئېتىراز بىلدۈرمىدى.

مىرزا شاھ ئۆزىنى تۇتالماي، ئىچىدىكىنى ئېيتىۋەتتى:

— ئالىي ھەزرەتلىرى، سىزنى سېتىۋەتكەن ئادەمگە ھۆرمەت بىلدۈرۈشىمىز كېرەكمۇ؟

مۇھەممەت خان مىرزا شاھنىڭ لوقمىسىغا تەئەجۈپلەنمىدى. مىرزا شاھنىڭ كۆچلۈك ھەربىي مۇتەخەسسىس بولغىنى بىلەن، بەزىدە ئورۇنسىز گەپ قىلىدىغانلىقى ھەممىگە ئايانىدى.

شۇڭا ئۇنىڭ سۆزلىرى مۇھەممەت خانىنى غەزەپلەندۈرمىدى. ئۇ مىرزا شاھنىڭ بۇ جۈرئىتىگە، ئېھتىمال، ئېھتىياتسىزلىقىغا، بەلكىمبا، نادانلىقىغا، كۈلۈمسىرەپ قويىدى. ئاندىن ئابدۇرېھىمغا قاراپ سۆز ئاچتى:

— خۇدابەندىنى كىشەن - قوۋۇقسىز، ھۆرمەت كۆرسەتكەن ھالدا ئېلىپ كېلىڭلار.

ئارىلىقتا يەنە جىمجىتلىق ئورنىدى. ئاندىن سەل كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا:

— خۇدابەندىنىڭ ئورنىغا سېنى ۋالىلىققا سايلايمەن، ئوكام! - دېدى.

مۇھەممەت خان ئوڭ قولىنى بېشىنى ئېگىپ تۇرغان ئابدۇرېھىمنىڭ مۇرىسىگە قويىدى.

— قاراشەھەر، تۇرپان، بولۇپمۇ قۇمۇل خانلىقىمىز ئۇچۇن بەكمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئېگە. بۇ ۋىلايەتلەرنى باشقۇرۇشنى پەقەت

ساڭىلا ئىشىنىپ تاپشۇرۇۋاتىمەن، ئابدۇرېھىم. قارارگاھ ئىلگىرىكىدەك تۇرپاندا قىلىۋەرسۇن. قۇمۇل بىلەن قاراشەھەرگە ۋەكىل سايلاشنى سېپنىڭ ئىختىيارىغا قالدۇرىمەن. بىزنىڭ بۇ ئىشلىرىمىزغا ئاللاھ يۆلەك بولغاي!

مۇھەممەت خان گەپ تۇغدى، سىلەر بوش دېگەندەك، قولىنى سەل ھەرىكەتلەندۇردى. ئابدۇرېھىم بىلەن مىرزا شاھ باشلىرىنى ئەككەن قىياپەتتە كەينىگە شوخشۇپ، كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقتى.

12 - باب: خۇدابەندىنىڭ مەغلۇبىيىتى

ئابدۇرېھىم بىلەن مىرزا شاھ رەھبەرلىكىدىكى چوڭ قوشۇننىڭ قاراشەھەرگە قاراپ يول ئالغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان خۇدابەندىنىڭ قەلبىنى ئېغىر تۇيغۇلار چىرمىۋالدى.

ئون كۈن ئىلگىرى قاراشەھەرنى بېسىۋالغىنىدا، ئۇ مۇھەممەت خانىنىڭ بۇنچىلىك تېز ئىنكاس قايتۇرىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان ئىدى. قاراشەھەر ھەرزامان تۇرپانىنىڭ تەسىرى ئاستىدا بولۇپ كەلگەچكە، ئېھتىمال، مۇھەممەت خان بۇ ئەھۋالنى ھېسابقا ئېلىپ، قوشۇن ئەۋەتمەيدۇ، دەپ تەخمىن قىلغانىدى خۇدابەندى.

ئەمما ئۇنداق بولمىدى. خۇدابەندىنى ھەلەيكۈمگە سالغىنى قوشۇنغا مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆگەي ئىنىسى ئابدۇرېھىمنىڭ باشچىلىق قىلىشى ئىدى. خۇدابەندى ئابدۇرېھىمنىڭ ھەتتا ئۆزىدىنمۇ ئارتۇق نەپسانىيەتكە ئېگە ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى.

ئابدۇرېھىمنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان بۇيرۇقنى جەزمەن ئورۇنلايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ قوشۇنىنىڭ سان جەھەتتىن كۆپلۈكىنى ۋە ئايغاقچىلارنىڭ بايانىنى ئېتىبارغا ئالغان خۇدابەندى دەرھال

ئىمناخۇن باھاۋۇدۇننى چاقىرتتى.

ــ مەن خانىمزنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كىچىك دادام ئابدۇرېھىمنىڭ لەشكەر تارتىپ، ياركەنتتىن بىز تەرەپكە ئاتلانغانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم. پەرىزىمچە، ئۇنىڭ ۋەزىپىسى ــ قاراشەھەرنى ئۆز نازارىتى ئاستىغا قايتۇرۇۋېلىش. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ لەشكىرىنى قەيەردە كۈتۈۋالساق بولىدۇ؟ قانداق ئويلايسىز؟

ياشىنىپ قالغان سەردار ئادىتى بويىچە بېشىنى ئېگىپ، پۇتلىرىغا قارىغىنىچە قەتئىي تەلەپپۇزدا دېدى:

ــ ئابدۇرېھىم سۇلتان، مېنىڭچە بولسا، قاراشەھەر بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ. ئۇنىڭ مەقسىتى ــ تۇرپان.

خۇدابەندى ھەممىدىن مۇشۇ گەپلەرنى ئاڭلاشتىن قورقاتتى. ئۇ مۇھەممەت خانىنىڭ بۇ قېتىم مۇئەممانى بىرە ــ تولا بىر تەرەپ قىلىدىغانلىقىنى تەخمىن قىلاتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ ۋەس ــ ۋەس بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىندۈرمەسكە تىرىشىپ، سوئالىنى تەكرارلىدى:

ــ مەن سىزدىن ئابدۇرېھىمنى يولدا كۈتۈۋالمىزمۇ ياكى شەھەردە مۇداپىئەلىنىمىزمۇ دەپ سوراۋاتىمەن!

ــ ئويلايمەنكى، ئۇنىڭ لەشكىرى بىزنىڭكىدىن كۆپ، ــ دېدى يە ئاۋازىنى، يە تۇرغان ھالىتىنى ئۆزگەرتمىگەن ئىمناخۇن باھاۋۇدۇن، ــ شۇڭا ئوچۇق يەردە جەڭ قىلساق، مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايمىز.

ــ ئەگەر قاراشەھەرگە بېكىنىۋالساق، ئابدۇرېھىم بىزنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، تۇرپانغا يول ئالمامدۇ؟

ئىمناخۇن باھاۋۇدۇن گەپ قىلمىدى، چۈنكى ئۇنىڭغا، سەردار سۆيتىدە، لەشكەرلەر سانى ھەل قىلغۇچى رول ئوينايدىغانلىقى

ئايدىڭ ئىدى. ھەر ئىككى قوشۇن - ياركەنت ۋە تۇرپان قوشۇنلىرى - ئۇيغۇرلاردىن تەركىب تاپقانىدى. ئۇلارنىڭ جەڭ قىلىش ماھارىتى، قەيسەرلىكى، قورال - يارىغى بىر - بىرىدىن پەرقلەنمەيتتى. بۇ قوشۇنلارنى بىر سۇلالىنىڭ ۋەكىللىرى باشقۇراتتى.

ئەگەر ئابدۇرېشىت خانىنىڭ كىچىك ئوغۇللىرىنىڭ بىرى ئابدۇرېھىم باشقۇرىدىغان قوشۇننىڭ تەركىبىگە ياركەنت، قەشقەر، ئۇچتۇرپان، خوتەن، يېڭىسار، ئاقسۇ، يەنە ئالتىشەھەر دەپ ئاتىلىدىغان تارىخىي ئۇيغۇر زېمىنىنىڭ جەڭچىلىرى كىرسە، قۇمۇل، تۇرپان، قاراشەھەر، كورلا، كۇچار، بەشبالىق، ئالمىلىقلاردىن ئىبارەت تارىخىي ئۇيغۇرىستان زېمىنىنىڭ سەرۋازلىرىغا ئابدۇرېشىت خانىنىڭ نەۋرىسى، ئابدۇرېھىمنىڭ ئوگەي ئاكىسى كۇرەيش سۇلتاننىڭ ئوغلى خۇدابەندى رەھبەرلىك قىلاتتى.

باشقىچە ئېيتقاندا، ئابدۇرېشىت خان ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى III مۇھەممەت خانىنىڭ، ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ۋە مەرھۇم كۇرەيش سۇلتاننىڭ دادىسى ئىدى. ئۇلار باشقا - باشقا ئانىلاردىن تۇغۇلغان.

خۇدابەندى، ئۇمۇمەن، ئىمىناخۇن باھاۋۇددۇندىن جاۋاب كۈتمىدى. ئۇ ۋەزىيەتنى ياخشى چۈشىنەتتى. كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىش ئۈچۈنلا، ھەربىي سەردار بىلەن مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتە خۇدابەندى نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى يېشىپ بولغانىدى.

ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشقان خۇدابەندى ئىمىناخۇن باھاۋۇددۇنغا قىيا بېقىپ، تۇرپان ئۇيغۇر دۆلتى دەۋرىنىڭ قورال - ياراغلىرى ئېسىقلىق تۇرغان تام تەرەپكە قاراپ بىرنەچچە قەدەم تاشلىدى.

— بۇ قوراللار باۋۇرچۇق ئارت تېكىن بىلەن ئارسلان خانىنىڭ

سەپداشلىرىغا تەئەللۇق. ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار چىڭگىز خان بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، دۆلەتنى ساقلاپ قالغان.

خۇدابەندىنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يېتەلمەيۋاتقان ئىمناخۇن باھاۋۇدۇن بېشىنى تېخىمۇ تۆۋەن ئەگدى.

ــ باۋرچۇق ئارت تېكىن دۆلەتنى ساقلاپ قېلىشقا مۇيەسسەر بولالىدى، ــ ئويچان قىياپەتتە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى خۇدابەندى. ــ ئۇيغۇر قوشۇنى «جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈرگەنلەرگە» قوشۇلدى. مۇمكىن، بىزگىمۇ قالماقلارنى يارىمگە چاقىرىش كېرەكتۇ؟

ئىمناخۇن باھاۋۇدۇن ئەمدى چۈشەندى. ئۇ ئادىتىچە بېشىنى كۆتۈرمەيلا، غەمكىن ئاۋازدا زۇۋان سۇردى:

ــ ئەمما بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ئەينى چاغدا ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلمايتتى. ھازىر بىز قالماقلار بىلەن ئىتتىپاقلاشساق، كۇپپارلارنىڭ دىنداشلىرىمىزغا قارشى كۇرىشىنى قوللىغان بولىمىزغۇ!

خۇدابەندىنىڭ قاپىقى تۇرۇلدى. بىر دەقىقە جىملىقتىن كېيىن، ئۇ تامدىن ئارسلان خان دەۋرىنىڭ شەمشىرىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۆتكۇر بىسىنى بارمىغى بىلەن سىلاپ، ئىشەنچسىز بىر ھالەتتە جاۋاب قايتۇردى:

ــ بىز، مۇسۇلمانلار، يەنە كېلىپ ئۇرۇق ــ تۇغقانلار، بىر ــ بىرىمىزنى قىرغىن قىلغاندىن بۇنىڭ نېمىسى يامان؟

ئىمناخۇن نېمە دېيىشنى بىلمەي، جىم تۇرۇپ قالدى.

خۇدابەندى شەمشەرنى ئورنىغا ئىلىپ قويدى ــ دە، كەسكىن بۇرۇلۇپ، ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي قاققان قوزۇقتەك تۇرغان سەردار تەرەپ بىرنەچچە قەدەم تاشلىدى.

ــ ئۇيغۇرلارنىڭ تەقدىرى مۇرەككەپ ۋە پاجىئەلىك. چىڭگىز خانىنىڭ قوشۇنى بىلەن ئەجدادلىرىمىز غەرب بىلەن شەرققە

يۇرۇشلەرگە ئاتلانغان. بۇتلار ھەم مۇسۇلمانلار بىلەن جەڭ قىلغان. چىڭگىز خاننىڭ ئوغلى چاغاتاي دەۋرىدە ئۇيغۇرلار تەۋەنىڭ باشقا خەلقلىرى بىلەن بىللە چاغاتاي ئۇلۇسىنىڭ تەركىبىگە كىرگەن. ئاندىن چاغاتاي ئۇلۇسى ماۋرىننەھەر ۋە موغۇلستان بولۇپ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن. ئۇ ساراسىمغا، تەشۋىشكە تولۇپ - تاشقان مەزگىل ئىدى. قالماقلار دوستانە مۇناسىۋەتتىمۇ، ئارازلاشقاندىمۇ يېنىمىزدا بولغان. ئۇلار بىزدىن پايدىلانىدى، بىز - ئۇلارنى. مانا ھازىرمۇ ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن مىرزا شاھنىڭ قوشۇنىغا مۇۋەپپەقىيەتلىك قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، دۇرېنكىنى ئۆزىمىز تەرەپكە تارتىش كېرەك دەپ ئويلايمەن.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن ئىمناخۇن باھاۋۇددۇن چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ، يىللار داۋامىدا ئۆگىنىپ كەتكەن ئادەتتىنى بۇزۇپ، بېشىنى كۆتۈردى.

— دۇرېنىك دېگەن كىم؟

— قالماقلارنىڭ نويىنى. شىمالدا كۆچۈپ - قونۇپ يۈرىدۇ. ئىلى دەرياسى بويىدىكى ئۇيغۇر زېمىنغىمۇ ھۇجۇم قىلىپ تۇرىدۇ.

— قوشنىلىرىغا ھۇجۇم قىلىدىغانلارغا مەن ئىشەنچ ئارتالمايمەن!

— مەنمۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا ئوبدانراق ھەق تۆلىسەك. ئاخىرى بىز ئۇنىڭغا موھتاج بولۇۋاتىمىزغۇ.

ئىمناخۇن باھاۋۇددۇن بېشىنى يەنە ئەگدى.

خۇدابەندى ئېتىراز بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندى.

* * *

ئىككىى ئۇيغۇر قوشۇنى قاراشەھەرنىڭ يېنىدا توقۇنۇشتى. ماۋرىننەھەردە ئۇرۇشۇپ، زور تەجرىبە توپلىغان مىرزا شاھ ئۆزلىرىنىڭ

غەلىبە قازىنىدىغانلىقىغا گۇمانلانمايتتى. ئۇنىڭ نۆكەرلەردىن تەركىب تاپقان ئاتلىق لەشكىرى سان جەھەتتىن ئۆزىدىن خېلى ئارتۇق جەڭچىگە تاقابىل تۇرالايتتى. بۇ يەردى - زە، ئۇلار تەجرىبىسىز قاراشەھەرلىك قوشۇنغا قارشى جەڭ قىلىشى لازىم ئىدى. تۇرپانلىق لەشكەرلەردىن ئېھتىيات قىلىش كېرەك، بىراق، ھەتتا ئۇلار قاراشەھەرگە يېتىپ كېلىشكە ئۈلگۈرگەن ھالدىمۇ، مۇھەممەت خان ئەۋەتكەن قوشۇن ھامان سان جەھەتتىن كۆپ ئىدى.

مىرزا شاھ چۈلۈۋۈرى كۈمۈش تۈگمىچىلەر بىلەن بېزەلگەن كېلىشكەن ئېتىنى ئوينىتىپ خۇدابەندىنىڭ قوشۇنىغا كۆز تىكتى.

ــ ئۇلارنى بىرلا ھۇجۇم بىلەن تىز پۈكتۈرىدىغانلىقىمىزغا كۆزىڭىز يېتەمدۇ؟ ـ دېدى ئالا ئېتىنىڭ تىزگىنىنى چىڭ تۇتقان ئابدۇرېھىم.

ــ ماڭا ئىشىنىڭ. ئۆزۈمنىڭ نەچچە جەڭگە قاتناشقانلىقىم خاتىرەمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ!

لەشكەرلەر قاتارىدا قولىلاش ئاۋازلىرى ياڭرىدى. مىرزا شاھنىڭ بۇ سۆزلىرىنى كۆپلىگەن جەڭچىلەر ئۆزلىرىگە تەئەللۇق دەپ ھېسابلىدى، چۈنكى ئۇلار ئۇزۇن يىللاردىن بېرى سەردارىغا ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتاتتى.

لەشكەرلەرنىڭ نەزىرى ئەمدى دۈشمىنى تەرەپكە قادالدى.

ئىدىرلار كەينىدىن ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان تېرە چەكمەن كىيگەن چەۋەندازلار كۆرۈندى.

ــ قالماقلار! ـ دەپ ۋارقىرىۋەتتى بىرنەچچە ئادەم تەشۋىش ئىچىدە.

ئابدۇرېھىم تاتىرىپ كەتكىنى بىلەن، مىرزا شاھ ئىلگىرىكىدەكلا تەمكىن ۋە مەغرۇر ئىدى.

ــ جەڭچىلەر، ئاۋۇ جۇلدۇرۇۋاقلاردىن چۆچۈپ كەتمىگەنسىلەر؟

- دېدى ئۇ ئېتىنى نۆكەرلەرنىڭ سېپى تەرەپكە بۇراپ.

كۇلكە كۆتۈرۈلدى. بۇ كۇلكە بېرى بىر ئابدۇرېھىم سۇلتانغا تەسەللى بېرەلمىدى.

ــ خۇدابەندى قالماقلارنى جەلپ قىلدىمۇ، قانداق؟

ــ سىز بۇنىڭغا تەئەجۈپلىنىۋاتامسىز؟ مەن - ياق!

مىرزا شاھ لام - جىم دەپ ئېغىز ئاچماي، لەشكەرلەر سېپىنى ئايلىنىپ چىقتى. ئۇنىڭ ئات ئۈستىدىكى ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشى جەڭچىلەرنى غەلىبىگە روھلاندۇرۇۋەتتى.

ئابدۇرېھىم بىلەن مىرزا شاھنىلا ئەمەس، شۇنداقلا خۇدابەندىنىمۇ ھەيرەتتە قالدۇرۇپ، قالماق نويىنى دۇرېنىڭ جەڭگە كىرمەي، خېلى ئۇزۇن ئارىلىق ساقلاپ، بىر دۆڭنىڭ يېنىدا توختىدى.

مىرزا شاھ لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق بەردى. كۆپلىگەن قانلىق جەڭلەردە تاۋلانغان ئاتلىق جەڭچىلەر ھۇجۇم باشلىدى.

جەڭ شەپقەتسىز بولدى. ھەر ئىككى تەرەپ زېمىن ئۈچۈن ئۇرۇشقاندەك جەڭ قىلدى. ماھىيەتتە ئۇ شۇنداق ئىدى. ئۇيغۇرلار ئارىسىدا، ئۇيغۇر زېمىنىدا مۇقەددەس ئانا يەر ئۈچۈن قان تۆكۈلۈۋاتاتتى.

مۇھاپىزەتچىلىرى ئارقىسىنى يېپىپ تۇرغان خۇدابەندىمۇ شىددەتلىك قىلىچ ئۇرماقتا. جەڭ مەيدانىنىڭ ئىككىنچى چېتىدە ياشانغان ئىمناخۇن باھاۋۇددۇن جاسارەتنىڭ ئۇلگىسىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن مىرزا شاھنىڭ قوشۇنى تۇرپانلىقلارنىڭ ئىچىگە يىمىرىلىپ كىرىۋاتاتتى. چېكىنىش ھەققىدە بۇيرۇق بېرىلمىدى. بېرىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەستى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

يارکەنتلىك جەڭچىلەرنىڭ بىرى توساتتىن ئىمىناخۇن باھاۋۇدۇنغا قىلىچ ئۇردى. ياشانغان سەردار:

ـ چېكىنىڭلار، ئەكسىچە بولغان تەقدىردە، ھەممىمىز ھالاك بولىمىز، ـ دەپ ئۈلگۈردى.

ئىككى جەڭچى سەردارىنىڭ جەسىتىنى ئېلىپ كېتىشكە ئۇرۇندى ـ يۇ، لېكىن بولمىدى. ئات ئۈستىدە مەغرۇر ئولتۇرۇپ، قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان بۇ ئىككى جەڭچى سەردارىنىڭ چېكىنىش توغرىلىق بۇيرۇغىنى باشقا سەرۋازلارغا خەۋەرقىلىدى.

خۇدابەندى يېڭىلىپ قالغىنىنى چۈشەندى ـ دە، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى.

خۇدابەندىنىڭ ئاخىرقى مۇھاپىزەتچىسى جان ئۈزگەنىدى بۇ مەزگىلدە. ئات چاپتۇرۇپ يېتىپ كەلگەن مىرزا شاھ ئۇنىڭ تەسلىم بولۇشىنى تەكلىپ قىلدى.

خۇدابەندى ئېغىز ئاچماي، قىلىچىنى غىلاپقا سالدى ۋە ئاتتىن چۈشمەيلا، چۇلۋۇرنى مىرزا شاھنىڭ نۆكەرلىرىنىڭ بىرىگە تۇتقۇزدى.

مۇشۇنىڭ بىلەن جەڭ ئاياغلاشقاندەك بولدى. خۇدابەندىنىڭ ھايات قالغان لەشكەرلىرى ئاتلىرىنى ھۆكۈرەڭ تاشلىتىپ، جەڭ مەيدانىدىن چىقىپ، قاراشەھەرگە قارشى تەرەپكە راۋان بولدى.

مىرزا شاھ ئۇلارنى قوغلىماسلىقنى بۇيرۇدى. قالماقلارنىڭ نويىنى دۇرېنىك كۈتۈلمىگەندە ئېتىنى بىر چاپچىتىۋېلىپ، خۇدابەندى جەڭچىلىرىنىڭ كەينىدىن ماڭغىلى تۇردى. دۇرېنكنىڭ لەشكەرلىرى چۇقان ـ سۈرەن سېلىپ، قىلىچ، نەيزە، ئوق ـ يالىرىنى جەڭگە تەييارلاپ، ئۇيغۇرلارنىڭ كەينىدىن ئات چاپتۇردى.

ھەممە ـ ھەم ئابدۇرېھىمنىڭ تەرەپدارلىرى، ھەم خۇدابەندىنى ياقلىغۇچىلار ئاتلىرى ھېرىپ ـ چارچىغان ۋە دەھشەتلىك جەڭدىن

قۇتۇلۇپ چىققان كۇچار تەرەپ يول ئالغان ئۇيغۇرلارنى قالماق نويىنىڭ قوغلاپ كېتىپ بارغانلىقىغا تەئەججۇپ بىلەن قارىماقتا ئىدى.

دۇربېنكىنىڭ خائىنلىقى ھەممەيلەننى شۇ قەدەر ھەيران قالدۇردىكى، ئۆز ئېتىنىڭ چۇلۇۋۇرنى ئېگەرنىڭ قېشىغا باغلۇۋالغان نۆكەر ئېتىنى قامچىلاپ، تۇرپان تەرەپكە چېپىپ كەتكەندىلا، خۇدابەندى ئەسگە كەلدى.

مەزكۇر نۆكەرگە خۇدابەندىنى ئاۋۋال قاراشەھەردىن تۇرپانغا، ئاندىن، ئاردىن ئون كۈن ئۆتۈپ، تۇرپاندىن قاراشەھەر ئارقىلىق ياركەنتكە كۆزىتىپ بېرىش نېسىپ بولغان ئىدى.

13 - باب: تۇتقۇن

تۇتقۇن قىلىنغان خۇدابەندى، مۇھەممەت خانىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ياركەنتكە قاراپ يول تۇتقان مەپىدە ئولتۇراتتى.

تۇتقۇنىنىڭ يۇقىرى مەرتىۋىسى، شۇنداقلا ئۇنىڭ خانىنىڭ جىيەنى ئىكەنلىكى، گەرچە ئۇ لاۋازىمىدىن بوشىتىلغان بولسىمۇ، ئېتىبارغا ئېلىنىپ، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۇرۇلۇۋاتاتتى.

يىگىرمە مەپىدىن ئىبارەت كارۋان خۇدابەندىنىڭ ئىلتىماسى بويىچە دەررۇ توختىدى ۋە خۇدابەندى ئىجازەت - بۇيرۇق بەرگەندىلا، يولىنى داۋاملاشتۇراتتى.

خۇدابەندى ئىككىنچى مەپىدە ئولتۇراتتى. ئۇنى ياركەنتكە يەتكۈزۈشنى بۇيرۇغان ئابدۇرېھىم تۇرپانىنىڭ سابىق ھۆكۈمدارىنى پەقەت بىرلا نەرسىدىن چەكلىدى. خۇدابەندى مۇشۇ كارۋاندا كېتىپ بارغان ئائىلە - تاۋابائىتى بىلەن پەقەت غىزا ۋاقتىدىلا مۇئامىلە قىلىش ھوقۇقىغا ئېگە ئىدى.

ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئايرىم - ئايرىم مەپلەردە كېتىپ بارغان خوداۋەندىنىڭ رەپىقىسى ھەدىدجە، ئوغۇللىرى مۇھەممەت ھاشىم، ئىسكەندەر ۋە چىگگىز ئېرى ۋە دادىسى بىلەن، يەنە كېلىپ كۆزەتكۈچىلەرچىلەرنىڭ نازارىتى ئاستىدا، كۈنىگە بىرنەچچە سائەتلا كۆرۈشەلەيتتى.

ئابدۇرېھىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن خوداۋەندىنىڭ ئوغۇللىرىغا ئاتلىق مېڭىش مەنئى قىلىندى. ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ دادىسى تۇتقۇن بولسىمۇ، ئوغۇللىرى بۇ كەمستىشكە چىداشقا مەجبۇر ئىدى.

خوداۋەندى ئۆزىنى مەغرۇر تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ مۇھەممەت خانىنىڭ كەچۈرمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى، ئۆزىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرى ئۇنى ھېچ تەشۋىشلەندۈرمەيتتى. يولنىڭ كۆپ قىسمىنى خوداۋەندى كۆرپە - چۈشەك سېلىنغان مەپىدە يېتىش بىلەن ئاۋۇتتى. ئۇ مەپىنىڭ مەخمەل تارتىلغان تورۇسىدىكى يوچۇقتىن يىراق - يىراقلارغا كۆز تاشلايتتى.

كارۋان يولغا چىققان ئون كۈندىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە مەنزىرە نەچچە مەرتە ئۆزگەردى.

لەرزان شامالدا چايقىلىپ تۇرغان تاكى تۇرپاندىن باشلانغان چەكسىز ئۈزۈمزارلىق ئاۋۇال ئىدىر - قىرلارغا، ئاندىن تەڭرىتاغقا ئۇلىشىپ كېتەتتى.

كارۋان باغراش كۆلىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىكى قاراشەھەرگە يېقىنلىشىۋاتاتتى.

خوددى تۇرپانغا ئوخشاش ئابدۇرېھىم بىلەن مىرزا شاھ قوشۇنى تەرىپىدىن تىز پۈكتۈرۈلۈپ، بۇلاڭ - تالاڭ قىلىنغان قاراشەھەردىن ئۆتكەن كارۋان كورلا، كۇچار ۋە ئاقسۇ ئارقىلىق قەشقەرگە يول ئالدى.

كورلا يولنىڭ ئوڭ قاسىنقىدىكى شېخىللىق - تاشلىق تۈز - لەڭ بىر زۇمدىلا سوزۇلۇپ ياتقان قۇملۇققا ئالمىشاتتى. غايەت زور بارخانلار گويا هەممە نەرسىنى ساقىت قىلىپ، بۇ يەردىن تېز كېتىڭلار، دەپ يولۇچىلارنى ئاگاهلاندۇرغاندەك سىر چېكەتتى. چۆلنىڭ تەكلىماكان - ئۆي - جايىڭنى تاشلاپ قاچ - دەپ ئاتلىشى بىجاهىزئەمەستى.

هەدىدجە ئېرىدىن بەك ئەنسىرەتتى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇشقا قانچە تىرىشقىنى بىلەن، ئائىلە ئەزالىرى غېرالىنىشقا يىغلىغاندا، رەپىقىسىنىڭ يىغدىن ئېشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى كۆرگەن خۇدابەندىنىڭ سەپراسى قوزغىلاتتى.

ــ مەن ئۆلگەندە يىغلايسەن. هازىر كۆزۈڭنىڭ سۇيىنى ئېقىتما!

هەدجىدە ئېتىراز بىلدۈرمەيتتى. ئۇ ئېرىغا بىرەر قېتىم ئېتىراز بىلدۈرۈپ باقمىغانىدى. هازىرمۇ ئېغىز ئاچمىدى.

خۇدابەندى پات - پاتلا گەجگىسىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىغا شىكايەت قىلاتتى. بۇنداق پەيتلەردە ئۇ مەپىدىن سىرتقا چىقمايتتى.

ئاغرىق پەسلەپ قېلىشى بىلەن، ئۇ يەرگە چۈشۈپ، مەپىنىڭ خادىسىنى تۇتۇپ، چىڭدىلىپ كەتكەن يولدا ئۇزاق ماڭاتتى.

مەپىگە ياندىشىپ كېتىپ بارغان خۇدابەندىنىڭ خىيالى ئۆتمۈشنى چارلاپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مەنىۋى - دىنىي ئۇستازى ئىسھاق خوجىنى ئەسلىدى.

ھېلى يادىدا. دادىسى كۆرەيش سۇلتان رەھمەتلىك «قاراتاغلىقلار» جامائەسىنىڭ ئاساسچىسىغا خاپا ئىدى.

خۇدابەندى بولسىزە، مەزكۇر سوپىلىق تەلىماتنىڭ مىڭلىغان مۇرتىلىرى كەبى ئۇلۇغ زات ھېسابلانغان ئىسھاق خوجىنىڭ ئالدىدا باش ئېگەتتى.

www.uyghurkitap.com

مۇھەممەت خانىڭمۇ ئىسھاق خوجىنىڭ مۇرىتى ئىكەنلىكىنى خۇدابەندى بىلەتتى. بۇ ھال مەلۇم دەرىجىدە مۇھەممەت خانىڭ ئۆتكەن يىلى تۇرپانغا ھۇجۇم قىلماسلىقىنىڭ مۇھىم بىر سەۋەبى دەپ پەرەز قىلدى ئۇ.

خۇدابەندى ھېچنېمىگە ئۆكۈنمەيتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسيانى، قاراشەھەر بىلەن تۇرپاندا قازا بولغان كۆپلىگەن سەپداشلىرى ھەققىدىمۇ ئۆكۈنمەيتتى. ئۇلار ھەقىقەت يولىدا شېھىت بولدى، دەپ ئويلايتتى ئۇ. كەلگۈسىدە ئوغۇللىرىنىڭ تەقىبگە ئۇچرىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىگىمۇ پۇشايمان قىلمايتتى.

ئەكسىچە، غەزالىنىش ۋاقتىدا كۆرۈشكىنىدە ئاساسەن تۇنجى ئوغلى مۇھەممەت ھاشىمغا مۇراجىئەت قىلىپ:

ــ ھېچقاچان چېكىنمەڭلار! ئەگەر قارار قوبۇل قىلغان بولساڭلار، ئاخىرىغىچە مېڭىڭلار. كۆپلىگەن ئادەملەر سىلەرنى نىيىتىڭلاردىن قايتۇرۇشقا، ھېچكىمنى تەڭشىماسقا ئۇندەيدۇ. ئەمما سىلەر ھېچكىمنى، ھەتتا مۇھەممەت خانىنمۇ تەڭشىماڭلار. بۇۋاڭلار بىلەن چوڭ بۇۋاڭلارنىڭ يارىكەنتتىكى «ئالتۇنلۇق» قەبرىستانىغا، ئۇلۇغ سۇلتان سەئىد خانىڭ يېنىغا، دەپنە قىلىنغانلىقىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇمىڭلار.

دادىسىنىڭ سۆزلىرى مۇھەممەت ھاشىمنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلدى. ئۇ دادىسىنىڭمۇ ئاشۇ قەبرىستاندىكى ئەجدادلىرىنىڭ قېشىدا يېتىشنى خالايدىغانلىقىنى چۈشەندى. ئۇشبۇ دەھشەتلىك خىياللار ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشقان يىگىت:

ــ ئاتا، سىزچۇ، بىرەر نەرسىگە ئۆكۈنمىسىز؟ ــ دەپ سورىدى. خۇدابەندى دەررۇ جاۋاب بەرمىدى. ئۇ قولى بىلەن شالاڭ ساقلىنى سىلىغاچ، مەيۈس ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

— ئۆكۈنىمەن، ئوغلۇم. تۇرپاننى تارتقۇزۇپ قويغىنىمغا ئۆكۈنىمەن...

بىرئاز سۈكۈناتتىن كېيىن قوشۇمچە قىلدى:

— تۇرپان ئابدۇرېھىمنىڭ قولىدا... شەھەرنى بۇلتۇر مۇھەممەت خانغا تاپشۇرۇپ بەرمىگەنلىكىمگە ئۆكۈنىمەن...

دادىسىنىڭ گەپلىرى مۇھەممەت ھاشىمنى تەئەججۈپلەندۈردى. بولۇپمۇ ئۇنى ئاتىسىنىڭ بۇ سۆزلەرنى ئېيتقاندىكى ئاۋازى ھەيران قالدۇردى. ھاكىمىيەت ئۇچۇن كۈرەشنى ھاياتىنىڭ مەزمۇن - مەقسىتى دەپ چۈشىنىدىغان ۋە بۇ كۈرەشتە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان دادىسى مۇشۇ بىر ئاۋازى ئارقىلىق مەزكۇر كۈرەشنىڭ بېھۇدە ئىكەنلىكىگە ئۆكۈنۈشىنى ئىپادىلەۋاتقاندەك بىلىندى مۇھەممەت ھاشىمغا.

كارۋان ئۇچتۇرپاننى بېسىپ ئۆتكەندىن كېيىن، خۇدابەندىنىڭ تاۋى قاچتى. ئاغرىق بارغانسېرى كۈچەيۋاتاتتى. خۇدابەندى بىرخىل قەدەم تاشلاپ، مەيگە يانداشىپ كېتىپ بارىدۇ. مەيكەش خۇدابەندىگە ماسلىشىش ئۇچۇن، ئاتلارنى پات - پات تىزگىنلەپ قويىدۇ.

بۇنداق چاغدا كۈزەتچى - ياساۋۇللارمۇ ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، چۈلۈۋۈرنى تۇتۇپ، بىر - بىرى بىلەن پىچىرلىشاتتى.

خۇدابەندىنىڭ بېشى ئايلىنىپ كەتتى. ئۇ مېڭىشنى ئاستىلاتتى.

قەيەردىندۇر، تۇۋۇەن بىر يەردىن باشلانغان ئاغرىق، بىر زۇمدىلا مەيدىسىگە يامىشىتى. ئۇنىڭ گەجگىسى بىلەن يۈزى ئوت بولۇپ يانىدى. نەپەس ئېلىش ئېغىرلاشتى. خۇدابەندى توختاشقا مەجبۇر بولدى.

بۇ ھالنى كۆرۈپ قالغان بىر كۆزەتكۈچىلەرچى، خۇدابەندىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

يېنىغا تېز يېتىپ كەلدى.

ــ سىزگە نېمە بولدى؟ ـ سورىدى ئۇ.

خۇدابەندى بىرنەرسە دەپ جاۋاب قايتۇرماقچى بولدىيۇ، گەپ قىلالمىدى. ئۇ قىزىرىپ، ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان بېشىنى كۆزەتكۈچىلەرچىگە بۇرىدى ـ دە، مەپىنىڭ يېنىغا يىقىلدى.

كارۋان توختىدى. بىرنەچچە دەقىقىدىن كېيىن، ھەدىدجە باللىرى بىلەن جان ئۇزگەن خۇدابەندىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى.

ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىدى. كۆزەتكۈچىلەر باشلىقى مەپىگە ـ كارۋان بېشىغا ـ لاگېر قۇرۇپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى.

سىرتتىن قارىغان ئادەمگە ھېچنەرسە بولمىغاندەك كۆرۈنەتتى. مەپىكەشلەر ئاتلار بىلەن بەند. بىرمۇنچە مەپىكەشلەر ئاتلىرىنى مەپىدىن چىقىرىۋاتسا، بەزىلەر سۇلۇ سېلىنغان خالتىلارنى تۆتۈپ، جانىۋارلارنىڭ قوسىغىنى تويدۇرۇۋاتاتتى. ئۇچىنچى بىرلىرى مەپىلەرنىڭ چاقلىرىنى تەكشۈرۈۋاتاتتى.

خۇدابەندى مەپىسىنىڭ يېنىدا ھېچبىر ئىش ـ ھەرىكەت بايقالمايتتى. ئۇنىڭ مەپىسى ئىلگىرىكىدەكلا يولدا تۇراتتى. ئاتلار مەپىدىن چىقىرىلمىغان. مەپىنىڭ يېنىدا توپلىشىپ يۇرگەن ئادەملەر خۇدابەندىنىڭ جەسىتىنى مەپىگە ئەكىرىپ، ئۇنى يوپۇق بىلەن يېپىپ قويۇپ، ئۆز ئارا پىچىرلاشماقتا ئىدى.

ھەدىدجە ئەندىكىپ، ئۆكسۈۋاتىدۇ.

ئوغۇللارنىڭ تۇنجىسى مۇھەممەت ھاشىم ئۆزىنى تۇتۇشقا تىرىشىپ دېدى:

ــ ئاتا! مەن سىزنىڭ ۋەسىيىتىڭىزنى ئورۇنلايمەن. مەن سىزنى يارىكەنتكە ئاپىرىمەن.

گەرچە ئىسلام دىنى ئەنئەنىلىرى بويىچە مېيىتنى دەررۇ يەرلەش كېرەك بولسىمۇ، مۇھەممەت ھاشىمنىڭ سۆزلىرىگە ھېچكىم ئېتىراز بىلدۈرمىدى.

يارىكەنتكە يېتىش ئۈچۈن، يەنە بىرنەچچە كۈن يول مېڭىش لازىم ئىدى.

مۇھەممەت ھاشىم دادىسىنىڭ مېيىتىنى قوي تېرىلىرىگە يوگەپ، دەررۇ يولنى داۋاملاشتۇرۇشنى بۇيرۇدى. ئۇ ئاتىلارنى سۈغىرىپ، يەم بېرىش ئۈچۈنلا توختاپ، قالغان ۋاقىتتا مېڭىشنى، ھەتتا قاراڭغۇ كېچىدىمۇ توختىماي مېڭىشنى ئويلىدى.

ئۇ شۇنداقلا مەپلەرنىڭ كۆپ قىسمىنى يولدا قالدۇرۇپ، يارىكەنتكە ماڭغان مەپلەرگە ئۇچ ئاتنى ئارقانلاپ قويۇشنىمۇ بۇيرۇدى.

مۇھەممەت ھاشىمنىڭ، خۇددى مەرھۇم دادىسىغا ئوخشاش، بۇيرۇق بېرىشكە ھوقۇقى يوق ئىكەنلىكىنى ھەممە بىلسىمۇ، بېرى بىر باش لىڭشىتىپ، ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئورۇنلايتتى. ئۇ ھامان خانىنىڭ جىيەنى ئىدى.

مەپىكەشلەر ئاتىلارنى مەپلەرگە قوشۇۋاتقاندا، خانغا ئېگىلگەندەك ئېگىلىپ، ساقلىنى سىيپاپ قېرى كارۋانچى كەلدى مۇھەممەت ھاشىمنىڭ يېنىغا.

ــ تەقسىر، بىز دادىڭىزنى مەنزىلگە يەتكۈزەلمىسەك كېرەك.

ــ ئۇنداقتا نېمە قىلساق بولىدۇ؟ ــ سورىدى مۇھەممەت ھاشىم بوۋاينىڭ بىر تەكلىپ بېرىدىغانلىقىنى سەزگەندەك ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قاراپ.

ــ تەقسىر، مەن ئۇيغۇرىيەنىڭ ھەممە يېرىنى ئالا قويماي ئارىلاپ چىقتىم. ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ چۆلنىمۇ بېسىپ ئۆتكەنىدىم.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تەكلىماكاننىڭ قۇم بارخانلىرى دەھشەتلىك، ئەمما ئۇلار ئۆلۈمدىن قورقۇنچلۇق ئەمەس. يولنى قىسقارتىمىز دېسەك، چۆل بىلەن مېڭىشىمىز كېرەك.

مۇھەممەت ھاشىم قېرى كارۋانچىغا ئىشىنىپ - ئىشەنمەسنى بىلمەي، بېشى قاتتى. ئەمما ئۇنىڭ بىلەن كېلىشىشتىن باشقا ئامالى يوقتى.

— قېنى، باشلاڭ، - دېدى ئۇ كارۋانچى بوۋايغا.

دادىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن ئۆزىگە ۋە ئانىسى بىلەن ئىنىلىرىغا نىسبەتەن جاكارلانغان چەكلىمە بىكار قىلىندى دەپ ئويلىغان مۇھەممەت ھاشىم ئاتقا مىنىشكە تەمشەلدى. ئۇ چۇلۋۇرنى تۇتۇپ، پۇتىنى ئۈزەڭگىگە سالدى ۋە تېخىچە يېنىدىن كەتمەي تۇرغان كارۋانچى بوۋايغا قارىدى.

— بىرنەچچە چاقىرىمدىن كېيىن يولدىن چىقىپ، ئاۋۇ تەرەپكە ماڭىمىز، - بوۋاي ئوڭ قولى بىلەن يىراقتا كۆرۈنگەن قۇملۇقنى كۆرسەتتى، - ئاندىن ياركەنت دەرياسىنىڭ قۇيۇلىدىغان يېرىدىن چىقىمىز. دەريانى ياقىلاپ ماڭساق، ئىككى كۈن ئۇتقان بولىمىز.

مۇھەممەت ھاشىم ماقۇللىقىنى بىلدۈرۈپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

14 - باب: سىزنىڭ ئاتىڭىزغا پادىشاھلار قۇلاق سالاتتى

1596 - يىلى ياركەنتكە ھەددىدىن زىيادە قار ياغدى. قىشنىڭ شۇنداق قارلىق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلگەن ئىككى چىۋەنداز بازار تەرەپ يول ئالدى. ئۇلار بازاردىن ھېچنېمە سېتىۋالمايتتى. ئۇلار شەھەرنىڭ شەرقىي چېتىدىكى قورغانغا يېتىش ئۈچۈن، بازارنى كېسىپ ئۆتۈشى كېرەك ئىدى.

— بىز دادىگىزغا قۇدرەتلىك مۇھەممەت خان سوۋغا قىلغان ئۆيگە چۈشمىز. يول بەك چارچىتىۋەتمىگەندۇ سىزنى؟ - قىرىق ياشلار چامىسىدىكى كىشى ھەمراھىغا مۇراجىئەت قىلدى.

بۇ سۆزلەرنى ئېيتقاچ، ئۇ ئالا ئېتىنىڭ بىقىنىنى ئۆتۈكى بىلەن تۇرتۈپ قويۇۋېدى، ئات قارلىق كوچىدا مېڭىشنى چاپسانلاتتى.

— مۆھتەرەم شاتۇر خەلپە، بۇ يولنى ئىككىمىز تەڭ بېسىپ ئۆتتۇق، سىزدىن ئارتۇق ھارمىدىم.

— ئۇغۇ شۇنداق. لېكىن سىز تېخى كىچىك، شۇڭا مەن بۇ گەپلەرنى قىلمۇاتىمەن.

— مەن يەتتە ياشتا، ھەرگىزمۇ كىچىك ئەمەس!

مۇشۇ سۆزلەرنى ئېيتقان بالا گۆدەكلەرچە خاپا بولۇپ، ئۇچ ياشار تورۇق ئېتىغا قامچا باستى.

شاتۇر خەلپە مەيۇسلەندى. ئۇ ئىسھاق خوجىغا بالىنى ھەرگىزمۇ رەنجىتمەيمەن، دەپ ۋەدە بېرىپ، كىچىك مۇھەممەت يەھيانى ھەمراھ بولغان. مىڭلىغان چاقىرىم يولنى تەرەپ قالدۇرۇپ، شۇنچە ئۇزۇن مۇساپە داۋامىدا ئىسھاق خوجىنىڭ ئوغلىنى بىر قېتىممۇ خاپا قىلمىغان. ئەندى - زە، ئاخىرقى نىشانغا بىر - ئىككى كوچا قالغاندا، مۇھەممەت يەھيا رەنجىپ قالدى.

ھەر ھالدا، شاتۇر خەلپە شۇنداق ئويلىدى. ۋەزىيەتنى يۇمشىتىشقا تىرىشقان ئۇ بالىنى قوغلاپ يېتىپ، ھېچنېمە بولمىغان ئەلپاز كۆرسىتىپ سورىدى:

— بۇ تەۋەدە دادىگىزنىڭ ئابروي - ئېتىبارى بەك يۇكسەك. چوڭ دادىگىز مۇھەممەت ئىمىننىڭ نوپۇزىمۇ يۇقىرى. ئەمما سىزنىڭ خەۋىرىگىز بولسا كېرەك، دادىگىز بىلەن چوڭ دادىگىز، سىلىق ئېيتقاندا - رەقىبلەر!

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ بۇ ھەقتە سىز ماڭا كۆپ ئېيتتىڭىز.

ـ يەنە بىر قېتىم ئاڭلاپ قالسىڭىز ئارتۇق بولمايدۇ! ـ نەسىھەت تەلەپپۇزدا سۆز ئاچتى شاتۇر خەلپە.

ئاكا ـ ئۇكا ئارىسىدا سىياسىي تەسىر ئۈچۈن ئەۋج ئالغان بۇنداق جەددىي مەسىلىدە شاتۇر خەلپە بالىنى رەنجىتىۋالمەنمىكىن دەپ ۋايىم قىلمايتتى.

ـ سىزنىڭ دادىڭىز بىلەن چوڭ دادىڭىز بىر ـ بىرىگە رەقىب بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئەۋلادىغىمۇ رىقابەتلىشىشكە توغرا كېلىدۇ.

ـ قېرىنداشلىرىڭ ـ چوڭ داداڭنىڭ ئوغۇللىرى بىلەن ۋاقتى كەلگەندە سەنمۇ دۇشمەنلىشىسەن دېمەكچىمۇسىز؟

ـ شۇنداق.

شاتۇر خەلپە جىمىپ قالدى. مۇھەممەت يەھيامۇ شۇك. ئۇلار قورغانغا يېتىپ كەلگەندە، شاتۇر خەلپە غەمكىن ئاۋازدا:

ـ بەختكە قارشى، بۇ رىقابەتلىشىش سىز بىلەنلا تۈگىمەيدۇ، ـ دېدى...

ـ ئەجەبا، دادامنىڭ تەسىرى شۇنچىلىك كۈچلۈكمۇ؟

ـ ئۇنىڭ نەقەدەر قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى سىز تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز. خانلار بىلەن سۇلتانلار، ھەتتا پادىشاھلارمۇ قۇلاق سالاتتى دادىڭىزغا!

شاتۇر خەلپىنىڭ بۇ گەپلىرىدىن كېيىن ئېگەردە تىك ئولتۇرغان بالا بېشىنى كۆتۈرۈپ، مەغرۇر قىياپەتكە كىردى. مۇھەممەت يەھيانىڭ بۇ كۆرۈنۈشى شاتۇر خەلپىنىڭ دىققەت ـ نەزىرىدىن سىرت قالمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بالىنى ئىسھاق غوجا خالىغانىدەك تەربىيلەۋاتقانلىقىغا خۇش بولدى.

* * *

مۇھەممەت يەھيا قبلىن قار ئاستىدا شاتۇر خەلپىنىڭ ھەمراللىغىدا ئۆزى ئۇزاق يىللار تۇرىدىغان قورغانغا يېقىنلاشقاندا، «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا يىغىلغان ئادەملەرنىڭ بېشىغىمۇ ئاشۇ قار يېغىۋاتاتتى.

III مۇھەممەت خان باشلىق كۆپلىگەن ئوردا ئەمەلدارلىرى خۇدابەندى سۇلتاننىڭ نامزىنى چۈشۈرۈشنىڭ تەرەددۇتىنى قىلىۋاتاتتى.

يىغىلغانلارنىڭ كۆپى بۇنداق ھاۋا رايىدا دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشماي، ئۆيلىرىدە ئولتۇرۇشنى خالاتتى. ئەمما مۇھەممەتنىڭ تۇرپاننىڭ سابىق ھۆكۈمدارىنىڭ مەيىتىگە قاراپ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ ئېيتقان سۆزلىرى ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇش خاھىشىنى يوققا چىقاردى.

ئوردا ئەھلى قەبرىگاھقا كېلىشكە مەجبۇر بولدى. چۈنكى مۇھەممەت خان:

— خۇدابەندى سۇلتانغا مۇناسىپ ھۆرمەت كۆرسىتىلسۇن! ئۇ دادىسى بىلەن بوۋىسىنىڭ يېنىغا يەرلەنسۇن! - دېدى

«ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا، قۇلاققا يېقىمسىز ۋە غەلىتە ئاڭلانسىمۇ، كۆپلىگەن ئەمەلدارلار دەپنە قىلىنىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرى مۇسۇلمانىنىڭ ئاداققى پاناھگاھىنى ئاللاھ بەلگىلەيدۇ، دېگەن ھەقىقەتنى ئۇنتۇپ، ھايات بىلەن ئۆلىمالاشقاندا نەق مۇشۇ يەردە يەرلىنىشنى خالاتتى.

«ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىدا ئۇنىڭ ئاساسىنى سالغان سۇلتان سەئىد خاندىن تارتىپ دۆلەتنىڭ ئاتاقلىق ئەربابلىرى، خانلىقنىڭ تەرەققىي قىلىپ، گۈللىنىشىگە زور تۆھپە قوشقان ئادەملەر يەرلەنگەن ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سۇلتان سەئىد خانىنىڭ ئوغلى ئابدۇرېشىت خانىنىڭ قەبرىدىن سەل نېرىدا ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك جۈپتى، نەفىسە ئىسمى بىلەن داڭق چىقارغان شائىرە ئامانىنساخانىنىڭ تۇپرىقى بار ئىدى. ئۇ بىر تەۋلۈك داۋامىدا ئىجرا قىلىنىدىغان مۇقاملارنى توپلاپ، رەتلىگەن ئاتاقلىق سازەندە ـ مۇقامچى ئىدى.

ئۇنىڭ نېرىسىدا خانلىقنىڭ ئۇچىنچى ھۆكۈمدارى ـ ئابدۇرېشىت خانىنىڭ ئوغلى ئابدۇكېرىم خانىنىڭ قەبرىسى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

ئاكىسى ئابدۇكېرىم خانىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن تەختكە ئولتۇرغان III مۇھەممەت خان ئۆزىنىڭ ۋە ئۆزىدىن كېيىنكى خانلارنىڭمۇ مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىنىدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئەمما بۇنىڭ قاچان يۈز بېرىدىغانلىقىدىن ئۇ بېخەۋەرئىدى.

لېكىن خۇدابەندى ئۇچۇن ۋاقىت ـ سائەتنىڭ يەتكەنلىكى ھەممىگە ئايانىدى. بىرنەچچە دەقىقە ئۆتۈپ، نامىزى چۈشۈرۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، ئاق كېپەنگە يۆگەلگەن ئۇنىڭ مېيىتى سەپ تۈزۈپ تۇرغان، ئەتە ياكى كەچ خۇدابەندىنىڭ كەينىدىن ئۇ دۇنياغا رەھلەت قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئالدىدىكى تاۋۇتتىن ئېلىنىپ، زەي لەھەتكە قويۇلىدۇ.

مۇھەممەت خان دادىسى كۆرەيشىنىڭ تۇپرىقى يېنىدا كولانغان خۇدابەندىنىڭ قەبرىگە قاراپ: «كۆرەيشكە يە سەن، يە سېنىڭ باللىرىڭ ھېچقاچان خان بولالمايسىلەر»، ـ دېگەن ئىسھاق خوجىنىڭ گەپلىرىنى ئەسلىدى.

ئىسھاق خوجىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن مۇھەممەت خان دەل شۇ مەزگىلدە كەلگۈسىدە قۇدرەتلىك شادى خوجىغا ئايلىنىدىغان ئۇنىڭ ئوغلى مۇھەممەت يەھيانىڭ يارکەنتكە كەلگەنلىكىدىن بىخەۋەر ئىدى.

15 - باب: ئايرىلىش

يۈسۈپ ئەتىگەن ئويغاندى. ئۇ تەخت ۋارىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ ئۇلانىدا خىزمەت قىلغاچقا، تاڭ سۈرۈلۈشى بىلەنلا، ئورنىدىن قوپۇپ كېتەتتى.

ئۇخلاۋاتقان خوتۇنى بىلەن بۆشۈكتىكى كىچىك ئوغلىغا بىر قارىۋېلىپ، تالاغا چىقتى.

كۈز. قەشقەرنى گويا تۇمان بېسىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى.

تەكلىماكان تەرەپتىن ئىسسىق شامال ئۇرۇۋاتسا، يىراقتىكى مەغرۇر تاغلاردىن سالقىن ھاۋا كېلىۋاتاتتى.

تېنى سەل شۇركۈنگەن يۈسۈپ قويلار بىلەن ئاتلارنى سۇغىرىش ئۈچۈن، قوتان تەرەپ كېتىپ بېرىپ، باغدىكى بىر دەرەخنىڭ غولىغا يۆلىنىپ، خيالغا پاتقان ئانسىنى كۆرۈپ قالدى.

يۈسۈپ كېيىنكى كۈنلەردە مىجەزى بولماي يۈرگەن ئانسىنىڭ قېشىغا ئالدىرىدى.

رىزۋانگۈل كېچىدىن بېرى باغدا ئىدى. ئۇنىڭ كۆزى پەقەت ئىلىنمىدى. تازا ھاۋا يۈتقىلى بۇ يەرگە چىققان. كۆپتىن بېرى ئۇنىڭ نەپسى قىسىلىپ، كۆكسىنى ۋەھىمە باسقان. چۈنكى ئۇنىڭ ئانسىمۇ دەل مۇشۇنداق ئاغرىغان ئىدى.

ــ ئاپا، نېمە بولدىڭىز؟ بىر يېرىڭىز ئاغرىۋاتامدۇ؟

رىزۋانگۈل ئۆزىگە ئوغلىنىڭ قولى تەگكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ــ ئەنسىرىمە، ئوغلۇم. ھاۋا يۇتاي دەپ چىقتىم. ئۆزۈڭ بەكمۇ ئەتىگەن تۇرۇۋاپسەنغۇ؟

ــ ئۇخلىيالمىدىمغۇ تاڭ. شاھزادىدە خىزمەت قىلىپ يۈرۈپ، ئەتىگەن تۇرۇش ئادەت بولۇپ قالدى. شاھزادە كېيىنكى چاغلاردا

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يارکەنتکە پات - پات قاتنايدىغان بولۇۋالدى. مەن ئۇنىڭ قېشىدا بولۇشۇم كېرەك.

ـ ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، خان ئالىيلىرى تېخىچىلا ئىسيانغا بولغان نارازىلىقىنى باسالمايۋاتقان ئوخشايدۇ.

ـ ئاپا، سىز بۇنىڭغا نېمە ئانچە غەم قىلىۋاتىسىز؟ - كۈلۈمسىرىدى يۈسۈپ.

ـ نېمىشقا غەم قىلماي، ئوغلۇم! ئۇلار بىر - بىرىگە قېرىنداش تۇرسا. بۇ دېگەن يۇنۇس ئىككىڭلارنىڭ جاڭجاللىشىپ قالغىنىڭلار، ھەتتا جىددىي ئۇرۇشۇپ قالغىنىڭلار بىلەن باراۋەر - دە.

ـ ئۇ نېمە دېگىنىڭىز، ئاپا؟ يۇنۇس - كۆڭۈلچەك، يۇمشاق تەبىئەتلىك. ئۇ ھېچقاچان ئۇرۇش - تالاشقا يول قويمايدۇ.

ـ ھە، يۇنۇس شۇنداق، ئەمما ھاياتتا ھەرخىل نەرسىلەر بولۇپ تۇرىدۇ.

بىرئاز سۈكۈت ساقلىغان رىزۋانگۈل:

ـ مەن ھايات ئۈچۈن، ھەممە نەرسە ياخشى. سەن چوڭغۇ، ئوغلۇم، مەن ئۆلۈپ - تارتىپ قالسام، ئۇكاڭغا غەمخورلۇق قىل، جۇمۇ. ۋەدەڭنى بەر، - دېدى.

ـ ئۇنداق دېمەڭە، ئاپا.

رىزۋانگۈل دائىم ئويلاپ يۈرگەن، ئەمما دېيىشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتقان گەپلەرنى ئېغىزىدىن چىقىرىۋېتىپ، ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويغىنىنى چۈشەندى. ئۇ ئوغلىنىڭ مەڭزىنى قورۇق باسقان ئالىقىنى بىلەن سىلاپ:

ـ گەپلىرىمگە ئانچە ئەھمىيەت بەرمە. سىلەردىن باشقا ھېچكىمىم يوق ئىكەنلىكىنى بىلىسەنغۇ، ئوغلۇم، - دېدى.

رىزۋانگۇل بېشى بىلەن مۇرىلىرىنى يېپىپ تۇرغان روملىنى تۇزىتىپ، قوشۇمچە قىلدى:

— يۇنۇس تېخىلا ئۇخلاۋاتىدۇ. ئۇمۇ ئەتىگەن تۇرۇپ ئادەتلىنىشى لازىم.

— ئۇخلاۋەرسۇن، ئاپا. ئۇ تېخى ياش، - دېدى يۇسۇپ ئۆزىنى ئىنسىدىن خېلى چوڭ، ھەتتا بوۋاي دەپ ھېسابلايدىغانلىقىنى نامايان قىلغاندەك.

ئانا - بالا ئۆيگە قايتىپ كىرگەندە، مېھرىنسا شىرە راسلاپ ئۇلگۇرگەن ئىكەن.

نان - توغاچلار، ناۋات، قورۇتۇلغان مېۋە، قايماق قاتارلىقلار قويۇلۇپتۇ شىرەگە.

— ئەسسالام! - سالاملاشتى مېھرىنسا رىزۋانگۇل بىلەن يۇسۇپ ئۆيگە كىرىشىگە. - قېنى، ناشتىغا ئولتۇرايلى.

رىزۋانگۇل سۇپىغا سېلىنغان كونا كۆرپىگە چۆكتى. يۇسۇپ بىقىن تەرەپتىكى كىچىك بۆلمىدە ئۇخلاۋاتقان يۇنۇسنى ئويغىتىشقا ماڭدى.

يۇنۇس ئويغانمايۋاتاتتى. ئۇ ھېچنەرسە يېمەسكە رازىدىيۇ، ئەمما ئۇيقۇدىن كېچەلمەيۋاتاتتى.

— ئاپام خاپا بولدۇ. تۇر دەيمەن!

ئۇدەنگە ئورۇن سېلىپ ياتقان يۇنۇس قېلىن ئەتلەس كۆرپىدىن تۇرۇپ ئاكىسىغا شۇ قەدەر مۇلايىملىق بىلەن قارىدىكى، يۇسۇپ ئىنسىنىڭ تاتلىق ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋەتكەنلىگىگە ئېچىندى .

ئەمما ئۇ يۇنۇسنى ئويغىتىۋەتتى، شۇڭا يۇسۇپ ئۆزىنىڭ ئېچىنىۋاتقانلىقىنى كۆرسەتمەس ئۇچۇن، ئەتتەي كۆتۇرەڭگۇ ئاۋازدا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

دېدى:

ــ بىلىپ قوي، سېنىڭسىز چاي ئىچمەيمىز!

يۈسۈپنىڭ سۆزلىرى ئەملگە ئاشمىدى. ئۇ شەرەگە كېلىپ ئولتۇرۇشىغا، مېھرىنىسا قارا هند چېينى ساپال پىيالىلىرىگە قويۇپ ئاۋۇال قېينانىسىغا، ئاندىن ئېرىغا ئۇزاتتى.

ئۇلار گەپ قىلماي، ناشتا قىلىشتى. مېھرىنىسا چاي قويۇپ بولۇپ، پات ـ پات نېرىقى بۆلمىدە ئوخلاۋاتقان سەككىز ئايلىق ئوغلى ئابدۇقادىرنىڭ يېنىغا كىرىپ چىقاتتى.

رىزۋانگۈلنىڭ كاللىسىدا بىرلا ئوي ـ پاتمانلاپ كىرىۋاتقان ئاغرىق ئاخىرى ئۇنى باقىغا ئېلىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ.

كېيىنكى ۋاقىتتا تەخت ۋارىسى شاھزادە شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ شەخسىي مۇھاپىزىتى تەركىبىدە يارکەنتكە كۆن ئارىلاپ دېگۈدەك قاتناۋاتقان يۈسۈپ، خوددى شاھ شۇجىدىن ئەخمەتكە ئوخشاش، «قاراتاغلىق» سوپىلارنىڭ غايە ـ تەلىماتىغا بەك قىزىقىپ كېتىۋاتاتتى.

يۈسۈپ ئالىي ئەمەلدارلار ئەھلىنىڭ ئىسھاق خوجىنىڭ III مۇھەممەت خانغا ئىجابىي تەسىر قىلغانلىقى ھەققىدىكى گەپلەرنى بىرنەچچە قېتىم ئاڭلىغانىدى.

«تەخت ۋارىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت بارغانسېرى «قاراتاغلىقلار» بىلەن يېقىنلىشىۋاتىدۇ، ـ دەپ ئويلايتتى يۈسۈپ. ـ لېكىن، مېنىڭچە بولغاندا، «قاراتاغلىقلار» ئۆزلىرى شاھزادە بىلەن مۇناسىۋەت قىلىشنى تەشەببۇس قىلىۋاتسا كېرەك.

... يۈسۈپ ئاخىرقى قېتىم شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنى يارکەنتكە ئۇزىتىپ بارغىنىدا، ئۇلار بىۋاستە «قاراتاغلىق» خوجىلار رەھبەرلىرىنىڭ مەجلىسىگە قاتناشقان.

شۇ قېتىم ھەرخىل پەلسەپىۋى، دىنىي مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىش داۋامىدا جامائە رەھبەرلىرى ھۆكۈمەت مەسىلىسىگە دائىر نەقىشىبەندى تەرىقىتىنىڭ يېگانە جامائە ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ، «ئۇشبۇ جامائەنىڭ خەلق ئاممىسىغا نىسبەتەن يۇرگۈزۈۋاتقان سىياسىتىگە تەسىر كۆرسىتىش، ھۆكۈمەت بىلەن جەزمەن مۇناسىۋەت ئورنىتىش لازىم، دېگەن پىكىرنى ئالغا سۈرگەنىدى».

يۇسۇپ مەجلىستە ئېيتىلغان گەپلەرنىڭ كۆپىنى چۈشەنمىگەن ئىدى.

لېكىن يارکەنتتىن قايتقىنىدا، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت ناھايىتى جىددىيلەشتى.

يولغا چىقىپ، ئىككى كۈندىن كېيىن سول تەرەپتە كېلىۋاتقان يۇسۇپكە مۇراجىئەت قىلدى ئۇ.

— قەشقەردە تۇرغان ئۇزاق يىللار داۋامىدا مەن «ئاقتاغلىقلار» ھەرىكىتىگە ئىلتىپات قىلىپ كەلگەنىدىم. ئەمما ھازىر، «قاراتاغلىق» خوجىلار رەھبەرلىرى بىلەن مۇلاقىتىمىز قويۇقلىشىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ ھەقىقەت يولىدا ئالغا ئىلگىرىلەپ كەتكەنلىكىگە مايىل بولۇۋاتىمەن. ئۇلارغا ئاددىي پۇقراغا بولغان كۆزقارىشى قانداق ئىكەن؟ ئېيتايلۇق، سىز ياشاۋاتقان قەشقەرنىڭ كونا مەھەللىسىدە؟

يۇسۇپ شاھزادىنىڭ بىۋاسىتە ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلىدىغانلىقىنى كۈتمىگەن ئىدى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ شەخسىي مۇھاپىزەتچىسى بولغاچقا، ئۇ شاھزادە بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى، ئەمما بۇ بۇيرۇق كۆرۈنۈشىدە ئىدى، خالاس.

ھازىرزە، تەخت ۋارىسى ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى.

بىمەنە گەپ قىلىپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەن يۇسۇپ ئات

ئۇيغۇر كتاب تورىيىكىتى
www.uyghurkitap.com

چۈلۋۈرىنى چىڭ تۇتۇپ، شاھزادىنىڭ ئېتىدىن ئوزۇپ كەتمەس ئۈچۈن، ئاللاھ ئۆزى ساقلىسۇن، دېدى:

ـ قەشقەر پۇقرالىرىنىڭ كۆپ قىسمى «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارى. بۇ ھال ئاتىدىن بالىغا قېلىۋاتىدۇ.

يۈسۈپ بىر دەقىقە جىم بولۇپ قالدى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت ئۇنىڭ گېپىنى بۆلمىدى.

ـ ئەمما كېيىنكى ۋاقىتتا شەخسەن مەن «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ ھەق ئىكەنلىكىگە گۇمان بىلەن قارايدىغان بولدۇم. «قاراتاغلىقلارنىڭ» تەلىماتى ماڭا يېقىن، چۈشىنىشلىك.

ـ چۈشىنىشلىك؟ ئۇ نېمىدە ئۆز ئەكسىنى تاپىدۇ؟

ـ مېنىڭچە، «قاراتاغلىق» خوجىلار ھەقىقەتكە ئەگىشىشكە مەسلىھەت بېرىدۇ. «ئاقتاغلىق» خوجىلار بولسىزە، قارام ۋە دادىلراق، شۇڭا ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە بېجىرىدىغان ئىشىنى مۆلچەرلەش تەس.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت ئېغىز ئاچمىدى. ئۇ يولغا غەمكىن قارىغان ھالدا بىر تەلىماتنىڭ ئىككى شېخى ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت پەقەت ھۆكۈمران گرۇھنىلا ئەمەس، شۇنداقلا ئاددىي پۇقرانى بۆلۈپ، پارچىلاۋېتىدىغىنى ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى.

مانا بىرنەچچە يىل مابەينىدە «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ تايانچىسى بولغان قەشقەر يارکەنتكە ئورۇنلاشقان «قاراتاغلىق» خوجىلارغا قارشى تۇرماقتا.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت «قاراتاغلىقلار» تەلىماتىنىڭ چۈشىنىشلىك ئىكەنلىكىنى مۇنۇ ئاقسۆڭەكلەر تەبىقىسىگە ياتمايدىغان يىگىتنىڭمۇ بىلىدىغانلىقى توغرىلىق خىيال سۈرمەكتە ئىدى.

چەكسىز ئويلار ئىسكەنجىسىدە قالغان يۈسۈپ ئىنىسى يۇنۇسنىڭ ئۆزى بىلەن سالاملىشىپ، ئانىسىنى سۆيۈپ قويۇپ، سۇپىدا ئاپىسىغا

ياندىشىپ ئولتۇرغىنىنى سەزمەي قالدى.

بىر پارچە ناننى پىيالىسىدىكى چايغا چىلاپ، ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىغان يۇنۇسقا:

ــ يۇنۇس، قاچان چوڭ بولىسەن سەن؟ - دېدى رىزۋانگۈل. ئۇنىڭ ئاۋازىدا ھەم تەنبىھ، ھەم زوقمەنلىك سېزىلەتتى.

ــ ئاپا، يۈسۈپ ئاكامدىن پەرقىم شۇكى، مەن ھاياتتىن بەھرىلىنىشنى بىلىمەن.

يۇنۇسنىڭ بۇ گەپلىرى ھەممىنى، شۇ جۈملىدىن يۈسۈپنىمۇ كۈلدۈرۈۋەتتى.

مېھرىنىسامۇ كۈلدى. دەل شۇ پەيتتە نېرىقى بۆلمىدىن بالىنىڭ يىغىسى ئاڭلاندى. مېھرىنىسا ئوغلىنىڭ قېشىغا كىرىپ كەتتى.

ــ بالام، سەن يەنە بىر كۈن كەچكىچە يوقاپ كېتەمسەن؟ - رىزۋانگۈل يۇنۇسقا مۇراجىئەت قىلدى.

ــ ھەئە، ئاپا. ئىشىم كۆپ.

ــ مەن تېخى سېنى بازارغا بېرىپ كېلەمدىكىن دەپتىمەن. داداڭلارنىڭ تۈگەپ قالغان كۈنى يېقىنلىشىپ قالدى ئەمەسمۇ. پولۇ بېسىپ، موللىنى چاقىرىپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلدۇرۇپ قويساق بولاتتى.

يۇنۇس سەل جىددىيلىشىپ:

ــ ماقۇل، ئاپا، - دېدى.

ئىنىسىنىڭ نېمىگىدۇر بىرنەرسىگە خىجىل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن يۈسۈپ:

ــ مەن بۈگۈن بوش، ئانا. يۇنۇس ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنى تۈگىتىۋالسۇن. بازارغا مەن بېرىپ كېلەي. يولدا مەسجىدكە كىرىپ،

www.uyghurkitap.com

موللىنى تەكلىپ قىلاي. ئېيتماقچى، قوشنىغا قوي سويۇپ بەر دەپ كېلىشىپ قويۇش كېرەك. - دېدى.

ئاكىسىنىڭ گەپلىرى تۈگە - تۈگىمەيلا، يۇنۇس ئاپىسىنىڭ كېلىشىمنى كۈتمەيلا، رىزۋانگۈلنى سۆيۈپ قويدى - دە، شىرەدىن تۇردى.

تېڭىرقاپ قالغان ئاپىسىنى كۆرگەن يۈسۈپ كۈلۈۋەتتى:

— ياق، ئۇ ھازىر چوڭ بولمايدىغان ئوخشايدۇ!

يۇنۇس ئۆزىنىڭ بۆلمىسىگە كىرىپ، ھايال قىلماي قايتىپ چىقتى - دە، تالاغا ماڭدى.

ئويما نەقىش سېلىنغان دەرۋازا يېپىلىشى بىلەن، رىزۋانگۈل چوڭ ئوغلىغا مۇراجىئەت قىلدى:

— ئۇكاڭ بىلەن بىر گەپلىشىپ باققىنە، بالام. كېيىنكى ۋاقىتتا ئۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ مەجلىسلىرىدىن چىقمايدىغان بولدى.

— بۇنىڭدا تۇرغان نېمە گەپ بار، ئاپا؟ ھەممە قەشقەرلىك دېگۈدەك زىكرلارغا قاتنىشىدىغۇ.

— بىلىمەن. سىلەرنىڭ داداڭلارمۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ مۇرىتى ئىدى. ئەمما يۇنۇس بەكمۇ كىرىشىپ كەتتى.

يۈسۈپ ئويلىنىپ قالدى. ئوغلىنى كۆتۈرۈپ مېھرىنىسا چىقىپ كەلدى. نارىسىدىنىڭ جاراڭلىق كۈلكىسى ئۆيدىكىلەرنى جاھاندىكى ھەممە نەرسىنى ئۇنتۇلدۇرغاندەك قىلدى.

16 - باب: بېنۇا گوپسىنىڭ قەدەم تەشرىپى

1603 - يىلىنىڭ قىشى. كىچىك ۋاقتىدىلا «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ رەھبەرلىكىگە كۆرسىتىلىپ، داڭق چىقارغان ئون تۆت

ياشلىق شادى غوجا «شامال باغقا» تەكلىپ قىلىندى.

ئىسھاق خوجىنىڭ سابىق مۇرىتى بولغان مۇھەممەت خان ياش شادى خوجىنىڭ بېمىسال ئەقىل - پاراسىتى ھەققىدە خەۋەر تاپقانىدى. شەخسەن كۆزىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئۇنى تەكلىپ قىلدى ئوردىغا. بۇنىڭغا ئادەتتىن سىرت بىر ئەھۋال - پورتۇگالىيەلىك ئىبزۇىت بېنۇا گوېسنىڭ يارکەنتکە كېلىشى- سەۋەبچى بولدى.

مۇھەممەت خان مېھمانغا يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئۇلۇغۋارلىقى بىلەن گۈزەللىكىنى نامايىش قىلماقچى ئىدى.

ئىككىنچىدىن، مۇھەممەت خان بۇ ئۇچرىشىشنى شادى غوجا ئۈچۈن مەلۇم دەرىجىدە سىناق بولىدۇ، دېگەن قارارغا كەلدى. مۇشۇنداق ئۇچرىشىشلاردىن كېيىن، ئۇ «قاراتاغلىقلارنىڭ» رەھبىرى سۈپىتىدە تەستىقلىنىپلا قالماي، خانلىق ھۆكۈمەتكە مايىل ئەمەس دەپ ھېسابلىنىدىغان «ئاقتاغلىقلار» مەۋقەسىنىڭ ئوساللىشىشقا تەسىر قىلاتتى.

تىلماچنىڭ ھەمرالىغىدا «شامال باغقا» يېقىنلاشقان بېنۇا گوېس قىزىل گرانىتتىن سېلىنىپ، مەرمەر بىلەن قاپلانغان ئاجايىپ كۆركەم بېنا - ئىمارەتلەرگە زوقلىنىپ قارىماقتا ئىدى.

يارکەنت ئۇستىلىرىنىڭ قولىدىن پۈتۈلگەن ۋە مۇنارلار بىلەن گۈمبەزلەرنى بېزەپ تۇرغان پىششىق خىش ھەم گەجلەر ئاجايىپ نەپىس ئىدى. ئۇلار ھەتتا بىر دۆلەتنىڭ تەركىبىدىكى ئاھالىسى ئوخشاش قەشقەرنىڭ بىنا، ئىمارەتلىرىدىن پەرقلىنەتتى.

— ھاياجان، تەئەجۈپىمنى تەرىپلەشكە تىلىم ئاجىز! - دەيتتى بېنۇا گوېس. - بۇنداق كارامەتنى مەن ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيەسىدىلا كۆرگەن.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ بۇ ياققا قاراڭا، ـ سالماقلىق، شۇنىڭ بىلەن بىللە مەغرۇر قىياپەتتە «ئالتۇن» مەسجىد بىناسىنى ئىشارە قىلدى تىلماچ. ـ ئۇنىڭدىن نېرىدا داڭلىق ئاماننىساخاننىڭ قەبرىگاھى تۇرۇپتۇ.

ـ ھە، ھە، سىلەرنىڭ مۇزىكا دۇردانەڭلارنى رەتلەپ، تەرتىپكە كەلتۈرگەن بۇ ئاجايىپ ئايال ھەققىدە ئاڭلىغان.

ـ «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى!» سىز دەۋاتقان دۇردانە شۇنداق ئاتىلىدۇ.

ـ بۇ ئايال خانىنىڭ رەپىقىسى بولغانلىقى راستمۇ؟

ـ ھە، ئابدۇرېشىت خانىنىڭ، ـ سەل تارتىنىپ جاۋاب بەردى تىلماچ. ـ ئەمما ئۇ ياق بىزنىڭ خانىمزىنىڭ ئانىسى ئەمەس، ـ بەكمۇ پەس ئاۋازدا قوشۇمچە قىلدى ئۇ.

ـ مۇنۇ نېمە بىنا؟ ـ قىزىقتى ئىبرۇيت دەرەخلەر ئوتتۇرىسىدا ئۆزىنىڭ تەكرارلانماس مېمارچىلىق سەنئىتى بىلەن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان ئىمارەتنى كۆرسىتىپ.

ـ بۇ ـ مىللىي چالغۇ ئەسۋابلار مىراسگاھى. بىزنىڭ مۇقاملىرىمىزنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن ـ سۈرۈك بىر ئورکېستىر كېرەكتە.

ـ ئەگەر، مۇمكىن بولسا، ئاشۇ مىراسگاھنى زىيارەت قىلسام دەيمەن. ئاگرىدا بابۇر بىلەن ھۇمايۇن دەۋرىدىن ساقلىنىۋاتقان چالغۇ ئەسۋابلارنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغانىدىم.

ـ ئىشىنىمەنكى، بۇ يەردە سىز ئاگرىدىكى چالغۇ ئەسۋابلارغا ئوخشايدىغانلىرىنى ئۇچرىتالايسىز. بىزدە ھېچكىمنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان تەكرارلانماس ئەسۋابلارمۇ بار.

بېنۇا گويىس خىيال سۈرگەن ھالدا ئەچىل ـ چاققان تىلماچنىڭ يېنىدا گاھ ئۇ ياققا، گاھ بۇ ياققا نەزەر تاشلىغاچ كېتىپ باراتتى.

ئۇ قاراقوروم تاغ تىزمىسىدىن ئۆتۈپ، قەشقەرگە يول تۇتقاندىمۇ هاياجىنىنى باسالمىدى. بولۇپمۇ ئۇنى تەخت ۋاربىسىنىڭ ساربىي بىلەن «هېيتكا» مەسجىدى هەيران قالدۇردى.

خۇسۇسەن بېنۇا گوبسنى ياركەنتتە كۆرگەنلىرى بەك تەئەججۇپلەندۇردى. «شامال باغ» ئوردا - ساربىي ئۇنى گويا چۆچەكلەر ئالىمگە يېتەكلىگەندەك بولدى.

باش ئوردا، كۆپلىگەن سارايلار، بۇگلۇكلەر ئېگىز سېپىل تاملار بىلەن قورشالغان. سېپىل تاملىرىنىڭ ئىچى ۋە سىرتى هەتتا قىشتىمۇ كىشىنى هەيران قالدۇرىدىغان بۇك - باراقسانلىققا ئورالغان ئىدى.

«ئەگەر قىش پەسلىدە بۇ يەر شۇنچىلىك گۈزەل بولسا، گۈل - گىياهلار باش كۆتۈرگەن كۆكلەمدە قانچىلىك كۆركەمدۇر؟ - دېگەن خىياللارنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى بېنۇا گوبس ئوردىنىڭ غايەت زور دەرۋازىسىغا يېقىنلىشىۋاتقاندا.

يەلكىسىگە كۆندىن ئىشلەنگەن يەڭسىز ئۇزۇن چاپان ئارتىۋالغان بېنۇا گوبسنىڭ خانىنىڭ شەخسىي مېهمىنى ئىكەنلىكىدىن خەۋەردار قاراۋۇل - ياساۋۇللار بۇ غەلىتە كىيىملىك ئادەمگە سىلىق - سىپايە بىلەن هۆرمەت كۆرسەتتى.

مېهمان بوسۇغىدىن ئاتلىشى بىلەنلا، قول قوشتۇرۇپ قارشى ئالغان شىغاۋۇلنىڭ كەينىدىن ئەگەشكەن پورتۇگالىيەلىك كەڭ مەرمەر پەلەمپەيلەر ئارقىلىق ئىككىنچى قەۋەتكە كۆتۈرۈلدى. ئەترابىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتقان بېنۇا گوبسنىڭ تەئەججۇپى تېخىمۇ ئاشماقتا ئىدى. ئۇلار كىچىك قوبۇلخانا دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

III مۇهەممەت خان سۇرلۇك قىياپەتتە ياۋروپالىق مېهمانغا تىكىلدى. بېنۇا گوبس، ئاگرىدا ئىمپېراتور جالالىدىن مۇهەممەت

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەكبەرنىڭ قوبۇلىدا بولغاندىكىدەك، ئېگىلىپ تەزىم قىلدى - دە، قوللىرىنى كۆكسىگە ئالغان ھالدا غايەت زور خوتەن گىلىمىدە ئەكس ئېتىلگەن سايرامى قۇشقا قارىغان قىياپەتتە تۇردى.

گىلەم شۇنچىلىك زور ئىدىكى، كىچىك قوبۇلخانىنىڭ مەرمەر ئېدىنىنى تولۇق يېپىپ تۇراتتى.

كىچىك قوبۇلخانىدا III مۇھەممەت خاندىن تاشقىرى دۆلەتنىڭ جىمى ئالىي ئەمەلدارلىرى ھاغدا ئىدى.

رەسمىي خىزمەتتە ئەمەسلەردىن پەقەت ياش شادى خوجىلا قاتنىشۋاتاتتى بۇ باش قوشۇشقا. ئۇ كىچىك قوبۇلخانىدىكىلەرنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، كەمتەرلىك بىلەن باشقىلاردىن سەل نېرىدا تۇراتتى.

ـ سىزنىڭ يارکەنتكە بولغان قەدەم تەشرىپىڭىزنى قىزغىن قارشى ئالىمىز! ـ دېدى ئۆز تەختىدە ئولتۇرغان مۇھەممەت خان.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن خاننىڭ ئىككى تەرىپىدە تىزىلىپ تۇرغان ئەمەلدارلار باشلىرىنى ئېگىشتى.

بېنۇا گوېس بېشىنى كۆتۈرمەيلا، يېنىدىن ئورالغان قەغەزنى چىقاردى ـ دە، ئورنىدىن قوزغالماي ئېگىلىپ، قەغەزنى ئىككى قوللاپ ئالدىغا سۇندى.

باش ۋەزىر مەغرۇر ھالدا ئىبزۇتنىڭ قېشىغا كېلىپ، مۆر بېسىلغان ئورالغان قەغەزنى ـ مەكتۇپنى ئېلىپ، قوبۇلخانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ، ئۇنى ئاچتى.

ئۇ مەكتۇپنى ئوقۇماي، مۇھەممەت خانغا سوئال مەنىسىدە قارىدى.

خان بېشىنى لىڭشىتىۋېدى، باش ۋەزىر ئىبزۇتلار ئوردېنىنىڭ (جامائەسىنىڭ) ـ «قارا پاپا» ئاتالمىشىنىڭ ئىمزاسى چېكىلگەن

مەكتۇپنى ئوقۇشقا باشلىدى.

باش ۋەزىر مەكتۇپنى قانچە ئوقۇغانسېرى، ئوردا ئەھلى شۇنچە تەئەجۇپلىنەتتى. بولۇپمۇ شادى غوجا ھەيران بولماقتا ئىدى. چۈنكى ئۇ رەسمىي «ئىسئوس جەمئىيىتى» دەپ ئاتىلىدىغان ئىبرۇيتلار تەشكىلاتىنىڭ ئۆزى رەھبەرلىك قىلىدىغان «قاراتاغلىق» سوپىلار جامائەسىگە بەكمۇ ئوخشايدىغانلىقىغا تەئەجۇپلىنىۋاتاتتى.

— «ئىبرۇيتلار - 1534 - يىلى ئىگناتىي لويول تەرىپىدىن قۇرۇلغان ۋە 1540 - يىلى III پاۋېل پاپا تەستىقلىغان رىم كاتولىكلىرى چېركوسىنىڭ ئەر كىشىلەر روھىي جامائەسى،- ئوقۇماقتا ئىدى باش ۋەزىر. - ئىبرۇيتلار ئىلىم - پەن، مائارىپ، دىن تەرغىب قىلىش قاتارلىق پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىدۇ...»

شادى غوجا پۈتكۈل زېھنى بىلەن تىڭشىغاچ، بېنىۋا گويىستىن كۆز ئۈزمەيتتى.

بېنىۋا گويىس ھېچبىر ھېس - تۇيغۇسىز ئىدى. ئۇ پۈتىنىڭ ئوچىغا قارىغان پېتىچە بېشىنى كۆتۈرمەي تۇراتتى. مېھمان ئىچىدىن ئىرتىراپ چېكىۋاتسىمۇ، ئۆزىنىڭ نەپرىتىنى زور ئىرادىسى تۇپەيلىلا بېسىۋاتاتتى.

بۇ زېمىندا كۆرگەنلىرى بېنىۋا گويىسنى غەزەپلەندۈرۈۋاتاتتى. ئۇ ئاسىيا قىتئەسىنىڭ ئىچكىرىسىدە سودا بىلەن مەدەنىيەتنىڭ گۈللىنىشىنى، ياۋروپا تەرەققىياتىدىن قېلىشىمايدىغان ئاجايىپ يۈكسىلىشىنىڭ گۇۋاھچىسى بولىمەن دەپ ھەرگىزمۇ ئويلىمىغانىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ دىنىنى تەرغىب قىلىش پائالىيىتىنى خۇددى سابىق كەسىپدىشى، ئىبرۇيتلار ئوردىسىنىڭ ئاساسچىلىرىنىڭ بىرى فرانسىسك كساۋېرىيەدەك ئۆتكۈزمەن دەپ ئويلىغانىدى. فرانسىسك كساۋېرىي 1542 - يىلى ھىندىستانغا بېرىپ، جامائەنىڭ ئاساسىي

نىزام، قائىدىلىرىنى ئۇتۇقلۇق چۈشەندۈرگەن ئىدى.

ھىندىستاندىن كېيىن فرانسىيە كاۋېرى ئوزۇن يىللار داۋامىدا ياپونىيەدە ياشىدى. ئۇ ياپون ئاراللىرىدىكى خرىستىئانلارنىڭ سانىنى مىليون كىشىگە يەتكۈزگەن.

بېنۇا گوبىس فرانسىسكنىڭ دىن تەرغىب قىلىشتىكى جاسارىتىنى تەكرارلاشقا ئۈمىد قىلمۇبىدى، ئەمما كىچىك قوبۇلخانىدىكىلەرنىڭ ئەلپازىدىن ئارزۇلىرىنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى چۈشەندى.

ــ «ئىنزۇنتىلار جامائەسى ئۇلۇغ خانغا ئىللىق سالاملارنى يوللاپ، ئالقىشلايدۇ. خان ئالىيلىرىنىڭ ئالدىدا بىز باش ئېگىمىز ۋە ھەمكارلىق ھەققىدىكى ئىلتىماسىمىزنى رەت قىلمايدۇ، دەپ ئۈمىد قىلمىز...» ــ باش ۋەزىر ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى.

شادى خوجىنى يەنە «ئىنزۇنتىلار جامائەسىنىڭ» مەكتۇبىگە «قارا پاپىنىڭ» ئىمزا چەككەنلىكىمۇ ھەيران قالدۇردى.

باشقىچە ئېيتقاندا، ئوردىن رىم پاپىسىنىڭ دەپ ئېتىراپ قىلىنغىنى بىلەن، ئەمما ئۇنى «قارا پاپا» باشقۇرىدۇ.

ئۆتكۈر تەپەككۇرلۇق شادى غوجا دەررۇ سېلىشتۇردى: مەملىكەتنى III مۇھەممەت خان باشقۇرغىنى بىلەن، «قارا پاپا»، يەنى «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ رەھبىرى ئۆزىغۇ.

شادى خوجىنىڭ ئىنزۇنتىلار توغرىلىق كۆپرەك بىلگۈسى كەلدى، شۇڭا ئۇ بېنۇا گوبىس بىلەن ناھەسمىي ۋەزىيەتتە كۆرۈشۈشنى قارار قىلدى.

ئوقۇشنى تۈگەتكەن باش ۋەزىر III مۇھەممەت خانغا تەزىم قىلدى ــ دە، مەكتۇپنى ئوراپ، ئوڭ قولىدا تۇتقان قىياپەتتە، قەغەز، پەي، سىيا قاتارلىقلار بار ئۈستەل تەرەپ ماڭدى.

ئارىلىقتا يۈز بەرگەن جىمجىتلىقنى مۇھەممەت خان بۇزدى.

— سىزنىڭ بىزگە قوشنا مەملىكەتلەرنى زىيارەت قىلغىڭىزدىن خەۋىرىمىز بار. تەسىراتىڭىز قانداغىراق؟

بېنۇا گوبىس ئىككى چامدام ئالغا چىقتى - دە، ئىلگىرىكى قىياپىتىنى ھېچ ئۆزگەرتمەي:

— مەن ئىمپېراتور جالالىدىن مۇھەممەت ئەكبەرنىڭ ئوردىسىدا بولدۇم. ئىمپېراتور ئالىيلىرى مېھماندوستلۇق كۆرسىتىپ، سىزنىڭ خانلىغىڭىزنىڭ چېگرالىرىغىچە ئۇزىتىپ قويۇش ئۈچۈن، مەخسۇس ئادەملەرنى قوشتى.

بۇ ئىبارىلەر ئارقىلىق بېنۇا گوبىس ھەممىنى - ئىمپېراتورنىڭ ئۆزىنى سوغلا قارشى ئالغانلىقىنى، ئەمەلىيەتتە ئۆزىنى ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىدىن چىقىرىپ تاشلانغانلىقىنى - چۈشەندۈرەلىدى.

جالالىدىن مۇھەممەت ئەكبەرنى بەك ھۆرمەتلەيدىغان مۇھەممەت خان دەرھال بىر قارارغا كەلدى:

— سەپىرىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇشىڭىزنى تەكلىپ قىلغاچ، سىزنى بىزنىڭ شەرقىي چېگارىمىزغىچە ئۇزىتىپ قويۇشنى ھۆكۈم قىلىمەن، - دېدى.

ئالىي ئەمەلدارلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىققان مۇھەممەت خان شادى خوجىغا قاراپ:

— سىزنى خوتەنگىچە شادى غوجا ئۇزىتىپ قويىدۇ. ئاندىن سىز كېرىيە، نىيە، لوپنۇر ئارقىلىق قاراشەھەرگە يېتىسىز. كېيىن تۇرپانغا، قۇمۇل ئارقىلىق شەرققە يول ئالسىز.

مۇھەممەت خان ئورنىدىن تۇرۇپ، تەئەججۈپ ئىچىدە قالغان ئالىي ئەمەلدارلارغا قاراپمۇ قويماي، كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقتى.

پورتۇگاللىق ئىبزۇت بېنۇا گوبىس بۇنىڭغا ئانچە ھەيران بولمىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

17 - باب: ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ قوزغىلىڭى

يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى ئون يىل داۋاملىدا تىنچ، خاتىرجەم ھۆكۈم سۈردى. ئىنسى ئابدۇرېھىمغا تولۇق ئىشىنىدىغان مۇھەممەت خان ئۇنى دۆلەتنىڭ شەرقىي ۋىلايەتلىرىنىڭ نىسبەتەن مۇستەقىل بولۇشىدىن چەكلىمىگەن ئىدى.

تۇرپان، قاراشەھەر، قۇمۇلدا ئۇلارنىڭ بوۋىسى سۇلتان سەئىد خان بىلەن ئۇنىڭ ئاكىسى مەنسۇر خانلار دەۋرىدە كۆزدە تۇتۇلغاندەك، ئاكىنىڭ ئەۋلادى، يەنى مەنسۇر خانىنىڭ ئەۋلادى، بۆلۈنۈش ھوقۇقسىز ھۆكۈمرانلىق قىلىشى كېرەكتى.

دۆلەتنىڭ ئاساسىنى سالغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىمنىڭ بىرىنچى شەرتى مۇشۇ ئىدى.

ئەمما ئۇشبۇ كېلىشىمنىڭ ئىككىنچى شەرتى بويىچە تۇرپان، قاراشەھەر، قۇمۇلنى چوڭ ئاكىنىڭ، يەنى مەنسۇر خانىنىڭ ئەۋلادى باشقۇرۇشى لازىم ئىدى. مانا مۇشۇ شەرتلەر ئورۇنلانغاندىلا، مەنسۇر خان مەملىكەتكە سۇلتان سەئىد خان ھۆكۈمدار بولالايدىغانلىقىغا كېلىشكەن ئىدى.

مەنسۇر خانىنىڭ ئوتتۇر ئەۋلادى جەمەتىنىڭ ئۆلۈمى ۋە خۇدابەندىنىڭ ھۆكۈمەتنى كۈچ بىلەن ئېگىلۋېلىشقا ئورۇنۇشى بۇ كېلىشىمنى بۇزغانىدى.

ئەمدى مانا ئون يىل مابەينىدە دۆلەت سۇلتان سەئىد خان نەۋرىلىرىنىڭ نازارىتى ئاستىدا بولۇۋاتاتتى.

دۆلەتنىڭ باشلىقى مۇھەممەت خان ئىدى. شەرقىي ۋىلايەتلەرگە ئۇنىڭ ئوگەي ئىنسى ئابدۇرېھىم ئېگىدارچىلىق قىلىۋاتاتتى.

ئەينى ھال ھەممىنىڭ كۆڭلىدىن چىقاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە

جىمى تەۋەلەردە بىر خەلق ياشاۋاتاتتى. شۇڭا خاتىرجەملىكنىڭ كاپالىتى بولغان تەرەققىيات ئون يىل داۋامىدا ھۆكۈم سۈرگەنىدى.

يارکەنەت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ئېشىپ، بارغانسېرى گۈللىنىۋاتاتتى.

جاھاننىڭ ھەرقايسى مەملىكەتلىرىدىن چىققان كارۋانلار بۇ بىپايان دۆلەت شەھەرلىرىنىڭ بازارلىرىغا قاراپ يول تۇتاتتى.

ئۆز نۆۋىتىدە يارکەنەت، خوتەن، قاغىلىق، قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچار، تۇرپان، قاراشەھەر، كورلا، قۇمۇل قاتارلىق شەھەرلەر ھۇنەرۋەنلىرى بىلەن دېھقانلىرىنىڭ بۇيۇم - مەھسۇلاتلىرى شەرق بىلەن غەربكە مەلۇم ئىدى.

باغدات ۋە ئىسفىخان، سىئان ۋە ھىرات، سەمەرقەنت ۋە بۇخارا ئەھلى خوتەن گىلەملىرىگە، قەشقەر خەنجەرلىرىگە، تۇرپان مۇسەللەسلىرىگە، يارکەنەت مىس كومزەكلىرىگە، كۇچار ساپال قاچىلىرىغا شەيدا ئىدى.

ئۇيغۇرلار ئېلى ئۇ دەۋردە پەقەت تۇرمۇش - مەئىشەت بۇيۇملىرى ھەمدە يېمەكلىك - ئىچمەكلىك، نازۇنېمەتلىرى بىلەنلا داڭلىق بولۇپ قالماي، پەيلاسوپلىرى، مۇتەپەككۇرلىرى، ئالىمۇ - پازىللىرى، يازغۇچى - شائىرلىرى، سازەندە - مۇزىكانتلىرى بىلەنمۇ مەشھۇر ئىدى.

باشقا دەۋرىشلەر بىلەن بىرگە جاھانكەزدىلىك قىلىپ، شەھەر، كەنتلەرنى ئارىلاپ، ئۆز تەلىماتىنى تەرغىب قىلغان دىنىي ئۇستازلار - سوپىلارمۇ ئۆز پائالىيىتىنى جانلاندۇرغان ئىدى ئەينى چاغلاردا. بۇ تەلىماتلار بىر - بىرىدىن كەسكىن پەرقلىنەتتى، لېكىن ئۇلار مەنئىي قىلىنمىغاچقا، تەلىمات تەرغىباتچىلىرى ئۇيغۇرلار زېمىنىغا يىلتىز تارتقان ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خاتىرجەم، تىنچ ھايات ئادەملەر تۇرمۇشىنى پاراۋانلاشتۇردى. كۆپلىگەن دېھقانلار يەرگە بولغان قانداقتۇر بىر چۈشىنىكسىز مۇھەببەت بىلەن چەكسىز ئېتىز، تېرىلغۇلۇقلارنى پەرۋىش قىلاتتى. ئۇلار تاڭلا - ئەرتە ئۇرۇش باشلىنىپ، پەپىلەپ، پەرۋىش قىلغان ئېتىزلىقىمىزدىكى مول ھوسۇل ۋەيران بولىدۇ، دەپ ھەرگىزمۇ ئەنسىرىمەيتتى. دېھقانلار سېلىقنى ۋاقتى - ۋاقتىدا تۆلەتتى، ئەمما ھوسۇل، لەشكەرلەر ئاتلىرى تۇياقلىرىنىڭ ئاستىدا چەيلىنىپ، يەنچىلىپ كېتىدۇ، قوشۇننى تەمىنلەش ئۈچۈن قوي، كالا، ئاتلىرىمىزنى تارتىۋالىدۇ، دەپ ۋايىم يېمەيتتى. شۇڭا ئادەملەر ئۆزلىرىگە مۇشۇنداق شارائىت يارىتىپ بېرىۋاتقان خانغا مىننەتدار ئىدى.

ئەپسۇسكى، بۇنداق ۋەزىيەت، مەلۇم بولۇشىچە، ھەممىنىڭ كۆڭلىدىن تەڭ چىقىمىغان ئىكەن. مۇھەممەت خاننىڭ ئۆگەي ئىنىسى ئابدۇرېھىم مەملىكەتنىڭ شەرقىي تەۋەسىگە ۋالىي بولۇپ سايلانغان ئون يىل ئىچىدە كۆپ نەرسىلەرنى ئۆزگەرتىش قارارىغا كەلگەن. ئۇنىڭ ئاكىسىغا بولغان ساداقىتى داۋاملىق نەپسانىيەت بىلەن رىقابەتلىشىپ تۇرغان. ئەمما ئابدۇرېھىم غۇلىتىلغان خۇدابەندىنىڭ خاتالىقلىرىنى تەكرارلىماسلىققا تىرىشتى. شۇڭا ئۇ ئون يىل مابەينىدە مۇھەممەت خانغا قارشى چىقمىدى. ئۇ، ھەقىقەتەنمۇ، ئۆزىگە تەۋە زېمىندىكى ئىچكى ۋە سىرتقى مۇئەممالارنى ئۆزى ھەل قىلدى.

ئارىدىن ئون يىل ئۆتۈپ، ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى. 1605 - يىلنىڭ كۆكلىمىدە ئابدۇرېھىم ئەسەبىيلەشتى. ئۇنىڭ بىرنەچچە سەۋەبى بار ئىدى.

ھەممىدىن بۇرۇن ئابدۇرېھىمنى ئاكىسى مۇھەممەت خاننىڭ يېشى بىلەن ئوساللاشقان سالامەتلىكى ھوشىيارلاشتۇردى. ناۋادا كۈتۈلمىگەن ۋاقىئە سادىر بولسا، ئۆزىنى نېسىۋىدىن مەھرۇم قىلىشى مۇمكىن.

شۇڭا بۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك، دەپ ئويلايتتى ئۇ.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، مۇھەممەت خانىنىڭ ئوغلى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت تەختىنىڭ رەسمىي ۋارىسى ئىكەنلىكىنى ھەممە بىلەتتى. ئۇنىڭ قارارگاھى قەشقەردە بولغاچقا، ئۇ مۇقەررەر رەۋىشتە «ئاقتاغلىق» سوپىلار تەسىرىگە ئۇچرايتتى. «ئاقتاغلىق» سوپىلار، ئۆز نۆۋىتىدە، ئۇلارغا نىسبەتەن دىنىي، مەنىۋى قارشىلىقتا ئىدى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن، كىچىك دادىسىنى شەرقىي ۋىلايەتلەردىكى ئىمتىيازلاردىن مەھرۇم قىلىشى مۇمكىن. ئابدۇرېھىم مۇشۇلاردىن ئەنسىرەيتتى.

ناھايىتى، ئۇچىنچىدىن، مۇھەممەت خان قۇرغان «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ سوپىلىق ھەرىكىتىنىڭ رەھبىرىگە ئايلىنىۋاتقان شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ دادىسىغا نىسبەتەن تەسىرىنىڭ كۈچىيىۋاتقانلىقى ئىدى.

تۇرپان تەۋەسىگە ئىگىدارچىلىق قىلىۋاتقان ئابدۇرېھىم پات - پات ئۆزىنى خۇدابەندىنىڭ ئورنىغا قويۇپ كۆرەتتى. بىر تەرەپتىن، ئۇ ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملەشنى خالاتتى، ئىككىنچى تەرەپتىن، ئۆزىنى قانۇنىي ۋالىي دەپ ھېسابلايتتى. ئۇ ئۆزىنى ھاكىمىيەتنى كۈچ بىلەن ئېگىلىۋالماقچى بولغان خۇدابەندى بىلەن ھەرگىزمۇ سېلىشتۇرمايتتى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئابدۇرېھىم ئاكىسىدىن كېيىن تەختكە نەق ئۆزىنىڭ ئولتۇرۇشىنى ھەق دەپ ساناتتى. چۈنكى سۇلالە تارىخىدا ئۇنداق ۋاقىئە بولغانىدى. III مۇھەممەت خان ئۇلارنىڭ ئاكىسى ئابدۇكېرىم خانىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، خان تەختكە ئولتۇرغان ئىدى.

بۇ خىلدىكى ئويلار ئابدۇرېھىمنى ھەرقاچان ئازابلايتتى. ھەر

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

هالدا، ئۇنى تۇرپانغا ئەۋەتىۋېتىشتىن ئاللىبۇرۇن پەيدا بولغانىدى مەزكۇر خىيالىلار.

ئەمما بۇ ئويلار ھازىر تولىمۇ سېزىلەرلىك دەرىجىدە ئىدى. شۇڭا ھەرگىز كېچىكتۇرۇشكە بولمايدۇ، دېگەن قارارغا كەلدى ئۇ.

جىمى ئەمەلدارلارنى - ھاكىملارنى، ئىمامىلارنى، قازىلارنى، گارنىزون باشلىقلىرىنى، سودىگەر - تىجارەتچىلەرنى، قۇمۇل، قاراشەھەر ۋەكىللىرىنى ھۆزۈرىغا تەكلىپ قىلغان ئابدۇرېھىم بۇ قېتىم ئادەتتىكى ئىگىلىك ۋە جەمئىيەتلىك مەسىلىلەر ھەققىدە سۆز قىلىش بىلەن بىرگە، ئۆزىنىڭ دەۋاسى توغرىلىقمۇ گەپ ئاچتى.

ــ كېيىنكى ئون يىلدا خانلىقىمىزنىڭ گۈللەپ - ياشنىشىغا بىزمۇ نۇرغۇن تۆھپىلەرنى قوشتۇق! - تەكەبىۋرلۈق بىلەن سۆز ئاچتى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئەتراپىغا تەكشى كۆز تاشلاپ،- تېخىمۇ يۇكسەك پەللىلەرگە يېتىش ئۈچۈن، ئۇتۇقلىرىمىزنى دائىم بىزنىڭ تەۋەگە قوشۇلۇشقا ئىنتىلىۋاتقان باي ۋە كۈچارغا قارىتىشىمىز لازىم.

ئابدۇرېھىم جىمىپ قالدى. ئۇ سۆزلىرىنىڭ مەجلىس ئىشتىراكچىلىرىغا قانداق تەسىر قىلغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن، ئەتتەي سۈكۈت ساقلىغان ئىدى. ئابدۇرېھىمنىڭ ھۆزۈرىغا يىغىلغانلارنىڭ كۆپى ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالاتتى. ئابدۇرېھىم ئۆز تەرەپدارلىرىنىڭ، قوللىغۇچىلارنىڭ نۇرغۇن بولۇشىنى خالاتتى. دەۋا تىزىمىغا ئاقسۇنىكىمۇ قوشۇلۇشى قوللىغۇچىلارغا باغلىق ئىدى. ئابدۇرېھىمزە، بۇ شەھەرگىمۇ كۆز تىكىپ قويغانىدى.

بىراق مەجلىس قاتناشقۇچىلىرىنىڭ ھەممىسى تەڭ ئۆزگىرىشلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى خالىمايتتى. ئارىلىقتا ئۆتكەن ئون يىل كۆپچىلىككە پاراۋان تۇرمۇش، خاتىرجەم ھايات، راھەت - پاراغەت ئېلىپ كەلگەنىدى. شۇڭا ئۇلار بىرەر نەرسىنى ئۆزگەرتىشنىڭ تەرەپدارى

ئەمەستى.

ئۆز غايىلىرىنىڭ قوللاش تاپمايۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان ئابدۇرېھىم ئاقسۇ ھەققىدە گەپ ئېچىشتىن ۋاز كەچتى. لېكىن باي ۋە كۇچار توغرىلىق سۆز قوزغىلىپ بولغاچقا، بۇ مەسىلىدە چېكىنىشكە بولمايتتى. ئۆز دەۋالىرىنى ئىشىنەرلىك دەرىجىدە ئاساسلاش كېرەكتى ئۇنىڭغا. ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزى كۆتمىگەن ئادەملەر ئۇنى قوللىدى مەزكۇر مەسىلىدە.

قويۇق ساقال قويۇۋالغان قۇمۇللۇق تىجارەتچى شاۋكەتاخۇن قىسقا - قىسقا يۆتىلىۋېلىپ، ئابدۇرېھىمغا تەزىم قىلغان قىياپەتتە يىراقتىن سۆز باشلىدى.

— بىزگە، سودىگەرلەرگە، كۆپ مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ. مەن، مەسىلەن، كېيىنكى يىللاردا سىئان بىلەن باغداتتا بولدۇم. بىزنىڭ مېلىمىزنىڭ خېرىدارى بەك نۇرغۇن. ئەمما، - ئۇ يەنە بىر يۆتىلىۋالدى، لېكىن بۇ قېتىمقى يۆتەل سۇنئىي چىقتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە مۇغەمبەرلىك ئەكس ئېتىلىپ تۇراتتى. - ئەمما بۇ مالالار ئاساسەن تۇرپان، قۇمۇل، قاراشەھەردىن. قوشنا شەھەرلەردىن ھېچنېمە ئاپىرالمايمىز.

شاۋكەتاخۇن بىر دەقىقە سۈكۈت ساقلىدى، بىراق، بەئەينى مەجلىس ئىشتىراكچىلىرى ئۇنى ئاخىرىغىچە چۈشەنسۇن دېگەندەك، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— شۇڭا بىز ئۇلارنىڭ ھۇنەرۋەنلىرىنى ھمايىگە ئېلىپ، ھەرقانداق ھۆكۈمدارنىڭ تەسەۋۋۇرىنى تەئەججۈپلەندۇرەلەيدىغان نەرسە - بۇيۇملارنى بەرپا قىلالايدىغان ئۇستىلارنى تەربىيىلىشىمىز كېرەك. بۇ ئىشلارنى نەق باي بىلەن كۇچاردا باشلىشىمىز لازىم.

سىناق تېشى تاشلاندى. شاۋكەتاخۇننىڭ گەپلىرى ھەممىنى

www.uyghurkitap.com

لەرزىگە كەلتۈردى. كۆپى ئۆز پىكىر، تەكلىپلىرىنى بەردى. ئۇلارنىڭ بارچىسى ئابدۇرېھىم سۇلتان غايىسىنى قوللاشتا ئۆزلىرىنىڭ دەلىل - ئىسپاتلىرىنى كەلتۈردى.

ــ كۇچار بىلەن بايدا بىزنىڭ تۇغقانلىرىمىز بار! - دەيتتى بىرلىرى.

ــ ھەرقاچان، جىمى زىددىيەت - توقۇنۇشلاردا كۇچارلىقلار بىزنى قوللىغان، بىز تەرەپ بولغان. - دەيتتى ئىككىنچىلىرى.

ــ كۇچارسىز قاراشەھەرمۇ يوق! - تەكىتلەتتى ئۇچىنچىلىرى.

قىسقىسى، ئابدۇرېھىم قوللىغۇچىلار بىلەن تەمىنلەندى. ياخشى تەييارلانغان ئاتلىق قوشۇنىغا ئىشەنچ ئارتقان ئۇ كۇچار بىلەن بايغا بېسىپ كىرمەكچى بولدى. ئۇ مۇھەممەت خانغىلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئوغلى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتكىمۇ ئۆزىنى بىر تونۇتۇپ قويۇشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزىگە ئىشەنچلىكتى، ھېچكىم ئۇنى بۇ نىيىتىدىن قايتۇرالمايتتى شۇ دەقىقىلەردە.

شۇ كۈنى قۇمۇل ۋە قاراشەھەردىن تەكلىپ قىلىنغانلار بىلەن بىرگە تۇرپاننىڭ چوڭ مەسجىدىدە نامىز ئوتىگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان گارنىزون باشلىقىغا باي بىلەن كۇچارغا ھەربىي يۈرۈشكە تەييارلىنىشنى بۇيرۇدى.

18 - باب: تۇرپانغا ئۇچىنچى يۈرۈش

مۇھەممەت خانىنىڭ غەزىپىنى تەسۋىرلەش مۇمكىن ئەمەستى. ھەس - ھەس بولۇۋاتقان ئۇ قوللىرىنى ئارقىسىدا تۇتۇپ، كىچىك قوبۇلخانىنىڭ ئېدىنىگە سېلىنغان گىلەمدە ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا تىنماي ماڭاتتى. ئۇنىڭ ئىزملانمىغان كۆكۈچ پەشمىتى مېڭىشىغا كاشىلا بولۇپ، ئۇنى تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتۈردى.

مۇھەممەت خان پەشمىتىنى يېشىۋەتتى. بىنەپشە رەڭلىك چەكمەندە قالغان ئۇ بۆلمىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇپ، گىلەم ئۈستىدە ياتقان پەشمىتىگە قاراپ، ئۆزىنىڭ ئۇنى نېمىشقا بالدۇراق يېشىۋەتمىگەنلىگىگە ھەيران بولدى - دە، ئازراق تەمكىنلەشتى.

«ئۇ بۇ ئىشنى قىلىشقا قانداق جۈرئەت قىلدى؟ - ئىنسى ھەققىدە ئويلىدى مۇھەممەت خان. - ئۇنى مەن ھېچنېمىدىن چەكلىمىگەن ئېدىمغۇ! تۇرپاننى تولۇق ئىداره قىلىش، قاراشھەھر بىلەن كۇچارنى ئۆز نازارىتىدە تۇتۇش ئازمېدى ئۇنىڭغا؟!»

مۇھەممەت خان كىچىك قوبۇلخانىدىكى گىلەمدە يەنە مېڭىشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇ بىرئاز خاتىرجەم قىياپەتكە كىرگەن ئىدى.

«ئادەملەر نېمىشقا مىننەتدار ئەمەس؟ نېمىشقا ئۆشىنىسىدىكى مەجبۇرىيەتلەرنى بۇزىدۇ، خائىنلىق قىلىدۇ؟ - سوئاللارنى قويانتى ئۇ ئۆزىگە - ئۆزى، لېكىن ئۇلارغا ھېچكىم جاۋاب بېرەلمەيتتى.

خۇدابەندىنى يەنە چۈشىنىشكە بولاتتى. ئۇ - پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ھاكىمىيەتتە مۇستەھكەملىنىۋېلىشقا ئۇرۇنغان يېگانە ئادەم. ئابدۇرېھىمچۇ؟ مېنىڭ ئىنىم، دادامنىڭ ئوغلى! مەن ئۇنى يەنە چۈشىنەلمەيمەن، يەنە كەچۈرەلمەيمەن!»

مۇشۇنداق قارارغا كەلگەن مۇھەممەت خان ئالىقىنىغا ئۇرۇۋېدى، ئىشىك ئاغا بىلەن شەخسىي كاتىپ ھازىر بولدى ئۇنىڭ ئالدىدا. ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ خانى باش ۋەزىرىنىڭ دەررۇ يېتىپ كېلىشىنى بۇيرۇدى ئۇلارغا.

مۇھەممەت خانىنىڭ شەخسىي كاتىپى ھۆكۈمدارنىڭ بۇيرۇغىنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كەينىگە شوخشۇپ، كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقتى. ئىشىك ئاغا بولسىزە، ئېڭىشكىنىچە ئېگىلىپ دېدى:

— پەشمىتىڭىزنى ئېلىشقا ئىجازەت قىلغايسىز، ئۇلۇغ ئالىيلىرى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مۇھەممەت خان بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس لىڭشىتتى. ئىشىك ئاغا گىلەم ئۈستىدە ياتقان زەر يىپلاردا تىكىلىپ، ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن پەشمەتنى ئاۋايلاپ ئالدى - دە، سەل كەينىگە چېكىندى. ناۋادا مۇھەممەت خان پەشمىتىنى كىيمەكچى بولسا، ئىشىك ئاغا تەييار ئىدى.

مۇھەممەت خان، ھەقىقەتەنمۇ، پەشمىتىنى كىيمەكچى بولدى، لېكىن ئۇ بىرئاز سۈكۈت ساقلىدى. ئۇ ئىشىكنىڭ قېقىلىشىنى كۈتتى. قوبۇلخانىغا كىرگەن باش ۋەزىر بوسۇغا يېنىدا توختاپ، باش ئېگىپ تۇردى.

- ئىنىمىز ئابدۇرېھىمغا باغلىق سادىر بولغان مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن سىزنى چاقىرتتىم، - دېدى مۇھەممەت خان ۋە ئىشىك ئاغا تەرەپ قەدەم تاشلىدى.

ئارىلىقتا ھۆكۈم سۈرگەن جىمجىتلىقتا ئۈچ كىشى كەلگۈسى دەقىقىدە ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان ئىشلار ھەققىدە مۇلاھىزە قىلماقتا ئىدى.

مۇھەممەت خان ئابدۇرېھىم سۇلتاننى يوقىتىش توغرىلىق سۈرلۈك پەرماننى جاكارلاشقا تەييار ئىدى.

باش ۋەزىر ئىنىسىغا نىسبەتەن خان غەزىپىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە بولىدىغانلىقىنى جىددىي كۆڭلىدىن كەچۈرۈۋاتاتتى. چۈنكى ئۇشبۇ بۇيرۇقنى ئۆزىنىڭ ئورۇنلايدىغانلىقىنى بىلەتتى ئۇ.

ئىشىك ئاغا چاپسانىراق خاننىڭ مۈرىسىگە پەشمەتنى ئارتىپ، بىلىندۈرمەي كۆزدىن غايىب بولۇشنى ئويلاۋاتاتتى.

پەقەت ئىشىك ئاغىغىلا مەزكۇر ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش نېسىپ بولدى.

مۇھەممەت خان بىلەن باش ۋەزىرنىڭ ئەھدى تۈزىتىشكە

ئۇچرىدى.

ئىشىك ئاغا كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقىپ كېتىشىگە، مۇھەممەت خان يەنە غەزەپكە كەلدى. ئۇنىڭ ئابدۇرېھىم توغرىلىق ئويلىرى ئەمدى باش ۋەزىرگە مەلۇم بولدى، چۈنكى ئۇ خان ئېغىزىدىن ئابدۇرېھىم ھەققىدە خېلى يېقىمسىز پاراڭلارنى ئاڭلاۋاتاتتى.

ــ ئىنىمنىڭ ھېيلە ـ مىكىرى ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. بۇ ئۇنىڭغا كەچۈرۈم يوق دېگەنلىك! ـ ۋارقىرىدى مۇھەممەت خان. ـ شۇڭا ئۇ مۇناسىپ جازالىنىشى، مەرھۇم خۇدابەندى ئالغان جازا بىلەن سېلىشتۇرۇپ بولمايدىغان دەرىجىدە جازالىنىشى لازىم!

مۇھەممەت خان پەشمىتىنىڭ ئېتەكلىرىنى تۇتقان ھالدا يەنە ئۇ ياقتىن ـ بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى.

باش ۋەزىر خان سەل بېسىلغاندا لوقما تاشلاش مەقسىتىدە جىم تۇردى.

ــ ئەلۋەتتە، يۇرۇشكە مەن رەھبەرلىك قىلالمايمەن، چۈنكى ئۆزىمنىڭ ئابدۇرېھىمغا نىسبەتەن غەزەپ ـ نەپرىتىمنى شۇ قەدەر ئوچۇق نامايان قىلىشقا ھېچبىر زۆرۈرىيەت يوق.

مۇھەممەت خان رەڭگارەڭ پارچە گەزمال بىلەن قاپلانغان قاتتىق تەكشىيىلەر تىزىلغان تەختىنىڭ قېشىغا كېلىپ ئويلىنىپ تۇردى ـ ده، ئاندىن تەختكە ئولتاردى.

بۇ سۈكۈناتتىن پايدىلانغان باش ۋەزىر سۆز ئاچتى:

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى! ـ ھەربىر سۆزىنى دانە ـ دانە تەلەپپۇز قىلىشقا تىرىشتى ئۇ. ـ سىزنىڭ تۇرپانغا ئۆزىڭىزنىڭ خىزمەتكارلىرىڭىزنىڭ بىرىنى ئەۋەتىش ھەققىدىكى خاھىشىڭىز مۇتلەق دانا ھەمدە ئادالەتلىكنىڭ ئىپادىسىدۇر. يا ئۇز نىيەتلىك، زەرەر كەلتۈرىدىغان مىش ـ مىشلارغا يول قويماسلىق لازىم. بۇنداق

ئەپقاچتى گەپلەر سىزگە، ئالىي ھەزرەتلىرى، زىياندىن باشقا ھېچنېمە ئەكەلمەيدۇ. ئىجازەت قىلسىڭىز، تۇرپانغا ئاتلىنىدىغان قوشۇنغا سىزنىڭ نەۋرىڭىز تۆمۈر سۇلتان باش بولسا، دېگەن تەكلىپنى بەرمەكچىمەن.

ــ تۆمۈر سۇلتان؟ ــ سوردى مۇھەممەت خان. ــ ئەمما نېمىشقا قوشۇنغا ئۇ باش بولۇشى كېرەك؟

ــ بىرىنچىدىن، ئۇ تەخت ۋارىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ ئوغلى. تۇرپانغا شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ ئۆزىنى ئەۋەتىش- ناموناسىپ! ئۇنىڭدىن تاشقىرى، تۆمۈر سۇلتان ياش بولغىنىغا قارىماي، داڭق چىقارغان سەردار. ئىشنى جىددىي توقۇنۇشقا يەتكۈزمەسلىك كېرەك دەپ ئويلايمەن.

ــ ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە! لېكىن ئابدۇرېھىمنىڭ ئەدىپىنى بېرىش لازىم!

مۇھەممەت خان ئازراق سۈكۈت ساقلىدى، ئاندىن سەل ئۆزگەرگەن ئاۋازدا باش ۋەزىرنى سىنماق مەقسىتىدە دېدى:

ــ مېنىڭ ياش ئوستازىم شادى خوجىنىڭ پىكرىچە، تۇرپانغا ئاتلىنىدىغان يۇرۇشكە مۇھەممەت ھاشىمنى باش قىلىش كېرەك.

ــ خۇدابەندىنىڭ ئوغلىنىما؟

ــ شۇنداق!

باش ۋەزىر بۇنى كۈتمىگەن ئىدى. ئۇ ساراسىمغا چۈشكەن ھالدا خانغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىش كېرەكلىكى توغرىلىق مۇلاھىزە قىلدى. ئالىي ھەزرەتلىرىگە دەرھال جاۋاب بېرىش لازىم ئىدى. بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ، پەرىشانلىقتا:

ــ ئەگەر شادى غوجا شۇنداق ھېسابلىسا، بۇ بىزگە ئۈتۈق ئېلىپ كېلىدۇ، ئېھتىمال.

ئورۇنسىز پاراڭ قىلىپ قويغانلىقىنى چۈشەندى بولغاي، باش ۋەزىر دەررۇلا قوشۇمچە قىلدى:

— تۆمۈر سۇلتان بىلەن مۇھەممەت ھاشىم سىزنىڭ پەرمانىڭىزنى شەرەپ بىلەن ئادا قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

19 - باب: قاراشەھەرنى ئازاد قىلىش

تۆمۈر سۇلتان بىلەن مۇھەممەت ھاشىم رەھبەرلىكىدىكى بىرلەشكەن قوشۇن ئۆزلىرىنىڭ غەلبىسە قازىنىدىغانلىقىغا شەك كەلتۈرمەيتتى. ئاكىسى مۇھەممەت خانغا قارشى ئىسيان كۆتۈرگەن ئابدۇرۇپھىمنىڭ ياش شاھزادىلەرنىڭ شەخسىي دۈشمىنى ۋە ئۇلارنىڭ دادىلىرىنىڭ رەقىبى بولۇشىمۇ غەلىبىگە دەۋەت قىلاتتى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ تۇنجى ئوغلى تۆمۈر سۇلتان تۇرپانغا ئاتلىنىش توغرىلىق بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋېلىشى بىلەن، ئابدۇرۇپھىمنىڭ قوشۇنىنى تولۇق تارمار قىلىش، ئىسيانچىنى ئۆزۈل - كېسىل غۇلىتىش توغرىلىق قارارغا كەلدى. شۇنداق قىلغاندىلا، دادىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ كەلگۈسىدە تەختكە ئولتۇرۇشىنى تەمىنلەش مۇمكىن، دەپ ئويلايتتى تۆمۈر سۇلتان.

ناۋادا ئابدۇرۇپھىم سۇلتان تاقابىل تۇرۇشقا مۇيەسسەر بولالىسا، قارىمۇ - قارشىلىق كۈچىيىپ كېتىشى ئېھتىمال.

«ئابدۇرۇپھىم سۇلتان تۇرپان، قاراشەھەر ۋە قۇمۇلنى، يەنى مەملىكەتنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى باشقۇرۇش تىزگىنىنى بەرگەن ئاكىسىغا قارشى چىقىشقا جۇرئەت قىلغان تۇرسا، شاھ شۇجىدىن ئەخمەت تەختنى ئېگىلگەندە، ئۇ جىيەنىگە بويسۇنارمۇ؟» - دېگەن خىياللار تۆمۈر سۇلتاننىڭ قەلبىنى چىرمىۋالدى.

مۇھەممەت ھاشىمنىڭ بولسى - زە، ئابدۇرۇپھىمغا بولغان غەزەپ

ئۇيغۇر كتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

- نەپرىتى تېخىمۇ كۈچلۈكتى. ئون يىل مۇقەددەم ئابدۇرېھىم تۇرپانغا ھۇجۇم قىلىپ، دادىسى خۇدابەندىنى ئەسىرگە ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى يېقىنلاتقان ئىدى.

نەق شۇنىڭ ئۈچۈن مۇھەممەت ھاشىمغا ئابدۇرېھىمنى ئورنىدىن غۇلىتىش كەملىق قىلاتتى. ئۇ ئابدۇرېھىمنى جىسمانىي ئۇجۇقتۇرۇپ، دادىسى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىشنى ئارزۇقىلاتتى.

ھەر ئىككى شاھزادە مۇھەممەت خانىڭ بۇ قېتىم قوشۇمچە بۇيرۇق چۈشۈرمىگەنلىكىنى ئالاھىدە بىر ئىشارە دەپ ھېسابلىدى.

ئەگەر ئون يىل ئىلگىرى مۇھەممەت خان خۇدابەندىنى تۇتقۇن قىلىپ، ئۇنىڭغا تېگىشلىك ھۆرمەت كۆرسىتىپ، يارکەنتكە تىرىك ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇغان بولسا، ھازىر بۇ ھەقتە ئېغىز ئاچمىغان ئىدى.

مۇھەممەت خان ئابدۇرېھىمنىڭ ئىسيانىنى بېسىشنى بۇيرىدىيۇ، ئەمما سۇلتانىنىڭ ئۇنىڭدىن كېيىنكى تەقدىرى توغرىلىق ئېغىز ئاچمىدى.

بۇ، ئۆز نۆۋىتىدە، قەشقەر، ئۇچتۇرپان، ئاقسۇ ئارقىلىق يۇرۇشكە ئاتلانغان، ئابدۇرېھىمنىڭ ئاز سانىدىكى لەشكىرى ئېگىلىۋالغان باي بىلەن كۇچارنى بىردىنلا تەسلىم قىلىشقا بەل باغلىغان، ھېسسىياتلارغا تولۇپ - تاشقان ياش شاھزادىلەرگە ئەركىنلىك بېرەتتى. شۇڭا ئۇلار ئۆز سەردارلىرىغا كەينى - كەينىدىن بۇيرۇق چۈشۈرەتتى.

سەردارلار، قوشۇن ئارام ئېلىشقا توختىغان پەيتلەردە ئۇشبۇ شەھەرلەرنى ئازاد قىلىشنىڭ ھەرخىل يوللىرىنى تەكلىپ قىلىشاتتى. ئەمما ئاساسىي نىشان قاراشەھەر بىلەن تۇرپان، دەپ تەكتلىشەتتى ئۇلار.

يولغا چىقىپ، ئاربدىن توپ - توغرا ئون كۈن ئۆتكەندە، خۇپتەن نامىزدىن كېيىن، تۆمۈر سۇلتاننىڭ چېدىرىغا ستراتېگىيەلىك مىكرلەرنىڭ تاكتىكا جەھەتتىن ھەل قىلىنىشىغا مەسئۇل بىرنەچچە سەردار قەدەم تەشرىپ قىلدى.

چېدىر ئىشىكىنىڭ يېنىدىكى بۇلۇڭنىڭ قېشىغا قويۇلغان كىچىك ئۇستەلدە قاراشەھەر ئەتراپىدىكى تەبئىي توسۇقلار بىلەن ئىستېھكاملار چۈشۈرۈلگەن خەرىتە يېيىقلىق تۇراتتى.

ھەربىي سەردارلار شاھزادىگە تەزىم قىلغاندىن كېيىن، ئۇستەل تەرەپ قەدەم تاشلىدى. تۆمۈر سۇلتان بۇ خەرىتىنى تەپسىلىي ئۆگەنگەن. شۇڭا ئۇ بېشىغا تۆمۈر تەلپەك كىيگەن ئاق ساقاللىق كىشىنىڭ بىرنىچى سۆزلىرىدىنلا، ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

— تەقسىر! - دېدى ھەربىي سەردار. - ئالدىمىزدا تۇرغان ۋەزىپىنى ھەل قىلىشنىڭ ئىككى يولىنى تەكلىپ قىلىشقا ئىجازەت قىلغايسىز. بىرىنچى يول خوتەن لەشكىرىنىڭ سەردارى مۆھتەرەم نىيازاخۇنغا تەئەللۇق.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن، ھەممەيلەن تەڭلا بۇغداي ئۆڭلۈك كۆرۈمسىز ئادەمگە تىكىلدى. بېشىنى سەل ئېگىپ، ئاندىن قەددىنى رۇسلىغان ئۇ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل ۋە مەغرۇر مىجەزىنى نامايان قىلغان قىياپەتكە كىردى.

— خوتەن لەشكىرىنىڭ سەردارى، - گېپىنى داۋاملاشتۇردى تۆمۈر تەلپەكلىك كىشى، - باي بىلەن كۇچارنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئاساسىي زەربىنى قاراشەھەرگە قارىتىشنى تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ. ناھايىتى تېز، بىر زۇمدا مۇڭەپپەقىيەت قازىنىشقا مۇيەسسەر بولغاندىن كېيىن، تۇرپانغا ئاتلانساق. نىيازاخۇنىڭ پىكرىچە، قاراشەھەر

ئۇيغۇر كىتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىلەن تۇرپاننىڭ مەغلۇبىيىتى باي بىلەن كۆچار مۇداپىئەچىلىرىنى تىز پۈكۈشكە مەجبۇرلايدۇ. شۇنداق قىلغاندا، بىز ئۆزىمىزنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە خاتالىشىپ، ئابدۇرېھىمنىڭ بۇيرۇغىنى ئورۇنلاۋاتقان مەزكۇر شەھەرلەر پۈقرالىرىنىڭ ئۆمرىنى ساقلاپ قالالايمىز.

سۆزلىگۈچىنىڭ گەپلىرىنى دىققەت بىلەن تىڭشىغان تۆمۈر سۇلتان نىيازاخۇنۇنىڭ رىجىسىگە كېلىشىشكە مايىل ئىدى.

شۇندىمۇ ئۆزىنىڭ ئاچچىقى چوس مىجەزىگە، بۇ ئۇنىڭغا ئانىسىدىن مىراس قالغان، قارىمايى، پاراسەتلىك شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلغان قىياپەتتە دېدى:

— مۆھتەرەم قادىر باھادىر، ئىككىنچى رېجە قانداق؟

ئاق ساقاللىق سەردار خىجىل بولغاندەك ئەلپاز كۆرسەتتى. چۈنكى ئىككىنچى رېجە ئۆزىنىڭ تەكلىپى ئىدى. تۆمۈر سۇلتانىنىڭ ئاۋازىدىن نىيازاخۇنۇنىڭ تەكلىپى ئۇنى قانائەتلەندۈرگەنلىگىنى بىلۈپلىش تەس ئەمەستى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ:

— مەن باي بىلەن كۆچارنى ئىگىلەشنى تەكلىپ قىلمەن. ئۇ يەرلەردە، سۆزسىز، قان تۆكۈلۈپ، بىزمۇ تالاپەت - يوقتىشقا ئۇچرايمىز. ئەمما بۇ ئەقىدە مەسلىسى. ئابدۇرېھىم ئۆز ھۆكۈمى ماكىمايدىغان ئۇشبۇ شەھەرلەرنى ئېگىلىۋالدى. ئۇ مۇشۇ ھەربىتى ئارقىلىق بىزگە ئوچۇقتىن - ئوچۇق قارشى چىقتى. بىز گويا بۇنى چۈشەنمىگەن بىر ئەلپاز كۆرسەتسەك، ھەرگىز بولمايدۇ! شۇڭا، ھۆرمەتلىك تەقسىر، مەن ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ، ئۇلۇغ ئاللاھ مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلغاي، ھوقۇقلىرىنى تىكلەپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئاندىن ئابدۇرېھىم سۇلتاننى جازالاش كېرەك دەپ ئويلايمەن، - دېدى.

تۆمۇر سۇلتاننى گۇمان باستى. ھەر ئىككى رەجە ئەقلگە مۇۋاپىق. ھەر ئىككى رەجنىڭ ئىجابىي ۋە سەلبىي تەرەپلىرى بار.

تۆمۇر سۇلتان مۇشۇلارنى ئويلاۋاتقاندا، سەل نېرىدا تۇرۇپ بۇ گەپلەرنى بېشىدىن ئاخىرىغىچە ئاڭلىغان مۇھەممەت ھاشىمنىڭ زور چېدىرىنىڭ بۇلۇڭىدىن چىققان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ ئېھتىمال، تەجرىبىلىك قادىر باھادىر ھەق. گەپ بۇ يەردە ئابدۇرېھىمنىڭ خان ئالىيلىرىنى ھاقارەتلىگەنلىگىدە بولۇۋاتىدۇ! ئاۋۋال بىز ئۆزىمىزنىڭ ئادىللىقىمىزنى، ئاندىن قۇدرىتىمىزنى كۆرسىتىشىمىز لازىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە باي بىلەن كۇچارنى ئابدۇرېھىمنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەن گارنىزونلارلا مۇداپىئە قىلىۋاتىدۇ. بۇ شەھەرلەر ئاھالىسى - باشباشتاقلىقنىڭ قۇربانى. مەن ئالدى بىلەن باي ھەم كۇچاردا ئىلگەركى باشقۇرۇشنى تىكلەش كېرەك دەپ ئويلايمەن. ئاندىن...

- مۇھەممەت ھاشىم يادىغا بىرنېمە چۈشتى بولغاي، بىر دەقىقە جىمىپ قالدى، لېكىن سىر بەرمەي، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، - ئاندىن بىز قوشۇنىمىزنىڭ جىمى قۇدرىتىنى قاراشەھەرگە تاشلايمىز.

ــ ئۇنداقتا خۇددى شۇنداق قىلىمىز! - دېدى تۆمۇر سۇلتان.

- ناھايىتى مۆھتەرەم قادىر باھادىر، باي، كۇچار، قاراشەھەر، تۇرپانلارنى، نەق مۇشۇ تەرتىپتە، ئېلىش بويىچە ئېنىق تەكلىپلىرىڭىزنى ھاۋالە قىلىڭ. ھەربىر ۋەزىيەتتە جەلپ قىلىنىدىغان مەۋجۇت كۈچ ھەم ۋاستىلەر توغرىلىق بايانات تەييارلاڭ.

* * *

باي بىلەن كۇچار تەرەپ قالدى. تۆمۇر سۇلتان بىلەن مۇھەممەت ھاشىمنىڭ كۆز ئالدىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان قاراشەھەرنىڭ سىپىللىرى نامايان بولدى.

ئۇزاق قامالغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان مەزكۇر ئىستىھكاملارنى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

كۆرگەنـده، يـاش شـاھزادىلەر ئابدۇرېھىمنـىڭ ۋاقتىنـى بوشـقا ئۆتكۈزمىگەنلىكىنى چۈشەندى. ئون يىل داۋاسدا ئۇ كۈچ - قۇدرىتىنى قەدەممۇ - قەدەم كۆچەيتكەن. شەھەر سىپىلىنى مۇستەھكەملەپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چوڭقۇر ئورا - خەندەكلەرنى قازدۇرغان. لەشكىرىنى لازىملىق قورال - يارىغ بىلەن يېتەرلىك تەمىنلىگەن.

لاگېر قۇرۇپ تۇرۇشقا بۇيرۇق بەرگەن تۆمۈر سۇلتان بىلەن مۇھەممەت ھاشىم بىرنەچچە ھەربىي سەردارنىڭ ھەمراللىغدا ئاتلىرىنىڭ بېشىنى يىراقتا كۆرۈنگەن دۆڭ تەرەپ بۇرىدى.

تۆمۈر سۇلتاننىڭ قارا تورۇق ئېتى، بەئەينى سامادا پەرۋاز قىلغان قۇش مىسالى، ئېگىز دۆڭ ئۈستىگە ئۈچقاندەك يېتىپ كەلدى. ئۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەندىكى ھەرىكىتى توغرىلىق پىكىرلىشىشنى نەق مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلغانىدى.

ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئاتلىرىدىن چۈشمەيلا، قاراشەھەر تەرەپكە قارىغان پېتى تۆمۈر سۇلتاننىڭ گەپ ئېچىشىنى كۈتۈشتى.

ــ بىز ئابدۇرېھىم سۇلتانغا يېتەرلىك باھا بەرمىگەن ئوخشايمىز. ئەگەر قاراشەھەر بۇنچىلىك مۇستەھكەم ئىستېھكاملانغان بولسا، تۇرپاندا بىزنى نېمىلەر كۈتۈۋاتقاندۇ؟!

ــ ئابدۇرېھىم ۋاقتىنى بوشقا ئۆتكۈزمەپتۇ، ــ دېدى مۇھەممەت ھاشىم، ــ ئۇ شۇڭلاشقا مۇشۇنداق ئەشەددىي ئىشقا بەل باغلىغان. ئەگەر ئۇ ئۆزىگە ئىشەنچلىك بولمىسا، بۇنىڭغا بارماس ئىدى...

مۇھەممەت ھاشىم مەرھۇم دادىسى خۇدابەندىنىڭمۇ خۇددى مۇشۇنداق قىلغانلىقىنى يادىغا ئالدى بولغاي، گەپ قىلماي، جىم تۇرۇپ قالدى.

يۇرىكىنى ئۆرتەۋاتقان بۇ خىل ئەسلىمىلەرنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ ئاق قاشقا ئېتىنىڭ ساغرىسىغا قامچا بېسىپ، نېرىدىكى دۆڭگە

يول ئالدى.

ھېچكىم ئۇنىڭ كەيندىن ئات چاپتۇرۇپ ماڭمىدى. ھەممەيلەن مۇھەممەت ھاشىمنىڭ ئېچكى ھالىتىنى چۈشەنگەن ئىدى. ئۇلار ياش شاھزادىنىڭ بىرئازدىن كېيىن قايتىپ كېلىشىگە ئىشىنەتتى.

دەرۋەقە، مۇھەممەت ھاشىم ئېتىنى ئاۋۇال ھۆكۈرەڭ تاشلاتتى، ئاندىن يورۇتۇپ، ئاخىرىدا چۈلۈۋرنى تارتىپ، چاپچيىتتى.

ئاتنىڭ قاتتىق كىشنىشى قوشنا دۆڭدە تۇرغانلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى. مۇھەممەت ھاشىمنىڭ ئاق قاشقىسى كەسكىن كەينىگە بۇرۇلدى - دە، ئارقىغا ياندى.

مۇھەممەت ھاشىم يېتىپ كېلىشىگىلا، نىيازاخۇن:

— ئەتىمالىم، بىز بۇ يەردە خېلى ئۇزاق تۇرۇپ قالىدىغان ئوخشايمىز. قاراشەھەر دېگەن باي ياكى كۆچار ئەمەس. لاگېرنى شۇنداق قۇرۇشىمىز كېرەككى، شەھەرگە كىرىپ، چىقىدىغان يولنى يېپىپ تاشلىشىمىز لازىم. قوشنا يېزا، كەنتلەردىن شەھەرگە يېمەكلىك - ئىچىملىكلەرنىڭ يەتكۈزۈلۈشىگە يول قويماسلىقىمىز شەرت. شەھەردە قۇدۇقلار بولغىنى بىلەن، يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەر ھامان بىر كۈنى تۈگەيدۇ، - دېدى.

— قاراشەھەر پۇقرالىرىنىڭ زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىماسلىقىنى ئىستەيمەن، - سۆزگە ئارىلاشتى قادىر باھادىر. - بىراق ئامال يوق. شۇڭا قاراشەھەرگە ۋەكىللىرىمىزنى ئەۋەتىپ، شەھەر ئاھالىسىنىڭ تەسلىم بولۇشقا كۆزنى يەتكۈزۈش كېرەكمىكىن دەيمەن.

تۆمۈر سۇلتان جاۋاب بەرمىدى، لېكىن مۇھەممەت ھاشىم قادىر باھادىرغا كەسكىن بۇرۇلۇپ، غەمكىن، شۇنىڭ بىلەن بىرگە سۇرۇلۇڭ قىياپەتتە دېدى:

— ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تەرەپدارلىرى بۇنىڭغا كېلىشمىسە

www.uyghurkitap.com

كېرەك. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كۆچىگە ئىشەنچلىك. ئەلۋەتتە، كىشى ئەۋەتىپ بېقىشقا بولىدۇ، ئەمما قان مۇقەررەر تۆكۈلىدىكەن دېگەن ئەندىشە بار مېنىڭدە.

قاراشەھەر تەرەپكە قاراپ قويغان تۆمۈر سۇلتان بەگمۇ پەس ئاۋازدا:

ــ قاراشەھەر ھەرقانداق شارائىتتا ئېلىنىدۇ.ــ دېدى.

ئۇ تورۇق ئېتىنى قامچىلاپ، چېدىرلار تىكىلىۋاتقان لاگېر تەرەپكە كەتتى.

قالغان شاھزادىلەر بىلەن ھەربىي سەردارلار ئۇنىڭ كەينىدىن ئاتلىرىنى دېۋىتتى.

20 - باب: ئۆلۈم ئالدىدىكى ئۇچرىشىش

ياشانغان مۇھەممەت خان تېنىگە پاتمانلاپ كىرىۋاتقان ئاغرىقنىڭ ئۇستۈن كېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. يەتمىش ئىككى ياشقا كىرگەن ئۇنىڭغا مېڭىشمۇ مۇشكۈل ئىدى.

ئەمما خانلىقتىكى ۋەزىيەت مۇستەھكەم ئىدى.

ئابدۇرېھىم ئىسيانىدىن كېيىن ئارىلىقتا ئۆتكەن تۆت يىل ئالاھىدە مۇئەممالا - ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كەلمىدى.

مۇھەممەت خانىنىڭ ئىلىكىگە تەسلىكتە قايتۇرۇلغان قاراشەھەر مۇھەممەت ھاشىم ھاكىم بولۇپ تەينىلەنگەندىن بېرى مىسلىسىز گۈللىنىپ، راۋاجلاندى.

1605 - يىلقى يۇرۇشتە تۇرپاننى تىز پۈكتۈرۈش مۇمكىن بولمىغاچقا، شەھەرگە ئابدۇرېھىم ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتاتتى.

زېمىنى كەسكىن چەكلەنگەن ئابدۇرېھىم يېڭى مۇئەممالارنى پەيدا

قىلماسقا تىرىشتى. ئۆزىنىڭ ئۇزۇل - كېسىل مەغلۇپ قىلالمىغىنى بىلەن، مۇھەممەت خانىنىڭ، زۆرۈرىيەت سادىر بولسا، ئۇنىڭغا قارشى يەنە بىر يۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئۇ چۈشىنەتتى. بۇنداق يۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇلغان تەقدىردە، ئابدۇرېھىم تولۇق ھالاكەتكە ئۇچرايتتى.

تۇرپانغا ھۆكۈمدارلىق قىلىۋاتقان ئابدۇرېھىمنى قوشنا تەۋە - قاراشەھەر زېمىنىنى باشقۇرۇۋاتقان مۇھەممەت ھاشىم تەشۋىشلەندۇرەتتى.

ئىككىنچى تەرەپتىن، بۇ قوشنىدارچىلىق ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا سودا - تىجارەت، ھۇنەرۋەنچىلىك تەرەققىياتى، باغۋەنچىلىك، ئۈزۈمچىلىك جەھەتلەردىن رىقابەتكە چۈششىگە زېمىن يارىتىماقتا ئىدى.

نەق شۇ سەۋەبتىن كېيىنكى يىللاردا تۇرپان بىلەن قاراشەھەر ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇشى پاراۋانلىشىپ، خانلىقنىڭ ھاياتى ئۆزگە شەھەرلىرىدىن خېلى ئۆرلىدى.

مۇھەممەت خان ئۇشبۇ ۋەزىيەتنى ساقلاشقا تىرىشتى. باشقىچە ئېيتقاندا، ئۇ «كونا خاماننى سورۇپ»، يېڭى زىددىيەتلەرنى پەيدا قىلىشنى خاھلىمايتتى.

يىگىرمە بىر ياشقا كىرگەن شادى غوجا بۇ يۆنىلىشتە يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارىغا كۆپ ياردەملەرنى بەرمەكتە ئىدى.

ئۆزىنىڭ مەسلىھەتلىرى ئارقىلىق ئۇ پات - پات دۆلەت سىياسىتىنى يولغا سالاتتى.

شادى غوجا، ياش بولۇشىغا قارىماي، ناھايىتى پاراسەتلىك يىگىت ئىدى. كۆپلىگەن مۇرىتلارغا ئېگە بولغان ئۇ پەقەت دىنىي ئەربابلا ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن بىرگە كامال تاپقان سىياسەتچى سۈپىتىدىمۇ شەكىللەندى. پىتنە - ئىغۋا، مىكىر - نەيرەڭ سەنئىتى

ئۇنىڭ ئاساسلىق قورالى ئىدى. ھەرقانداق بەس - مۇنازىرە ياكى تالاش مەسىلىنى ئۇ ماھىرلىق بىلەن ئۆزىگە كېرەك قىنغا بۇرىۋېتەتتى.

باشقا سوپىلارغا ئوخشاش، ئۇمۇ ھاللىق ئىدى. دادىسى ئىسھاق خوجىدىن مىراس قالغان گۈزەل كەڭتاشا قورغانغا يارىكەنتنىڭ ئەتراپىدىكى بىرنەچچە يېزا - كەنت قوشۇلغان، باھالىق مەسلىھەتلىرى ئۈچۈن مۇھەممەت خان تەرىپىدىن سوۋغا قىلىنغان قەشقەرنىڭ يېنىدىكى چوڭ پەيزىۋات يېزىسىمۇ ئۇنىڭ ئىلىكىدە ئىدى.

شادى غوجا ئەڭ زۆرۈر پەيتلەردە ئوردىدا پەيدا بولاتتى.

بەزىدە مۇھەممەت خان كىشى ئەۋەتىپ، شادى خوجىنى ئوردىغا چاقىرتاتتى.

لېكىن كۆپ چاغلاردا شادى غوجا ئوردىغا ئۆزى قەدەم تەشرىپ قىلاتتى. چۈنكى سان - ساناقسىز خەۋەرچىلەر ئۇنىڭغا خانلىق ئالىي ئەمەلدارلىرى ئارىسىدا بولۇۋاتقان يېڭىلىقلارنى يەتكۈزەتتى.

مەملىكەت مىقياسىدىكى ھەرقانداق يېڭىلىق شادى خوجىغا دەرھال يوللىناتتى. ئۇ تەۋلۈكنىڭ ھەرقانداق مەزگىلىدە ئۇ ياكى بۇ مەسىلە بويىچە ئۆز پىكرىنى مۇھەممەت خانغا ئېيتاتتى. ئەگەر باش ۋەزىر خان خاھىشىنى بەجا كەلتۈرگۈچى بولسا، شادى غوجا ئاشۇ خاھىشنى شەكىللەندۈرۈشكە يارەملىشەتتى.

ئۇ خانلىقتا ھېچبىر لاۋازىم ئېگىلمىسىمۇ، ئىززەت - ئىناۋەتتى باش ۋەزىرىدىن يۇقىرى ئىدى.

«قاراتاغلىق» سوپىلار جامائەسىنىڭ سەركىسى شادى غوجا يارىكەنت ئالىي ئەمەلدارلىرىنى قايىل قىلىپ، «ئاقتاغلىق» سوپىلار جامائەسى بىلەن بولغان رىقابەتنى كۈچەيتتى. ئۇ بۇ جەھەتتىن

دادىسى ئىسھاق خوجىدىنمۇ ئىشىپ كەتتى.

«ئاقتاغلىقلار» قەشقەردە مۇقىملاشقان. بۇ ئەھۋال شادى خوجىنى تولىمۇ تەشۋىشلەندۈرەتتى. چۈنكى ئەنئەنە بويىچە، تەخت ۋارىسىنىڭ قارارگاھى قەشقەردە ئىدى.

شۇنداق قىلىپ، «ئاقتاغلىقلارنىڭ» «قاراتاغلىقلار» بىلەن كۈرىشى دۆلەت ھۆكۈمدارىنىڭ تەخت ۋارىسى بىلەن مۇناسىۋىتىدە ئىپادىلىنىپ، ئۆز ئەكسىنى تاپاتتى. بۇ، ئەلۋەتتە، خانلىق تەقدىرىگە تەسىر يەتكۈزەتتى.

كېيىنكى ئايلاردا مۇھەممەت خانىنىڭ شادى غوجا بىلەن پات - پات دىدارلاشقۇسى كېلەتتى. خان ياش ۋاقتىدا ئۇنىڭ دادىسى ئىسھاق غوجا بىلەن ياخشى ئۆتۈپ، ھەتتا ئۇنىڭ مۇرىتى بولغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى. ئەمدى مانا ياشىنىپ، قېرىلىق يەتكەندە، ياش شادى غوجا ئۇنىڭ سادىق مەسلىھەتچىسىگە ئايلىنىپ، ئۇلار دۆلەت مۇئەممالىرىنى مۇزاكىرە قىلاتتى.

1609 - يىلىنىڭ بىر ئاخشىمى مۇھەممەت خان ئىككى چاپارمەننى شادى خوجىنىڭ قورغىنىغا ئەۋەتتى.

ياركەنتنىڭ چېتىدىكى ئۇشبۇ قورغان جىمى شەھەرلىكلەرگە ئايان ئىدى. شادى خوجىنىڭ شان - شۆھرىتى كۈن ساناپ ئۆسۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ نوپۇزىنىڭ تېزلىكتە ئۆرلىشى ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى بىلەن ئاتىسىنىڭ ئابرۇي - ئىناۋىتى، شۇنداقلا ئۇنىڭ مۇھەممەت خان ھۇزۇرىدا پات - پات بولۇشىدا ئىدى.

ئىككى چاپارمەن شادى خوجىنىڭ كەڭتاشا قورغىنىدا پەيدا بولۇشى بىلەن، خوجىنىڭ مۇرىتلىرىنىڭ بىرى «قاراتاغلىقلار» سەركىسىنىڭ قېشىغا ئۆزىنى ئاتتى. شادى غوجا قېلىن ئەتلەس كۆرپىدە تەسۋى تارتقان ھالدا دېرىزىگە قاراپ ئولتۇراتتى.

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

ـ ئۇستاز، ـ دېدى يۈگۈرۈپ كىرگەن كىشى، ـ ئوردىدىن ئادەملەر كەپتۇ!

شادى غوجا بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، ئورنىدىن تۇردى.

توق يېشىل بەرقۇت چەكمىنىڭ ئۇستىگە شۇنداق تۇسلۇك پەشمىتىنى ئارتىپ، سەللىسىنى ئوراپ، ھويلىغا چىقتى شادى غوجا.

خىزمەتكار ئېگەرلەنگەن ئاتنى يېتىلەپ كېلىشىگە، مۇھەممەت خانىڭ چاپارمەنلىرى بىلەن ھويلىدىكى جەمى كىشى شادى خوجىغا باش ئېگىپ، تەزىم قىلىشتى...

شادى خوجىنىڭ يولىغا قاراۋاتقان مۇھەممەت خان پېشايۋانغا چىقتى.

تاغ تەرەپتىن سوغ شامال كەلمەكتە. تازا ھاۋانى بولۇق يۇتقان يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى پەشمىتىنى ھىملاپ، كىچىك قوبۇلخانىغا قەدەم تاشلىدى. ئۇ بېشىنىڭ قاتتىق قېيۇاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. بىر زۇمدا تەڭپۇڭلۇقىنى يوقاتتى ـ دە، خوتەن گىلىمىنىڭ ئۇستىگە يىقىلدى.

مەزمۇت ئىشىكنىڭ كەينىدە تۇرۇپ، پېشايۋان تەرەپتىن كېلىۋاتقان ھەربىر تېۋىشنى كۆزىتىۋاتقان بىرنەچچە ئادەم دەررۇ مۇھەممەت خانىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى.

ئوردا ھۆكۈمدارىنىڭ قېشىغا كىرگەنلەرنىڭ ئارىسىدا ئىشىك ئاغا، خانىنىڭ شەخسىي كاتىپى، تېۋىپ ۋە مۇھاپىزەتچىلەر بار ئىدى. ئۇلار مۇھەممەت خانىنى ئاۋايلاپ كۆتۈرۈپ، كىچىك قوبۇلخانىدىكى تەختكە ياتقۇزدى.

لېكىن تېۋىپ مۇھەممەت خانىغا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئۇنى ياتاق بۆلمىسىگە يۆتكەش قارار قىلىندى.

هوشىغا كەلگەن مۇھەممەت خان ئوڭ قولىنىڭ ئىشلىمەيۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئەمما ئۇ نۇتقىنى يوقاتمىغان ئىدى. ئۇنىڭ خىرەلەشكەن كۆزلىرى ئوردا ئەھلىنى چارلاپ، ئاخىرى ئىشىك ئاغىدا توختىدى.

ئۇ خانغا بېشىنى يېقىن ئاپىرىۋېدى، مۇھەممەت خان پىچىرلىدى:

ــ شادى غوجا. شادى غوجا قېنى؟

ئىشىك ئاغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەيتتى. ئىشىك ئاغىنى ھەيران قالدۇرغىنى مۇھەممەت خان ئوغلى ـ تەخت ۋارىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالمىغانلىقى، ئۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقى توغرىلىق سورىمىغانلىقى، باش ۋەزىرنىڭ نەدىلىگىنى سۇرۇشتۇرمىگەنلىگى ئىدى.

ئۇ ئوردىدا ھېچقانداق لاۋازىم ئېگىلمەيدىغان ۋە ئۆزىنىڭ قېرىنداش ـ تۇغقىنىمۇ ئەمەس يىگىرمە بىر ياشلىق يىگىت ھەققىدە سورىدى.

مۇھەممەت خانىنىڭ جاۋاب كۆتۈۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەن ئىشىك ئاغا خاتىرجەم ۋە غەمكىن سۆزلەشكە تىرىشتى:

ــ شادى خوجىغا ئادەم ئەۋەتتۇق، ئالىي ھەزرەتلىرى. ئۇ ھازىر كېلىدۇ، ـ دېدى.

مۇھەممەت خان كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇ تا شادى غوجا كەلگۈچە شۇنداق ياتتى.

ھەتتا بىمارىنىڭ قېنىنى ئېقىتماقچى بولغان تېۋىپىنىڭمۇ خانىنى بىئارام قىلىشقا جۈرئىتى يەتمەيۋاتاتتى.

شادى خوجىنى ئوردا دەرۋازىسى يېنىدا قارشى ئالغان شىغاۋۇل ئۇنى خانىنىڭ ياتاق بۆلمىسىگە ئۇزاتقاچ، ھۆكۈمدارنىڭ تۇيۇقسىز ئاغرىپ يېقىلغانلىقىدىن ۋاقىپ قىلدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

پەرىشان بولغان شادى غوجا كەڭ هويلىدا كېتىپ بېرىپ مۇھەممەت خاننى چارچىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن، سۆھبەتنى قانداق قۇرۇش كېرەكلىكى توغرىلىق ئويلاندى.

ئوردا بىناسىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەن شادى غوجا يۈمشاق تېرە ئۆتۈكىنىڭ سىرتىدىن كىيۈالغان كالىچىنى يېشىپ، مەخسۇس تەكچىگە قويۇۋېتىپ: «بۇنداق ۋەزىيەتتە، ئەگەر پايدا بولۇپ قالسا، پەقەت سوئاللارغا جاۋاب بېرىش كېرەك، خالاس»، دېگەن قارارغا كەلدى.

ئوردا سارىيىنىڭ جىمى بۆلمە، دەھلىزلىرىنىڭ ئېدىنىگە سىلىنغان يۈمشاق گىلەملەر ئۇستىدە كېتىپ بارغان شادى غوجا خانلىقنىڭ مۇھەممەت خان ۋاپاتىدىن كېيىنكى تەرەققىياتى توغرىلىق مۇلاھىزىلەر بىلەن بەند ئىدى...

مۇھەممەت خان ئۆزىنىڭ ياتاق بۆلمىسىدە كەڭ تەختتە ياتاتتى. بۇ ئۇنىڭ ھەر كۈنى ئۇخلايدىغان ئورنى ئەمەستى. ئۇ غايەت زور بۆلمىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. تەخت سول بۇلۇڭغا جايلاشقان بولۇپ، تېۋىپ بىلەن ئۇنىڭ يارەمچىسىنىڭ داۋالاش ئىشلىرىنى بېجىرىشكە قولايلىق يەردە تۇراتتى. تېۋىپ بىمارنى مۇشۇ تەختكە ياتقۇزۇشنى تەشەببۇس قىلغان ئىدى.

ئالدىن - ئالا ئاگاھلاندۇرۇلغان تېۋىپ ۋە ئۇنىڭ يارەمچىسى شادى غوجا مۇھەممەت خان ياتقان تەختكە يېقىنلىشىشى بىلەنلا، ئوردا ئەمەلدارلىرى تۇرغان بۇلۇڭغا ماڭدى.

مۇھەممەت خاننىڭ ئىككى مۇھاپىزەتچىسىلا قالدى تەخت يېنىدا.

ئىشىك ئاغا خانغا بېشىنى ئەككەن ھالدا دېدى:

– ئالىي ھەزرەتلىرى، مۆھتەرەم شادى غوجا ئۆزىنگىزنىڭ

ساقلىقى ھەققىدە ئۇچۇر ئېلىشقا ئىجازەت سورايدۇ.

مۇھەممەت خان ئاستا كۆزلىرىنى ئاچتى ۋە ئۆزىگە يېقىنلىشىۋاتقان شادى خوجىنى كۆرۈپ پىچىرلىدى:

ــ بىزنى خالى قالدۇرۇڭلار.

خان ياتقىدىكىلەر خالىمىغان بىر ئەلپازدا ئىشىك تەرەپ قەدەم تاشلاشتى.

خان ياتقان تەختىدىن ھەتتا مۇھاپىزەتچىلەرمۇ نېرى كەتتى، بىراق ئۇلار باشقىلار ئوخشاش خان ياتقىدىن چىقىپ كەتمىدى ۋە مۇھەممەت خان قالدۇرغان ئاۋۇ ئادەمنى دىققەت بىلەن كۆزەتكۈچىلەرتتى.

ــ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىشقا سانا‌قلىق كۈنلىرىم قالغانلىقىنى سېزىۋاتىمەن، ــ دېدى مۇھەممەت خان شادى خوجىغا ئۇلار خالى قالغاندا. ــ ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ شاپائىتى بىلەن مەن ئون سەككىز يىل تەختتە ئولتۇردۇم. بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئاتىگىز ھەم سىز بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىز يۇرىكىمنى ئېرىتتى.

ئېگىز تەختىنىڭ ئالدىدا تۇرغان شادى غوجا بېشىنى ئېگىپ، خانىنىڭ جانسىز قوللىرىنى تۇتۇپ، لېۋىگە ئاپاردى. ئۇ مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ ئۆزىگە دىققەت بىلەن قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ، قەددىنى رۇسلىدى.

مۇھەممەت خان گېپىنى ئاستا داۋاملاشتۇردى.

ئۇنىڭغا بىرمۇنچە سۆزلەرنى تەلەپپۇز قىلىش ئېغىر كېلىۋاتاتتى. پەقەت ئۇنىڭ نىمجان ھالىتىلا بۇنىڭ سەۋەبچىسى ئەمەس ئىدى، خان ئېيتىشقا تىرىشىۋاتقان سۆزلەر غايەت زور ئەھمىيەتكە ئېگە ئىدى.

ــ سىزنىڭ مېنىڭ باللىرىم بىلەن نەۋرىلىرىمگە ئۇستازلىق

قىلىشىڭىز-مېنىڭ سەممي ئارزۇيۇم. ئۇلارنى ھاياتنىڭ قىيىن پەيتلىرىدە تاشلىمايمەن، دەپ ۋەدە بېرىڭ ماڭا. بۇنداق ئېغىر پەيتلەر تۇرمۇشتا كۆپ بولىدۇ دەپ ئويلايمەن...

مۇھەممەت خان شادى خوجىغا تىكىلىپ قاراپ ياتاتتى. خانىنىڭ جاۋاب كۈتۈۋاتقانلىقىنى چۈشەنگەن شادى خوجا بېشىنى ئېگىپ، تىترەك ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

ــ ئاللاھ بۇيرۇسا!

مۇھەممەت خان بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس لىڭشىتتى. شادى خوجا ئېگىلگەن پېتى كەينىگە شوخشۇپ، ئىشىككە يېقىنلاشقاندا، سەكراتقا چۈشۈۋاتقان خانغا ئۇنىڭ شەخسىي تېۋىپى ئالدىرىدى.

2 - قسسم: شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان

1 - باب: مەملىكەتنىڭ يېڭى ھۆكۈمدارى

يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى - قىرىق ياشلىق شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئوردا سارايىنىڭ غايەت زور بېغىدا سەيلە قىلىپ يۈرىدۇ.

باش باھار بولغىنى بىلەن، ھاۋا تېخى ئىسسىمىغان، ئۆسۈملۈكلەر ھېلى بىخ چىقىرىپ ئۈلگۈرمىگەن. ئەمما شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان يىلنىڭ مۇشۇ پەسلىدە سەيلە قىلىشنى ياقتۇراتتى.

ئۇ تەختكە ئولتۇرۇپ، خانلىق پايتەختى - يارکەنتكە كۆچۈپ كەلگەندىن بېرى ئەزىزانە قەشقەرنى بەكمۇ سېغىناتتى. يارکەنت گۈزەللىك جەھەتتىن قەشقەردىن كەم ئەمەستى، ھەتتا ئارتۇق ئىدى. لېكىن خان ئۇچۇن مەزكۇر شەھەر ھامان يات ئىدى. ئېنىغراقى، ئۇ پايتەختكە ئۆگىنەلمەيۋاتاتتى.

قىرىق ياشقا كىرگىچە، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئۇيغۇرىيەنىڭ كۆپلىگەن شەھەرلىرىدە تۇردى، ئەمما ئۇ قەيەردە ياشىمىسۇن، بۇ شەھەرلەرنى تەسلىكتە تۆزەتتى.

تەبىئىتىدىن مۇلايىم ۋە تەمكىن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئۆزى دۇچار بولغان ۋاقىئەلەرنى مۇناسىپ قوبۇل قىلاتتى، بىرەر نەرسىنى ئۆزگەرتمەسكە تىرىشاتتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

هازىر ئۇ بۇنىڭدىن ئۇچ ئاي ئىلگىرى ۋاپات بولغان ئاتىسى مۇھەممەت خانىنى ئەسلەۋېتىپ، ئىختىيارسىز ئۆزىنىڭ ئۆتكەن ھاياتىنىمۇ كۆز ئالدىغا كەلتۈرمەكتە ئىدى. باغ ئىچىدىكى شېغىل يولدا سەيلە قىلغاچ خىياللارغا بېرىلگەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاندىن خېلى ئاربلىقتا ئۇنى كۆزىتىپ يۈرگەن ئىككى مۇھاپىزەتچىسىدىن باشقا ئادەم يوقتى بۇ يەردە.

ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمىنى شادى غوجا ئەۋەتكەن چاپارمەن يەتكۈزگەنتى ئۇنىڭغا.

چاپارمەن قەشقەرگە يېتىپ كېلىشى بىلەن، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئوردىدىكى تىزگىننى دادىسى بەك ھۆرمەتلەيدىغان شادى خوجىنىڭ ئۆز قولىغا ئالغانلىقىنى چۈشەندى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان دادىسى مۇھەممەتخانغا ئوخشاش «قاراتاغلىقلارغا» قىزىقمىدى. ئۇنىڭغا «ئاقتاغلىقلار» تەلىماتى يېقىنراق ئىدى. بۇ تاسادىپىي ئەمەس، چۈنكى قەشقەردە مۇھەممەت ئىمىن بەرپا قىلغان تەلىمات تەرەپدارلىرى كۆپ ئىدى.

هازىر قەلبىدە ياش شادى خوجىغا مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرگەچ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان، نېمىشقىدۇر، ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشىنىمۇ خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى.

ئۇ قاراشەھەردە تۇغۇلدى. شاھ خان ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تۇتقۇن قىلىپ، مۇشۇ شەھەرگە ئېلىپ كەلگەن. باللىقى گۈزەل قاراشەھەردە ئۆتكەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شاھ خانىنىڭ دادىسىنىڭ نەۋرە ئاكىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، قاراشەھەرگە ئۆچ بولۇپ قالغانىدى. گۆدەك شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت شاھ خانىنىڭ نېمىشقا دادىسى بىلەن ئۇرۇشۇۋاتقانلىقىنى، نېمىشقا ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنى زورلۇق بىلەن گۆرۈدە تۇتۇۋاتقانلىقىنى

چۈشەنمەيتتى.

خان تەختىگە دادىسى ئولتۇرغاندىن كېيىن، يىگىرمە ئىككى ياشلىق شاھ شۇجىدىن ئەخمەت ئاقسۇ بىلەن ئۈچتۇرپاننىڭ ۋالىسى بولۇپ تەينىلەندى. بۇ شەھەرلەرگە ئۇ كۆنەلمىدى.

كېيىنرەك ئۇ قەشقەر بىلەن يېڭىسارغا ۋالىي بولۇپ تەينىلەندى ۋە ئۇ ئۆزىنى ئۇشبۇ شەھەرلەردە ئەركىن ھېس قىلغان.

ئەمدى ئۇنى يەنە قىسىلش ھەم ئوڭايسىزلىنىش تۇيغۇلىرى چۈلغۇالدى.

باش باھارنىڭ ئىزغىرىن شامىلى تېنىنى شۇركەندۈردى بولغاي، شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان پەشمىتىنىڭ ئېتەكلىرىنى ھىملاپ، ياش ئالما دەرىخىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ غولىنى تۇتتى. دەرەخ غولىدىن چىقىۋاتقان سوغنى ھېس قىلىپ، ئالقانلىرىنى قاقتىدە، غايەت زور باغقا ئورۇنلاشقان كۆپلىگەن بۇگلۇكلەرنىڭ بىرىگە قاراپ قەدەم تاشلىدىيۇ، خۇددى بىرنەرسە يادىغا كەلگەندەك، بۇ ئويدىن يالتىيىپ، ئوردا ساراي تەرەپكە بۇرۇلدى.

ئۆزلىرى تەرەپ كېلىۋاتقان خانىنى كۆرگەن مۇھاپىزەتچىلەر توختىدى. ئۇنىڭ يېقىن كېلىشىگە، مۇھاپىزەتچىلەر باشلىرىنى ئېگىپ، بۇيرۇق كۈتتى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان، گويا باغدا ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم يوقتەك، گەپ قىلماي، ئۇلارنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كەتتى. مۇھاپىزەتچىلەر مەلۇم مۇساپە ساقلاپ، ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

شام نامىزى ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغان. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان نامازئۆتەشكە تەييارلىنىش ئۈچۈن، ئىچكەركى بۆلمىگە ماڭدى. جىمى ئوردا ئەھلى - خان ئائىلىسى باشلىق ئىشىك ئاغا، كاتىپ، خىزمەتكار - مالايلار مۇشۇ مەزگىلنى كۈتكەندى، چۈنكى

شام نامازدىن كېيىن، كەچكى غىزاغا ئولتۇراتتى.

دېرىزىلىرى باغقا قارىغان چوڭ بۆلمە ئوردىنىڭ سول قانىتىدا ئىدى. مۇھەممەت خانىنىڭ ئائىلە - تاۋابائىتى نەق شۇ يەردە غىزالىناتتى.

ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان، گىلەملەردىن باشقا، ئوردىدا ھېچنېمىنى ئۆزگەرتمىدى.

بۇگۈنمۇ ئاجايىپ گۈزەل خوتەن گىلىمىنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان شىرە ئەتراپىغا خان ئائىلىسى جۇغى - جەم بولدى. گىلەم «قۇش گىلەم» دەپ ئاتىلاتتى، چۈنكى ئۇنىڭغا ماھىر توقۇمچى ئايالالار رەڭگارەڭ ھەم ئوچۇق - روشەن بوياقلار بىلەن توز، توتىقۇش ۋە باشقا قۇشلارنىڭ نەپىس رەسىمنى چېۋەرلىك بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن.

بۇ گىلەم شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان تەختكە ئولتۇرغان كۈنى ئوردىغا بۈاستە خوتەندىن كەلتۈرۈلگەن.

دادىسىنىڭ دەۋرىدە بۇ گىلەمنىڭ ئورنىدا باشقا گىلەم - يولۋاسلار ئەكس ئېتىلگەن خوتەن گىلىمى بار ئىدى.

شىرەنىڭ ئوچ تەرىپىگە گىلەمنىڭ تۈسىگە ماس پىشىل ئەتلەس بىلەن قاپلانغان شىرىق كۆرپىلەر سېلىنغان. بۇگلۈكنى ياقىلىتىپ قورشالغان ئويما نەقىش بىلەن بېزەلگەن ياغاچلارغا تەكىيىلەر يۆلەنگەن.

ئەڭ ھۆرمەتلىك يەردە - تۆردە - شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت ئولتۇراتتى. بېلىگە تەكىي قويۇپ، باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرغان خان تېخى يېڭىلا ئۆزى سەيلە قىلغان باغقا ھېلىدىن - ھېلى كۆز تاشلاتتى.

ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئانىسى مېھرىنىۋش بېگىم جايلاشقان.

ئېرى مۇھەممەت خانىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، ئۇ جۈدەپ، چىرايى سولغۇنلىشىپ كەتكەنىدى. مېھرىنۇش بېگىم كېيىنكى ۋاقىتلاردا پات - پات ئاغرىپمۇ قالاتتى، سۆز قىلىشقا خۇشتى يوقتى. ئۇ ئىلگىرىمۇ كەم سۆزلۈك ئىدى، ئەندىزە ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلغانلارغا قىسقا جاۋاب بېرىش بىلەنلا چەكلىنەتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ سول تەرىپىدە ئۇنىڭ بەش ياشلىق ئەلتەك ئوغلى ئابدۇلبتىپ ئولتۇراتتى.

شىرەنىڭ بىر بىقىنىدا ھۆكۈمدارنىڭ رەپىقىسى خانۇم پاشا جايلاشقان.

شىرە ئەتراپىغا ئائىلە ئەزالىرى تولۇق يىغىلمىغانىدى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ چوڭ ئوغلى تۆمۈر سۇلتان ئاتىسى يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختىنى ئېگىلىشى بىلەنلا، ئەنئەنە بويىچە، تەخت ۋارىسى سۈپىتىدە قەشقەرگە كەتكەن. ئەينى چاغلاردا دادىسى بىلەن بوۋىسى ئوخشاش، ئۇ قەشقەر بىلەن يېڭىسارغا ۋالىي بولۇپ بەلگىلەنگەن. بۇ كۈنگە قەدەر ئۇ ئون تۆت يىل مابەينىدە ئاقسۇ بىلەن ئۇچتۇرپانغا ۋالىيلىق قىلغان ئىدى.

يېڭى خانىنىڭ قىزى پاشا خانۇم ئىككى يىل مۇقەددەم خۇدابەندى سۇلتانىنىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئىسكەندەرگە تۇرمۇشقا چىقىپ، ئاقسۇدا تۇرۇۋاتاتتى. ئىسكەندەر ئۇشبۇ شەھەرنىڭ ۋالىسى ئىدى. ئېرىنىڭ سادىق جۈپتى بولغان پاشا خانۇم ئىسكەندەر بىلەن تەقدىر قىسمەتلىرىنى تەڭ بۆلۈشەتتى. ئاساسەن ئىسكەندەر مۇرەككەپ ۋەزىيەتلەرنى ئۆزى سادىر قىلاتتى.

— ئانا، سالامەتلىكىڭىز ياخشىمۇ؟ - مېھرىنۇشنىڭ قولىنى تۇتتى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شىرە ئۈستىنى خىلمۇ - خىل نازۇ - نېمەتلەرگە تولدۇرۇۋاتقان ئىشىك ئاغا بىلەن خىزمەتكار -

مالايلارغا كۆز تىكىپ.

ــ رەھمەت، ئوغلۇم.

ــ تېۋىپ تەكشۈرۈپ باقسىمۇ، ئاپا؟

ــ ماقۇل، ئوغلۇم.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئانىسىنى باشقا بىزار قىلمىدى. ئۇ قىسقا سۆزە ئوقۇغاندىن كېيىن، شىرە ئەتراپىدا ئولتۇرغانلار دۇئا قىلىشتى ـ دە، غەزالىنىشقا باشلىدى...

كۈنلەر مۇشۇنداق ئۆتۈۋەردى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئوردىدا خانلىق تەۋەلىرىدە ھەر كۈنى يۈز بېرىۋاتقان يېڭىلىقلاردىن ئۇچۇر ئالاتتى، ھايات، دۆلەت ھەققىدە مۇلاھىزىلەرنى قىلاتتى، ۋالىيلارنى قوبۇل قىلاتتى، باش ۋەزىر بىلەن سودا ـ تىجارەت، قوشنا مەملىكەتلەر بىلەن مۇناسىۋەتلەر توغرىلىق پىكىرلىشەتتى. قىسقىسى، دۆلەتنى باشقۇرۇۋاتاتتى.

ئۇ تەختكە ئولتۇرغان ئۈچ ئاي مانا شۇنداق خاتىرجەم ئۆتتى. ھەممە نەرسە دادىسى III مۇھەممەت خان دەۋرىدىكىدەك ئىدى.

لېكىن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان تاكلا ـ ئەتە بىرەر ئۆزگىرىش يۈز بېرىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى ئۆزىنى. كۈتۈلۈۋاتقان ئۆزگىرىشلەرگە ئۆزىنى قىسمەن گۇناھكار دەپ ھېسابلايتتى. چۈنكى ئۇ تەختكە ئولتۇرغان كۈندىن ئېتىبارەن، مۇشۇ ئۆزگىرىشلەرنى ئۈزى باشلىغان.

باشقىچە ئېيتقاندا، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئىختىيارسىز كۆپلىگەن يىللار داۋامىدا دادىسى قېلىپلاشتۇرغان تەرتىپنى بۇزدى. ئۇشبۇ ئۆزگىرىشلەرگە نارازىلارنىڭ كۆپ بولۇشى تۇرغان گەپ. ھۆكۈمرانلىقى پەقەت تۇرپان تەۋەسى بىلەنلا چەكلىنىدىغان ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ مسالى كۆپايە. گەپ

بۇ يەردە زىددىيەتنىڭ ئۇزاققا بېرىپ، بارماسلىقىدا.

2 - باب: خانۇم پاشا

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ رەپىقىسى خانۇم پاشا قەشقەردە تۇغۇلۇپ، شۇ شەھەردە چوڭ بولغان. ئۇ ئۆمرىدە قەشقەردىن سىرتقا چىقىپ كۆرمىگەچكە، باشقا يەردە ياشاشنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. ئۇنىڭ جىمى قەۋم - قېرىنداش، ئۇرۇغ - تۇغقانلىرى - ئاتا - ئانىسى، ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىللىرى، كېچىك ئاپا، تاغلىرى قەشقەرنى جاھانىنىڭ مەركىزى دەپ ھېسابلاشقا يېقىن ئىدى. شۇڭا خانۇم پاشا قەشقەرنى مەملىكەت دائىرىسىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيادىكى تەڭداشسىز شەھەر دېگەن روھتا تەربىيىلەنگەن.

ئۇ ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ - تۆمۈر سۇلتانىنىڭ، پاشا خانۇمنىڭ ۋە كېچىككىنە ئابدۇلېتىپنىڭ كاللىسىدا ئالەمدە قەشقەرگە يېتىدىغان شەھەر يوق، دېگەن چۈشەنچىنى مۇقملاشتۇرغانىدى.

خانۇم پاشانىڭ دادىسى داڭلىق سودىگەر بولۇپ، ئۇنىڭ كارۋانلىرى بۇخارا، ئاگرا، سىئان، ئىسفاخان، تېبرىز، ھەتتا باغدات قاتارلىق كاتتا شەھەرلەرگە باراتتى. كارۋانغا سوپىلارمۇ قوشۇلۇپ، سايادەت قىلاتتى. شۇڭا خانۇم پاشانىڭ دادىسى «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ ئارىسىدا چوڭ نوپۇزغا ئېگە ئىدى.

بۇ ئۇرۇقنىڭ جىمى ئەر كىشىلىرى - ئون ياشلىق ئوغۇل باللىرىدىن تارتىپ «ئاقتاغلىقلارغا» تولمۇ يېقىن ئىدى. مەزكۇر ھەۋەس - ئىشتىياق، مەلۇم دەرىجىدە، قىز باللارغمۇ بېرىلىپ تۇراتتى.

تەخت ۋارىسىغا تۇرمۇشقا چىققان خانۇم پاشا دەسلەپكى كۈنلەردىن تارتىپلا، بەزىدە مەجبۇرەن، بەزىدە بولسا قەتئىي بىر

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

هالدا ئېرى بىلەن سوپىلار رولى ھەققىدە سۆھبەتلەرنى قۇراتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ، ھۆكۈمدارنىڭ ھەرقانداق ۋارىسقا ئوخشاش، قەشقەردە تۇرۇشى كېرەك ئىدى. بۇ ئەنئەنە ھېچبىر ئۆزگەرمەي ساقلىنىۋاتاتتى.

خانۇم پاشازە، بۇ ئەنئەنىدە تەقدىرنىڭ بىر بەلگىسىنى كۆرگەندەك بولاتتى. ئۆزى قەشقەردە تۇغۇلۇپ ئۆسكىنى ئۈچۈنلا ئەمەس. ياق! قەشقەر «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ، مۇنداق ئېيتقاندا، چوڭقۇر يىلتىز تارتقان جايى بولۇپ، شاھزادىلەر ئۇلارنىڭ تەسىرى ئاستىدا ئىدى.

خانۇم پاشانىڭ قېينانىسى مېھرىنۇش بېگىم كېلىنىنىڭ «ئاقتاغلىقلارغا» ئىشتىياق باغلايدىغانلىقىنى بىرىنچى بولۇپ بايقىدى. دەسلەپ ئۇ بۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمىگەن. لېكىن خانۇم پاشانىڭ تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ كىرىپ، ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنى ئاتىسى - دۆلەت ھۆكۈمدارى مۇھەممەت خان بىلەن ئارازلاشتۇرۇشقا تىرىشىۋاتقانلىقىنى ناھايىتى تېز چۈشەندى.

مېھرىنۇش بېگىم ھەر قېتىم قەشقەرگە كەلگىنىدە، ئوغلى بىلەن گەپلىشەتتى. ئەمما شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت ئانىسىغا خوتۇنىغا جەزمەن تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ بىلەن جىددىي سۆزلىشىدىغانلىقىغا ۋەدە بېرەتتىيۇ، ئانىسى يارىكەنتكە كەتكەندىن كېيىن يە ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ قالاتتى، ياكى خوتۇنىنىڭ قاتتىق تەسىرىگە ئۇچرايتتى...

خانۇم پاشا «ئاقتاغلىقلار» بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇشنىڭ لازىملىقىنى ھېچبىر كۈچەنمەيلا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتنىڭ كۆزىنى يەتكۈزەتتى. قېينانىسى ئاخىرقى قېتىم كېلىپ كەتكەندىن

كېيىن، ئايالىلار تۇرىدىغان بىناغا قەدەم تەشرىپ قىلغان ئېرىغا چىنە چەينەكتىكى چاينى قۇيۇپ، پىيالىسىگە ناۋات سالغان خانۇم پاشا پەرۋاسىز قىياپەتتە مۇغەمبەرلىك بىلەن دېدى:

— بىز قەشقەردە ياشايمىز. بۇ يەردە «ئاقتاغلىق» خوجىلار، «قاراتاغلىقلارغا» قارىغاندا، ئابروي - ئىناۋەتكە ئېگە. سىز تەخت ۋارىسى ھەم شەھەر ھۆكۈمدارى سۈپىتىڭىز بىلەن، خوجىلارنى ئۆزىڭىزگە قارشى قويماسلىقىڭىز لازىم. ئەكسىچە، ئۇلارنى قوللىشىڭىز كېرەك.

— ئۇلارنىمۇ، بۇلارنىمۇ كۆرمىگەندەك يۈرىۋەرگىنىم ياخشىدۇر، بەلكىم،- ھەزىل بىلەن گەپكە خاتىمە بېرىشكە تىرىشتى شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت.

ئەتلەس كۆرپىلەردە قوش تەكىيىنى قولتۇقىغا قىسىپ يانپاشلاپ ياتقان شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت بۇ ماۋزۇغا پاراڭلىشىشنى خاھلىمايتتى. بىراق خوتۇنى، قېرىشقاندەك، ئۇنى ھامان جىددىي سۆھبەتكە تارتاتتى.

— ئۆتۈنۈپ قالاي، چاقچاق قىلماڭە. بۇ ھەزىلگە ئايلاندۇرىدىغان گەپ ئەمەس! قەشقەرلىكلەرنىڭ بىرنەچچە ئەۋلادى ئۆزلىرىنى «ئاقتاغلىق» خوجىلار مۇرىتلىرى دەپ ھېسابلانغان.

— قەشقەرلىكلەر، قەشقەرلىكلەر! - تېرىكىشكە باشلىدى شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت. - ئەمما بىلىپ قويكى، يارىكەنتتە «قاراتاغلىقلارنى» مەدھىيىلەيدۇ! يارىكەنت - بىزنىڭ پايتەختىمىز!

بۇ سۆزلەردىن كېيىن، خانۇم پاشا جىمىپ قالدى. شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت بولسىزە، خوتۇننىڭ دەسلەپكى كۇندىنلا ھېس - تۇيغۇسىنى نامايان قىلماي، ئۆزىگە نىسبەتەن سوغ قانلىق بىلەن بىرخىل خاتىرجەملىكى توغرىلىق ئويلاۋاتاتتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

بەزىدە خانۇم پاشا ۋارقىراپ، ئۇنىڭ دۇمبىسىنى تىرناقلىرى بىلەن قاشلايتتى، ئەمما، ھامان ئېرىنىڭ ياش مەشۇقلىرىدەك ئۇنىڭ ھېسىنى قوزغالمايتتى.

خانۇم پاشا پەرزەنتلىرىگە نىسبەتەنمۇ بىزار ئىدى، ئۇ تۇيغۇ - ھاياجانىنى زادىلا بىلدۈرمەيتتى. ئۇ باللىرىنى، خۇددى ئېرىنى سۆيگەندەك، ياخشى كۆرەتتى. بىراق بۇ مۇھەببەت قانداقتۇر بىر تىنچ بولۇپ، كۆزگە تاشلانماتتى.

ئېرىنىڭ غەزىپىنى كەلتۈرۈۋاتقانلىقىنى سېزىپ، خانۇم پاشا ئورۇن بوشتىش ئۈچۈن شەرەنى ئۆزى تەرەپ تارتتى، ئاندىن شاھ شۇجىدىن ئەخمەتنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى - دە، بۇگۈن بۇ ماۋزۇغا باشقا گەپ قىلماسلىق قارارىغا كەلدى.

ئەمما بۇ ماۋزۇغا شاھ شۇجىدىن ئەخمەت ئۆزى سۆز ئاچتى. ئۇ خوتۇنىنى قۇچاقلاپ، قانداقتۇر بىر ئازرۇ ئىچىرە دېدى:

ــ ئەتە ياكى كەچ بىزگە ھامان يارىكەنتكە كۆچۈپ كېتىشكە توغرا كېلىدۇ. نېمە، سەن ئۇ يەردىمۇ ئۆزۈڭنىڭ «ئاقتاغلىقلىرىڭنى» مەدھىيىلىمەكچىمۇسەن؟

خانۇم پاشا جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇ خۇما كۆزلىرىنى ئاستا ياپتى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئۇنىڭ چىرايلىق چېھرىسىگە لەۋلىرىنى تەككۈزدى...

ئاشۇ كۈندىن كېيىن بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى. كۆپ نەرسىلەر ئۆزگەردى. III مۇھەممەت خان ھايات بىلەن ۋىدالاشتى. مېھرىنۇش بېگىمگە قېرىلىق يەتتى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان تەختىگە ئولتاردى.

پەقەت خانۇم پاشانىڭ قەشقەرگە، «ئاقتاغلىقلار» بىلەن ئۇلارنىڭ سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپكە بولغان مۇناسىۋىتى ئۆزگەرمىدى.

خانۇم پاشا پەقەت ئوردا سارايىنىڭ ئايالىلار تۇرىدىغان قىسمىغا ھۆكۈمدارلىق قىلىش بىلەنلا چەكلەنمىدى. ياشانغان مېھرىنىۋش بېگىمنىڭ پەرۋايىسى پەلەك بولغاچقا، ھەممىگە ئۇ خوجايىنلىق قىلىشقا باشلىغان.

خانۇم پاشا ئىمكانقەدەر يۇرتداشلىرىغا يارەملىشىشكە تىرىشتى. كۆپ ئۆتمەي ئۇ ئۆزىنىڭ ئەتراپىغا قەشقەرلىكلەرنى يىغىۋالدى.

خانۇم پاشانىڭ تەلىپى بىلەن شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانغا يېقىن دائىرە قەشقەردىن ياركەنتكە كۆچۈرۈپ ئەكېلىندى. ھەربىيلەر، سودىگەر - تىجارەتچىلەر، سازاندە - مەددادىلار، ھەتتا ھۇنەرۋەنلەرمۇ بار ئىدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا.

ياركەنتنىڭ بازارلىرىدا «شامال باغ» ئوردا سارىيىدا كىچىككىنە بىر قەشقەر بەرپا بوپتەك، دېگەنگە ئوخشاش مىش - مىشلار ئەۋج ئالغانىدى.

باشقىلار قاتارىدا يۇسۇپمۇ ئائىلىسى بىلەن ياركەنتكە كۆچۈپ كەلدى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئۇلارنىڭ تەركىبىدە بولغان ئۇ كېيىنىرەك ئۇنىڭ شەخسىي مۇھاپىزەتچىسى دەرىجىسىگىچە كۆتۈرۈلدى. بۇنداق ئابرۇي، شان - شەرەپكە ئازلا ئادەم ئېرىشەلەيتتى. يۇسۇپ ئۆزىنىڭ خان ھاياتىنى ھمايە قىلىدىغانلىقىدىن بەكمۇ پەخىرلىنەتتى.

مېھرىنىسا ئوغلى ھەم قىزى بىلەن ئوردىدىن ئانچە يىراق ئەمەس تىنچ بىر مەھەللىگە ئورۇنلاشقان. يۇسۇپنىڭ كۆپ ۋاقتى ئوردىدا ئۆتەتتى. ئۇنىڭغا ۋە يەنە ئۇچ مۇھاپىزەتچىگە بۇ يەردە چوڭ بۆلمە ئاجرىتىلغان ئىدى.

مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ ھەممىسى قەشقەرلىكتى. بۇ تۆت مۇھاپىزەت-چىنىڭ ئائىلىلىرىگە غەمخورلۇقنى خانۇم پاشا ئۆز ئۆستىگە

ئۇيغۇر كتاب تورىيىتى
www.uyghurkitap.com

ئالغانىدى.

خانۇم پاشا ئاياللار ئارىسىدا پات - پات سورۇن ئۇيۇشتۇراتتى. غىزالىنىپ، دۇتار، تەمبۈر چېلىپ، ئاماننىساخان ۋە «ئون ئىككى مۇقام» توغرىلىق سۆھبەتلەرنى قۇراتتى. خانۇم پاشا بۇنداق سۆھبەتلەرنىڭ ئارىسىغا «ئاقتاغلىقلار» بىلەن «قاراتاغلىقلارنىڭ» رىقابىتى ھەققىدىكى گەپلەرنىمۇ ئۇستىلىق بىلەن قىستۇرىۋېتەتتى.

ئۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ تەرىپىنى ئالاتتى. خانۇم پاشا بۇنى يوشۇرمايتتى.

بەزىدە ئۇ ئۆزىنىڭ يارکەنتتە ئىكەنلىكىنى يادىدىن چىقىرىپمۇ قوياتتى.

3 - باب: تۇرپان ۋالىسىنىڭ دەۋاسى

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان پەرەز قىلغاندەك، ئۇنىڭ «تىنىمسىز» كىچىك دادىسى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزىنى كۆپ كۈتكۈزمىدى. ئاساسىي مەقسىتى - خانلىق تەختىگە ئولتۇرۇشنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئۈمىد قىلغان ئۇ مۇھەممەت خاننىڭ قىرقىدىن كېيىن دەرھال ئەمەلىي ھەرىكەتلەرگە كىرىشتى.

بۇ قېتىم ئۇ خاتالىقلارغا يول قويماسلىققا تىرىشتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان مەرھۇم خۇدابەندىنىڭ قاراشەھەردە ھۆكۈمدارلىق قىلىۋاتقان ئوغلى مۇھەممەت ھاشىمنى ئۆزى تەرەپكە تارتىشنى ئويلىدى. ناۋادا ئوڭۇشسىزلىق يۈز بەرسە، ئابدۇرېھىم سۇلتان كۈچ قوللىنىشقا تەييار ئىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ھەممە نەرسىنى ئەقىل تارازىسىدىن ئۆتكۈزۈپ بولغانىدى. ئۇ مۇھەممەت ھاشىمغا يېقىنلىشىشنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى چۈشىنەتتى، چۈنكى مۇھەممەت ھاشىم دادىسى خۇدابەندىنى نەق

ئابدۇرېھىم بىلەن مىرزا شاھنىڭ غۇلاتقانلىغىنى ئېنىق بىلەتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئابدۇرېھىم مۇھەممەت ھاشىمنى ئەڭ بولمىسا ۋاقتىلىق ئىتتىپاقلىششقا قايىل قىلمەن، دەپ ئۈمىد قىلاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئابدۇرېھىم سۇلتان بۇنىڭدىن ئون تۆت يىل ئىلگىرى يۈز بەرگەن ۋاقىئەلەرنىڭ ھازىر يارکەنتکە ھاکىملىق قىلۋاتقان مىرزا شاھقا ئارتماقچى بولدى.

لېكىن مۇھەممەت ھاشىم ئابدۇرېھىمنىڭ چاپارمىنىى قوبۇل قىلمىدى. ئۇ تۇرپان ۋالىسى بىلەن مۇتلەق مۇناسىۋەت باغلاشنى خاھلىمايدىغانلىقىنى قەتئىي بىلدۈردى. بۇنىڭغا ئابدۇرېھىم سۇلتان ھەيران بولمىدى.

ئەكسىچە، ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزىنىڭ سۇلھى قىلىشقا ئۇرۇنۇپ كۆرگەنلىكىدىن مىننەتدار بولۇپ، «پاك ۋىجدان» بىلەن قاراشھەرگە بېسىپ كىرىشكە تەييارلىقىنى باشلىۋەتتى.

ئەسلىدە قاراشھەرنى ئىشغال قىلىش ھازىرلىقى ئاكىسى مەرھۇم مۇھەممەت خان بىلەن توقۇنۇشقان پەيتتىن، يەنى ئاخىرقى تۆت يىل داۋامىدا تەدرىجىي ئەملگە ئېشىۋاتاتتى.

شۇ چاغدا، 1605 - يىلى، مۇھەممەت خان ئەۋەتكەن ياش شاھزادىلەرگە - تۆمۇر سۇلتان بىلەن مۇھەممەت ھاشىمغا - ئابدۇرېھىمنى قاراشھەردىن قوغلاپ چىقىرىش مۇمكىن بولغىنى بىلەن، تۇرپاننى ئالالمىغان ئىدى.

مۇشۇلارنى ۋە شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خاننىڭ خان تەختىدە تېخى مۇستەھكەملىنىپ بولمىغانلىقىنى ھېسابقا ئالغان ئابدۇرېھىم سۇلتان ئاردىدىن تۆت يىل ئۆتۈپ، يۇرۇش قىلىش قارارىغا كەلدى.

تۇرپاندىن چىققان ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ قوشۇنى يۇرۇش ئۇتۇقلۇق ئاياغلاشسا، كۇچار بىلەن بايغا ئاتلىنىشنى نىيەت قىلدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ چاپارمىنى كۆزدىن غايىب بولۇشى بىلەنلا، مۇھەممەت ھاشىم قاراشەھەر ھاكىمى بىلەن ئاتلىق لەشكەر باشلىقىنى چاقىرتتى.

ــ قامالغا تەييارلىنىشىمىز كېرەك! ئابدۇرېھىم سۇلتان «مېھمانغا» كېلىشى مۇمكىن! ــ ئەسەبىيلەشكەن قىياپەتتە دېدى مۇھەممەت ھاشىم.

قاراشەھەرنىڭ ھاكىمى ــ دۇمچەك، ئاق چاچلىق كىشى مەيۈس ھالدا بېشىنى چايقاپ، پەس ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

ــ بىز ئۇلارغا تاقابىل تۇرالمايمىز. قاراشەھەر مۇداپىئەگە تەييار ئەمەس.

مۇھەممەت ھاشىم ئۇنى ئاڭلىمىغان ئەلپاز كۆرسەتتى. ئۇ ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا يېقىن كېلىپ:

ــ سىز نېمە دەيسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

جاۋاب قايتۇرۇشتىن بۇرۇن ئاتلىق لەشكەر باشلىقى ساقلىنى سىلاۋېتىپ، ئېنىق ۋە كۆتۈرەڭگۇ ئاۋازدا:

ــ تۇرپانلىقلارغا قارشى تۇرۇش ئاسان بولمايدۇ، ئەگەر بىزگە يارەدەم كەلمىسە...، ــ دېدى.

ئاتلىق لەشكەر باشلىقىنىڭ سۆزىنى ھەممە ئۆز دەرىجىسىدە چۈشەندى. گەپ بۇ يەردە يارىكەنتتىن كېلىدىغان يارەدەم ھەققىدە بولمايۋاتاتتى. ئەلۋەتتە، مۇھەممەت ھاشىم شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خانغا چاپارمەن ئەۋەتىدۇ، لېكىن ئۇ يەردىن يارەدەم كېلىپ ئۈلگۈرمەيدۇ.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ھۇجۇمىنى قايتۇرۇشنىڭ پەقەت بىرلا يولى ــ قالماقلارغا مۇراجىئەت قىلىش يولىدا ــ مەۋجۇت ئىدى. ئۇلار، قالماقلار، مەلۇم مۇكاپات ئۈچۈن ھەرقانداق جەڭگە كىرەتتى.

مۇھەممەت ھاشىمنى بىر - بىرىگە زىت تۇيغۇلار تىت - تىت قىلىۋاتاتتى. ئۇ كۆپىپارلاردىن ئۆز ۋەتەنداشلىرىغا قارشى ئۇرۇشۇشنى ئىلتىماس قىلماقچى. بۇ، سىلىق ئىپتقاندا، ئانچە توغرا ئەمەس.

ئەمما ئىلگىرى بۇنداق ئۇسۇلنى كۆپلىگەن خانلار قوللانغان.

مۇھەممەت ھاشىم بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆزىنىڭ ياش ھاياتى چاقماق تېزلىكىدە ئۆتتى. ئۇ دادىسى خۇدابەندىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنى ئەسلىدى. خۇدابەندى ئابدۇرېھىمنىڭ جىيەنى ئىدى. ئەمدى مانا ئابدۇرېھىم ئۆزىگە، مۇھەممەت ھاشىمغا، تەھدىت سېلىۋاتىدۇ.

قاراشەھەرنىڭ ھاكىمى بىلەن ئاتلىق لەشكەر باشلىقى سەۋرلىك بىلەن كۆتمەكتە. ئۇلار مۇھەممەت ھاشىمغا ئۆزلىرىنىڭ پىكرىنى تاڭالمايتتى. ئۇلار، ھەر ھالدا، گۇمانلىنىۋاتاتتى. بۇ تەكلىپنى ئاتلىق لەشكەر باشلىقى بەردى، شەھەر ھاكىمى قارشى بولمىدى.

ئۇلارغا ئاسان ئىدى، ئۇلاردا مۇھەممەت ھاشىم بىلەن ئابدۇرېھىمنى باغلاپ تۇرغان قېرىنداشلىق رىشتىلىرى يوق ئىدى.

مۇھەممەت ھاشىم قاراشەھەرنىڭ چېتى كۆرۈنۈپ تۇرغان دېرىزىنىڭ يېنىغا كەلدى. شەھەر قەدىمىي كارۋان يولىنى قاق ئىككىگە بۆلۈپ تۇراتتى. مۇھەممەت ھاشىم ئۇشتۇمتوت بۇنى ھازىر بىلىۋاتقاندەك سەزدى ئۆزىنى.

يولغا پۈتكۈل زېھنى بىلەن قاراۋاتقان مۇھەممەت ھاشىم تۇرپان تەرەپكە تارتىلغان يولنىڭ قانداقتۇر بىر كۈل رەڭ تۇسلۇك ۋە ئۇتتۇر ئىكەنلىكىنى بايقىدى.

كۇچار يولى، ئەكسىچە، ئەگرى - بۈگرى بولۇپ، بەئەينى جىلۋىدار تاسمىدەك، دۆڭ - تۆپىلەرنى ئايلىنىپ ئۆتەتتى. يول ھەرخىل تۇسلۇك ئىدى: كۈل رەڭ - قوڭۇر تۇس تۇرۇپلا قارامتۇ -

سىرىق رەڭگە ئۆلىشىپ كېتەتتى.

مۇھەممەت ھاشىم يولغا قاراۋېتىپ خىياللارغا پاتاتتى. بۇ زېمىندىكى شەھەرلەرنىڭ، ئۇلارنى بىر - بىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرغان يوللارنىڭ ئۆزى ۋە ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۇچۇن جانجان تەۋە، ئانا دىيار ئىكەنلىكىنى، ئەمما ئۇشبۇ زېمىننىڭ جاڭجال - ماجرا نىشانىغا ئايلىنىۋاتقانلىقى توغرىلىق ئېچىنىش بىلەن ئويلىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە چوڭقۇر ئەپسۇسلىنىش بىلەن مەزكۇر زېمىننىڭ تەقدىرىنى كەلگۈسىدە قالماقلارنىڭ ھەل قىلىدىغانلىقىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

مۇھەممەت ھاشىم ھەممىنى چۈشىنەتتى، لېكىن قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتىن چىقىشنىڭ باشقا ئامالىنى تاپالمايۋاتاتتى.

ئۆزبېكنىڭ قارارىنى كۈتۈپ تۇرغان قاراشەھەرنىڭ ھاكىمى بىلەن ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا بۇرۇلغان مۇھەممەت ھاشىم سۆز ئاچتى:

ــ ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ قوشۇنىغا ئازراق بولسىمۇ تاقابىل تۇرالايدىغان جىمى كۈچلەرنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈشنى بۇيرۇق قىلىمەن. ــ ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ئۇشبۇ قارارنى ناھايىتى تەسلىكتە قوبۇل قىلغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

مۇھەممەت ھاشىم شۇك بولۇپ قالدى. ئاۋۇ ئىككىسىمۇ سۈكۈت ساقلىماقتا. شەھەر ھاكىمى بىلەن ئاتلىق لەشكەر باشلىقى ئۆزلىرىنىڭ سالاھىيىتىدىكى ھەممە ئىشنى بېجىرىپ بولدى. ئۇلار ئېنىق قارار كۈتۈۋاتاتتى.

ــ قالماقلارنىڭ تەيجىسىگە چاپارمەن ئەۋەتىڭلار. يالالنما كۈچسىز ھالىمىز خاراب، ــ دېدى ئاخىرى مۇھەممەت ھاشىم.

4 - باب: كۇچارنىڭ غۇلىشى

تۇرپانلىقلار بىلەن قاراشەھەرلىكلەر دالادا جەڭ قىلدى. قالماق لەشكىرىنى كۆرگەن مۇھەممەت ھاشىم ستراتېگىيەنى ئۆزگەرتتى. ئۇ سېپىل ئىچىگە بېكىنىۋېلىپ، شەھەرنى مۇداپىئە قىلىش غايىسىدىن ۋاز كەچتى. ئوچۇق مەيدانىدا ئۇرۇشۇشقا بەل باغلىدى.

قارشى تەرەپلەر سەرۋازلىرىنىڭ سانى، قالماقلارنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا، باراۋەر ئىدى. ئەمما بۇ ھال ئابدۇرېھىم سۇلتاننى قىلچىلىكمۇ تەشۋىشلەندۈرمىدى، چۈنكى ئۇ مۇھەممەت ھاشىمغا قارىغاندا يالالنما قالماقلارنىڭ پسىخولوگىيىسىنى ياخشى بىلەتتى.

ئوڭ تەرەپتە ئارىلىقى ئاراش - ئاراش سەپ تۈزۈپ تۇرغان قالماق لەشكىرىنى كۆرگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان ھەممىنى چۈشەندى. ئۇ مۇھەممەت ھاشىم بىلمەيدىغان نەرسىنى چۈشەندى ۋە دەرھال ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي، ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا بۇيرۇدى:

— جەمى كۈچىنى مېنىڭ قېرىندىشىم قوشۇنىغا قارىتىڭلار. قالماقلارغا بىر تالمۇ ئوقيا تەگمىسۇن!

— ئۇلار ئۆزلىرىمۇ چەتتە تۇرىدىغۇ، - دېدى تەئەججۈپ ئىچىرە لەشكەر باشلىقى توسۇن ئېتىنى ئاران تىزگىنلەپ.

— بۇ بىھاجەت ئەمەس. قالماقلار جەڭگە كىرمەيدۇ. مەن بۇنىڭغا كامىل ئىشىنىمەن.

— ئۇنداقتا، تەخسىر، ئۇلار بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدى؟

ئابدۇرېھىم كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇ ئوڭ قولىنى كۆتۈردى. ئوقياچىلار دەررۇ چۈشەندى - ئۇلار قوراللىرىنى بەتلىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئابدۇرېھىم ئۆز مۇلازىملىرى بىلەن جەڭ

ئۇيغۇر كتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

بولىدىغان مەيداننىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى دۆڭگە بۇرىدى ئاتلىرىنىڭ بېشىنى.

ھەر ئىككى تەرەپكە يادىن ئۇزۇلگەن ئوقلار مۆلدۈردەك ياغدى. ئەمما بۇ ئۇزاق سوزۇلمىدى. ئارىلىق خېلى چوڭ بولغاچقا، بۇنىڭدىن پايدا ئاز ئىدى. جەڭنىڭ قىلىچۋازلىق، نەيزىۋازلىق بىلەن ھەل بولىدىغانلىقىنى ھەممە چۈشىنەتتى. يالىرىدىن ئوندىن ئوق ئۇزگەن ئوقياچىلار سەپنى بۇزماسلىققا تىرىشىپ، ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ئاتلىق لەشكەر ئۈچۈن يول ئاچتى.

ئابدۇرېھىم ئۆز سەرۋازلىرىنىڭ ئاتلىرىنى ھۆكۈرەك تاشلىتىپ، مۇھەممەت ھاشىم ئاتلىق لەشكىرى بىلەن ئېلىشىشنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇردى. بىر كەمدە ئۇنىڭ چېھرىسىدە كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تەخمىنى تەستىقلاندى: بىرنەچچە دەقىقە كۆزىتىپ تۇرغان قالماقلار ئاتلىرىنى جەڭ مەيدانىغا ئەمەس، دۆڭلۈك تەرەپكە چاپتۇردى.

مۇھەممەت ھاشىم يېڭىلىپ قالدى. ئەگەر ئۇ قالماقلارنىڭ بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى بىلگەن بولسا، شەھەر ئىچىگە بېكىنمۈلىپ، مۇداپىئەلەنگەن بولاتتى، ئاتلىق لەشكىرىنى ھۇجۇمغا سالمايتتى.

ئەمدى مانا ئۆز لەشكىرىنىڭ رەقىبىدىن ئاز ئىكەنلىكىنى بايقىغان مۇھەممەت ھاشىم ئەتراپىغا كۆز تاشلاپ، خۇددى قاپقانغا چۈشكەن يىرتقۇچ مىسالى، نېمە قىلىشنى بىلمەيۋاتاتتى.

— چېكىنىش كېرەك، تەقسىر، — دەپ ۋارقىرىدى مۇھەممەت ھاشىمنىڭ يېقىنلىرىنىڭ بىرى.

مۇھەممەت ھاشىممۇ ھايات قېلىشنىڭ باشقا يولى يوق ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى. ئۇ بىرنەچچە تۇرپانلىق بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان، قانغا

مىلەنگەن ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا نەزەر تاشلىدى - دە، گەپ قىلماي، ئېتىنى كۈچار يولىغا سالدى.

ئۇنىڭ كەينىدىن بىرنەچچە ئادەمدىن ئىبارەت مۇلازىملىرى - چېكىنىشكە بۇيرۇق بەرگەن ھەربىي باشلىقلار بىلەن نۆكەرلەر - ئاتلىرىنى قامچىلىدى.

چېكىنىش بۇيرۇغىنى ئالغان مۇھەممەت ھاشىمنىڭ قوشۇنى تەرتىپ - ئىنتىزامنى ساقلىغان ھالدا جەڭدىن چىقىشقا تىرىشتى.

ئەمما كۈتۈلمىگەن ۋاقىئە يۈز بەردى. مۇھەممەت ھاشىم تەكلىپ قىلغان يالالانما قالماقلار يارەملىشىشنىڭ ئورنىغا چېكىنۋاتقان قاراشەھەر مۇداپىئەچىلىرىگە ھۇجۇم باشلىدى.

بۇنى ھېچكىم، ھەتتا ئابدۇرېھىمۇ كۈتمىگەنىدى. ئابدۇرېھىم قالماقلار قاراشەھەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىشقا قاتنىشىدۇ دەپ ئويلىغان. ئەمما ئۆزلىرىنى يالالىغانلارغا قارشى ھۇجۇم قىلىدۇ، دەپ ھەرگىزمۇ خىيالىغا كەلتۈرمىگەن ئىدى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇرېھىم بۇ ۋەزىيەتنى ئۆز پايدىسىغا پايدىلانماقچى بولدى. ئۇ قالماقلارنى مۇھەممەت ھاشىمنىڭ قوشۇنىنى قوغلاش پۇرسىتىگە ئېرىشتۈردى ۋە ئۇلارنى كۈچارغا بولغان يۈرۈشكە قاتنىشىشقا مەجبۇرلىدى.

ئابدۇرېھىم ئۆزى باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزمەكچى بولدى. ئۇ قاراشەھەر بىلەن كۈچارغا ئۇزۇل - كېسىل نازارەت ئورنىتىشقا بەل باغلىدى...

كۈچارغا يېتىپ كەلگەن مۇھەممەت ھاشىم ئۇ يەردە پەقەت ۋاقىتلىق باشپاناھ تاپتى، خالاس.

شەھەر پۇقرالىرى ئۇنى كۈچارغا كىرگۈزدى. لېكىن ئۇلار ناۋادا ئابدۇرېھىم سۇلتان قوشۇنى شەھەر سىپىلىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولسا،

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇلارغا قارشى تۇرۇشقا ئاجىز ئىكەنلىكىنى بىردىن ئاگاھلاندۇردى.

كۇچار چېگراغا يېقىن ئاھالىلىك جاي بولمىغاچقا، ئۇلارنىڭ مەۋجۇت ئازراق ئاتلىق لەشكىرى تۇرپان قوشۇنىغا قارشى تۇرالمايتتى.

مۇھەممەت ھاشىمنىڭ كۇچار پۇقرالىرىنىڭ شەرتىگە كېلىشىشتىن باشقا ئىلاجى يوقتى. ئۇ قەلبىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە يارکەنتتىن ياردەم ئابدۇرېھىم قوشۇنىدىن بۇرۇنراق يېتىپ كېلىدۇ، دەپ ئۈمىدلىنەتتى...

* * *

تۇرپان ئۇيغۇرلىرى بىلەن جۇڭغار قالماقلىرىنىڭ بىرلەشكەن قوشۇنى تەڭرىتاغ تىزمىلىرىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، كونا يول بىلەن كۇچارغا ئاتلاندى.

يۈرۈشكە كېتىپ بارغان ئابدۇرېھىم ناۋادا چاقماق تېزلىكىدە غەلىبە قازانسا، قالماقلارنىڭ ياردىمىدىن پايدىلىنىپ، باينى ئىگىلىۋېلىشنى قارار قىلدى. ئاندىن ئاقسۇغا ھۇجۇم قىلىشنى ئويلاشتى. بۇ باسقۇچتا ئۇ مۇشۇلارنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولدى.

ئابدۇرېھىمنىڭ يېنىدا ئېتىنى دېۋىتىپ كېلىۋاتقان قالماق تەيجىسى مۇھەممەت ھاشىمدىن يۈز ئۆرۈپ، ئابدۇرېھىم تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەنلىكىگە خىجىل بولغان بىر كۆرۈنۈشتە زۇۋان سۈردى:

— تۇرپان قەشقەر بىلەن يارکەنتكە قارىغاندا دائىم بىزگە يېقىن ئىدى. بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىزمۇ تۇرپانلىقلارنى قوللىغان.

ئۇ بىر دەقىقە جىمىپ قالدى، ئاندىن ئىشەنچلىك بىر ئاۋازدا قوشۇمچە قىلدى:

— ياش ھۆكۈمدار... قاراشەھەرنىڭ سابىق ھاكىمى يارکەنتتىن بەلگىلەنگەن. مەن بۇنى بىلىمەن! شۇڭا بىز ئۇنى قوللىمىدۇق.

ئابدۇرېھىم تەيجىنىڭ ساددىلىقىغا ئىچىدە كۈلۈپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇش بىلەنلا چەكلەندى.

«بۇ تەيجى مۇھەممەت ھاشىمنىڭ تۇرپانىنىڭ سابىق ۋالىسى خۇدابەندىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلسۇن، - خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ئابدۇرېھىم. - ئومۇمەن، پۈل - بىسات ئۇچۇن ھەممە نەرسىگە تەييار بۇ ياللانما بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ھەققىدە نېمە بىلەتتى؟! ئۇ مۇشۇ زېمىندا قەد كۆتۈرگەن ۋە ئۆز ئىختىيارى بىلەن چىڭگىز خانغا قوشۇلغان ئۇيغۇر دۆلتى - تۇرپان ئۇيغۇر ئىدىقۇتلىغى ھەققىدە ھەتتا ئاڭلاپمۇ باقمىغان بولسا كېرەك. تۇرپان ئىدىقۇتلىغى - زە، بەش يۈز يىل ھۆكۈم سۈردى - دە!»

شۇ ئەسنادا ئۆزىگە جاۋاب قايتۇرمىغانلىقىغا خاپا بولۇپ قالغان تەيجى يەنە ئېغىز ئاچتى:

— بىزدە، قالماقلاردا، ئەجدادىمىز - ئۇلۇغ چىڭگىز خانىنىڭ روھى بار. جەڭدە بىزگە تەڭ كېلىدىغان ھېچكىم يوق. ئەمما بىز ئۆزىمىز ھۆرمەت قىلىدىغان ئادەملەر تەرەپتە ئۇرۇشمىمىز. مانا ھازىرمۇ مېنىڭ نويانلىرىم كۈچارغا يول ئالدى، چۈنكى بىز سىزنى، مۆھتەرەم تۇرپان ھۆكۈمدارىنى، بەك ئىززەتلەيمىز.

تەيجىنىڭ بۇ سۆزلىرى يەنە ئابدۇرېھىمنىڭ كۆلكىسىنى كەلتۈردى. ئەمما بۇ قېتىم ئۇ يوروتۇپ كېلىۋاتقان ئېتىنى توختىتىپ، قالماققا مەنىلىك باقتى.

— لېكىن مېنىڭدىمۇ چىڭگىز خانىنىڭ قېنى بار - دە!

قالماق تەيجىسى ئاتتىن يېقىلىپ چۈشكىلى تاس قالدى. ئۇ ئېتىنىڭ چۈلۈۋۈرىنى شۇنداق تارتتىكى، ئۇنىڭ پاكار، ئەمما ئۇيناقلاپ تۇرغان بايتىلى چاپچىپ توختىدى.

ئۇشبۇ يېڭىلىق تەيجىنى بەك تەئەججۇپلەندۇردى. ئۇ ئۆزىدىن يىراقلىشىۋاتقان ئابدۇرېھىمغا بىرنەچچە دەقىقە قاراپ تۇردى - دە، ئۆتۈكى بىلەن ئېتىنىڭ بىقىنىنى تېپىپ، ئۇنى دېۋېتتى.

ئۇ ئابدۇرېھىمغا سىكارىيان بېقىپ، خېلى ۋاقىت جىم ماڭدى. پەقەت كۆن ئولتۇرۇپ تەكلىماكانغا ئۆزىنىڭ گۆنسىز نۇرىنى چېچىۋاتقان چاغدىلا سورىدى:

ــ لېكىن سىلەر تەڭرىگە - ئاسمانغا چوقۇنمايسىلەرغۇ!

ئابدۇرېھىم جاۋاب بېرىشتىن بۇرۇن، ئوڭ قولىنى كۆتۈردى. ئارام ئېلىشقا توختاش توغرىلىق بۇيرۇق ئاڭلىنىپ، لەشكەرلەرگە يەتكۈزۈلدى. ئابدۇرېھىم ئاتتىن چۈشۈپ، يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلگەن مۇھاپىزەتچىسىگە چۈلۈۋۈرنى تۇتقۇزغاندىن كېيىنلا جاۋاب بەردى.

ــ بىز قۇدرەتلىك ئاللاهقا ئىتائەت قىلىمىز. بۇنىڭدىن ئارتۇق گۈزەللىك يوق!

ئابدۇرېھىم ئۆزىنى قانداق تۇتۇشنى بىلمەيۋاتقان تەيجىگە قاراپمۇ قويماي، مۇھاپىزەتچىسىنىڭ قولىدىكى نەپىس مىس قۇمغاننى ئېلىپ، تاھارەت ئېلىشقا ماڭدى. شام نامىزى يېقىنلىشىپ قالغانىدى...

يۇرۇشنىڭ نەتىجىسى ئېنىق ئىدى. مۇھەممەت ھاشىم مۇداپىئەلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئېگە ئەمەستى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان تەكرار ئاممىۋى قان تۆكۈشنى خالمايتتى. شۇڭا ئۇ كۈچارغا چاپارمەن ئەۋەتتى. چاپارمەن مۇھەممەت ھاشىمغا شەھەرنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن بېرىپ، غالىپكارنىڭ مەرھەمىتىگە سىغىنىپ، تەسلىم بولۇش تەكلىپى يېزىلغان مەكتۇپنى تاپشۇرۇشى لازىم ئىدى.

ئابدۇرېھىم مەكتۇپىدا تۆۋەندىكى سۆزلەر بار ئىدى:

«بىز بۇ يەرگە ئىسيان كۆتۈرۈش ئۈچۈن كەلمىدۇق، ئىتتىپاقلىشىپ، ئۆزىمىزنىڭ مىراسىمىز بولغان يارکەنتنى تەلەپ قىلىش ئۈچۈن كەلدۇق».

ئۆزلىرىنىڭ قېرىنداش ئىكەنلىكىنى ھەمدە ئۆزىنىڭ ئاقسۇغا كېتىشىگە ئىمكانىيەت بېرىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن مۇھەممەت ھاشىم ئۆز ئەمرلىرى بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ تەلىپىگە بويسۇندى.

مۇلازىملىرى بىلەن قاراشھەردىن قېچىپ، كۇچارغا كېلىۋالغان مۇھەممەت ھاشىم ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئالدىغا چىقتى. كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئۇ كەچۈرۈم سوراپ، باش ئەگدى.

ئاندىن ئۇلار ئاردىكى زىددىيەتنى سىلىقلاش مەقسىتىدە كۇچارنى قاپلاپ تۇرغان بۇك - باراقسان باغلارنىڭ بىرىگە بېرىپ غىزالاندى.

مۇھەممەت ھاشىم بىلەن ئابدۇرېھىم سۇلتان بىخ چىقارغان ئالما دەرەخلىرىنىڭ ئاستىغا راسلانغان داستىخاننى ياقلىتىپ سىلىنغان قىلىن پاختىلىق كۆرپىلەردە ئولتاردى. ئۇلار قىزغىن سۆھبەتكە چۈشكەنتى.

دەل شۇ چاغدا شەھەر مەسجىدلىرىدىن مەزىنىنىڭ پېشىن نامىزىغا دەۋەت قىلغان ئەزانى ئاڭلاندى. ئابدۇرېھىم تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردى.

مۇھەممەت ھاشىم دائىم ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ يۈرىدىغان كىچىك بىر مەجمۇئەنى قولىغا ئالدى. بۇ XIII ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ياشاپ، ئىجات قىلغان نەسىرىددىن رەبغۇزىينىڭ شېئىرلىرى ئىدى.

زور قىزىقىش بىلەن كىتابنى ۋاراقلاۋاتقان مۇھەممەت ھاشىمنىڭ «باھار» سەرلەۋھىلىك بىر غەزەلگە كۆزى چۈشتى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئابدۇرېھىمنى كۈتكەچ، ئۇ شائىرنىڭ بەك ياقتۇرىدىغان شېئىرنى يەنە ئوقۇشقا باشلىدى.

كۈن ھەئەلغە كىردى ئەرسە، كەلدى ئالەم نەۋرۇزى،
كەچتى بەھمەن زەمھەرىر قىش، قالمادى قارى، بۇزى.

كۈن كېلە مىڭ كۆركى ئارتىپ، تىرىلۈر ئۆلمىش جەھان،
تاڭ پەزىرلەپ نەقشى بىرلە بېزەنۈر بۇ يەر يۈزى.

تاڭ ئاتاردا تۆت سارىدىن ئەسنەيۈر باد - ئى سەبا.
كىك يۈرۈر، كىندىك يىپارتەك ئىسلانۇر يابان - يازى.

تەرلىكى بىكىن ياغىزدىن ئۇيۇغى ياشىل، قىزىل،
ئاراسى بۇتاق، ياپۇرغاق چۆل چېچەكلەر تۈپ تۈزى.

ئۆرلىسە يىغلاپ بۇلۇتلار، گۈل چىقار بوستان - ئۇ باغ،
تال ياغاچلار ئەڭ سالىشۇر، ئوينايۇر بەگ، باي قىزى.

كىرشانى، قىرقانى ئەڭلىك ياقسا تاغلار سۇرەتى.
تونلۇقى تانسۇق تاۋاردىن رۇم، خىتاي ئەتلەس جۈزى.

لالە ساغراقىن ئىچەردە سايراپ ئەسرۈر ساندۇۋاچ،
تۇرنا ئۈن تارتىپ ئۆتەردە، سەكرىشۈر باقلان قوزى.

كۆكدە ئويناپ، قول سالىشۇر قۇۋ - ئۇ قاز، قىل، قارلۇغاچ،
يەردە ئويناپ، ژۈفت ئالىشۇر ئاس، تىن، كىش قۇندۇزى.

نەيشەكەرلەر مىنبەرىندە تۆتىنى مەجلىس تۇتار،
قۇمرى، بۇلبۇل مۇقرى بولۇپ ئۇن تۇزەر تۇن - كۈندۈزى.

بىر ياغىز يەر مەڭگۈلۈك ياشنايۇر مەيدان بولۇپ،
ئوغراشۇر ئايتەك چېچەكلەر تەگرەسىندە يۇلدۇزى.

ھۇرى ئىن ئۇچماق ئىچىندە ئەڭ سالىپ، تەھسىن قىلۇر.
ياز يۈزە مۇڭداغ غەزەلنى ئايدى ناسىر رەبغۈزى.

ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتكەن مۇھەممەت ھاشىم ئابدۇرېھىم سۇلتان مۇلازىمىدىكى ئادەملەرنىڭ بىرىنىڭ كەينىدىن كېلىپ، ئاي پالتا بىلەن بېشىغا ئۇرغانلىقىنى بايقىمىدى.

نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى سەزمەيۋاتقان مۇھەممەت ھاشىم كىتاب بىلەن بېشىنى يېپىپ، قوغدالماقچى بولدى، بىراق قاياقتىندۇر، بىقىن تەرەپتىن كەلگەن ئىككىنچى قېتىملىق زەربە ئۇنى يىقىتتى.

5 - باب: تۆمۇر سۇلتاننىڭ يۈرۈشى

قاراشەھەرنىڭ قامال قىلىنغانلىقىدىن ئۇچۇر ئالغان شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئوغلى تۆمۇر سۇلتانغا دەررۇ مۇھەممەت ھاشىمغا ياردەمگە ئاتلىنىشقا بۇيرۇدى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ چاپارمىنى قەشقەرگە مېڭىشقا تەييار تۇرغان بىر پەيتتە، خانلىق ھۆكۈمدارىغا شادى خوجىنىڭ ئۆزىنى قوبۇل قىلىشنى ئىلتىماس قىلىۋاتقانلىقى توغرىلىق خەۋەر يەتتى.

دۆلەت تەختىگە ئولتۇرغاندىن بېرى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان «قاراتاغلىق» سوپىلارنىڭ رەھبىرى بىلەن پات - پات

ئۇچرىشاتتى. دەسلەپ ئۇ مەرھۇم دادىسى مۇھەممەت خانىنىڭ خاتىرىسى يۈزىسىدىن قوبۇل قىلغان شادى خوجىنى. ئەمما پەيدىن - پەي ئۆزىمۇ بۇ يېگانىڭ دەل ۋاقتىدا بەرگەن باھالىق مەسلىھەتلىرىگە مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن بېرىلىپ كەتكەنىدى.

نەق شۇنىڭ ئۈچۈن شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان «كىرىۋن» ئىشارىسىنى بىلدۈرۈپ، بېشىنى لىڭشىتىۋېدى، ئىشىك ئاغا باش ئەككەن قىياپەتتە دەررۇ خانىدىن چىقتى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خاندىن باشقا يەنە باش ۋەزىر، كاتىپ ۋە چاپارمەن بار كىچىك قوبۇلخانىدا جىمجىتلىق ئورنىدى. جىملىق ئۇزاققا سوزۇلمىدى، چۈنكى بىرنەچچە دەقىقىدىن كېيىن كىچىك قوبۇلخانىنىڭ مەزمۇت ئىشىكلىرى ئېچىلىپ، بوسۇغىدا شادى غوجا پەيدا بولدى.

قولىنى كۆكسىگە ئالغان شادى غوجا ئېگىلىپ، تەزىم قىلدى. ئۇنىڭ كۆل رەڭ ئاددىي چاپىنى تولىمۇ چىرايلىق يۆگەلگەن يېشىل سەللىسىگە زىت ئىدى.

— مۆھتەرەم غوجام، قېنى، يۇقىرى ئۆتۈڭ! - دېدى ئوچۇق - يورۇق ئەلپاز كۆرسەتكەن شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان. - بىز ھازىر سىزنىڭ مەسلىھەتىڭىزگە بەك موھتاج.

شادى غوجا بىرنەچچە قەدەم تاشلىدى ۋە خاندىن خېلى ئارىلىقتا تۇرۇپ قەددىنى رۇسلىدى - دە، قەتئىي ۋە ئىشەنچلىك ئاۋازدا دېدى:

— مۇھەممەت ھاشىمنىڭ بېشىغا كەلگەن مۇشكۈلاتلارنى ئاڭلىشىم بىلەنلا، ئالىي ھەزرەتلىرى، سىزگە ئالدىرىدىم.

— بىز ئۈچۈن سىزنىڭ پىكرىڭىز مۇھىم. باش ۋەزىر قاراشەھەر ۋالىسىغا يارەمگە مېنىڭ ئوغلۇم شاھزادە تۆمۈر سۇلتاننى ئەۋەتىش

تەكلىپىنى بېرىۋاتىدۇ.

بۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان بېشىنى ئېدەنگە تەگكۈزۈپ دېگۈدەك ئېگىلىپ تۇرغان باش ۋەزىرگە نىگاھ تاشلىدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانغا باشقا نامزات كۆرسىتىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان شادى غوجا دەرھال ۋەزىيەتنى پەملىدى - دە، كېلىشىشتىن باشقا ئامال يوقلۇقىنى چۈشەندى.

ــ ئۇنىڭدىن ئارتۇق نامزاتنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئابدۇرېھىمنى نەق تەخت ۋارىسى تىزگىنلىشى كېرەك.

ئازراق سۈكۈناتتىن كېيىن، شادى غوجا ئاۋازىنى ئۆزگەرتمەيلا قوشۇمچە قىلدى:

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى، سىزنىڭ ئىجازىتىڭىز بىلەن شۇنى ئېيتماقچىمەنكى، تۆمۈر سۇلتانغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىسكەندەرنىمۇ قوشۇپ ئەۋەتىش ئەقلىگە مۇۋاپىقمېكىن.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان بۇ تەكلىپكە ئىنكاس قايتۇرمىدى. ئۇ باش ۋەزىرگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى. بۇ قاراش شادى خوجىنىڭ دىققىتىدىن سىرت قالمىدى.

باش ۋەزىر خانىنىڭ بۇ قارىشىنى پىكىر ئېيتىشقا بېرىلگەن پۇرسەت دەپ چۈشەندى.

ــ ئىسكەندەر ـ مۇھەممەت ھاشىمنىڭ بىر تۇغقان ئىنىسى، شۇڭا مۆھتەرەم شادى خوجىنىڭ ئىسكەندەرنى ئاكىسىغا ياردەمگە ئەۋەتىش ھەققىدىكى پىكرى ئورۇنلۇقتۇر، ئالىي ھەزرەتلىرى.

ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئۆزىمۇ تۆمۈر سۇلتانغا قوشۇپ شاھزادىلەرنىڭ بىرىنى ئەۋەتىشنى ئويلىغان.

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

شادى خوجىنىڭ بۇنى ئەتتەي قىلغانلىقى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ كاللىسىغا كىرمىگەن، چۈنكى غوجا خۇدابەندى بىلەن ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئائىلىلىرى ئارىسىدا ئەۋج ئېلىۋاتقان زىددىيەتنى دەققەت بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى.

باش ۋەزىرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن شادى غوجا گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— تۆمۈر سۇلتان بىلەن ئىسكەندەرنىڭ، ئالىي ھەزرەتلىرى، قاراشەھەردە تەرتىپنى ئورنىتالايدىغانلىقىغا ھېچقانداق شەك - شۈبھە يوق. بۇ ئىشلار بىر تەرەپ قىلىنىپ بولغاندىن كېيىن، ئىسكەندەرنىڭ كۈچار ۋالىيلىقىغا تايىنلانغانلىقى ئەقلگە مۇۋاپىق بولار ئىدى. ئاكسىغا يېقىنراق.

بۇ تەكلىپتە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ھېچبىر غەرەزنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلدى. ئۇ مەزكۇر تەكلىپنى مەنتىقگە ئۇيغۇن دەپ ھېسابلىدى.

لېكىن باش ۋەزىر، ئېھتىمال، شادى خوجىنىڭ سۆزلىرىگە ئېھتىياتلىق بىلەن قارىدى بولغاي، ئۆز پىكرىنى بىلدۈردى.

— مۆھتەرەم شادى غوجا، ئەگەر خۇدابەندى سۇلتاننىڭ ۋارىسلىرى، ئەلۋەتتە، خان ئالىيلىرىغا ۋاكالىتەن، قوشنا ئىككى شەھەرنى باشقۇرسا، دۆلەتكە بىرەر زىيان ئەكېلىشى مۇمكىنغۇ؟ سىز قانداق ئويلايسىز؟

— نېمىشقا زىيان ئەكېلىدىكەن؟ ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنى ئالىي ھەزرەتلىرى ئەۋەتىۋاتقان تۇرسا! ئۇلار تېخى بۇ لاۋازىمغا ئېرىشكەنلىكىگە مىننەتدار بولىدۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىسكەندەرنىڭ ئۆمۈرلۈك جۈپتى پاشا خانۇم خان ئالىيلىرىنىڭ قىزى ئەمەسمۇ!

ئىسكەندەرنىڭ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانغا كۆيئوغۇل

ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايانىدى، شۇڭا بۇنى ئەسلىتىپ ئۆتۈش ئارتۇق ئىدى.

ئەمما شادى خوجىغا كۆپ ئىمتىيازلار بېرىلگەن. ھەر ھالدا، باش ۋەزىرگە قارىغاندا ئۇنىڭ ئىمتىيازلىرى نۇرغۇن ئىدى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئىسكەندەرنىڭ، خۇددى مۇھەممەت ھاشىمغا ئوخشاش، ئۆگەي بولسىمۇ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ جىيەنى ئىكەنلىكىنى ھەممە بىلەتتى.

شۇنداق بولسىمۇ، باش ۋەزىر بوش كەلمەيۋاتاتتى.

ــ بۇگۈن ئىسكەندەر سۇلتان ئاقسۇنى باشقۇرۇۋاتىدۇ. مۇمكىن، ئالدىراقسانلىق قىلماسلىق كېرەكتۇ؟

ئۇ ئۆزىنىڭ ئارتۇق گەپ قىلىپ قويغانلىقىنى چۈشەندى بولغاي، جىمىپ قالدى ۋە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانغا باش ئېگىپ، قوشۇمچە قىلدى:

ـ ئەلۋەتتە، بۇ مېنىڭ ئەرزىمەس پىكرىم...

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان كاتىپقا قارىدى. كاتىپ خۇدابەندىنىڭ ئىككىنچى ئوغلى، مۇھەممەت ھاشىمنىڭ ئىنىسى ئىسكەندەرنىمۇ ئابدۇرېھىمغا قارشى يۈرۈشكە ئاتلىنىدىغانلىقى توغرىلىق پەرماننى يېزىشقا كىرىشتى. مۇھەممەت ھاشىمنىڭ قازا بولغانلىقى ھەققىدە يارىكەنتتە تېخى ھېچكىم بىلمەيتتى.

تۆمۈر سۇلتانغا ئاتىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ بۇيرۇغىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن، چاپارمەن دەرھال قەشقەرگە ئاتلاندى.

ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ لەشكىرى ئاساسىي قوشۇنغا ئاقسۇدا قوشۇلۇشى كېرەك ئىدى.

ئاردىن ئۈچ ھەپتە ئۆتۈپ، تۆمۈر سۇلتان بىلەن ئىسكەندەرنىڭ

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىرلەشكەن قوشۇنى قاراشەھەرگە يېقىنلاشقاندا، ئۇ يەردە ھەممە نەرسە تىنچلانغاندى.

مۇھەممەت ھاشىمنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، ئابدۇرېھىم كۆچارنىلا ئەمەس، شۇنداقلا قاراشەھەرنىمۇ قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇ خوتابەندى ئوغلىنىڭ قازاسى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىنىشى مۇقەررەرلىكىنى چۈشەندى - دە، تۇرپانغا قايتىپ كەلدى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، قاراشەھەر شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ نازارىتى ئاستىدا قالسا، تۇرپاننىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن كاپالەت بولالايدۇ، دەپ ئويلىدى ئابدۇرېھىم.

ئابدۇرېھىم ھەممىنى، شۇ جۈملىدىن تۆمۈر سۇلتاننىڭ كەلگۈسىدە تاشلايدىغان قەدەملىرىنى ھېسابلاپ قويدى. شاھزادىنىڭ ئاچچىقى چوس مىجەزىنى بىلىدىغان ئابدۇرېھىم، ئۇنىڭ قاراشەھەرگە ئەۋەتىلىدىغانلىقىغا گۇمان كەلتۈرمەيتتى. شۇڭا ئابدۇرېھىم يارکەنت قوشۇنىنىڭ رەھبىرى تۆمۈر سۇلتاننىڭ غەجغىنى كەلتۈرىدىغان ئىش قىلماسقا تىرىشتى.

شۇنداق بولسىمۇ، تۆمۈر سۇلتان قاراشەھەر ئەتراپىدىكى يېزا - كەنتلەرنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ، تۇرپانغا يول تۇتماي، قەشقەرگە قايتتى. ئاۋۋال ئۇ يارکەنتكە بېرىشى كېرەك ئىدى.

ئىسكەندەرمۇ ئاكىسىنىڭ ئۆلۈمىگە قايغۇرۇپ، ئاقسۇغا قايتىپ كەلدى. ئۇ بەكمۇ غەمكىن ئىدى.

لېكىن ئۇنىڭ تۇيغۇلىرى تۆمۈر سۇلتاننىڭ ئىچكى ھالىتىدىن پەرقلىنەتتى.

ئىسكەندەر تۇرپانغا بېرىپ، ئابدۇرېھىمنى جازالاشقا بۇيرۇق بەرمىگەن شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭغا رەنجىپ قالغان. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ خاپىلىقىنى ھېچكىمگە ئېيتمىغىنى

بىلەن، قەتئىي ئىنتىقام ئېلىشنى قارار قىلدى. ئاكسىنىڭ ئۆلۈمى ئۇچۇنلا ئەمەس، ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزىگە ئازار بەرگەنلىكى ئۈچۈن جەزمەن قىساس ئالماقچى بولدى.

ئىككى كۈن ئاقسۇدا بولغان تۆمۈر سۇلتان سىڭلىسى بىلەن ئىچ - سىر ئېلىشتى. ئاكسىنى دائىم تەلۈە ۋە شالاق دەپ ھېسابلايدىغان پاشا خانۇم بۇ كۈنلەردە ئېرى ئىسكەندەرگە قارىغاندا ئاكسىنى تەمكىن ۋە ئەقىللىق ئىكەن دەپ ئويلىدى.

تۆمۈر سۇلتان ئۆزىنى - ئۆزى تونۇمايۋاتاتتى.

ــ بىلەمسىز، مەن ئاپامنى قاتتىق سېغىندىم، - دېدى ئۇ پېشايۋاندا ئولتۇرۇپ شام نامزىنى كۈتكەچ. ئاقسۇغا ئاستا قارىغۇچۇشۇۋاتاتتى.

ــ ئۇدۇل يارکەنتكە كېتەمسىز؟

ــ ھە، مەن دادىمىز ھەم ھۆكۈمدارىمىزغا قاراشقەردە كۆرگەنلىرىمنى بايان قىلىشىم كېرەك.

ــ ئاپامغا مېنىڭ سالامىمنى يوللاپ قويارسىز. ئاپامنى قاتتىق سېغىندىم.

ئۇ جىمىپ قالدى، ئاندىن قوشۇمچە قىلدى:

ــ دادامنىمۇ سېغىندىم...

ئىككى كۈندىن كېيىن قەشقەرگە كونا يول بىلەن كېتىپ بېرىپ، تۆمۈر سۇلتان سىڭلىسى بىلەن بولغان مۇشۇ سۆھبەتنى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزدى.

يارکەنتكە ئالدىراپ كېتىپ بارغان تۆمۈر سۇلتانغا، نېمىشقىدۇر، سىڭلىسى پاشا خانۇمنىڭ بىرنەچچە يىل ئاقسۇدا تۇرغاندىن كېيىن، ئاپىسى بىلەن نۇرغۇن قېتىم كۆرۈشىدىغانلىقى، ئۆزىنى

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

- زە، قېرىنداشلىرى بىلەن ھېچقاچان ئۇچراشمايدىغاندەك ھېس قىلدى...

6 - باب: ئابدۇلھادىنىڭ ئالاھىدە مەۋقەسى

تۆمۈر سۇلتان بىلەن ئىسكەندەر قاراشەھەردىن كېتىشىگىلا، ئابدۇرېھىم شەھەرگە قايتىپ كەلدى ۋە ھېچبىر قارشىلىقسىزلا، ئۇنى ئېگىلىۋالدى.

ئەمما ئۇ ئاقسۇغا يۈرۈش قىلىشنى ئويلاۋاتاتتى. ئاقسۇ يولىدا يەنە ئىككى شەھەر - كۇچار بىلەن باي بار ئىدى. خۇسۇسەن باينى ئىشغال قىلىش مۇشكۈلتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان كۇچاردا تېخى يېقىندىلا خۇدابەندىنىڭ چوڭ ئوغلى مۇھەممەت ھاشىمنى قەتلە قىلىش توغرىلىق بۇيرۇق بەرگەن. شۇڭا ئۇ كۇچار مۇداپىئەسىنىڭ ئاجىز ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

كۇچار ئىدىقۇت ئۇيغۇر دۆلىتى، يەنى تۇرپان ئۇيغۇر دۆلىتى دەۋرىدە گۈللەنگەن بۇددا مەدەنىيىتىنىڭ نەمۇنىسى ئىدى. كۇچار ئەتراپىدىكى قىزىل، قۇمتۇرا، ئاچىغ - ئىلەك ئۆڭكۈرلىرىدە بۇددا ئەكس ئېتىلگەن يادىكارلىقلار، تامدىكى يېزىقلار، ھەيكەللەر ساقلانماقتا ئىدى.

«مىڭ ئۆي» ۋە باشقا يادىكارلىقلار بېزەكلىك ھەمدە تۇرپان ئويمانلىقىنىڭ باشقا جايلىرىدا ئىدى، بىراق ئۇلار كۇچاردا ساقلىنىۋاتقان ئۇيغۇر بۇددا مەدەنىيىتى نەمۇنىلىرىگە يەتمەيتتى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان بۇ يادىكارلىقلارنىڭ ھېچقاچان ۋەيران قىلىنمىغانلىقىنى ۋە ئۆزلىرىنىڭ قەۋم - ئەۋلادىنىڭ ئاساسچىسى تۇغلۇق تۆمۈر دەۋرىدىن ئېتىبارەن ئۇشبۇ بۇددا يادىكارلىقلىرىنى ئۇيغۇر دۆلەتچىلىگىنىڭ بىر قىسمى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىر بۆلىكى

هېسابلىنىپ، ئۇلارغا غەمخورلۇق قىلىنىۋاتقانلىقىنى ياخشى بىلەتتى.

جىمى ھۆكۈمران سۇلالە ۋەكىللىرى ئوخشاش ئابدۇرېھىمۇ ئەكۈ ئىلغار مەدرىسىلەردە تەھسىل كۆردى، شۇڭا ئۇ ئۆزلىرىنىڭ مەشھۇر ئەجدادى تۇغلۇق تۆمۈرنىڭ يېگىرمە تۆت ياشقىچە بۇددىغا چوقۇنغانلىقىدىن خەۋەردار ئىدى...

ئابدۇرېھىمنىڭ قوبۇلدا بولۇپ، تېگىشلىك كۆرسەتمىلەرنى ئالغان تۇرپان ئاتلىق لەشكىرىنىڭ سەردارى ۋالىينىڭ مەجەزىنى ياخشى بىلگەچكە، قوشۇنغا يۇرۇشكە تەييارلىنىشنى بۇيرۇدى.

قوشۇندا يۈز بەرگەن جانلىنىش نۆكەرلەرنى، ئونبېشى، يۈزبېشى، مىڭبېشىلارنىلا ئەمەس، ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىنمۇ - ئاتا - ئانىسىنى، خوتۇن، بالا - چاقىسىنى لەرزىگە كەلتۈردى.

بىر سۆز بىلەن ئېيتقاندا، ئۇرۇش مۇقەررەر ئىدى. بۇ ئەھۋال، ئەلۋەتتە، ھېچكىمنى خۇرسەن قىلمايتتى، ئەمما، شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ زېرىكىشلىك بىرخىل تۇرمۇشىنى ئۆزگەرتىۋېتتى.

ئادەملەر جىق يىغىلىدىغان يەرلەردە - بازارلاردا، كوچىلاردا، ھۈنەرۋەنلەر ئىشخانا - دۇكانلىرىنىڭ ئالدىلىرىدا، مەسجىدلەردە ئەۋج ئالغان تەشۋىش - ئەندىشە، ۋەھىمىلەر قانداق تۈيۇقسىز پەيدا بولغان بولسا، شۇنداق تېزلىكتە توختىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ھۇزۇرىغا ئۆزىنىڭ ھەربىي سەردارلىرىنى يىغقاندىن ئون كۈن ئۆتۈپ شۇنداق بولدى بۇ.

نەق ئون كۈندىن كېيىن لەشكەرلەرگە كۈچارغا ئاتلىنىش توغرىلىق بۇيرۇق بېرىلدى.

ئابدۇرېھىم بۇ قېتىم خاتالىققا يول قويماي ھەربىكەتلىنىشنى قارار قىلدى. ئۇ ئاقسۇنى بويسۇندۇرۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئاساسىي مەقسىتىگە - تەختنى تارتىۋېلىش مەقسىتىگە - يېتىش مۇمكىن

ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى.

مۇشۇ كەمگىنچە ئۇنىڭغا نېرى ئۆتۈشكە نېسىپ بولمىغان ئىدى.

ھازىر، كۆچارغا كېتىپ بېرىپ، ئابدۇرېھىم باشقا تاكتىكا قوللانماقچى بولدى. ئۇ كۆچارنى ئۆزىگە جەڭسىز قوشۇۋېلىش ئۈچۈن، شەھەر ۋالىسى بىلەن بىتىم تۈزۈشنى قارار قىلدى. شۇنداق قىلغاندا، ئاقسۇ ئۈچۈن بولىدىغان ھەل قىلغۇچى جەڭگە كۆچنى ساقلاپ قېلىشقا بولاتتى.

كۆچارنىڭ ۋالىسى تەبىئىتىدىن تەدان ۋە تەدبىرچان ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇلھادى بولۇپ، ئۇ پەقەت ئۆزىگىلا ئىشىنەتتى.

ئابدۇرېھىم قوشۇننىڭ كۆچارغا يېقىنلىشىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان ئابدۇلھادى دەرھال گارنىزون باشلىقى بىلەن شەھەرلىك مەسجىدنىڭ ئىمامىنى چاقىرتتى.

قورققىنىدىن ئەرۋايى قىرىق گەز ئۇچقان ئىمام ھېلىدىن - ھېلى ساقلىنى سىيپاتتى، گارنىزون باشلىقى بولسىزە، ئەكسىچە، دادىل بىر كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىشقا تىرىشىپ، قىمىرلىماي تۇراتتى. ئابدۇلھادى ئۇلارنىڭ ئىچكى ھالىتىنى بىردىنلا بايقىدى - دە، خاتىرجەم قىياپەتتە سۆز ئاچتى:

— ھەممە ئىش ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ قولىدا! بىز ھازىرچە ئابدۇرېھىمنىڭ نىيىتىنى بىلمەيمىز. ئاۋۋال ئۇنى تىڭشاپ كۆرەيلى، ئاندىن،- ئۇ كۈلۈمسىرىدى،- ئاندىن ئۆزىمىزنىڭ تەكلىپىنى بېرەرمىز.

ئىمام توختىماي ساقلىنى سىيلاۋاتاتتى، ئەمما ئابدۇلھادىنىڭ يۈقىرىدىكى سۆزلىرىدىن كېيىن، ئۇنىڭدىكى ۋەھىمىگە ئايلىناي دەپ تۇرغان قورقۇنچ سەل بېسىلغاندەك بولدى. گارنىزون باشلىقى بولسىزە، جەڭچىگە خاس مىجەز كۆرسىتىپ:

ـ نىيىتىدىن قەتئىي نەزەر، بىز ئۇلارغا مۇناسىپ زەربە بېرىشىمىز كېرەك! ـ دېدى.

ئابدۇلھادى يەنە كۈلۈمسىرىدى، ئەمما ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى كۈلۈمسىرىشىدە نارازىلىق ئەكس ئېتىلگەن ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ گەپ قىلمىدى ۋە ئابدۇلھادىنىڭ خۇلقىغا ئەجەبلەنگەن ئىمام بىلەن گارنىزون باشلىقى بىر ـ بىرىگە مەنىلىك بېقىپ، سالمغىنى بىر پۇتىدىن ئىككىنچىسىگە چۈشۈرگەندىمۇ سۆكۈت ساقلاشنى داۋاملاشتۇردى.

«ئۇ مېنى نېمىشقا چاقىرتتىكىنە؟ ـ ئويلىماقتا ئىدى ئىمام. ـ بۇنداق ئەھۋالدا قورال تۇتقانلارنى چاقىرتسا كۆپايە ئەمەسمۇ. مېنىڭ قىلىچىم يوق، ھەتتا بولغان ھالەتتىمۇ، مېنىڭدىن كېلىدىغان پايدا چاغلىق تۇرسا».

گارنىزون باشلىقى ھېچبىر خىيال سۈرمەي تۇراتتى. ئۇ ئابدۇلھادىغا بىمەنە قاراپ، ئۇنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇقىنى، ھەتتا خۇنۇك بۇيرۇقىنى بېجىرىشكە تەييار ئىدى.

ناھايەت، ئابدۇرېھىم چوڭقۇر خىيالدىن باش كۆتۈرۈپ، گويا قاتتىق ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك، ئويچان ھالدا زۇۋان سۈردى:

ـ ھەر ئىككىڭلار ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئالدىغا چىقىسىلەر. مېنى بېتاپ بولۇپ قالغانلىقتىن، شەخسەن كۆتۈۋالمىدى، دەپ ئېيتىسىلەر. ئەپۇ سوراپ، ئۇنىڭ تەلەپلىرىنى تىڭشاپ كېلىڭلار.

ئۇ ئۆزىنى دىققەت بىلەن تىڭشاپ تۇرغان ئىمام بىلەن گارنىزون باشلىقىغا شۇ قەدەر يېقىن كەلدىكى، ئاۋۇ ئىككىسى دېمى ئىچىگە چۈشكەن ھالدا ئادەتتىن تاشقىرى بىرنەرسە ئاڭلىساق كېرەك، دەپ ئويلاپ، قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلدى.

ئابدۇلھادى بەكمۇ پەس ئاۋازدا:

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ ئەگەر ئۇنىڭ ئۇرۇشۇش نىيىتى بار ئىكەنلىكىنى سەزسەڭلار، بويسۇنىدىغانلىقىمىزنى ئېيتىڭلار. ئەمما بىزگە كاپالەت كېرەك. شۇڭا ئۇ ئىشەنچ نىشانى سۈپىتىدە چوڭ ئوغلىنى بىزگە ئەۋەتسە، شەھەر دەرۋازىسىنى ئاچمىز. كۈچار پۈقرالىرى جازا - زۇلۇمدىن قورقىدۇ. ياش ئابدۇللانىڭ بىز ئۈچۈن كاپالەت ھەم قوغدىغۇچى بولىدىغانلىقىغا ئۇنىڭ سۆزىنى يەتكۈزۈڭلار.

ئابدۇلھادى شۇك بولۇپ، جىددىيلەشتى. ھېلىراقتا ئۆزىنى قاتتىق بېئارام قىلغان قورقۇنۇچ - ۋەھىمە ئەمدى ئابدۇلھادىنىى ئازابلاۋاتىدۇ، دەپ ئويلىدى ئىمام.

بىراق ئابدۇلھادى قورقمىغان ئىدى. ئۇ بەك ئەسەبىيلىشىپ كەتكەچكە، ئۆزىنى باسالمايۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى قولغا ئالدى ۋە ئىلگەركى خاتىرجەم ئاۋازدا پىكرىنى ئاخىرلاشتۇردى.

ـ بۇنىڭ قورقۇتۇش ئۈچۈن قىلىنۋاتقان دوق ئەمەسلىكىگە ئۇنىڭ سۆزىنى يەتكۈزۈڭلار. ياق! يۇغۇسى! ئۇنىڭ قوشۇنىنى كۆرگىنىمىزدە، بەك قورقۇپ كەتتۇق دەڭلار. ياش ئابدۇللا كۈچارنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىشى بىلەنلا، مەن ئۇنى مۇرەمگە ئېلىپ كۆتۈرۈپ، ئابدۇرېھىمنىڭ ئالدىغا چىقىمەن. ئۇنى ئىشەندۈرۈڭلار!

ئابدۇلھادىنىڭ بۇ ربجىسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا گۇمانلانغان ئىمام بىلەن گارنىزون باشلىقى خانىدىن چىقىشىغا، ئويىنىڭ ئىشقا ئاشىدىغانلىقىغا مۇتلەق ئىشەنگەن ئابدۇلھادى ئۇلارنىڭ كەينىدىن قاراپ پىچىرلىدى:

-مۇمكىن، بىز شەھەر تاملىرىنىڭ سىرتىغا چىقماسمىز...

7 - باب: تۆمۈر سۇلتاننىڭ ئۆلۈمى

يارکەنتتىن قايتىپ كەلگەن تۆمۈر سۇلتان تەخت ۋارىسىغا ۋە

قېلىپلاشقان ئەنئەنىگە بىنائەن قەشقەردە قىلىۋەردى. ئۇ پات - پات شىكارغا چىقاتتى.

ياۋا قۇشلارغا تولىمۇ باي تاغ ئىدىر - قىرلىرى شىكارغا چىققان ئوۋچىلارنى شۇنچىلىك قىزىقتۇراتتىكى، ئۇلار جاھاندىكى جىمى نەرسىنى ئۇنتاتتى.

تۆمۈر سۇلتان تاغدا ئوۋلاشنى بەك ياقتۇراتتى.

كېيىنكى بىرنەچچە ئاي داۋامىدا تۆمۈر سۇلتان قانداقتۇر بىر روھىي چۈشكۈنلۈككە بېرىلىپ كەتكەنىدى. بەزىدە ئۇ ئۇشتۇمتۇت دەرغەزەپ بولۇپ، مۇلازىملىرىغا، ئەمرلەرگە تاشلىناتتى.

تۆمۈر سۇلتان ئۆزىنىڭ شىكارغا چىقىدىغانلىقىدىن قەشقەر ھەم يېڭىسار پۇقرالىرىنى ۋاقىپ قىلىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. ناھايىتى كۆپ ئادەمنىڭ ھەمرالىغىدا ئۇ تەنتەنىلىك رەۋىشتە شەھەردىن چىقىپ، ئاتۇشقا يول ئالدى.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە سائەت ئىلگىرى تۆمۈر سۇلتان قەشقەرنىڭ غايىەت زور ئوردا بېغىدىكى ئۇزۇم باراڭلىرىنىڭ ئاستىدىكى كەڭ بۆگلۈككە سېلىنغان پاختا كۆرپىگە ئولتۇرۇپ، بىر يېرىم ياشلىق ئەلتەك ئوغلى سۇلتان ئەخمەت بىلەن ئوينىغان.

دادىسى بىلەن ئوينىغان بۇ بالىنىڭ ئىسمى ئالتىنچى ئاتىسى - ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئاساسچىسى سۇلتان سەئىد خانىنىڭ ئوغلى I سۇلتان ئەخمەتشاھ قويۇلغانىدى.

ئوغلىنى قۇچىقىدىن بوشاتقان تۆمۈر سۇلتان باغنىڭ ئىچكىرىگە ماڭدى.

تۆمۈر سۇلتان چوڭ نەشپۈت دەرىخىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇندى.

ئوغلى ئۇششاق قەدەم تاشلاپ، دادىسىنى ئىزدىمەكتە ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ياساۋۇللار بالىغا ياردەملەشمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭ يىقىلىپ چۈشۈپ، بىر يېرىنى مېيىپ قىلىۋېلىشىدىن ئەنسىرەيتتى.

شۇ ئەسنادا ئوردا ساراينىڭ ئايالىلار تۇرىدىغان قىسمى تەرەپتىكى ئىشىك ئېچىلىپ، تۆمۈر سۇلتاننىڭ رەپىقىسى كۆرۈندى.

ئوغلىنىڭ ئېچىكىرلەپ باغقا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئانا ئۇنىڭغا يېقىملىق مېھىر بىلەن قارايتتى. يوغان قوسىغى ئۇنىڭ ھاسىلدارلىقىدىن دالالەت بېرەتتى. ئۇنىڭ چېھرىسىدىن، گەرچە ئېرى ئەمەلىيەتتە خوتۇنىغا نىسبەتەن زالىم بولسىمۇ، بەختىيار تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقى سېزىلەتتى.

ئالما دەرىخىگە خېلى ۋاقىت يۆلىنىپ تۇرغان ئايال ئاخىرى ئوغلىغا ۋارقىرىدى:

ــ سۇلتان ئەخمەت! ئاستا، بالام! يىقىلما!

ئاپىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان سۇلتان ئەخمەت توختىدى. ئۇ قورقىنىدىن ئاۋاز چىققان تەرەپكە قاراشقا جۈرئەت قىلالماي، قوللىرىنى كەرگەن، چاتىرقىنى ئاچقان كۈلكىلىك بىر ھالەتتە تۇراتتى.

بىرەر دەقىقىدىن كېيىن، نەشپۈت دەرىخىنىڭ كەينىدىن تۆمۈر سۇلتان چىقىپ، ئوغلىنى چاقىردى.

ــ ئوغلۇم، بۇ ياققا كەل! مانا مەن، ئالدىڭدا تۇرىمەن!

دادىسىغىچە بولغان ئارىلىق يېقىن بولغاچقىمۇ ياكى بالا تېخى بۇرۇلۇشنى بىلمەيتتىمۇ، ئەيتاۋۇر، سۇلتان ئەخمەت ئالغا قاراپ بىرنەچچە ئۇششاق قەدەم تاشلىدى.

ئانىمۇ باغقا ئالدىرىدى ئەمدى. تۆمۈر سۇلتان ئوغلىنى قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ، ئوردا ساراي تەرەپ مېڭىشىغا، ئۇنىڭ خوتۇنى يېقىنلاشتى ئۇلارغا. باغدىن ئۇچەيلەن تەڭ چىقتى.

ئانا بىلەن بالا ئۆز خانىسىغا كىرىپ كەتتى. تۆمۈر سۇلتان بۇگلۇكلەرنىڭ بىرىگە چۆكتى - دە، مۇسەللەس كەلتۇرۇشنى بۇيرۇدى.

ئەينى چاغلاردا كۆپلىگەن ئادەملەر بۇ ئىچىملىكنى ئەۋزەل كۆرەتتى. تۆمۈر سۇلتانمۇ بۇ جەھەتتىن ئىستىسنا ئەمەس ئىدى. ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىدا ئۇزۇمدىن تەييارلانغان مۇسەللەس بىلەن ئەڭ ئالىي دەرىجىلىك ئادەملەرنى - ئەلچىلەرنى، سودىگەر - تىجارەتچىلەرنى، ھەتتا قوشنا مەملىكەتلەر رەھبەرلىرىنى - مېھمان قىلاتتى.

كۆپلىگەن كارۋانلار غايەت زور ساپال كوزىلارغا قاچىلانغان مەزكۇر ئىچىملىكنى شەرقتىكى خىتاي بىلەن موڭغۇلىيەدىن غەربتىكى ئىران بىلەن ياۋروپاغا ئاپىراتتى.

ماۋرىننەھەر بىلەن ھىندىستاندا بولسى - زە، ئۆزلىرى ئىشلەپچىقارغان مۇسەللەسنى قەشقەر، تۇرپان، قاغىلىقتا تەييارلانغان ئۇشبۇ ئىچىملىكلەر بىلەن سېلىشتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئىدى...

سەل كەيپىتە ھالەتتە كۆپلىگەن مۇلازىملىرىنىڭ ھەمرالىغىدا ئاتۇشقا شىكارغا كېتىپ بارغان تۆمۈر سۇلتان بۇ تەۋەدىكى تاغلاردا پادا - پادا يۈرىدىغان ئارقارلارنى ئوۋلاشتىن ئالدىغان لەززەت ھەققىدە ئويلاپ، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئېتىنى دېۋىتىپ قويياتتى.

تەخت ۋارىسىغا ھەمراھ بولۇۋاتقان ئەمرلەر تۆمۈر سۇلتاننىڭ چاپقۇر ئېتىدىن كۆز ئۇزمەي كەلمەكتە.

تورۇق ئات بىقىنلىرىغا تېگىۋاتقان تۆمۈر سۇلتاننىڭ ھەربىر تەپكىسىدىن كېيىن چۆچۈپ - سەسكىنىپ، خوجايىنىغا نارازىلىق بىلەن قاراپ قويياتتى - دە، ئالغا قاراپ يۈگرەيتتى.

تۆمۈر سۇلتان ئاچچىقىنىڭ چوسلىغىنى بىلدىغان مۇلازىملار،

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى

ھەتتا ئۇنىڭغا ئەڭ يېقىن ئەمرلەرمۇ، بىرنېمە دېيىشكە جۈرئەت قىلالمايتتى.

شىكارچىلار تاشلىق تاغ ئېتىكىگە ئېچكىرىلەپ كىرگەندە، ئالدىن - ئالا چارلاشقا ئەۋەتىلگەن مەرگەن ئوۋچىلار ئىككى توپقا بۆلۈنۈپ كەتتى.

بىرىنچى توپ ئارقارلار پادىسىنى شاھزادە مېڭىشى ئېھتىمال، دەپ پەرەز قىلىنغان يولغا ھەيدەش ئۈچۈن تاغ چاتقىلى تەرەپ ئاتقا چاپتۇردى.

شىكار بىرنەچچە كۈنگە مۆلچەرلەنگەچكە، ئىككىنچى توپ چېدىر تىكىشكە جاي ئىزدەش بىلەن بەند بولدى.

تۆمۈر سۇلتان ئوۋنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. شىكار ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىي يۈرۈشتىن كېيىن ئىككىنچى ئورۇندا تۇراتتى. ئۇنىڭ دادىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان بىلەن بوۋىسى III مۇھەممەت خان، ئەگەر ئۇلار قەشقەر ياكى خوتەندە بولۇپ قالسا، ئىمكانقەدەر تاققا شىكارغا ئاتلىناتتى.

ناۋادا ھۆكۈمدارلار كېرىيەگە بېرىپ قالسا، يولۋاسلار توپ - توپ يۈرىدىغان لوپنۇر كۆلىنىڭ ئەتراپىغا ئالدىرايتتى.

تۆمۈر سۇلتان كىچىك ۋاقتىدا مومىسى مېھرىنىسىنىڭ چۆچەكلىرىنى ئاڭلاشقا بەك خۇشتار ئىدى. مېھرىنىسىنىڭ چۆچەكلەرنى شۇ قەدەر ماھىرلىق بىلەن ئېيتاتتىكى، نەۋرىسىدە بۇ شىكارلارغا مومام بۇاستە ئىشتىراك قىلغان ئىكەندە، دېگەن تەسەۋۋۇر پەيدا بولاتتى.

ئېگەردە ئازراق چايقىلىپ ئولتۇرغان تۆمۈر سۇلتان مومىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئەسلىدى.

«لوپنۇر كۆلىنىڭ يېنىدا ئېگىز قويۇق قومۇچ ئۆسىدۇ، - دېگەن

ئىدى مېھرىنىۋش بېگىم. -ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئاتلىق ئادەمنى كۆرەلمەيسەن ھەتتا. شۇڭا ئەتراپىڭغا دىققەت بىلەن قاراپ مېڭىشقا توغرا كېلىدۇ.

— ئۇ قانداق؟ - چۈشەنمەستىن سورايتتى تۆمۈر سۇلتان.

— شۇنداق، قوزام! كۆلگە يېتىش ئۈچۈن، بىرنەچچە كۈن مېڭىش كېرەك. ھەرقانداق پەيتتە خەتەر تۇغۇلۇشى مۇمكىن. يولۋاسلار، يىرتقۇچ قۇشلار، ياۋا قاۋانلار دېگەندەك. ئەمما لوپنۇرغا يەتكىنىڭدە، شۇنداق بىر ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرە نامايان بولىدۇ كۆز ئالدىڭدا.

— بوۋاممۇ شۇ كۆلدە ئوۋچىلىق قىلغانما؟ - قانداقتۇر پەخىرلىنىش تۇيغۇسىدا سوراتتى تۆمۈر سۇلتان.

— بوۋاكمۇ، بوۋاكنىڭ بوۋىسمۇ يەنە جىق خانلار.

— بوۋامنىڭ بوۋىسى كىم؟

— دىققەت بىلەن تىڭشا، قوزام.

مېھرىنىۋش بېگىمنىڭ ۋۇجۇدى ھاياجان بىلەن مەغرۇرلۇققا تولۇپ - تاشاتتى بۇنداق چاغلاردا.

— بوۋاڭ مۇھەممەت خانىنىڭ بوۋىسىنىڭ ئىسمى سۇلتان سەئىد خان ئىدى. ئۇ ئاكىسى مەنسۇر خان بىلەن بىرنىڭ دۆلىتىمىزنى قۇرغان. سۇلتان سەئىد خان جەنۇبتىكى ئالتە شەھەرنى بىرلەشتۈرگەن، شۇڭا بۇ زېمىن ئالتىشەھەر دەپ ئاتىلىدۇ. ئالتىشەرگە ياركەنت، قەشقەر، خوتەن، يېڭىسار، ئۈچتۇرپان ۋە ئاقسۇ كىرىدۇ. مەنسۇر خان ئۇيغۇرىستاننى باشقۇردى. ئۇنىڭ تەرىكىبىگە تۇرپان، قۇمۇل، قاراشەھەر، كورلا، كۇچار، بەشبالىق، ئالمىلىق كىردى. ئۇلار بىرلىشىپ، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنى قۇرغان.

— ھە، بىلدىم، مېنىڭ ئەڭ قېرى بوۋام سۇلتان سەئىد خان

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بولغان ئىكەنـدە؟!

ــ شـۇنداق دېسـمۇ بولـدۇ، بـراق ئۇنـىڭ ئۆزىنـىڭ بوۋىسـى بولغـان.

ــ ئۇنىڭ ئىسمى نېمە ئىدى؟

ــ بىرىنچىدىـن، سـۇلتان سـەئىد خانىنـىڭ دادىسـىنىڭ ئىسـمى سـۇلتان ئەخمـەت خـان ئىـدى. ئۇنـىڭ دادىسـىنىڭ ئىسـمى يۇنـۇس خـان بولغـان هـەم ئـۇ جمـى موغۇلىسـتانىنىڭ ئـەڭ قۇدرەتلىـك هۆكۈمـدارى ئىـدى. نـەق شـۇنىڭ ئۈچـۈن بىزنـىڭ مەملىكتىمىزنىـڭ ئىككىنچـى نامـى ـ موغۇلىيـە دۆلىتـى.

ــ يۇنۇس خان يارىكەنتتە تۇرغانما؟

ــ ياق، قوزام، ئۇ باشقۇرغان دۆلەتنىڭ پايتەختى ئاقسۇ ئىدى.

ــ مـەن چـوڭ بولغانـدا، شـۇ يەرگـە باربمـەن هـەم ئاشـۇ شـەھەرنى باشقۇربمەن.

ــ ماقـۇل، قـوزام، هازىرچـە سـەن كـۆپ نەرسـىلەرنى ئۆگىنىشـىڭ كېـرەك»

تۆمـۈر سـۇلتان مۇشـۇلارنى خىيالىدىـن ئۆتكـۈزدى هازىـر. مۇلازىملار چېدىرغـا يېقىنلاشـماقتا ئىـدى. تەخـت ۋارىسـىغا هەمـراه بولۇۋاتقانـلار خېلـى جانلىنىـپ قالغـان.

بەزى ئۇۋچىلار هەزىللىشىپمۇ قويـاتتى.

گاھىلـىرى بولسـىزە، سـەھەردە باشـلىنىدىغان ئۇۋىدىـن لەززەتلىنىدىغانلىغىغـا خـۇش ئىـدى.

يەنـە بەزىلىرىنىڭ قوسـىغى بـەك ئېچىـپ كەتكەچكـە، چاپسـانىراق غىزالىنىـپ، مۇسـەللەس ئىچىشـكە ئالدىراتتى.

تۆمـۈر سـۇلتان ئۇسـتۇن كەيپىياتتـا ئەترايىغـا كـۆز تاشـلىماقتا.

تاغنىڭ تازا ھاۋاسى ئۇنى خېلى تېتىكلەشتۇرگەن. ئۇ ئەمدى ئېگەردە يېرىم يېتىپ، ئېتىنىڭ بقىنلىرىغا تەپمەيۋاتاتتى.

ــ نېمىشقا دېمىگۈلار ئىچىگۈلارغا چۈشۈپ كەتتى؟ قېنى، شوخ - شوخ ناخشىلارنى ئېيتىگۈلار!

دەررۇ تۆمۈر سۇلتاننىڭ قېشىغا داپ تۇتقان بىر يىگىت يېتىپ كەلدى - دە، ناخشا باشلىۋەتتى.

مۇلازىملار جانلىنىپ، ناخشىغا قوشۇلدى. تۆمۈر سۇلتاننى يەنىلا خىياللار ئەسىر قىلىۋالدى. بۇ قېتىم تۆمۈر سۇلتان ئۆزىنىڭ نىكاھ تويى بولغان كۈننى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ شۇ كۈنى ياش خوتۇنىغا قاراپ:

«- تۇنجى ئوغلىمزغا داڭلىق ئەجدادىم سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ھۆرمىتىگە سۇلتان ئەخمەت دەپ ئىسىم قويىمىز.

خوتۇنى ھېچبىر ئېتىراز بىلدۈرمىگەنىدى، بىلدۈرۈشمۇ مۇمكىن ئەمەستى. مەجەزى چوس تۆمۈر سۇلتانغا ھە دېيىشتىن باشقا ئامال يوقتى».

تۆمۈر سۇلتان باشلىق شىكارچىلار چېدىر تىكىپ، غىزالىنىشقا كىرىشتى.

ئوۋۇنى تاڭ سەھەردە باشلاش كېلىشىلگەن. ماڭىدىغان يوللارمۇ بەلگىلىنىپ بولغان. چارلاشقا كەتكەن ئوۋچىلار ئارقارلارنى تاغ ئېتىكىگە - تۆمۈر سۇلتاننىڭ ئوقياسىغا ھايداشقا تەييار.

تۆمۈر سۇلتاننى ئۈيقۇدىن ئويغىتىشمۇ كېلىشىلىپ بولغان.

كېيىنكى قونالغۇنىڭ ئورنىمۇ بەلگىلىنىپ بولغان.

قىسقىسى، خۇددى ئىلگەركى شىكارلاردىكىدەك، ھەممە نەرسە ئالدىن - ئالا ئۆلچىنىپ، ئەقىل تارازىسىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ بولغان.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇ ئەلمساقتىن بېرى قېلىپلاشقان ۋە ھېچ بۇزۇلماي كېلىۋاتقان ئەنئەنە ئىدى.

ئەما بۇ قېتىم ئەنئەنە بۇزۇلدى. تۆمۈر سۇلتان ئارام ئالمىدى. ئارام ئېلىشنىڭ زۆرۈرلۈكى ھەققىدىكى تەكلىپلەرنى رەت قىلدى. ئۇ ھەتتا ئۆز چېدىرىنىڭ بوسۇغىسىنمۇ ئاتلىمىدى. باشقا ئەمرلەرنىمۇ ئارام ئېلىشقا قويۇپ بەرمەي، كېچىنى گۈلخان يېنىدا مۇسەللەس ئىچىش بىلەن ئۆتكۈزدى.

سەھەردە، ئاتلارنى ئېگەرلەش توغرىلىق بۇيرۇق تېخى بېرىلمىگەندە، تۆمۈر سۇلتان ئېگەردە ئولتۇراتتى. كەينىدىن مېڭىشنى بۇيرۇپ، ھېرىپ - چارچىغان مۇلازىملارغا قارىماي قويماي، ئۆزىنىڭ خۇشخۇي كەيپىياتىنى يەنە بىر مەرتە نامايىش قىلغان تۆمۈر سۇلتان ئېتىنى تاغ تەرەپكە چاپتۇردى.

نارازىلىقىنى سىرتىغا ئارانلا چىقىرىپ، ئۆز ئارا پىچىرلاشقان ئەمرلەر سۇلتاننىڭ كەينىدىن مېڭىشتى. ئۇلار تەخت ۋارىسىنىڭ تەرسا مىجەزىنى بىلەتتى، ئەما بۇنداق بولۇپ كېتىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىپمۇ باقمىغانىدى. ئۆزىنىڭ ئېگەردە ئارانلا ئولتۇرۇۋاتقانلىقىنى ئاز دېگەندەك، ئەمرلەرنى ئارام ئالغۇزماي، مۇسەللەس ئىچىشكە مەجبۇرلىدى.

تاغ چوققىسىدا ئارقارلار پادىسى كۆزگە چېلىقتى. تۆۋەندە قارىيىپ كۆرۈنگەن چۈەندازلارنى كۆرگەن ئارقارلارنىڭ سەركىسى بوينىنى مەغرۇر سوزغان ھالدا نېمە قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە ئويلىنىۋاتقاندەك تۇرۇپ قالدى.

تۆمۈر سۇلتان، شۇ ئەسنادا، يانى قولىغا ئېلىپ، ئۇنى بەتلىمەيلا، ئارقارلار سەركىسىنىڭ ھەربىكتىگە زەن سېلىپ قاراشقا باشلىدى.

ئۇشتۇمتوت يۇقىرىدىن تاش غۇلىغىلى تۇردى. تۆمۈر سۇلتاننىڭ مۇلازىملىرى خوجايىنى تەرەپكە ئات چاپتۇردى. تەخت ۋارىسى پاناھ ئىزدەپ، ئېتىنى تاغنىڭ يان باغرىغا بۇرىدى.

ئاتنىڭ تۇياقلىرى تۇيۇقسىز تاشلارنىڭ ئارىسىغا قىسىلىپ قالدى. تاش قاپقاندىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، سىرقىراپ ئاغرىۋاتقىنىغا قارىماي، ئات پۇتىنى قاتتىق تارتتى. تۆمۈر سۇلتان تەڭپۇڭلۇقىنى يوقاتتى - دە، ئاتتىن يىقىلدى.

ئۇ بېشىنى كۆتۈردى ۋە يۇقىرىدىن ئوقتەك چۈشۈپ كېلىۋاتقان يوغان تاشلارنى كۆردى. تېخىلا تاش قاپقاندىن چىقالماي تۇرغان ئېتىنىڭ بىقىنىغا ئىشتىرىلگەن تۆمۈر سۇلتان غۇلاپ چۈشۈۋاتقان تاشلاردىن ئۆزىنى قاچۇرماق بولۇپ، تاققا قاراپ يۈگۈردى، ئەمما بايقىمىدى بولغاي، ئالدىدىكى چوڭقۇر يارغا چۈشۈپ كەتتى...

ئارىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتكەندىن كېيىنلا، ئەمرلەر تۆمۈر سۇلتاننىڭ جەسىتىنى يارىدىن چىقىرالىدى.

خوجايىننىڭ ئىشتەرگەنلىگىدىن ئامان قالغان ئېتىغا تۆمۈر سۇلتاننىڭ جەسىتىنى ئارتىپ، تۆۋەنگە چۈشۈرەتتى مۇلازىملار.

نەق شۇ دەقىقىلەردە ئۇنىڭ رەپىقىسىنىڭ كۆزى يورۇغان ئىدى...

8 - باب: تەشقەر ئابدۇلېتىپنى كۈتمەكتە

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان بىلەن خانۇم پاشاغا تۇنجى ئوغلىنىڭ ئۆلۈمى ناھايىتى ئېغىر كەلدى. خان قايغۇدىن قارىسىغا ئۆرتىلىپ كەتتى، خوتۇنىزە، ھەتتا تاماقتىنمۇ قالدى.

ئەمرلەر بىلەن ساراي ئەھلى نېمە قىلىشنى بىلمەيتتى.

دەپنە مۇراسىمىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ، شادى خوجىنىڭ

www.uyghurkitap.com

قورغىنىغا سارايدىن مەخسۇس چاپارمەنلەر ئەۋەتىلىدى. ئۇلار «قاراتاغلىقلار» رەھبىرىگە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننى ئېغىر ھالەتتىن چىقىرىش تەكلىپى بىلەن بارغانىدى.

يارکەنتنىڭ چېتىگە ئورۇنلاشقان كاتتا قورۇ - جايغا يېقىنلاشقان ئىككى چاپارمەن ئۆزلىرىنى گويا داڭلىق سودىگەرنىڭ ئۆيىگە كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلدى.

دەرۋازىنىڭ ھەر ئىككى قانىتى ئۇلۇغ ئېچىلغان. كەڭتاشا ھويلىدا كۆپلىگەن مالاي، چاكارلار يۈرەتتى. ئۇلار ئۆينىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى يازلىق ئاش ئۆيى بىلەن يۈزلىگەن ئادەم سىغدىغان لەمپىنىڭ ئارىلىقىدا يۇگۇرۇپ، خىزمەت قىلۋاتاتتى. ئونلىغان ئات، كالا، يۈزلىگەن قوي - ئۆچكە سىغدىغان ئېغىل، قوتانلار بىلەن ئۇلارنىڭ كەينىدە سوزۇلۇپ ياتقان غايەت زور باغدىمۇ خىزمەتكارلار ئۆز ئىشلىرى بىلەن بەند.

شەھەرنىڭ يارکەنت بازىرىنىڭ يېنىغا جايلاشقان ۋە بۇك - باراقسان گۈزەل بۇ مەھەللىدە ئاساسەن سودىگەر - تىجارەتچىلەر ياشايتتى. شۇڭا شادى خوجىنىڭ ئۆيى - جايىغا تۇنجى قېتىم قەدەم باسقان كىشى مەزكۇر قورۇنى بىرەر سودىگەرگە تەئەللۇق دەپ ئويلاپ قېلىشى مۇمكىنىدى.

ئەمما ئىككى ۋەزىيەت بۇنداق ئويلاشقا گۇمانلاندۇراتتى.

بىرىنچىدىن، قاناتلىرى ئۇلۇغ ئېچىلغان دەرۋازا يېنىدا خوتەن خەنجەرلىرى بىلەن قوراللانغان ياساۋۇللار تۇراتتى. ئۇلار قورغانغا كىرىپ، چىقىۋاتقانلارنى دىققەت بىلەن كۆزىتەتتى.

سودىگەرلەرنىڭكىگە ئوخشايدىغان بۇ ئۆيدە سودا تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارغا تەن بېرىپ - مال - تاۋار يوق ئىدى.

لەپىلەر ئاستىغا قويۇلغان بەندىكلەردە ئولتۇرغان ھەمدە ئۆيگە كىرىپ، چىقىۋاتقان ۋە پىيادە ياكى ئاتلىق كېلىپ - كېتىۋاتقان ئادەملەر شادى خوجىنىڭ مۇرىتلىرىنىڭ كۆپلۈكىدىن دالالەت بېرەتتى. ئۇ دادىسى ئىسھاق غوجا ئاساسىنى سالغان سوپىلىق جامائەنىڭ ئىشلىرىنى خېلى ئۇتۇقلۇق ماڭغۇزۇۋاتاتتى.

چاپارمەنلەر قورغانىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كېلىشىگە، ئۆينىڭ كەڭ پېشايۋىنىدا تۇرغان ئىككى كىشى يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئاتلارنىڭ چۈلۈۋۇرلىرىنى ئالدى. مېھمانلارنىڭ قانداق مەقسەتتە، قانداق مەسىلە بويىچە كېلىشىنى ئېنىقلاشمۇ ئاشۇلارنىڭ ئۆشىنىسىدە.

چاپارمەنلەرنىڭ بىرى ئاتتىن چۈشمەيلا، خان مۆرى بېسىلغان لېپاپىنى ئۇزىتىشىغا، پېشايۋاندا ئولارنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇرغان ئۇچىنچى مۇرىت شادى خوجىغا ئالدىرىدى.

شادى غوجا ئېدەنگە سېلىنغان يۇمشاق كۆرپىلەردە ئۇچىسىغا يېنىك كۆڭ چەكمەن، بېشىغا شۇنداق تۇستىكى دوپپا كىيگەن قىياپەتتە ئولتۇراتتى.

مۇرىت شادى غوجا ئولتۇرغان بۆلمىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى.

بۆلمە ئىشىكى ئوچۇق بولسىمۇ، يىگىت ئۇنىڭغا كىرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ شادى غوجا بۆلمىسى ئىشىكىنىڭ قېشىدا تۇرغان يەنە بىر مۇرىتنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى.

شادى غوجا تەسۋى تارتقان قىياپەتتە تۆمۈر سۇلتانىنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن خانلىقتىكى ۋەزىيەتنىڭ بىر قەدەر ئېغىرلاشقانلىقى ھەققىدە ئويلاۋاتاتتى. «ئەمدى ئابدۇرېھىم دەررۇ باش كۆتۈرىدىغان بولدى. شۇڭا ئابدۇرېھىمنى بۇنىڭغا يول قويغۇزماسلىق لازىم. ئۇنىڭغا ھەرگىزمۇ پۇرسەت بەرمەسلىك كېرەك»، دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزمەكتە ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بۇ ئىشلاردا ئۆزىنىڭ قانداق رول ئاتقۇرىدىغانلىغىنى ئۇ تېخى بىلمەيتتى. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ مۇرىتىنىڭ قىسقا يۆتىلى ئاڭلاندى.

ـ ئۇستاز، ئوردا سارايدىن ئادەملەر كەپتۇ، ـ دېدى ئۇ.

ھەتتا بېشىنىمۇ بۇرىماي، تەسۋى تارتىشنى داۋاملاشتۇرغاچ سورىدى شادى غوجا:

ـ نەچچە كىشى؟

ـ ئىككى.

ئۇنىڭ چېھرىسىدە ئاچچىق كۈلكە ئەكس ئېتىلدى:

ـ نېمە، بارى ـ يوقى ئىككىلىما؟

مۇرىت بۇ سوئاللارنىڭ تېگىگە يېتەلمەي، نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلمەي تۇرغاندا، شادى غوجا:

ـ كىرسۇن، ـ دېدى.

بۆلمىگە چاپارمەنلەرنىڭ بىرى كىردى. ئۇ تەمكىنلىك بىلەن تەزىم قىلدى ۋە، ئېھتىمال، ئۆزىنىڭ ئوردىدا خىزمەت قىلىدىغانلىقىدىن مەغرۇرلاندى بولغاي، گىدەيگەن ھەم، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئەدەپ ـ ھۆرمەت بىلەن دېدى:

ـ ئەمىرلەر سىزنىڭ ئوردىغا قەدەم تەشرىپ قىلىشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ. ماڭا سىزنى ئۇزىتىپ بېرىش تاپىلانغان. ـ ئۇ مۆر بېسىلغان لېپاپىنى سۇندى خوجىغا.

شادى غوجا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ۋە مۇرىتىنىڭ چاپارمەن قولىدىكى لېپاپىنى ئالغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، تەسۋىرنى ئالدىرىماي ئۈستىدە مۇقەددەس قۇرئان ياتقان ياغاچ تەكچىگە قويدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، قوشنا بۆلمىگە چىقتى.

كۆكۈچ چەكمىنىنىڭ ئۈستىگە شۇنداق تۈسلۈك پەشمىتىنى

كىيىپ، سەللىسىنى ئوراپ، ئىشىك تەرەپ ماڭدى.

بىر قارىماققا ھەممە ئۆز ئىشى بىلەن بەند، شادى خوجىنى كۆزىتىش ھېچكىمنىڭمۇ بېشىغا كەلمىگەندەك بىلىنەتتى. ئەمما ئەمەلىيەت باشقىچە ئىدى. ئەكسىچە، ھەممە ئۆز ئىشى بىلەن بەند بولغىنى بىلەن، ئۆز سەركىسىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى.

مۇرىتلارنىڭ بىرى ئويناقلاپ تۇرغان قارا ئاتنى يېتىلەپ، پېشايۋانغا كەلگەندە، يەنە تۆت مۇرت سەركىسىنى بەلگىلەنگەن مەنزىلگىچە ئۇزىتىپ بېرىش ئۈچۈن، باغلانغان ئاتلىرىنىڭ چۈلۈۋۇرلىرىنى يېشىۋاتاتتى. شادى خوجىنىڭ قارا ئېتىنىڭ ئېگەر - توقۇمى بىلەن يۈگىنى، ئوردا چاپارمەنلىرىنىڭ كۈمۈش بىلەن بېزەلگەن ئات ئەسلاھلىرىغا نىسبەتەن، بەكمۇ ئاددىي ئىدى...

پۈتۈن - سۈرۈك بىر خانلىق ئوردىسىدىن مەخسۇس ئات چاپتۇرۇپ كەلگەن ياركەنت ئەمرلىرىنىڭ چاپارمەنلىرى ئۆزلىرىنى ھاقارەتلەنگەندەك ھېس قىلدى، چۈنكى ئۇلارغا ئىشەنمىگەندەك، شادى خوجىنىڭ ئادەملىرى ھېچبىر گەپ - سۆزسىز، سەركىسىنى ئۇزىتىپ بارماقتا ئىدى.

ئەمەلىيەتتە شادى خوجىنىڭ مۇرتلىرى ئېنىق - روشەن قائىدىگە - «قاراتاغلىقلار» سەركىسىنىڭ بىخەتەرلىكىنى تولۇق تەمىنلەش قائىدىسىگە - رىئايە قىلىپ ئىش تۇتقانىدى.

ئوردىغا كىرىپ كەلگەن شادى غوجا كالاچلىرىنى يېشىپ، مەخسۇس تەكچىگە قويۇپ، يۇمشاق ئۆتۈكى بىلەن گىلەمنى دەسسىشىگە، باش ۋەزىر، ئىشىك ئاغا ۋە باشقا ئالىي ئەمەلدارلارنىڭ دىققەت - ئېھتىرامىغا بۆلەندى.

ئوردىنىڭ خوددى مۇھەممەت خان دەۋرىدىكىدەكلا يورۇق، ھوشيار كۆزىتىلىدىغان دەھلىزلىرى ئارقىلىق ماڭغان شادى غوجا

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خانلىق ئالىي ئەمەلدارلىرىنىڭ خۇشامەت ئىچرە قىلغان سالاملىرىغا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. ئادەتتە ئۇلار بۇنداق پەيتتە ئاددىي دەرۋىشلەرگە ئايلىنىپ قالاتتى. شادى غوجا بولسىزە، ئۆزىنى ھەرقاچان دەرۋىش دەپ ھېسابلايتتى.

كىچىك قوبۇلخانىنىڭ گۈزەل ئويما نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن مەزمۇت ئىشىكىگە يېقىن كەلگەندە، ھەممە جىم بولۇشتى. ئاۋۋال باش ۋەزىر، ئاندىن قالغان ئوردا ئەھلى باشلىرىنى ئەككەن ھالدا دۆلەت ھۆكۈمدارىنىڭ ئالدىغا كىردى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان تەسلىكتە ئۆزىنى قولغا ئالدى. قارىسىغا ئۆرتىلىپ كەتكەن خانغا قاراشنىڭ ئۆزى دەھشەتلىك ئىدى. شۇندىمۇ ئۇ تەختتىن تۇرۇپ، ئالغا بىرنەچچە قەدەم تاشلىماقچى بولدى.

باش ۋەزىرنى يېنىك ئىتتەرگەن شادى غوجا دادىللىق بىلەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ يېنىغا كەلدى ۋە چوڭقۇر ئېگىلىپ تۇرۇپ سۆز ئاچتى:

ــ ھەممە نەرسە ئاللاھنىڭ قولىدا. بىز بۇنى ئەينەن قوبۇل قىلىشىمىز كېرەك.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان خۇددى مۇشۇ گەپلەرنى كۈتۈپ تۇرغان ئەلپازدا كۆرۈنەتتى. ئۇ مىننەتدارلىق تۇيغۇدا شادى خوجىغا قەددىنى رۇسلاشقا ۋە قوبۇلخانا تېمىنىڭ قېشىدىكى تەخت تەرەپكە مېڭىشقا ئىشارە قىلدى.

باش ۋەزىر بىلەن ئىشىك ئاغا ئۇلارغا ئەگەشتى.

تەختكە چۆككەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شادى خوجىنىڭمۇ ئولتۇرۇشىغا ئىجازەت بەر.

شادى غوجا مىننەتدارلىق بىلەن ئېگىلىپ، تەختكە ئولتۇرۇشى

بىلەن، شاھ شۇدجىدىن خان پىچىرلاپ دېگۈدەك زۇۋان سۈردى:

ــ ئاللاھنىڭ مەيلى بىلەن تۆمۈر سۇلتان بىزنى تاشلاپ كەتتى. مەن سىزنى، مۆھتەرەم شادى غوجا، ئىككىنچى ئوغلۇم ئابدۇلپتىپ ھەققىدە پاراكۇلىشاي دەپ چاقىرتتىم.

شادى غوجا بۇ گەپلەردىن كېيىن ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ، بېشىنى ئەگدى.

ــ ئابدۇلپتىپ ئوغۇللىرى ساق ـ سالامەت يۈرۈۋاتقاندۇ؟

ــ ھە، ئاللاھقا شۈكرى. ئەمما ئۇنىڭ تەقدىرىدە ئۆزگىرىشلەر يۈز بەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ.

خانىنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن كېيىن ئىشىكئاغا بىلەن باش ۋەزىر بىر ـ بىرىگە سىڭاريان بېقىشتى. ئۇلار شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ نەق ھازىر كىچىك ئوغلى ھەققىدە گەپ ئاچىدۇ، دەپ ھەرگىزمۇ ئويلىمىغان ئىدى.

ئۇلار شادى خوجىنىڭ خانىنى ئازراق بولسىمۇ خاتىرجەملەندۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ دەۋالىرىنى بىر تەرەپ قىلىدىغان ئېنىق تەدبىرلەر ھەققىدە مەسلىھەت قىلىشىنى كۈتكەن.

بىرئاز سۈكۈتتىن كېيىن، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ بۇنىڭدىن ئىككى كۈن ئىلگىرى بىر توپ قەشقەرلىك بەگلەر بىلەن ئەمرلەر تەزىيە بىلدۈرۈپ، پەتىگە كەپتۇ. ئۇلار ياش شاھزادە ئابدۇلپتىپنى قەشقەرگە ئەۋەتىپ بېرىشىمنى ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ.

شادى غوجا ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇشقا تىرىشتى. لېكىن ئۇنىڭ مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن چەكمىنىڭ يانچۇقىغا قول سېلىپ، تەسۈرىنى چىقىرىپ، ئۇنى ئالدىراپ تارتىشقا باشلىغانلىغى باش ۋەزىرنىڭ دىققىتىدىن سىرت قالمىدى.

ناھايىتى پاراسەتلىك ۋە زېرەك شادى غوجا قەشقەرلىك ئەمرلەرنىڭ بۇ ئىلتماسى «ئاقتاغلىق» جامائە سەركىلىرىنىڭ پىكرى ئىكەنلىكىنى بىردىنلا سەزدى. «ئاقتاغلىق» خوجىلار قەشقەرنى ئۆزلىرىنىڭ قارارگاھى، ئاتا مىراسى دەپ ھېسابلايتتى ۋە ئەمەلىيەتتە ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق ئىدى. ئۇلارنىڭ تەسىرى ئاستىدىكى تۆمۈر سۇلتاننىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىدىن كېيىن، ئەمدى گۈدەك ئابدۇلېتىپنىڭ ئۇستىدىن نازارەت ئورناتماقچى ئىدى ئۇلار.

بۇ ئىنتايىن سەلبىي يېڭىلىققا ئۆزىنىڭ مۇناسىۋىتىنى بىلدۈرمەسكە تىرىشقان شادى غوجا ئاستا سورىدى:

ــ ئۆزىڭىز قانداق ئويلايسىز، ئالىي ھەزرەتلىرى؟

ــ بۇنىڭدا، مېنىڭچە بولسا، مۇناسىپ ئاساس بار. سۇلالىمىز ئەنئەنىسىدە تەخت ۋارىسى، ــ ئۇ مەرھۇم ئوغلى تۆمۈر سۇلتاننى يادىغا ئالدى بولغاي، جىمىپ قالدى. ئاندىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ تەخت ۋارىسى قەشقەردە تۇرۇشى شەرت. مەن ئۆزۈمنىمۇ شۇ گۈزەل شەھەردە كۆپ يىل تۇردۇم ئەمەسمۇ!

ــ لېكىن ئابدۇلېتىپ سۇلتان تېخى بارى ــ يوقى ئون ياشتىغۇ؟

ــ شاھزادىمىز ئون بىرگە تولدى، ــ تۇزىتىش بەردى ئىشىك ئاغا.

ــ بىز ئۇنى، سۆزسىز، قەشقەرگە ئەۋەتىمىز. گەپ بۇ يەردە ئۇنىڭغا كىمنىڭ ئاتىلىق (تەربىيىچى) قىلىشىدا بولۇۋاتىدۇ.

مەسىلىنىڭ ئۈزۈل ــ كېسىل يېشىلىپ بولغانلىقىنى ۋە «ئاقتاغلىقلارنىڭ» ئۆز مەقسىتىگە يەتكەنلىكىنى چۈشەنگەن شادى غوجا، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئۇتۇقىنى باراۋەرلەشتۇرۇش ئۈچۈن ئۆز تەسىرىنى پايدىلىنىشنى قارار قىلدى.

ــ راست، ئاتىلىققا كۆپ نەرسىلەر باغلىق، ــ دېدى.

ـ بىزمۇ سىزنىڭ بۇ توغرىلىق پىكرىڭىزنى ئاڭلاپ باقماقچى ئىدۇق.

ـ ئۇنداقتا،ـ شادى غوجا بىر دەقىقە ئويلاندى، ئاندىن سالماقلىق قىياپەتتە داۋاملاشتۇردى گېپىنى،ـ ئابدۇغوپۇر ساغرىچى زور نوپۇزغا ئېگە.

باش ۋەزىر بىلەن ئىشىك ئاغا يەنە بىر ـ بىرىگە قاراشتى، ئەمما ئېتىراز بىلدۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

شادى غوجا، شۇ ئەسنادا، بۇ ئەرزىمەس ئىشنى ئۆزىنىڭ ئىشتىراكسىز يېشىشكە بولاتتىغۇ، دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىپ بولغان تۇرسا.

شادى غوجا خاننىڭ ئىجازىتى بىلەن ئوردىدىن چىقماقچى بولۇپ تۇرغاندا، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان تەشۋىشلىك ۋە مۇھىم مۇئەمما توغرىلىق سۆز قوزغىدى. گەپ ئابدۇرېھىم ھەققىدە ئىدى.

ـ تۆمۈر سۇلتاننىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى مېنى گاڭگىرىتىپ قويدى. مېنىڭ مەككار كىچىك دادامنى تۆمۈر سۇلتان تۇتۇپ تۇراتتى ئەمەسمۇ،ـ دېدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان.

خان گېپىنى تۈگەتمەيلا، شادى غوجا ئىچىدىن تولىمۇ خۇرسەن بولدى. شادى خوجىنىڭ بۇ مەسىلىگە ئائىت ئىش ـ ھەرىكەت رىجىلىرى تەييار ئىدى. ئۇشبۇ رىجىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى تەمىنلەيدىغان شەرت ـ شارائىت، خاننىڭ بۇ رېجىنى قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن دەيدىغان سۆزلىرى ھازىر ئىدى شادى خوجىنىڭ.

قىسقىسى، كۆپلىگەن تۈنلەر داۋامىدا كىرپىك قاقماي، ئۇشبۇ مەسىلە ئۈستىدە باش قاتۇرۇۋاتقان شادى غوجا ئۆز پىكرىنى

ئېيتىش پۇرسىتىگە ئېگە بولدى. تېخى بىرنەچچە سائەت مۇقەددەم تۇرپانلىق ئابدۇرېھىم ھەققىدە خانغا ئېنىق بىرەر تەكلىپ بېرىشنى بىلمەيتتى ئۇ. ھازىر - زە، بۇاستە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ گەپلىرىدىن كېيىن، شادى غوجا بىر قارارغا كەلدى.

ــ ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. ئۇ بىزگە ھۇجۇم قىلغىچە، بىز يۇرۇشكە ئاتلىنىشىمىز لازىم. قاراشەھەرنى، مۇمكىن بولسا، تۇرپاننى ئېگىلىۋېلىشىمىز شەرت.

بۇنداق پىكىرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بېشىغا كەلمىگەنلىكىگە كۆپچىلىك تەئەججۇپلەندى. ھەقىقەتەنمۇ، ئابدۇرېھىم سۇلتانغا قارشى ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنىڭغا خانلىق كۈچ - قۇدرىتىنى كۆرسىتىپ قويۇش كېرەك.

باش ۋەزىر شادى خوجىنىڭ پىكرىنى يەنمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، سۆز ئاچتى:

ــ جىمى شەھەرلەر بىلەن تەۋەلەرنىڭ كۈچىنى جەلپ قىلىش لازىم.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان، گويا قانداقتۇر بىر قۇدرەتنى ھېس قىلغاندەك، تەختتىن تۇرۇپ، كىچىك قوبۇلخانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان تەخت كۆچۈرمىسى ھېسابىدىكى جايغا كەلدى - دە، باشلىرىنى ئېگىپ تۇرغان باش ۋەزىرگە، ئىشىك ئاغىسىغا ھەم «قاراتاغلىق» سوپىلار سەركىسى شادى خوجىغا قارىدى.

قەلبىنى ئېگىلىۋالغان دەرد - ئەلەم، ھەسرەت ئىسكەنجىسىدىن ئازاد بولدى، ئەتىمالىم، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئىلگەركى قىياپىتىگە كىردى ھەم ئابدۇرېھىمغا ھۇجۇم قىلىپ، ئۇغلىنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىنى ئۇنتۇشقا تىرىشقان كىشىدەك، تەختكە ئولتۇرمايلا ھۆكۈم قىلدى:

ـ قاراشەھەرگە يۇرۇشكە تەييارلىنىڭلار. جىمى شەھەر، يېزا - كەنتلەرگە چاپارمەنلەرنى ئەۋەتىڭلار!

9 - باب: قاراشەھەر ئابدۇرېھىمغا سادىق بولۇپ قالدى

ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ بىرلەشكەن قوشۇنى مەملىكەتنىڭ شەرقىي تەۋەسىگە بىرنەچچە مەرتە يۇرۇش ئۇيۇشتۇردى.

قوشۇننىڭ ئاساسىنى ياركەنت بىلەن خوتەننىڭ مىڭلىغان ئادەمدىن ئىبارەت لەشكىرى تەشكىل قىلدى.

يۇرۇش داۋامىدا ئۇلارغا قەشقەر بىلەن ئۇچتۇرپان ھەربىي ئوتريادلىرى قوشۇلدى.

ياخشى قوراللانغان ئاتلىق لەشكەرلەر ئاۋۋال ئاقسۇغا جەم بولدى، ئاندىن باي ھەم كۇچار ئارقىلىق كورلىغا ئاتلاندى.

قاراشەھەر بىلەن تۇرپان قوشۇنى ئۇلارنىڭ يولىنى توستى.

ئاكا ئۇكىنى، قېرىنداش قېرىنداشنى ئۆلتۇرىدىغان ئۇرۇش ئىدى بۇ. پەقەت شاھزادىلەرلا ئەمەس، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ھەربىي سەردارلىرىمۇ بىر - بىرىگە يېقىن قېرىنداش ئىدى.

مىرزا ھاشىم چۇراس شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ بىرلەشكەن قوشۇننىڭ سەردارى بولۇپ بەلگىلەندى.

ئۇنىڭ يېقىن تۇغقىنى مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۇراس، ئەكسىچە، ئابدۇرېھىم سۇلتان قوشۇننىڭ باشقۇراتتى.

قوشۇن ئاقسۇغا جەم بولغاندا، مىرزا ھاشىم چۇراس ئوچۇق جەڭ قىلىشنى تەكلىپ قىلغان. ھەربىي كېڭەشتە ئۇ سەل ئەسەبىيلەشكەن ھالدا:

ـ بەس! ۋاقىت يەتتى! بىز ھالاكەت گىردابىغا كېلىپ قالدۇق!

مەن بۇنىڭ ھەممىسىگە خاتىمە بېرىمەن! - دېدى.

ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى ئىسكەندەر سۇلتان ئىچىدە سەردارنىڭ مەنمەنلىكىگە كۈلۈمسىرەپ قويغىنى بىلەن، سىرتىغا چىقارمىدى.

ئۇ يارکەنت ھەم خوتەندىن كەلگەن ھەربىي باشلىقلارغا قىزىقىش بىلەن قارىماقتا ئىدى. قارىغانسىرى، يۇرۇشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاياغلىشىدىغانلىقىغا گۇمانلىناتتى.

بىر تۇرۇپ ئىسكەندەر سۇلتان ئابدۇرېھىم ناتوغرا ئىش تۇتۇۋاتسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ دەۋاسى ئورۇنلۇق دەپ ئويلايتتى. ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانغا نارازىلىقى بار ئىدى، چۈنكى ھۆكۈمدار ئاكىسى مۇھەممەت ھاشىمنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى مۇناسىپ جازالىمىغانىدى.

ئىككىنچى تەرەپتىن، ئاساسىي گۇناھ ئابدۇرېھىمدا ئىدى. مۇشۇلارنى ئويلاپ، بېشى قاتقان ئىدى ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىنى گۇمان باسقان.

— ئوچۇق جەڭدە مەن ئىسيانچىلارنى تېرە - پېرەڭ قىلىۋېتىمەن! ئۇلار شەھەرگە كىرىپ، يوشۇرۇنۇپمۇ ئۇلگۈرەلمەيدۇ! - دەيتتى قىزىرىپ - بوزىرىپ مىرزا ھاشىم چۇراس.

— ئەمما بىز تۇرپانلىقلارنىڭ سان جەھەتتىن بىزدىن كەم ئەمەسلىكى توغرىلىق مەلۇمات ئالدۇق، - دەپ ئېتىراز بىلدۇردى ئۇچتۇرپان ئاتلىق لەشكىرىنىڭ باشلىقى.

— بىراق ئۇلاردا قەيسەرلىك تۆۋەن!

— ياق، سىز بەكمۇ چوڭ چاغلاۋەتتىڭىز ئۆزىڭىزنى!

مىرزا ھاشىم چۇراس بۇ گەپلەرنى ئېيتقان لەشكەر بېشىغا ئېتىلىشتىن ئۆزىنى تەسلىكتە باستى.

ئىسكەندەر سۇلتان قېلىپلاشقان ۋەزىيەتنى يۇمشىتىش ئۈچۈن، مۇسەللەس ھەم مېۋىلەرنى ئەكىرىشنى بۇيرۇدى.

خىزمەتكارلار ھەربىي كېڭەش ئۆتۈۋاتقان ئاقسۇ قورغىنىنىڭ قوبۇلخانىسىغا كىرگىچە، ئۇشبۇ ھەربىي كېڭەش ئەزالىرى توپلارغا بۆلۈنۈپ، بۇلۇڭلارغا تارقىلىپ كەتتى.

قورغاننىڭ سول قانىتىغا ئورۇنلاشقان مەركۇر قوبۇلخانا بىناسى ئېگىز ھەم يورۇق ئىدى.

قورغان يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئاساسچىسى سۇلتان سەئىد خانىنىڭ بوۋىسى يۇنۇس خان دەۋرىدە سېلىنغان.

1469 - يىلى يۇنۇس خان جىمى موغۇلستانىنىڭ ھۆكۈمدارى بولۇپ تەينىلەندى. دۆلەتنىڭ پايتەختى ئاقسۇ ئىدى. قورغاندا ئەينى چاغلارنى ئەسلىتىدىغان كۆپلىگەن قورال - ياراغ ساقلىنىپ قالغان: خەنجەرلەر، شەمشەرلەر، نەيزىلەر، ئاي پالتىلار، ئوقيالار، قىلىچلار. قورغاننىڭ بۆلمىلىرى بىلەن ئۇزۇن دەھلىزلىرىنىڭ تاملىرىدا ئېسىقلىق تۇراتتى بۇ قورال - ياراغلار.

ئاقسۇلۇقلار ئۆزلىرىنىڭ مەشھۇر ئەجدادى يۇنۇس خانىنىڭ شەرقتىن كېلىپ، دۆلەتكە بېسىپ كىرگەن قالماقلار بىلەن توقۇنۇشقانلىقىدىن خەۋەردار ئىدى. ئاماسانجى تەيجى رەھبەرلىكىدىكى قالماقلارنىڭ مۇغلىدىغان لەشكىرى ئىلى دەرياسىنىڭ ئوڭ ساھىلىدا جەڭ باشلىغانىدى.

دۇشمەننى تارمار قىلغان يۇنۇس خان ئاقسۇغا تەنتەنىلىك قايتىپ كەلگەن ئىدى شۇ چاغدا. كېيىنرەك شەھەر پۇقرالىرى دۇشمەندىن قوغدىنىش ئۈچۈن قورال - ياراغ ساقلىغان.

بۇ ئەنئەنە يۇنۇس خان ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى I سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن I سۇلتان ئەخمەت خان دەۋرىدىمۇ يوقالمىغان.

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

ئومۇمەن، يۇنۇس خان دەۋرىدە موغۇلستان قۇدرەتلىك دۆلەتكە ئايلىنىپ، گۈللەنگەن. يۇنۇس خان بولسىمۇ، بىرلەشتۈرگۈچى سۈپىتىدە تاريختا قالدى. چۈنكى ئۇ ھۆكۈمدارلىق قىلغان چاغدا، مەملىكەت زېمىنى بەك كېڭەيگەن ئىدى.

بۇلاردىن تاشقىرى، يۇنۇس خانىنىڭ ئىككى نەۋرىسى ئىككى ئاجايىپ دۆلەت قۇرغان.

يۇنۇس خانىنىڭ نەۋرىسى سۇلتان سەئىد خان ئالتىشەھەر ۋە ئۇيغۇرستان زېمىنىدا ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنى بەرپا قىلغان. ئۇنىڭ ئىككىنچى نامى موغۇلىيە دۆلتى بولغان.

يۇنۇس خانىنىڭ ئىككىنچى نەۋرىسى زاھىرىددىن مۇھەممەت بابۇر ھىندىستانغا بىرنەچچە ھەربىي يۈرۈش ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇ يەردە ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىنى قۇرغان.

ھازىر، توپلارغا بۆلىنۈپلىپ، تامدا ئېسىقلىق تۇرغان قىلىچ، نەيزە، خەنجەرلەرنىڭ ئاستىدا تۇرۇپ ئۆز ئارا پىچىرلىشىۋاتقان ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ سەردارلىرى بىلەن ئەمرلىرى بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بولىدىغان توقۇنۇش ئۆزلىرىنىڭ داڭلىق ئەجدادى يۇنۇس خان دەۋرىدىكى قەيسەرلىكىنىڭ ئالىي ئۇلگىسىنى كۆرسەتكەن توقۇنۇشلارغا نىسبەتەن بىھۇدە، ئەرزىمەس، تىماقتا تۇرمايدىغان بىر ئىش ئىكەنلىكىنىڭ تېگىگە چۈشىنىپ يەتمەيۋاتاتتى...

پاكار، ئەمما كەڭ شىرەلەرگە ساپال كوزىلارغا قۇيۇلغان مۇسەللەس، دۇگلەك پىيالە، كەڭ مىس پەتنۇسلارغا سېلىنغان مېۋە - چېۋە قاتارلىقلارنى قويۇپ، ئىسكەندەر سۇلتانغا باش ئېگىپ چىقىپ كېتىشتى خىزمەتكارلار.

پەقەت ئىككى ساقى پاكار شىرە يېنىدا ئېھتىرام بىلدۈرگەن قىياپەتتە ھەربىي سەردارلار بىلەن ئەمرلەرنىڭ ئولتۇرۇشىنى كۈتۈپ

تۇراتتى. ئۇلار ئەمەلدارلار بەك ياقتۇرىدىغان ئۇزۇمدىن ئىشلەنگەن مۇسەللەسنى پىيالىلەرگە قۇيۇشقا تەييار ئىدى.

قېلىن پاختا كۆرپىگە چۆككەن مىرزا ھاشىم چۇراس، خېلى خاتىرجەملەندى بولغاي، يەنە سۆز باشلىدى.

— مەن تۇرپانلىقلارنى ئۇزۇل - كېسىل تارمار قىلىشنى تەلەپ قىلىمەن. شۇنداق قىلغاندىلا، دۆلەتكە قارشى تۇغۇلغان خەتەردىن قۇتۇلۇشقا بولىدۇ.

— سىزنىڭ بۇ پىكرىڭىزگە ھەممە قوشۇلىدۇ، لېكىن بىز بۇنىڭغا قانداق ئېرىشىمىز؟ مۇشۇ مەسىلىنى پىشۇرۇۋالغان ئەقىلگە مۇۋاپىق مېنىڭچە، - ساپال پىيالىدىكى مۇسەللەسنى سۈمۈرگەچ تەمكىنلىك بىلەن گەپكە ئارىلاشتى خوتەنلىك ئەمىر.

مىرزا ھاشىم چۇراس ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرمىدى. چۈنكى ئۇ ئۆزىنى ستراتېگىيەلىك ئىشلارغا مەسئۇل، دەپ ھېسابلايتتى. قالغان ئۇششاق - چۈشەك مەسىلىلەر بىلەن، ئۇنىڭ ئويىچە، باشقىلار شۇغۇللىنىشى كېرەك.

ئارىلىقتا ھۆكۈم سۈرگەن جىمجىتلىقنى مىڭدىن ئوشۇق ئاتلىق لەشكەر باشلىقى - ئۇچتۇرپانلىق ياش، نەپسانىيىتى بەكمۇ يۇقىرى سەردار بۇزدى.

— ئوچۇق جەڭ ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەس. ئابدۇرېھىم سۇلتان پىستىرما (زاسادا) قۇرۇپ، تۇزاققا چۈشىرەۋالسىچۇ بىزنى؟ - دېدى.

بۇ سۆزلەر كۆپلىگەن ئېتىرازلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ھە، مىرزا ھاشىم چۇراس مەقسىتىگە يەتتى - قانداق تۇرغۇدا جەڭ قىلىش چوڭ بەس - مۇنازىرىگە ئايلاندى.

— قانداق پىستىرما توغرىلىق گەپ قىلىۋاتىسىز؟ ئابدۇرېھىم ئۇنچىلىك مەككار ئەمەس!

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ ئابدۇرېھىم قالماقلارنى باشلاپ كەلمىسە بولاتتىغۇ؟!

ـ ھەق گەپ. بۇ قاراقچىلار ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولدۇ ئەمەسمۇ!

ـ قالماقلار؟ بىز ھازىر تۇرپانلىق ئۇيغۇرلار ھەققىدە ئويلىشىمىز لازىم! بىز تۇرپانلىقلارنىڭ قورقماس ـ قايتماس جەڭچىلەردىن ئىكەنلىكىنى تەن ئېلىشىمىز كېرەك.

ـ ئەمما بۇ ئۇلارنى تارمار قىلىشىمىزغا توسالغۇ بولالمايدۇ.

ئىسكەندەر سۇلتان بەس ـ مۇنازىرىگە قاتناشماي، جىم ئولتۇراتتى. ئۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان غەزەپ ـ نەپرىتىگە ھەيران بولۇۋاتاتتى.

بۇنى ئەندىلا چۈشىنىۋاتقانلىغىمۇ ئۇنى تەئەججۇپلەندۇرمەكتە ئىدى.

ئۇ تۆمۇر سۇلتان بىلەن ئاكسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالمەن، دەپ قاراشھەرگە قىلغان ئاخىرقى يۈرۈشىدىمۇ، كېچىك چېغىدا دادىسى خۇدابەندى سۇلتان III مۇھەممەت خانىنىڭ دۆلىتىنى زەئىپلەشتۈرۈشكە ئىنتىلغاندىمۇ بۇنچىلىك تەئەججۇپلەنمىگەن ئىدى.

مۇسەللەس ھەددىدىن زىيادە كۆپ ئىستېمال قىلىنغان ھەربىي كېڭەش مەجلىسى تۇن يېرىمدىن ئاشقىچە داۋاملاشتى.

ناھايەت، ئۇقياچىلار ھۇجۇمدىن كېيىن ئاتلىق لەشكەر جەڭگە كىرىپ، دۈشمەننى تېرە ـ پېرەڭ قىلىشى كېرەك، دېگەن قارارغا كەلدى ئۇلار.

ئۆزلىرىنىڭ قەۋم ـ قېرىنداشلىرى بولغان «دۈشمەن» بىلەن توقۇنۇشقا يەنە بىرنەچچە كۈن بارلىقىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن شىر كەيپىتە ئەمرلەر بىلەن ھەربىي سەردارلار مېھماندوست ئاقسۇنىڭ ھاكىمى تەرىپىدىن ئالدىن ـ ئالا تەييارلىنىپ قويۇلغان بۆلمىلەرگە مېڭىشتى.

* * *

جەڭ چىڭقى چۈشتە باشلاندى. مۇسەپپە ئاسماندا پارچە بۇلۇتمۇ كۆرۈنمەيدۇ. قۇياش ئۆز نۇرىنى كورلا زېمىنغا ئايماي چاچماقتا.

ئوقياچىلار قوراللىرىنى بەتلەپ تەق بولغاندا، ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئەسەبىيلىشىۋاتقانلىغىدىن ئۈچۈر ئالغان مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۈراس ئېتىنىڭ يايلىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ئەندىشە قىلماڭلار. بىز غەلبە قازىنىمىز! - دېدى.

— ئەمما ئۇلار بۇ قېتىم دادىل ھەرىكەت قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ!

— ئەڭ مۇھىمى، رېجە بويىچە ئىش تۇتۇش كېرەك!

ئابدۇرېھىم سۇلتان مۇھەممەت ۋالىبەگ چۈراس بىلەن كېلىشكەندەك، بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ ھەربىي ئىشتا شۆھرەت قازانغان ئەۋلادىنىڭ ۋەكىلى بولغان مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۈراسقا ئىشىنەتتى. ھازىرمۇ قارشى ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنىنى «چۈراس» ئۇرۇقىنىڭ ۋەكىللىرى باشقۇرماقتا ئىدى. ئۇلار بىر - بىرىگە قېرىنداش بولسىمۇ، ئۆز ھۆكۈمدارلىرىغا سادىق ئىدى.

مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۈراس جەڭ مەيدانىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى. مانا ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ئوقياچىلار ئىككى ياققا ئايرىلىپ، ئاتلىق لەشكەرگە يول ئاچتى.

— مۇھىمى، رېجە بويىچە ئىش تۇتۇش لازىم! - تەكرارلىدى ئۇ.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئاساسىي قوشۇنغا يارەمگە كېلىدىغان قۇمۇللۇق مىڭ جەڭچىنىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇمىغان.

مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۈراس رېجە توغرىلىق تەكرار - تەكرار گەپ قىلغاندا نەق ئاشۇ قۇمۇللۇق ئوۋچىلاردىن، تاغلىقلاردىن

ئۇيغۇر كتاب تۈرىپىكىتى
www.uyghurkitap.com

تەركىب تاپقان لەشكەرنى نەزەردە تۇتقانىدى.

جەڭدە نەق قۇمۇللۇقلار ھەل قىلغۇچى رول ئوينىشى كېرەكتى.

كورلىدىن ئون ئىككى چاقىرىم يەردىكى تۈزلەڭ بىردەمدىلا قانغا بويالدى.

خوتەنلىكلەر، قەشقەرلىكلەر، ئۇچتۇرپانلىقلار، ئاقسۇلۇقلار، كۇچارلىقلار كورلىقلارغا، قاراشەھەرلىكلەرگە، تۇرپانلىقلارغا توختىماي ھۇجۇم قىلاتتى. مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۇراسنىڭ رىجىسى بويىچە، قېرىنداش قېرىنداشنى، ئۇيغۇر ئۇيغۇرنى ئۆلتۈرۈۋاتقان بۇ دەھشەتلىك جەڭنى قۇمۇللۇقلار ھەل قىلىشى كېرەك ئىدى.

قوشۇنىنىڭ چېكىنگەنلىكىنى كۆرگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتى. «ئەگەر بىرلا نۆكەر قاچقىلى تۇرسا، جەڭگە كىرىۋاتقان مىڭ قۇمۇللۇقمۇ ياردەم قىلالمامدىكىن»، دېگەن ئوي چاقماق تېزلىكىدە ئۆتتى ئۇنىڭ كاللىسىدىن.

نېرىدىكى دۆڭدە تۇرۇپ، مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۇراسنىڭ مۇلازىملىرىنى دىققەت بىلەن كۆزەتكۈچىلەرمەكتە ئىدى ئابدۇرېھىم سۇلتان.

شۇ ئەسنادا مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۇراس ناھايىتى خاتىرجەم ئىدى. ھەر ھالدا، ئۇنىڭ چىرايىدىن پاراكەندىلىك ئالامەتلىرى بايقالمايتتى. ئۇ جەڭگە رەھبەرلىك قىلىۋاتاتتى، ھەتتا كىچىككىنە ئۆزگىرىشلەرمۇ ئۇنىڭ دىققەت مەركىزىدىن سىرت قالمايتتى.

ئۇنىڭ لەشكىرى چېكىنىۋاتقان بولسىمۇ، ۋەزىيەت ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەستى. شۇڭا ئۇ بەلگە بېرىشكە ئالدىرىمايۋاتاتتى.

ئىسكەندەر قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلىۋاتاتتى. جەرەن قاشقا مىنگەن ئۇ ئىچكىرىلەپ كىرىپ، دۈشمەن بىلەن ئېلىشىۋاتاتتى. ئۇ چەبدەسلىك بىلەن قىلىچ ئۇراتتى، ئۆزىگە كەلگەن زەربىنى

ئەپچىللىك بىلەن قايتۇراتتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان قوشۇننىڭ ھالسىزلىنىۋاتقانلىغىنى بايقىغان ئىسكەندەر سۇلتان بۇ قېتىم مەسىلىنىڭ ئۇزۇل - كېسىل بىر تەرەپ بولىدىغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇرغان قىلىچىدىن بۇرۇتى تېخى خەت تارتمىغان يىگىتنىڭ تۇۋلاپ، ئاتتىن سىرىلىپ يىقىلغانلىقىنى كۆرگەندە، غەلبىنىڭ يېقىن ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەندەك بولدى. تۇرپانلىق بومبا ساقال جەڭچىمۇ ئىسكەندەرگە تاقابىل تۇرالماي، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى.

ئىسكەندەر چۈشەندى: بىرنەچچە دەقىقە ۋە بومبا ساقاللا ئەمەس، بەلكى ئابدۇرېھىمنىڭ جىمى لەشكىرى ئاتلىرىنىڭ بېشىنى بۇراپ، كەينىگە قاچىدۇ.

ئەمما دەل مۇشۇ مەزگىلدە قاپقى تۇرۇلگەن مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۇراس يېنىدىكى يىگىتكە بۇيرۇق بەردى. يىگىت دەرھال خېلى نېرىدىكى دۆڭگە تورۇق ئېتىنى چاپتۇردى.

ئاردىن قىسقا ۋاقىت ئۆتتى. ئەمما بۇ ۋاقىت ئابدۇرېھىم بىلەن ئۇنىڭ لەشكەرلىرىگە بەكمۇ سوزۇلۇپ كەتكەندەك بىلىندى. شۇ مەھەل ئېگىز دۆڭلەر بىلەن ئېدىرلارنىڭ كەينىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان قۇمۇللۇق لەشكەر ھۇجۇمغا ئۆتتى. ئاتلىرىنى ھۆكۈرەك تاشلىتىپ كېتىپ بارغان بۇ جەڭچىلەر قۇمۇل شېۋىسىدە شوئار توۋلىماقتا ئىدى.

بىقىن تەرەپتىن زەربە بەرگەن قۇمۇللۇقلار دۈشمەننى قىسىپ، ئىچكىرىلەپ كىرمەكتە.

مىرزا ھاشىم چۇراس دەرغەزەپ بولۇپ، كاكىرىماقتا ئىدى:

— چېكىنىشمە! بېرىلىش يوق! ئازلا قالدى! ئاز!

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىراق ئۇنى ھېچكىم تىڭشىمىدى. شۇنىڭدىن، مىرزا ھاشىم چۇراسىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن ئەمەس، بەلكى قارشى تەرەپلەر كۆچىنىڭ تەخمىنەن باراۋەر ئىكەنلىكى تۈپەيلىلا، قۇمۇللۇقلار ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش مۇمكىن بولدى.

ھەممە چۈشەندى: ھېچكىم بۇ ئۇرۇشتا غەلبىە قازىنالمايدۇ. دېمەك، ئابدۇرېھىم سۇلتان غەلبىگە ئېرىشتى دېگەن سۆز.

ئېنىغراقى، بىر ئۇرۇغتىن چىققان ئىككى سەردارنىڭ بىرىگە - مۇھەممەت ۋەلىبەگ چۇراسقا - ئامەت كۆلۈپ باقتى.

ئىككى ھەربىي سەردار بۇنى چۈشەندى - دە، ئۆز قوشۇنلىرىغا جەڭدىن چىقىش بۇيرۇغىنى بەردى.

كورلا يېنىدىكى جەڭ مانا شۇنداق ئاياغلاشتى.

غازاتتا شېھىت بولغانلارنى دەپنە قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنى ئۆز لاگېرلىرىغا قايتىشتى.

قاراشەھەر ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئىلىكىدە قالدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ھۆكۈمىگە بولا بىرنەچچە ئەمىر بىلەن بەگلەر ئاقسۇدا قالدۇرۇلدى. ئۇلار مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن ئابدۇرېھىمغا قارشى يېڭى يۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇشى كېرەك ئىدى.

10 - باب: ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ خائىنلىقى

كېيىنكى كۈنلەردە ئىسكەندەر سۇلتان روھى چۈشكەن، بەكمۇ مەيۈس ھالەتتە يۈردى. ئۇ دادىسى خۇدابەندى بىلەن دادىسىنىڭ دۈشمىنى ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى توغرىلىق كۆپ ئويلايدىغان بولۇپ قالدى.

بۇ ئوي ئۇنىڭدا قاراشەھەر ئۇچۇن بولغان جەڭدىن كېيىن

پەيدا بولغان. شۇ چاغدا يە دۆلەت باشلىقى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان، يە تۇرپان بىلەن قۇمۇلنىڭ ھۆكۈمدارى ئابدۇرېھىم سۇلتان غالىپ كېلەلمىگەن ئىدى.

ئاقسۇنىڭ ۋالىسى بولغان ئىسكەندەر سۇلتان ئۇشبۇ شەھەرنىڭ تار كوچىلىرىدا سەيلە قىلىۋېتىپ، ئۇنىڭ تارىخىغا چوڭقۇرلاپ كىرىشكە باشلىدى.

خوتەن مەدرىسىدە تەھسىل كۆرگەن ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ بالىلىقى مۇشۇ شەھەردە ئۆتتى. ئۇ ئىختىيارسىز ئاقسۇ بىلەن خوتەننى سېلىشتۇراتتى.

ئۇ باشتا ئاقسۇنى ئۆز تارىخىغا ئېگە ئەمەس بىر شەھەر دەپ ئويلىغانىدى. ئىسكەندەرنىڭ تەڭتۇشلىرىمۇ شۇنداق پىكىردە ئىدى.

خوتەننىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىدىكى رولى، شەھەر پۇقرالىرىنىڭ مۇڭۇپپەقىيەتلىرى، خوتەن شەھىرىنىڭ بەرپا قىلىنىشى، ئۇ يەرنىڭ مۇتەپەككۇرلار مەركىزى بولغانلىقى ھەققىدە مەدرىسىدىكى ئۇستازلىرىدىن كۆپ ئاڭلىغان.

قاراخانىيلار دەۋرىدىكى ئەڭ گۈزەل ھەم گۈللەنگەن شەھەرلەرنىڭ بىرى ھېسابلانغان خوتەن ئۇشبۇ شەھەرنىڭ مەدرىسىلىرىدە بىلىم ئالغان ياشلار ئۇچۇن، شۇ جۇملىدىن ئىسكەندەر ئۇچۇن، يارکەنت ۋە قەشقەر بىلەن رىقابەتلىشىشكە قادىر ئىدى.

لېكىن كىچىك ۋاقىتلىرىدا ئىسكەندەر ئاقسۇ توغرىلىق ئويلاپمۇ باقمىغانىدى.

بىرنەچچە يىل بۇ شەھەردە تۇرغان ئىسكەندەر سۇلتان ئاقسۇنىڭ تارىخى، ئەجدادىنىڭ، ھەممىدىن ئاۋۋال يۇنۇس خان پائالىيىتى بىلەن تونۇشتى. يۇنۇس خان دەۋرىدە ئاقسۇنىڭ موغۇلستان پايتەختى بولغانلىقىنى بىلدى ۋە ئىسكەندەرنىڭ مۇشۇ ۋاقىتلەرگە

ئۇيغۇر كتاب تورپىكىتى
www.uyghurkitap.com

بولغان مۇناسىۋىتى پۈتۈنلەي ئۆزگەردى.

ئىسكەندەر ياركەنت بىلەن تۇرپاننىڭ بىمەنە قارشىلىقى دۆلەتنى ۋەيران قىلىشى مۇمكىنلىكىنى چۈشىنىشكە باشلىدى. ئۇ يەنە ئەڭ بولمىغاندا بىر - بىرىنى قانلىق ئۇرۇش ئېچىشقا دەۋەت قىلىدىغان ئىغۋالارنى ئۇيۇشتۇرماسلىق كېرەك ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتى.

ئۇ شەھەر مۆتىۋەرلىرى، مەدرىسىلەر مۇدەررىسلىرى، مەسجىدلەر ئىماملىرى، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ چوڭ شەھەر ھەم يېزىلىرىدا، شۇ جۈملىدىن ئاقسۇدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇشائىرىلەرگە كەلگەن شائىر، مەدداھلار بىلەن بولغان سۆھبەتلەردىن كېيىن مۇشۇ پىكىرگە كەلدى.

ئاقسۇغا باغلىق ئۈچ ئاساسلىق سەۋەب ئىسكەندەرنى ۋەزىيەتنى كەسكىن ئۆزگەرتىشكە دەۋەت قىلدى.

ھەممىدىن بۇرۇن بۇ - ئاقسۇنىڭ ئورۇنلاشقان ئورنى. مەملىكەتنىڭ ئىككى تارىخىي تەۋەسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقاچقا، ئاقسۇ بۇ ئىككى تەرەپنىڭ توقۇنۇش نۇقتىسى ئىدى.

شەرققە، شىمالغا ۋە مەركەزگە جايلاشقان تۇرپان، قۇمۇل، بەشبالىق، ئالمىلىق، كورلا، قاراشەھەر، كۇچارلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇيغۇرىستان ئۆزىنى تارىخەن ئورخۇندىكى ئۇيغۇر خاقانلىقىنىڭ ۋە مانىخېي ھەم ئەينى چاغلاردا بۇتقا چوقۇنغان ئۇيغۇر تۇرپان دۆلىتىنىڭ ۋارىسى دەپ ھېسابلايتتى. بۇ مەملىكەتلەر چىڭگىز خاننىڭ موڭغۇللىرى ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادى بىلەن زىچ تارىخىي مۇناسىۋەتتە بولغان.

جەنۇبتىكى ئالتە شەھەرنى - ياركەنت، قەشقەر، خوتەن، ئۇچتۇرپان، يېڭىسار، ئاقسۇنى بىرلەشتۈرگەن ئالتىشەرنى، ئەكسىچە، تارىخىي جەھەتتىن ماۋرىننەھەرگە يېقىن دەپ ساناتتى.

ئۇ قاراخانىيلار دۆلىتىنى تەشكىل قىلاتتى. مەزكۇر دۆلەتنىڭ ھۆكۈمدارى ئابدۇكېرىم سۇتۇق بۇغرا خان ئۇيغۇر زېمىنىدا ئىسلام دىنىنى تاراتقان ئىدى.

ئىككىنچى سەۋەبى، موغۇلستان دۆلىتى مەۋجۇت چاغدا، يۇنۇس خان دەۋرىدە ئاقسۇ تەۋەنىڭ جىمى زېمىنىنى بىرلەشتۇرگەن پايتەخت بولغان. ئىسكەندەر سۇلتان بولسىزە، ئۆزىنى گويا ئىككىنچى يۇنۇس خان، دەپ خىيال قىلاتتى.

ناھايەت، ئۈچىنچى سەۋەبى، ئىسكەندەر سۇلتان ئۆز ئارا زىددىيەتلىشىۋاتقان ھەر ئىككى تەرەپ بىلەن قېرىنداش، تۇغقان ئىدى. شاھ شۇجدىن ئەخمەت خان ئۇنىڭ قېينىتاتىسى ۋە ئۆگەي نەۋرە كىچىك دادىسى، ئابدۇرېھىم سۇلتان بولسىزە، بوۋىسىنىڭ ئۆگەي ئاكىسى ئىدى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، دادىسى خۇدابەندى سۇلتان مەزكۇر توقۇنۇشنى باشلاپ بەرگەن.

شۇنداق ئىكەن، ئىسكەندەر سۇلتان ئۆزىنى ئۇلارنى مۇراسسىگە كەلتۈرگۈچى ۋەزىپىسىنى ئىلىشقا ھەق دەپ ھېسابلايتتى.

ئاقسۇدا ياشاش جەريانىدا ئىسكەندەر سۇلتان قەدىمىي مونۇسكرىپتلارغا تولمۇ قىزىقتى.

قورغانغا ئادەتتىكىدىن كەچ قايتىپ كەلگەن ئىسكەندەر ھاياجانلانغان ھالدا خوتۇنىغا دېدى:

— بىلەمسەن، بىزنىڭ تارىخىمىز بەك مۇرەككەپ ئىكەن! مەن ۋاقتىمنى بوشقا ئۆتكۈزۈپ يۈرگەنلىكىمنى چۈشەندىم. ئاقسۇنىڭ كۆپلىگەن مەدرىسىلىرىدە قەدىمىي قولىيازمىلار تولمۇ نۇرغۇن ئىكەن.

— قەشقەر، ياركەنتلەردە قانچىلىك قولىيازمىلار بارىدۇر؟ - جاۋاب بەردى ئېرىنىڭ يۇقىرى كەيپىياتىنى بايقىغان پاشا خانۇم.

ئىسكەندەر ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قارىدى:

ــ شۇنداق...

ئۇ ئويلىنىپ قالدى. پاشا خانۇمنۇ شۇك. ئۇ ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇردى ۋە بوسۇغىدا پەيدا بولغان خىزمەتكارلارغا يولدىن چارچاپ كەلگەن ئېرىنىڭ يۇيۇنۇشىغا لازىم نەرسىلەرنى تەييارلاشنى بۇيرۇدى.

بۇگلۇككە قويۇلغان شىرەنىڭ يېنىدا ھارغىن قىياپەتتە ئولتۇرغان ئىسكەندەر سۇلتان پەرىشان ھالدا خوتۇنىغا باقتى. بۇلمىدە سۇكۇنات ئورنىغان. ئۆيگە بىرى سۇ تولدۇرۇلغان كومزەك بىلەن لۆگگە كۆتۈرگەن، ئىككىنچىسى مىس داس تۇتقان كېنىزەكلەر كىردى.

كېنىزەكلەر تۇتۇش چىقارماي مېڭىپ، ئىسكەندەر سۇلتانغا يېقىنلاشتى.

كېنىزەكلەرنىڭ بىرى تىزىنى پۈكۈپ، مىس داس كۆتۈرگەن ھالدا ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ ئالدىدا تەڭ بولدى.

ئىككىنچىسى خوجايىننىڭ قولىغا ئاستا سۇ قۇيدى.

توز رەسمى ئەكس ئېتىلگەن لۆگگىگە قوللىرىنى سۈرتكەن ئىسكەندەر سۇلتان خوتۇنىغا يېقىنلاشتى.

ــ ئەمرلەرنى يارىكەنتكە ئەۋەتۇپتىش كېرەك، دېگەن قارارغا كەلدىم، ــ دېدى ئۇ.

پاشا خانۇم ئېرىنىڭ ئۆزگىرىشچان مىجەزىگە ئۆگىنىپ قالغان. ئەمما بۇ قېتىم ھەممە نەرسە ناھايىتى تېزلىكتە يۈز بەردى.

ــ قايسى ئەمرلەرنى؟

ئىسكەندەر غەزەپكە كەلدى.

ـ قايسى ئەمرلەرنى دېگىنىڭ نېمىسى! خان ئالىي ھەزرەتلىرى ئۆزىنىڭ ھۆكۈمى بىلەن مۇشۇ يەردە قالدۇرغان ئەمرلەرنىدە، ئەلۋەتتە!

پاشا خانۇم ئېرىنىڭ ئائىلىگە سەلبىي تەسىر يەتكۈزىدىغان ئىشقا بەل باغلىماقچى ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. شۇندىمۇ ئۇ ئۆزىنى قاتمىدى. ئىسكەندەرنىڭ ئويلاپ، پىچىپ قويغانلىرىنى ھامان سىرتىغا چىقىرىدىغان مەجەزىنى ياخشى بىلىدىغان پاشا خانۇم كۈتۈشىنى توغرا كۆردى.

ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بولدى. ئاقسۇ قورغىنىنىڭ تۆتبۇلۇڭلۇق چوڭ خانىسىدا ئۇ ياقتىن ـ بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىغان ئىسكەندەر سۈپىنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى.

شەرەگە يېقىن ئولتۇرۇپ، خانە ئىچىگە دىققەت بىلەن كۆز يۈگەرتتى. ھە، بىر چاغلاردا نەق مۇشۇ ئۇلۇغ يەردە ئۇنىڭ ئۇلۇغ ئەجدادلىرى ئولتۇرغان.

ئېدەنلەرگە سېلىنىپ، تاملارغا ئېسىلغان گىلەملەر خانىغا بىرخىل شىنەملىك ـ سەرامجانلىق، ئۆزىگە خاس يارقىن خىسلەت ـ خۇسۇسىيەت بېغىشلاپ تۇراتتى.

ئەگەر خوتەن گىلەملىرى رەڭگارەڭ بولۇپ، دائىم ئۇلاردا قۇش ياكى ھايۋان رەسمىي ئەكس ئېتىلسە، ئاقسۇ گىلەملىرى، بىر قارىماققا، ئاددىي ئىدى.

بىراق ئاقسۇ گىلەملىرى قانداقتۇر بىر غەمكىن ئىللىقلىق، سەممىيلىك بىلەن تولۇپ ـ تاشقانىدى، چۈنكى ئۇلار ئاساسەن كۆل رەڭ ھەم توق قىزىل تۈسلۈك ئىدى.

ئۇشبۇ گىلەملەردە مىللىي نەقىشلەرگە ئورالغان چەمبەر، تۆتبۇلۇڭلۇق، رومب قاتارلىق شەكىللەر ئەكس ئېتىلگەن.

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

بۇ خانە ئىسكەندەر سۇلتان ئائىلىسىنىڭ غەزىلىنىدىغان بۆلمىسى بولغاچقا، ئارتۇق ھېچنەرسە يوقتى مەزكۇر بۆلمىدە.

بۇگلۇك تەختلىت سۇپىنىڭ سول بۇلۇڭىغا قويۇلغان شىرەدىن تاشقىرى ئىشىكنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئادەم بويى بىلەن باراۋەر كېلىدىغان يەرلىك ھۈنەرۋەنلەر قولىدىن پۈتۈلگەن غايەت زور ئىككى مىس كوزا تۇراتتى. ئوڭ بۇلۇڭدا ئىشىكلىرى ئويما نەقىش بىلەن بېزەلگەن شكاف ئورۇن ئالغان.

شكاف ھەرخىل چىنە ۋە ساپال قاچىلارغا تولدۇرۇلغان. بۇ قاچا - قومۇچلارنى ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ ئائىلىسى پايدىلىناتتى.

ھاۋا رەڭ نېپىز يىپەك پەردىلەر ئېسىلغان دېرىزىلەر ئارىلىقىدىكى گىلەم يوق تاملارغا دۇگىلەك شەكىللىك مىس ھەم ساپال پەتنۇسلار ئېسىلغان.

مىس پەتنۇسلاردا مەملىكەتنىڭ چوڭ - كاتتا مەسجىدلىرىنىڭ رەسىملىرى ئەكس ئېتىلگەن.

ساپال پەتنۇسلارغا بولسا - زە، دۇنيادىكى مەسجىدلەرنىڭ، شۇ جۈملىدىن مۇقەددەس كەبىنىڭ رەسىملىرى ماھىرلىق بىلەن سىزىلغان.

ئىسكەندەر سۇلتان خانىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتقاندا، پاشا خانۇم كەچكى غىزا ئۈچۈن داستىخان راسلاش توغرىلىق بۇيرۇق بېرىش ئۈچۈن، سىرتقا چىقتى.

ئۇ تېزلا قايتىپ كىردى ۋە ئېرىغا ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ، چوڭقۇر ئويدا ئولتۇرغان ئىسكەندەرنىڭ يېنىغا چۆكتى.

— مەن ئەمرلەرنى چىقىرىۋېتىش قارارىغا كەلدىم، - دېدى ئىسكەندەر پاشا خانۇمغا سىگارىان بېقىپ.

— نېمىشقا؟

ـ ئۇلار زىددىيەتنىڭ داۋاملىشىشىنىڭ سەۋەبچىسى.

ـ مەن سىزگە ئېتىراز بىلدۈرۈشكە ئاجىز، ئەمما گېپىڭىزنىڭ تېگىگە يېتەلمەيۋاتىمەن. بۇنىڭ ئاقىۋىتى ياخشىلىققا ئاپارمامدېكىن، دەپ ئەندىشە قىلىمەن.

ـ ئەمرلەر بۇ يەردە تاكلا ـ ئەرتە ئابدۇرېھىم بىلەن ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن قالدۇرۇلغان. نېمىسىنى چۈشەنمەيسەن! ئۇرۇشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈنلا، مەن ئۇلارنى يارىكەنتكە ئەۋەتىۋېتەي دەۋاتىمەن.

ـ ئۇنداق قىلىڭىز، مەملىكەتنىڭ قۇدرىتى ئوساللىشىدىغۇ. ئابدۇرېھىم سۇلتان ھەممە نەرسىنى ھەل قىلىش قولۇمدىن كېلىدۇ، دەپ ئويلاپ قالمامدۇ؟

ـ سەن چۈشەنمەيسەن! ـ دەرغەزەپ بولغانلىقىدىن بوينى قىزىرىپ كەتتى ئىسكەندەرنىڭ. ئۇ بىر ئورۇندا تېپىچەكلەپ، بەكمۇ ئەسەبىيلەشتى. ئاندىن شىرە يېنىغا كېلىپ، پۈتلىرىنى سوزۇپ ئولتاردى. ئەتلەس بىلەن قاپلانغان قاتتىق تەكىيىنى بېلىگە قويۇپ، يېنىچە ياتتى.

ـ بىزنىڭ مەملىكتىمىز ئاكا ـ ئۆكلارنىڭ ئۆز زېمىنلىرىنى بىرىكتۈرۈشى تۈپەيلى بارلىققا كەلگەن. ئۇلارنىڭ چوڭى مەنسۇر خان ئۇيغۇرىستاننىڭ ھۆكۈمدارى بولغان. كىچىكى سۇلتان سەئىد خان ئالتىشەرگە ئىگىدارچىلىق قىلغان. سۇلتان سەئىد خان يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ خانى تەختىگە ئولتۇرغاندا، مەنسۇر خان زېمىنىنىڭ پايتەختى تۇرپانغا پەقەت ئۇنىڭ ئۇدۇل ئەۋلادىنى ۋالىيلىققا بەلگىلەش مەجبۇرىيىتىنى ئالغان. بۇنىڭغا جاۋابەن مەنسۇر خان ئىنىسىنىڭ جىمى يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى بولۇشىغا كېلىشكەن.

ئىسكەندەر سۇلتان جەمىپ قالدى. ئېھتىمال، بۇنىڭدىن پايدىلاندى بولغاي، خىزمەتكار - مالايلار كىرىپ كەلدى خانىغا. شەرەگە ھەرخىل نازۇ - نېمەتەر قويۇلۇشقا باشلىدى.

كەچكى غىزاغا ئىسكەندەر سۇلتان بەك ياخشى كۆرىدىغان قىزىرىپ پىشقان غاز كەلتۈرۈلدى.

يەرلىك ئاشپەز قورغان ھويلىسىدىكى ئوچاقتىكى قېشىدا بۇيرۇق كۈتكەچ، يوغان قوسغىنى تۆتۈپ، كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

ئۇ غازنى چوڭ تۆمۈر تاۋاققا سېلىپ، سۇلتاننىڭ ئالدىغا ئەكىرىپ، ئۇنى پارچىلاپ بېرىشكە تەييار ئىدى.

ئۇنىڭ كۈلۈمسىرىشى ھەممىنى - ھويلىدا ئۆز ئىشلىرى بىلەن بەند بولۇپ يۈرگەن ۋە شەرەنى يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەر بىلەن تولدۇرۇۋاتقان خىزمەتكارلارنى - خۇش قىلىۋەتتى.

پەقەت ئىسكەندەر سۇلتاننىڭلا كەيپىياتى تازا ياخشى ئەمەستى. ئۇنىڭ بۇ مەيۈس ھالىتى خوتۇننىڭ دىلىخۇشلۇغىنىمۇ قاچۇردى.

ــ بىز ئەجدادلىرىمىزنىڭ قارارىنى ھۆرمەتلىشىمىز كېرەك. مەن بۈگۈنلا يارىكەنتلىك ئەمرلەرنىڭ بۇ يەردىن كېتىشىگە بۇيرۇق چۈشۈرىمەن. ناۋادا ئۇلار تەرسالىق قىلىدىغان بولسا، قاتتىق قوللۇق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ ماڭا!

پاشا خانۇم كۆزلىرىنى يۇمدى. ئۇ كۆزلىرىنى ئاچقاندا، ئىككى تامچا ياش ئۇنىڭ مەڭزلىرىنى يۇيۇپ ئۆتتى...

* * *

ئاقسۇنى ئىختىيارىي تاشلاپ كېتىشتىن باش تارتقان شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ سادىق ئەمرلىرى ئۇچتۇرپانغا يېقىنلىشىپ قالغان. ئۇلارنى ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ نۆكەرلىرى

قوغلاپ كەلمەكتە ئىدى.

ئەمرلەرنىڭ چارچىغان ئاتلىرى ئېغىر خىرتىلداپ، باشلىرىنى لىڭشىتىقان ھالدا چاڭ - توزان توزۇتۇپ بارماقتا ئىدى.

يىراقتا شەھەر سىپىلىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ئەمرلەر ئۇلۇغ ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ تىنچ - ئامان شەھەر دەرۋازىسىدىن كىرىۋېلىشىنى تەكرار - تەكرار سورۇشاتتى.

بەختكە قارشى، ئۇلارغا شەھەرگە كىرىش نىسىپ بولمىدى. ئۇچتۇرپان مۇنارلىرىدىكى لەشكەرلەر ئۇلارنى كۆرۈپ ئۇلگۈرگۈچە، قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ يالىرىدىن ئۇرۇلگەن ئوقلار ئەمرلەرنىڭ بېشىغا مۆلدۈردەك ياغدى.

ھەممىنىڭ كەينىدە ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان بەگلەرنىڭ بىرى قاتتىق ۋارقىرىغان پېتى ئاتتىن سىرىلىپ يىقىلدى. ئۇنىڭغا ئىسكەندەر سۇلتان نۆكىرىنىڭ ئۇچلۇق ئوقى تەگكەنىدى.

ئاۋاز چىققان تەرەپكە قىيا باققان بىر ئەمىر تەسلىكتە چاڭ - توزان توزۇتۇپ كېتىپ بارغان ئېتىغا قامچا باستى.

بۇنداق قىسمەتكە ئۇچتۇرپانغا يېقىنلىشىۋاتقان ئەمرلەر توپىلا دۇچار بولمىغان. ئۇلارنىڭ كۆپى ئۆز مۇلازىملىرى - نۆكەرلىرى، ئاتاقارلىرى بىلەن - تېخى ئاقسۇدىلا ئۇجۇقتۇرۇلغان.

ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ ئۆز ئىختىيارى بىلەن شەھەرنى تاشلاپ كېتىش توغرىلىق تەكلىپىنى رەت قىلغان ئەمرلەر بىلەن بەگلەر قارشىلىق كۆرسەتكەنىدى.

سان جەھەتتىن ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ لەشكىرىدىن خېلى كۆپ نۆكەرلىرىگە ئىشەنگەن ئەمرلەر ئاساسىي نەرسىدىن بىخەۋەر ئىدى. ئىسكەندەر سۇلتان ئارىلىقتا ئاقسۇ بىلەن ئۇچتۇرپان پۇقرالىرىنى ئۆزى تەرەپتە، دېمەك، شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانغا قارشى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇرۇشۇشقا قايىل قىلغانىدى.

كۆپلىگەن ئەمرلەر بىلەن بەگلەر قىلىچلىرىنى قىنىدىن چىقىرىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي، شۇ يەردىلا جان ئۇزگەن. ئاقسۇدىن قېچىپ چىقىشقا مۇيەسسەر بولغانلار - زە، ئۇچتۇرپان سېپىلىغا يېتەلمەي، ھالاك بولماقتا ئىدى.

11 - باب: پاشا خانۇم

ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ خوتۇنى پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا ئۆزىنى زور ئىرادىسى ئارقىلىقلا بېسىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ ئىسكەندەر سۇلتاننى بەكمۇ سۆيەتتى. ئاشۇ مۇھەببىتى ئۈچۈن، ئۇ ھەممە نەرسىدىن ۋاز كېچىشكە تەييار ئىدى.

پاشا خانۇمنىڭ مەرھۇم ئاكىسى تۆمۈر سۇلتان سىگلىسىنىڭ خان قىزى بولغىنىغا قارىماي تولىمۇ يۇمشاق، مۇرۇۋۋەتلىك ئىكەنلىكىنى دائىم تەنە قىلاتتى.

تۆمۈر سۇلتان ھەممە كىشىنى ئۆزىگە ئوخشاش تەلۋە بولۇشى كېرەك دەپ چۈشىنەتتى.

ئەمما پاشا خانۇم ئۇنداق ئويلىمايتتى. كىچىك ۋاقتىدا ئۇ ھەددىدىن زىيادە تەنتەك، ھەتتا تەرسا، جاھىل قىز ئىدى.

ئۇلار قەشقەردە تۇرغان، چۈنكى ئۇنىڭ دادىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت تەخت ۋارىسى سۈپىتىدە ئاشۇ شەھەردە ياشىشى شەرت ئىدى.

بىر كۈنى كىچىككىنە پاشا خانۇم ئاپىسىغا ئەگىشىپ، ئاياللار ئارىسىدا ئۆتكەن مۇشائىرىگە قاتناشقان. مۇشائىرە ئاياغلاشقۇچە، ئۇ قاپقىنى ئاچماي ئولتۇرۇۋېدى شۇ قېتىم.

غەزەل، رۇبائىي ئوقۇش بىلەن بىر قاتاردا دۇتار، ساتار، تەمبۇر

قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلاردا ساز چېلىنىپ، ناخشىلار ياڭرىغان بۇ مۇسابىقە غالىپلىرىنى مۇكاپاتلاش ئۇچۇن، ئۇلار ئوتتۇرىغا تەكلىپ قىلىنغاندا، پاشا خانۇم ئورنىدىن تۇردى.

ھەممە كىچىك مەلىكىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ، جىمجىتلىق تەلەپ قىلغان قىياپەتتە تۇرغانلىقىنى سەزدى.

سۇكۇت ئورنىغاندا، سۆز ئاچتى ئۇ:

ــ مەن تۇنجى قېتىم مۇشائىرىگە قاتنىشىۋاتىمەن. مۇشائىرە دېگەندە ئىلگىرى مەن ئۇنى ئاجايىپ بىر مۆجىزە بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ يۇرۇپتىمەن. مەن نەقسە بىلەن زامانداش بولالمىغانلىقىمغا ئۆكۇنمەن. بۇگۇن مەن بۇ يەردە ئادەتتىن تاشقىرى بىرنەرسىنىڭ گۇۋاھچىسى بولىمەنمىكىن دېگەنىدىم. يۇغۇسى! مېنىڭ كۆڭلۇم سۇ ئىچمىدى! سىلەرنىڭ ئەسەرلىرىڭلارنىڭ بىرىمۇ مېنى ھاياجانلاندۇرالمىدى!...

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن، پاشا خانۇم خانىدىن يۇگۇرۇپ چىقىپ كەتكەن...

ئۇنىڭدىن كېيىن ئاردىن كۆپلىگەن يىللار ئۆتۈپ كەتتى، پاشا خانۇم ئۆزىنى تۇتۇشنى ئۆگەنىدى. ئەتراپىدىكىلەر باشقىچە ئويلىغىنى بىلەن، پاشا خانۇم ئۆزىنىڭ تېگىنى بىر دەقىقىمۇ ئۇنتۇمايىتتى، ھەتتا كېلىپ چىقىشى جەھەتتىن ئۆزىدىن تۆۋەن تۇرسىمۇ، ئەر كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋەتتە ئۆزىنى قانداق تۇتۇش كېرەكلىكىنى بىلەتتى.

پاشا خانۇم ئېرىنىڭ ئالدىدىن توغرا ئۆتمەيتتى. ئۇ ئىسكەندەر سۇلتان ئاچچىقىنىڭ چوس ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، ئېرىدە يۇز بەرگەن ھەرقانداق ئۆزگىرىشنى سېزەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە پاشا خانۇم ئىرادىسى كۈچلۈك ۋە ئەقىللىق ئايال ئىدى. كېرەك

يەردە ئۇ زۆرۇر چارىلەرنى كۆرۈشكىمۇ قادىر.

شەخسىي ئۇلىنىنى باشلاپ ئەمرلەرنى قوغلاپ، ئۇچتۇرپانغا يول ئالغان ئىسكەندەر سۇلتان شەھەردىن چىقىشقا پاشا خانۇم ئاقسۇنىڭ ھاكىمى بىلەن شەھەرنىڭ چوڭ مەسجىدلىرىنىڭ بىرىنىڭ ئىمامىنى قورغانغا تەكلىپ قىلدى.

ـ مەن ئاجىز بىر ئايال، ـ دېدى ئۇ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ.

ـ خان، ھۆكۈمدارلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمىسامۇ بولاتتى. ئەمما ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن قوشۇلغان ئادەمگە خەۋپ تۇغدۇرۇۋاتسا، قول قوشتۇرۇپ ئولتۇرالمايمەن، ئەلۋەتتە. ئۆتۈنىمەن، بالا ـ قازا، ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا يارەملىشىڭلار.

ـ لېكىن، قىزىم، كېچىكىپ قالدۇق، ـ دېدى ۋىجدانى ئىمام ئورۇق بارماقلىرى بىلەن ئاق ساقلىنى ھېلىدىن ـ ھېلى سىلاپ.

ـ ئەمرلەرگە قارشى ئۇرۇش باشلىنىپ كەتتى ئەمەسمۇ!

ـ بىلمەن، ـ دېدى مەيۈس قىياپەتتە پاشا خانۇم لېچكى بىلەن كۆزلىرىنى ياپقاچ، ـ ئېرىمنىڭ ھەربىكەتلىرى ئۆزىگە قارشى بولۇپ قالمىسا بولاتتىغۇ، دەپ ئەنسىرەيمەن.

پاشا خانۇمنىڭ بۇ گەپلىرىدىن كېيىن، ھاكىم بىلەن ئىمام بىر ـ بىرىگە بېقىشتى. ئۇلار بۇ ئايالنىڭ ئۆزلىرىدىن نېمە تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى پاشا خانۇم ئاقسۇ ۋە جىمى ۋىلايەتنىڭ ۋالىسى بولغان ئېرىنىڭ كېلىشىمسىز ئىش تۇتۇۋاتامدىكىن، دەپ ئېھتىيات قىلدى. شۇڭا ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ غەزىپى خوتۇنىغىلا ئەمەس، خوتۇنىنىڭ مۇنۇ گەپلىرىنى تىڭشاۋاتقان ئۆزلىرىگىمۇ قارىتىلىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى ئۇلار.

شۇ ئەسنادا، چېكىنىشكە كېچىكىپ قالغانلىقىنى چۈشەنگەن شەھەر ھاكىمى كەمىرىگە ئېسىلغان خەنجىرىنى تۇزەپ قويۇپ،

ئوكۇ قولىنى كۆكسىگە ئالغان ھالدا سىلىق - سىپايە بىلەن زۇۋان سۇردى:

— بىزدىن نېمە كېرەك ئېكىن ئايىم مەلىكىگە؟

پاشا خانۇم، گويا ئۆشنىسىدىكى ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك، يېنىك نەپەس ئالدى. ئەگەر بۇ ئىككىسى گېپىمنى ئاخىرىغچە تىڭشىسا، دېمەك، جەزمەن ياردەملىشىدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

بېشىنى سەل ئېگىپ، ئىككى قولىنى مەيدىسىدە تۇتقان كۆرۈنۈشتە ئىشەنچلىك بىر ئاۋازدا دېدى:

— قېنى، ئولتۇرۇڭلار.

مېھمانلار خانىنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى تۆتبۇلۇڭلۇق بۇگلۇكلەر تەرەپ قەدەم تاشلىدى.

ھاكىمۇ، ئىمامۇ بۇ يەردە بىرنەچچە قېتىم بولغان، چۈنكى ئىسكەندەر سۇلتان ھەرخىل مەجلىسلەرنى نەق مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزەتتى. ئاقسۇ قورغىنىنىڭ باشقا خانە، بۆلۈملىرىگە قارىغاندا، ئۇشبۇ خانىنىڭ تورۇسلىرى بەكمۇ ئېگىز، دېرىزىلىرى تولىمۇ يوغان ئىدى.

ئەمەلىيەتتە مەزكۇر خانە ئۆز ئارا بىر - بىرىگە قوشۇۋېتىلگەن بىرنەچچە بۆلمىدىن ئىبارەت ئىدى. شۇڭا ئۇنىڭ تاملىرىنىڭ ئېگىزلىكى ئوخشاش بولمىغاچقا، تورۇسلىرىنىڭ يۇقىرىلىقىمۇ ھەرخىلىدى.

بۇگلۇكلەر ئوخشاش بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە ئون ئادەم ئەركىن سىغاتتى. ئالدا كېتىپ بارغان شەھەر ھاكىمى چەتتىكى بۇگلۇكنىڭ يېنىدا توختىدى.

ھاكىمنىڭ چەتتىكى بۇگلۇكنى تاللىۋېلىشىنى ئۇلارنىڭ بۇ يەردە گەپلىشىۋاتقانلىقىنى يوچۇن كۆزلەردىن نېرى بولۇش ئۈچۈن شۇنداق

ئۇيغۇر كتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

قىلدى، دەپ جورۇشقىمۇ بولاتتى، لېكىن بۇ ساددىلىق بىلەن ئەخمەقلىقنىڭ بەلگىسى ئىدى.

شۇنداق بولسىمۇ، ئىمام بىلەن پاشا خانۇم ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى.

بۇگلۇككە جايلاشقاندىن كېيىن، قېرى ئىمام پىچىرلاپ بىر سۆزنى ئوقۇدى - دە، ئالقانلىرىنى يېيىپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن، پاشا خانۇمغا مۇراجىئەت قىلدى:

— قىزىم، ئېيتىڭا، بىزگە نېمە دېمەكچى ئىدىڭىز؟

دادىسىدىن خېلى ياش چوڭ ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئۇلار بىلەن باراۋەر تۇتۇشقا تىرىشقان پاشا خانۇم ھەربىر سۆزنى دانە - دانە تەلەپپۇز قىلدى:

— ئىرىمغا يارەملىشىشكىلارنى سورايمەن.

— لېكىن ئۇنىڭغا ھېچبىر خەۋپ - خەتەر يوققۇ؟!

— ھازىر يوق! سىلەردىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ناۋادا ئاقسۇ پۇقرالىرىدىن يارەم تەلەپ قىلىنىدىغان ۋەزىيەت سادىر بولسا، ئىرىمنى قوللىشىكىلارنى ئىلتىماس قىلىمەن.

ئاقسۇنىڭ ھاكىمى كۇلۇمسىرىدى، ئەمما بۇ كۇلۇمسىرەشنىڭ سۈنئىي ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە! ئۇ دېگەن مۇشۇ شەھەرنىڭ ۋالىسىدە! ئاقسۇلۇقلار، ئەلۋەتتە، ئۇنى دائىم قوللايدۇ!

ھوشيارلاشقان ئىمام ھاكىمغا بۇرۇلۇپ سوردى:

— نېمە بولۇپ قالدى زادى؟

— ھېچنېمە، ئايىم مەلىكە ئىسكەندەر سۇلتان ئۇچۇن ئەنسىرەۋاتىدۇ. بىزنىڭ كۆپلىگەن ئاياللىرىمىزغا خاسقۇ بۇ

خسلەت، ـ جاۋاب بەردى ھاكىم، ـ كۆپلىگەن ئايالىرىمىزغا، لېكىن، ئەپسۇس، ھەممىسىگە ئەمەس...

ئۇ ۋەھىمە باسقان پاشا خانۇمغا جىددىي قىياپەتتە قاراپ قوشۇمچە قىلدى:

ـ ئاداققى ئىمكانىيەتكىچە بىز ئىسكەندەر سۇلتان تەرەپتە بولىمىز!

12 - باب: ئاقسۇ پۇقراسىنىڭ مەۋقەسى

ئىسكەندەر سۇلتان قىلىچىدىن قۇتۇلۇشقا مۇيەسسەر بولغان مىرزا مەسئۇد، مىرزا قۇربان ۋە مىرزا مۇھەممەت سائىت ئەمرلەر يارىكەنتكە يېتىپ كەلدى.

ئۇلارنىڭ مۇلازىملىرى بىلەن لەشكەرلىدىن بەكمۇ ئاز ئادەم ئامان قالغان.

قەشقەردە ئۇچىسىدىكىنى ماتەملىك كىيىمگە ئالماشتۇرغان ئۇلار «شامال باغ» ئوردا سارىيى ھويلىسىغا كىرىپ كېلىشتى. ئۇلار يېتىلىۋالغان ئاتلارغىمۇ ماتەم يوپۇقى يېپىلغانىدى.

ئوردا سارايىغا كىرىدىغان دەرۋازىنىڭ ئىككى قاسىنىقىغا تىكىلگەن ياش دەرەخلەرمۇ ھازا تۇتۇۋاتقاندەك مەيۈس ئىدى.

ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئوردىدىن چىقىپ، ئەمرلەرنى دەرۋازا ئالدىدا قارشى ئالدى.

ئاتلىرىنىڭ قېشىدا مەيۈس ھالدا تۇرغان ئەمرلەرنىڭ ھەربىرى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى ئۇ.

ـ مەن سىلەر بىلەن تەڭلا قايغۇرۇۋاتىمەن، ـ دېدى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان غەمكىن كۆرۈنۈشتە، ـ ھەمراھلىرىڭلارنىڭ

قەتلە قىلىنىشى مېنىمۇ چوڭقۇر ھەسرەتلەندۈردى. بۇ جەمئى خانلىقىمىز ئۈچۈن چوڭ يوقىتىش.

ئۇ ئوردا سارايى تەرەپ قەدەم تاشلىدى. قالغانلار ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

سانسىز لامپىلار بىلەن شام چىراغلار يورۇتۇپ تۇرغان غايەت زور چوڭ قوبۇلخانىدا كۈزەتچى - ياساۋۇللاردىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى.

نۆكەرلەر تام بويلاپ، بىر - بىرىدىن بەش قەدەم ئارىلىقتا تۇراتتى. ئۇلارنىڭ دىققەتچان بېقىشلىرى ھەتتا كەمەرلىرىگە ئېسىلغان ئەگىر قىلىچلاردىنمۇ ۋەھىمىلىك ئىدى.

چوڭ قوبۇلخانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئارقا تامغا يېقىنراق ياسالغان مەرمەر سۇپىدا، تەخت ئورۇنلاشقان.

تەختنىڭ پۈتلىرى بىلەن جەينەك قويىدىغان يەرلىرى قاشتېشىدىن ياسالغان.

تەختنىڭ ئىككى تەرىپىگە، سەل پەسرەك جايغا، تۆت كرېسلو قويۇلغان.

ئونلىغان خۇددى مۇشۇنداق كرېسلو - ئورۇندۇقلار تام ياقلىتىپ تىزىلغان.

III مۇھەممەت خان ۋاپاتىدىن كېيىن، چوڭ قوبۇلخانىدا، مەرمەر ئېدەنگە سېلىنغان زور گىلەمدىن تاشقىرى، ھېچنېمە ئۆزگەرمىگەن.

بۇ گىلەم پۈتۈنلەي باشقا رەڭدە بولۇپ، ئۇنىڭغا بېسىلغان نەقىشلەرمۇ ئۆزگىچە ئىدى.

گىلەملەر، ئومۇمەن، ئوردا سارايىنىڭ جەمئى بۆلمە، خانلىرىدا بار ئىدى. III مۇھەممەت خان بەكمۇ ياقتۇرىدىغان خوتەن گىلەملىرى

قەشقەر، قاغىلىق ھەم كېرىيە گىلەملىرىگە ئالماشتۇرۇلغان.

خوتەن گىلەملىرىنىڭ سانى مۇھەممەت خان ۋاپاتىدىن كېيىن كەسكىن قىسقىرىغان. بۇنىڭ سەۋەبىنى ھېچكىم چۈشەندۈرەلمەيتتى، پەقەت ئوردا سارايدىن سىرتتا بولۇنغان غەيرى - رەسمىي سۆزلەردە بۇنىڭ يېڭى ھۆكۈمدار رەپىقىسىنىڭ ئىنجىقى ئىكەنلىكى ھەققىدە پىچىرلاشلار مەۋجۇتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان تەختىگە ئولتاردى.

شۇنىڭدىن كېيىنلا ئەمرلەرگە ئوڭ تامنى ياقىلىتىپ قويۇلغان كرېسلو - ئورۇندۇقلارغا ئولتۇرۇش تەكلىپ قىلىندى.

تەختنىڭ سول يېنىدىكى ئورۇندۇققا خانغا باش ئېگىپ، چىرايىدىن ھارغىنلىق چىقىپ تۇرغان ئالىي مۇفتىي ئولتاردى.

تەختنىڭ ئوڭ يېنىدىكى ئورۇنغا باش ۋەزىر جايلاشتى.

ئوردىنىڭ قالغان ئالىي ئەمەلدارلىرى سول تەرەپ تامنى ياقىلىتىپ قويۇلغان ئورۇندۇقلارغا جايلاشتى.

ــ ئاقسۇدا يۈز بەرگەن ۋاقىئەنى كەچۈرۈشكە زادى بولمايدۇ! بۇ پاجىئەگە مۇناسىۋەتلىك ئادەملەرنىڭ ھەممىسى جازالىنىشى كېرەك!

- دېدى كەسكىن ئاۋازدا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان.

چوڭ قوبۇلخانىدىكىلەرنىڭ مەيۈس چېھرىلىرىدە قانائەت ئالامەتلىرى پەيدا بولدى. ھەممە خان گېپىنىڭ داۋامىنى كۈتمەكتە ئىدى. لېكىن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئۈن قاتمايلا، جىم ئولتۇراتتى.

بەئەينى مۇگدەۋاتقاندەك يۇمشاق ئورۇندۇققا چۆكۈپ ئولتۇرغان ئالىي مۇفتىيغا كۆز تاشلىغان باش ۋەزىر ئورنىدىن تۇرۇپ، خانغا ئېگىلىپ، ئەمرلەرگە مۇراجىئەت قىلدى:

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ سىلەر بۇ ۋاقىتدە جىمى ئاقسۆڭلۇقلار ئەيىبلىك دەپ ھېسابلامسىلەر ياكى ئۇلۇغ خان ھەزرەتلىرىنىڭ ئادەملىرىنى ئۇرۇپ، ساۋاش بۇيرۇغىنى بەرگەن ئېنىق كىشىنى بىلەمسىلەر؟

مىرزا مەسئۇد ئاستا ئورنىدىن تۇردى ۋە خانغا ئېگىلىپ، مەيۈس ھالدا دېدى:

ـ بىزنىڭ ھېچنېمىدىن خەۋىرىمىز يوق. ئىككى ئاي داۋامىدا ھەممە نەرسە ياخشى ئىدى. ئاندىن ئۇلار بىزگە تۆيۈقسىز ھۇجۇم قىلدى. قولىمىزدىن كېلىشىچە ئېلىشتۇق. كۆپ ئادىمىمىز ئاقسۆدا ئۆلۈپ كەتتى. قالغانلىرىمىز قېچىپ چىقىشقا مۇۋەپپەق بولدۇق. ئۇلار بىزنى قوغلىدى. ئۇچتۇرپانغا يېتىپ بارغىنىمىزدا، شەھەر دەرۋازىلىرىنى يېپىۋېلىپ، بىزگە ئېچىپ بەرمىدى. پەقەت ئاللاھنىڭ ئۆزى پاناھىغا ئېلىشى تۇپەيلىلا، سىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشۈۋاتىمىز.

ـ سىلەرنى قوغلاپ ماڭغانلارنىڭ ئارىسىدا ئىسكەندەر سۇلتان بولدىمۇ؟

ـ ياق، بىز ئۇنى كۆرمىدۇق.

قاپاقلىرى تۇرۇلگەن مىرزا قۇربان بىلەن مىرزا مۇھەممەت سائىتقا كۆز تاشلىغان مىرزا مەسئۇد قوشۇمچە قىلدى:

ـ ئەمما بۇ ئىشقا ئۇنىڭ مۇناسىۋىتى بارمىكىن دەپ ئويلايمىز.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان سول قولىنى بېشىغا تىرىگەن قىياپەتتە ئولتۇراتتى. ھەمىنىڭ كۆزى خانىدا. ناھايەت، ئۇنىڭ قولى ساقلىنى سىيپاپ ئۆتتى.

ـ ئاقسۇغا قىلىنىدىغان يۈرۈشكە ئۆزۈم رەھبەرلىك قىلىمەن! - دېدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ۋە تەختتىن تۇردى.

قوبۇلخانىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا ئەگەشتى.

* * *

ئاقسۇ قامالغا ئېلىنغان. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىڭ زور قوشۇنى شەھەرنى قورشۇۋالغان.

قوشۇننىڭ ئاساسىي قىسمى لاگېر قۇرۇپ تۇراتتى.

لەشكەرلەرنىڭ ئازراق ئىككىنچى قىسمى ئۇچتۇرپاننى قورشۇۋالدى.

ھېچبىر ھەربىي ھەرىكەتسىزلا شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئۆز مەقسىتىگە يەتتى. ھەر ئىككى شەھەردە - ئاقسۇ بىلەن ئۇچتۇرپاندا - ئاچارچىلىق باشلاندى.

ئاقسۇ مۇداپىئەلىنىشكە تەييار بولغىنى بىلەن، ئۇزاققا سوزۇلغان قامالغا ھازىر ئەمەستى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان شەرتسىز تەسلىم بولۇشنى - شەھەر دەرۋازىلىرىنى دەررۇ ئېچىشنى تەلەپ قىلدى.

جازالىنىشتىن قورقىقان ئىسكەندەر سۇلتان، شەھەر ھاكىمى، ئەمرلەر بىلەن بەگلەر بۇ تەلەپكە كېلىشمىدى. ئۇلار خان قارارگاھىغا بىرنەچچە قېتىم چاپارمەن ئەۋەتتى، بىراق بۇنىڭدىن ھېچ نەتىجە چىقمىدى.

ئاردىدىن تۆت ئاي ئۆتۈپ، قورشاۋغا ئېلىنغان ئاقسۇلۇقلار بېرىلدى. شۇندىمۇ ئۇلار چوڭ قان تۆكۈلۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتىدە ئاخىرقى ئىمكانىيەتنى پايدىلانماقچى بولدى.

ئاخىرقى ئىمكانىيەتكىچە پاشا خانۇمغا ياردەملىشىمەن، دەپ ۋەدە بەرگەن ھېلىقى ۋېجىك ئىمام شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئاپئاق ساقاللىرىنى ھېلىدىن - ھېلى سىلاپ تىترەك ئاۋازدا زۇۋان سۇردى:

— ئالىي ھەزرەتلىرى! ياركەنتكە قايتىشىڭىزنى سورايمەن. چۈنكى

بىز سىزنىڭ غەزىپىڭىزدىن قورقىمىز. شۇڭا ئالدىلىرىغا چىقمايمىز. ئەسرلىرىڭىزنىڭ بىرى كەلسۇن. بىز باش ئېگىپ، خاتايمىزنى بوينىمىزغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىمىز.

ۋەجىك ئىمام بېشىنىڭ تېنىدىن جۇدا بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ئۆزىنىڭ ئاز ۋاقتتىن كېيىن باقىلىق بولىدىغانلىقىنى تېۋىپتىن ئاڭلىغان ئۇ، خان ئالدىغا بېرىشنى تەشەببۇس قىلغانىدى.

لېكىن ۋەجىك بوۋاينىڭ بېشىدىن ئايىغىچە كۆز تاشلىغان شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان:

ــ بۇنىڭ قوسىغىنى تويدۇرۇڭلار! ــ دېدى. خانىنىڭ بوۋايغا يە ئىچى ئاغرىغانلىقىنى، ياكى ئۇنىڭدىن ژىركەنگەنلىگىنى بىلىپ بولمايىتتى.

قۇلاقلىرىغا ئىشەنمىگەن ۋەجىك ئىمام چىدىردىن چىقىپ كېتىشىگە، شادى خوجىنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلغان شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئاقسۇ پۇقرالىرىغا ئۇچ كۈن ئىچىدە شەھەر دەرۋازىلىرىنى ئېچىش توغرىلىق شەرتنى جاكارلىدى.

شۇنداقلا ئاقسۇ پۇقرالىرىغا قوشۇنغا شاھىم قۇلى ئەمىر رەھبەرلىك قىلىدىغانلىقى، ئۆزىنىڭ مۇلازىملىرى بىلەن يارکەنتكە قايتىدىغانلىقى توغرىلىق بۇيرۇقنىمۇ يەتكۈزۈشنى تاپشۇردى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ يېنىدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەي، جىمى ئىشلارنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇۋاتقان يۈسۈپ، ھۆكۈمدارنىڭ ئاخىرقى قارارىنى زور مۇشكۈللۈك بىلەن قوبۇل قىلغانلىقىنى سەزدى.

يۈسۈپ شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئاقسۇنى قورشاۋىغا ئېلىپ، شەھەر پۇقرالىرىنى ئاچارچىلىق ئازابىغا سېلىشقا مەجبۇر بولۇۋاتقانلىقىنىڭ شاھىتى بولدى. ھازىرمۇ ئۇ شەھەر سېپىلىدىن

قوشۇننى كەينىگە ياندۇرۇشقا مەجبۇر ئىدى.

يۈسۈپ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ كۆزلىرىنى كۆردى. خان غەلىبە قازانغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ھالاكەتكە مەھكۇملۇق ئەلەڭلەيتتى.

13 - باب: ئىسكەندەر سۇلتانىنىڭ ئۆلۈمى

شاھىم قۇلى ئەمرىنىڭ قارمىقىدىكى يەتتە مىڭ لەشكەر شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان بەلگىلىگەن مۆھلەت ئاخىرلاشقاندا ئاقسۇغا ھۇجۇم باشلاشقا ھازىر ئىدى.

ئەمما ئۇنداق بولمىدى. ئۇچىنچى كۈن دېگەندە، شەھەر ھاكىمى، ئۇنىڭ پەرزى بويىچە، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان قەشقەرگە يېقىنلىشىپ قالغانىدا، شەھەر دەرۋازىسىنى ئاچتى.

شاھىم قۇلىنىڭ كۆز ئالدىدا دەھشەتلىك مەنزىرە نامايان بولدى. ئۆيلىرىنىڭ يېنىدا، كوچىلاردا قۇرۇق قاقشال بولۇپ قالغان ئادەملەر ئولتۇراتتى. ئۇلار تامامەن ھەربكەتسىز ئىدى.

مال - ۋاران، توخۇ - تۇمانلار ئاللىقاچان يېيىلىپ بولغان. كۆزلىرى سىرتىغا تېپىپ، گوتۇ ھالەتكە يەتكەن ئاقسۇلۇقلار شەھەرگە كىرگەن شاھىم قۇلى لەشكەرلىرىدىن تەپ تارتمىدى.

بۇ دەھشەتلىك كۆرۈنۈشتىن قاتتىق تەسىرلەنگەن لەشكەرلەر ئۆزلىرىنى جازالىغۇچىلار ئەمەس، بەلكى قۇتۇلدۇرغۇچىلار دەپ ھېس قىلدى.

شاھىم قۇلىنىڭ جەڭچىلىرى ئېگەرلىرىگە باغلىۋالغان غوجۇنلىرىدىكى يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەرنى ئۆلۈمگە مەھكۇم بولغان بوۋايلار بىلەن مومايلارغا تارقىتىپ بەرمەكتە ئىدى.

ئەمەلىيەتتە ئۇلار بوۋايلار بىلەن مومايلار ئەمەستى. ئۇلار ياشلار

بىلەن ئوتتۇرا ياشتىكى كىشىلەر ئىدى. ئاچارچىلىق ئۇلارنى شۇنداق ھالغا يەتكۈزگەنتى.

ھە، بوۋايلار بىلەن مومايلار بولسىزە، ئاللىبۇرۇن ئۇ دۇنيالىق بولۇپ كەتكەنىدى.

شاھىم قۇلى ئۆز مۇلازىمىدىكى ئىككى نۆكەرگە بۇيرۇدى:

ــ ئىسكەندەر سۇلتاننى تېپىڭلار! قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن تېپىڭلار!

ــ ئۇنىڭ ئائىلىسىنى نېمە قىلىمىز؟

ــ ماڭا ئىسكەندەر كېرەك!

كوچا ـ كوچىلاردا ئاچ ـ قوساق ئولتۇرغان كىشىلەرنى ئايلىنىپ ئۆتكەن ئىككى نۆكەر ئاقسۇنىڭ مەركىزىگە قاراپ ئات چاپتۇردى.

ئىسكەندەر سۇلتان شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمىگەن. ئۇ ئۆلۈشكە تەييار ئىدى، ئەمما ـ لېكىن يارىكەنتلىكلەرنىڭ ھوجۇمىنى قايتۇرۇش جېڭىدە مەردلەرچە ئۆلۈشكە تەييار ئىدى.

شەھەر قامالغا ئېلىنغان ئاشۇ ئېغىر كۈنلەردە ئۇ پۇقرالارنىڭ ئۆزىنى قوللىغانلىقى، بولۇپمۇ شەھەر ھاكىمىنىڭ ئاداققى قېنى قالغۇچە ئۇنىڭ قېشىدا بولىدىغانلىقى توغرىلىق قەسەمياد‌ىغا ھاياجانلانماقتا ئىدى.

ئەمما شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، قەشقەر يولى بىلەن ياركەنتكە قايتقاندا، ئىسكەندەر سۇلتان قورغان دېرىزىلىرىدىن قوشۇن ھەرىكىتىنى كۆزەتكۈچىلەرگە، ئۆز تەقدىرىنىڭ ئۇزۇل ـ كېسىل يېشىلگەنلىكىنى ھېس قىلدى.

ــ ئۇلار شەھەرگە كىرىشى بىلەن تەڭلا، باللارنى ئېلىپ،

يارکەنتکە ماڭ! - دېدى ئۇ دېرىزىدىن كۆز ئۇزمەي.

— سىزچۇ؟ - بەكمۇ پەس ئاۋازدا سورىدى پاشا خانۇم.

ئىسكەندەر سۇلتان جاۋاب قايتۇرمىدى. جاۋاب قايتۇرۇشنىڭ ھاجىتىمۇ يوقتى. چۈنكى پاشا خانۇم ھەممىنى چۈشەنگەن ئىدى...

ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ شەخسىي مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن كۆزەتكۈچىلەرچى، ياساۋۇللىرى ئۆز خوجايىنى بىلەن ئاقسۇدا ئاداققى جەڭگە كىرىشكە ھازىر ئىدى.

ئارقىمۇ - ئارقا قىلىنغان ھۇجۇملار بىلەن ھەيۋە، پوپوزىلار نەتىجە بەرمىدى.

يۇنۇس خان دەۋرىدە سېپىلىنغان قەلئە بەك پۇختا بولۇپ، ھەرقانداق ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرىلەتتى.

ئەمما ئاچارچىلىق قىلىچ، نەيزىلەردىن دەھشەتلىكرەك ئىدى. ئىسكەندەر سۇلتانلارغا يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەر يەنە قىرىق كۈنگە يېتەتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ كۈنى خاراب ئىدى.

ئاچارچىلىقتىن قاراۋۇل، ياساۋۇللىرىنىڭ كەينى - كەينىدىن قېرىلىۋاتقانلىغىنى كۆرگەن ئىسكەندەر سۇلتان دەرۋازىنى ئۆزى ئاچتى.

نۆكەرلىرىگە ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ قوسىغىنى تويغۇزۇشنى تاپىلىغان شاھىم قۇلى:

— ئىككى سائەتتىن كېيىن يارکەنتکە قايتىمىز. مېنىڭ بىلەن ئەللىك نۆكەر ماڭىدۇ. قالغان لەشكەر شەھەردە مىڭ جەڭچىنى قالدۇرۇپ، ئۇچ كۈندىن كېيىن يولغا چىقىدۇ، - دەپ ھۆكۈم قىلدى.

دەرمانسىزلانغان ئىسكەندەر سۇلتان مەپىدە ئولتۇراتتى. ئۇ بۇنىڭدىن خېلى يىللار مۇقەددەم خۇددى مۇشۇنداق مەپىدە دادىسى

خۇدابەندى تۇتقۇن قىلىپ، يارکەنتکە ئېلىپ مېڭىلغانلىقىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

ئەينى چاغدا خۇدابەندىنى يارکەنتکە يەتكۈزۈش توغرىلىق بۇيرۇقنى ھازىرقى خانىنىڭ دادىسى مۇھەممەت خان بەرگەن ئەمەسمىدى!

ئىسکەندەر سۇلتان ئۆزىنىڭ دادىسى بىلەن تەقدىرداش بولۇپ قالغانلىقىنى ئويلىدى. دادىسى، ئەپسۇسكى، ئۆزى بەك ياخشى كۆرىدىغان يارکەنت بىلەن دىدارلىشالمغاندى. خۇدابەندى يارکەنتکە يەتمەي جان ئۈزدى، بىراق ئۆزىنىڭ «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا، دادىسىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىش ئارمىنى ئەمەلگە ئاشقان.

ھە، ئىسکەندەر سۇلتان ئاكىسى مۇھەممەت ھاشىم بىلەن دادىسى، بوۋىسى، قوشقا بوۋىسىنىڭ قەبرە ئالدىدا تۇرغانلىقىنى ھېلى ئۇنتۇمىدى. ھازىرمۇ ئۇ ئۆزىنىڭ دادىسىنىڭ يېنىغا يەرلىنىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى.

شۇ ئەسنادا پەقەت بىرلا تۇتقۇننى - ئىسکەندەرنى كۆزىتىش ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىۋاتقان ئەللىك ئادەمدىن ئىبارەت كارۋان ئايكۆل يېزىسىغا يېتىپ كەلدى.

گۇگۇم چۈشۈپ قالدى، شۇڭا كارۋان مۇشۇ يەردە تاڭ ئاتقۇزۇش قارارىغا كەلدىمكىن، دەپ ئويلىدى ئىسکەندەر سۇلتان.

ئۇزاق سەپەر داۋامىدا كارۋان بىرمۇ يېزا، كەنتکە كىرمىگەن ئىدى.

شاھىم قۇلى بۇنىڭدىن بىر يېرىم ئاي ئىلگىرى ئىسکەندەر سۇلتاننى ئەسىرگە ئېلىشنى بۇيرۇغان ھېلىقى نۆكەرگە بىرنەرسىلەرنى دېدى.

نۆكەر مەھبۇس ئولتۇرغان مەپىگە قاراپ ئات چاپتۇردى.

يېزا ئاھالىسىنى ھەيران قالدۇرغان لەشكەرلەر ئاتلىرىنى يورۇتۇپ، قەشقەرگە قاراپ يول ئالدى.

ئىسكەندەر سۇلتان ئولتۇرغان مەپە خېلى تەرەپ قالدى.

ماغدۇرسىزلىقتىن ھالىدىن كەتكەن ئاقسۇنىڭ سابىق ۋالىسىنى ئەمدى پەقەت ئىككىلا ئادەم كۆزىتىپ بارماقتا ئىدى.

ئايكۆلدىن چىققان يەردە قاپقى سېلىنغان مەپكەش گەپ قىلمايلا مەپىنى توختاتتى.

ئاۋۇ ئىككى چۈھەندازمۇ جىم.

ئىسكەندەر سۇلتان ھاياتىنىڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرى يېقىنلاشقانلىقىنى چۈشەندى. دەرمانسىزلىقتىن پۈتۈن تېنى لەخمىلەشكەن ئىسكەندەر مەپىدىن چۈشۈپ، ئاستا ئالغا قاراپ قەدەم تاشلىدى.

بىرنەچچە چامدام ماڭغان ئۇ كەينىدە ئاتنىڭ قاتتىق كىشنىشىنى ئاڭلىدى ۋە شۇ مەھەل نۆكەرلەرنىڭ بىرى ئەگىر قىلىچىنى ئىسكەندەر سۇلتانغا ئۇردى.

ئىسكەندەر سۇلتان دادىسى، بوۋىسى ۋە قوشقا بوۋىسى ئوخشاش ياركەنتتىكى «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا دەپنە قىلىنمىدى.

ئۇ ئايكۆل يېزىسىغا يەرلەندى.

14 - باب: ئاقسۇنىڭ يېڭى ۋالىسى

شاھىم قۇلى تەرىپىدىن ئاقسۇدا قالدۇرۇلغان مىڭلىق يېڭى ۋالىي تايىنلانغىچە شۇ يەردە بولۇشى كېرەك ئىدى.

ئىسكەندەر سۇلتاننىڭ بەتقىلقىدىن كېيىن، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئادەملەرگە ئىشىنىشتىن قالغان. بۇ لاۋازىمغا سۈنۈلغان

نامراتلارنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى رەت قىلاتتى ئۇ.

يېزىلمىغان قائىدە ۋە قېلىپلاشقان ئەنئەنە بويىچە، ئاقسۇغا خانغا سادىق ئادەملەر ۋالىي بولۇپ تەيىنلىنەتتى.

ئەگەر تەخت ۋارىسىنىڭ قارارگاھى قەشقەردە بولسا، تەختنىڭ ئىككىنچى ۋارىسى ئاقسۇدا ياشاتتى. باشقىچە ئېيتقاندا، ئاقسۇ مەملىكەتنىڭ ئۈچىنچى ئورۇندا تۇرغان شەھىرى ئىدى.

مۇھەممەت خان دەۋرىدە ئۇنىڭ ۋارىسى شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت قەشقەرنىڭ ۋالىسى ئىدى.

شاھ شۇجدىدىن ئەخمەتنىڭ چوڭ ئوغلى تۆمۈر سۇلتان ئاقسۇنىڭ ۋالىسى ئىدى.

شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان تەختكە ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ تۇنجى ئوغلى تۆمۈر سۇلتان قازا بولغاندىن كېيىن، كىچىك ئوغلى - خانلىق ۋارىسى ئابدۇلېتىپ قەشقەرنىڭ ۋالىسى بولۇپ تايىنلانغاندى.

ئاقسۇغا بولسى - زە، خانىنىڭ كۈيئوغلى ئىسكەندەر سۇلتان ۋالىلىق قىلغان.

يېقىن ئۇرۇغ - تۇغقانلار ئارىسىدىن ئاقسۇغا ۋالىي قىلىپ تەيىنلەشكە سادىق ئادەم تاپالماي، بېشى قاتقان شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان شادى خوجىغا چاپارمەن ئەۋەتتى. ئۇ، ئادەتتىكىدەك، خوجىنىڭ دانا مەسلىھەتىگە موھتاج ئىدى.

شادى غوجا كۆپ كېچىكمەي ئوردىغا يېتىپ كەلدى. قارا چەكمەن كىيگەن، بېشىغا قارا سەللە ئورىغان، ئۇچسىغا قارا چاپان ئارتقان ئۇ كىچىك قوبۇلخانىغا ئىشەشلىك كىردى - دە، شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خانغا باش ئەگدى.

شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان خوجىنىڭ ماتەم كىيىمىنى

كۆزدىن كەچۈرۈپ، مېھمانىنى ئىشارە ئارقىلىق پېشايۋانغا تەكلىپ قىلدى.

قاراڭغۇ چۈشۈۋاتاتتى. ياركەنتنىڭ كۆپلىگەن مەھەللىلىرىدە چىراغلار يېنىشقا باشلىغان.

— شەھرىمىز نەقەدەر گۈزەل! - دېدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان. ئۇ تەختكە ئولتۇرغان ۋاقىت ئىچىدە دەسلەپكى قېتىم ياركەنت توغرىلىق پىكىر بىلدۈرمەكتە ئىدى.

بەكمۇ پاراسەتلىك، ئۆتكۈر زېھنلىك شادى غوجا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ بۇرۇن پەقەت قەشقەرنى مەدھىيىلەيدىغانلىقىنى ئەسلىدى.

شادى غوجا دۆلەت باشلىقىنىڭ ياركەنت توغرىلىق بۇنداق ئىللىق گەپ قىلىشىنى ئۆزىنىڭ چوڭ خىزمىتى دەپ بەھرىلەندى.

دېمەك، «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ ئورنى قەشقەرلىكلەر قوللايدىغان «ئاقتاغلىقلارغا» نىسبەتەن كۈچەيدى دېگەن سۆز.

ناھايەت، خان تەلەپپۇزىدىكى ئۆزگىرىشمۇ شادى خوجىنىڭ دىققەت مەركىزىدىن سىرت قالمىدى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ياركەنت ھەققىدە گەپ قىلغاندا ئىختىيارسىز ئاقسۇ مۇئەممالىسىنمۇ نەزەردە تۇتقانلىقىنى شادى غوجا چۈشەندى.

— ياركەنت نەقەدەر گۈزەل شەھەر! - تەكرارلىدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان، - ئەمما، مۆھتەرەم غوجام، مەن سىزنى ئاقسۇ توغرىلىق مەسلىھەتلىشىشكە تەكلىپ قىلدىم.

— ئۇشبۇ شەھەرنىڭ قايغۇلۇق تەقدىرى قەلبىمنى ھەسرەت - نادامەتكە تولدۇردى، ئالىي ھەزرەتلىرى. ئاقسۇ پۇقرالىرى بېشىدىن كەچۈرگەن قىسمەتلەرگە تولىمۇ ئىچىنىمەن. ئۇلۇغ ئاللاھ باقىلىق بولۇپ كەتكەنلەرنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي!

ئارىلىقتا ئۇزاققا سوزۇلغان جىمجىتلىقتىن كېيىن، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان سۆز ئاچتى:

ــ ناھايىتى ھۆرمەتلىك غوجا، ئاقسۇغا كىمنى ۋالىيلىققا تايىنلىساق بولىدۇ؟ بىر مەسلىھەت بېرىڭا. شەھەر پۇقرالىرى يېڭى ۋالىنى رەنجىش ۋە غەزەپ ـ نەپرەتسىز قوبۇل قىلىشى كېرەك.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان سۆكۈت ساقلىدى. ئۇنىڭغا ئىچىدىكى گەپنى ئېيتىش ئېغىر كېلىۋاتقانلىقى سېزىلىپ تۇراتتى.

شادى غوجا ئۇنىڭغا يارەمگە كەلدى. ئۇ سۆھبەتدىشىغا قارىماي، كەچكى يارىكەنتكە نەزەر تاشلىماقتا ئىدى. غوجا مىڭلىغان لامپا، شام چىراغلار يورۇتۇپ تۇرغان «ئالتۇن» مەسجىد بىناسىدىن كۆز ئۇزمەي:

ــ ۋە ئۇلار، ئاقسۇلۇقلار، بىزگە سادىق بولۇپ قېلىشى كېرەك...ــ دېدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان نەق مۇشۇنى نەزەردە تۇتقانىدى.

شادى غوجا خانغا بۇرۇلۇپ قارىدى ـ دە، قوشۇمچە قىلدى:

ــ ئاقسۇ ۋالىسى لاۋازىمنى ئىگىلەيدىغان نامزات مۇقەررەر رەۋىشتە سىزنىڭ قېرىندىشىڭىز بولۇشى شەرت. ھەر ھالدا، سۇلالىگە ئالاقىسى يوق ھەرقانداق ئەمرنى ئاقسۇ پۇقراسى قوبۇل قىلمايدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇلار ئوچۇق ئېتىراز بىلدۈرمىگىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ قەلبىدە سەممىيلىك بولمايدۇ.

ــ مەن شۇنىڭ ئۈچۈن گۇمانلىنىۋاتىمەن. راستىنى ئېيتقاندا، مەن ئادەملەرگە ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالدىم. سىز بىلەن ئوچۇق گەپلىشەلەيمەن، ئەمما بۇنداق كىشىلەر، ئەپسۇسكى، ئاز.

خانىنىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلەنگەن شادى غوجا مىننەتدارلىق بىلەن تەزىم قىلدى. ئۇ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ

ئۆزىگە چوڭ ھۆرمەت بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. بۇ مۇئامىلىنى سابىق ھۆكۈمدار مۇھەممەت خانىنىڭ ئۆزىگە، خۇسۇسەن دادىسى ئىسھاق خوجىغا، بولغان مۇناسىۋىتى بىلەن سېلىشتۇرۇشقا بولمايتتى.

شادى غوجا، ئادەتتىكىدەك، ھەر قېتىم ئوردىغا قەدەم تەشرىپ قىلغىنىدا مۇھاكىمە قىلىنىدىغان مەسىلىگە دائىر ئېنىق تەكلىپلەرنى تەييارلاپ قويىاتتى. ئۇنىڭ ھەتتا ۋالىنى تاللاشتا نەق ئۆزىنىڭ پىكرىنىڭ ھەل قىلغۇچى رول ئوينايدىغانلىقىغا ئىشەنچى كامىل ئىدى. شۇڭا ئۇ ئۆز تەكلىپىنى تەبئىي رەۋىشتە بايان قىلىشقا تىرىشتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان خوجىنى ئالدىراتمىدى. ئۇ ئاستا مېڭىپ، كىچىك قوبۇلخانىغا قايتىپ كىردى.

شادى خوجىنىڭ ئەترايلىق ئويلىشىغا پۈرسەت يارىتىپ بېرىش قارارىغا كەلگەن خان، ئۇنى خالى قالدۇرغان ئىدى.

ھەرقانداق باشقا ئالىي ئەمەلدار بۇ ۋەزىيەتتە ھۆكۈمدارنىڭ كەينىدىن ئەگىشەتتى. لېكىن شادى غوجا بۇنداق قىلمىدى. بۇ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىغا نىسبەتەن ھۆرمەتسىزلىك ئەمەستى. ئۆزىنى خالى قالدۇرۇش ھۆكۈمدارنىڭ خاھىشى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى شادى غوجا.

پىشايۋاندا يالغۇز قالغان شادى غوجا ئاقسۇ ۋالىسى لاۋازىمغا كىمنىڭ نامزاتلىقى كۆرسىتىش كېرەكلىكى ھەققىدە باش قاتۇرۇۋاتقاندا، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئۇستەلدە تۇرغان شاھمات تاختىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قولىغا ئاق تاشنى ئالدى - دە، بىرىنچى مېڭىشنى ئەمەلگە ئاشۇردى.

ئۇنىڭ تولۇق بىر پارتىيە ئويناش نىيىتى يوق ئىدى. بۇ

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

شاھمات ھازىر ئۇنىڭغا ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان دۆلەتنىڭ تارىخىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈۋاتاتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئىككى تۇغقان ئاكىسى زاھرىددىن مۇھەممەت بابۇر ئاكىسى مەنسۇر خان بىلەن بىرلىكتە مۇشۇ گۈزەل مەملىكەتنى قۇرغان قوشقا بوۋىسى سۇلتان سەئىد خاننى ئەسلىدى.

ئاقسۇ، ئاندىن قەشقەر مەدرىسىلىرىدە تەلىم ئالغان ياش چاغلىرىدا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ۋەتىنىنىڭ تارىخىغا بەك قىزىقاتتى. يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ سۇلتان سەئىد خان دەۋرىدە مىسلىسىز تەرەققىي قىلىپ، مېھماندوست دۆلەت بولغانلىقىدىن پەخىرلىنەتتى.

قەشقەرگە كەلگەن مىڭلىغان كارۋانلار ئىككى يول ئارقىلىق قۇمۇلغا، ئاندىن سىئانغا ماڭاتتى. بۇ كارۋانلار بىلەن مەملىكەتكە ھەرخىل مال - توۋارلارلا ئەمەس، شۇنداقلا مەدەنىيەت، دىن ۋە غايىلەر كېلەتتى.

شاھمات تاختىسىغا تىكىلىپ، چوڭقۇر ئويغا پاتقان شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شادى خوجىنىڭ قوبۇلخانىغا كىرگەنلىكىنى سەزمىدى. غوجا قارا سەللىسىنى تۈزىتىپ قويۇپ، شاھمات تاختىسىغا نەزەر تاشلىدى ۋە بىر ئاق تاشنىڭ ئورنىدىن يۆتكەلگەنلىكىنى بايقىدى.

كۈلۈمسىرەپ، جاۋابەن ئۇ قارا تاشنى ئورنىدىن قوزغىدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان تاشلانغان چاقىرىقنىڭ قوبۇل قىلىنغانلىقىنى چۈشەندى ۋە ۋالىي مەسىلىسىنىڭ بىر تەرەپ بولغانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدى. خان ئىككىنچى تاشنى يۆتكىدى.

— قوشقا بوۋامنى خاتىرەمدىن ئۆتكۈزدۈم. قەشقەر مەدرىسىسىدە

تەھسىل كۆرگىنىمدە، شۇ دەۋرنىڭ قوليازمىلىرى بىلەن تونۇشقانتىم. ئەينى چاغلاردا ئۆز ئارا رازىمەنلىك ۋە بىرلىك مەۋجۇت بولغان ئىكەن. نېمىشقا بىز ھازىر مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالدۇق؟

شادى غوجا بۇ سۆزلەرگە ھەيران بولدى. بۇ سۆزلەرنىڭ خان ئېغىزىدىن چىقىشى تەئەججۈپلەندۈردى ئۇنى.

ئۆزىنىڭ ھەيران بولغانلىقىنى سەزدۈرمەسكە تىرىشىپ ۋە سۆھبەتنى سىلىق قىنغا سېلىش مەقسىتىدە شادى غوجا نۆۋەتتىكى تاشنى يۆتكەپ، كۈلۈمسىرىگىنىچە سۆز ئاچتى:

— ئالىي ھەزرەتلىرى، سىزنىڭ ئۇلۇغ ئەجدادىڭىز شېئىر يازغانلىقىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

— ئەگەر سىز مېنىڭ بوۋامنى نەزەردە تۇتۇۋاتقان بولسىڭىز، ھە، خەۋىرىم بار.

— ئەلۋەتتە، ئابدۇرېشىت خان ئۇلۇغ ھۆكۈمدار ھەم قالتىس ھەربىي سەردار بولۇشتىن تاشقىرى مەدەنىيىتىمىزنىڭ گۈللىنىشىگە چوڭ تۆھپە قوشقان مەشھۇر زات سۈپىتىدە تارىخىمىزدا قالدى.

شادى خوجىنىڭ كۆزلىرى يالتىراپ كەتتى.

— ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئىشلارنى رويابقا چىقىرىشىغا سەۋەبچى بولغان، رىغبەتلەندۈرگەنلەر بولغان.

ئەمدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ چېھرىسىدە كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى پەيدا بولدى.

— سىز گۈزەل نەفسەنى نەزەردە تۇتۇۋاتسىڭىز كېرەك.

— ئەلۋەتتە، ئالىي ھەزرەتلىرى. لېكىن مەن سىزنىڭ ئۇلۇغ ئەجدادىڭىز شېئىر يازغان دېگەندە، سۇلتان سەئىد خانىنى كۆزدە تۇتقانىدىم.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

شاھمات تېشىنى تۇتقان شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ قولى ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى.

ــ قانداق؟ ئۇ نەزىمگە قىزىقاتتىمۇ؟

ــ ئۇلۇغ موغۇل دەربىسىدە ئەمەس، ئەلۋەتتە. خاھلىسىڭىز، ئۇنىڭ بىر رۇبائىيسىنى ئوقۇپ بېرەي؟

ــ ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە! قېنى، ئۆتۈنمەن.

شادى غوجا نۆۋەتتىكى تاشنى يۆتكىدى، شۇنىڭدىن كېيىنلا پەس ئاۋازدا ئوقۇشقا باشلىدى رۇبائىينى:

شۈكرۈللاھ، ھالەتىم زاھىر بولۇبدۇر يارغە،
ئەمدى ئۆزنى كۆرسىتەي يار ئالدىدا ئەغيارغە.
سەير ئۈچۈن كىرسە گۈلستان ئىچرە ئۈل سەرۋ - ئى رەۋان،
بەندە بولسۇن سەرۋ - ئى ئازاد ئۈل قەدد - ئى رەفتارغە.

ــ ئالامەت! ئاجايىپ! ئىلتىماس، مۆھتەرەم غوجا، يەنە ئوقۇڭا رۇبايىلەرنى!

ــ بىر شەرتىم بار، ئالىي ھەزرەتلىرى. شاھمات تېشىنى يۆتكەش نۆۋىتى سىزنىڭ.

ــ ھە، ھە. مېنىڭچە «قارىلارنىڭ» ھالەت - ۋەزىيىتى خېلى يۇقىرى.

شادى غوجا ئۇشتۇمتۇت جىددىيلەشتى ۋە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ دېدى:

ــ مەن پارتىيىنىڭ يېڭىلىپ قېلىشقا تەييار، ئالىي ھەزرەتلىرى، ئەمما مەن «قارىلارنىڭ» ھالەت - ۋەزىيىتى، ئورنىڭ ھەرقاچان

يۇقىرى بولۇشىنى خالايمەن.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان شادى خوجىنىڭ نېمىنى نەزەردە تۇتۇۋاتقانلىقىنى بىردىنلا چۈشەندى. شۇنداقمۇ سەزدۈرمەسكە تىرىشىپ:

— ئويۇننىڭ داۋامىنى كۆتۈۋاتىمەن، - دېدى.

— مەرھەمەت، ئالىي ھەزرەتلىرى!

شادى غوجا ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى ھالىتىگە كەلدى.

— مەن سىزگە سۇلتان سەئىد خان ئەنجانىنىڭ ۋالىسى بولغان ياش چاغلىرىدا يازغان غەزىلىنى ئوقۇپ بېرىمەن.

قايسى گۈلشەننىڭ يۈزۈڭدەك بىر گۈل - ئى رەناسى بار؟
قايسى گۈلنىڭ بىر مېنىڭدەك بۇلبۇل - ئى شەيداسى بار؟

ھۇر بىرلە جەننەت - ئۇل - مەۋانى كۆڭلۈم نەيلىسۇن؟
يارىنىڭ كويىندا يۈز مىڭ جەننەت - ئۇل - مەۋاسى بار؟

بىر سۇچۇڭ سۆز بىرلە ئۆلگەن جىسمىغا بەردىڭ ھەيات،
لەل - ئى جانبەخشىدە گويا كىم ھېچ ئەنفاسى بار.

يۈزى ئۆزرە كاكۇل - ئۇ زۇلفى پەرىشان كۆرگىلى،
ئەي سەئىد، ئاشۇفتە كۆڭلۈمنىڭ ئەجەب سەۋداسى بار.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان سۆكۈناتقا چۆكتى. ئۇ شاھماتنىڭ قايسى تېشىنى يۆتكەش كېرەكلىكى توغرىلىق ئويلىنىۋاتقان كۆرۈنۈشتە تۇراتتى. ئەمەلىيەتتە سۇلتان سەئىد خان دەۋرىدە

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئادەملەر مەنىۋى جەھەتتىن باي، ئالىيجاناب، ياخشى پەزىلەتلىك بولغانلىقىغا ھەسرەت چېكىۋاتاتتى. ئەينى چاغلاردا ھۆكۈمدارلار بىلەن ھەربىي باشلىقلار- سەردارلار شېئىر يېزىپ، ساز تىڭشاتتى.

ھازىرمۇ مۇشائىرلەر ئۆتكۈزۈلۈپ، مۇقاملار ئىجرا قىلىنىدۇ. لېكىن بۇرۇنقىدەك زور مىقياستا ئۇيۇشتۇرۇلمايدۇ.

خانىمگە كەيپىياتىنى سەزگەن شادى غوجا سورىدى:

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى، ئەمدى سىز بىرنەرسە ئوقۇپ بەرسىڭىز.

ــ سۇلتان سەئىد خانىمگە شېئىر يازغانلىقى - مېنىڭ ئۇچۇن يېڭىلىق! ئەمما مەن بۇۋام ئابدۇرېشىت خان ئىجادىيىتى بىلەن تونۇش. تىڭشاڭ، ئۇستاز.

ئۇ شاھمات قويۇلغان ئۈستەلدىن سەل نېرى ئۆتۈپ، قوللىرىنى كۆكسىگە ئالغان ھالدا ئىشىكى ئوچۇق پېشايۋان تەرەپكە نىگاھ تاشلىدى.

مەھبۇپ ئەگەر كۆڭۈل قەبۇلى بولسا،
شەرەن ھەرىكات، خۇش ئۇسۇلى بولسا،
جان ئۇتۇرۇسىدا ئېنىڭكى يولى بولسا،
نە ئەيب بولۇر، ئەسلىسى لولى بولسا؟

ــ ئاجايىپ! قانداق ئويلايسىز، ئالىي ھەزرەتلىرى، مەزكۇر رۇبايىدە ئابدۇرېشىت خان بىلەن نەفسەنىڭ تونۇشقان پەيتى تەسۋىرلەنگەنمىكىن دەيمەن.

ــ شۇنداق. ئەينى چاغدا ئۇ ياقنى ئامانىسا دەپ ئاتىشاتتى. بۇۋام پۇقراچە كىيىنىپ، ھۇنەرۋەنلەر دۇكانلىرىدا بولۇشنى، بازارلارنى ئارىلاشنى، شەھەر سىرتىغا چىقىپ، يىراقتىكى يېزا،

كەنتلەرنى زىيارەت قىلىشنى ياخشى كۆرەتتىكەن. شۇنداق كەنتلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئاددىي بىر دېھقانننىڭ قىزى ئامانىنساخاننى ئۇچرىتىپ قاپتۇ.

ــ ئامانىنساخان شۇ مەزگىللەردىلا شېئىر يېزىپ، تەمبۇر چالاتتى دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغانىدىم.

ــ مۇمكىن. مېنىڭ بىلدىغىنىم، كېيىنىرەك ئۇ بۇۋامنىڭ مەشۇقلىرىنى سېپىرلىك ساز، نەغمە ـ ناۋاغا ئۆگەتكەن ئىكەن،ـ كۇلۇمسىرىدى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان،ـ شۇ جۇملىدىن مومامنى ئۆگەتكەن ئوخشايدۇ.

ــ بىر قىزىق يېرى، جىمى سۇئالاە ھەربىي ئىشنى مۇكەممەللەشتۈرۈش بىلەن بىر قاتاردا، ئومۇمەن، سەنئەتنى راۋاجلاندۇرغان. ئالىي ھەزرەتلىرى، ئىجازەت بولسا، بۇنىڭىزنىڭ يەنە بىر رۇبائىيسىنى ئوقۇپ بەرسىڭىز.

ــ توختاڭ! مۇمكىن غەزەل ئوقۇپ بەرگىنىم دۇرۇستۇ؟

ــ مەرھەمەت، ئالىي ھەزرەتلىرى، غەزەلمۇ ئوقۇپ بېرىڭ. مەن ئىلگىرى ـ كېيىن يۇقىرىدىكى رۇبائىينى ئاڭلاپ باقمىغانىدىم.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شادى غوجا خۇشامەت يۇزىدىن شۇنداق دەۋاتامدىكىن، دەپمۇ ئويلىدى. لېكىن بۇ گەپلەر ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېقىملىق ئاڭلانىدى. چۈنكى ئۇ، ھەقىقەتەن، ئابدۇرېشىت خانىڭ ئىجادىيىتىنى ياخشى بىلەتتى.

ئەي پەيك ـ ئى سەبا، مېنىڭ پەيامىم يەتكۇر،
يارىمغە نىياز ئىلە سەلامىم يەتكۇر.
گەر سۇبھ ـ ئۇ گەر شام قاشىگە يەتسەڭ،
ئەلبەتتە، دۇنا ـ يى سۇبھ ـ ئۇ شامىم يەتكۇر.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ رۇبائىي يېزىش ئانچە تەس ئەمەستەك بىلىنىشى مۇمكىن. ئەمما رۇبائىي ـ نەزمىنىڭ مۇرەككەپ شەكلى.

ـ ئۇنداقتا مەن سىزگە غەزەل ئوقۇپ بېرەي! ئېيتماقچى، سىز نەق بابۇرنىڭ رۇبائىي يېزىشقا چېۋەر بولغانلىقىنى بىلەمسىز؟

ـ زاھرىددىن مۇھەممەت بابۇر ئۆزى ئىجات قىلىش بىلەن بىللە، باشقا ئەدىبلەرنىڭ غەزەل، رۇبائىيلىرىدىكى ئوڭۇشسىز يەرلەرنى تاپاتتىكەن. ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، ئۇ ھەتتا ئەلىشىر ناۋايى ئەسەرلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتسىز جايلىرىنىمۇ تاپقان دېيىشىدۇ.

ـ ھە، ھە! شۇنداق! خاتالاشمىسام، «ئىككى تىل مۇنازىرىسى» تراكتاتىدىنغۇ دەيمەن.

ـ «بابۇرنامىچۇ؟» مەن ئۇنى ئاجايىپ ئۇلۇغ تارىخىي ئەسەر دەپ ھېسابلايمەن.

ـ بۇ ئەسەر «زەپەرنامىگە» ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ پىكرىمگە قوشۇلامسىز؟

ـ قوشۇلىمەن، لېكىن ئىلتىماس، ئابدۇرېشىت خاننىڭ غەزىلىدىن بىرىنى ئوقۇپ بېرىڭ.

شادى غوجا دىققەت بىلەن تىڭشاشقا شىمايلاندى:

ـ مەرھەمەت:

ھەق يولىدا جان چېكىپ بىر جۇستۇجۇ ـ يى قىلمىدىم،
تەۋبە سۈيىدىن تېنىمنى شۇستۇشۇ ـ يى قىلمىدىم.

ۋەھ، نەچۈك مەقبۇل بولغاي، ۋەھ، نەمازىم كىم مېنىڭ،
چۈنكى خۇناب ـ ئى جىگەر بىرلە ۋەزۇ ـ يى قىلمىدىم.

ئۆتتى ئۆمرۇم دۇنيانىڭ مەسلىھىتىدىن، ۋا دەرىغ،
ئاخىرەت ئەسبابىدىن بىر تار - ئى مۇ - يى قىلمىدىم.

كېچىلەر خەستە كۆڭۈل غەمكىن ئۆلۈم قورقۇنچىدىن،
كۆز يېشىم بىرلە يۇزۇمگە ئابروي - ئى قىلمىدىم.

ئەي رەشىدى، سەن ئۆزۈڭنى بېھۇدە ئاشىق دېمە،
ئىشقىنىڭ مەيدانىدا بىر ھايۋۇ - يى قىلمىدىم.

— نەقەدەر چوڭقۇر مەنىلىك غەزەل بۇ! ئابدۇرېشىت خان نەقەدەر ئىستېداتلىق ساھىبى بولغان! كۆپچىلىك ئۈنى شەپقەتسىز ھۆكۈمدار ۋە جەسۇر ھەربىي سەردار سۈپىتىدىلا بىلىدۇ! - ئارىلىقتا ھۆكۈم سۈرگەن ئۇزاق سۈكۈناتتىن كېيىن سۆز ئاچتى شادى غوجا.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان جاۋاب بەرمىدى.

خانلىق بۇ سۈكۈناتىنى ئۆزىچە چۈشەنگەن شادى غوجا، شۇنداق، ئۇنلۇك مۇلاھىزە قىلغاچ، شاھماتلىق نوۋەتكى تېشىنى يۆتكىدى.

— جىمى شەرتلەرگە جاۋاب بېرەلەيدىغان ئادەمنى، توغرىسى، ھەممىنىڭ كۆڭلىدىن چىقىدىغان نامزاتنى تېپىشىمىز كېرەك.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان خوجىنى تىڭشىمايۋاتقان كۆرۈنۈشتە پىشايۋان تەرەپكە قاراپ تۇراتتى. ئەمما، ئەمەلىيەتتە، شادى خوجىنىڭ تەكلىپىنى تەقەززا بولۇپ كۈتۈۋاتاتتى.

— مېنىڭچە، ئالىي ھەزرەتلىرى، - سۆزىنى داۋاملاشتۇردى غوجا، - ئۇنداق ئادەم بار. ئۇ - سۇلتان ئەخمەت.

بۇ گەپلەرنى قىلۇېتىپ، شادى غوجا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت

خان تەرەپكە بۇرۇلدى.

خان ئۆزىنىڭ ئىچكى ھالىتىنى سەزدۇرمەي تۇراتتى. قوللىرىنى ئارقىسىدا تۇتقان ھالدا كېچىك قوبۇلخانىدا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا ماڭغاچ، ھەيران بولغان قىياپەتتە دېدى:

— ئۇ تېخى تۆت ياشتىغۇ؟

— بۇ تېخمۇ ياخشى! ئاقسۇ پۇقرالىرى بالىنى مۇرۇۋۋەت بىلەن قارشى ئالىدۇ.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان بىردىنلا ئۇن قاتمىدى. ئۇ قوبۇلخانىدا مېڭىشنى داۋاملاشتۇردى. پېشايۋانغا قارشى تامنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئاستا بۇرۇلدى - دە:

— ئۇنداقتا، شۇنداق قىلايلى. لېكىن ئۇنىڭغا مۇناسىپ ئاتىلىق لازىم.

— ئەنسىرىمەڭ. سىزگە سادىق ئادەم نەۋرىڭىزنىڭ ئاتىلىقى بولىدۇ.

15 - باب: شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختىگە ئولتۇرغىنىغا ئون يىل تولدى. ھۆكۈمدارنىڭ مۇلازىملىرى بۇ سەنەنى نىشانلاپ ئۆتۈش ئۈچۈن ناھايىتى كاتتا، بەھەيۋەت شىكار ئۇيۇشتۇرۇشنى تەكلىپ قىلدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان دادىسى، كېچىك دادىسى، بوۋىسى، ھەتتا تۇنجى ئوغلى تۆمۈر سۇلتانلارغا ئوخشاش ئەشەددىي ئوۋچى بولمىسىمۇ، ئارىلاپ - ئارىلاپ قورال ئېلىپ، تاققا ئاتلىناتتى.

ئەمما بۇنداق ئوۋلاشلار بەكمۇ شالاڭ بولۇپ، ھۆكۈمدارلارغا خاس ئەمەس قانداقتۇر بىر دەبدەبىسىز ئۆتەتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان لاچىن بىلەن ئۇۋلاشنى ياقتۇراتتى. ئوردا سارايدا ئۇۋچى قۇشلارنى بېقىپ، بابلايدىغان مەخسۇس ئادەملەر بار ئىدى.

1619 - يىلىنىڭ كۆكلىمىدە ئۇيۇشتۇرۇلغان شىكار ئىلگەركىلىرىدىن كەسكىن پەرقلەنىدى. III مۇھەممەت خان، ھەتتا ھۆكۈمدارنىڭ مەرھۇم ئوغلى تۆمۇر سۇلتان بەكمۇ سەلتەنەتلىك، كاتتا دائىرىدە چىقاتتى شىكارغا. ئۇلارنىڭ شەخسىي مۇلازىملىرى، قاراۋۇل ۋە خىزمەتكار - مالايلارنى ھېسابلىمىغاندا، بىرنەچچە يۈز ئادەمنى تەشكىل قىلاتتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ خاھىشى بويىچە ئۇنىڭغا بارى - يوقى ئوتتۇز بەگ بىلەن ئەمىر ۋە خان ھاياتىغا مەسئۇل ئەللىك نۆكەر ھەمراھ بولدى.

كېلىشكەن يورغا ئاتقا مىنگەن ئەللىك ياشلىق شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئىشىك ئاغىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن بارچۇق تەرەپكە يول ئالدى.

بۇ تەۋە ياۋا قۇشلارغا تولىمۇ باي ئىدى. قويۇق قومۇشلۇقلار ئىچىگە ئۇۋا سالغان ئۆردەكلەر توپ - توپ بولۇپ، ئۇچۇپ - قونۇپ يۈرەتتى. سەل يۇقىرىدا، تاغ ئېتەكلىرىدە، قارىغايزارلىقلاردا تۈلكە بىلەن توشقان كۆپ ئىدى. تىك قىيالاردا بىر غار تاشتىن ئىككىنچىسىگە سەكرەپ يۈرگەن تاغ تېكىلىرى ئۇۋچىلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلاتتى.

پەقەت ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىنلا، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئۇۋچىلىققا قىزغىنلىقى ئېشىشقا باشلىدى. ئۇ ئەڭ قىزىق ۋاقىئەلەرگە تولۇپ - تاشقان تاغ چاتقاللىرىنىڭ ئارىسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىش قارارىغا تېخى كەلمىسىمۇ، شىكار - ئووۋ

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

بارغانچە ئۇنى مەپتۇن قىلماقتا ئىدى.

شۇنداقمۇ خىزمەتكارلار ئوق سىلىنغان ئوقدانلارنى بىرىپ ئۇلگىرەلمەيۋاتاتتى. ئۇ بارچۇق يېنىدىكى تاغ ئېتەكلىرىدە توشقانلارنى قوغلاپ يۈرۈپ ئوۋلاۋاتاتتى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ھەر كۈنى ئېتىنى يىگىتلەيتتى. چۈنكى بۇ يەرلەرنى بەش بارمىقىدەك ياخشى بىلىدىغان ئۇنىڭ ئاتاقارى يورغا ئاتنى ئايراتتى. بۇ خاننى يورغا ئاتتا كۆرۈپ ئۆگىنىپ قالغان ياساۋۇللارغا ئازراق قۇلايسىزلىقلارنى پەيدا قىلسىمۇ، چوڭ بىر مۇئەممە يوقتى.

بېشىغا ئاق سۆسەردىن ئەدەپلەنگەن تەلپەك، ئۇچىسىدىكى توق قىزىل چەكمەننىڭ ئۈستىگە كۈمۈش رەڭ ساۋۇت كىيگەن شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئۆزىگە يېقىن ئەمرلەردىنمۇ پەرقلىنىپ تۇراتتى.

شىكار داۋامىدا مۇلازىملارنىڭ بىرى ھۆكۈمدارنى قوغلاپ ئۆتۈپ ھايۋانغا ياكى قۇشقا يېقىن كېلەتتى، ئەمما لاچىنى خان ھامان بىرىنچى ئۇچۇراتتى. ئۇنىڭ مەملىكەت باشلىقى بولغىنى ئۇچۇنلا قىلنمايتتى بۇ ئىش. شاھ شۇجىدىن ئەخمەتخان تەبىئىتىدىن چاققان ۋە ئەپچىل بولۇپ، لاچىن بىلەن ئوۋلاشتا خېلى چوڭ تەجرىبىگە ئېگە ئىدى. ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇۋاتقانلار بولسىزە، جەرەن ئېتىشقا خۇشتاردى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزىنىڭ جىمى ئەجدادىغا خاس ھەربىي قەددى - قامەت ھاغدا ئىدى خاندا.

شىكارنىڭ ئۇچىنچى كۈنى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ مۇلازىملىرى ئېگىز تاغنىڭ ئېتىكىگە ئورۇنلاشتى. ئۇلار ئەتىسى ئەتىگەندە بۇ يەردىن تاغ چاتقاللىرىغا ئېچكىرىلەپ كىرىپ، لاچىنلارنى تۇلكىگە سالماقچى بولۇشتى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ھۆكۈمدار سۇلالىنىڭ باشقا ۋەكىللىرى ئوخشاش تۇلكىلەر پادىسىنى ئىزدەشكە مەخسۇس توپ ئەۋەتمەيتتى.

ئادەتتە ھۆكۈمدارلار ئالدىغا ئارقار، جەرەن، كېيىك ۋە باشقا ھايۋانلار ھەيدەپ چىقىرىلاتتى. ئاۋۇلار ئۇلارنى ئاتاتتى ياكى لاچىنلىرىنى قويۇپ بېرەتتى. ئاندىن ئۇلارنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئوۋچى قۇشلىرىنىڭ نامىغا خۇشامەت، ماختاش - مەدھىيىلەشلەر ياڭراتتى.

بۇ جەھەتتىن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئالاھىدە ئىدى.

ۋاقىت بىر يەرگە بارغان بولسىمۇ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئويۇقۇسى قاچقان. كۈل رەڭ چەكمىنىنىڭ ئۈستىگە توق يېشىل چاپان ئارتىۋالغان ئىچىنى تۆت شام چىراغ يورۇتۇپ تۇرغان ئۆزىنىڭ چېدىرىدا ئولتۇرۇپ، مۇقەددەس قۇرئاننى ئوقۇۋاتاتتى.

كىتاب ياغاچ ئۈستەلگە قويۇلغان.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان كېگىز ئۈستىگە سېلىنغان قات - قات پاختا كۆرپىلەردە ئولتۇراتتى.

ئۇخلاشقا يېتىشىنىڭ ئالدىدا قۇرئان ئوقۇش ئۇنىڭغا ئاپىسىدىن قالغان ئادەت ئىدى. كەيپىياتىغا، ھېرىپ، چارچىغانلىقىغا، ئاخىرقى سائەتلەردە كىم بىلەن مۇلاقاتتە بولغانلىقىغا باغلىق ئۇ بىرنەچچە قۇر ياكى پۈتۈن - سۈرۈك سۈرە ئوقۇيتتى. ئەمما قولىغا قۇرئاننى ئېلىپ ئوقۇمىغىچە، ئۇخلاشقا ياتمايتتى.

«تەۋبە - ئىستىغپار» سۈرىسىنى ئوقۇۋاتقان شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان چېدىر سىرتىدا تاراقلىغان ئاۋازنى ئاڭلىدى.

دەل شۇ چاغدا تېخى يېقىندىلا ئۇنىڭ شەخسىي مۇھاپىزىتىنىڭ باشلىقى بولۇپ تەينىلەنگەن يۈسۈپ يوگۇرۇپ كىردى چېدىرغا.

ئۇنىڭ قولىدا پارقىراپ تۇرغان خەنجەر بار ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ ئالىي ھەزرەتلىرى، كەينىمدىن مېڭىشىڭلارنى ئۆتۈنىمەن،ـ تەشۋىشىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ سۆز ئاچتى ئۇ چىدىرنىڭ بىر بۇلۇڭىدا ياتقان ساۋۇتقا كۆز تاشلاپ.

ـ نېمە ئىش بولدى؟

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئۈستەل ئۈستىدىكى قۇرئاننى ياپمايلا ئورنىدىن تۇردى.

يېپىنمۇالغان چەكمىنى غولدىن سىرىلىپ چۈشۈپ كەتكىنىگىمۇ پەرۋا قىلمىدى ئۇ.

ـ بىزگە ھۇجۇم قىلىنسا كېرەك! مەن ھازىرچە كىملەر ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن، لېكىن ئۇلار بىزدىن خېلى كۆپ ئوخشايدۇ. ئىلتىماس، تېز بولۇڭ، سىز ئاددىي نۆكەرنىڭ چىدىرىغا يۆتكىلىشىڭىز لازىم.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئالدىرىمايۋاتاتتى. ئۇ ھەرگىزمۇ ۋەھىمىگە چۈشمىدى، چۈنكى ھەممە نەرسە ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ ئىككىلىنىۋاتاتتى: ئۆزگە چىدىردا يوشۇرۇنۇش كېرەكمۇ ياكى ئۆزىنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتقانلارنىڭ ئالدىغا چىقىش كېرەكمۇ؟

ئەندىشىدە قالغان يۈسۈپ، شۇ ئەسنادا، چىدىردىن سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقىپ، قانداقتۇر بۇيرۇقلارنى بەرگەندىن كېيىن، چىدىرغا قايتىپ كىرىپ، بوسۇغا يېنىدا مەيۈس قىياپەتتە تۇردى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىڭ ئىچكى ھالىتىنى چۈشەندى بولغاي، ھۆكۈمدارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشىغا شادلاندى يۈسۈپ.

ناھايەت، شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان قىنىدىن قىلىچىنى چىقىرىپ، باش باھارنىڭ سالقىن تۇنىگە باقماي، چەكمەن بىلەنلا ۋەزمىن قىياپەتتە چىدىردىن چىقتى.

ۋەزىيەت مۇشكۈل ئىدى. خان قارارگاھىدا قانلىق جەڭ بولۇۋاتاتتى.

ھۇجۇم قىلغۇچىلارنىڭ قوللىرىدىكى مەشئەلگە قارىغاندا، ئۇلار يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى قاراۋۇللىرىدىن كەم دېگەندە ئون ھەسسە كۆپ ئىدى.

قەيسەرلىك بىلەن ئېلىشقاچ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتخاننىڭ نۆكەرلىرى چېكىنىۋاتاتتى.

شۇندىمۇ خاننىڭ يوشۇرۇنۇشىغا مۇمكىنچىلىك بار ئىدى.

— ئالىي ھەزرەتلىرى، مانا، بۇ ياققا مېڭىشىڭىزنى سورايمەن. بىز سىزگە ئاددىي نۆكەرنىڭ كىيىمىنى كىيدۈرۈپ، قورشاۋنى بۇزۇپ چىقىشقا تىرىشىمىز! - دېدى يۈسۈپ خاننى تېنى بىلەن ھىمايە قىلىپ.

تۇيۇقسىز شاھ شۇدجىدىن ئەخمەتخان سول قولى بىلەن يۈسۈپنى نېرى ئىتتىرىۋېتىپ، ئوڭ قولىدىكى ئۆتكۈر قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ۋارقىرىدى:

— گۇناھسىز ئادەملەرنى ئۆلتۈرمەڭلار. ئەگەر سىلەرنىڭ مەقسىتىڭلار خاننى ئۆلتۈرۈش بولسا، مانا مەن. مېنىڭ ئىسمىم شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت!

ھۇجۇم قىلغۇچىلارمۇ، مۇداپىئەلىنىۋاتقانلارمۇ ئېسەنگىرەپ قېلىشتى بىر دەقىقە. ئاندىن يەنە جەڭ باشلاندى، بىراق ئۇزاق داۋاملاشمىدى. خان چېدىرىنىڭ يېنىدا ئاڭلانغان ئاۋازغا قارارگاھنىڭ جىمى تەرىپىدىن جەڭچىلەر يۈگۈردى.

بىرىنچىلەردىن بولۇپ ئابدۇلمانى ئىشىك ئاغا يېتىپ كەلدى. بېشىغا دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا ساۋۇت كىيگەن ئۇ ھازىر خاننىڭ سارىيىدىكى كۈندىلىك ئىشلارغا مەسئۇل ئادەمگە تامامەن

ئوخشىمايتتى. ئۇنىڭ بۇ تۇرقى سەردارنى ئەسلىتەتتى.

ئۇلۇغچاتقا ھاكىملىق قىلىدىغان ئۇنىڭ ئىنىسى مۇھەممەت قاسىممۇ ئاكىسىدىن قېلىشمايتتى.

نەپسى بوغۇلۇپ، ھاسىراپ كەتكەن ئۇ شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانغا يۈگۈز كۆزلىرىنى تىكتى. ئۇنىڭ ئادەملىرى بولسى - زە، يارىلانغان يۈسۈپكە قوراللىرىنىڭ ئۆتكۈر تىغىنى سانجىماقتا ئىدى. ئەللىك مۇھاپىزەتچىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا جان ئۈزدى يۈسۈپ.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئۆز ئىشىك ئاغىسىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى توسقۇنىغا قارىماي، ئاكا - ئۈكىلارنى تونۇدى.

ئوردا سارايدا يۇقىرى لاۋازىملارنى ئىگىلىگەندىن تاشقىرى، ئۇلار ئەينى چاغدا خۇدابەندى سۇلتاننى ئەسىرگە ئېلىپ، كېيىنرەك ياركەنتنىڭ خانى بولغان سەردار مىرزا شاھنىڭ ئوغۇللىرى ئىدى.

ئابدۇلمانى بىلەن تەڭ يۈگرىشىپ كەلگەن نۆكەرلەر شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ قولىدىكى ئەگىر قىلىچنى تارتىۋېلىپ، ئۆزىنى تۇتقۇن قىلدى.

شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان زۇۋان سۆزۈپمۇ ئۇلگۈرمىدى، چۈنكى ئابدۇلمانى ئۇنىڭ يۈرىكىگە خەنجەر ئۇرغانىدى.

ئاكىسىنىڭ كەينىدىنلا مۇھەممەت قاسىممۇ يىقىلىۋاتقان ھۆكۈمدارنىڭ بىقىنىغا بىرنەچچە مەرتە پىچاق ئۇردى.

* * *

ئاردىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتۈپ، ھالىدىن كەتكەن ئېتىنى چاڭ - توزان توزۇتۇپ شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ جانسىز تېنىگە بىرىنچى بولۇپ يېتىپ كەلدى شادى غوجا. ئۇستازى ئۈچۈن ئوتقىمۇ كىرىپ، سۇغىمۇ چۈشۈشكە تەييار مۇرتلىرىنىڭ ھەمرالىغىدا

خان جەستىنى كۆزدىن كەچۈرگەن شادى خوجىنىڭ كۆزلىرىدىن تارامـلاپ ياشلار ئاقتى.

ــ ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ مېيىتىنى «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا يەتكۈزۈڭلار. ئۇ غازاتتا شېھىت بولدى. شۇڭا ئۇنى مۇشۇ كىيىمىدە دەپنە قىلىمىز. خانىمزىنىڭ تۆكۈلگەن مەسۇم قېنى ـ ئۇنىڭ ھەق يولىدا ماڭغانلىقىنىڭ دەلىللى. ئاخۇنلارنى، ئەمرلەرنى، بەگلەرنى بۇ قايغۇلۇق ۋاقىئەدىن ۋاقىپ قىلىڭلار.

شادى غوجا مۇھاپىزىتىدىكى ئۇنىڭ تۆت مۇرتى پەشمەتلىرىدىن زەمبىل ياساپ، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ مېيىتىنى يارکەنتكە ئېلىپ ماڭدى.

شادى غوجا باشقا مۇرتلىرى بىلەن مەرھۇمنىڭ دەپنە مۇراسىمىنى تېگىشلىك دەرىجىدە ئۇيۇشتۇرۇش ئۈچۈن يارکەنتكە ئات چاپتۇردى.

شادى غوجا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى تېپىشنى قەتئىي قارار قىلدى. بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم مەسىلە ئىدى. چۈنكى شادى غوجا ئېنىق بىلەتتى: خانغا سۇيىقەستلىك قىلغانلار تەختكە ئۆز ئادىمىنى ئولتۇرغۇزۇشنى نىيەت قىلاتتى.

ئىسيانىنىڭ بېشىدا كىمنىڭ تۇرغانلىقىنى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش تولىمۇ مۇھىم.

16 - باب: III مۇھەممەت خان مەدرىسسى

شۇ ئەسنادا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى قەتلە قىلغان قاتىللار III مۇھەممەت خان مەدرىسسىنى ئېلىپ بولمايدىغان قورغانغا ئايلاندۇرۇپ، ئەمرلەردىن سادىقلىق قەسەمياد‌ىنى ئالماقتا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئىدى.

يارکەنتنىڭ غەربىگە جايلاشقان مۇھەممەت خان مەدرىسىسى چۆرگىلىتىپ سوقۇلغان ئېگىز تاملار بىلەن قورشىلىپ، بىرنەچچە بىنانى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

ئەينى چاغلاردا مۇھەممەت خان مەزكۇر مەدرىسىنىڭ سىلىنىشىغا مەبلەغ ئاجرىتىپ، بۇ يەردە دىنىي تەلىمات بىلەن بىرگە ماتېماتىكا، جۇغراپىيە، مۇزىكا، شائىرلىق سەنئەت ۋە تارىختىنمۇ دەرس ئۆتۈلۈشىنىڭ لازىملىقىنى تەكىتلىگەنىدى.

بۇ جەھەتتىن مۇھەممەت خان ئىختىيارسىز، مۇمكىن ئاگلىق رەۋىشتە، دادىسى ئابدۇرېشىت خان بىلەن رىقابەتلىشىشكە تىرىشقان ئىدى. ئابدۇرېشىت خان سەنئەت، شۇ جۈملىدىن ساز - نەغمە - مۇزىكا پاسىبانى سۈپىتىدە داڭق چىقارغان.

كۆپچىلىك بۇنى ئابدۇرېشىت خانىنىڭ خوتۇنلىرىنىڭ بىرى ئاماننىسا بىلەن باغلاشتۇراتتى. ئاماننىسا ئىستېداتلىق شائىرە بولۇش بىلەن بىرگە ماھىر سازەندە ئىدى. ئۇ پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا مۇزىكا دۇردانىسى بولغان «ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنى» يېغىپ - توپىلاش، رەتلەش بىلەن شۇغۇللانغان.

نەق ئاماننىسا دەۋرىدە ھەتتا غۇربەتچىلىكتە ياشاۋاتقان بولسىمۇ، ھەربىر ئائىلىدە دۇتار ياكى تەمبۇر بولمىسا نومۇس ھېسابلىناتتى.

بېلى مۇكچەيگەن مۆتىۋەرلەر بىلەن سۆڭگى قاتمىغان بالىلار يۇسۇپ خاس ھاجىپ، ئەخمەت يۈگنەكىي، نەسىردىن رەبغۇزىي، سەكاككىي، لۇتفىي، ئەلىشىر ناۋايى قاتارلىق مەشھۇر ئەدىبلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى يادقا بىلەتتى.

ئاماننىسانى ئاددىي پۇقرا شۇ قەدەر ياخشى كۆرەتتىكى، ئاقىۋەتتە ئۇنى نەفسە دەپ ئاتىغان ئىدى.

مۇھەممەت خان مەدرىسىنى ئاچقاندا دادىسى ئابدۇرېشىت خاندىن ئېشىپ كېتىشىنى ئويلىمىغان. ياق، ئۇ خان ۋە سەردار بولۇش بىلەن بىرگە ئۆزىدىن كېيىن مائارىپ - مەرىپەت غەمخورچىسى دېگەن نام قالدۇرۇشنى نىيەت قىلغان.

مۇھەممەت خان مەدرىسىسى تالىپلار ئوقۇيدىغان ئىككى چوڭ بىنادىن تاشقىرى ئالتە يۇز بالا ياشايدىغان بىرنەچچە ھۇجرىدىن ۋە غايەت زور مەسجىدتىن ئىبارەت ئىدى. مەسجىد مۇنارلىرى خان ئوردىسىنىڭ پېشايۋاندىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مەدرىسە زېمنى خان بېغىدىن كىچىك ئىدى، ئەمما ئاممىباپلىغى جەھەتتىن ئۇنىڭدىن ھېچ قېلىشمايتتى. باشقا مەدرىسىلەرنىڭ تالىپلىرى ئۇشبۇ مەدرىسىنىڭ كەڭتاشا ۋە يېراق - يېراقلارغا سايە تاشلاپ تۇرغان بۇك - باراقسان ھويلىسىدا سەيلە قىلىپ، بەزىدە قىزغىن سۆھبەتلەر قۇرۇپ، بەزىدە بولسا، دىنىي ۋە پەننىي مەسىلىلەر توغرىلىق بەس - مۇنازىرىگە چۈشۈشنى ياقتۇراتتى. بۇگۈنىزە مەدرىسە سۈيقەستچىلەرگە سادىق نۆكەرلەرنىڭ ئىككى قاتارى بىلەن قورشالغانىدى.

تەقدىر تەقەززاسى بىلەن شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خاننى قەتلە قىلغانلار ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىلىدىغان مەدرىسىنى ئۆزلىرىنىڭ قارارگاھىغا ئايلاندۇرغان ئىدى.

بۇنى تاسادىپىي، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئاڭلىق رەۋىشتە ئەتتەي شۇنداق قىلىنغان ئىش دەپ جورۇشقىمۇ بولاتتى.

ۋاقتىنى بوشقا ئۆتكۈزمەي، سۈيقەستچىلەر شەھەرنىڭ ھەربىر مەھەللىسىگە خەۋەرچىلەرنى ئەۋەتتى. ئۇلار پۇقراغا خانىنىڭ تۇيۇقسىز ۋاپات بولغانلىقىنى، ئەمرلەر بىلەن بەگلەرنىڭ دەررۇ مۇھەممەت خان نامىدىكى مەسجىدكە كېلىپ، يېڭى ھۆكۈمدارغا سادىق بولۇشقا قەسەمياد كەلتۈرۈشنى جاكارلىدى.

تاڭ سەھەردىن باشلاپلا يارگەنت شەھرى تەشۋىش، ئەندىشىدە قالدى.

ئاددىي پۇقرا نارازىلىقىنى بىلدۈرمىدى، بېپەرۋالىقۇ بولمىدى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى ھەققىدىكى خەۋەر خېلى تېز تارقالغان بولسىمۇ، بۇ ئۇچۇر تېخى تەستىقلانمىغان ئىدى. شۇڭا خاۋاتىر بولغان ھۈنەرۋەنلەر دۇكانلىرىنى ياپسا، دېھقانلار ئېتىزغا چىقمىدى، ئانىلار بالىلىرىنى تالادا ئويناشقا قويۇپ بەرمىدى.

ئەمرلەرنىڭ ئازراق قىسمى ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئالدىرىماي مۇھەممەت خان مەدرىسىگە ماڭدى.

ئەمرلەر قايسى يول بىلەن مەدرىسىگە كەلمىسۇن، ئۇلارنى ۋە ئۇلارنىڭ مۇلازىملىرىنى دەرۋازىدىن خېلى ئارىلىقتا ئاتلىق ساقچىلار توختىتىپ، سىنچىلاپ تەكشۈرگەندىن كېيىنلا، مەدرىسە دەرۋازىغىچە كىرگۈزەتتى.

دەرۋازا يېنىدا جىمى ئەمرلەر بىلەن مۇلازىملار ئاتتىن چۈشۈپ، يەنە بىر قېتىم نازارەتتىن ئۆتكەندىن كېيىنلا، ھويلىغا كىرگۈزۈلەتتى.

مەدرىسىنىڭ كەڭ ھويلىسى نۆكەرلەرگە لىق تولغان. تام ياقلاپ ھەربىر بەش قەدەمدە بىردىن نۆكەر تۇرۇپ، ھويلىغا كىرگەنلەرنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى. يىگىرمىگە يېقىن نۆكەر بۇاستە ئوقۇش بىناسىنىڭ يېنىغا جايلاشقان.

تالىپلار ئوقۇيدىغان مۇشۇ بىناغا سۈيىقەستچىلەر سەركىلىرى ئورۇنلاشقانىدى.

ئۇشبۇ بىناغا ئەمرلەر بىلەن بەگلەر پەقەت بىرلا مۇھاپىزەت-چىسىنىڭ ھەمراللىغىدا كىرىشى شەرت ئىدى.

قالغان مۇلازىملار سىپايە، ئەمما قەتئىي تۇردە تالىپلار ھوجرىلىرىغا

تەكلىپ قىلىنماقتا ئىدى. ئۇلار ھەرخىل ھۇجرىلارغا كىرگۈزۈلدى. توغرىسى، ھەر تۈرلۈك ئەمرلەرگە ھەمراھ بولۇۋاتقانلار بىر - بىرى بىلەن ئىمكانقەدەر ئاز مۇلاقەتگە بولۇشى كۆزدە تۇتۇلغان.

ئەمرلەر بىلەن بەگلەرنىڭ كۆپ قىسمى دەسلەپ پۇرسەت كۈتۈش مەۋقەسىدە بولدى. ئۇلار ئۆز ئىختىيارى بىلەن خانىنى ئۆلتۈرگەن قاتىللارغا سادىق بولۇشقا قەسەمياد بەرگۈسى كەلمەيۋاتاتتى، ئەمما ئۆزلىرىگە نىسبەتەنمۇ چوڭ خەتەرنىڭ بارلىقىنى سېزەتتى.

شۇڭلاشقا ئۇلار مۇھەممەت خان مەدرىسىگە خالىمىغان قىياپەتتە ئالدىرىماي كېتىپ باراتتى.

بۇ كۈنى جىمى ياركەنتلىك - ئەمرلەر، بەگلەر، ئاخۇنلار ھەم ئاددىي پۇقرا گاگگىراپ قالدى. ئۇلار نېمە قىلىشنى بىلمەيتتى.

قاتىللارنىڭمۇ بېشى قاتقان. ئۇلار خانىنى ئۆلتۈرگىنى بىلەن، بۇندىن كېيىن نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلمەيتتى.

سادىقلىق توغرىلىق قەسەمىدىنى ئالغىنى بىلەن، ئۇلار تېخى تەختكە كىم ئولتىرىدىغانلىغىدىنمۇ بىخەۋەر ئىدى.

ئىسيانچىلار رەھبەرلىرىنىڭ تەختكە ئولتۇرۇشقا ھەققى يوقتى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى موغۇلستان دۆلىتىنىڭ ئاساسچىسى تۇغلۇق تۆمۈرنىڭ بىۋاستە ئەۋلادى ئەمەستى. ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ بارچە ھۆكۈمدارى تۇغلۇق تۆمۈرنىڭ ئەۋلادى بولۇپ، تۇغلۇقتۆمۈر سۇلالىسىگە كىرەتتى.

شۇڭا ئۇشبۇ قەسەمياد قاتىللىقنى قوللىغان بىر شەكىلگە ئېگە بولغان ئىدى، خالاس.

پەقەت شادى خوجىلا قانداق تەرتىپتە، قايسى ئۇسۇل ئارقىلىق نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى بىلەتتى. مۇرتلىرىغا غازاتتا شېھىت بولغان شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ مېيىتىنى سۇغا ئالمايلا

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

«ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا كىيىمى بىلەن دەپىنە قىلىش تەييارلىغىنى كۆرۈشكە بۇيرۇق بەرگەن شادى غوجا بىرنەچچە سادىق مۇرىتىنىڭ ھەمرالىغىدا ياركەنتكە قاراپ ئات چاپتۇردى. مەقسىتى - ئەڭ نوپۇزلۇق «قاراتاغلىق» خوجىلارنى يىغىپ، ئۇلار بىلەن سۆزلىشىش.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان قاتىللىرى مۇھەممەت خان مەدرىسىسىنى ئۆزلىرىنىڭ قارارگاھىغا قىلغان بىر پەيتتە، شادى خوجىنىڭ قورغىنى ئۇلارغا قارشى مەركەزگە ئايلاندى.

ياركەنتنىڭ ھەرخىل تەرىپىگە ئورۇنلاشقان بۇ بىنالار، گەرچە مېمارچىلىق سەنئىتىنىڭ بۈيۈك ئەسىرى بولسىمۇ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ھاياتلىقتىن ئۇچۇر يوق ئىنشائات - ئۇلۇغۋار ئوردا ئۈچۈن بولغان كۈرەشنىڭ رەمزى بولۇپ قالدى.

شادى غوجا قورغىنىنىڭ ياساۋۇل، كۆزەتكۈچىلەرچىلىرى سان ۋە كۈچ جەھەتتىن مۇھەممەت خان مەدرىسىسىگە بىكىنگەنلەردىن كەم ئەمەستى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا چوڭ پەرق بار ئىدى.

ئەگەر سۇيىقەستچىلەرنىڭ نۆكەرلىرى ئۇلارنىڭ شەخسىي ئۇلانلىرى بولۇپ، خىزمىتى ئۈچۈن ئايلىق مائاش ئالسا، شادى خوجىنىڭ مۇلازىملىرى، ياساۋۇللىرى خوجىنىڭ مۇرىتلىرى ۋە سەپداشلىرى ئىدى.

باشقىچە ئېيتقاندا، ئۇلار شادى خوجىنىڭ دىنىي - سىياسىي كۆزقاراشلىرىنى قوللىغۇچىلار ئىدى، دېمەك، ئۇلارنىڭ سادىقلىقىنى پۇل ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقانلار بىلەن ھەرگىزمۇ سېلىشتۇرۇشقا بولمايتتى.

شادى خوجىنىڭ قورغىنىغا بىرىنچى بولۇپ ھاپىز مۇرات ئاخۇن يېتىپ كەلدى. ئوتتۇرا ياشلاردىكى بۇ كىشىنى ھەممە توناتتى. ئۆزىنىڭ ناھايىتى يۈكسەك ئابروي - ئىناۋىتىگە قارىماي، ئۇ بەكمۇ

كەمتەر ۋە سەمىمي كىشى ئىدى. ھاپىز مۇرات ئاخۇن ئەتتەي مۇھاپىزەتچىلەرسىز يۇرەتتى. ھازىرمۇ ئۇ پەقەت خەنجەر بىلەن قوراللانغان بىرلا يىگىتنىڭ ھەمرالىغدا يېتىپ كەلدى.

شادى خوجىنىڭ ئەتراپىدىكى كۆپلىگەن كىشىلەر جۇماخۇن ئىسىملىك بۇ يىگىتنى تونىتتى. ئۇ خەنجەر بىلەن شۇنچىلىك چەبدەسلىك بىلەن جەڭگە كىرەتتىكى، قىلىچ، پالتىلار بىلەن قوراللانغان ئىككى - ئۈچ نۆكەرنى يەر چىشلىتىشكە قابىلىدى.

— جۇماخۇن، مۇشۇ يەردە قال! - بۇيرۇدى ھاپىز مۇرات قورغان دەرۋازىسىنىڭ يېنىدا ئېتىدىن چۈشۈپتىپ.

ئاخۇننىڭ بۇ سۆزلىرىدىن كېيىن شادى غوجا مۇرتلىرى يېنىك نەپەس ئېلىشتى، چۈنكى ئۇلار جۇماخۇن بىلەن سۆزلىشىشكە خۇشتار ئىدى.

ئۇ سەل ئېگىلىپ خوجايىنىنىڭ ئېتىنىڭ چۈلۈۋرىنى قولىغا ئالدى ۋە ھاپىز مۇراتنىڭ قارىسى يوقالغۇچە ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇردى.

ئاندىن چېھرىسىدە نەپرەتلىك ئالچىيىش ئەكس ئېتىلگەن قورغان ياساۋۇلىغا كۆز تاشلىدى - دە، ئاتلارنى باغلاشقا ماڭدى.

شادى خوجىنىڭ خانىسىغا كىرگەن ھاپىز مۇرات تېچلىق - ئامانلىقتىن كېيىن تەشۋىش ئىچرە سورىدى:

— ئۇلار بۇنىڭغا قانداق جۇرئەت قىلالىدى؟ بۇ دېگەن قىپقىزىل خىيانەتقۇ!

— نېمىگە ھەيران بولۇۋاتىسىز؟ ئۇلار مۇشۇ دەقىقىلەردە سادىق بولۇشقا قەسەمياد بېرىۋاتىدۇ!

— كىمگە سادىق بولۇشقا؟

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ پات يېقىندا بىلىمسىز بۇنىسى. ھەر ھالدا، قاتىللار جەزمەن جازاسىنى ئالىدۇ!

شادى غوجا ھاپىز مۇراتقا ئولتۇرۇشنى تەكلىپ قىلدى، ئەمما ئاخۇن باشقا تەكلىپ قىلىنغانلارنىڭ كېلىدىغان ۋاقىت بولۇپ قالغانلىقىنى ۋە كەڭ بۆلمىنىڭ ئېدىنىدىكى گىلەملەرگە سېلىنغان پاختا كۆرپىلەردىن كەلگەن مېھمانلارنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ھەر قېتىم ئورنىدىن تۇرۇشنىڭ مەلۇم قېينىچىلىقلارنىڭ پەيدا قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، تىنىك تۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى.

ـ ھەممەيلەن تەڭ ئولتۇرايلى،ـ دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ ئاخىرىدا.

ھەقىقەتەنمۇ، ئانچە ئۆتمەي شاتۇر خەلپە، ناسىر غوجا ئاخۇن، موللا سالىھ ئاخۇن، نەجمىدىن قازى، مىر مۇھەممەت رىزا قازى، مىر ھاشىم خوجىلار بىرىدىن كېيىن بىرى كىرىپ كەلدى بۆلمىگە.

شادى غوجا ئىشىكلەرنى ئۆزى ياپقاندىن كېيىن، مېھمانلارنى كۆرپىلەرگە ئولتۇرۇشنى تەكلىپ قىلىپ، ئۆزى ئىشىك يېنىغا سېلىنغان كۆرپىگە چۆكتى.

ياشىنىپ قالغان شاتۇر خەلپىگە قاراپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ئۇ.

شاتۇر خەلپە قوللىرىنى كۆتۈرۈپ، ئىچىدە قىسقا بىر سۈرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، دۇئا قىلىشتى. شۇنىڭدىن كېيىنلا شادى غوجا سۆز ئاچتى:

ـ بۈگۈن مەملىكىتىمىزدىكى ئەڭ دەھشەتلىك كۈنلەرنىڭ بىرى. دۆلىتىمىز باشلىقى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان رەزىل قاتىلنىڭ قولىدىن قازا بولدى. ئۇلۇغ يارانقۇچى ئاللاھ خانىمىزنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلىپ، قاتىلنىڭ جازاسىنى بەرگەي.

هەممىگىلارغا ئايانكى، مۇشۇ سائەت، مۇشۇ دەقىقىلەردە III مۇھەممەت خان مەدرىسىدە ئەمرلەر بىلەن بەگلەرنى سادىق بولۇشقا قەسەمياد قىلدۇرۇش مۇراسىمى ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇلارنى قاتتىللىق قىلغان جىنايەتچىلەرگە سادىق بولۇشقا مەجبۇرلاۋاتىدۇ. سادىر بولغان ۋەزىيەتكە باغلىق ھەربىرىگىلارنىڭ ئوچۇق پىكىر بىلدۇرۇشۇگىلارنى سورايمەن.

شادى غوجا جىمىپ قالدى. ئۇ بۆلۈمدىكىلەرنىڭ ھېچقايسىسىغا نەزەر تاشلىماي، شۇ ئارقىلىق ھېچكىمنىڭ گەپ قىلىشىغا ئىجازەت بەرمەي، چەكمىنىنىڭ قويۇن يانچۇقىدىن تەسۈي چىقىرىپ، تارتىشقا باشلىدى.

شاتۇر خەلپە يېشىنىڭ ھەممىدىن چوڭلۇقى ۋە شادى خوجىنىڭ ئۇستازى ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئېلىپ، مۇھاكىمە قىلىنىشى تېگىش مەسىلىنىڭ يۆنىلىشىنى ئېنىقلاشقا ھوقۇقلۇق ئىدى. باش قوشۇش ئىشتىراكچىلىرىمۇ شۇنى كۈتۈۋاتاتتى.

لېكىن ئۇ ئېغىز ئاچمىدى. شۇڭا نەجمىدىن قازى بىرىنچى بولۇپ سۆز ئالدى. ئۇ ياش جەھەتتىن شاتۇر خەلپىدىن ئازراقلا كىچىك بولۇپ، تولىمۇ بەقۇۋۋەت ئىدى. ئۇنىڭ چىرايلىق چەكتۈرۈلگەن ئاق ساقلى ئالىيجانابلىق يېغىپ تۇرغان قوغۇن بېشىغا بەكمۇ ياراشقانىدى.

— غازاتتا شەھىت بولغان خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ دەپنە مۇراسىمى باشلانغۇچە قاتىلنى تېپىشىمىز لازىم، - دېدى ئۇ.

— مۆھتەرەم نەجمىدىن قازىنىڭ سۆزىگە تولۇق قوشۇلىمەن، - گەپكە ئارىلاشتى شاتۇر خەلپە. - بىز «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىدا قاتىلنىڭ ئىسمىنى ئاتىشىمىز كېرەك.

— بۇ ھازىر شۇنچىلىك مۇھىممۇ؟ ئالىي ھەزرەتلىرى شاھ

ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
www.uyghurkitap.com

شۇدجىدىن ئەخمەت خاننى ھەرگىزمۇ قايتىدىن تىرىلدۈرەلمەيمىز! ھازىر سۈيىقەستچىلەرنىڭ تەختكە كىمنى ئولتۇرغۇزماقچى ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاشنىڭ ئەھمىيىتى چوڭ.

ـ ئۆزىڭىزنى بېسىڭ، مۆھتەرەم ئاخۇن. سىزنىڭ پىكرىڭىزگە قوشۇلىمىز، ئەمما سىزمۇ بىزنىڭ گېپىمىزگە قۇلاق سېلىڭ. سۈيىقەستچىلەر تەختكە ئولتۇرغۇزماقچى بولۇۋاتقان نامزاتنىڭ ئىسىم ـ شەرىپىنى ئېنىقلاشتىن بالدۇر بىز سۈيىقەستچىلەرنىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىشىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا ئۇلارنىڭ نامزاتىنىڭ كۈچى يوقىلىدۇ.

ـ قوشۇلىمەن، ـ سەل تارتىنىپ زۇۋان سۈردى ھاپىز مۇرات.

ـ مېنىڭچە، شادى غوجا ھەق گەپنى قىلدى. ئاۋۋال سۈيىقەستلىككە كىملەرنىڭ بىۋاسىتە قاتناشقانلىقىنى ئېنىق بىلىشىمىز شەرت. ئاندىن كېيىن جىنايەتچىلەرنىڭ تەختكە ئولتۇرۇشىغا قولدىن كەلگۈچە توسالغۇلۇق قىلىش لازىم.

ـ مىر مۇھەممەت رىزا قازى، ئېيتىڭا، «قولدىن كەلگۈچە» دېگەندە سىز نېمىنى نەزەردە تۇتۇۋاتىسىز؟

مىر مۇھەممەت رىزا قازى بىۋاسىتە ئۆزىگە مۇراجىئەت قىلغان موللا سالىھقا دەھشەتلىك تىكىلىپ، ھېچبىر تەپ تارتمايلا دېدى:

ـ ھەممىدىن بۇرۇن ئۇلارنى خەلقى ـ ئالەم ئالدىدا پاش قىلىش. ئاندىن ئۇلارنىڭ نامزاتىنى ئېنىقلاپ، يەككىلەندۈرۈش. قاتىللىققا مۇناسىۋەتلىك جىمى ئەمەلدارلارنى لاۋازىملىرىدىن بوشىتىش. شۇنداق قىلساق، جىنايەتچى ئەمەلدارلار باشقىلارغا تەسىر كۆرسىتەلمەيدۇ.

ـ يەنە تەختنىڭ ھوقۇقلۇق ۋارىسى بولغان ئابدۇلېتىپقا ئۇشبۇ ۋەزىيەتتىن ئۇچۇر بېرىپ قويۇش كېرەك، ـ دېدى باياتىن جىم

ئولتۇرغان ناسىر غوجا ئاخۇن ئويچان قىياپەتتە.

— ۋەزىيەتتىن ئۇچۇر بېرىشلا ئەمەس، ئۇنى ھەممە جەھەتتىن قوللاش لازىم!

— مۆھتەرەم مىر ھاشىم غوجا، ئابدۇلپتىپنى بىزنىڭ «ئاقتاغلىق» قېرىنداشلىرىمىز قوللاۋاتىدۇ. مەن بۇنىڭغا كامىل ئىشىنىمەن ئەپسۇس، - ئېچىنىشقا تولۇپ - تاشقان كۆلۈمسىرەش ئىچرە ئېيتتى بۇ گەپلەرنى نەجمدىن قازى.

شادى غوجا سۆز باشلىۋېدى، نەجمدىن قازىنىڭ چېھرىسىدىكى كۆلۈمسىرەشنىڭ ئىزناسىمۇ قالمىدى.

— ئابدۇلپتىپ قەشقەردە. دېمەك ئۇ - «ئاقتاغلىق». مەرھۇم شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانمۇ «ئاقتاغلىق» ئىدى. بىزنىڭ، ياركەنتلىكلەرنىڭ، مەۋقەسى چىڭ ھەم مۇستەھكەم بولۇشنىڭ غېمىنى قىلىشىمىز لازىم. ھازىر - زە، بىز، ھەقىقەتەنمۇ، شاھزادىگە غەمخورلۇق قىلىپ، ئۇنى قوللىشىمىز شەرت.

— مۇھەممەت خان مەدرىسىدىكىلەر بىلەن نېمە قىلىمىز؟ - ئۇزاققا سوزۇلغان سۈكۈناتنى بۇزدى موللا سالىھ.

بۇ قېتىممۇ يىغىلغانلارنىڭ ھەممىسى دىققىتىنى شادى خوجىغا جەلپ قىلدى.

— مەدرىسگە بېرىپ، ئەھۋالدىن ۋاقىپ بولۇشىمىز لازىم.

ھاپىز مۇرات ئورنىدا تېپىچەكلەپ كەتتى. شادى خوجىنىڭ بۇ پىكرىنىڭ ئۇنىڭغا ياقمىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— ئۇ يەرگە نېمىشقا بېرىشىمىز كېرەك؟! جىمى ۋاكالەتلەرنى بېرىپ، بىر ۋەكىلىمىزنى ئەۋەتەيلى. خالىساڭلار، مەن بارايى.

ئولتۇرغانلاردا جانلىنىش پەيدا بولدى. بىر مەھەل ئۆز ئارا ھاپىز

مۇراتنىڭ تەكلىپىنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزدى. ئاندىن ھەممەيلەن تەڭلا:

ــ ھەقىقەتەنمۇ، بىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا نېمىشقا بېرىشىمىز كېرەك! بىز بىرىگە بېقىندى ئەمىر ئەمەسقۇ ئاخىر!

ــ بىزگە تەخت ئۇچۇن كۈرەشكە ھەرگىزمۇ ئارىلىشىشقا بولمايدۇ. بىز پەقەت ھەممە ئىشنىڭ قانۇن دائىرىسىدە ئۆتۈشىگە بولۇشساقلا كۇپايە.

ــ خانىنى ئۆلتۈرۈش - بۇ قانۇنلۇقما؟ ئەگەر بىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا بارساق، بۇ ئۇلارنى قوللىغانلىق بىلەن باراۋەر بولغىنى!

ــ مۇمكىن ئۇلار ئابدۇلېتىپ سۇلتاننى تەختكە ئولتارغۇزماقچىدۇ؟ شۇنداق قىلسا، بۇ قانۇنلۇققۇ!

شادى غوجا سۇكۇت ساقلاپ، ئۇلارنى تىڭشىدى. ئۇلار سەل جىم بولغاندىن كېيىنلا، تەمكىنلىك بىلەن سۆز ئاچتى:

ــ ھەممىڭلارنىڭ گېپى ئورۇنلۇق. مەن ھەرقايسىڭلارنى ئوخشاش ھۆرمەتلەيمەن. سىلەرنى تەكلىپ قىلغىنىمۇ شۇ ۋەجدىن. لېكىن بىر يەرگە قوشۇلمايمەن. ئېھتىمال، مەن خاتالىشىدىغاندىمەن. شۇندىمۇ پىكرىمنى ئېيتىشقا ئىجازەت قىلغايسىلەر. مەن ئالىي ھەزرەتلىرى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى، ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي، قانغا بويالغان كىيىمىدە دەپنە قىلىش بۇيرۇغىنى بەرگەندە، ئۇنىڭ پەسكەشلىك بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى نەزەردە تۇتقانىدىم. دېمەك، ئۇنى ئۆلتۈرگەن قاتىللار جەزمەن جازالىنىشى كېرەك. بىز قاتىللارنى جازالىيالمايمىز، چۇنكى بۇ پەقەت تەخت ۋارىسىنىڭ ئەنزىسىدىكى ئىش. لېكىن بىز ئوردا ئەمەلدارى لاۋازىملىرىغا ئىنتىلمايۋاتقان دىنىي ئۆلىما سۈپىتىدە بۇ جىنايەتنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلارنى بىلىشىمىز ھەق. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، بۇنى

بىلىش ئۇچۇن III مۇھەممەت خان مەدرىسىگە ھەممەيلەن بىللە بېرىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا، مەدرىسىدىكىلەردە ئۆزىمىزنىڭ نىيىتىنى ئاشكارا قىلىپ قويىدىغان گۇمان تۇغدۇرمايمىز. ئەگەر بىز ئۆزىمىزنىڭ ۋەكىلىنىلا، گەرچە ئۇ بەك ئابرۇي - ئىناۋەتلىك بولسىمۇ، ئەۋەتسەك، - بۇ سۆزلەرنى ئېيتۇېتىپ، شادى غوجا ھاپىز مۇراتقا نىگاھ تاشلىدى، - خان ئالىي ھەزرەتلىرىنى ئۆلتۇرگەنلەر بىزگە ۋە بىزنىڭ نىيىتىمىزگە نىسبەتەن گۇمانلىنىدۇ. ئۇلار بىزدىن شۇبھىلىنىپ، مەقسىتىنى ئېيتمىشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە، خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ دەپنە مۇراسىمىنى ئۆزىمىز باشقۇرىمىز. تەختىنىڭ قانۇنلۇق ۋارىسى ئابدۇلېتىپ شاھزادىنى قوللىغۇچىلارنىڭ بېشىدا تۇرۇشىمىز شەرت. بىز، پەقەت بىزلا قەشقەرگە شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئۆلۈمى توغرىلىق خەۋەرنى يەتكۈزۈشىمىز كېرەك. دېمەك، بىز، پەقەت بىزلا ئابدۇلېتىپ سۇلتان يېتىپ كەلگۈچە، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى تەختىگە ئولتۇرۇشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشىمىز لازىم.

شادى خوجىنىڭ گەپلىرىنى ھەممەيلەن قوللىدى. شادى غوجا باش قوشۇش قاتناشقۇچىلرىنىڭ پىكىر، تەكلىپلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇپ، يەكۈنلىدى.

ۋاقتىنى بوشقا ئۆتكۈزمەي، شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى ھەققىدە مەكتۇپ يېزىش تاپشۇرۇلۇپ، شادى غوجا مۇرتلىرىدىن ئىككى كىشىنى قەشقەرگە ئەۋەتىش كېلىشىلدى.

ئاربىدىن بىر يېرىم سائەت ئۆتۈپ، «قاراتاغلىق» سوپى - خوجىلارنىڭ ئەڭ نوپۇزلۇق سەككىز ۋەكىلى يۇزلىگەن مۇرتلىرىنىڭ ھەمراللىغىدا III مۇھەممەت خان مەدرىسىگە يېقىنلاشتى.

بۇنداق ئابرۇي - ئىناۋەتلىك ئادەملەر توپىنى كۆرگەن ياساۋۇللار باشلىقى ئەتىگەندىن بېرى قىلىۋاتقان ئىشى - كەلگۈچىلەرنى

ئاختۇرۇپ، تەكشۈرۈۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ، ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، شادى غوجا ئېتىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كەلدى - دە، ئۇزەڭگىنى لەۋلىرىگە ئاپىرىپ سۆيۈپ، دەررۇ كەينىگە داجىدى. بېشىنى ئەككەن قىياپەتتە «قاراتاغلىقلار» سەركىسىنىڭ سۆزىنى كۈتتى.

قاپقى سېلىنغان شادى غوجا ئۇنىڭغا باقتى - دە، ئاندىن دېدى:

— يولنى بوشىتىڭلار! بىزنىڭ مۇرىتلىرىمىزنى ئاختۇرۇپ، تەكشۈرۈشكە يول قويمايمىز. ئەمرلەرگە ئېيتىڭلار، مەدرىسىگە بىز ياساۋۇللارسىز كىرىمىز. بىزگە ھەمراھ بولۇۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى سىرتتا قالىدۇ.

ياساۋۇللار باشلىقى ئېغىز ئاچماي، بېشىنى لىڭشىتتى. ئاندىن ئېتىغا مىندى - دە، جەرەن قاشقىسىنى چاڭ - توزان ئىچىرە چاپتۇرۇپ مەدرىسىگە قاراپ يول ئالدى.

ئات چاپتۇرۇپ كېتىپ ببرىپ، ئۇ بۇيرۇق بەردى بولغاي، شادى غوجا ئۆز ھەمراھلىرى بىلەن چوڭ ياغاچ دەرۋازىغا يېقىنلاشقاندا، دەرۋازىنىڭ ھەر ئىككى قانىتى ئوچۇق بولۇپ، يە ھويلىدا، يە سىرتتا بىرمۇ نۆكەر كۆرۈنمىدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى ئۆلتۈرگەن قاتىللار شادى خوجىنى ھويلىدا قارشى ئالدى. ئۆز ئارا سوغلا ۋە جىددىي سالاملاشقاندىن كېيىن، ھەممەيلەن تالىپلار ئوقۇيدىغان بىناغا كىرىشتى.

تامنى ياقلىتىپ ئېدەنگە سېلىنغان پاختىلىق كۆرپىلەردە خوجايىن سۈپىتىدىكى ئەمرلەرگە قارىمۇ - قارشى ئولتاردى ئاخۇنلار.

ۋەزىيەت بەكمۇ نازۇك بولغاچقا، بىرەر ئورۇنسىز سوئال،

ئوگۇشسىز جاۋاب بىلەنلا ھەممىنى خاراب قىلۋېتىش ئېھتىمالدى، ئەنئەنە بويىچە قۇرئان تىلاۋەت قىلىنغاندىن كېيىن، شادى غوجا ھەربىر سۆزنىنى چوگقۇر ئويلىنىاچ، گەپ باشلىدى.

— ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان باقىلىق بويتۇ. ھەممە ئىش قۇدرەتلىك ئاللاھنىڭ قولىدا. ئەمما ئۇ بىزنى كېسەل بولغانلىقىدىن ياكى قېرىلىق يەتكەنلىكتىن تاشلاپ كەتمىدى. ئۇ شېپەت بولدى. بىز بۇ ۋاقىئەنىڭ قانداق يۈز بەرگەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىنى بىلگىلى كەلدۇق بۇ يەرگە.

ئەمرلەر شۇك. سۇكۇت تولىمۇ سوزۇلۇپ كېتىۋېدى، ئابدۇلمانى كۆزلىرىنى كۆتۈرمەي پەس ئاۋازدا سۆز ئاچتى.

— مۆھتەرەم ئاخۇنلار! شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شىكاردا قازا بولدى. ئۇنىڭ قېچىپ قوتۇلۇشى مۇمكىندى، ئەمما ئۇ ئۆلۈمدىن قورقمىدى. مەردلەرچە قازا بولدى.

— لېكىن نېمىشقا، قانداق سەۋەب بىلەن خانغا قارشى ئۇ ئۇيۇشتۇرۇلدى؟

جىمى كۆزلەر ئابدۇلمانىغا تىكىلدى، ئەمما ئۇ يەنىلا جىم.

— شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئىسكەندەر سۇلتاننى قوللىغان ئەمرلەرگە نىسبەتەن ئادالەتسىزلىك قىلدى. ئۇ ئاقسۇ پۇقراسىنى ئاچارچىلىقتىن قىرىۋەتتى. بۇنى جازاسىز قالدۇرۇشقا بولمايتتى، - دېدى مۇھەممەت قاسىم.

ئاكسىغا قارىغاندا ئۇ قاتتىق، قانداقتۇر قارشىلىقىنى بىلدۈرگەن ئاۋازدا قارشىسىدا ئولتۇرغان مىر مۇھەممەت رىزا قازىغا تىكىلىپ قاراپ ئېيتتى بۇ گەپلەرنى.

— ئەمما سىز ئۇلۇغچاتىنىڭ ھاكىمى بولدىڭىزغۇ! - دېدى مىر مۇھەممەت رىزا قازى. - سىز بۇ يولغا قانداق باردىڭىز؟

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ بىز ئۆزىمىزنىڭ قېرىنداشلىرى ئۈچۈن ئىنتىقام ئالدۇق، خالاس،ـ سالماقلىق جاۋاب بەردى مۇھەممەت قاسىم.

ئۇنىڭ بۇ ۋاقىئەگە قىلچىلىك پۇشايمان قىلمايۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. سابىق ئىشىك ئاغا ـ خانىنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرىنىڭ بىرى ئابدۇلمانى بولسى ـ زە، خىجىل بولۇپ، ئازابلىنىۋاتاتتى.

مەدرىسىگە يىغىلغانلارنىڭ ھەممىسى ئاكا ـ ئۇكا ئابدۇلمانى بىلەن مۇھەممەت قاسىمنىڭ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى قەتلە قىلىشىنى ئۈيۇشتۇرغانلىقىنى چۈشەندى. لېكىن بۇ ئاستە خانىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى ئېنىقلاش كېرەك ئىدى.

ھاپىز مۇرات شادى خوجىغا قاراپ قويۇپ كۆڭلىدىكى گەپنى قىلدى:

ـ ئېيتىڭلار، ئالىي ھەزرەتلىرىنى ئۆلتۈرگەن كىم؟

مەدرىسە بىناسىدا يەنە ئۆلۈم جىم ـ جىتلىغى ھۆكۈم سۈردى. سۈكۈنات بەكمۇ ئۇزاققا سوزۇلدى. ناھايىت، ئابدۇلمانى ناھايىتى پەس ئاۋازدا، پىچىرلاپ دېگۈدەك جاۋاب بەردى:

ـ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى ئۆلتۈرگەن مەن.

كۆزىگە كەلگەن ياشنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، شادى خوجا قىسقا سۈرىنى ئوقۇدى.

دۇئا قىلغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ھېچكىمگىمۇ قارىماي، ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

ئاخۇنلار ئۇنىڭغا ئەگەشتى. مىرزا شاھنىڭ ئوغۇللىرى ئابدۇلمانى بىلەن مۇھەممەت قاسىم ئۆز تەرەپدارلىرى بىلەن مەدرىسىدە قالدى.

شادى خوجا تاكى «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا كەلگۈچە زۇۋان

سۇرمىدى.

دەپىنە مۇراسىمى چەمبەرچاس تەييار، دېگەن سۆزلەرنى ئېيتقان مۇرىتقىمۇ گەپ قىلماي، بېشىنى لىگىشتىش بىلەن چەكلەندى ئۇ. شادى غوجا ئېتىدىن چۈشۈپ، تاھارەت ئېلىشقا ماڭدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان شادى غوجا بۇيرۇغاندەك، قانغا بويالغان چەكمەندە تاۋۇتتا ياتاتتى. مەرھۇمنىڭ كىيىمى ھەر تۈرلۈك گەزمالدىن تىكىلگەچكە، چەكمەننىڭ پەقەت سول تەرىپىگىلا قان سىڭىپ قاپتۇ.

مەرھۇمنىڭ نامىزىنى شاتۇر خەلپە چۈشۈردى. شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى يەرلەپ بولغاندىن كېيىن، شادى غوجا قوشنا قەبرىگە قارىدى. ئۇ يەردە III مۇھەممەت خان ياتاتتى. بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرى شادى غوجا مۇھەممەت خانغا ئۇنىڭ ئەۋلادىغا كۆز - قۇلاق بولۇپ، ھەرتەرەپلىمە ياردەملىشىمەن دېگەن ئەمەسمىدى؟!

ھازىر شادى غوجا شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالالمىدىم، دەپ مەلۇم دەرىجىدە ئۆزىنى ئەيىبلەۋاتاتتى.

III مۇھەممەت بىلەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانلارنىڭ قەبرە ئالدىدا تۇرۇپ، ئۇ تەخت ۋارىسى ئابدۇلىتىپ سۇلتان ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى.

17 - باب: يارکەنت خانلىقىنىڭ ۋارىسى

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ كەنجى ئوغلى ئابدۇلىتىپ شاھزادىنىڭ قەشقەردە تۇرۇۋاتقىنىغا ئۇچ يىل بولغان. ئاكىسى تۆمۈر سۇلتاننىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىدىن كېيىن، ئابدۇلىتىپ تەختنىڭ رەسمىي ۋارىسى ئاتالغان.

ئۇنىڭ ئاتىلىقى - تەربىيچىسى ئابدۇغوپۇر ساغرىچى ياش

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شاھزادىنىڭ كەلگۈسىدە جەسۇر ۋە ئادىل ھۆكۈمدار بولۇشى ئۈچۈن، جىمى بىلىم ھەم تەجرىبىسىنى سەرپ قىلماقتا ئىدى.

ئابدۇلېتىپ قەشقەرگە كەلگەندە، ئۇ بارى - يوقى ئون بىر ياشتا ئىدى.

ئۈچ يىل ئىچىدە ئابدۇغوپۇر ساغرىچى ئۇنى قىلىچ ۋە ئايپالتا بىلەن جەڭ قىلىش سەنئىتى بىلەن بىرگە ھەرخىل ئىلىملەردىن تەلىم بەردى.

ئابدۇلېتىپ ئالگېبرا ۋە جۇغراپىيە، شائىرلىق ماھارەت ئاساسلىرى، مۇزىكا، تارىخ ۋە مەنتەقە قاتارلىق پەنلەردىن ئەتراپلىق بىلىم ئالدى.

«ھېيتكا» مەسجىدىدە ئۇ تېئولوگىيە - دىنشۇناسلىق، ناتىقلىق سەنئىتىنى ئۆگەندى.

ئابدۇلېتىپ ئانا تىلى - ئۇيغۇر تىلىدىن تاشقىرى ئەرەب ۋە پارس تىللىرىنىمۇ مۇكەممەل ئۆزلەشتۈردى.

قىسقىسى، شاھزادە ھەممە جەھەتتىن يېتىلگەن ئىدى. شۇڭا خانلىقىدىكىلەر ئۇنىڭغا زور ئىشەنچ باغلىغان.

ئابدۇلېتىپ بىلىمگە تەشنا، تىرىشچان، سەۋر - تاقەتلىك ئىدى. ئۇ ھەممە دەرسلەرنى ئەستايىدىل ئوقۇيتتى ھەم مىجەزى جەھەتتىن مەرھۇم ئاكىسىدىن كەسكىن پەرقلىنەتتى.

تۆمۈر سۇلتان ئاچچىقى چوس؛ قوپال ۋە مۇرەسسەسىز ئىدى، ئابدۇلېتىپ بولسى - زە، ئەكسىچە، ھاياجىنىنى بېسىپ، سۆھبەتدىشىنى دىققەت بىلەن تىڭشاش ئىقتىدارىغا ئېگە ئىدى.

تۆمۈر سۇلتان سەلتەنەتلىك مۇراسىملارنى، دەبدەبىلىك مەرىكىلەرنى ياقتۇراتتى. ئابدۇلېتىپ بۇنداق تەنتەنە، مۇراسىملارنى كۆزىتىشكە مايىلىدى.

پات - پات ئۇ بىرنەچچە مۇھاپىزەتچىسى ۋە ئاتلىقنىڭ ھەمرالىغدا شەھەر ئارىلاتتى. مۇقەررەر رەۋىشتە قەشقەرنىڭ كونا كوچىلىرىدا مېڭىپ، شەھەر بازىرىغا باراتتى. بۇ يەردە ئۇ ئاددىي ھۇنەرۋەنلەر ھەمدە سودىگەر - تىجارەتچىلەر بىلەن سۆھبەتلەرنى قۇراتتى.

ئابدۇلېتىپ ئۇلاردىن ھۇنەرۋەنچىلىكنىڭ سىرلىرى ھەققىدە سوراتتى ۋە تەپسىلىي جاۋاب ئالمىغچە قانائەتلەنمەيتتى. ئۇ ئاشۇ سوئاللار ئارقىلىق بىلىمنى كېڭەيتەتتى. سۆھبەتداشلىرى ياش شاھزادىنىڭ تىرىشچانلىقىغا ئاپىرىن ئەيلىشەتتى.

1619 - يىلى سەۋر ئېيىنىڭ شۇنداق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئابدۇلېتىپنىڭ تۆمۈرچىلەر بىلەن مۇلاقەتتە بولغۇسى كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا تۆمۈر توغرىلىق تۆمۈرچىلەردىن ئارتۇق بىلىدىغان ھېچكىم يوق. شۇڭا ئۇ تۆمۈرچىلەر دۇكانلىرى جايلاشقان قاتارغا بارماقچى بولدى.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچى ئېتىراز بىلدۈرمىدى. ئۇ تۆت نۆكىرىگە پۇقراچە كىيىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ كەينىدىن مېڭىشىنى بۇيرۇدى. بىخەتەرلىك يۈزىسىدىن بۇنداق چارە زۆرۈر ئىدى، ئەمما ئابدۇلېتىپ بۇنىڭغا ئانچە قايىل ئەمەسىدى.

توغرىسى، ياساۋۇللارنىڭ ئۆزلىرىنى كۆزىتىپ مېڭىشىغا ئۇ قارشى ئەمەستى. پەقەت ئۇلار ساۋۇت ۋە دۇبۇلغىسىز بولۇشى شەرت ئىدى.

ئابدۇلېتىپ يېشى كىچىك بولغاچقا، خاۋاتىرلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى ئەتراپتا ئۆز ئىشلىرى بىلەن بەند خۇددى ئۆزى ئوخشاش ئادەملەر يۈرىدۇ، دەپ ئويلايتتى.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچى باشقىچە ئويلايتتى، ئۇمۇ ئۆز ئىشى بىلەن - تەخت ۋارىسى شاھزادىنىڭ بىخەتەرلىكىنى تەمىنلەش بىلەن -

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

بەند ئىدى - دە!

ئابدۇغوپۇر ساغرىچىنىڭ يېشى قىرىق بەشتە بولۇپ، قەددى - قامىتى كېلىشكەن ھەممە جەھەتتىن كامال تاپقان كىشى ئىدى. ئۇ خوتەن ھەم ياركەنت مەدرىسىلىرىدە تەھسىل كۆرگەن. بۇخارا ۋە سەمەرقەنتتە بىرنەچچە يىل تۇرغان. III مۇھەممەت خان دەۋرىدە مەخسۇس مەكتۇپ بىلەن ئۇلۇغ موغۇللار ئىمپېراتورى نۇرىددىن مۇھەممەت جاھانگىر ئوردىسىغا ئىككى مەرتە بارغان.

جۈمە كۈنى ئىدى. كۈن ئوچۇق. قۇياش سېخى نۇرىنى جاھانغا تەكشى چاچماقتا. بالا - قازادىن ھېچقانداق بېشارەت يوق - خاتىرجەملىك. ئابدۇلىتىپ، ئادەتتىكىدەك، تۆمۈر - تەرسەك بۇيۇملىرى سېتىلىدىغان، تۆمۈرچى كۆرۈكلىرى پۇۋدىلىنىپ، ئىش قاينىغان، ئاتلار تاقىلىنىدىغان، باشقا كوچىلارغا قارىغاندا كۆلكە - ھەزىل ئاز يەرگە يېقىنلاشتى. ئۇ تۆمۈرچى دۇكىنىنىڭ ئالدىدا توختاپ، ئۇستىنىڭ ئىشىنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، ئاندىن ئالدىرىماي يولىنى داۋاملاشتۇردى.

مانا ئەمدى ئۇ كونا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ بويىدىن ئېگىز مىس كوزىغا نەقىش چېكىۋاتقان قەلەيچىنىڭ ئىشىغا قىزىقىپ قاردى.

كوچىنىڭ ئۇ قانىتىدىكى نەققاشقا كۆزى چۈشتى ئابدۇلىتىپنىڭ. نەققاش كۈمۈش پەتنۇسقا ئىلھام بىلەن نامەلۇم گۈزەلنىڭ رەسىمىنى چېكىۋاتاتتى.

سەل نېرىدا بەش - ئالتە ياشلاردىكى ئىككى بالا دادىسىنىڭ ھەربىرىگە قاراپ - قاراپ قويۇپ، يۈمران قوللىرىدىكى كىچىك بولقىلىرىنى ھېلىدىن - ھېلى تەخسىلەرگە ئۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قېشىغا ئابدۇلىتىپنىڭ ئۆز مۇلازىملىرى بىلەن كەلگەنلىكىنى سەزمەي

قالدى.

ھۇنەرۋەنچىلىك قۇرال - ئەسلاھلارنى چېۋەرلىك بىلەن ئىش-لىتىۋاتقان ئۇستىنىڭ قولىدىن نادىر بۇيۇمنىڭ ھاسىل بولىدىغانلىقىغا ھېچكىم شەك كەلتۈرمەيتتى، چۈنكى نەقاشلىقنى بۇ ئائىلىنىڭ سەككىزىنچى ئەۋلادى كەسىپ قىلغان ئىدى.

نەققاشتىن كۆز ئۈزەلمەيۋاتقان ئابدۇلېتىپ دېدى:

— ئېيتىڭا، ھۆرمەتلىك ئۇستام، سىز مۇشۇ نەققىشىڭىزنى داۋاملىق تەكرارلامسىز ياكى ھەرخىل نەقىش چېكەمسىز؟

كوزىدىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئۆز ئىشىنى قىزغىن داۋاملاشتۇرۇۋاتقان نەققاش سىنچى يىگىتكە كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپلا، ئالدىدا تۇرغان يىگىتنىڭ ئاددىي ئەمەسلىكىنى ئېنىقلىدى - دە، كۈلۈمسىرەپ جاۋاب قايتۇردى:

— مۆھتەرەم تەقسىر، ھەربىر دەقىقە بىر - بىرىگە ئوخ-شىمىغاندەك، بۇ قوللاردا پۈتۈلۈۋاتقان ھەربىر بۇيۇمۇ تەكرارلانماس خۇسۇسىيەتكە ئېگە.

— ئۇنداقتا سىز جان بېقىش ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان ھۇنەرۋەن ئەمەس. سىز مۆجىزە يارىتىۋاتقان ئادەم!

— شۇنداق دېسىمۇ بولىدۇ، تەقسىر. ئەمما بۇ مۆجىزىلەر مۇنۇ سويىملارنى بېقىشقا ئارانلا يېتىدۇ.

— نېمە كاشىلا قىلىۋاتىدۇ؟

نەققاش قولىدىكى بولقىسىنى نېرى قويۇپ، ئابدۇلېتىپقا دىققەت بىلەن باقتى. ئاندىن جىمى زېھنى بىلەن سۆھبەتنى تىكىشاپ يېنىدا جىم تۇرغان قەددى - قامىتى كېلىشكەن ئادەمگە تىكىلىپ كۈلۈمسىرەپ:

www.uyghurkitap.com

ـ ماڭا قارىغاندا سىزنىڭ ھەمراھلىرىڭىزغا بۇ ياخشىراق مەلۇم بولسا كېرەك، مۇھتەرەم تەقسىر.

ئۇستا ئابدۇغوپۇر ساغرىچىنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى. ئابدۇغوپۇر ساغرىچىنىڭ سۇرلۇك چىرايىنى كۆردى ـ دە، قايتىدىن ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى.

سوئالىغا ئېنىق جاۋاب ئالالمىغان ئابدۇلىتىپ رەنجىگەن قىياپەتتە يولىنى داۋاملاشتۇردى.

كۈلالچىلار دۇكانلىرىنىڭ يېنىدا توختىماقچى بولدى ئابدۇلىتىپ، ئەمما ئۇنىڭغا ئابدۇغوپۇر ساغرىچى يول قويمىدى.

ـ تەقسىر، ئەگەر سىز ھەربىر دۇكاننىڭ ئالدىدا توختاۋەرسىڭىز، چۈشكىچە ئۆلگۈرەلمەيمىز. بۇگۈن ـ جۈمە. «ھېيتكا» مەسجىدىگە بېرىپ، جۈمە نامىزىنى ئوقۇيدىغانلىقىمىزنى ئۇنتۇماڭ!

تۆمۈرچىلەر كوچىسىغا بارغىچە، ئابدۇلىتىپ باشقا توختىمىدى.

لېكىن ئالدىدا ئۇچراشقان بىرىنچى دۇكانىڭ يېنىدا ئات تاقىلۇاتقانلىقىنى كۆرۈشى بىلەن، ئۆزىنى تۇتالمىدى. تۆمۈرچى ئوچىقىدىن ھەرتەرەپكە چاچراۋاتقان ئۇچقۇندىن قاتتىق تەشۋىشلەنگەن ئات ھەلەتتىن بېشىنى چايقىماقتا ئىدى. ئابدۇلىتىپ تۆمۈرچىنىڭ ئىشىنى كۆزىتىش ئۈچۈن، ئاتقا بەكمۇ يېقىنلاشتى.

ـ تەقسىر، ئاۋايلاڭ، ئات تېپىۋېتىشى مۇمكىن!

ئابدۇغوپۇر ساغرىچى يۈگۈرۈپ كەلدى ـ دە، ئابدۇلىتىپنى خىجىل قوپاللىق بىلەن كىشنەۋاتقان ئاتتىن نېرى ئىتتەردى.

چۈلۈۋۈرنى تەسلىكتە تۇتۇپ تۇرغان ئاتنىڭ خوجايىنى ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرۇلدى ـ دە، نارازى قىياپەتتە ۋارقىرىدى:

ـ نېمە، ئۆلگۈڭ كېلىۋاتامدۇ؟!

ئۇ يەنە بىرنەچچە دېمەكچى ئىدى، ئەمما ياش يىگىتنىڭ يېنىدا پەيدا بولغان پالۋان بەستلىك تۆت كىشىنى كۆرۈپ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئېچىگە يۇتۇۋەتتى. گەرچە يىگىتلەر دېھقانلارچە كىيىنىۋالغان بولسىمۇ، ئات ئىگىسى ئۇلارنىڭ بىر قېتىممۇ كەتمەن تۇتمىغانلىقىنى ئېنىقلاپ ئۇلگۈردى ۋە چولۇڭۇرنى قاتتىق تۇتۇپ، ئاتنىڭ بېشىنى چايقىشىغا يول قويمىدى.

شۇ ئەسنادا تۆمۈرچىلەرنىڭ بىرى دۇكانىنىڭ يېنىدىكى ئادەملەرگە قاراپمۇ قويماي، جانىۋارنىڭ ئارقا ئوڭ پۇتىنى كۆتۈرۈپ، تاقىنى ئۆلچەپ كۆردى - دە، سۆز ئاچتى:

— مەخمۇت، قاتتىقراق تۇت ئاتنى! خېلى توسۇن ئوخشىمامدۇ بۇ بىيە!

ئىگىز بويلۇق، كەڭ غوللۇق مەخمۇت كۈلۈمسىرەپ:

— ئەنسىرىمەڭ، ئاكا. بىرىنچى قېتىم ئەمەسقۇ، - دېدى.

ئۇنىڭ ئۆز ئىشىنى ياخشى بىلىدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاتنىڭ پۇتىنى كۈچىنىپ قاتتىق تۇتقان تۆمۈرچىنىڭ چېكە تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتتى. شۇندىمۇ ئۇ ئابدۇلېتىپقا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ:

— يىگىت، بۇ سىزگە غەلىتە بىلىنۋاتىدۇ، ئېھتىمال، ھە؟

ئۇ يەنە بىرنەچچە دېمەكچى ئىدى، ئەمما ئۇلگۈرەلمىدى، چۈنكى ئۇنىڭ ئاكىسى كونا تېرە پەرتۇقىنىڭ كەڭ يانچۇقىدىن مىخ چىقىرىپ، ئاتنىڭ تۇيىقىغا قېقىشقا باشلىدى.

ئابدۇلېتىپقا بۇ ئەمدى قىزىق ئەمەس ئىدى. شۇ مەھەل بازغان ساداسى يالقىرىدى. ھەقىقىي تۆمۈرچىنىڭ ئىشى باشلاندى، دېگەن ئويىنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزگەن شاھزادە، شۇ تەرەپكە ئالدىرىدى...

يىرىم كۈننى تۆمۈرچىلەر دۇكانلىرىدا ئۆتكۈزگەن ئابدۇلېتىپ

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

خۇشكەيپىياتتا شەھەر مەركىزىدىكى «ھېيتكا» مەسجىدىگە يول ئالدى. ئۇ جۇمە نامازنى ھېچقاچان قازا قىلمايتتى...

«ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئىمام بۇنىڭدىن ئۇچ يىل مۇقەددەم تۆمۈر سۇلتاننىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمىدىن كېيىن تەختنىڭ يېڭى ۋارىسىنى قەشقەرگە ئەۋەتىش توغرىلىق ئىلتىماس بىلەن يارکەنتكە، شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خانىنىڭ ھۇزۇرىغا بارغان ئەمرلەر، دىنىي ئۆلىمالار، ئىناۋەتلىك شەھەر پۇقرالىرىدىن ئىبارەت نوپۇزلۇق توپنىڭ تەركىبىدە بولغانىدى.

«ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى ئۇزۇن يىللار داۋامىدا ھۆكۈمدار سۇلالە شاھزادىلىرىگە تەسىر كۆرسىتىۋاتقان «ئاقتاغلىق» سوپىلارنىڭ تەرەپدارى ئىدى.

ئىمام بەك مۇلايىم، خۇشمۇئامىلە، باي ھاياتىي تەجرىبىگە ئېگە كىشى بولۇپ، ئۆز پىكرىنى تاكامايي، قەدەممۇ - قەدەم، تەدرىجىي رەۋىشتە ياش شاھزادە بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرگە «ئاقتاغلىقلار» خالايدىغان ھۆكۈمەت غايىسىنى سىڭدۈرۈش يولىدا بەجانىدىل خىزمەت قىلماقتا ئىدى.

بۇ غايىنىڭ ماھىيىتى يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى تەختىگە ئالىي دىنىي رەھبەرلەر بىلەن زىچ باغلانغان ھۆكۈمدار ئولتۇرۇشى كېرەك.

«ئاقتاغلىق» سوپىلار بىلەن «قاراتاغلىق» سوپىلارنىڭ ئۆز ئارا زىددىيىتى مانا مۇشۇنىڭدا ئىدى. «قاراتاغلىقلار» ھەرقاچان دۇنياۋى ھۆكۈمەت تەرەپدارى بولۇپ كەلگەنىدى. ئۇلارنىڭ سەركىلىرى خانىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولۇش بىلەنلا چەكلىنىشى كېرەك، خالاس.

«ئاقتاغلىقلار» تەسىرىدىكى ئابدۇغوپۇر ساغرىچى «ھېيتكا» مەسجىدى ئىمامىنىڭ ئابدۇلىتىپ بىلەن بولغان ئۇزاق سۆھبەتلىرىگە ھۆرمەت بىلەن قاراتتى.

ئادەتتە بۇنداق سۆھبەتلەر جۈمە نامازدىن كېيىن ئۆتەتتى.

ئۇلار «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ھويلىسىدىكى سۇپىلارنىڭ بىرىدە ئولتۇرۇپ گەپلىشەتتى.

مىڭلىغان ئادەم جۈمە نامازدىن كېيىن تارقىلىپ كېتەتتى. ئونلىغان نامازخان نۆۋەتتىكى نامازنى مۇشۇ يەردە ئۆتەش ئۈچۈن، مەسجىدتە قالاتتى.

بۇ يەردە ئاساسەن ياشانغان ئادەملەر قالاتتى. ياشلار ۋە ئوتتۇرا ياشتىكىلەر ئىشلىرىنى چاپسانراق بىر تەرەپ قىلىپ، قايتىپ كېتىش ئۈچۈن تارقىلاتتى.

قېرىلار ھېچ نەگە ئالدىرىمايتتى. ئۇلار سۇپىدا ئولتۇرغاچ، كۆك چاي ئىچىپ، قىزغىن سۆھبەتكە چۈشەتتى. بەزىلەر تەسۇي تارتىپ، ئىككى ھاۋۇزغا تولدۇرۇلغان سۇزۇك سۇغا باقاتتى.

«ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى ئىشان كالان غوجا نامى بىلەن مەلۇم «ئاقتاغلىق» جامائىنىڭ ئاساسچىسى مۇھەممەت ئىمىن ھەمدە «ئاقتاغلىق» جامائە تارىخى ھەققىدە سۆزلەپ بولۇپ، ئەمدى ئۇنىڭ ئوغلى - جامائىنىڭ ھازىرقى سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ غوجا توغرىلىق گەپ باشلىدى. ئىمامنىڭ بۇگۈنكى ھېكايىسى ئىلگىرىكىلىرىنى تەكرارلىمىدى. ئۇ ئابدۇلھېتپ تېخى ئاگلىمىغان يېڭى ماۋزۇدا گەپ ئېچىشقا، مەسجىد ھويلىسىغا ئابدۇلھېتپ مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ھەمرالىغدا يارکەنتلىك ئىككى چاپارمەن كىرىپ كەلدى.

چېھرىسىدىن غەم - غۇسسە يېغىپ تۇرغان چاپارمەنلەرنىڭ سۇرلۇك قىياپىتىنى كۆرگەندە، ئابدۇغوپۇر ساغرىچى تاتىرىپ كەتتى.

كۈنى بۇيى خوجايىنىنىڭ يېنىدا بولغان، ھازىرزە سۇپىدا ئولتۇرۇپ چاي ئىچىۋاتقان ئابدۇلھېتنىڭ تۇنۇقۇن مۇھاپىزەتچىسى

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دەرھال ئىرغىپ تۇردى ئورۇنلىرىدىن. ئۇلار كەمەرلىرىگە ئېسىلغان خەنجەرلىرىنى غىلىپىدىن چىقارماي تۆتۈپ، چاپارمەنلەر بىلەن ئابدۇلھېتنىڭ ئوتتۇرىسىغا تۇرۇۋالدى.

ئابدۇلھېتنىڭ ئالدا تۇرغان كىشىگە سوئال مەنسىدە باقتى.

ئاۋۇ كىشى - چاپارمەن - بېشىنى ئېگىپ، كۆندىن ئىشلەنگەن جىلتىسىدىن لىپاپىنى چىقىرىپ، ئابدۇغوپۇر ساغرىچىغا سۇندى.

ئاتىلىق مەكتۇپنى لىپاپىدىن چىقاردى.

مەكتۇپنى ئابدۇلھېتنىڭ ئۆزى ئوقۇدى. ئۇنىڭدا ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ بۇ دۇنيانى تاشلاپ، كەلمەسكە كەتكەنلىكى توغرىلىق مىسرالار بار ئىدى.

18 - باب: ئۇ تەختتە توققۇز كۈن ئولتۇردى

ئىسيانچىلار II كۇرەيش سۇلتانىنى خان دەپ ئېلان قىلدى. ئۇ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ نەۋرە ئىنىسى ئىدى. ئۇ رەسمىي رەۋىشتە تەخت ۋارىسى ئەمەستى ۋە ئۆزىمۇ تەختتە ئولتۇرۇشنى خالىمايتتى.

ئەمما ئابدۇلمانىنىڭ، خۇسۇسەن مۇھەممەت قاسىمنىڭ يوشۇرۇن ھەيۋىسى ئۇنى ماقۇل بولۇشقا مەجبۇر قىلدى.

تەختكە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمى، ئەنئەنە بويىچە، ئوردىدا ئۆتتى، ئەمما ئۇ ئىلگىرىكىلىرىگە ئوخشىمىدى.

سۇلتان سەئىد خاندىن باشلاپ ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى تەختىگە ئولتۇرۇش ئومۇمىيۈزلۈك بايرام كۆرۈنۈشىدە ئۆتەتتى. بۇ كۈنى ياركەنتتە ۋە باشقا شەھەرلەر بىلەن يېزا، كەنتلەردە ھەرخىل يەرمەنكىلەر ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، داۋازلار داردا مېڭىپ، پالۋانلار چېلىشىپ ئۆز ھۈنەرىنى نامايىش قىلسا، چەۋەندازلار بەيگىگە چۈشەتتى.

ئاشپۇزۇللاردا دۇتار، تەمبۇر سادالىرى توختىماي ياڭراتتى. بۇ قېتىم - زە، تامامەن باشقىچە بولدى.

III مۇھەممەت خان مەدرىسىگە بېكىنىۋالغان ئەمرلەر شادى غوجا باشلىق ئاخۇنلارنىڭ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننى دەپنە قىلىشىنى، خانىنىڭ رەپىقىسى خانۇم پاشا بىلەن قىزى - ئېرىنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن ئاقسۇدىن يارکەنتكە كېلىۋالغان پاشا خانۇملارنىڭ ئوردىدىن سۈرۈلگە تەئەللۇق شەھەر چېتىدىكى قورغانلارنىڭ بىرىگە كۆچۈپ كېتىشىنى كۈتۈشتى.

ئۇلار، ئەمرلەر، چوڭقۇر ۋەھىمىدە، ئەتىكى كۈننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇرىدىن ئۆتكۈزەلمەي قەدەم تەشرىپ قىلدى ئوردا سارايغا.

تەخت قويۇلغان چوڭ قوبۇلخانىدا ئەمەس، بەلكى كىچىك قوبۇلخانىدا ئۆز ئارا بىر - بىرىگە بېقىشىپ، II كۈرەيش سۈلتاننى كۈتتى ئەمرلەر.

دۆلەت ھۆكۈمدارى ئوردا سارايغا كىرگەندە، بۇ نائېنىقلىق بىلەن مۇجمەللىك تېخىمۇ كۈچەيدى.

سەل دۈمچەك، قويۇق قاشلىق، قىسقا بۇرۇتى چىرايلىق چەكتۈرۈلگەن تەختىنىڭ يېڭى خوجايىنى بوۋىسى كۈرەيش سۈلتانغا ئوخشاتتى. يېڭى، ئۇنىڭ چىراي - شەكلى ئەمەس، مېڭىش - تۇرۇشى، ئۆزىنى تۇتۇشى، بىر نۇقتىغا ئۇزاقتىن - ئۇزاق قاراشلىرى بوۋىسىدىن ئاينىمايتتى.

مۇھەممەت ھاشىم بىلەن ئىسكەندەر سۈلتاننىڭ نەۋرە ئاكىسى بولغان II كۈرەيش سۈلتاندا ئاۋۇ ئىككىسىگە خاس نەپسانىيەت يوق ئىدى. ئۇ كۈرەيش سۈلتان سۈلالىسىگە تەن بولغاچقىلا، ئەمرلەر تەرىپىدىن تاللاۋېلىنغانىدى. يېڭى خانىنىڭ ئاتىسى خوجابەندىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۆگەي ئاكىسى ئىدى.

كىچىك قوبۇلخاندىكىلەرنىڭ ھېچقايسىسى بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى ئىسھاق خوجىنىڭ كۆرەيش سۇلتانغا يە ئۇنىڭ، ياكى ئۇنىڭ ئەۋلادىنىڭ ھېچقاچان تەختكە ئولتۇرالمايدىغانلىقى توغرىلىق ئېيتقان گەپلىرىدىن بېخەۋەر ئىدى.

شۇنداقمۇ تەختكە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمى داغدۇغىدىن خالى ئىدى، چۈنكى كۆپلىگەن ئەمرلەر II كۆرەيش سۇلتاننىڭ ئوردىدا ئۇزاق تۇرالمايدىغانلىقىنى ئىچىدىن سەزگەنىدەك بولاتتى.

كىچىك قوبۇلخانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلگەندە، II كۆرەيش سۇلتان توختاپ، ئۆز ھۆكۈمدارىنى ئۆلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن لاۋازىمىنى بوشتىشى كېرەك بولسىمۇ، ئىشىك ئاغا ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان ئابدۇلمانىغا تىكىلدى.

باشقىلار قاتارىدا كەلگۈسى خانغا بېشىنى ئەككەن ئابدۇلمانى تەشۋىشىنى يوشۇرۇشقا تىرىشىپ سۆز ئاچتى:

ــ تەقدىر تەقەززاسى بىلەن شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان بىزنى تاشلاپ، كەلمەسكە كەتتى. بۈگۈن بىز ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن سۇلالە شاھزادىلىرىنىڭ ئەڭ مۇناسىپى بولغان مۇرۇۋۋەتلىك II كۆرەيش سۇلتاننى تەختكە ئولتۇرغۇزىمىز.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن، ئابدۇلمانى سالماقلىق قەدەم تاشلاپ خان شەخسىي كاتىپىنىڭ ئۇستىلى تۇرغان تامدىكى ئويۇق تەرەپكە ماڭدى.

ئويۇقتىكى مەزكۇر قۇرئاننى تۇتۇپ، جىمى سابىق خانلار قەسەمياد قىلغانىدى.

ئاللاھنى مەدھىيىلەيدىغان سۆزلەرنى ئېيتقاچ، ئابدۇلمانى مۇقەددەس قۇرئاننى ئاۋايلاپ ئىككى قوللاپ ئالدى ـ دە، ئۇنى

ئۇچ قېتىم لەۋلىرى بىلەن پېشانىسىگە تەگكۈزگەندىن كېيىن، II كۇرەيىش سۇلتانىنىڭ يېنىغا كەلدى.

II كۇرەيىش سۇلتان ئابدۇلمانى ھېلىراقتا قىلغان ھەربىكەتلەرنى دەلمۇدەل تەكرارلاپ، قۇرئاننى ئىشىك ئاغىغا قايتۇرۇپ بەردى.

ئەمرلەر قوللىرىنى كۆكسىگە ئېلىپ، تىك تۇراتتى. ئابدۇلمانى بولسى - زە، بىر پۇتى بىلەن تىزلىنىپ، ئالغا سوزۇلغان قوللىرىدا مۇقەددەس قۇرئاننى تۇتقان قىياپەتتە II كۇرەيىش سۇلتانغا تىكىلدى.

II كۇرەيىش سۇلتان ئۇنىڭ قولىنى قۇرئانغا قويۇپ، كۆزلىرىنى سەل يۇمغان ھالدا دۆلەتنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن مۇمكىن بولغان جىمى ئىشلارنى قىلىشقا ۋەدە بېرىپ، قەسەمياد كەلتۈردى.

ئۇ مەزكۇر ئالىيجانىاب گەپلەرنى ئېغىزىدىن چىقارغىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا ئىشەنمەيتتى. چۈنكى ئۇ تەختكە سۇيىقەستلىك نەتىجىسىدە ئولتاردى، گەرچە شەخسەن ئۆزى بۇ رەزىل ئىشقا ئارىلاشمىغان بولسىمۇ، دۆلەت ھۆكۈمدارى بولۇشقا كېلىشكەنلىكى ئۈچۈن، ئۆزىنى ئەيىبلىك ھېسابلايتتى.

شۇ ئەسنادا يېڭى خانىنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمى ئاخىرلاشتى. 11كۇرەيىش سۇلتان II كۇرەيىش خانغا ئايلىنىپ، يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختىگە ئولتاردى.

* * *

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ مېيىتى «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا دەپنە قىلىنغان كۈندىن ئېتىبارەن شادى خوجىنىڭ كەڭتاشا قورغىنى يېڭى خانغا قارشى مەركەزگە ئايلاندى.

ھېچقانداق خەۋپ - خەتەر يوق بولسىمۇ، شادى غوجا قورغان ئەتراپىدىكى كۆزەتكۈچىلەرنى كۈچەيتىشنى بۇيرۇدى.

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

پەقەت يارىكەنتتىلا شادى خوجىنىڭ مۇرىتلىرى مىڭلاپ سانلاتتى. ئۇنىڭ قورغىنىغا چېگرىداش مەھەللە، كەنتلەردىن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانغا سادىق ئەسكەر بىلەن ئاخۇنلار شادى غوجا قورغىنىنىڭ ئەتراپىغا توپلاشماقتا ئىدى.

شادى غوجا بىلەن III مۇھەممەت خان مەدرىسىگە بارغان جەمى كىشى قورغاندا ئۆتكۈزۈلگەن كېڭەشكە قاتناشتى. ئۇلار شەھەردە قېلىپلاشقان كەسكىن ۋەزىيەتنى ئوچۇق مۇھاكىمە قىلدى.

ــ خان ئالىي ھەزرەتلىرىنى قەتلە قىلغان ئەسكەرلەردىن ھەرنېمە كۈتۈشكە بولىدۇ! ــ دېدى ھاپىز مۇرات. ــ ئۇلار بۇ يەردە پەيدا بولسا، مەن بۇنىڭغا ھەيران بولمايمەن.

ــ ئەلۋەتتە، ئۇلاردىن ھەر بالا كېلىدۇ، ئەمما سۈيقەستچىلەر مەقسىتىگە يەتتىغۇ. ئۇلار تەختكە ئۆزلىرىنىڭ ئادىمىنى ئولتۇرغۇزدى، ئەمدى تىنچلانغان بولسا كېرەك.

ــ مۆھتەرەم مىر مۇھەممەت رىزا قازى، ئانچە سادىدىلىق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ــ ھاپىز مۇراتنىڭ ئەندىشىسىنى قوللىدى شاتۇر خەلپە. ــ ئەگەر سىز دېگەندەك، ئۇلار تىنچلانسىمۇ، ۋەزىيەت كەسكىن پېتى قېلىۋاتىدۇ ــ دە!

ــ سىز ئابدۇلېتىپ تەرەپدارلىرىنى نەزەردە تۇتۇۋاتامسىز؟

ــ ئەلۋەتتە. پەقەت ئۇنىلا ئەمەس.

ــ يەنە نېمىنى؟

شاتۇر خەلپە جىمىپ قالدى.

ھەممە تەڭلا شادى خوجىغا باقتى.

بىرنەچچە دەقىقىدىن كېيىن، ئۇ ئويچان قىياپەتتە سۆز ئاچتى:

ــ ئابدۇلمانى زور ھەمدە پاجىئەلىك خاتالىققا يول قويدى. بۇ

خاتالىقنىڭ دەردىنى ھەممەيلەن كۆرىمىز. سۆزسىز، بىرىنچى نۆۋەتتە ئابدۇلمانى ئۆزى جاۋابقا تارتىلىدۇ. ئۇ شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننى ئۆلتۈرۈپ، ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي، ئالىي ھەزرەتلىرىنى چوڭقۇر ھۆرمەتلەيدىغان جىمى «قاراتاغلىق» جامائە ئەزالىرى بىلەن ئۇلارنىڭ تەرەپدارلىرىنى ئۆزىگە قارشى قويغانلىقى ئاز دەپ، - شادى غوجا سۆزىنى تۇگەتمەيلا ئۆز ئارا پىچىرلىشىش باشلاندى بۇلمىدە. ھەممە تىنچلانغاندىن كېيىن، گېپىنى داۋاملاشتۇردى ئۇ. - ئابدۇلمانى II كۆرەيش سۇلتاننى ئالدىراپ تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ، «ئاقتاغلىقلارنىڭمۇ» غەزىپىنى قوزغىدى. «ئاقتاغلىقلارنىڭ» ياش شاھزادە ئابدۇلېتىپنى بەك ھۆرمەتلەيدىغانلىقى ھەممىگە ئايان.

— ئابدۇلېتىپ، ھەقىقەتەنمۇ، ئالىيجاناب ۋە ئادىل يېگىت! - دېدى نەجمىدىن قازى. - ئويلايمەنكى، ياخشى ئاتىلىقتىن تەلىم ئالسا، ئۇ مىللەتنى بىرلەشتۈرەلەيدىغان خان بولالايدۇ.

— ئۇنىڭ ئاتىلىقى بار. ئابدۇغوپۇر ساغرىچى.

— بىز بۇنى بىلمىز، - گەپكە ئارىلاشتى مولا سالىھ. - لېكىن يېقىنقى كۈنلەردىن بېرى ئۇ مۇھەممەت يۈسۈپ خوجىنىڭ تەسىرىگە چۈشۈپ قالدى.

— مېنىڭ نەزەر ئاكامنىڭ تەسىرىگىما؟

— شۇنداق، مۆھتەرەم شادى غوجا. سىزنىڭ! قېرىندىشىڭىزنىڭ! «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ!

— ئەمما ئۇ ھازىر قەشقەردە ئەمەسقۇ؟!

— توغرا، لېكىن قەشقەردە ئۇنىڭ كۆپلىگەن تەرەپدارلىرى بارده!

— مەن مۇھەممەت يۈسۈپ خوجىنىڭ قۇمۇلدا دەپ ئاڭلىغانىدىم، -

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

تەشۋىش ئىچرە سۆز ئاچتى ھاپىز مۇرات. ئۇنىڭ ئەندىشىسى ئورۇنلۇق ئىدى. چۈنكى «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسى تۇرپان ۋالىسى ئابدۇرېھىمنى قوللىشى مۈمكىندى. قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتە بۇنى جەزمەن ھېسابقا ئېلىش كېرەكتى.

ـ ياق، مۇھەممەت يۈسۈپ غوجا قۇمۇلدا ئەمەس،ـ كېڭەش ئىشتىراكچىلىرىنى خاتىرجەملەندۈرۈشكە ئالدىرىدى شادى غوجا،ـ ئۇ نەگە بېرىپ، نېمە قىلىۋاتقانلىقىدىن مەن ياخشى خەۋەردار.

شادى غوجا بۇ ماۋزۇدا ئېچىلغان گەپلەرگە خاتىمە بېرىشكە تىرىشتى، ئەمما پۈتكۈل كەچ داۋامىدا زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرغان ناسىر غوجا:

ـ ئۇنداقتا ئۇ قەيەردە؟ ـ دېدى.

ـ ئۇ ھازىر دۆڭ قىراندا. يەرلىك ئاھالىنى ئۇلۇغ دىنىمىز ـ ئىسلامغا دەۋەت قىلىۋاتىدۇ.

ـ دۆڭ قىران قەيەردە؟

ـ قۇمۇلدىن شەرققە تۆت كۈنلۈك يول،ـ ئىزاھ بەردى ھاپىز مۇرات. ـئۇ يەردە ئىسلامنى تېخى قوبۇل قىلمىغان بىزنىڭ قانداشلىرىمىز ياشايدۇ.

ـ ئۇيغۇرلارمۇ؟

ـ ھە، سېرىق ئۇيغۇرلار.

ـ يولۇم چۈشۈپ، ماڭا داڭلىق ھېسامدۇننىڭ كارۋىنى تەركىبىدە دۆڭ قىراندا بولۇشقا توغرا كەلگەن،ـ مەيۈس ئاۋازدا سۆز ئاچتى موللا سالىھ. ـ شەھەر ئېگىز دۆڭگە جايلاشقان. ھازىر ئۇنى دۇڭخۇاڭ (دەشتئاتا ـ ت) دەپ ئاتايدۇ.

موللا سالىھ گېپىنى ئاخىرلاشتۇرۇشى بىلەن، شادى غوجا

ھېچكىم ئېتىراز بىلدۈرەلمەيدىغان ئاۋازدا دېدى:

ــ بىز بۇ يەردە مۇھەممەت يۈسۈپ خوجىنى مۇنازىرە قىلىشقا يىغىلمىدۇق. ئۇنىڭ توغرىلىق گەپ قىلىپ ئولگۇرمىز. يەنە كېلىپ، ئەگەر يارکەنتتىكى ۋەزىيەت ئۆزگەرمىسە. ئەكسىچە بولغان تەقدىردە، ئابدۇلمانى بىلەن ئۇنىڭ قورچاق خانى II كۈرەيش بىزگە ھەتتا بېشىمىزنى قوشۇشقا ئىمكانىيەتمۇ بەرمەيدۇ.

ــ نېمە قىلىشىمىز كېرەك ئۇنداقتا؟ بىزنىڭ پەقەت بىرلا يولىمىز بار ـ تەختنى زورلۇق بىلەن تارتىۋالغانلارغا قارشىلىق كۆرسىتىشىمىز كېرەك، دەپ ھېسابلايمەن.

شاتۇر خەلپىنىڭ بۇ پىكرىگە كۆپچىلىك قوشۇلدى.

ئەمما شادى غوجا ئۆز ئۇستازىنى رەنجىتىۋالماسلىققا تىرىشىپ، ئاستا ئېتىراز بىلدۈردى:

ــ قارشىلىق كۆرسىتىشنى ئويۇشتۇرۇشقا بولىدۇ. لېكىن خەلق بىزنى قوللامدۇ؟ كېپىللىك بارمۇ؟ II كۈرەيش سۇلتان خان دەپ ئېلان قىلىنىپ بولغان تۇرسا!

ــ ئەمما ئۇ قانۇنىي خان ئەمەسقۇ!

ــ شۇنداق. بۇ خاتالىقنى پەقەت بىرلا ئادەم تۈزىتەلەيدۇ!

ھەممەيلەن گەپنىڭ كىم ھەققىدە بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى. شادى غوجا گەرچە ھېلىقى «بىر ئادەمنىڭ» ئىسمىنى ئېغىزىدىن چىقارمىسىمۇ، ئۇنىڭ بۇ تەكلىپىگە ھەممە قوشۇلدى.

ئەمدى پەقەت تەختنىڭ قانۇنىي ۋارىسى ـ ئابدۇلېتىپنىڭ يارکەنتكە كېلىشىنى كۈتۈش قالغان ئىدى.

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

3 - قىسىم: ئابدۇلپىتىپ خان

1 - باب: يارکەنتکە يۈرۈش

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان ئۆلتۈرۈلۈپ، ئاردىن توققۇز كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇلپىتىپ ئاساسەن قەشقەرلىكلەردىن تۈزۈلگەن قوشۇننى باشلاپ، يارکەنتکە يېقىنلاشتى.

ئەمرلەر شاھزادىگە ھۇجۇم بىلەن شەھەرنى ئىشغال قىلماسلىق مەسلىھەتىنى بەردى. يارکەنت پۇقرالىرىنى جاڭجالغا جەلپ قىلىپ، ۋەزىيەتنى كەسكىنلەشتۈرۈشكە ھەرگىز بولمايتتى.

ئابدۇلپىتىپ ئۆز مەسلىھەتچىلىرىگە، ھەممىدىن بۇرۇن، ئابدۇغوپۇر ساغرىچىغا ئىشىنەتتى. ئۇ تەخت ۋارىسىنىڭ قېشىدىن بىر قەدەممۇ نېرى كەتمەي، شاھزادىنى تەربىيىلەشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى.

كېيىنكى ئايلاردا ئابدۇلپىتىپقا ئابدۇغوپۇر ساغرىچى ئۆزىنىڭ يېقىن قېرىندىشىدەك بولۇپ كەتكەن.

ئاتىلىقنىڭ - ئۇستازىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن، تەخت ۋارىسى راباتچى كەنتىنىڭ يېنىدا جەڭ قىلماقچى بولدى. ئۇ يىگىرمە جەڭچىنى جەڭ بولۇش كۈتۈلۈۋاتقان يەرنى چارلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى.

II كۈرەيش خانمۇ قول قوشتۇرۇپ ئۇلتۇرمىدى.

تەختكە ئۇلتۇرغان كۈندىن ئېتىبارەن، ھەتتا ئۇنىڭدىن بۇرۇن،

ئۇ ئابدۇلمانىغا ئۇرۇشقا تەييارلىنىش بۇيرۇغىنى بەرگەن. ئۇ ئۇرۇشنىڭ مۇقەررەرلىكىگە ئىشىنەتتى. كەمتەر ۋە داغدۇغىسىز ئۆتكەن تەختكە ئولتۇرغۇزۇش مۇراسىمى ئاياغلىشىپ، ئەمرلەر تارقلىپ كەتكەندىن كېيىنلا، ئۇرۇش تەييارلىغىنى باشلىۋەتكەندى ئۇلار.

— بىزگە سادىق ئەمرلەر بىلەن بەگلەرنى دەررۇ يىغىڭ. ئۇلار تولۇق قوراللانغان ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەلسۇن.

— ئالىي ھەزرەتلىرى، ئابدۇلېتىپ شۇ قەدەر تېز يۈرۈشكە ئاتلىنىدۇ، دەپ ئىشىنەمسىز؟ ئۇ تېخى بالىغۇ!

— ئەگەر سىز گۆدەك ۋاقتىڭىزدا تەختكە ئىنتىلسىڭىز ھەم ئۇنى باشقا بىرى تارتىۋالغان بولسا، سىز نېمە، تېخى چىقمىغان ساقىلىڭىز ئاقارغۇچە تاقەت قىلىپ تۇراتتىڭىزمۇ؟ ئاندىن تەختنى تەلەپ قىلاتتىڭىزمۇ؟ - ئابدۇلمانىڭ كۆزىگە تىكىلەنگەن ھالدا كەسكىن ئېيتتى بۇ گەپلەرنى II كۇرەيش خان.

— مەن... مەن... سىز تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ھەممىڭ، بىرىنچى نۆۋەتتە ياش شاھزادىنىڭ نەپسانىيىتىنى باسمىزمېكىن دەپ ئويلىغانىدىم، - ئۆزىنىڭ نېمە قىلىپ قويغانلىقىنى ئەندىلا چۈشىنىۋاتقاندەك دۇدۇقلىدى ئابدۇلمانى.

II كۇرەيش خان ئاۋازىنى ئۆزگەرتمەي بۇيرۇدى:

— ئابدۇلېتىپلار يولدا چاغدا ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىش كېرەك. شۇڭا يارىكەنتكە ئېلىپ كېلىدىغان جىمى يوللارغا كۆزەتكۈچىلەرچى لەشكەرلەرنى قويۇڭلار. ھەممە ئەمرلەر بىلەن بەگلەرنى خەۋەردار قىلىڭلار!

— خوپ، ئالىي ھەزرەتلىرى، ئەمما نېمىشقا جىمى يوللارغا؟ ئابدۇلېتىپنىڭ قەشقەردىن كېلىدىغانلىقى ئايانغۇ.

— نادان - دە سىز! - دەرغەزەپ بولغىنىدىن بوينى قىزىرىپ

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

كەتتى II كۈرەيش خاننىڭ. ـ كىچىك قوبۇلخانىدا تېخى ھېلىراقتا يۈز بەرگەن ئىشلارغا پەقەت ئابدۇلېتىپنىڭلا نارازى ئىكەنلىكىگە كېپىللىك بېرەلەمسىز؟!

ئەسەبىيلەشكەن II كۈرەيش خان قوبۇلخانىدا ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى. دەل ھازىر II كۈرەيش خان كىچىك دادىسىغا بەكمۇ ئوخشاپ كەتتى.

ئابدۇلمانى بېشىنى ئەككەن كۆرۈنۈشتە چوڭقۇر سۈكۈت ئىچىدە تۇراتتى، II كۈرەيش خان بولسىزە، پېشايۋان ئىشىكىنىڭ يېنىغا كېلىپ، قوللىرىنى ئارقىسىدا تۇتقان ھالدا دېرىزىدىن سىرتقا كۆز تاشلىدى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلمايلا، خېلى خاتىرجەم قىياپەتتە گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ـ قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتە بىزنىڭ قېرىندىشىمىز ئابدۇرېھىمنى جىم ياتىدۇ دەپ ئويلامسىز؟ ئەلۋەتتە، قاراشەھەر، كۇچار، ئاقسۇ ۋە قەشقەر يوللىرى ئۇنىڭ ئۈچۈن يېپىق. ئەمما ـ لېكىن ئۇ يارکەنتكە چارقىلىق، چەرچەن، نىيە، كېرىيە، خوتەن ئارقىلىق كېلىشى مۇمكىنغۇ!

ئۇ ئابدۇلمانى تەرەپكە بۇرۇلدى ۋە ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن، زەر يىپلاردا تىكىلگەن چاپىنىنى ھىملاپ قوشۇمچە قىلدى:

ـ قاغىلىق بىلەن لاداق ئارىسىدىكى يولنىڭ پايدىلىنىشى مۇمكىن ئىكەنلىكى كاللىڭىزغا كەلمىدىمۇ؟ بۇ كەشمىر ئارقىلىق بىزنىڭ زېمىنىمىزغا ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسى قوشۇنى ھۇجۇم قىلىشى مۇمكىن دېگەن سۆز!

ئۇ يەنە جىمىپ قالدى، ئاندىن:

ـ بۇ يول يارامسىز، بىراق نۇرىدىن مۇھەممەت جاھانگىرنىڭ نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلەمسىز؟ ـ دەپ پىچىرلىدى.

II كۇرەيش خان گەپلىرىنىڭ جېنى بارلىقىنى سەزگەچكە، ئابدۇلمانى شۇك تۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى.

II كۇرەيش خان ئابدۇلماننىڭ قېشىغا يېقىن كېلىپ، بۇيرۇقنى تەكرارلىدى:

— جىمى يوللارغا كۆزەتكۈچىلەرچى لەشكەرلەر قويۇلسۇن!

II كۇرەيش خانغا سادىق ئەمرلەر، گەرچە ئۆزلىرى ئانچە خالاپ كەتمىسمۇ، ئۆز لەشكەرلىرىنى ئابدۇلمانغا ئەۋەتتى.

مۇشۇنداق يول بىلەن توپلانغان ئاتلىق لەشكەر كاتتا كۆچكە ئېگە بولۇپ، سان جەھەتتىن ئابدۇلېتىپ قوشۇنىدىن قېلىشمايتتى.

لېكىن بۇ ئىككى قوشۇن ئارىسىدا چوڭ پەرق مەۋجۇت ئىدى.

ئابدۇلېتىپ قوشۇنى تەختكە ئۆزلىرىنىڭ سوپىلىق يۆنىلىشى - پائالىيىتىگە ھۆرمەت بىلەن قارايدىغان ئادەمنى ئولتۇرغۇزۇشقا تىرىشىۋاتقان «ئاقتاغلىق» خوجىلار مۇرىتلىرىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، مەقسىتىنى قەتئىي ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بەل باغلىغانىدى. ئايرىم ئەمرلەرنىڭ تارقاق لەشكىرىدىن تەشكىل قىلىنغان II كۇرەيش خان قوشۇنىنىڭ غەلىبىگە بولغان بۇنداق سەۋەب - ئاساسى يوقتى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى «قاراتاغلىق» خوجىلار شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانغا قىلىنغان سۇيىقەستلىكنى قوللىمىدى. دېمەك، ئۇلارنىڭ مۇرىتلىرىمۇ يېڭى خانىنى قوللىمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇزاق يىللار داۋامىدا ھەرخىل كۆزقاراشتا بولۇپ كەلگەن «ئاقتاغلىق» ۋە «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ مەۋقەسى بىر يەردىن چىقتى. بۇ تەسىرى كۈچلۈك ھەر ئىككى جامائە II كۇرەيش خانىنىڭ مەغلۇپ بولۇپ، ياش ئابدۇلېتىپ سۇلتانىنىڭ غەلىبە قازىنىشىغا تىلەكداش ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئابدۇلھېتخېنىڭ چارلىغۇچى لەشكىرى راباتچىغا يېقىنلاشقاندا، ئابدۇلمانىنىڭ چارلىغۇچىلىرى ئوردىدىكىلەرنى ئەھۋالدىن ۋاقىپ قىلىش ئۈچۈن، يارىكەنتكە ئات چاپتۇردى.

ئات چاڭ - توزان توزۇتۇپ چېپىپ كېتىپ بارسىمۇ، چاپارمەن ھامان ئۇنىڭ ساغرىسىغا قامچا باسماقتا ئىدى. بوينىنى سوزۇپ، بولۇشىچە چېپىپ كېلىۋاتقان بىچارە جانۋارنىڭ بۇرۇن پارىڭى كۆپۈپ، ھالدىن كەتكەن.

غالجىرلاشقان ياش چاپارمەن ئېتىنىڭ بۇنىڭدىن ئارتۇق چاپالمايدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا قامچا بېسىۋاتاتتى.

يەتتە چاقىرىم يولنى تەرەپ قالدۇرۇپ، قارا تەرگە چۈشكەن ئېتىنى توختىماي قامچىلاۋاتقان چاپارمەن II كۆرەيش خان ئورۇنلاشقان «شامال باغ» ئوردىسىغا يېتىپ كەلدى ئاخىرى...

راباتچى كەنتى قەشقەر يولىنىڭ ھەر ئىككى قاسىنقىغا جايلاشقان. قەدىمىي قەلئە - كارۋان - ساراي - ئۇنىڭ دېققەتكە سازاۋەر كۆركەم جايى. 11 - ئەسىردە مۇشۇنداق ئىنشائاتلار قەد كۆتۈرۈپ، بۇنداق كارۋان - سارايلار رابات دەپ ئاتىلىشقا باشلىغان.

ۋاقىت ئۆتۈشى بىلەن، «رابات» ئىبارىسى ئۇشبۇ كەنتنىڭ نامى بولۇپ قالدى. يەرلىك ئاھالىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، مەۋجۇت رېۋايەتكە بولا، ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر مەخمۇت قەشقەرىيمۇ ئەينى چاغلاردا قاراخانىيلار پايتەختى قەشقەرنى تاشلاپ، باغدادتىكى يول تۈتقاندا مۇشۇ كەنتتە يوشۇرۇن ياشىغانمىش.

كېيىنرەك كۆپلىگەن شائىرلار، سازەندە - مەددادھلار، سودىگەر، تىجارەتچىلەر نەق مۇشۇ كەنتكە ئورۇنلاشقان ئىكەن.

كەنت ئاھالىسىنىڭ بېسىم قىسمى، خۇددى كارۋان - ساراي ئوخشاش، قەشقەردىن يارىكەنتكە ماڭغاندىكى يولنىڭ ئوڭ قاسىنقىغا

ئورۇنلاشقان.

يولنىڭ سول تەرىپىدە ئون نەچچە ئۆي بار ئىدى.

نەق مۇشۇ يولنىڭ سول تەرىپىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئارقىسىدا ئاجايىپ مەنزىرە ياتاتتى. بىپايان ئېتىز مەيدانلىرىنى ياقلىتىپ سۇۋادان، تېرەك، چىنار دەرەخلىرى تىكىلگەن. بىرنەچچە قاتارغا تىكىلگەن ياش كۆچەتلەر، بەئەينى بىرى - بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك، كۆككە بوي سوزماقتا.

چەكسىز ئېتىزلىق سۇكۇتكە چۆمگەن. تاغ تەرەپتىن كېلىۋاتقان لەرزان شامال دەرەخلەر يوپۇرماقلىرىنى شىلدىرلتىپ، بۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇپ تۇرىدۇ.

ئازدىن كېيىن رابات كەنتىنىڭ پۇقرالىرى بىلەن يىراقلارغا سايە تاشلاپ تۇرغان دەرەخلەر ئادەمگە ئارام بېغىشلايدىغان ئۇشبۇ جىملىقنىڭ بۇزۇلۇپ، ئەتراپ ۋارقىراش، قارغاش، توۋلاشلارغا تولۇپ - تاشىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلمايتتى.

ھاۋانىڭ ئاللاھقا ئىلتىجا قىلىپ، تەۋبە - ئىستىغپار ئوقۇۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئاۋازى بىلەن قاپلىنىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپمۇ باقمايتتى.

مەسۇم قانلار بۇلۇقلاپ ئېقىپ، زېمىننى قىزىل - جىيا قىلىدىغانلىقىنى ئويلىمايتتى...

توقۇنۇش ئەنئەنىۋى باشلاندى. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئوقياچىلىرى ئوندىن ئوق ئۇزگەندىن كېيىن، ئۇچىسىغا ساۋۇت، بېشىغا دۇبۇلغا كىيگەن ئاتلىق لەشكەرلەر جەڭگە كىردى.

ئۆزىگە تولىمۇ ياراشقان ساۋۇت كىيگەن ئابدۇلېتىپ، خۇددى تەجرىبىلىك جەڭچىدەك ئۇرۇشتى. جەڭنىڭ بېرىشىغا شەخسەن ئۆزى رەھبەرلىك قىلدى. ئۇنىڭ يېنىدا ئۇستازى ئابدۇغوپۇر

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ساغرىچى ھاغدا ئىدى.

ئۇرۇش دەھشەتلىك، ئەمما قىسقا بولدى. II كۆرەيش خان قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلسىمۇ، ئۇنىڭ قوشۇنى ۋەھىمە ئىچىدە قالدى.

ئۇ يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختىگە ئولتۇرۇپ، چوڭ خاتالققا يول قويغانلىقىنى چۈشەندى. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ئۆتكەن بۇ پەرەز ئۇزاققا سوزۇلمىدى.

II كۆرەيش خان مەسلىنىڭ ھۆددىسىدىن ئۆزى چىقتى.

ۋەتەنداشلار بىر - بىرىنى ئۆلتۈرۈۋاتقان قانلىق جەڭ مەيدانىغا خاتىرجەم ھالدا كۆز تىكتى II كۆرەيش خان. خەتەرلىك بىر نۇقتىنى تاپتى بولغاي، ئېتىنىڭ بېشىنى كەسكىن شۇ ياققا بۇردى. بىر قىسمى مۇھاپىزەتچىلەر بىلەن مۇلازىملار ئۇنىڭغا ئەگەشتى...

2 - باب: ئون تۆت ياشلىق ھۆكۈمدار

— جەڭ مەيدانىدا قازا بولغانلارنى دەرھال دەپنە قىلىش كېرەك.

— تەقسىر، ياردارلار راباتچىغا يەتكۈزۈلۈۋاتىدۇ. ئەمما ئۇلار بەك نۇرغۇن.

— تەكرارلايمەن، قازا بولغانلار دەپنە قىلىنسۇن! ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ ۋەتەنداشلىرىمىز.

ئابدۇلېتىپ راباتچىدىن سەل نېرىدا تىكلىگەن چېدىردا ئولتۇراتتى. ئۇ تېخىچە ساۋۇتىنى يەشمىگەن. چىرايىدىن ھارغىنلىق يېغىپ تۇراتتى. بېشىدىكى دۇبۇلغىسىنى سىلۇۋېتىپ، قىلىچىنى پاكار ئۇستەلگە قويغان ئۇ ئاتىلىقىغا - ئۇستازىغا مەيۈس قارىدى.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچى شاھزادىنىڭ ئىچكى ھالىتىنى چۈشەندى.

ئۇمۇ شېھىت بولغانلارنى ئابدۇلېتىپ ئۇچۇن ياكى II كۇرەيش خان ئۇچۇن جەڭ قىلغان دەپ بۆلۈشنىڭ تەرەپدارى ئەمەس ئىدى.

ئەمما بۇ ئۇنى ئانچە تەشۋىشلەندۇرمەيتتى. ئۇنىڭ جىمى خىيالى «ئەمدى نېمە قىلىمىز؟» دېگەن سوئالغا جاۋاب تېپىشقا قارىتىلغان.

ھەقىقەتەنمۇ، نېمە قىلىش كېرەك؟ يەتتە چاقىرىم يول مېڭىپ، مۇداپىئەلىنىش ئىقتىدارىنى يوقاتقان ياركەنتكە كىرىش كېرەكمۇ؟ II كۇرەيش خانىنىڭ شېھىت بولغانلىقى توغرىلىق خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە تارقالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ قوشۇنى چېچىلاڭغۇ ھالدا، پاراكەندىلىكتە تاشقورغان تەرەپ چېكىنىۋاتاتتى. ئۇلار تاشقورغانغا بېكىنىپ، يېڭى خانىنى ئېلان قىلىشىمۇ مۇمكىن.

ياكى ئەمرلەر، ئاخۇنلار، بەگلەر، چوڭ تىجارەتچىلەر بىلەن سودىگەرلەر، مۇھىمى، «قاراتاغلىق» خوجىلار راباتچىغا كېلىپ، ئابدۇلېتىپ سۇلتانغا ئىتائەت قىلىشىنى كۆتۈش كېرەكمۇ؟

— تەقسىر، ھەممە ئىش سىز دېگەندەك ئورۇنلاشتۇرۇلدۇ! - دېدى ئۇ بېشىنى ئېگىپ. - لېكىن ياركەنتكە ھۇجۇم بىلەن ئاتلىنىمىزمۇ ياكى راباتچىدا كۆتىمىزمۇ - مۇشۇ مەسىلىنى بىر تەرەپ قىلىشىمىز لازىم.

ئابدۇلېتىپ ئويلىنىپ قالدى. ئۇ ئاتلىقنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىمايۋاتقاندەك، بىر نۇقتىغا تىكىلگەن ھالدا سۆز ئاچتى:

— كۇرەيشنى تاپتىڭلارمۇ؟

— تاپتۇق، تەقسىر. شېھىتلار ئارىسىدىن.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچى بىر دەقىقە جىمىپ قالدى، ئاندىن ئابدۇلېتىپقا قارىماي، قوشۇمچە قىلدى:

— ئابدۇلمانى بىلەن مۇھەممەت قاسىم تېپىلمىدى دەڭ. ئۇلار قېچىپ قۇتۇلغان ئوخشايدۇ.

ئۇيغۇر كتاب توپلاش
www.uyghurkitap.com

بۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، ئابدۇغوپۇر ساغرىچى شاھزادىنىڭ قارارىنى كۈتۈپ، باش ئېگىپ تۇردى.

ئابدۇلېتىپ ئۆزى ئۈچۈن ھەممە نەرسىنى يېشىپ بولغانىدى. شۇڭا ئۇ ئالدىرىماي ئورنىدىن تۇرۇپ، چېدىر ئىشىكىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە قاتۇرۇپ قويغان تاشتەك تىك تۇرغان نۆكەرگە كۆز تاشلاپ، سىرتقا چىقتى.

ئابدۇلېتىپغا ئەگەشكەن ئابدۇغوپۇر ساغرىچى شاھزادىنىڭ:

ــ بىز ھېچنەگە بارمايمىز. جەڭچىلەر چېدىرلارغا ئورۇنلاشسۇن. بىز مۇشۇ يەردە يارىكەنتتىن مېھمان كۈتىمىز.ــ دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلىدى.

ئابدۇلېتىپ بۇ گەپلەرنى خاتىرجەم ۋە ئىشەشلىك ئېيتقاچقا، مېھمانلار كېچىكمەي كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندى ئابدۇغوپۇر ساغرىچى.

ئابدۇلېتىپتىن ئىجازەت ئالغان ئابدۇغوپۇر ساغرىچى يەرلىك مولا ۋە ھاكىم بىلەن شېھىتلارنى دەپنە قىلىش مەسلىسىنى يېشىش ئۈچۈن، راباتچىغا ئالدىرىدى.

ئاردىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتۈپ، كەنتنىڭ جەمئى ئەر كىشىلىرىدىن تەركىب تاپقان توپ ئېتىزلىقتا يۇز بەرگەن جەڭدە شېھىت بولغان قەشقەرلىك ۋە يارىكەنتلىكلەرنى يەرلەش ئۈچۈن، گۆر كولاشقا كىرىشتى.

مەسىلە، توغرىسى، پاجىئە شۇنىڭدا ئىدىكى، شېھىتلار راباتچى ئاھالىسىنىڭ تېرىلغۇلۇقلىرىدا بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈردى. پۈتۈن ـ سۈرۈك بىر كەنتنى ئاسراۋاتقان ئېتىزلىق قەبرىستانلىققا ئايلاندى.

ئەتىسى ئەتىگەنلىكى، بامداتتىن ئىككى سائەت ئۆتۈپ، يارىكەنتتىن تەنتەنىلىك يۈرۈپ كېلىۋاتقان توپ كۆرۈندى. ئېسىل

كىيىم كىيگەن ئونلىغان ئاتلىق ئادەم ئاستىدىكى جانۋارلىرىنى يوروتۇپ، ئابدۇلبىتىپ سۇلتاننىڭ قارارگاھىغا يېقىنلاشماقتا ئىدى.

قالغانلاردىن پەرقلىنىپ تۇرغان كىلىشكەن ئايغىر منگەن بىرى توپ ئالدىدا كىلىۋاتاتتى. ئېگىز بويلۇق، ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى بۇ يىگىتنىڭ ئۇچىسىدا - ئاددىي يېشىل چەكمەن. چەكمەننىڭ ئۈستىدە - شۇنداق تۇسلۇق پەشمەت. بېشىدا - چىرايلىق يۆگەلگەن يېشىل رەڭلىك سەللە.

ھەمراھلىرىدىن ئۇنىڭ يەنە بىر پەرقى، چەكمەننىڭ ئۈستىدىن باغلانغان كەمىرىگە ئېسىۋالغان خەنجەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇ قوراللىسىز ئىدى.

قارا ئايغىر ئېگەرىدە تېك ئولتۇرغان ئۇ تولىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ بەكمۇ ئىرادىلىك، پاراسەتلىك، ھېچكىمنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمايدىغان كىشى ئىكەنلىكىنى بىلۈۋېلىش تەس ئەمەستى.

ياركەنتلىك مېھمانلار ئابدۇلبىتىپ سۇلتاننىڭ راباتچىدىكى قارارگاھىغا يېقىنلاشقاندا، كەنتنىڭ كوچىلىرىدا داق يەردە ئولتۇرغان II كۇرەيش خانىنىڭ يارلانغان جەڭچىلىرى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، مېھمانلار تەرەپ ماڭدى.

ئۆتكۈر قىلىچ تىغى تىلىپ ئۆتكەن، ئۇچلۇق نەيزە ياكى يا ئوقى تېگىپ جاراھەتلەنگەن جەڭچىلەر ئاغرىقتا چىدىيالماي توۋلاپ، قارا ئايغىر منگەن ئادەمگە يېقىن كېلىپ، ئۇنىڭ پەشمىتىنىڭ ئېتەكلىرىگە قوللىرىنى يەتكۈزۈشكە تىرىشماقتا.

شادى غوجا تەبىئىتىدىن بېپەرۋا ئەمەستى. شۇڭا ئۇ ئېتىدىن ئىرغىپ چۈشتى - دە، يۈگۈرۈپ كەلگەن مۇرتلىرىنىڭ بىرىگە چۈلۈۋۇرنى تۇتقۇزدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يارىدارلار ھەمرالىغىدا ئابدۇلېتىپ سۇلتاننىڭ چېدىرىغا يېقىنلاشقاندا، ئۇنىڭ ئابرۇيى تېخىمۇ ئاشتى.

چېدىر ئىشىكى يېنىدا شادى غوجا بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان قەشقەر ۋالىسىنىڭ ئەمىرلىرى ھودۇققىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى.

ئۇلار ئابدۇلېتىپقا بېقىناتتى، ئەمما شادى غوجا پەيدا بولغاندا، ئىختىيارسىز باش ئېگىپ، تەزىم قىلىشتى. چۈنكى ئۇلار شادى خوجىنىڭ بەكمۇ نوپۇزلۇق بولۇپ، مەملىكەتتىكى تەسىرى ئەڭ كۈچلۈك ئادەم ئىكەنلىكىدىن، ئۆزلىرىنىڭ ھۆكۈمدارى ئابدۇلېتىپنىڭ دادىسى، خۇسۇسەن بوۋىسى ئۇنىڭ مەسلىھەتىگە قۇلاق سالغانلىقىدىن خەۋەردار ئىدى.

قەشقەر قوشۇنى بىلەن كەلگەن «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارلىرى - كۆپلىگەن ئەمىرلەر ئۆزلىرىنىڭ سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ خوجىنىڭ خەلققە يېقىن بولۇپ، زور نوپۇزغا ئېگە ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، ئەمما ئۇنىڭ قەددى - قامەت، مەرتلىك - مەردانىلىق، ئۆزىگە ئىشىنىش ئېتىقادى جەھەتتىن شادى خوجىغا يەتمەيدىغانلىقىنى تەن ئالاتتى.

ئابدۇلېتىپ سۇلتان چېدىردىن ئەڭ ئاخىرىدا چىقتى. ئۇ ھېلى دۆلەت خانى دەپ ئېلان قىلىنمىغان بولسىمۇ، شادى غوجا باشلىق يارکەنتلىك مېھمانلارنىڭ قەدەم تەشرىپى ۋەزىيەتنى يۇمشاتتى.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئابدۇلېتىپ شادى خوجىنىڭ يېنىغا كېلىپ، تەزىم قىلغان قىياپەتتە سۆز ئاچتى:

— مۆھتەرەم غوجا، ئالىيجاناب دادامنى ئاخىرقى سەپەرگە ئۇزىتىپ قويغانلىقىڭىزغا ئۆزۈمنىڭ مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن.

— خان ئالىي ھەزرەتلىرى جەڭدە شېھىت بولدى. مەن

ئۆزۈمنىڭ جىمى نامازلىرىمدا ئۇلۇغ ئاللاھتىن ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلىشنى سوراپ، ئىلتىجا قىلىمەن،- بېشىنى ئېگىپ غەمكىن ھالدا دېدى شادى غوجا.

بۇ گەپلەرنى ئېيتىپ، شادى غوجا سەل نېرىغا سىلجىدى. ئوتتۇرىغا شاتۇر خەلپە چىقتى.

ئېگىلىپ تەزىم قىلغان شاتۇر خەلپە، ئۆزىنىڭ ئالدىدا خۇددى ھۆكۈمدار تۇرغاندەك، ياش شاھزادىگە مۇراجىئەت قىلدى:

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى، يارکەنتكە بېرىپ، ئالىيجاناب ئاتىڭىز شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ تەختىنى ئېگىلىشىڭىزنى سورايمىز.

توساتتىن شاتۇر خەلپىنىڭ ئاۋازى تىترەپ، ئاپئاق ساقىلىنى بويلاپ ئىككى تامچا ياش دومىلىدى.

ئابدۇلېتىپ ئۆزىنى تەسلىكتە بېسىۋاتاتتى. ماھىيەتتە، ئۇ تېخى بالا ئىدى. گاڭگىراپ قالغان ئۇ قوللاش ئىزدەپ، ئۇستازىغا باقتى.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچى دەررۇ يارداممگە كەلدى.

ــ ئاتىلىق ھوقۇقۇم بىلەن ئابدۇلېتىپ شاھزادىنىڭ قانۇنىي تەخت ۋارىسى ئىكەنلىكىنى تەكتلەيمەن. بۇ ھوقۇققا تەختنى قانۇنسىز ئېگىلىۋالغان II كۆرەيش خان بىلەن جەڭ قىلىپ ئېرىشكەن ئابدۇلېتىپ شاھزادە دەرھال گۈزەل پايتەختىمىزگە بېرىپ، خانلىقىمىزنى باشقۇرۇشقا تەييار.

ئابدۇغوپۇر ساغرىچىنىڭ گېپىنى تۇگىشى بىلەن تەڭ، ھەشقاللا سۆزلىرى ياڭرىدى.

ئاردىدىن ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، چوڭ كارۋان يارکەنتكە قاراپ يولغا چىقتى.

كارۋان بېشىدا قارا ئايغىر مىنگەن شادى خوجىغا ياندىشىپ ئاق

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

يورغىدا تىك ئولتۇرغان ئۇز ھۆكۈمدارىنى مۇھاپىزەت قىلىۋاتقان خان ئۇلانىنىڭ نۆكەرلىرى كېتىپ باراتتى.

ئۇلارنىڭ كەينىدە مۇرتلار بىلەن ئېگەردە ئولتۇرۇشقا چامى بار جەڭچىلەرنىڭ ھەمراللىغىدا ئابدۇلپتىپنىڭ راباتچىدىكى قارارگاھىغا تەزىم قىلىپ كەلگەن ئەمرلەر، بەگلەر، ئاخۇنلار توپى كېلىۋاتاتتى.

ياردار جەڭچىلەر ئولتۇرغان ھارۋىلار چاقلىرىنى غىچىرلىتىپ، كونا يولغا چوڭقۇر ئىز قالدۇرۇپ، كارۋانىنىڭ ئەڭ كەينىدە ئاستا كەلمەكتە ئىدى. راباتچى كەنتى پۇقرالىرىدىن سورىۋېلىنغان بۇ ھارۋىلارغا ئېگىز سۇۋادان ھەم تېرەكلەر بىلەن قاپلانغان ئېتىزدا مەڭگۇ قالغان جەڭچىلەرنىڭ ئاتلىرى قوشۇلغانتى...

3 - باب: ئابدۇرېھىم كۆرەشنى قايتا باشلىدى

تۇرپان، قاراشەھەر ۋە قۇمۇل ھۆكۈمدارى ئابدۇرېھىم سۇلتان ھاياتتىكى ئۆزىنىڭ ئاساسلىق مەقسىتىنى بىر دەقىقمۇ ئۇنتۇمىدى. شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ئۆلۈمىدىن خەۋەر تاپقان ئۇ دۆلەت ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ئۇچىنچى ئەۋلادى بىلەن كۆرەشنى قايتا باشلاشنى قارار قىلدى.

ئابدۇلپتىپ خانىنىڭ يېشى بىلەن تەجرىبىسىزلىكىنى چوڭ كەمچىلىك دەپ ھېسابلىغان ئابدۇرېھىم سۇلتان سەردارلىرىنى يەنە يىغدى.

— ۋاقتىمىز كەلگەن ئوخشايدۇ! - دېدى ئۇ.

ئۆزىگە تەئەججۇپ بىلەن قاراۋاتقان سەردارلارنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىپ، تۇجۇپىلەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى.

— ھاكۇبقىپ تۇرىشسىلەرغۇ! بىز ئۇزاق تەييارلاندۇق، ئەمدى مانا يارکەنت تەختىنى تارتىۋېلىشقا پۇرسەت كەلدى دەۋاتىمەن!

ئازراق سۈكۈت ساقلىغاندىن كېيىن، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ تەختكە ئولتۇرۇشقا، ھەر ھالدا، مېنىڭمۇ ھوقۇقۇم بار. يەنە كېلىپ ئابدۇلېتىپتىن كەم ئەمەس ھوقۇقۇم!

سەردارلار كۈچىنىپ، تەشۋىشلىنىشى كېرەك ئىدى، ئەمما ئۇلار بۇ گەپلەردىن كېيىن يېنىك نەپەس ئېلىشتى.

ــ بىز سىزنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇنلاشقا تەييار! - جاراڭلىق ئاۋازدا سۆز ئاچتى ئوقياچىلار باشلىقى.

ئابدۇرېھىم ئۇنىڭ سۆزلىرىنى قۇلقىنىڭ يېنىدىن ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئۇ مەجلىس ئۆتۈۋاتقان چوڭ بۆلمىنىڭ تاملىرىنى خۇددى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك، ئەتراپىغا كۆز تىكتى.

ئېھتىمال، ئۆزلىرىنىڭ تۇرپانغا قىلغان بىرىنچى يۈرۈشى ۋاقتىدا قەلئە تاملىرى يېنىدا بولغان خۇدابەندى توغرىلىق ئويلاۋاتقاندۇ. شۇ يۈرۈشتە ياركەنت قوشۇنىغا III مۇھەممەت خان ئۆزى رەھبەرلىك قىلغان ئەمەسمىدى. ھە، يۈرۈش نەتىجىسىز ئاياغلاشقانىدى. ھەر ھالدا، شۇ قېتىم تۇرپان خۇدابەندىنىڭ قولىدا قېلىپ، ئادەم ئۆلتۈرۈش، قاتىللىق، بۇلاڭچىلىق دەھشىتىنى قاراشەھەرلىكلەر تارتقان.

ئەينى چاغدا تۇرپان، قاراشەھەر ۋە قۇمۇلنى داۋاملىق، پەقەت ئۆزىنىڭ ئەۋلادى باشقۇرۇش شەرتى بىلەن ئىنىسى سۇلتان سەئىد خانغا بېقىنىشقا كېلىشكەن مەنسۇر خانەدەك سېزەتتى ئۆزىنى ئابدۇرېھىم سۇلتان.

بۇگۈنكى ۋەزىيەت شۇ قېتىمقىغا ئوخشايتتى. بىرلا پەرقى - تەختتە ئىنىسى ئەمەس، نەۋرە جىيەنى ئولتۇراتتى. بۇ، ئابدۇرېھىمنىڭ پىكرىچە، ئادالەتسىزلىك ئىدى.

ئۇزاققا سوزۇلغان جىملىقنى ئابدۇرېھىم سۇلتان بۇزدى. ئۇ ئاتلىق

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

لەشكەر باشلىقىغا قاراپ:

ــ نەچچە جەڭچىڭىز بار؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئوقياچىلار بىلەن ئۇلانلارنى قوشقاندا قىرىق مىڭ! ــ دەررۇ جاۋاب بەردى ئاۋۇ.

ــ مەشىق، تەلىمچۇ؟

ــ مەشىق، تەلىم ياخشى، بىراق...

ــ سىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىڭنى چۈشەندىم، باتۇربەگ... ئۇلارنى مەغلۇپ قىلىدىغىنىمىزغا ئىشەنمەيۋاتىسەن، ھە؟ شۇنداقما؟

ــ شۇنداق، تەقسىر! پەقەت يارىكەنتىلا ئۇلارنىڭ شۇنچىلىك لەشكىرى بار. يەنە قەشقەر، خوتەن. ئۇچتۇرپان، ئاقسۇ...

ــ بەس! ــ ۋارقىرىدى ئابدۇرېھىم،ــ مېنى شۇنچە نادان دەپ ئويلاۋاتامسەن؟! تىنچلان! جىم!

ئۇ ھەربىي باشلىقلارنى يەنە بىر قېتىم كۆزدىن كەچۈردى.

ــ خاتىرەڭلارنى جەم قىلىڭلار! ــ دېدى ئۇ، ئەمما ئۆزىنىڭ يۈرىكىنى تەشۈش چۈلغۇۋالغانىدى. ــ مەن شۇ سائەت، شۇ دەقىقىلەردە يارىكەنتكە ئاتلىنايلى دەۋاتىمايمەن. ئەمما ئاقسۇغا يۈرۈش قىلىش توغرىلىق ئويلىنىشىمىز لازىم.

ھەربىي باشلىقلار ئۆز ئارا پىچىرلىشىپ، تۇرپان قەلئەسىنىڭ چوڭ بۆلمىسىدىن چىقىشقا باشلىدى. ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئابدۇرېھىم دېرىزىنىڭ يېنىغا كېلىپ، خىيالغا پاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ ئارزۇسىنى قانداق ئەملىگە ئاشۇرۇش ھەققىدە باش قاتۇرماقتا ئىدى.

ئابدۇرېھىمنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ھاياتى تىزىلىپ ئۆتتى. چارەك ئەسىر داۋامىدا ئۇ مەقسىتىگە ئىنتىلىپ، بىر قەدەممۇ

ئالغا باسالمىغانلىقىنى ئەپسۇسلىنىش بىلەن ئەسلىدى.

بولۇپمۇ ھازىر، ئاتمىش ياشىنىڭ يۇزىنى كۆرگەندە، پىشىپ، كامال تاپقاندا، ئون تۆت ياشلىق بالىغا بېقىندى ھالەتتە بولۇش ئۇنىڭغا بەك ئەلەم قىلماقتا ئىدى. ياش خان دۆلەت دېگەن نېمە، ئۇنى قانداق باشقۇرۇش كېرەك ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغاندۇ، ئېھتىمال.

ئابدۇرېھىم دۆلەت توغرىلىق ئويلاۋېتىپ، ئۇنىڭ خيالىدىكى ئىختىيارسىز سابىق ھۆكۈمدارلارنى چارلاپ كەتتى.

ئالدى بىلەن ئۇ دادىسى ئابدۇرېشىت خان توغرىلىق ئويلىدى. ئابدۇرېھىم دادىسىنى ھېچقاچان كۆرمىگەن، چۈنكى ئۇ ئابدۇرېشىت خان ۋاپات بولۇپ، بىر ئايدىن كېيىن تۇغۇلغان.

ئانىسىنىڭ ھېكايىلىرى، مۆتىۋەر ئەمرلەر بىلەن بەگلەرنىڭ ئەسلىمىلىرىگە قارىغاندا، ئۇنىڭ دادىسى بەك ئالىيجاناب، پەم - پاراسەتلىك، يۈكسەك ئادەمىي پەزىلەتلەرگە ئىگە ئادەم بولغانىكەن. «دادام سەردار سۈپىتىدىمۇ داڭق چىقىرىپ، كۆپلىگەن يۇرۇشلەردىن غەلىبىلىك قايتقان بولسا كېرەك»، دەپ ئويلىدى ئابدۇرېھىم.

ئاتىسىدىن كېيىن، تەخت نۆۋىتى بىلەن ئاكىلىرىغا ئۆتتى. بۇ ھال ئۇنى دائىم ئازابلاپ كەلدى.

ئۇ ئۆگەي ئاكىسى ئابدۇكېرىمنى خانلىقنى ھېچكىمگە ئوخشىمىغان ئۇسۇلدا باشقۇرغان، دېگەن پىكىرگە تولۇق قوشۇلاتتى. ھەقىقەتەنمۇ، بىر مەزگىل ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىغا رەھبەرلىك قىلغان ئابدۇكېرىم ئۇلۇغ ھۆكۈمدار بولغانىدى.

ئوتتۇز بىر يىل خانلىق تەختىدە ئولتۇرغان ئابدۇكېرىم خان ئابدۇرېشىت ۋە III مۇھەممەت خانلارنى دوربىدى، ئۇ خوجىلار بىلەن ئۇلارنىڭ سەركىلىرىنى ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇلارنى

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەملىكەتتىن چىقىرىۋەتكەنىدى.

III مۇھەممەت خان بولسى - زە، تەختىنىڭ ئاتىدىن بالىغا قالىدىغان ئەنئەنىنى بۇزۇپ، ھۆكۈمدارلىقنى ئاكسىدىن تاپشۇرۇۋالغان.

بۇ ئىشلار تىنچ، تالاش - تارتىشسىز، جاڭجاللارسىز ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، مۇشۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەندە، ئابدۇرېھىم ھەرقاچان ئەسەبىيلىشىپ، غەزەپكە كېلەتتى.

III مۇھەممەت خاندىن كېيىن تەختكە ئۇنىڭ ئوغلى شاھ شۇجدىن ئەخمەت خانىنىڭ ئولتۇرۇشى ئابدۇرېھمنى دەرغەزەپ قىلغان.

ئاردىن يىگىرمە سەككىز يىل ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئون سەككىز يىلى ئابدۇرېھمنىڭ ئۆگەي ئاكىسى تەختتە ئولتاردى. ئون يىل خانلىقنى ئۇنىڭ ئۆگەي جىيەنى باشقۇردى. ئەمدى مانا، دەپ ئويلايتتى ئابدۇرېھىم، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختىگە ئۆزۈم ئولتۇرىدىغان پەيت كەلدى...

ئابدۇرېھىم سۇلتان سەممىي ھالدا بىرنەرسىنى چۈشەنمەيتتى: سۇلالە ۋەكىللىرى نېمىشقا ئۇنىڭ بىلەن ھەتتا كېلىشىمگە كېلىشكە ئىنتىلمەيدۇ؟

چوڭلارنى ھۆرمەتلەش، قەدىم - قېرىنداشلار بىلەن ئىناق - ئىجىل ياشاش ئەنئەنىلىرى بىلەن، ناھايەت، تارىخىي ھەقىقەتتىن كېلىپ چىقىۋاتقان قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتىن III مۇھەممەت خانىنىڭ ئۇتتۇر ۋارىسلىرىنىڭ توغرا قارار قوبۇل قىلمايۋاتقانلىقىغمۇ ھەيراندى ئۇ.

ئابدۇرېھمنىڭ پىكرىچە، ئەڭ توغرا يول - ئۇنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇش. ئۇنىڭ بۇ پىكرى بىرتەرەپلىمە بولۇپ، رېئال

ھەققەتتىن بەكمۇ يىراق ئىدى، چۈنكى تەخت ئۈچۈن بولغان كۈرەشتە قېرىنداشلىق ۋە باشقا نەرسىلەر ئىناۋەتكە ئېلىنمايتتى.

تەخت ئۈچۈن بولغان كۈرەشتە مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىش قارشى تۇرغان كۈچلەرنىڭ ئىنچىكە - نازۇك ھېساب، مەنپەئەتلىرىگە باغلىق ئىدى. رەقىبىگە نىسبەتەن كۈچ - قۇدرىتىنىڭ تۆۋەنلىكى تۈپەيلى ئۇزاق يىللار مابەينىدە ئېلىپ بارغان كۈرىشىنىڭ مەقسىتىگە يېتەلمەي، نەتىجىسىز ئاياغلىشىۋاتقانلىقىنى ئابدۇرېھىم سۇلتان چۈشەندى.

ئەمما ئۇنىڭ ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىش پۈرسىتى بار ئىدى. بۇ مەقسەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن، تەسىر كۈچى ناھايىتى چوڭ قۇدرەتلىك خوجىلار جامائەسىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەكتى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختى ئۈچۈن كۈرەشكە قوشنا مەملىكەتلەرنى جەلپ قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئېگە ئىدى.

قازاق خانلىقىنىڭ خانى ئىبسىم خان ئۇنىڭ كۈيئوغلى بولۇپ، قىزى پاشا خانۇم ئۇنىڭغا ياتلىق قىلىنغان. ئابدۇرېھىم ئۆزى ئىبسىم خانىنىڭ جىيەنىگە ئۆيلەنگەن ئىدى.

ئابدۇرېھىمنىڭ يەنە بىر خوتۇنى - بېگىم پاشا تەسىرى كۈچلۈك قالماق نويىنى دۇرېنكىنىڭ قىزى بولۇپ، بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى دۇرېنك خۇدابەندى بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ئابدۇرېھىمغا ياردەملەشكەنتى. ياركەنت بىلەن تۇرپان ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بەرسە، دۇرېنكىنىڭ ئابدۇرېھىمغا ياردەمگە كېلىشىدە شۇبھە يوقتى.

تۇرپان قەلئەسىنىڭ دېرىزىسىدىن سىرتقا قاراپ تۇرغان ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆز ئارزۇسىنىڭ رويابقا چىقىشى ئۈچۈن جىمى ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىش ھەققىدە ئويلاندى. جىمى

ئىمكانىيەتلەردىن، بىراق سىرتقى كۆچلەرنى جەلپ قىلمايۇ.

يۇ، ئۇ سىرتقى كۆچلەرگە تايىنىشتىن ئۈزۈل - كېسىل ۋاز كەچكىنى يوق. ئۇ شادى غوجا باشلىق «قاراتاغلىق» سوپىلار جامائەسىگە ئوخشاش قۇدرەتلىك سىياسىي ھەربىكەت بىلەن يېقىنلىشىشنى مۇھىم دەپ ھېسابلايتتى.

4 - باب: كۆچار

شادى خوجىغا ئادەملىرىنى ئەۋەتىشكە قۇلايلىق پۇرسەت كۆتۈپ تۇرغان ئابدۇرېھىم بۇ ئىشنىڭ بىردىن ھەل بولمايدىغانلىقىنى پەرەز قىلدى. تەسىرلىك خوجىنىڭ كۆزىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئىشەنچلىك دەللىللەرنى كەلتۈرۈش كېرەك. قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتە ھەربىي مۇۋەپپەقىيەتلا بۇنداق دەلىل بولالايتتى.

شۇڭا ئابدۇلېتىپ خان تەختكە ئولتۇرۇپ، بىرنەچچە ئاي ئۆتۈپ، جىمى ماتەم مۇراسىملىرى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، 1619 - يىلنىڭ ياز پەسلىدە تۇرپانلىقلاردىن، قۇمۇللۇقلاردىن، قاراشەھەرلىكلەردىن تۇزۇلگەن ۋە كېيىنرەك ئالمىلىق، بەشبالىق، كورلىدىن قوشۇلغان ئابدۇرېھىمنىڭ قىرىق مىڭلىق قوشۇنى ئاقسۇغا قاراپ يۈرۈشكە ئاتلاندى.

ئابدۇرېھىمنىڭ ستراتېگىيەلىك رېجىسسىدە سۆزسىز ئاقسۇنى ئىشغال قىلىش ۋە، ھەتتا، ئۇچتۇرپانغا ھۇجۇم قىلىش قارارلاشتۇرۇلغانىدى.

كۆپلىگەن تەجرىبىلىك، نەچچە يىللارنى ئېگەردە ئولتۇرۇپ ئۆتكۈزگەن سەردارلار، ئەمرلەر ئۇتۇق قازىنىشنىڭ ئەڭ قۇلايلىق پەيتى مۇشۇ، دەپ ئابدۇرېھىم سۇلتاننى ئىشەندۈردى.

ئۇلارنىڭ ھېساۋىچە، ھازىر يېڭى خانغا ھۆكۈمەتتە قارارلىنىش ئۈچۈن، ۋاقىت تەلەپ قىلىناتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئابدۇلېتىپ خانغا

ھەم ھەربىي، ھەم پۇقرالىق ساھەلەرنى قايتا تەشكىل قىلىش لازىمدى. ئۇ يەر - بۇ يەردە مەھەللىۋى ئىسيانلار كۆتۈرۈلۈشى مۇمكىندى ۋە ئابدۇلپىتىپ خانغا بۇ توپىلاڭلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن، كۈچ تەلەپ قىلىناتتى.

«ئۆزۈمگە سادىق سەردارلارنىڭ پىكرىگە جەزمەن قۇلاق سېلىشىم كېرەك»، - دەپ ئويلىدى ئابدۇرېھىم يۇرۇشكە بىرنەچچە كۈن قالغاندا تۇرپان قەلئەسىگە ئۇلىنىپ ياتقان باغدا سەيلە قىلىۋېتىپ.

تۇرپانغا قارىغۇ چۈشۈۋاتاتتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان يوپۇرماقلىرى چېكىلمىگەن دەرەخلەرنىڭ ئۈچىغا كۆز تاشلىدى. پېتىۋاتقان قۇياشنىڭ ئوقيا كەبى قىزىل نۇرلىرى ياش ئالمىلار بىلەن ئۆرۈك يوپۇرماقلىرىدا جىلۋىلەنمەكتە.

تەبىئەتنىڭ بۇ مەنزىرىسىنى ئۇ دەررۇ يۇرۇشكە ئاتلىنىشتىن بېشارەت، دەپ جورىدى.

ئۇ قەلئەگە كىرىپ كەتمەكچى بولدى، ئەمما توساتتىن بۇنىڭدىن يىگىرمە بەش يىل مۇقەددەم ئەينى چاغلاردىكى تەخت ۋارىسى، جىيەنى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت بىلەن قەشقەردە سەيلە قىلغانلىقى يادىغا چۈشتى. شۇ چېتىم ئۇلار خۇدابەندى سۇلتانىنىڭ ئىسيانىغا قوللىنىدىغان قارشى چارىلەر ھەققىدە گەپلەشكەن. «مۇمكىن، شۇ يىلى خۇدابەندى نەق مۇشۇ يەردە، مۇشۇ باغدا سەيلە قىلغاندۇ»، - دەپ ئويلىدى ئابدۇرېھىم ۋە چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ، قەلئە دەرۋازىسى تەرەپكە ماڭدى...

ئاقسۇ يولىدىكى ئەڭ چوڭ شەھەر كۇچار ئىدى. ئابدۇرېھىم بۇ شەھەرنى ئىشغال قىلىشقا ۋاقتىنى ئۇلتۇرگۈسى كەلمىدى. ئۇ شەھەر ھاكىمى ئابدۇلھادىنىڭ قارشىلىق كۆرسەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئابدۇرېھىمنىڭ تۇنجى ئوغلىنىڭ ئابدۇلھادىنىڭ قولىدا تۇرۇۋاتقىنىغا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىرنەچچە يىل بولغان. ئابدۇلھادىنىڭ ھېيلە خالتىسىغا چۈشۈپ قالغان ئابدۇرېھىم سەككىز ياشلىق ئوغلى ئابدۇللانى ئابدۇلھادىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەنىدى.

لېكىن كۆچار ژالىسىنى چۈشىنىشكە بولاتتى. چۈنكى بالىنىڭ ئاتىلىقى سۈپىتىدە ئۇ شەھەر بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك بېرەتتى. ئابدۇللا كۆچاردا بولىدىكەن، دېمەك، ئۇنىڭ دادىسى شەھەرنى بېسۋېلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى.

ھېيلىگەر ئابدۇلھادىنىڭ ھېسابى توغرا ئىدى. ئۆز شەھىرىنى چەكسىز سۆيىدىغان ئابدۇلھادى يارکەنت بىلەن تۇرپان ئارىسىدىكى زىددىيەتكە ئارىلىشىشنى خالىمايتتى. ئۇ ھاياتىدىكى ئىككى مۇھىم مەسىلىنى يېشىشكە مەقسەتلىك ئىنتىلماقتا ئىدى.

بىرىنچى مەسىلە - زىددىيەتكە ئارىلاشماي، بىتەرەپ بولۇش، كۆچار پۇقرالىرىنى ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدىن ساقلاپ قېلىش.

ئىككىنچىسى - قىزلىرىنى ئوڭۇشلۇق، نەپ كېلىدىغان قىلىپ تۇرمۇشقا چىقىرىش. ئابدۇلھادىغا ئاللاھ - تەئالا كۆپ قىز پەرزەنت بەردى. بۇ قىزلارنىڭ ئانىلىرى باشقا بولسىمۇ، ئابدۇلھادى ئۇلارنى بەك ياخشى كۆرەتتى.

بۇ ئىككى مۇھىم مەسىلىنى كۆچار ژالىسى ئىمكانقەدەر بىر - بىرىگە ماسلاشتۇرۇپ ھەل قىلىشنى ئويلىدى. باشقىچە ئېيتقاندا، كۆچارنىڭ بىخەتەرلىكى بىلەن شەھەرنىڭ گۈللىنىشىگە ئۇ قىزلىرىنى ئۇتۇقلۇق ياتلىق قىلىش ئارقىلىق ئېرىشمەكچى بولدى.

ئابدۇلھادىنىڭ قولىدا تەربىيىلىنىۋاتقان ئابدۇرېھىمنىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇللا مانا شۇنداق «ئوڭۇشلۇق» كۈيئوغۇل ئىدى...

ئابدۇلھادى كۆچارنى بەك ياخشى كۆرەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ جىمى ئەجدادى مۇشۇ شەھەر بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرۇپ كەلگەن. بۇ

هەم هەربىي، هەم پۇقرالىق ساھەلەرنى قايتا تەشكىل قىلىش لازىمدى. ئۇ يەر - بۇ يەردە مەھەللىۋى ئىسيانلار كۆتۈرۈلۈشى مۇمكىندى ۋە ئابدۇلبىتىپ خانغا بۇ توپىلاڭلارنى باستۇرۇش ئۈچۈن، كۈچ تەلەپ قىلناتتى.

«ئۆزۈمگە سادىق سەردارلارنىڭ پىكرىگە جەزمەن قۇلاق سېلىشىم كېرەك»، - دەپ ئويلىدى ئابدۇرېھىم يۇرۇشكە بىرنەچچە كۈن قالغاندا تۇرپان قەلئەسىگە ئۇلىنىپ ياتقان باغدا سەيلە قىلۇاتىتى.

تۇرپانغا قاراڭغۇ چۈشۈۋاتاتتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان يوپۇرماقلىرى چېكىلمىگەن دەرەخلەرنىڭ ئۇچىغا كۆز تاشلىدى. پىتىۋاتقان قۇياشنىڭ ئوقيا كەبى قىزىل نۇرلىرى ياش ئالمىلار بىلەن ئۆرۈك يوپۇرماقلىرىدا جىلۋىلەنمەكتە.

تەبىئەتنىڭ بۇ مەنزىرىسىنى ئۇ دەررۇ يۇرۇشكە ئاتلىنىشتىن بېشارەت، دەپ جورىدى.

ئۇ قەلئەگە كىرىپ كەتمەكچى بولدى، ئەمما توساتتىن بۇنىڭدىن يىگىرمە بەش يىل مۇقەددەم ئەينى چاغلاردىكى تەخت ۋارىسى، جىيەنى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت بىلەن قەشقەردە سەيلە قىلغانلىقى يادىغا چۈشتى. شۇ قېتىم ئۇلار خۇدابەندى سۇلتاننىڭ ئىسيانىغا قوللىنىدىغان قارشى چارىلەر ھەققىدە گەپلەشكەن. «مۇمكىن، شۇ يىلى خۇدابەندى نەق مۇشۇ يەردە، مۇشۇ باغدا سەيلە قىلغاندۇ»، - دەپ ئويلىدى ئابدۇرېھىم ۋە چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ، قەلئە دەرۋازىسى تەرەپكە ماڭدى...

ئاقسۇ يولىدىكى ئەڭ چوڭ شەھەر كۇچار ئىدى. ئابدۇرېھىم بۇ شەھەرنى ئىشغال قىلىشقا ۋاقتىنى ئۆلتۇرگۈسى كەلمىدى. ئۇ شەھەر ھاكىمى ئابدۇلھادىنىڭ قارشىلىق كۆرسەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئابدۇرېھىمنىڭ تۇنجى ئوغلىنىڭ ئابدۇلھادىنىڭ قولىدا تۇرۇۋاتقىنىغا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىرنەچچە يىل بولغان. ئابدۇلھادىنىڭ ھېيلە، خالتىسىغا چۈشۈپ قالغان ئابدۇرېھىم سەككىز ياشلىق ئوغلى ئابدۇللانى ئابدۇلھادىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەنىدى.

لېكىن كۆچار ژالىسىنى چۈشىنىشكە بولاتتى. چۈنكى بالىنىڭ ئاتىلىقى سۈپىتىدە ئۇ شەھەر بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك بېرەتتى. ئابدۇلا كۆچاردا بولىدىكەن، دېمەك، ئۇنىڭ دادىسى شەھەرنى بېسىۋېلىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى.

ھېيلىگەر ئابدۇلھادىنىڭ ھېسابى توغرا ئىدى. ئۆز شەھىرىنى چەكسىز سۆيىدىغان ئابدۇلھادى يارکەنت بىلەن تۇرپان ئارىسىدىكى زىددىيەتكە ئارىلىشىشنى خالمايتتى. ئۇ ھاياتىدىكى ئىككى مۇھىم مەسىلىنى يېشىشكە مەقسەتلىك ئىنتىلماقتا ئىدى.

بىرىنچى مەسىلە - زىددىيەتكە ئارىلاشماي، بىتەرەپ بولۇش، كۆچار پۇقرالىرىنى ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدىن ساقلاپ قېلىش.

ئىككىنچىسى - قىزلىرىنى ئوڭۇشلۇق، نەپ كېلىدىغان قىلىپ تۇرمۇشقا چىقىرىش. ئابدۇلھادىغا ئاللاھ - تەئالا كۆپ قىز پەرزەنت بەردى. بۇ قىزلارنىڭ ئانىلىرى باشقا بولسىمۇ، ئابدۇلھادى ئۇلارنى بەك ياخشى كۆرەتتى.

بۇ ئىككى مۇھىم مەسىلىنى كۆچار ژالىسى ئىمكانقەدەر بىر - بىرىگە ماسلاشتۇرۇپ ھەل قىلىشنى ئويلىدى. باشقىچە ئېيتقاندا، كۆچارنىڭ بىخەتەرلىكى بىلەن شەھەرنىڭ گۈللىنىشىگە ئۇ قىزلىرىنى ئۇتۇقلۇق ياتلىق قىلىش ئارقىلىق ئېرىشمەكچى بولدى.

ئابدۇلھادىنىڭ قولىدا تەربىيىلىنىۋاتقان ئابدۇرېھىمنىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇلا مانا شۇنداق «ئوڭۇشلۇق» كۆيئوغۇل ئىدى...

ئابدۇلھادى كۆچارنى بەك ياخشى كۆرەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ جىمى ئەجدادى مۇشۇ شەھەر بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرۇپ كەلگەن. بۇ

سۇلاله هەتتا ئاقسۇ بىلەن قاراشەھەردىمۇ كەم بولاتتى.

ئابدۇلھادىنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ئارىسىدا چىگگىز خان ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىرى قوشۇنى تەركىبىدە، شۇنداقلا سودا كارۋانلىرىغا ھەمسەپە بولۇپ مەركىزىي ياۋروپا دالالىرى بىلەن خىتاي تۈزلەڭلىرىدە بولغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى.

ئابدۇلھادى كىچىك ئابدۇللا بىلەن كۆچار كوچىلىرىدا سەيلە قىلىشنى ياقتۇراتتى. ئادەتتە ئۇلار شام نامىزىدىن بۇرۇن كوچا ئارىلاتتى.

بىرنەچچە مۇھاپىزەتچىنىڭ ھەمراللىغىدا ئۇلار شەھەرنىڭ خىلۋەت كوچىلىرىدا ماڭاتتى. ئابدۇلھادى سەيلە داۋامىدا ئابدۇللاغا شەھەر تارىخى، مەملىكەت تارىخى ھەققىدە سۆزلەپ بېرەتتى. بۇ ھېكايىلەر ئارىسىغا ئۆز ئائىلىسى تارىخىنىمۇ قىستۇرۇپتەتتى.

ئابدۇللا بىلمىگە خۇشتار ۋە تىرىشچان بالا ئىدى. كۆچاردا تۇرغان بىرنەچچە يىل ئىچىدە ئۇ ئاتىلىقى بىلەن شۇ قەدەر ئىچەكىشىپ كەتتىكى، ئابدۇلھادىنى يېقىن قېرىندىشى، دەپ ھېسابلاشقا تەييار ئىدى.

گۆدەكلىكىگە قارىماي، خىرە بولسىمۇ مەلۇم دەرىجىدە ئۆزىنىڭ گۆرۈگە ئېلىنغانلىقىنى ھېس قىلاتتى.

ئەمما ئۇنىڭغا كۆچاردا تۇرۇش ياقاتتى. بۇ يەردە ئۇنىڭ بىلەن چوڭقۇر ھۆرمەت - ئېھتىرام ئىچرە مۇئامىلە قىلاتتى. ئابدۇلھادى بىلەن مۇلاقەتتە بولۇشقا ئامراقتى، چۈنكى ئابدۇلھادى ناھايىتى ياخشى ھېكايىۋەن ئىدى.

مانا ھازىرمۇ، ئەنئەنە بويىچە، مەزىنىڭ ئەزانىنى كۆتكەچ، شەھەر كوچىلىرىنى مەقسەتسىز ئايلىنىپ يۈرگەن ئىككى سۆھبەتداش بىر خارابلىقنىڭ يېنىدا توختىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بارماقلىرىغا چوڭ ئالماس ئۈزۈكلەر سېلىنغان قوللىرىنى ئارقىسىدا تۇتقان ئابدۇلھادى كوچىلار بىلەن ئۆيلەرگە نەزەر تاشلىدى.

ئۆرۈلۈپ، خارابلىققا ئايلانغان تاش تاملارنى كۆرسىتىپ:

ــ ياش دوستۇم، قانداق ئويلايسىز، بۇ نېمە؟ ــ بېشىدىكى گۈللۈك كۆچار دوپپىسىنى يېشىپ، گەجگىسىنى تاتلاپ تۇرۇپ سوردى ئۇ ئابدۇللادىن.

ئابدۇللا خارابلىققا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە چىقماقچى بولدى، ئەمما چىقالمىدى. دوسايغان ھالدا سۆز ئاچتى:

ــ مېنىڭچە، بۇ بىر ئۆينىڭ خارابلىرى بولسا كېرەك. ماكا بۇ يەر قىزىق ئەمەس. كېتەيلى!

ئۇ خىلۋەت كوچىنى بويلاپ ئۇششاق قەدەم تاشلاپ خارابلىكتىن يىراقلاشقاندا، ئۆزىگە تونۇش ۋەزمىن ئاۋازىنى ئاڭلىدى.

ــ ئالدىرىماڭ، ئۆتۈنىمەن! ئەگەر سىز مۇنۇ تاشلارنىڭ تارىخىنى ھازىر بىلىۋالمىسىڭىز، ھېچقاچان بىلەلمەيسىز.

ئابدۇللا تەئەججۈپ ئىچرە توختىدى. ئاتلىقنىڭ سۆزلىرى ئۇنى ئويلاندۇرۇپ قويدى. بىر دەقىقە كۆڭلىنى گۇمان باسقاندەك بولدى، ئەمما، شۇندىمۇ، ئاستا بۇرۇلۇپ، گەپ ــ سۆزسىز خارابلىققا قايتىپ كەلدى.

ــ بۇ تاشلار ئۇچ يۈز يىللىق تارىخقا ئىگە، ــ ھېكايىسىنى باشلىدى ئابدۇلھادى. ــ بۇ سىز ئويلىغاندەك ئۆيلەرنىڭ قالدۇقى ئەمەس. بۇ ــ شەھەر سېپىلى تاملىرىنىڭ قالدۇقلىرى. ئەينى چاغلاردا شەھەرنى قوغداپ تۇرغان ئۇشبۇ قۇدرەتلىك تام ھازىرقى تامدىن كەم ئەمەستى. شۇ يېراق ئۆتمۈشتە مېنىڭ ئەجدادلىرىمنىڭ بىرى تۇرپان ئۇيغۇر ئىدىقۇتلىغىنىڭ ھۆكۈمدارى باۋرچۇق ئارت تېكىنده خىزمەت قىلغان ئىكەن. قوشنا مەملىكەتلەرنىڭ كۆپلىگەن

هۇجۇمغا زەربە بېرىش ئۈچۈن، باۋرچۇق ئارت تېكىن دۇنيانى زىلزىلىگە كەلتۈرگەن چىڭگىز خانغا ئىتتىپاقلىشىش توغرىلىق تەكلىپ بىلەن ئادەملىرىنى ئەۋەتكەن. ئۇ يەنە دەرھال ئۆز دۆلىتى شەھەرلىرىنى قوغداشنى بۇيرۇغان. مېنىڭ ئەجدادىم ئەينە شۇ چاغدا كۈچارنى ئايلاندۇرۇپ، مۇشۇ تاملارنى تۇرغۇزۇشقا رەھبەرلىك قىلغان ئىكەن.

تەبىئىتىدىن تەسىراتقا تېز بېرىلىدىغان ئابدۇللاغا ئابدۇلھادىنىڭ سىرلىق ئاۋازى شۇ قەدەر تەسىر قىلدىكى، ئۇ گويا ئۆزىنى قۇرۇلۇش مەركىزىدە تۇرغاندەك ھېس قىلدى.

كۈچارنى قاپلاۋاتقان گۈگۈم ئابدۇلھادىنىڭ ھېكايىسىنى تېخىمۇ سېھرىلىك قىلىۋەتتى.

— تۈغلۇق ئىسمىلىك مېنىڭ ئاشۇ ئەجدادىم ياش ۋە جەسۇر بولغان.

ئابدۇلھادى ئابدۇللانىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى. بالىنىڭ كۆزلىرىدىن تاقەتسىزلىنىش ئالامەتلىرىنى بايقىغاچ ئۇ گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— قۇرۇلۇشقا جىمى شەھەر پۇقرالىرى جەلىپ قىلىنىپتۇ. ئەر كىشىلەر تام قويۇرغان، ئاياللار تاماق ئەتكەن. ئەينى چاغدا بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز ئىسلام دىنىنى تېخى قوبۇل قىلمىغانىدى. ئۇلار بۇتقا چوقۇناتتى. ياشانغان ئادەملەرمۇ چەتتە قالمىغان. ئۇلار بۇتخانىلارغا بېرىپ، كۈچار شەھىرىنىڭ خاتىرجەملىكى بىلەن تىنچلىقنى تىلەپ، ئىلتىجا قىلىشقان. بەزى مۆتىۋەرلەر ئىبادەتخانىلار تاملىرىغا بۇتنىڭ رەسىملىرى سىزغان.

— ھېلىقى بىز بارغان ئۆڭكۈرلەردىكىدەكما؟ شۇ ئۆڭكۈرلەرگىمۇ كۆپلىگەن ھەرخىل تەسۋىرلەر سىزىلغانغۇ؟

— ھە، ئەمما ئۇلار پەقەت سىزىلغان. ئۆڭكۈرلەردە بىزنىڭ

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

ھەرپلەر بىلەن ئانا تىلىمىزدا يېزىلغان ھەر تۈرلۈك قوليازمىلار ساقلانغان. سىز ئۆگكۈرلەرنىڭ پەقەت بىر قىسمىنىلا كۆردىڭىز. ئۇلار «مىڭ ئۆي ئۆگكۈرلىرى» دەپ ئاتىلىدۇ. بىز ئىككىمىز پەقەت قىزىل ئۆگكۈرنىلا زىيارەت قىلدۇق. كۆچار ئەتراپىدا تۇمشۇق، قۇمتۇر، قىرىشا، ئاچچىق - ئىلەك ئۆگكۈرلىرىمۇ بار.

— ئۇيغۇر يېزىقى؟ سىز ئۇيغۇر يېزىقىدا پۈتۈلگەن قوليازمىلار توغرىلىق دەۋاتامسىز؟

— ھە، بۇنداق قوليازمىلار ناھايىتى كۆپ...

ئابدۇلھادى جىمىپ قالدى - دە، چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ، تەئەججۇپ ئىچىدە قالغان مۇھاپىزەتچىلەرگە باقتى. ئابدۇلھادىنىڭ ھېكايىسى مۇھاپىزەتچىلەر ئۈچۈن يېڭىلىق ئىدى. ئاندىن ئۆزىگە زوقلىنىپ قاراپ تۇرغان ئابدۇللاغا كۆز تىكتى.

— ئەپسۇسكى، مونۇسكرىپتلارنىڭ نۇرغۇنى يوقاپ كەتكەن، ئەمما ئۆگكۈرلەردىكى تەسۋىرلەر ساقلىنىپ قالغان.

— بۇ ئۆگكۈرلەر پەقەت كۆچار ئەتراپىدىلا بارمۇ؟

— ياق، ئەلۋەتتە. تۈرپاندىن ئانچە يىراق ئەمەس يەردە كوچو، يار - خوتو، مۇرتۇك، سېڭىم، تۇيۇق ئوخشاش ئۆگكۈرلەر ساقلانغان. ئۇلاردىمۇ قوليازمىلار بولغان... قەشقەر، خوتەنلەردىمۇ ئۆگكۈرلەر بولغان...

ئۇ يەنە سۆكۈت ساقلىدى، ئاندىن خۇشكەيپىياتتا گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— شەھەر تېمىنى قوپۇرۇش ئىشى ئاخىرلىشاي دېگەندە، مېنىڭ ئەجدادىم ئىبادەتخانىلارنىڭ بىرىگە كىرىپ، بۇتقا چوقۇنماقچى بوپتۇ. ئۇ كۆپلىگەن كىشى - ئازادە، چوڭ ئىبادەتخانىغا بارماي، قوپىرىلىۋاتقان تامدىن ئانچە يىراق ئەمەس يەردىكى كىچىك

ئىبادەتخانىغا يول ئاپتۇ. ئۇ يېنىغا ھېچكىمنى ئەگەشتۈرمەي، يالغۇز مېڭىپتۇ. ئىبادەتخانىغا يېتىپ كەلگەندە، قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلاپتۇ.

ئابدۇلھادى، بەئەينى ناماز ۋاقتىنى ئېنىقلىماقچى بولغاندەك، ئەتراپىغا كۆز تاشلىدى. شام نامزىنىڭ باشلىنىدىغانلىقىغا بىرنەچچە مىنۇتلا قالغانلىقىنى مۆلچەرلەپ، ھېكايىسىنى تاماملاشقا ئالدىرىدى:

— بۇتخانىغا يېقىنلاشقان تۇغلۇق ئىشىكنىڭ قېيا ئوچۇق بولۇپ، ئىچىدە گىرىمسەن يېنىۋاتقان شام چىراغقا كۆزى چۈشىدۇ. تۇيۇقسىز چىقارماي، بۇتخانىغا، كىرگەن ئۇ خىرە شام يورۇقىدا ئىبادەتخانا تاملىرىغا رەسىم سىزىۋاتقان راھىبنى كۆرۈپ، ھەيران قالىدۇ. ئۇنىڭ قوللىرى كىچىك بولۇپ، ھەربىكەتلىرى يېنىك ئىكەن. تۇغلۇق ئۇنى بۇرۇتى خەت تارتمىغان بالا، دەپ ئويلايدۇ. ئىبادەتخانىغا بىرىنىڭ كىرگىنىنى سەزگەن راھىب كەينىگە بۇرۇلىدۇ ۋە تۇغلۇقنىڭ كۆز ئالدىدا ئاجايىپ گۈزەل قىز نامايان بولىدۇ...

ئابدۇلھادى يەنە سۆزلىمەكچى ئىدى، ئەمما كۇچارنىڭ جىمى مەسجىدلىرىدىن مەزىنىنىڭ ئەزانى ئاڭلاندى.

ھەممەيلەن يېقىن يەردىكى مەسجىدكە ئالدىرىدى ۋە ئۇنىڭغا يېقىنلاشقاندا، ھېكايىنىڭ ئاخىرىنى تەقەززا بولۇپ كۈتۈۋاتقان ئابدۇللاغا قاراپ سۆز ئاچتى ئابدۇلھادى:

— ئاردىن نۇرغۇن يىللار ئۆتتى. مېنىڭ ئەجدادلىرىمنىڭ ئۈچرىشىشىغا سەۋەبچى بولغان كونا شەھەر تاملىرى خارابلىققا ئايلاندى.

مەسجىد بوسۇغىسىغا يېتىپ كەلگەندە ئابدۇلھادى پەس ئاۋازدا دېدى:

— ئېنىق بىر ئائىلىگە مۇناسىۋەتلىك بۇنداق ۋاقىئەلەرنى

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شەھىرىمىزنىڭ ھەربىر پۇقراسى ئېيتىپ بېرەلەيدۇ.

5 - باب: ئاقسۇنى ئىككىنچى قېتىملىق قامال قىلىش

تۇرپان قوشۇنى كۇچارغا تاڭ سەھەردە يېقىنلاشتى. ئابدۇرېھىمنىڭ بۇ يەردە ۋاقىتنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈش نىيىتى يوق ئىدى. ئۇ ئابدۇلھادىنىڭ مېھماندوستلۇق قىلمايدىغانلىقىغا، شۇنداقلا قارشىلىقمۇ كۆرسەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

قوشۇننى يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەر بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن كۇچار سېپىلى تاملىرىغا بىرنەچچە ئادەمنى ئەۋەتكەن ئابدۇرېھىم ئابدۇلھادىغا ياش ئابدۇللا بىلەن پېشىن نامىزىدىن كېيىن شەھەر تېمىغا چىقىش بۇيرۇغىنى يەتكۈزۈشنى تاپىلىدى.

ئابدۇلھادى ئابدۇرېھىمنىڭ بۇيرۇغىنى دەلمۇدەل ئورۇنلىدى. ئۆزىنىڭ ھەرقانداق زىددىيەت، توقۇنۇشلارغا ئارىلاشقۇسى كەلمەيدىغانلىقىنى ئابدۇرېھىمنىڭ چۈشەنگەنلىكىگە ئۇ بەك خۇرسەن ئىدى.

ئۇ ئابدۇرېھىم ئەۋەتكەن لەشكەرلەرنى يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەر بىلەن تەمىنلىگەندىن كېيىن، مۇنارلىرى يىراقتىن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان شەھەرنىڭ مەركىزىي مەسجىدىدىن چىقىپ، مەزمۇت تام تۆپىسىگە كۆتۈرۈلدى. تام شۇنچىلىك كەڭ ئىدىكى، ئۇنىڭ ئۈستىدە ئۈچ ئاتلىق بىمالال قاتارلىشىپ ماڭالايتتى.

ئوغلىنى ساق - سالامەت، خۇشكەيپىياتا كۆرگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان خاتىرجەم بولدى. بۇ يەردە، بىر تەرەپتىن، ئابدۇللانى ھېچكىم رەنجىتمەيدىغانلىقىنى ئابدۇرېھىم بىلەتتى.

ئىككىنچى تەرەپتىن، ئوغلىنىڭ ئابدۇلھادىغا قاتتىق ئۆگىنىپ قېلىپ، ئاقىۋەتتە ئۆزى ئۈچۈن بىرەر كېلىشمەسلىكنىڭ سادىر

بولۇشى مۇمكىن ئىكەنلىكىدىن ئەنسىرەيتتى. چۈنكى ئابدۇلھادىدىن ھەر بالا، شۇ جۇملىدىن ئوغلىنى دادىسىغا قارشى قويۇش خەۋپىنى كۈتۈشكە بولاتتى.

بۇ خىل ئېغىر خىياللارنى كاللىسىدىن چىقىرىپ تاشلاپ، قوشۇننىڭ باي شەھىرىگە قاراپ مېڭىشنى بۇيرۇدى ئۇ.

ئېسىل كىيىم كىيگەن، ياخشى قوراللانغان مىڭ - مىڭ ئاتلىق لەشكەر ئىشەنچلىك ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى.

بۇ قېتىم ئابدۇرېھىم ئىمكانقەدەر كۆپ نەرسىلەرگە ئېرىشىشنى رېجىلىدى. ئۇنىڭ مەقسىتى ئاقسۇ ئىدى. ئۇنىڭ كۆپلىگەن ھەربىي باشلىقلىرى تاكى ئۇچتۇرپانغىچە ھېچبىر جىددىي قارشىلىق بولمايدۇ، دېيىشكەنىدى.

ئاتمىشتىن ئاشقىنىغا قارىماي، ئابدۇرېھىم ئېگەردە چەبدەس ئولتۇراتتى. ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۇ قوشۇندىن ئايرىلىپ، ئالغا ئات چاپتۇرۇپ كېتەتتى. مۇلازىملار بىلەن مۇھاپىزەتچىلەر ئاران يېتىشەتتى ئۇنىڭغا.

قەددى - قامىتى كېلىشكەن، ئاتتا تىك ئولتۇرغان ئابدۇرېھىم، ھەقىقەتەنمۇ، دۆلەت ھۆكۈمدارى بولۇشقا لايىق ئىدى. ئۇنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى، ماتانىتى، قەتئىيلىكى ھۆرمەتكە مۇناسىپتى.

يىگىرمە بەش يىل مابەينىدە ئۇ ياركەنتكە يۈرۈش قىلىپ، بىر چاغلاردا بوۋىسى سۇلتان سەئىد خان ئولتۇرغان تەختنى ئىگىلەش ئارزۇسىنى بىر دەقىقىمۇ يادىدىن چىقارمىدى.

تەقدىر ئابدۇرېھىمغا ئىلتىپات بىلەن كۈلۈپ باقتى. باي شەھىرىنىڭ ۋالىسى - ئاتاقلىق سەردار سۇبھان قۇلى بەگ ھاردۇق ئېلىپ، بىر كېچە قونۇش تەكلىپى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى.

ئابدۇرېھىم تەكلىپنى قوبۇل قىلدى. ئۇ سۇبھان قۇلى بەگكە

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئاساسىي قوشۇن بىلەن ئاقسۇنى ئىشغال قىلىشقا بارماي، چەمبەرچاس تەييار ھالەتتە مۇشۇ يەردە، بايدا قېلىشنى بۇيرۇدى.

قورقۇمسىز ۋە تەجرىبىلىك سۇبھان قۇلى بەگ ئابدۇرېھىمنىڭ بۇ قارارىغا خۇشال بولدى، چۈنكى ئۇ ۋەزىيەتنى ئەقىل تارازىسىدىن ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن ئادەم ئىدى.

ھازىر ئۇنىڭ بېشىدىن ئەگەر ئابدۇرېھىم ئۇتۇققا ئېرىشسە، ھەرقاچان ئۆزىنىڭ تۇرپانلىقلار تەرەپدارى بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئورۇنلىغانلىقىنى يادىغا سېلىپ قويىمەن، دېگەن خىيال ئۆتتى.

ئەگەر ئابدۇلېتىپ غەلىبە قازانسا، سۇبھان قۇلى بەگ بۇنىڭغا گۇمان كەلتۈرمەيتتى، ئۇنىڭ جاۋابى تەييار ئىدى: ئابدۇرېھىمنىڭ بۇيرۇقلىرىغا قارىماي، ئۇ، سۇبھان قۇلى بەگ، قوشۇن تارتىپ خانغا قارشى چىقمىدى، بەلكى ئۆز لەشكىرىنى شەھەردە قالدۇردى.

ئابدۇرېھىمنىڭ قوشۇنى كېچىنى بايدا ئۆتكۈزۈپ، بامداتتىن كېيىن ئاقسۇغا يول ئالدى.

شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان دەۋرىدە ئاقسۇنىڭ قامال قىلىنغانلىقى ئابدۇرېھىمنىڭ يادىدا ئىدى. بىرنەچچە يىل مۇقەددەم يۈز بەرگەن مەزكۇر ۋاقىئە نەتىجىسى دەھشەتلىك بولدى: مىڭلىغان ئادەم ئاچارچىلىقتىن قىرىلىپ كەتتى.

بۇنى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزگەن ئابدۇرېھىم ئاقسۇلۇقلار ھېلىقى پاجىئەنىڭ تەكرارلىنىشىدىن ئەنسىرەپ، شەھەرنى قامال قىلىشقا يول قويمايدۇ: ئۇلار يە دەررۇ جەڭگە كىرىدۇ ياكى شەھەر دەرۋازىسىنى ئېچىپ بېرىدۇ، دەپ تەخمىن قىلدى.

بۇنداق تەخمىنگە ئاساس بار ئىدى، چۈنكى ئابدۇرېھىمنىڭ قوشۇنى ئاقسۇ مۇداپىئەچىلىرىدىن بىرنەچچە ھەسسە ئارتۇقتى.

شۇنىڭغا باغلىق ئابدۇرېھىم يەربېشى كەنتىدە چېدىر تىكىپ، شەھەرنىڭ ئۆزىگە بېقىنىشى توغرىلىق تەلەپ بىلەن ئاقسۇغا چاپارمەن ئەۋەتىپ، ۋاقىت ئۆتكۈزدى.

كۆپ ئۆتمەي، ئاقسۇلۇقلارنىڭ بېرىلىدىغانلىقىغا ئۇ ئىشىنەتتى.

لېكىن ئابدۇلېتىپ خان ئەۋەتكەن يارەمنىڭ ئاقسۇغا تۆت كۈن ئىلگىرى يېتىپ كەلگەنلىكىدىن ئابدۇرېھىم بىخەۋەر ئىدى.

ئۇچتۇرپان لەشكىرىنىڭ باشلىقى يېتىپ كېلىشى بىلەنلا، دەرھال يىغىن ئېچىپ، كەلگۈسى ھەرىكەتلەر ھەققىدە بىلەن تونۇشتۇردى.

— ھەممىدىن ئاۋۋال، - دېدى ئاق ساقلى مەڭزىدىكى تارتۇقنى تولۇق يايالمىغان ياشانغان سەردار، - ئۆزىمىزنىڭ ئۇچتۇرپاندىن كەلگىنىنى مەخپىي تۇتۇشىمىز كېرەك. ئابدۇرېھىم سەيلىگە چىققانىدەك ھېس قىلسۇن ئۆزىنى.

ئۇ ئەتراپىدىكىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، شۇك بولۇپ قالدى. ئاندىن دېدى:

— رەقىپلىرىمىزدىن ھامان ئاز بولساقمۇ، ئۇمىدسىزلەنمەسلىكىمىز لازىم. يارىكەنتتىكى ئەينى ئەھۋالدىن ئۇچۇر بېرىشىڭلارنى تەكلىپ قىلىمەن.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن ھەممەيلەن ئاقسۇنىڭ توققۇز ياشلىق ۋالىسى سۇلتان ئەخمەتكە قارىدى.

بالا ناھايىتى جىددىي ئىدى. ھەر ھالدا، ئۇ مۇشۇنداق كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىشقا تىرىشتى.

بېشىنى ئاتىلىقىغا بۇراپ، ئۇنىڭغا سىڭارياڭ باققان ئۇ، ھېچكىمدىن يارەم تىلىمەي سۆز ئاچتى:

— ئالىي ھەزرەتلىرى ئابدۇلېتىپ خانغا ئابدۇرېھىم قوشۇنىنىڭ

سانى بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىزدىن كۆپ ئىكەنلىكى توغرىلىق خەۋەرنى يەتكۈزۈشىمىز كېرەك، ئەلۋەتتە. لېكىن يەرلىك ئاھالىنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش لازىممىكىن دەپ ئويلايمەن. شەخسەن مەن ئاقسۇ ئەترايىدىكى يېزا، كەنتلەردە نۇرغۇن قېتىم بولدۇم. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ خانىمزغا سادىقلىقىنى سەزدىم. شۇڭا قۇمبېشى، ئارال، ئاقيار ۋە باشقا يېزا، كەنتلەرگە ئادەملىرىمىزنى ئەۋەتىپ، تۇرپان قوشۇنىغا قارشىلىق كۆرسىتىش ئىشىنى ئۈيۈشتۈرۈش كېرەك.

يۈزلىرىنى قورۇق بېسىپ، ساقاللىرى ئاقارغان، ھاياتىدا تالاي نەرسىلەرنى كۆرگەن مۆتىۋەرلەر بالىنىڭ سۆزلىرىگە ھەيران قالدى. ئۇلار سۇلتان ئەخمەتنىڭ پىكرىگە تولۇق قوشۇلدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، باشلىرىنى لىڭشىتىشتى.

ۋاڭ - چۇڭ بېسىلغاندىن كېيىن، ئىسيانكار ئىسكەندەر سۇلتان ۋالىيلىق قىلغان زاماندىن بېرى ھېچ ئۆزگەرمىگەن بۇگلۇكلەرنىڭ بىرىدە ئولتۇرغان ئەمرلەرنىڭ بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ، تىترەك ئاۋازدا:

— بۇ تاملار يالقۇنلۇق، شانلىق نۇتۇقلارنى نۇرغۇن ئاڭلىغان. قازانغان غەلىبىلىرى بىلەن ئاقسۇنىڭ داڭقىنى چىقارغان بىزنىڭ ئەجدادلىرىمىز دائىم ئاددىي پۇقراغا تايىنىپ كەلگەن. شەھەر ۋە ئۇنىڭ ئەترايىدا ياشايدىغان ئادەملەر زېمىنىڭ - باغلار بىلەن ئۈزۈمزارلىقلارنىڭ - تەقدىرى دوغا قويۇلۇۋاتقاندا، چەتتە تۇرمايدۇ. ياش سۇلتان ئەخمەت ھەممەيلەننىڭ يۈرىكىدىكى گەپنى دېدى. يىغىلىپ، بىر مەزگىلدە جەڭگە كىرىش زۆرۈر!

كېچىسى قاراڭغۇدا ئاقسۇ ئەترايىدىكى يېزا، كەنتلەرگە مەخسۇس كىشىلەرنى ئەۋەتىش قارار قىلىندى.

ئابدۇرېھىم قوشۇنىغا توپ - توغرا ئۇچ كۈندىن كېيىن تۇن

يېرىمدا، ھۇجۇم قىلىش كېلىشىلدى...

* * *

ئاقسۇلۇقلار بىلەن شەھەر ئەتراپىدىكى يېزا، كەنتلەر پۇقرالىرى قەيسەرلىك بىلەن جەڭ قىلدى. لېكىن سان جەھەتتىن كۆپ بولغاچقا، ئۇرۇش تۈرپانلىقلار پايدىسىغا ھەل بولدى.

نۇرغۇن ئادەم چىقىمىغا ئۇچرىغىنىغا قارىماي، ئاقسۇلۇقلار ئۈيۇشقان ھالدا چېكىنمەكتە ئىدى.

شەھەرگە كىرەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئابدۇرېھىم ئاقسۇنى قورشىۋالدى. شەھەر قاتتىق قامال ئىچىدە قالدى.

كىچىك بولغىنىغا قارىماي، سۇلتان ئەخمەت شەھەر مۇداپىئەسىگە رەھبەرلىك قىلدى.

ھەممىدىن بۇرۇن، ئۇ شەھەر سېپىلىنىڭ ئەڭ مۇھىم جايلىرىغا ئوقياچىلارنى قويدى.

ئاندىن يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەرنى، شۇ جۈملىدىن مال سانىنى ئېنىقلاپ، ھېسابقا ئېلىشنى بۇيرۇدى.

ناھايەت، قوشۇمچە بىرنەچچە قۇدۇق قازدۇردى.

ئاچارچىلىقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلىدىغان ئاقسۇلۇقلار شەھەرنىڭ قامال قىلىنىشىنى جىددىي قوبۇل قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، قۇلاققا غەلىتە ئاڭلانسىمۇ، ھېچكىم ئابدۇرېھىمدىن قورقمىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ياش ئابدۇلېتىپ خانغا بولغان ئىشەنچى شۇ قەدەر يۇقىرى ئىدىكى، تاڭلا - ئەرتە ئۇ قوشۇن تارتىپ كېلىپ، تۈرپاننىڭ ئىسيانكار ۋالىسىنى ئاقسۇدىن قوغلايدىغانلىقىغا شەك كەلتۈرمەيتتى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرىيىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئابدۇلېتىپ خان، ھەقىقەتەنمۇ، ئاقسۇغا كەلدى. لېكىن شەھەر قامالغا ئېلىنىپ ئۈچ ئايدىن كېيىن. بۇ ئۈچ ئايدا شەھەر پۇقرالىرى ئاچارچىلىق، يوقىتىشلارنى باشتىن كەچۈردى.

لېكىن ئۇلار خان ئالىي ھەزرەتلىرى رەھبەرلىكىدىكى زور قوشۇننىڭ يېڭىئېرىق كەنتىنىڭ يېنىدا چېدىر تىكىپ تۇرغانلىقى ھەققىدە خەۋەرنى ئاڭلاپ، روھلانغانىدى.

ئۆيلەرنىڭ قېشىدىكى بەندىڭلەردە، كوچىلاردا سۆھبەت قۇرغان، دەرمانسىزلىقتىن ھالىدىن كېتەي دەپ قالغان ئادەملەر خۇشاللىقىنى يوشۇرالمايتتى:

ــ خان ئالىي ھەزرەتلىرى ئاقسۇنىڭ يېنىدىكى يېڭىئېرىققا يېتىپ كەپتۇ.

ــ دېمەك، بىزنىڭ ئازابلىرىمىز ئاز كۈندە تۈگەيدىكەن ـ دە!

ــ ئابدۇلېتىپ خان بىزنى غەم ـ قايغۇدا قويمايدۇ.

ــ ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، ئۇ ياش ۋە جەسۇر جان ئىكەن.

ــ ئۇ خوجىلارنىڭ مەسلىھەتىگە قۇلاق سالارمىش.

ــ خوجىلار قوشۇن تەركىبىدە كەلگەندۇ بەلكىم؟!

ئابدۇلېتىپ خاننىڭ ئاقسۇغا كەلگىنى توغرىلىق خەۋەر ئاددىي پۇقرادىن باشقا يەنە ئىككى ئادەمنى ھاياجانلاندۇردى.

ئۇلارنىڭ بىرىنچىسى ئابدۇلېتىپنىڭ جىيەنى كىچىك سۇلتان ئەخمەت ئىدى. دادىسىدىن بىر يېرىم ياشتا يېتىم قالغان ئۇ تۆمۈر سۇلتاندىن ئۆزىگە ئىشىنىش، شوخلۇق، نەپسانىيەت قاتارلىق خىسلەتلەرنى سىڭدۈرگەن ئىدى.

سۇلتان ئەخمەتمۇ باشقىلارغا ئوخشاش، ئابدۇلېتىپنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە، قەددى ـ قامىتىگە، ئالىيجانابلىقىغا زوقلىناتتى. شۇڭا

قامالغا مۇناسىپ تاقابىل تۇرالىغانلىقى ئۈچۈن، خانىمنىڭ ئۆزىنى ماختىشىنى خالايتتى.

ھەممىدىن كۆپ تەشۋىشتە قالغان ئىككىنچى ئادەم، تەبىئىيكى، ئابدۇرېھىم ئىدى. ئۇ ئابدۇلېتىپ خانىمنىڭ ئاقسۇغا يېتىپ كېلىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلىپمۇ باقمىغان. بىر سەردارنى ئەۋەتىدۇ، خالاس، دەپ ئويلىغانىدى ئابدۇرېھىم.

ئاقسۇغا ئابدۇلېتىپ خان بىلەن شادى خوجىنىڭمۇ كەلگىنى توغرىلىق خەۋەر ئابدۇرېھىمنى تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتۈردى.

يەرىشىدىكى قارارگاھىغا ئەمرلەر بىلەن ھەربىي باشلىقلارنى يىغقان ئابدۇرېھىم ئەسەبىيلەشكەن ھالدا تەكرارلاتتى:

— كۆپ بولسا ئىككى كۈندىن كېيىن ئابدۇلېتىپ خان بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ!

مەجلىس ئىشتىراكچىلىرى ئارىسىدا ۋاراڭ - چۇرۇڭ ئەۋج ئالدى.

ئۇلار جىم بولغاندىن كېيىن، ئابدۇرېھىم سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

— ئۇنىڭ يېنىدا شادى خوجىمۇ بارمىش!

— «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىما؟

— ئابدۇلېتىپ خان ئۇنى تىڭشايدىكەن تېخى!

— ئەمدى نېمە قىلىمىز؟ - سوردى ئەمرلەرنىڭ بىرى.

— يە ئۇلارغا بىرىنچى بولۇپ ھۇجۇم قىلىمزمۇ؟ شۇنداق قىلساق، ئۇلارنى كۆپەرەك زىيانغا ئۇچرىتىمىز، - تەكلىپ قىلدى ئىككىنچىسى.

ئابدۇرېھىم بىردىن جاۋاب بەرمىدى. ئۇ چوڭ چېدىر ئىچىدە ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى. بۇلۇڭ يېنىدا توختاپ، گويا ھەممىسى ئاڭلىسۇن دېگەندەك، قاتتىق ئاۋازدا دېدى:

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ ئابدۇلېتىپ خاننى ھەممە قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، چىرايلىق يىگىت دەپ تەرىپلىشىدۇ. ئادەملەر ئۇنىڭ بىر بېقىشىغا جېنىنى پىدا قىلىشقا تەييارمىش. ئاندىن يارىكەنت بىلەن قەشقەر لەشكىرىنىڭ سانى يوق. ئۇلار بىلەن ئۇرۇشۇش ئەقىلگە مۇۋاپىق ئەمەس.

بۇ سۆزلەرگە ھېچكىم ئېتىراز بىلدۈرەلمىدى. ئەمىرلەر باشلىرىنى ئەككەن ھالدا تۇراتتى. جىملىقنى يەنە ئابدۇرېھىمنىڭ مەيۈس ئاۋازى بۇزدى:

ـ ئابدۇلېتىپ قوشۇنى بىلەن توقۇنۇشماي، چېكىنىشنى بۇيرۇيمەن!

ئابدۇرېھىمنىڭ قوشۇنى قامالغا ئېلىنغان ئاقسۇنى تاشلاپ، بايغا قاراپ يول ئالدى. ناۋادا ئابدۇلېتىپ ھۇجۇم قىلسا، باي شەھىرىگە بېكىنىۋېلىپ، جەڭ قىلماقچى بولدى ئۇلار.

لېكىن ئۇلارنىڭ كۆڭلى غەش بولدى. باينىڭ ۋالىسى سۇبھان قۇلى بەگ بۇ قېتىم ئابدۇرېھىمنىڭ ئالدىغا چىقماق تۈگۈل، ھەتتا دەرۋازىنى ئېچىپ بەرمىدى.

روھسىزلانغان ئابدۇرېھىمنىڭ قوشۇنى باينى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، كۇچارغا يول ئالدى.

ھىيلىگەر ئابدۇلھادى، ئادەتتىكىدەك، ئابدۇللانى دوغا قويۇپ، بۇنىڭدىن بىرنەچچە ئاي مۇقەددەم قىلغان ئىشنى تەكرارلىدى. ئۇ مەردلىك بىلەن تۇرپانلىقلارنى يېمەكلىك ـ ئىچمەكلىكلەر بىلەن تەمىنلىدى، ئەمما قونۇپ قېلىپ، ئارام ئېلىشنى تەكلىپ قىلمىدى. ئۇ يېمەكلىك ـ ئىچمەكلىكلەرنى زور سېۋەتلەرگە سېلىپ، بىلەكتەك ئارقان ـ شوينىلارغا باغلاپ، سېپىل تاملىرىدىن تۆۋەن چۈشۈرۈپ بەردى.

ئاچچىق، پۇشايمان، ئەلەم ئىلىكىدە قالغان ئابدۇرېھىمغا قاراشەھەرگە قايتىپ كېلىشتىن باشقا چارە يوق ئىدى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇلېتىپ خان خانلىق نامىدىن چىدام - بەرداشلىغى ئۈچۈن ئاقسۇ پۇقرالىرىغا ئۆزىنىڭ مىننەتدارلىقىنى ئىزھار قىلىپ، قوشۇننى بايغا ئاتلاندۇردى.

ئۆزىنى شاد - شادىمان، قۇچاق يېيىپ قارشى ئالغان شەھەر ئەتراپىدىكى يېزا، كەنتلەر پۇقراسىنى خاتىرجەملەندۈرگەن ئابدۇلېتىپ خان سۇبھان قۇلى بەگ بىلەن جىيەنى سۇلتان ئەخمەتنى رىغبەتلەندۈرۈپ، يارکەنتكە قايتتى.

6 - باب: شادى خوجىنىڭ ۋاستىچىلىكى

ئابدۇرېھىم سۇلتان گاڭگىراپ قالدى. بىر تەرەپتىن، ئۇ ئاقسۇنى ئېگەللەۋېلىش مەقسىتىگە يېتەلمىگەن بولسىمۇ، ھامان تارىخىي ئۇيغۇرىستاننىڭ، يەنى كەڭتاشا تۇرپان، قۇمۇل، قاراشەھەر زېمىنىنىڭ ھۆكۈمدارى بولۇپ قىلىۋەردى. بۇ تەۋەلىك موغۇلىستاننىڭ بىر قىسمى بولۇپ، ئۇنى شانلىق ئەجدادى ساقلاپ قېلىشقا مۇيەسسەر بولغانىدى. ئۇنىڭ بوۋىسىنىڭ ئاكىسى مەنسۇر خان مەملىكەتنىڭ ئاخىرقى ھۆكۈمدارى بولغان.

ئىككىنچى تەرەپتىن، ئۇلۇغ سۇلتان سەئىد خاننىڭ ئاتا مىراس مۈلكى بولغان تارىخىي ئالتىشەھەر يارکەنت ھۆكۈمدارلىرىنىڭ قولىدا قېلىۋاتاتتى.

بىر قىسمىغا ئەمەس، بەلكى جىمى مەملىكەتكە ئىگىدارچىلىق قىلىش ئابدۇرېھىمنىڭ ئاساسلىق ئارزۇسى ئىدى.

كەيپىياتى يوق ھالدا تۇرپانغا قايتىپ كەلگەن ئابدۇرېھىم شۇندىمۇ روھىنى چۈشەرمىدى. لەشكەرلەر ئارىسىدا زور ئابرۇي -

ئىناۋەتكە، ئادەملەر ئارىسىدا يۇقىرى نوپۇزغا ئېگە ئابدۇلېتىپ، ئىمكانىيىتى بولۇپ تۇرۇپ، ئۆزىنى نېمىشقا قوغلىمىغانلىقى قاتتىق ئويلاندۇرماقتا ئىدى تۇرپان ۋالىسىنى.

ياش ئابدۇلېتىپ خانىمنىڭ بۇ قىلىقى ئۇنىڭ رەقىپلىرىنىلا ئەمەس، تەرەپدارلىرىنمۇ تەئەججۈپلەندۈردى. ھېچكىم چىش يېرىپ پاراڭ قىلمىغىنى بىلەن، خانىمنىڭ بۇ قارارى ئۆز ئارا سۆھبەتلەرنىڭ ماۋزۇسىغا ئايلانغانىدى.

ھېچكىم خانىنى جۈرئەتسىز ياكى قورقاق دەپ ئېيتالمايتتى. چۈنكى ئابدۇلېتىپ خانىمنىڭ راباتچىدىكى جەڭدە جەسۇرلۇق بىلەن ئۈرۈشقىنى ھەممىگە ئايانىدى.

ئابدۇلېتىپ قېرىنداشلار ئۆز ئارا بىر - بىرىنى ئۆلتۈرىدىغان بىمەنە ئۇرۇشلارغا خاتىمە بېرىش كېرەكلىكىنى، شۇڭا ئۇ قوشۇننى كۈچار سېپىلىنىڭ ئالدىدا توختىتىپ، مەلۇم شەرتلەر ئاساسىدا ئۆزىنىڭ ئۇنى كەچۈرۈۋېتىشكە تەييار ئىكەنلىكىدىن ئۈچۈر بەرگەنىدەك بولدى، دەپ پەرەز قىلىشتى كۆپچىلىك.

ئۆز نۆۋىتىدە ئابدۇرېھىم سۇلتان بىرنەچچە ئاي ئويلانغاندىن كېيىن، ئابدۇلېتىپنىڭ بۇ ئىشارىسىنى مۇناسىپ باھالاشنى قارار قىلدى.

ئۆزىنىڭ سادىق تەرەپدارلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تىنچلىق ھەققىدىكى تەكلىپ بىلەن ئابدۇلېتىپ خانىغا چاپارمەن ئەۋەتتى.

«قاراتاغلىق» خوجلارنىڭ خانىغا بولغان تەسىرىنى ھېسابقا ئالغان ئابدۇرېھىم سۇلتان شادى خوجىنىڭ ۋاستىچى خىزمىتىنى ئاتقۇرۇشنى تەكلىپ قىلدى...

مەكتۇپنى ئوقۇپ چىققان ئابدۇلېتىپ خان يېڭى ئاتلىقنىغا بۇرۇلدى - دە، ئويچان قىياپەتتە سۆز ئاچتى:

— شادی خوجىغا ئادەم ئەۋەتكىلار. ئۇنىڭغا ئېيتىڭلار: مەن ئۇنىڭغا تاپشۇرماقچى بولۇۋاتقان ئىشنى پەقەت خوجىلا ئەملگە ئاشۇرۇشى مۇمكىن.

ئابدۇلېتىپ تەختكە ئولتۇرغان كۈندىن ئېتىبارەن ئۇشبۇ خىزمەتنى ئاتقۇرۇۋاتقان يېڭى ئاتلىق بېشىنى ئەككەن قىياپەتتە كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقتى.

خانىنى باش ۋەزىر ۋە باخشى - كاتىپ بىلەن قالدۇرغان ئاتلىق ئوردىنىڭ مەرمەر پەلەمپەيلىرىدىن پەسكە چۈشۈپ، ساراي كاتىپلىرى ئولتۇرىدىغان چوڭ بۆلمىگە ماڭدى.

ئۇنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن كۆزەتكۈچىلەرچىلەر باشلىقى قەددىنى رۇسلاپ، تېز قەدەم تاشلاپ، ئاتلىققا يېقىنلاشتى. مەخسۇس ۋەزىپە ئاتقۇرىدىغان چاپارمەنلەرمۇ كۆزەتكۈچىلەر باشلىقىغا بېقىناتتى.

— مۆھتەرەم شادى خوجىغا دەررۇ چاپارمەن ئەۋەتىڭ. خان ئالىي ھەزرەتلىرى پېشىنغىچە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشى كېرەك.

ئوردىنىڭ كۆزەتكۈچىلەر باشلىقى گەپ قىلماي قولىنى كۆكسىگە قويدى - دە، ھەربىيلەرچە بۇرۇلۇپ، ئىشىك تەرەپكە قەدەم تاشلىدى.

ئابدۇلېتىپ خانىڭ ئاتلىقى ئۇنىڭ كەينىدىن خېلى قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئالدىرىماي مېڭىپ، كىچىك قوبۇلخانىغا قايتىپ كىردى.

گىلەم - پايانداڭلار سېلىنغان مەرمەر پەلەمپەيدىن كۆتۈرۈلگەندە، خىيالى شادى خوجىغا كەتتى ئاتلىقنىڭ. ئۇ ئاۋۋال «قاراتاغلىقلار» سەركىسى شادى غوجا ئابروي - ئىناۋەتنىڭ نەقەدەر يۇقىرى ئىكەنلىكى توغرىلىق ئويلىدى، ئاندىن ئۆزىنىڭ - شادى خوجىنىڭ سادىق مۇرتى ۋە سەپدىشى - مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ بۇ لاۋازىمغا

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ پېڭى تىرىسى
www.uyghurkitap.com

ئېگە بولۇشىدا نەق شادى خوجىنىڭ چوڭ رول ئوينىغانلىقىنى تەسەۋۋۇرىدىن يەنە بىر مەرتە ئۆتكۈزدى.

خاننىڭ ئاتىلىقى شادى غوجا ئابدۇغوپۇر ساغرىچىنىڭ ئىلگىرىمۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلارنى تەرغىب قىلىپ، ياش خانغا ئۇلارنىڭ تەلىماتىنى سىڭدۈرگەنلىكىگە ئىشەنچى كامىل بولغاچقا، ئۇنى خوتەنگە ۋالىي خىزمىتىگە ئەۋەتىۋېتىشكە تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى خاننىڭ يېڭى ئاتىلىقى.

هازىر مەرمەر پەلەمپەيلەر بىلەن كۆتۈرۈلۈۋېتىپ، ئۆزىنىڭ «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسى، شادى خوجىنىڭ نەۋرە ئاكىسى بىلەن ئىسىمداش ئىكەنلىكى هەققىدە ئويلىدى ئۇ.

خاننىڭ ئاتىلىقى كىچىك قوبۇلخانىنىڭ ئويما نەقىش سېلىنغان مەزمۇت ياغاچ ئىشىكىگە يېقىنلاشقاندا، نېمىشقىدۇر، شادى خوجىنىڭ ئەزان چاقىرىپ قويغان ئىسمى مۇهەممەت يەهيا ئىكەنلىكىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى...

كۆپ كېچىكمەي، شادى غوجا يېتىپ كەلدى ئوردىغا. ئۇ، ئادەتتىكىدەك، كىچىك قوبۇلخانىغا ئۆزىگە خاس ئىززەت - ئېتىبارلىق ۋە، شۇنىڭ بىلەن بىللە، كەمتەر قىياپەتتە كىرىپ كەلدى.

بىنەپشە رەڭلىك چەكمىنىنىڭ ئۈستىگە كىيىۋالغان توق كۆك پەشمىتى ئۆزىگە بەك ياراشقان. يۇمشاق ئۆتۈك بىلەن گىلەمدە تىۋىش چىقارماي كېتىپ بارغان بۇ ئادەمنىڭ هەربىر قەدىمىدە ئۆزىگە بولغان ئىشەنچ ۋە ئالىيجانابلىق ئەكس ئېتىلەتتى.

خىيالغا چۆمگەن ئابدۇلېتىپ خان ئولتۇرغان ئورۇندۇققا يېقىنلاشقان شادى غوجا، گەرچە قوبۇلخانىدا ئالىي لاۋازىملىق ئەمەلدارلار هاغدا بولسىمۇ، گويا هېچكىم يوقتەك، پەقەت ئابدۇلېتىپ خانغىلا باش

ئېگىپ، سۈكۈت ساقلاپ تۇردى.

ئابدۇلېتىپ خان شادى خوجىغا قانداقتۇر بىر گۈدەكلەرگ خاس قىزىقىش بىلەن قارىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭ بۇ بېقىشىدا شادى خوجىغا بولغان چوڭ ھۆرمەت ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

دادىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان بىلەن بوۋىسى III مۇھەممەت خانىنىڭ شادى خوجىغا زور ئېھتىرام بىلەن مۇناسىۋەت قىلغانلىقىنى ئابدۇلېتىپ بىلەتتى.

بىرنەچچە يىل قەشقەردە ياشىغان ئابدۇلېتىپ ئۆزىنىڭ سابىق ئاتىلىقى ئابدۇغوپۇر ساغرىچى بىلەن خۇسۇسەن «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى بىلەن قويۇق ئارىلىشىپ، كۆپ قېتىم مۇلاقەتتە بولغان. «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارلىرى بولغان ئۇلارنىڭ مەقسەتلىك ھالدا ھەر جۈمە نامازدىن كېيىن ئېيتقان گەپلىرىنى خان ئالىي ھەزرەتلىرى ھېلى ئۇنتۇمىدى.

ھازىر «قاراتاغلىق» خوجىلار تەلىماتى بىلەن ئەتراپلىق تونۇشۇپ چىققاندىن كېيىن، ئابدۇلېتىپ خان ئىسلامنىڭ بۇ سوپىلىق ئىككى ئېقىمنىڭ يۆنىلىشى ھەمدە ئىنچىكە تەرەپلىرىنىڭ پەرقىنى ئاجرىتىشقا باشلىدى.

ساپ دىنىي يۆنىلىشتە ئۇلاردا چوڭ پەرق يوق ئىدى.

ھاكىمىيەت مەسلىسىگە «قاراتاغلىقلار» ھۆرمەت بىلەن قارايتتى. ئۇلار ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى ھۆكۈمدارىنىڭ مەسلىھەتچىسى بولۇش بىلەنلا چەكلىنەتتى.

«ئاقتاغلىق» خوجىلار ئىسلامنى تۈرمۇشىنىڭ ھەرخىل ساھالىرىغا جارى قىلىش تەرەپدارلىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ ۋەز - خۇتبىلىرىدا دىنىي ئۇلىمالار زاھىرلىق ھۆكۈمدارلىرىدىنمۇ كەڭرەك ھۆكۈمگە ئېگە

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

بولۇشى كېرەك، دېگەن پىكىر پات - پات ئالغا سۈرۈلەتتى.

خېلى ئۇزاققا سوزۇلغان جىملىقنى كۈتكەن شادى غوجا نېمە توغرىلىق گەپ بولىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىشقا تىرىشتى. ئۆتكۈر زېھنىلىك غوجا ئۆزىگە خاس ئاشۇ خسلىتى تۈپەيلى خانىشنىڭ كەيپىياتىنى، مۇھاكىمە قىلىنىدىغان مەسىلىنى ياكى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇلىدىغان ۋەزىپىنى ۋە، ناھايەت، بۇ مۇنازىرىدىكى ئۆزىنىڭ رولىنى ئېنىقلاش ئىقتىدارىغا ئېگە ئىدى.

بۈگۈنكى مەسىلىنىڭ ناھايىتى جىددىي ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنى پەقەت ئۆزىنىڭلا ھەل قىلالايدىغانلىقىنى بىردىن مۆلچەرلىدى شادى غوجا.

گەپ ئۇنىڭ دەررۇ ئوردىغا تەكلىپ قىلىنغانلىقىدا ئەمەستى. گەپ كېچىك قوبۇلخانىدا ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان مۇھىتتا ئىدى.

قوبۇلخانىدىكى ھۆكۈمدار باشلىقتىن ئۆزگە ئالىي ئەمەلدارلار پەرىشان، ھەتتا گاڭگىراپ قالغانىدەك كۆرۈنەتتى.

ئۆزىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشكەنلىگىنى چۈشەندى شادى غوجا. ئۇ يەنە گەرچە، مۇنازىرە ماۋزۇسى ئۆزىدىن باشقا ھەممىگە ئايان بولسىمۇ، ئۇنىڭسىز بۇ مەسىلە ھەققىدە ھېلى ئېغىز ئېچىلمىغىنىنى چۈشەندى.

سۈكۈتنى ئابدۇلىتىپ خان بۇزدى. ئورنىدىن تۇرمايلا، ئۇ مەجلىس قاتناشچىلىرى بىلەن سالاملاشقاندەك، قولىنى كۆتۈرۈپ ئىشارە قىلدى - دە، سۆز ئاچتى:

— تۇرپانلىق ئابدۇرېھىم ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇپ، تىنچلىق كېلىشىم توغرىلىق تەكلىپ بېرىۋاتىدۇ. ئۇ، شۇنداقلا، تۇرپانغا ۋاستىچى سۈپىتىدە سىزنى، مۇھتەرەم غوجا، ئەۋەتىشنى ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ.

ئابدۇلبتىپ خان جىمىپ قالدى. قوبۇلخانىدا يەنە سۈكۈت ئورنىدى.

ئابدۇلبتىپ خان نارازى قىياپەتتە ئورنىدىن تۇرۇۋېدى، ئالىي ئەمەلدارلار دەررۇ باشلىرىنى ئەگدى.

پىشايۋاننىڭ كەڭ ئىشكى تەرەپ قەدەم تاشلىغان ئابدۇلبتىپ، قوبۇلخانىدىكىلەرنىڭ باشلىرىنى بۇراپ، ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى سەزدى.

— قېرىندىشىمىزنىڭ ئۇشبۇ تەكلىپى ئەقلگە مۇۋاپىق، دەپ ئويلايمەن. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭغا نىسبەتەن ھېچقانداق ئىمتىيازلار بېرەلمەيدىغانلىقىنىمۇ ئۇنىڭ قۇلاقلىرىغا قۇيۇش كېرەك، - دېدى ئابدۇلبتىپ خان.

ئۇ قوللىرىنى كۆكسىدە تۇتقان ھالدا ئەمەلدارلارغا بۇرۇلماي، پىشايۋان تەرەپكە قارىغان قىياپەتتە گېپىم تۈگىدى، ۋەسسالام دېگەندەك تۇراتتى.

شادى غوجا ئۆزىنىڭ سۆزلەش نۆۋىتى كەلگەنلىكىنى ھېس قىلدى. كىچىك قوبۇلخانىدىكى جىمى ئالىي ئەمەلدار، خۇسۇسەن ئابدۇلبتىپ خان ئۇنىڭ گېپىنى تەقەززا بولۇپ كۈتۈۋاتقانلىقىنى سەزدى غوجا.

— ئالىي ھەزرەتلىرى! - دېدى شادى غوجا. ئۇنىڭ تەلەپپۇز - ئاۋازىدىن ئەتىگەندىن بېرى ئوردا ئەھلىنى ئازابلاۋاتقان مۇئەممانىڭ بىر تەرەپ قىلىنغانلىقىنى، «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ ھازىر ئېيتىدىغان سۆزلىرىنى ھەممەيلەن خۇشاللىق ئىلكىدە قارشى ئالىدىغانلىقى ئايان بولدى قوبۇلخانىدا. - ئابدۇرېھىم سۇلتانىنىڭ نىيەتلىرى، ئەگەر ئۇلار سەممىي ھەم غەرەزسىز بولسا، مېنىڭ پىكرىم بىلەن، مۇھىمى، دۆلىتىمىز مەنپەئەتلىرى بىلەن ئوخشاش

www.uyghurkitap.com

ئىكەن. دۆلەت دېگىنىمىز - سىز. شۇڭا مەن دەررۇ تۇرپانغا ئاتلىنىشقا تەييار.

خەلقىمىز ئۇزاق ۋاقىت داۋامىدا تەشنالىق بىلەن كۈتكەن ئىدى بۇ بىتىم - كېلىشىمنى. يارکەنت بىلەن تۇرپاندا، قەشقەر بىلەن قاراشەھەردە، قۇمۇل بىلەن ئاقسۇدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ئۆز ئارا ئۇرۇش - تالاش، جاڭجاللاردىن چارچىدى. بۇنىڭغا خاتىمە بېرىدىغان ۋاقىت ئاللىبۇرۇن يەتتى. بۇ ۋەزىپىنى ئادا قىلىشنى ماڭا تاپشۇرۇۋاتقانلىغىڭىزدىن ئۆزۈمنى بەختلىك سېزىۋاتىمەن.

شادى غوجا بۇ سۆزلەرنى ئېيتىۋاتقاندا، ئابدۇلېتىپ خان ئاستا بۇرۇلدى. غوجا ئاخىرقى گەپلەرنى ئېغىزىدىن چىقارغاندا، ئالىي ھەزرەتلىرى «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىگە دىققەت بىلەن قاراۋاتاتتى.

«نەقەدەر ئاجايىپ گەپ قىلدىڭىز،- خىيالىدىن ئۆتكۈزدى ئابدۇلېتىپ خان،- نېمىشقا ئۆزىڭىز قېرىندىشىڭىز بىلەن دۇشمەنلىشىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىسىز؟ «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ سىزنىڭ نەۋرە ئاكىڭىز ئەمەسمۇ؟! نېمىشقا سىلەرنىڭ دادىلىرىڭلار -ئىسھاق غوجا بىلەن مۇھەممەت ئىمىن بوۋاڭلار - سوپىلارنىڭ مەشھۇر مۇتەپەككۇرى مەخدۇمى ئەزامنىڭ تەلىماتىنى بۆلۈپ تاشلىدى؟ نېمىشقا سىلەرنىڭ تەرەپدارلىرىڭلار - «قاراتاغلىقلار» - ئەمەلىيەتتە يارکەنت پۇقراسىنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدىڭلار؟ پەقەت سىلەرنىڭلا مىڭلىغان مۇرتىلىرىڭلار بارغۇ؟ مەملىكەت ئىچىدىكى تەرەپدارلىرىڭلار يۈز مىڭلاپ سانىلىدىغۇ؟! مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ قۇمۇل ھەم تۇرپاندا ياشىغۇچى مۇرتىلىرىنىڭ سانىمۇ تەخمىنەن شۇنچىلىك. لېكىن بولۇپمۇ ئۇلار قەشقەردە نۇرغۇن. سىز نېمىشقا بۇلارنى كۆرمەيۋاتىسىز ياكى كۆرگۈڭىز كەلمەيۋاتىدۇ؟!»

بۇ خىل ئويلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئابدۇلېتىپ، تامامەن باشقا پاراڭ قىلدى. ئۇنىڭ گەپلىرىدە مەلۇم دەرىجىدە ئىشارەت مەۋجۇتتى.

— سىزگە، مۆھتەرەم شادى غوجا، ئابدۇرېھىم سۇلتانغا بېرىپ تىنچلىق بىتىمنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىشنى ھۆكۈم قىلىمەن خەلقىمىزنىمۇ، دىنىمىزنىمۇ ھەرگىز بۆلۈشكە بولمايدۇ. ئەجدادلىرىمىز قۇدرەتلىك سۇلتان سەئىد خان بىلەن ئۇنىڭ ئاكىسى مەنسۇر خان دەۋرىدىكى ئىزگۈلۈك، خەير - ساخاۋەتنى بىز پەقەت ئۆز ئارا ئۇرۇش - توقۇنۇش، زىددىيەتلەرنى توختىتىش ۋە ئاجايىپ دىنىمىز ئىسلامغا چوڭقۇر ئېھتىرام بىلەن قاراش ئارقىلىقلا ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز.

* * *

قىرىق ئادەمدىن ئىبارەت ئىخچام ئاتلىق توپ ئەتىسىلا تۇرپانغا قاراپ يولغا چىقتى. كونا يول قەشقەر، ئاقسۇ، باي، كۇچار، كورلا ۋە قاراشەھەر ئارقىلىق ئۆتەتتى. بۇ يول كارۋان بىلەن سەپەر چەككەن جىمى كىشىگە مەلۇم ئىدى.

گەپ شۇنىڭدىكى، بەزىلەر بۇ يولدا پات - پات ماڭاتتى، بەزىلەر، ئەكسىچە، بەكمۇ ئاز ماڭاتتى. شادى غوجا ئىككىنچىسىگە ياتاتتى.

لېكىن شادى غوجا ھەمراھلىرىغا نىسبەتەن ئۇششۇق يولنىڭ ئەھمىيىتىنى ياخشىراق بىلەتتى. مەزكۇر يول پەقەت شەھەرلەرنىلا بىر - بىرىگە باغلىمايدۇ، بىر خەلقنىڭ ئىككى بۆلىگىنى باغلاپ تۇراتتى. بۇ خەلق تارىخ تەقەززاسى بىلەن شۇ قەدەر بۆلۈنگەن ئىدىكى، ھەتتا ئۆز نامىنى يوقىتىش گىردابىغا كېلىپ قالغانىدى.

شادى غوجا چۆلۈۋۈرنى بوش تۇتقان ھالدا پۇتلىرىنى ئۆزەڭگىگە

سىلىپ، قارا ئېتىنىڭ ئېگەرىدە ئولتۇرۇپ، ئادەتتىكىدەك مۇلاھىزىگە چۆكتى.

شادى خوجىنىڭ ھەمراھلىرى ئۇنىڭ بۇ ئادىتىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇنى تولا بىئارام قىلمايتتى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە غوجا توپ رەھبىرى ئىدى. تۇرپانغا يول تۇتقان ئۇشبۇ توپ ئىسيانكار ئابدۇرېھىم بىلەن ئۇچرىشىپ، مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا ئاتلانغانىدى.

شۇ ئەسنادا، ئوچۇقنى ئېيتقانىدا، شادى خوجىنىڭ بېشىغا چۈشەندۈرۈپ بولمايدىغان ئويلار كەلمەكتە ئىدى. قىزىقى، «قاراتاغلىقلار» سەركىسىنىڭ كاللىسىنى چرمىۋالغان بۇ ئويلار ئابدۇلېتىپ خان تۇنۇگۈن كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەن خىياللارغا ئوخشاپ كېتەتتى.

«ئۆز ئارا ئۇرۇش - تالاش نېمىشقا توختمايۋاتىدۇ؟ - ئويلىدى شادى غوجا. - نېمىشقا بىر - بىرىگە رازى بولۇپ، ھېچكىم مۇرەسسەگە كەلمەيۋاتىدۇ؟ خەلقىمىز ھۆكۈمدارلار نەپسانىيىتىدىن ئازاب چېكىۋېرەمدۇ؟»

شادى غوجا، سۆزسىز، ئۆزىنىڭ ئىمكانىيەت، ئىقتىدارىنى بىلەتتى، شۇڭا زىممىسىدىكى ۋەزىپىنى ئادا قىلىشقا تەييار ئىدى. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئەمدى باش كۆتۈرۈپ، ئىسيان قوزغىمايدىغانلىقىغا ھېچكىم كېپىللىك بېرەلمەيتتى. ئەمما دۆلەتتە بۇندىن كېيىن بەرقارارلىق ھۆكۈم سۈرۈپ، تىنچلىقنىڭ ئورنايدىغانلىقىغا شادى غوجا ئىشىنەتتى.

ھۆكۈمدارلارنىڭ ئۆز ئارا قارشىلىقى توغرىلىق مۇلاھىزە قىلىۋېتىپ، شادى غوجا باشقا، بۇنىڭدىنمۇ خەتەرلىك قارىمۇ - قارشىلىق ھەققىدە ئويلىماسلىققا تىرىشتى. بۇ خەتەرلىك قارىمۇ - قارشىلىق

ئۇنىڭ ئائىلىسىگە، شۇ جۇملىدىن ئۆزىگە تېگىشلىك ئىكەنلىكىنى قەلبىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە ئىقرار قىلسىمۇ، ئۇ ھەقتە ئويلىماسلىققا بەل باغلىدى.

ئۇشبۇ قارىمۇ - قاشىلىق ئاكا - ئۇكىلار ئارىسىدىكى ياكى سۇلالە ئىچىدىكى تەخت ئۇچۇن يۈز بېرىۋاتقان كۇرەشلەردىنمۇ دەھشەتلىكرەك ئىدى.

شادى غوجا جەلپ قىلىنغان قارىمۇ - قارشىلىق مۇتلەق باشقا ئىدى. ئائىلىلەر ئارىسىدىكى دۇشمەنلىك دىنىي ئىدىئولوگىيىدە تېخىمۇ كۇچىيىۋاتاتتى. چۇنكى شادى غوجا باشلىق «قاراتاغلىقلارنىڭ» كۆزقاراشلىرى بىلەن ئۇنىڭ نەۋرە ئاكىسى مۇھەممەت يۇسۇپنىڭ رەھبەرلىكىدىكى «ئاقتاغلىقلارنىڭ» ئىنتىلىشلىرى بىر - بىرىگە تامامەن زىت ئىدى.

ھازىرچە كەسكىن زىددىيەت مەۋجۇت بولسىمۇ، ئەمما، ئەمەلىيەتتە، مۇرەسسەسىز توقۇنۇش يۈز بېرىشى مۇمكىن.

مەزكۇر زىددىيەتلەر ئاساسەن مۇھەممەت يۇسۇپ بىلەن ئۇنىڭ تەرەپدارلىرىنىڭ زاھىرلىق ۋە دىنىي ھاكىمىيەت بىر ئادەمنىڭ قولىدا بولۇشى لازىم، دېگەن خاھىشىدىن كېلىپ چىقاتتى. شادى غوجا ۋە ئۇنىڭ مۇرىتلىرى بولسى - زە، ئۆزلىرىنى خانىنىڭ قۇدرەتلىك مەسلىھەتچىلىرى سۈپىتىدىلا تەسەۋۋۇر قىلاتتى.

تۇرپان يولىنىڭ بويىدىكى يېزا، كەنتلەر ئاھالىسى شادى خوجىنى چوڭ ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. ئاددىي پۇقرا ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ، غوجا ئۆتۈكىنىڭ قونچىسىغا، ئوڭ كېلىپ قالسا، پەشمىتىنىڭ ئېتىكىگە قول يەتكۈزۈشكە تىرىشاتتى.

شادى خوجىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ دادىسى ئىسھاق خوجىنىڭ ئابرۇي - ئىناۋىتى شۇ قەدەر ئۇستۇن ئىدىكى، كۆپلىگەن ئادەملەر

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۇنى دۆلەت ھۆكۈمدارى بىلەن باراۋەر كۆرەتتى.

شادى غوجا يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىدىكى ھۆكۈمدارلار بىلەن خوجىلار ئارىسىدا، ھەر ھالدا، خانلىق پايتەختىدە غايەت زور نوپۇزغا ئېگە «قاراتاغلىق» خوجىلار ئارىسىدا، ھېچبىر رىقابەتنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

لېكىن، ناۋادا، «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارلىرى-مۇرىتلىرى كۆپەيسە، بۇنداق رىقابەتنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقى تۇرغان گەپ، دەپ ئويلىدى شادى غوجا.

يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئۈچىنچى ھۆكۈمدارى ئابدۇكېرىم خان خوجىلارنى ياخشى كۆرمەيتتى.

شادى خوجىنىڭ ئاتىسى ئىسھاق خوجىنى نەق ئابدۇكېرىم خان مەملىكەتتىن سەمەرقەنتكە چىقىرىۋەتكەن ئەمەسمىدى؟! خوجىلار تەلىماتىنىڭ ئاممىباپلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇكېرىم خان مۇشۇ چارىنى قوللانغان.

ئابدۇكېرىم خان «قاراتاغلىق» ياكى «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارلىرىنىڭ - مۇرىتلىرىنىڭ كۆپىيىشى دۆلەتنىڭ مۇستەھكەملىكىگە دەخلى يەتكۈزىدۇ، دەپ تەخمىن قىلغان.

بەزى پائالىيەتچان خوجىلار: ئەگەر يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى ھۆكۈمدارلىرى ئۆزلىرىنىڭ نەسەبنامىسىنى، توغرىسى، شەجەرىسىنى بىۋاسىتە چىڭگىز خاندىن باشلىسا، خوجىلار مۇھەممەت پەيغەمبەر بىلەن ئۇنىڭ بىرىنچى تۆت تەقۋادار خەلىپىسىنى ئۆزلىرىنىڭ ئەجدادى دەپ ھېسابلايدىغانلىقى توغرىلىق گەپلەر شادى خوجىنىڭ قۇلىقىغا يەتكەن.

شادى غوجا ئابدۇكېرىم خاننىڭ دۆلەتنى ھېچكىمگە ئوخشىمايدىغان ئۇسۇلدا باشقۇرغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا

ياكى ئۇنىڭدىن كېيىن تەختتە ئولتۇرغان خانلارنىڭ ھېچقايسىسى دۆلەتكە ئابدۇكېرىم خانەدەك رەھبەرلىك قىلالمغانىدى.

ئابدۇكېرىم خاننىڭ دادىسى ئابدۇرېشىت خان خوجىلار بىلەن ئۇلارنىڭ تەلىماتىغا ھۆرمەت بىلەن مۇئامىلە قىلغان بولسا، ئابدۇكېرىم خان ئۇلاردىن يۈز ئۆرۈدى.

بىراق ئۇنىڭدىن كېيىنكى خانلار - ئابدۇكېرىم خاننىڭ ئىنىسى III مۇھەممەت خان، III مۇھەممەت خاننىڭ ئوغلى شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان، ئەمدىلىكتە شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خاننىڭ ئوغلى ئابدۇلېتىپ خان، ئەكسىچە، خوجىلار پائالىيىتىنى ھەرتەرەپلىمە قوللاپ، رىغبەتلەندۈرمەكتە ئىدى.

شادى غوجا مۇشۇ جاۋابكار ۋەزىپىنىڭ: ھۆكۈمدار سۇلالىنىڭ رىقابەتلىشىۋاتقان ئىككى توپنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرۇلغانلىقىغا پەخىرلەندى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، دادىسى بىلەن كىچىك دادىسى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئۇشبۇ قارىمۇ - قارشىلىقنىڭ ئىجابىي ھەل بولۇشى ناتايىن ئىدى...

ئابدۇرېھىم سۇلتان شادى خوجىنى قەلئەنىڭ، رېئايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، باۋرچۇق ئارت تېكىننىڭ قوبۇلخانىسىدا قوبۇل قىلدى. تۇرپان ئۇيغۇر ئىدىقۇتلىغىنىڭ مەشھۇر ھۆكۈمدارى ئۇلۇغ چىڭگىز خان ئەلچىلىرىنى نەق مۇشۇ يەردە قارشى ئالغان ئىدى. نەق مۇشۇ يەردە ئاۋۋال باۋرچۇق ئارت تېكىن، ئاندىن ئۇنىڭ ئوغلى قۇسمائىن مۇھىم دۆلەتلىك قارارلارنى قوبۇل قىلغانىدى، نەق مۇشۇ يەردىن ئۇلار يۈرۈشلەرگە ئاتلانغانىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان شادى خوجىنى ئەتتەي مۇشۇ يەردە كۈتۈۋالدى. ئۇنىڭ پەرزى، ياق، ئۇنىڭ قەتئىي ئىشەنچى بويىچە

www.uyghurkitap.com

ئەقىل - پاراسەتلىك شادى غوجا ئابدۇرېھىمنىڭ تۇرپانغىلا ئەمەس، بەلكى جىمى مەملىكەتكە ھۆكۈمدارلىق قىلىش ھوقۇقىغا ئېگە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۇ.

ئەمما سۇلھى تۇزۇش تەشەببۇسكارى مەۋجۇت چەكتىن ئاشال-مايدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى.

شۇنىڭغا باغلىق شادى غوجا زور خانىنىڭ بوسۇغىسىنى ئاتلى-شىغىلا، ئابدۇرېھىم سۇلتان كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا:

— بىزنىڭ ئىلتىجالىرىمىز ئۇلۇغ ئاللاھ - تەئالانىڭ قۇلىقىغا يېتىپ، ۋاستىچى سۈپىتىدە قەدىمىي تۇرپانغا ئۆزىڭىز قەدەم تەشرىپ قىلدىڭىز، مۇھتەرەم شادى غوجا، - دېدى.

ئابدۇرېھىم بىلەن سۆزلەشكەندە ھوشيار بولۇش كېرەك ئىكەنلىكىنى دەررۇ كاللىسىدىن ئۆتكۈزگەن شادى غوجا بېشىنى سەل ئەككەندەك قىلدى - دە، دەرھال قەددىنى رۇسلاپ، ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ئابدۇرېھىمغا قادىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ پەقەت بىرلا كىشىنى دۆلەت باشلىقى دەپ ھېسابلايدىغانلىقىنى نامايان قىلغان ئىدى ئابدۇرېھىمغا.

— جانابىي ۋالىي! ئالىي ھەزرەتلىرى ئابدۇلېتىپ خان ماڭا بەكمۇ نازۇك ۋەزىپىنى يۈكلىدى. لېكىن مەن سىز بىلەن ئۇچرىشىپ، گۈزەل مەملىكتىمىزنىڭ ئەڭ تەسىرلىك، مېنىڭ كۆز - قارىشىمچە، ئىككى ئادىمنىڭ مەۋقەسىنى يېقىنلاشتۇرۇش بەختىگە ئېرىشكەنلىكىمدىن تولىمۇ خۇرسەن.

شادى غوجا تەشۋىشىنى سىرتقا چىقارماسقا تىرىشىپ، خاتىرجەم - تەمكىن سۆزلىدى. لېكىن تەجرىبىلىك ئابدۇرېھىم مۇشۇ دەقىقىلەردە شادى خوجىغا ئاسان ئەمەسلىكىنى دەرھال چۈشەندى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان شادى خوجىنىڭ تۇرپانغا قىلغان بۇ زىيارىتى

ئارقىلىق ئابدۇلبىتىپ خانغا «قاراتاغلىقلار» تەسىرىنى كۆچەيتىپ «ئاقتاغلىقلار» رولىنى ئاجىزلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنىدىغانلىقىنمۇ ئېنىق هېس قىلدى. «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ قۇمۇل ۋە ئۇنىڭ شەرقىدىكى ناهىيىلەر بىلەن شەھەرلەردە زور نوپۇزغا ئىگە ئىدى.

قۇمۇل شەھىرىنىڭ شەرقىدە ئىستىقامەت قىلىدىغان، بۇتقا چوقۇنىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام دىنىغا ئۆتۈشىدە نەق مۇھەممەت يۈسۈپ بىباها خىزمەت قىلغانىدى. ئۇ ساناقلىق مۇرىتلىرىنىڭ هەمرالىغىدا، خەۋپ - خەتەردىن قورقماي، ۋەز ئېيتىش ئارقىلىق ئىسلامنى تەرغىب قىلىپ، شۆهرەت قازانغان.

شادى خوجىنىڭ دۆلەتتىكى «ئەڭ تەسىرلىك ئىككى ئادەم» توغرىلىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئابدۇرېهىم سۇلتان ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرەپ قويدى.

بۇ كۈلۈمسىرەش ئابدۇرېهىم سۇلتاننىڭ قەلبىدە تولۇپ - تاشقان ئەلەم، غەم - قايغۇنىڭ ئىپادىسى ئىدى. چۈنكى ئابدۇرېهىم بىرنەرسىنى ئېنىق بىلەتتى: مەملىكەتتىكى ئەڭ تەسىرلىك ئادەملەر، ئەمەلىيەتتە، ئابدۇلبىتىپ خانمۇ، ئۆزى، ئابدۇرېهىممۇ ئەمەس، بەلكى ئالدىدا تۇرغان «قاراتاغلىقلار» سەركىسى - شادى خوجا ئىسمى بىلەن مەلۇم مۇھەممەت يەهيا بىلەن ئۇنىڭ نەۋرە ئاكىسى - «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ ئىدى. مۇھەممەت يۈسۈپ هازىر، مۇنداق ئېيتقاندا، مەۋجۇت تۈزۈم، شارائىتقا قارشى مەۋقەدە ئىدى.

— مەن هەممە نەرسىنىڭ ئىلگىرىكىدەك قىلىۋېرىشىنى خالىغان بولاتتىم. مېنىڭ نەۋرە جىيەنىم تۇرپان، قۇمۇل، قاراشەھەرلەر مەلۇم دەرىجىدە مۇستەقىللىقنى ساقلاپ قېلىشى كېرەكلىكىگە كېلىشىشى شەرت. مەنسۇر خان دەۋرىدىن تارتىپ شۇنداق بولغان، هازىرمۇ

ۋە كېلەچەكتىمۇ شۇنداق بولۇشى لازىم، - دېدى ئابدۇرېھىم سۇلتان ۋە ئىشارە ئارقىلىق تامنىڭ يېنىغا قويۇلغان تەختكە ئولتۇرۇشنى تەكلىپ قىلدى شادى خوجىغا.

شادى غوجا تەخت تەرەپكە ئالدىرىماي، سالماقلىق قەدەم تاشلىدى. ئۇنىڭ ئاددىي، كەمتەر قارامتۇ - كۆڭ چەكمىنى بىلەن شۇ تۇستىكى سەللىسى ئابدۇرېھىمنىڭ ئېسىل، ھەشەمەتلىك كىيىمىدىن كەسكىن پەرقلىنىپ تۇراتتى.

زەر يىپلاردا تىكىلىپ، ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن چەكمىنىڭ ئۇستىگە ئارتىلغان پەشمەت ئاتمىش ياشتىن ھالقىغىنىغا قارىماي، قەددى پۈكۈلمىگەن ئابدۇرېھىمغا سەل يوغانداك بىلىنەتتى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۇلۇغۋار ۋە ۋەزمىن كۆرۈنەتتى. «ھەر ھالدا، سىرتتىن قارىغاندا، ئۇ ھۆكۈمدار بولۇشقا لايىقتەك كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىدۇ»، - دېگەن پىكىرگە بىر دەقىقە بېرىلدى شادى غوجا.

7 - باب: ئابدۇرېھىم سۇلتان قول قوشتۇرۇپ ئولتۇرمىدى

ئورنىغان تىنچلىقتىن پايدىلانغان ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزىگە تەۋە زېمىنىدا ھۆكۈمىنى مۇستەھكەملەشكە تىرىشتى. ئۇ بېرىلىش ھەققىدە ئويلاپمۇ قويمايتتى، چۈنكى مول تەجرىبىگە ئىگە ئۇ ئەۋرىشىم سىياسەتچى سۈپىتىدە ھېچقاچان نائۇمىد بولمىغان ئىدى.

ھەرقانداق ۋاقىئە سادىر بولۇپ، ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپ كېتىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ئۇ ياخشى چۈشىنەتتى. ئۇشبۇ ئۆزگىرىشلەر ئۆزى ھايات چاغىدا يۈز بەرمىسىمۇ مەيلى، بۇ ئۆزگىرىشلەر ئوغۇللىرىنىڭ ھاياتىدا ئورۇن ئېلىشىغا قەلبىدە رازى ئىدى ئابدۇرېھىم سۇلتان...

ئابدۇلېتىپ خان ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئىشەندۇرۇشلىرىگە گەپ - سۆزسىز قۇلاق سالىدىغان شۇ قەدەر ساددا ئەمەستى. شۇنداىمۇ

ئۇ شادى خوجىنىڭ ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ سۇلھىگە كېلىشكەنلىكى
ھەققىدىكى بايانىنى تىڭشىدى ۋە نەپسانىيەتلىك تۇرپان ۋالىسىنى
ئىغۋا، پىتنە - پاساتلارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشقا دەۋەت قىلىدىغان
يولغا قەدەم باسماسلىققا تىرىشتى.

— ئابدۇرېھىم سۇلتان ۋەدىسىدە تۇرىدۇ، دەپ ئويلامسىز
مۇھتەرەم غوجا؟ - دېدى ئابدۇلېتىپ خان شادى غوجا سۆزىنى
تۇگىتىپ، بېشىنى ئەككەن ھالدا بىرنەچچە چامدام كەينىگە
شوخشىغاندا.

ئۇ شادى خوجىغا دىققەت بىلەن قارىدى ۋە پەس ئاۋازدا
قوشۇمچە قىلدى:

— توغرىسى، ۋەدىسىدە تۇرۇشنى خالىمىسچۇ؟

ئابدۇرېھىم سۇلتان بەربات بولۇشتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئۆزگە
يولى بولمىغاچقا، سۇلھى قىلىشقا مەجبۇر بولغانلىقىنى ئاللىبۇرۇن
چۈشەنگەن ئىدى شادى غوجا.

بىراق، ھەتتا، بۇنىڭ ئەكسىچە مۇھىم ئەھمىيەتلىك شادى خوجىنى
بىلمەيتتى. مۇھىمى، ئابدۇلېتىپ خان ئۇلۇغ ھۆكۈمدار سۈپىتىدە ئۆز
دۈشمەنلىرىنىڭ ھالاك بولۇشىغا يول قويمىدى. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ
ئابدۇلېتىپنىڭ، ئۇنىڭ دادىسى ۋە ئاكىسىنىڭ، قېرىنداش بولۇشىغا
قارىماي، دۈشمىنى ئىكەنلىكى شۈبھىسىز ئىدى.

باشقىچە ئېيتقاندا، نەق ئابدۇلېتىپ خان ئابدۇرېھىم سۇلتانىنى
قۇتۇلدۇرۇپ قالدى. ئابدۇلېتىپ خان تۇرپاننىڭ ئىسيانكار ۋالىسىنى
قوغلاپ، كۆكۈم - تالقىنىنى چىقىرىپ ئۇيغۇتقۇرۇش بۇيرۇغىنى
بەرمىدى، ئۇنىڭ سۇلھى ھەققىدىكى تەكلىپىنى رەت قىلمىدى.

لېكىن دۆلەتنىڭ ئالىي مەنپەئەتلىرى، پۇقرالار تىنچلىقى،
ئابدۇكېرىمنىڭ تەقدىرى ئابدۇلېتىپ خاننى بۇ يولغا ماڭغۇزمىدى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئەمدىلىكتە، ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆز زېمىنىغا ئىگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىنى ساقلاپ قالغاندا، سۈلھى ئەھدە قىلىنىپ بولغاندا، ئابدۇلېتىپ خاننى قايغۇلۇق پىكىرلەر چىرمىۋالدى.

ئابدۇلېتىپ خان قەلبىنىڭ ئاستىن - ئۈستۈن بولۇۋاتقانلىقىدىن شادى غوجا بىخەۋەر ئىدى. لېكىن ئابدۇلېتىپنىڭلا ئەمەس، ئۇنىڭ دادىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ ۋە، مەلۇم دەرىجىدە، بوۋىسىنىڭ يېقىن مەسلىھەتچىسى بولغان شادى غوجا پاراسەت بىلەن ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ شۇ تاپتا نېمە ئويلاۋاتقانلىقىنى توغرا تەخمىن قىلماقتا ئىدى.

ـ ئالىي ھەزرەتلىرى، بىرنەچچە يىل داۋامىدا تۇرپان تەرەپتىن خەۋپ - خەتەر تۇغۇلمايدۇ،- سەل كۈلۈمسىرىگەن شادى غوجا گېپىنى داۋاملاشتۇردى.

ـ ئەمما بۇ تىنچلىقنىڭ ئۇزاققا سوزۇلىدىغانلىقىغا ھېچكىم كېپىللىك بېرەلمەيدۇ. ئارقىمۇ - ئارقا مەغلۇبىيەتلەرگە ئۇچراپ، ھېچنېمىگە قارىماي، ۋەزىيەتنى ئۆزگەرتىشكە تىرىشىۋاتقان ئادەمنىڭ قانداق قارارغا كېلىشىنىڭ ھەمدە نېمىگە قادىر ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ.

ـ سىز ئابدۇرېھىمدا ئازراق بولسىمۇ ئىمكانىيەت بار دەپ ھېسابلامسىز؟

ـ مەن ئۆزۈمنىڭ ئەرزىمەس پىكرىمنى ئېيتتىم، خالاس،- دېدى شادى غوجا ئېگىلىپ. - ئېھتىمال، مېنىڭ سۆزلىرىم قۇلاققا خۇش ياقمايدىغاندۇ، ئەمما بۇ گەپلەرنى قىلىشىم كېرەكتى، چۈنكى، كۈچ - قۇدرىتىمنىڭ يېتىشىچە، گۈزەل دۆلىتىمىز بىلەن سىزنىڭ ھاكىمىيىتىڭىزنىڭ گۈللەپ، ياشنىشىغا ئازراق بولسىمۇ تۆھپەمنى قوشاي، دېگەن نىيەتتىمەن.

— ياق، ياق! داۋاملاشتۇرۇڭ! - ئالدىراپ سۆز قوشتى ئابدۇلپتاخان.

شادى غوجا گەپلىرىنىڭ ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىلغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىنى قولغا ئالماقچى بولدى، ئەمما بۇنىگدىن ھېچنېمە چىقمىدى.

شۇندىمۇ ئۇ بارماقلىرى بىلەن ئىگنىنى تۇتقان ھالدا ھارغىن ئاۋازدا پىچىرلىدى:

— بىرلىكنى قولغا كەلتۈرەلەيمەن، دەپ ئويلىغانىدىم. ئۆز ئا توقۇنۇشلارنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى، مەملىكتىمىزنىڭ ئىلگەركى قۇدرىتىنى تىكلەيمىز، دەپ پەرەز قىلغانىدىم. ئەجەبا، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى خام خىيالمىدۇ؟!

شادى غوجا جىم. ئۇ ئېيتىدىغان گېپى تۈگەپ قالغاچقا سۈكۈت ساقلاۋاتقىنى يوق. ياق، ئەكسىچە، ئۇ خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئېتىراز بىلدۈرۈشىمۇ مۇمكىنىدى. ھە، ئاساسلىق ئېتىراز بىلدۈرۈشى مۇمكىنىدى. ئۇ مەملىكەتنىڭ قۇدرىتىنى تىكلەش ئۈچۈن قەتئىيلىك دادىللىق، قاتتىقلىق، ھەتتا شەپقەتسىزلىك لازىم دېيىشى مۇمكىنىدى.

خەلقنىڭ تەقدىرىنى ئويلىماي، ھاكىمىيەتكە، ھۆكۈمدارلىققا ئىنتىلغانلارغا نىسبەتەن مانا شۇنداق قىلىش كېرەك!

ئەمما شادى غوجا بۇ گەپلەرنى ئابدۇرېھىمغا نىسبەتەن ئېيتالمايتتى. چۈنكى ئابدۇرېھىم سابىق خانلار - ھازىرقى ھۆكۈمدار ئابدۇلپتاپ خانىنىڭ بوۋىسى III مۇھەممەت خان ياكى III مۇھەممەت خانىنىڭ ئاكىسى ھۆكۈمدار ئابدۇكېرىم خانغا ئوخشاش ئابدۇرېشىت خانىنىڭ ئوغلى، سۇلتان سەئىد خانىنىڭ نەۋرىسى ئىدى.

شادى خوجىنىڭ پىكرىچە، ئابدۇرېھىم سۇلتان تەختكە ئولتۇرۇشتا تولۇق ھەقلىق ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

لېكىن ئاللاھنىڭ بۇيرۇشى بىلەن ھەممە نەرسە بۈگۈنكىدەك بولدى. بۇ ئەھۋال بىلەن ھېسابلىشىش كېرەك. شۇ ئەسنادا شادى غوجا: ئەگەر تەختتە ئابدۇرېھىمدەك تىرىشقاق ئادەم ئولتۇرغان بولسا، ئېھتىمال، دۆلەتنى بىرلەشتۈرۈشكە بولاتتى. مەيلى ھەتتا شەپقەتسىزلىك بىلەن، - دېگەن ئويلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

ئۆزىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب ئالالمىغان ئابدۇلېتىپ خان ئابدۇرېھىم سۇلتان مەسىلىسىنى بىرنەچچە يىلغا بولسىمۇ كېيىنگە قالدۇردى. ئۇشبۇ سوئاللارنىڭ جاۋابىنى بولسى - زە، ئۇنىڭ ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيتتى...

* * *

ھەقىقەتەنمۇ، ئابدۇرېھىم سۇلتان بىرنەچچە يىل مابەينىدە، ئۆزىنىڭ خالىس ستراتېگىيەسىگە ۋە ھەققانىي ۋەزىيەتنى ھېسابقا ئېلىپ، پەقەت ئىگىلىك مەسىلىلىرى بىلەنلا، گەرچە ئۇلار ئۇنىڭ نەپسانىيەتلىك دەۋالىرىغا ماس كەلمىسىمۇ، شۇغۇللاندى.

خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن، ئۇ تۇرپان ئويمانلىقىنىڭ سۇغىرىش مەسىلىسىگە جىددىي كۆڭۈل بولدى.

قەدىمىي كارىزلار دىققەت بىلەن تەكشۈرۈلدى. يارامسىزلىرىنىڭ ئورنىغا ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن يېڭى كارىزلارنى بەرپا قىلىش بويىچە ئىش باشلاندى. يەر ئاستى سۈيىنى پايدىلىنىشنى مۇكەممەل ئۆزلەشتۈرگەن تۇرپانلىق ئۇيغۇرلار ئابدۇرېھىم سۇلتان دەۋرىدە ئەجدادلىرى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن ئىشنى قايتا جانلاندۇردى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە دېھقانلار بىلەن ھۈنەرۋەنلەرنىڭ مەھسۇلاتلىرى قەشقەر، يارکەنت، خوتەنلەردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، مەملىكەتنىڭ سىرتىغىمۇ چىقىرىلدى. بۇ جەھەتلەردىكى ئابدۇرېھىم

سۇلتاننىڭ خىزمىتى بىباھا ئىدى. شۇڭا ئۇ، ۋاقىت ئۆتۈشى بىلەن، خانلىق تەختىگە ئولتۇرۇش نىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش توغرىلىق مۇلاھىزىلەرگە بېرىلىشكە باشلىدى.

بۇ خىل ئۆزگىرىشلەرگە ئەڭ ئاۋۋال ھېيلىگەر ئابدۇلھادى ئىنكاس بىلدۈردى. تېخىچە ئابدۇرېھىمنىڭ تۇنجى ئوغلى ئابدۇللانى قالقان قىلىپ، بالىنىڭ ئاتىلىقى رولىنى بېجىرىۋاتقان ئۇ دەرھال تۈرپانغا كۇچارنىڭ ئىناۋەتلىك ئادەملىرىدىن تەشكىل قىلىنغان چوڭ توپنى ئەۋەتتى.

كارۋان ئاق ساقال - مۆتىۋەرلەر، كاتتا سودىگەرلەر، سازەندە - مەددادھالاردىن تەركىب تېپىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىرمۇ ھەربىي يوقتى. ئابدۇلھادى ئەتتەي شۇنداق قىلدى. ئابدۇلھادى بۇ ھەربىكتى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ تېچلىقېرۇەرلىگىنى، ياركەنت بىلەن زىددىيەتلىشىشنى خاھلىمايدىغانلىقىنى تەكتلىمەكچى بولدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئۆزىنىڭ ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن يېقىنلىشىشقا تەييار ئىكەنلىكىدىن بېشارەت بەرگەندەك، كارۋان بىلەن ھەرخىل سوۋغىلارنى، توغرىسى، سىلىق ئەۋەتتى.

كۇچارنىڭ نوپۇزلۇق ئاق ساقال مۆتىۋەرلىرى بىلەن كاتتا سودىگەرلىرى تۈرپان قەلئەسى قوبۇل قىلىش خانىسىنىڭ بوسۇغىسىنى ئاتلىشى بىلەنلا، تەختنى ئەسلىتىدىغان زور كرېسلودا مەغرۇر ئولتۇرغان ئابدۇرېھىم سۆز ئاچتى:

ــ ئاراڭلاردا ئوغلۇمنى كۆرمەيۋاتىمەنغۇ!

كۇچارلىق مېھمانلار باشلىرىنى ئېگىپ، شۇك تۇرماقتا ئىدى. گويا مەڭگۈگە سوزۇلغاندەك بىلىنگەن قىسقا دەقىقىدىن كېيىن، توپ ئالدىغا ئاق ساقال چىقىپ، خاتىرجەم كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىشقا تىرىشىپ دېدى:

ئۇيغۇر كتاب تۈرپىكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ مۆھتەرەم تەقسىر! كۇچار ۋالىسى ئابدۇلھادى جانابلىرى ۋاقتىنى ياش ئابدۇللاغا بېغىشلاش بىلەن بەند. ئوغلىڭىز ئۆزىنى كۇچاردا بەك ياخشى ھېس قىلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ يەردە يوق بولۇشىنىڭ سەۋەبى بىرلا ـ ئۇ ئۆزى كۇچاردا قېلىشنى خاھلىدى.

ئاق ساقال گېپىنى ئۈزۈپ، ئابدۇرېھىمغا باقتى. تۇرپان ۋالىسىنىڭ بارغانسېرى دەرغەزەپ بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراش قوشۇمچە قىلدى:

ـ لېكىن ئوغلىڭىز سىزگە مەكتۇپ ئەۋەتتى.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن ئېسىل كىيىملىك بىر كۇچارلىق ئالغا چىقتى. ئۇ ئاق ساقالدىن خېلىلا ياش بولۇپ، سودا ـ تىجارەتكە مايىللىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئۇ ئىگىلىكنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك راۋاجلىنىشى تۈپەيلى سودا ـ تىجارىتىنى ئوخشىۋالغان ھەمدە ياش ئابدۇللا بىلەن قويۇق مۇلاقەتتە بولۇپ يۈرگەن يىگىتلەرنىڭ بىرى بولسا كېرەك.

مەكتۇپ سېلىنغان لېپاپىنى ئۇ ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئادەملىرىنىڭ بىرىگە ئۇزاتتى. ئاۋۇ كۆندىن ئىشلەنگەن قۇتىنى ئاچتى.

ئابدۇرېھىم مەكتۇپ تۇتقان كىشىگە سۈرلۈك قىياپەتتە قارىۋېدى، جىملىققا چۆمگەن چوڭ خانىدىكىلەر تۆۋەندىكىلەرنى ئاڭلىدى:

«بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم!

ناھايىتى ھۆرمەتلىك تۇرپان، قۇمۇل، قاراشەھەرلەر ۋالىسى، ئالىيجاناب ئابدۇرېھىم سۇلتان دادا، سىزگە ئۆزۈمنىڭ سەمىمىي پەرزەنتلىك مۇھەببىتىمنى بىلدۈرىمەن. مېنىڭ شانلىق كۇچار شەھىرىدە تۇرۇۋاتقىنىمغا بىرنەچچە يىل بولدى. مۇشۇ يىللار مابەينىدە ھېچبىر ناقولايلىقلارنى ھېس قىلمىدىم. مېنىڭ ئەتراپىمدىكىلەر، خۇسۇسەن ئالىي ـ جاناپ ئابدۇلھادى ماڭا زور

ئېھتىرام بىلەن مۇناسىۋەت قىلىدۇ.

سىزنىڭ ئارزۇلىرىڭىزنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنى ئۇلۇغ ئاللاھتىن سورايمەن. مېنىڭدىن ئەنسىرىمىشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمەن. سىزگە مۇرۇۋۋەت تىلەپ، ئوغلىڭىز ئابدۇللا».

ئارىلىقتا ھۆكۈم سۈرگەن سوۋكۇناتنى ئابدۇرېھىم سۇلتان بۇزدى. ئۇ ئورنىدىن تۇردى. ۋالىنىڭ غەزىپى سەل قايتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە، گەرچە ئابدۇرېھىمنىڭ قىيابېتى سۇرلۇك، قەددى - قامىتى كېلىشكەن ۋە مەغرۇر بولسىمۇ، يېشىنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقىنىڭ گۇۋاھچىسى بولدى ھەممەيلەن. ئۇنىڭ چېھرىسىدە بىر دەقىقە ھارغىنلىق ئالامەتلىرى پەيدا بولۇپ، دەررۇ ژۇتكەنلىگىمۇ ئاۋۇلارنىڭ دىققەت مەركىزىدىن سىرت قالمىدى.

كۇچارلىق ئاق ساقالنىڭ يېنىغا كەلگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان، قانداقتۇر سۈنئىي ھالدا، مېھمانلارنى غەزالىنىشقا تەكلىپ قىلغان ئىشارىنى بىلدۈرگەندەك، ئوڭ قولىنى كۆتۈردى:

ــ ئابدۇلھادىنىڭ ماڭا ياخشى كۆرۈنگۈسى كېلىۋاتىدۇ. ئۇ مەقسىتىگە يەتتى! تۇرپانغا خۇش كەپسىزلەر! ئەما يادىڭلاردا تۇتۇڭلاركى، - بۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ، ئۇ كۇچارلىقلارنىڭ ھەربىرىگە دىققەت بىلەن قاراپ چىقتى، - ھۆرمەت دېگەن ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە باقماي، داۋاملىق بولۇشى كېرەك!

قوبۇلخاندىكى كۇچارلىقلار ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىردىنلا چۈشەندى. چۈنكى ئابدۇلھادى تۇرپان بىلەن ياركەنت توقۇنۇشىدا بىرنەچچە قېتىم كۆزقارىشىنى، مەۋقەسىنى ئۆزگەرتكەن ئىدى. شۇندىمۇ ئابدۇرېھىمنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئۆزلىرىگە قارىتىلىپ ئېيتىلغان سۆز، دەپ چۈشەندى مېھمانلار.

ئۇيغۇر كتاب توربىتى
www.uyghurkitap.com

8 - باب: ھۇجۇم

تۇرپاندىن چىققان غايەت زور كارۋان ئاقسۇغا يېقىنلاشتى. كارۋان ئاساسەن قازاق خانى ئېسىم خانىنىڭ ئادەملىرىدىن ئىبارەت ئىدى.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل مۇقەددەم ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ قىزى پاشا خانۇم ئېسىم خانغا ياتلىق قىلىنىپ، ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزى بولسا - زە، ئېسىم خانىنىڭ جىيەنىگە ئۆيلىنىپ، قوش تۇي داغدۇغىلىق ئۆتكەندىن كېيىن، بۇنداق كارۋانلار تۇرپاندىن سىغاناققا داۋاملىق قاتناپ تۇرىدىغان بولغان.

تۇغقانچىلىق رىشتىلىرى بىلەن مۇستەھكەملەنگەن ئىتتىپاقلىشىش مۇناسىۋەتلىرى ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى تەختىگە ئولتۇرۇش مەقسىتىگە ئېرىشىشىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلماقتا ئىدى.

ئابدۇرېشىت خانىنىڭ مەيلى ئاخىرقى، ئون ئىككىنچى ئوغلى بولسىمۇ تەكتىلەش كېرەككى، ھامان ئوغلى، دېمەك، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى ئىككى ھۆكۈمدارنىڭ - ئابدۇكېرىم خان بىلەن III مۇھەممەت خانىنىڭ ئىنىسى، ئېسىم خانىنىڭ قېينىتىسى، ئۆز ئارا توقۇنۇشلارغا خاتىمە بېرىپ، مەملىكەتنى بىرلەشتۈرگەن، تۇرپان - قۇمۇل - قاراشەھەر زېمىنىنىڭ ھۆكۈمدارى بولغان ئابدۇرېھىم سۇلتان ئونلىغان يىللار مابەينىدە پەقەت مۇشۇ مەقسەتكە يېتىشكە ئىنتىلىۋاتاتتى.

كارۋان تۇرپاندىن چىقىشىغا، ئابدۇرېھىم ئۇنى ئاقسۇغىچە ئۇزىتىپ، دەررۇ قايتىش توغرىلىق بۇيرۇق بەردى نۆكەرلىرىگە. ئابدۇلېتىپنىڭ ئىجازىتىسىز ئاقسۇدىن نېرى ئۆتۈشكە ئونىڭ ھوقۇقى يوقتى.

كارۋان ئاقسۇغا يېقىنلاشتى. بۇ شەھەرنىڭ ۋالىسى ياش سۇلتان

ئەخمەت ئابدۇرېھىم سۇلتان مېھمانلىرىنىڭ قەدەم تەشرىپىدىن خەۋەردار ئىدى. شۇڭا ناۋادا ئۇلار شەھەرگە كىرمەكچى بولسا، مېھماندوستلۇق بىلەن قۇچاق يېيىپ قارشى ئېلىشقا تەييارىدى. ئۇ كارۋان سارايلارنى ھازىرلاش، كاتتا سودىگەرلەر بىلەن مۇلازىملار ئارام ئالىدىغان جايلارنى رەتلەش توغرىلىق بۇيرۇقنى بېرىپ بولغاندا، ئۇنىڭ يېنىغا كارۋاننىڭ ئالدىغا ئەۋەتىلگەن توپ باشلىقى بۆسۈپ دېگۈدەك كىرىپ كەلدى.

ــ تەقسىر! ــ ئۇنىڭ قولىنى مەيدىسىگە ئالغان ئېگىز بويلۇق يىگىت ئېگىلىپ سۆز ئاچتى. ــ ماڭا ھازىر تۇرپاندىن چىققان كارۋاننىڭ بۇلاڭ ــ تالاڭ قىلىنغانلىقى توغرىلىق خەۋەر كەلدى. كارۋانىي ئۇزىتىپ كېلىۋاتقان كۆپ كىشى قازا بولغان.

ــ ئېسىم خانىنىڭ ئادەملىرىگە ھۇجۇم قىلىشقا كىم جۇرئەت قىلدى؟

سۇلتان ئەخمەتنىڭ ئاۋازىدا تەشۋىش ئالامەتلىرى سېزىلەتتى. ئۇ ئاقسۇ قەلئەسىنىڭ چوڭ خانىسىدا ئەسەبىيلەشكەن ھالدا ئۇ ياقتىن ــ بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى. بېشىنى ئېگىپ تۇرغان ئېگىز بويلۇق يىگىتنىڭ ئالدىدا توختاپ، ئۇ يەنە پەس ئاۋازدا تەكرارلىدى:

ــ ئۇلۇغ ئېسىم خانىنىڭ ئادەملىرىگە ھۇجۇم قىلىشقا كىم جۇرئەت قىلدى؟

گەرچە، سۇلتان ئەخمەت ئالدىدا بېشىنى ئېگىپ تىك تۇرغان ئېگىز بويلۇق يىگىتكە قادىلىپ قاراپ بۇ گەپلەرنى ئېيتىۋاتقان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بۇ سوئال يالغۇز ئۇنىڭغىلا قارىتالمىغانىدى. ئۇشبۇ سوئال ھەممىگە: دۆلەت باشلىقى ئابدۇلېتىپ خاندىن تارتىپ ئاقسۇنىڭ ۋالىسى بولغان ئۆزىگىمۇ قارىتىلغانىدى.

ئېسىنگىرەپ قالغان سۇلتان ئەخمەت بىرنەچچە دەقىقىدىن

كېيىن ئەسلىگە يانغانىدەك بولدى - دە، دېرىزىنىڭ يېنىغا كەلدى. دېرىزىدىن سىرتقا نەزەر تاشلاۋېتىپ ئۇ گويا تاشتەك قېتىپ تۇرغان ئېگىز بويلۇق يىگىتنى تامامەن يادىدىن چىقىرىۋەتكەنىدەك ئىدى.

«بۇنى كىم قىلدى؟ - مۇلاھىزە قىلماقتا ئىدى سۇلتان ئەخمەت. - بۇگۈنكى كۈندە ئېسىم خان - تەۋەنىڭ قۇدرەتلىك ھۆكۈمدارى. قازاق خانلىقى بىپايان زېمىنغا ئېگە، كۆچلۈك، ياخشى ئۆگىتىلگەن قوشۇنى بار. ئۇلارنىڭ بىرلىكى مۇستەھكەم. بۇنىڭدا، سۆزسىز، ئېسىم خاننىڭ تۆھپىسى بىباھا. ئەمدىلىكتە مانا كىمدۇر بىرى بۇ قۇدرەتلىك خانغا تەئەللۇق كارۋانغا ھۇجۇم قىپتۇ. ئېسىم خاننىڭ قېينىتىسى، تۇرپاننىڭ ۋالىسى، ئابدۇلېتىپ خاندىن يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى تەختىنى تالىشىۋاتقان ئابدۇرېھىم سۇلتان باشقۇرۇۋاتقان تۇرپاندىن چىققان كارۋانىنى بۇلاپ - تالاپ، ھۇجۇم قىلغان كىم؟ كارۋاننىڭ ئۇجۇقتۇرۇلۇشى چوڭ بالايىئاپەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن؟»

سۇلتان ئەخمەت بۇرۇلۇپ، ئېگىز بويلۇق يىگىتكە بۇيرۇدى:

— بۇ رەزىللىكنى قىلغانلارنىڭ ئىزى سوۋۇماي تۇرغاندا ئۇلارنى ئىزدەپ تېپىڭلار. ئەگەر بولمسا، ئۇلارنىڭ بىرى تىرىك ئېلىپ كېلىنسۇن! كارۋاننىڭ بەك چوڭ ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ كۆزىتىلگەنلىكىنى ھېسابقا ئالساق، دېمەك، ھۇجۇم قىلغانلارنىڭ سانى خېلى كۆپ بولغان. شۇڭا مېنىڭ شەخسىي ئۇلانمنى ۋاقتلىق قارمىغىزغا ئېلىپ، جىنايەتچىلەرنى تېز تېپىشنى بۇيرۇيمەن. مېنىڭ ئۇلانمنى ئۆزىڭىز باشقۇرىسىز!

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان ئېگىز بويلۇق يىگىتنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى. ئۇ سۇلتان ئەخمەتكە ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولدى، بىراق جۇرئىتى قىلالمىدى. يىگىت ئۆزىدىن يېشى ھەم ئۇنۋانى چوڭ ھەربىي باشلىقلارنىڭ بار ئىكەنلىكى ھەققىدە سۆز قىلماقچى

ئىدى، ئەمما ئابدۇلبىتىپ خانىنىڭ جىيەنى بولغان ئاقسۇ ۋالىسى گەپ قايتۇرالمىدى.

ئېگىز بويلۇق يىگىت چوڭ خانىدىن چىققاندا، سۇلتان ئەخمەت تېخىچە دېرىزە ئالدىدا تۇرۇپ، سىرتقا باقماي، ئەجدادى يۇنۇس خان دەۋرىدىكى قورالىلار ئېسىقلىق تامغا قادىلىپ قارىدى. ھە، ئەينى چاغلاردا ئاقسۇ موغۇلستان دۆلىتىنىڭ پايتەختى ئىدى.

«كىچىك دادام ئابدۇلبىتىپ خان بىلەن قوشقا بوۋامنىڭ ئىنىسى ئابدۇكېرىم سۇلتانىنىڭ ئۆز ئارا مۇناسىۋىتىنىڭ، سىلىق ئېيتقانىدا، جىددىيلىكىنى، قازاق خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى ئېسىم خانىنىڭ ئابدۇرېھىم سۇلتانغا كۆيئوغۇل ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالساق، كارۋاننىڭ ئۇجۇقتۇرۇلۇشى مېنىڭ قېرىنداشلىرىمنىڭ ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ چىگىچلىشىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

بۇ مەملىكەت زور خەۋپ ئىچىدە قالىدۇ دېگەن سۆز. مەن خان ئالىي ھەزرەتلىرىگە سادىق ئادەم سۈپىتىدە بۇنىڭ كىمگە پايدا ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيمەن.

ئابدۇلبىتىپ خان توقۇنۇشنى توختىتىشقا كېلىشتى، ئابدۇرېھىم بولسى - زە، سۇلھى قىلىش تەكلىپىنى بەردى. بۇنىڭدىن بىزنىڭ گۈزەل مەملىكىتىمىز زىيان تارتمىدى، ئەكسىچە، گۈللەپ، ياشنىدى، راۋاجلاندى!

ھازىر جىمى شەھەرلىرىمىز بىلەن يېزا، كەنتلىرىمىزنى مال، بۇيۇم - مەھسۇلاتلار بىلەن تەمىنلەش ئۇچۇن قەشقەردىن قۇمۇلغىچە يۈزلىگەن كارۋانلار قاتنىماقتا. ئۇلار ھېچبىر خىيىم - خەتەرسىز مەنزىلگە يېتىۋاتىدۇ. بۇگۇن - زە ھەتتا يېقىنلىشىشقا بولمايدىغان كارۋان ئۇجۇقتۇرۇلدى».

مۇشۇلارنى مۇلاھىزە قىلىۋاتقان سۇلتان ئەخمەت تامغا ئېسىلغان

قوراللارنى يەنە بىر مەرتە كۆزدىن كەچۈردى. ئۇ ئەمدى ئۆز ئەجدادلىرىنىڭ نەسەبنامىسى - شەجەرىسى ھەققىدە ئويلاشقا باشلىدى.

ئەڭ ئاۋۋال ئۇ يەتتىنچى ئەجدادى - بوۋىسى يۇنۇس خاننى خيالىغا كەلتۈردى. ئۇ موغۇلستاننىڭ قۇدرەتلىك ھۆكۈمدارى بولغان. يۇنۇس خان يەنە ئىككى مەشھۇر ئەربابنىڭ - ئىككى قۇدرەتلىك دۆلەت ھۆكۈمدارلىرىنىڭ بوۋىسى ئىدى.

يۇنۇس خاننىڭ قىزى قۇتلۇق نىگار خانۇم ھىندىستاندا قۇرۇلغان ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئاساسچىسى زاھىرىددىن مۇھەممەت بابۇرنىڭ ئانىسى بولسا، ئوغلى I سۇلتان ئەخمەت خان يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ياكى موغۇلىيە دۆلىتىنىڭ ئاساسچىسى سۇلتان سەئىد خانىنىڭ دادىسى بولغان. ئاقسۇنىڭ ھازىرقى ۋالىسىنىڭ ئىسمى نەق I سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ شەرىپىگە قويۇلغانىدى.

ياش سۇلتان ئەخمەت كەڭ خانىدا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا ماڭماقتا. ئۇ ھامان ئەجدادى توغرىلىق خىيال سۈرۈۋاتاتتى. بۈگۈن يۈز بەرگەن پاجىئەنىڭ جاۋابىنى تارىختىن ئىزدىمەكتە ئىدى ئۇ.

«I سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ ھۆرمىتىگە ئىنمىغا شۇنداق ئىسىم قويۇلدى. مېنى I سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ شەرىپىگە شۇنداق ئاتىشىپتۇ.

بىز بۇنىڭغا بەك پەخىرلىنىمىز! ئۇلار دۆلەتنى ناھايىتى ياخشى باشقۇردى. مەدرىسىدە تەھسىل كۆرۈۋاتقىنىمدا، مۇدەررىسلەر ئۇلارنىڭ شانلىق ئىشلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن. خۇسۇسەن I سۇلتان ئەخمەت خان شان - شەرەپكە بۆلەنگەن ئىدى. ئۇ پۈتكۈل ھاياتىنى ئېگەردە ئۆتكۈزگەن! جىمى ئۆمرىنى ئانا زېمىنىنى قوغداشقا بېغىشلىغان! پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا دۈشمەن ھۇجۇمىغا

زەربە بەرگەن!»

سۇلتان ئەخمەت تۇيۇقسىز خانىنىڭ ئوتتۇرىسىدا توختىدى ئۇنىڭ مېڭىسىگە دەھشەتلىك پەرەز كەلدى. ئەندىككىندىن ئۇ ئېسىل پەشمىتىنىڭ ئېتەكلىرىنى ئېچىۋەتتى. قوللىرىنى ئارقىسىدا تۇتقان ھالدا تاش ئېدەنگە سېلىنغان زور گىلەمگە قادىلىپ تۇرۇپ قالدى.

«I سۇلتان ئەخمەت كۆچمەنلەر ھۇجۇملىرىنى قايتۇرغان. ئۇ كۆچمەنلەرنى كەينىدىن قوغلاپ، يىراق چۆللەرگە چېكىنىدۇرگەن خاتالاشمىسام، بۇ گوبى بولسا كېرەك. بۇ قۇربان تۇڭغۇت چۆلى ئىدى. بۇلارنىڭ غەربىي قالماقلار قەبىلىسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىشكەنىدى ماڭا. ھە، ھە... نەق شۇنداق! ئۇلار جۇڭغارلار، دەپ ئاتىلاتتى. توغرا، جۇڭغارلار! ئۇلار بىلەن بولغان جەڭلەردە I سۇلتان ئەخمەت داڭق چىقارغان ئەمەسمىدى!؟»

سۇلتان ئەخمەت ئالىقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇۋېدى، چوڭ مەزمۇت ئىشىكتە ياشىنىپ قالغان كىشى پەيدا بولدى. ئۇ زۇۋان سۆرمەي ۋەزمىنلىك بىلەن ئاقسۇ ۋالىسىغا باش ئەگدى.

— ئۇستاز، دەررۇ كارۋان ھالاك بولغان يەرگە ماڭمىز. بۇ پەسكەشلىكنى قىلغانلارنى بىلىمەنمىكىن دەيمەن. ھەر ھالدا، مەلۇم پەرىزىم بار.

* * *

تۇرپاندىن سىغاناقتا ماڭغان كارۋانغا ھۇجۇم قىلغان بەش مىڭ جەڭچىسى بار جۇڭغار نويونىنىڭ خۇشاللىقى ئىچىگە پاتمايۋاتاتتى.

شۇنداق بولماي - زە! بىرىنچىدىن، ئۇ بۇنچىلىك مول ئولجىنى ھېچبىر چىقىمسىز قولغا چۈشۈردى، ئىككىنچىدىن، ئابدۇرېھىم

سۇلتان بىلەن ئابدۇلھېتنىڭ خان ئارىسىدىكى توقۇنۇشنى پەيدا قىلدى، ناھايەت، ئېسىم خاننى غەزەپلەندۈردى!

كارۋاننى ھالاك قىلىپ، ئىككى سائەتتىن كېيىن جۇڭغار نوينى ئاساسىي كۈچتىن تەرەپ ماڭدىغان لەشكەرنىڭ يۈزبېشىنى چاقىرتتى.

جەرەن قاشقا منگەن يىگىرمە سەككىز ياشلاردىكى يىگىت تورۇق ئات ئېگەردە ئولتۇرغان نويانغا يېقىنلاشقاندا، نويان يىگىت تەرەپكە بېشىنى بۇرىمايلا پەس ئاۋازدا سورىدى:

ــ كەينىمىزدىن قوغلىغانلار يوقتۇر؟

ــ بىزنى كىم قوغلىلايدۇ دەيسىز! كارۋان تولۇق ئۈجۈقتۇرۇلدى. تۇرپانلىق ئابدۇرېھىم بۇ يەردىن يىراقتا. ياركەنتلىك ئابدۇلھېتنىڭ تېخىمۇ يىراقتا. ئاقسۇلۇق ياش سۇلتان ئەخمەت بۇ ئىشقا ئارىلاشمايدۇ. ئېسىم خان بولسى ـ زە، بۇنىڭدىن كېيىنرەك خەۋەر تاپىدۇ.

ــ باركاللا! ئۇنداقتا توختاپ، ئارام ئالايلى. ھەر تەرەپكە كۆزەتكۈچىلەرچىلەر قويۇلسۇن!

ــ كەچ كىرىپ قالدى. مۇشۇ يەردىلا قونايمىزمۇ. ئەتە ئەتىگەن ئۆز زېمىنىمىزغا يېتىپ بارىمىز.

ــ ھەر ھالدا، ئويلىشايلى. پىيىمىزغا چۈشكەنلەر يوق ئىكەنلىكىگە كۆزۈڭ يەتسە، قونۇپ قالساقمۇ بولىدۇ.

خۇشاللىقىدىن ئېغىزى قۇلىقىغا يەتكەن يۈزبېشى چۇلۇۋۇرنى تارتىپ، ئېتىنىڭ مېڭىشىنى ئاستىلاتتى. ئۇچ ياكى تۆت ئاتلىق جەڭچىلەر قاتارى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئېتىنىڭ بېشىنى كەسكىن سولغا بۇرىدى ـ دە، ئۆتۈكى بىلەن جانۋارنىڭ بىقىنىغا تېپىپ، ئۇنى دېۋىتتى. جەرەن قاشقا تىزلىپ كېلىۋاتقان

لەشكەرلەرنىڭ ئاخىرىغا قاراپ چاپتى.

ئېگىز بويلۇق يىگىت رەھبەرلىك قىلىۋاتقان سۇلتان ئەخمەتنىڭ ئۇلارنى جۇڭغار لەشكىرىنى ئاللىبۇرۇن قوغلاپ يەتتى. لېكىن ئۇلارنى تولۇق تارمار قىلىش ئۈچۈن، ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلمىدى ئون ئادەمدىن ئىبارەت چارلاش توپى جۇڭغارلارنىڭ بەش مىڭ كىشىلىك لەشكىرىنى بىر دەقىقەت مەركىزىدىن سىرە قالدۇرمىدى.

جۇڭغارلارغا ئۇلار لاگېر قۇرۇپ، ئارام ئېلىشقا ياتقاندا ھۇجۇم قىلىش كېلىشىلدى. چۈنكى جۇڭغارلار نۇرغۇن ئىدى، ھۇجۇم پەيتىدە ئۇلار توشقانلاردەك قاچماي، ھۇجۇمنى قايتۇرۇشى مۇمكىندى

سۇلتان ئەخمەت ئۇلانىنىڭ سانى جۇڭغارلاردىن كۆپ ئەمەستى ئەمما ئۇلار ئىككى ئەۋزەللىككە ئېگە ئىدى.

بىرىنچىدىن، توساتتىن ھۇجۇم قىلىش. جۇڭغار نويىنى ھېچكىم ئۆزلىرىنىڭ پېيىگە چۈشمىدى دەپ ئىشىنەتتى.

ئىككىنچىدىن، ئالتاي تېغىنىڭ ئېتىكىدىن ئۆتىدىغان يول يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى زېمىنىدا بولۇپ، جۇڭغارلارغا قارىغاندا ئۇيغۇرلارغا ياخشىراق تونۇش ئىدى. ئېگىز بويلۇق يىگىتنىڭ ئۇلانلىرى ھەربىر چاتقال، دۆڭ، ئىدىر - قىرنى ماھىرلىق بىلەن پايدىلانىدى.

تۇن يېرىمدا ھۇجۇم باشلاندى. سۇلتان ئەخمەتنىڭ ئۇلانلىرى كارۋاننى شەپقەتسىز ئۇجۇقتۇرغانلارغا ئۆزلىرىنىڭ جىمى غەزەپ - نەپرىتىنى تۆكتى.

جۇڭغارلارنىڭ جەڭگىۋار كۆزەتكۈچىلەرچىلىرى ياخشى يولغا قويۇلغان بولسىمۇ، ئۇشتۇمتۇت بېرىلگەن زەربىدىن ئېسەنگىرەپ قالدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

خېلى كەڭ يەرگە قۇرۇلغان لاگېر چېدىرلىرىدىكى جۇڭغارلارغا قوللىرىغا مەشئەل تۇتقان سۇلتان ئەخمەت ئۇلانلىرى شىددەتلىك ھۇجۇم باشلىدى.

جۇڭغارلار قونۇشقا تاللىۋالغان تاغ ئارىلىقىدىكى چاتقالنى قورشاپ تۇرغان دۆڭ، تۆپىلەر، پاكار تاغلارنى ئۇيغۇرلار ئېگىلىۋالدى.

ئاتلار باغلانغان جاي جەڭ باشلانغاندىلا كېسىپ تاشلانغاچقا، ئاتلىرى تەرەپكە ئىنتىلگەن بىر توپ جۇڭغار دەررۇ ئوجۇقتۇرۇلدى.

پاراكەندىلىككە چۈشكەن لەشكىرىنى باشقۇرالماي قالدى جۇڭغار نويىنى. ھەربىر يۈزلۈك پەقەت ئۆز سەردارىنىڭ بۇيرۇقىنىلا ئورۇنلاشقا تىرىشاتتى، ئومۇمىي بۇيرۇق يوق ئىدى.

تاغ ئارىلىقىدىكى چاتقالغا يېقىنلاشقاندا بېرىلگەن بۇيرۇقنى ئۇيغۇرلار ناھايىتى ياخشى بېجىرمەكتە ئىدى. ھەربىر ئۇلان ئۆزىنىڭ نېمە قىلىشى كېرەكلىكىنى بىلەتتى. ھەربىر ئۇلان ئۆزىنىڭ نېمىگە قادىر ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ھەربىر ئۇلان ناۋادا مۇۋەپپەقىيەتسىزلىك روي بەرسە، ھالاكەتنىڭ مىسلىسىز خەتەر كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى بىلەتتى...

تاڭ سەھەردە ھەممە نەرسە ئاخىرلاشتى. قالماق - جۇڭغارلارنىڭ بەش مىڭ لەشكىرىنىڭ پەقەت بىرنەچچىسىلا ئالتاي تېغى تەرەپكە قېچىپ كېتىشكە مۇۋەپپەق بولالىدى.

ياۋداق ئاتقا منىپ، جان قاچۇرۇپ كېتىپ بارغان جۇڭغارلارنىڭ ھەرقايسىسى ناۋادا ھايات قالىدىغان بولسا، ھېچقاچان بۇ زېمىنغا يېنىپ ئايىاق باسمايدىغانغا قەسەم ئىچىپ كېتىپ باراتتى.

9 - باب: بەھەيۋەت رېجە

يىگىرمە تۆت ياشلىق ئابدۇلېتىپ خان خوتەندىن كېلىۋاتىدۇ.

يېڭى ۋالىنى تەيىنلەپ، كېرىيەنىڭ كونا يولىنى كۆزدىن كەچۈرگەچ ئۇنىڭ كەيپىياتى ئۇستۇن.

ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇۋاتقان ئەمرلەر خانىنىڭ روھىي ھالىتىنى كۆردى. چۈنكى ئابدۇلېتىپ خان ئېتىنى دېۋىتىپ، توپتىن خېلى ئۇزاپ كېتەتتى، مۇلازىملىرى ئۇنى قوغلاپ يېتىشىگە، ئۇلارغا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، ئاستىدىكى ئوچ ياشار تورۇق ئېتىنى تاغ تەرەپكە ھۆكۈرگىنىچە چاپتۇرۇپ كەتتى...

ــ قوغلاپ يېتەلمىدىڭلار! ئېگەردە ئولتۇرۇشنى ئۆگىنىش كېرەك تېخى سىلەرگە! ــ دەيتتى ياش ھۆكۈمدار ۋە مۇلازىملىرى ئۇنىڭغا ئەگەشكىلى تۇرغاندا، ئېتىنى قارشى تەرەپكە چاپتۇراتتى.

خوتەن ــ ياركەنت يولى ئىلگىرى ــ كېيىن بۇنداقنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. چوڭ دۆلەت رەھبرىنىڭ گۈدەكلەرچە تەلۈلۈك قىلىشى ئادەتتىن تاشقىرى بىر ئىش ئىدى.

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ شادلىنىشىنىڭ سەۋەبى كۆپ ئىدى. تەختتە ئولتۇرغان ئون يىل ئىچىدە ئۇ خېلى ئىشلارنى ئەملگە ئاشۇردى. سودا ــ تىجارەت جانلاندى. تەۋەلەر ئارا مۇناسىۋەت مۇستەھكەملەندى. ئىسيانكار ئابدۇرېھىم تىنچلاندى.

لېكىن ئابدۇلېتىپ خانىنى ئۆتمۈشكە كەتكەن ئۇتۇقلار خۇرسەن قىلمىدى. كېيىنكى ئايلاردا ئۆزىنىڭ ئارامنى ئالغان مەملىكەتنى گۈللىتىشىنى مەقسەت قىلغان رېجىمى ئۇ خوتەنگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا ئۆتكەن دۆلەتلىك كېڭەشتە تەكلىپ قىلغان.

ھازىر ئەتراپىدىكى جىمى نەرسىگە: مۇساپە ئاسمانغا، يولنىڭ ئوڭ قاسىنقىدىكى بۇيۇك قاراغۇ تاغ تىزمىسىغا، چوڭ بارخانلىرى خېلى يىراقتىن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان چەكسىز سوزۇلۇپ ياتقان تەكلىماكان چۆلىگە ــ شادلىنىۋاتقان ئابدۇلېتىپ خان ئاشۇ

ئۇيغۇر كتاب تورىيىكىتى
www.uyghurkitap.com

دۆلەتلىك كېڭەش ئۆتكەن كۈننى ئەسلىدى.

قوپال يۇڭدىن توقۇلغان گىلەم بىلەن كرېسلولار سانىنىڭ كۆپەيگەنلىكىدىن باشقا غايەت زور چوڭ قوبۇلخانىدا III مۇھەممەت خان بىلەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان دەۋرىدىكىدىن ھېچنېمە ئۆزگەرمىگەن ئىدى.

چوڭ قوبۇلخانىغا يىغىلغان دۆلەتنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرى مەۋجۇت قائىدىگە رىئايە قىلغان ھالدا تاملارنى ياقىلىتىپ قويۇلغان يۇمشاق ئورۇندۇقلاردا ئولتۇردى.

تەختنىڭ ئوڭ تەرىپىدە، دۆلەت باشلىقىنىڭ يېنىغا ۋەزىرلەر جايلاشقان. ئۇنىڭدىن نېرىدا-سەردارلار. قوبۇلخانىنىڭ بۇلۇڭ تەرىپىدە تەۋەلەردىن كەلگەن ۋالىيلار بىلەن تەسىرى چوڭ بىرنەچچە ئەمىر ئورۇنلاشقان.

تەختنىڭ سول تەرىپىدە ئېگىز سەللىلىك يارکەنت مەسجىدلىرىنىڭ ئىماملىرى مەغرۇر ئولتۇراتتى. چوڭ قوبۇلخانىغا شەھەردىكى ئەڭ چوڭ مەسجىدلەر ئىماملىرىلا تەكلىپ قىلىنغان. جىمى مەسجىدلەر ۋەكىللىرىنى بۇ يەرگە يىغىش مۇمكىن ئەمەستى، چۈنكى يارکەنتتە جەمئىي ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق مەسجىد بار ئىدى.

سابىق خانلار دەۋرىدىكىدەك، تەختنىڭ سول تەرىپىگە قويۇلغان ئورۇندۇقلارنىڭ بىرىدە ئالىي مۇپتى ئولتاردى.

باش ۋەزىر لاۋازىمغا مۇناسىپ بولغان ئوڭ تەرەپكە قويۇلغان چەتتىكى ئورۇندۇققا جايلاشماي، ئالىي مۇپتىنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالغان.

باش ۋەزىر ئەتتەي شۇنداق قىلدى، چۈنكى ھېچقانداق رەسمىي لاۋازىم ئىگىسى بولمىغىنىغا قارىماي، ھۆكۈمدارنىڭ ئەڭ يېقىن مەسلىھەتچىسىگە ئايلانغان شادى غوجا دۆلەتلىك كېڭەشكە

ئەزالىققا ئېلىنغانىدى.

— ئۇزاق ئويلىنىش، مۇلاھىزىلەردىن كېيىن،- دېدى ئابدۇلېتىپ خان،- چوڭقۇر ئۆزگىرىشلەرنى قولغا ئېلىش قارارىغا كەلدۇق. ئۇلار سېلىق يىغىش، يوللارنى ياخشىلاش، دېھقانچىلىق قىلىدىغان تېرىلغۇلۇقلارنى بۆلۈش، قاشتېشى ئىشلەپ چىقىرىدىغان كانلارنى جۆندەش، شۇنداقلا دۆلىتىمىزدىن ئۆتىدىغان كارۋانلارنى مۇھاپىزەت قىلىشنى كۈچەيتىش، مال - بۇيۇملارنى، شۇ جۈملىدىن مەملىكىتىمىزنىڭ شەرقىي تەۋەلىرىدە ئىشلەنگەن مەھسۇلاتلارنى سىرتقا چىقىرىشتىن ئىبارەت. قىسقىسى، ئۆز ئارا توقۇنۇشلارنى توختىتىپ، تەرەققىيات يولىغا چۈشۈش پەيتى كەلدى. خەلقىمىز تىنىچ - خاتىرجەم، پاراۋان ياشاشقا مۇناسىپ. ھەربىر ئائىلە باللىرىنى خاتىرجەم تەربىيىلەش ئىمكانىيىتىگە ئېگە بولۇشى لازىم. مەملىكىتىمىزنى ئىلگەركى شەرەپ - شانغا قايتۇرۇشىمىز كېرەك!

ئابدۇلېتىپ خان چوڭ قوبۇلخانىدىكىلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنىڭ چېھرىسىدە قولالش ئالامەتلىرى نامايان ئىدى. پەقەت سول تەرەپتە ئولتۇرغان بىرنەچچە ئادەملا تەئەججۈپلەنگەن ھالدا نارازى قىياپەتتە ئولتۇراتتى.

— بىز شۇنداقلا سودىنى جانلاندۇرۇپ، ھەر يىلى چېگرامىز ئارقىلىق ئۆتىدىغان كارۋانلار سانىنى كۆپەيتىش مەقسىتىدە قوشنا مەملىكەتلەرگە ئەلچى ئەۋەتىشنى ئويلىشىۋاتىمىز. سودىدىن چۈشكەن سېلىق خەزىنىمىزنى بېيىتىدۇ، سودا - تىجارەت، ئۆز نۆۋىتىدە، ھۈنەرۋەنلىرىمىزنى رىغبەتلەندۈرىدۇ.

ئابدۇلېتىپ سۆكۈت ساقلىدى. تەختتە سەل قىمىرلاپ قويۇپ، ئاۋۇال ئوڭ تەرەپتە ئولتۇرغان ئوردا ئەھلى بىلەن ھەربىي سەردارلارغا، ئاندىن سول تەرەپكە جايلاشقان دىنىي ئۇلىمالارغا دىققەت بىلەن نەزەر تاشلىدى.

خانىمىڭ بۇ قارىشىنى قانداقتۇر بىر ئالامەتكە جورىغان ئالىي ئەمەلدارلار ھۆكۈمدار گەپلىرىنى رەسمىي سۆز ئېلىشتىن بۇرۇن، ئۆز ئارا پىچىرلاپ، مۇھاكىمە قىلماقتا ئىدى.

قوبۇلخانىدىكىلەرنىڭ ھاياجانلىنىپ، پىكىر ئېيتىشىنى ئاڭلاش ئۈچۈن، خېلى تەخىر قىلىشقا توغرا كەلدى ئابدۇلېتىپ خانغا. ئۇ ئوردا ئەھلى ئىچىدىكى تەسىرى چوڭ ئۇچ كىشىگە جىمى زېھنى بىلەن قارىدى. چۈنكى بۇ ئۇچ ئادەم كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى ئىزھار قىلىشقا قادىر ئىدى.

ھەممىدىن بۇرۇن ئۇ شادى خوجىنىڭ مەۋقەسىنى بىلىشكە تىرىشتى. راستىنى ئېيتقاندا ئىسلاھاتلار مۇۋەپپەقىيىتى «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىگە باغلىق ئىدى. ئىسلامنىڭ سۈنىلەر مەزھىپىنىڭ بۇ سوپىلىق يۆنىلىشىنىڭ مۇرتىلىرى كۈن ساناپ كۆپىيۋاتاتتى. شادى غوجا مۇرتىلىرىنىڭ ئېچىدە ئالىي تەبىقە ۋەكىللىرىمۇ، ئاددىي پۇقرامۇ، دېھقانلار بىلەن نۆكەرلەرمۇ نۇرغۇنىدى.

ئابدۇلېتىپ خان ئۇچۇن ئالىي مۇفتىينىڭ پىكرىمۇ مۇھىم ئىدى، چۈنكى دۆلەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىقنى تەرغىب قىلىدىغان ئەنئەنىۋى ئىسلام سوپىلىقتىن پەرقلىنەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە دىنىنىڭ تەسىرى بەك چوڭ ئىدى.

ناھايىتى، ئاساسەن ئىگىلىك پائالىيىتىنى ئۆز ئېچىگە ئالغان ئىسلاھاتلار ھەققىدە باش ۋەزىرنىڭ نېمە ئويلايدىغىنىمۇ قىزىقتۇردى ئابدۇلېتىپ خانىنى. چۈنكى بۇ ئىسلاھاتلارنى نەق باش ۋەزىر ئەمەلگە ئاشۇرۇشى كېرەك.

ئاۋۇ ئۇچىنىڭ ھېچ گەپ قىلمايلا، تىنچ ئولتۇرۇشى ئابدۇلېتىپ خانىنى ئەجەبلەندۈردى.

يۇمشاق ئورۇندۇقنىڭ مەخسۇس جايىغا جەينەكلىرىنى قويۇپ

ئولتۇرغان شادى غوجا ئىمامىلارغا خېلى ئۇزاق باقتى.

سول قولى بىلەن ساقىلىنى سىقىملاپ، ئوڭ قولىدا تەسۋى تۇتقان ئالىي مۇفتىي بېشىنى ساڭگىلىتىپ، كۆزلىرىنى گىلەمدىكى نەقىشىلەرگە قادىغان ھالدا ئولتۇراتتى.

باش ۋەزىر ئالدىغا قاراپ، تىك ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ خىياللىرى ھەر يان چېچىلغان.

ھېلىراقتا باشلانغان پىچىرلاش ئۇزۇل - كېسىل بېسىلغاندىن كېيىن، ئابدۇلېتىپ خان سۆزلىگۈچىلەرگە ئىجازەت بەردى.

كۆتۈلمىگەن يەردىن يارىقىنىت ھاكىمى ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىنى ئەككەن قىياپەتتە دەبدەبىلىك بىلەن سۆز ئاچتى:

— ئالىي ھەزرەتلىرى! سىزنىڭ رېجىلىرىڭىز بەھەيۋەت ئىكەن! سىزنىڭ گەپلىرىڭىز مېنى مەپتۇن قىلدى، زوقۇمنى كەلتۈردى.

دۆلىتىمىز ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم بۇ پەيتتە سىزنىڭ قېشىڭىزدا بولۇشقا جىمى نەرسەمنى سەرپ قىلىشقا تەييارمەن!

ھاكىمنىڭ بۇ ھەمدۇسانا، مەدھىيە گەپلىرىگە پىسەنت قىلمىغان ئابدۇلېتىپ خان باش ۋەزىر تەرەپكە قارىدى.

ھۆكۈمدارنىڭ ئۆزىگە باققىنىنى سەزدى بولغاي، ئالدىرىمايلا ئورنىدىن تۇرغان باش ۋەزىر ئېسىل پەشمىتىنىڭ ئېتەكلىرىنى تۈزەپ، خانغا ئىلگەركى ناتىقتەك چوڭقۇر ئېگىلمەي، سەل تەزىم قىلدى ۋە ئابدۇلېتىپنىڭ كۆزىگە قارىماستىن تىرىشىپ دېدى:

— ئالىي ھەزرەتلىرى! سىزنىڭ تەكلىپلىرىڭىزنى ئەمەلگە ئاشۇرساق، مەملىكىتىمىز ئۇشبۇ تەۋەدىكى جىمى دۆلەتلەرنىڭ سەركىسىگە ئايلىنىدۇ سۆزسىز. بۇ ئۇلۇغ ھەم ئالىيجانىاب ۋەزىپە.

باش ۋەزىر جىمىپ قالدى. ھەممەيلەن ئۇنىڭ گېپىنىڭ داۋامىنى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تەقەززا بولۇپ كۆتمەكتە ئىدى.

ـ لېكىن بۇ ئىشلارنى رويابقا چىقىرالايمىزمۇ؟ ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ بىزنى چۈشىنىشىنى قولغا كەلتۈرەلەيمىزمۇ؟

باش ۋەزىر ئورنىدا ئولتۇردى. چوڭ قوبۇلخانىدا ئۇزاقتا سوزۇلغان جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى.

ئىسلاھاتلار ئالدىدا تۇرغان قىينچىلىق، مۇشكۈلاتلارنى باش ۋەزىردىنمۇ ياخشىراق چۈشىنەتتى ئابدۇلېتىپ خان. لېكىن ئۇ قوبۇلخانىدا ئولتۇرغانلارغا چوڭ ئۈمىدلەرنى باغلىغانىدى. چۈنكى ئۇلار جاي ـ جايلاردىكى ۋەزىيەتنى خاندىن ئارتۇق بىلەتتى. ئابدۇلېتىپ خان ئەگەر ئىسلاھاتلارنى ئالىي مۇفتىي قوللىسا، ئەگەر ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن ئەكە بولمىسا ھازىرقى مەۋجۇت ئەھۋالنى ساقلاپ قېلىشنى قولغا كەلتۈرۈشكە مۇۋاپىق بولسا، ئۇشبۇ ئىسلاھاتلار ئەكىلىدىغان پايدىنى ھەممەيلەن سېزەتتى.

ئەمما، ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ پىچىپ قويغان رېجىسى بويىچە، ئۇ شادى خوجىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشىش كېرەك ئىدى. چۈنكى خوجىلار تەسىرى يارىكەنلىكىن ھالقىپ چىقىپ، ئاللىبۇرۇن تۈركىستاندا يىلتىز تارتقانىدى.

ئابدۇلېتىپ خان شادى غوجا بىلەن ئۇنىڭ نەۋرە ئاكىسى ـ «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ ئارىسىدىكى بىر ـ بىرىگە زىت ھەرخىل كۆزقاراشنىڭ ئۆزى بىلەن ئابدۇرېھىم سۇلتان ئوتتۇرىسىدىكى قارىمۇ ـ قارشىلىقتىن ئۆزگىچە ئاساسقا ئېگە ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى. شۇڭا ئۇ خوجىلارنىڭ ئاددىي پۇقرالار ھەمدە ئەمەلدار بىلەن نوپۇزلۇق كىشىلەرگە تەسىرى زور بولغاچقا، ئۇلار، خوجىلار، يارىكەنت بىلەن تۇرپان ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچىلىك قىلالايدۇ، دەپ ھېسابلايتتى.

شادی غوجا ئۆز پىكرىنى ئىزھار قىلىشقا ئالدىرىمىدى. ئۇ بىرده تەختىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى، بىرده سول تەرىپىدىكى ئادەملەرنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ ئېيتقان بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان گەپلىرىنى دىققەت بىلەن تىڭشىدى.

بىر سەردار ئابدۇلېتىپ سۇلتانغا ئۆزۈل - كېسىل قارشى پۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇپ، ئاندىن ئىسلاھاتلارغا كىرىشىش تەكلىپىنى بەردى.

نۆۋەتتىكى بېشىغا سەللە يۆگىگەن ناتىق ئۆتمۈشته ياشىغان ئۇلۇغ ئەربابلارنىڭ مازارلىرىنى زىيارەت قىلغانلاردىن سېلىق ئېلىشنى ئويلىشىش كېرەك، دېگەن پىكرىنى ئالغا سۈردى.

ئەينە شۇنداق تارىخىي يادىكارلىقلار تىزىمىغا ئۇ ئاتۇشتىكى ئابدۇكېرىم سۇتۇق بۇغرا خان، قەشقەردىكى يۈسۈپ خاس ھاجىپ، ئۇپالدىكى مەخمۇت قەشقەرىيمۇ، ئالمىلىقتىكى تۇغلۇق تۆمۈرلەر مازارلىرى بىلەن قۇمۇل، تۇرپان، ئاقسۇدىكى قەدىمىي قەبرىگاھ - گۆرتۆپىلەرنى كىرگۈزۈشنى تەكلىپ قىلدى.

ئۇ ئابدۇلېتىپ خانىڭ ئەجدادى - سۇلتان سەئىد خان، ئابدۇرېشىت خان، ئابدۇكېرىم خان، III مۇھەممەت خان، شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خانلار دەپنە قىلىنغان ياركەنتتىكى «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھنىمۇ ئەسلىتىپ ئۆتتى، ئەمما، بەختكە يارىشا، بۇ ماۋزۇغا ئەتراپلىق توختالمىدى.

ئابدۇلېتىپ خانىڭ دۆلەتنىڭ ئالتىنچى ھۆكۈمدارى ئىكەنلىكى خۇسۇسىدا ئويلىدى شادى غوجا. ھازىرچە خانىڭ ئوغلى يوق. ئۇ تېخى ياش، ئەمما ئۇنىڭ ئىزباسار توغرىلىق باش قاتۇرغىنى ئەۋزەل.

سۆزلىگۈچىلەرنىڭ سانى ئوندىن ئاشقاندا، شادى غوجا ئابدۇلېتىپ خانغا قارىدى - دە، ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويدى.

ئۇيغۇر كتاپ تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ھۆكۈمدار بېشىنى لىڭشىتتى ۋە «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسى دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، سەل ئېگىلگەن قىياپەتتە سۆز ئاچتى:

— بۈگۈن ئالىي ھەزرەتلىرى دانىشمەنلىكى، بەركاماللىقى، مۇھىمى، دادىللىقى بىلەن ھەممەيلەننى قايىل قىلدى. دۆلىتىمىز خانى يۇقىرىدا زور قەتئىيەت بىلەن تەكتلىگەن پىكىر بارچىمىزنى روھلاندۇردى. ھېچكىم يۈرىكىگە قاچىلانغان مۇھەببەتتىن ئارتۇق ئۆز خەلقىنى سۆيەلمەيدۇ. بىزنىڭ ھۆكۈمدارىمىزنىڭ يۈرىكى خەلقىمىزنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن سوقۇۋاتقانلىقىنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇۋاتىمىز. ئۇلۇغ ئاللاھ - تەئالا ئابدۇلىتىپ خانغا سۇمباتلىق قەددى - قامەت، چوڭقۇر تەپەككۇر، قەيسەرلىك ۋە دادىللىق ئاتا قىلغاي! ئاللاھ - تەئالا خانىمىزغا يەنە مېھر - مۇھەببەت بەرگەي. ئۆز پۇقرالىرىغا - گۈزەل ۋەتىنىمىزنىڭ ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغان، مەملىكىتىمىز تارىخىنى يارىتىۋاتقان ۋە ئانا دىيارىمىزنىڭ بۈگۈنكىسى بىلەن پارلاق ئىستىقبالىنى بەرپا قىلىۋاتقان خەلقىنى چەكسىز سۆيىدىغان مېھر ھەم مۇھەببەت ئاتا قىلغاي. نەق مانا ئاشۇ مېھر - مۇھەببەت تۈپەيلى، ئۇلۇغ ئاللاھ - تەئالانىڭ نېسىپ قىلىشى بىلەن، ئالىي ھەزرەتلىرى ئالغا سۈرگەن ئىسلاھاتلار رونىاق تاپقۇسى!

شادى غوجا بىر دەقىقە جىمىپ قالدى. ئۇ قەلبىنى ئۆزىگە خاس ئەمەس ھاياجان ئىگىلەۋاتقانلىقىنى سەزدى بولغاي، ئۆزىنى توختۇۋېلىپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— شەخسەن ئۆزۈم ئالىي ھەزرەتلىرى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان باشلانمىلارنىڭ تولۇق رويابقا چىقىشى ئۈچۈن جىمى كۈچ - غەيرىتىمنى سەرپ قىلىمەن.

... خوتەندىن قايتقان ئابدۇلىتىپ خانىنىڭ كەيپىياتى ئۇستۈن. چۈنكى كېرىيەدىن قەشقەرگە بارىدىغان جەنۇبتىكى كونا يولنى

تەكشۈرۈش بەھەيۋەت ربجىدە كۆزدە تۇتۇلغان ئىسلاھاتلارنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا تاشلانغان دەسلەپكى قەدەم ئىدى...

10 - باب: «ئاقتاغلىقلار»دىن «قاراتاغلىقلار»غىچە

كېيىنكى يىللاردا ئابدۇلېتىپ خان شادى خوجىغا بارغانچە يېقىنلىشىۋاتاتتى. ئىسلاھاتلارنى «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ قوللىشى ئابدۇلېتىپ خاننى خۇش قىلىۋەتكەنىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ھۆكۈمدارلا ئىسلاھاتلار ئارقىلىق «قاراتاغلىقلار» بىلەن «ئاقتاغلىقلارنى» مۇراسسىگە كەلتۈرۈپ، ياخشى - خۇپ قىلىش ئۇمىدى پەيدا بولدى.

بالا چېغىدا تەخت ۋارىسى سۈپىتىدە بىر مەزگىل قەشقەردە تۇرغىنىدا، ئابدۇلېتىپ خان مۇھەممەت يۈسۈپ مۇرتىلرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان.

«ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسى قۇمۇلدا ياشاپ، شەرقتە تەرغىباتچىلىقنى كەڭ قانات يايدۇرۇۋاتقاندا، ئۇنىڭ قەشقەردىكى مۇرتىلىرى قۇمۇلدىكى تەرەپدارلىرىدىن ئېشىپ كەتتى.

ئاقتاغلىق جامائەنىڭ ۋەكىلى - «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى بىلەن ئۆتكۈرۈلگەن كۆپلىگەن سۆھبەتلەر بىھۇدە ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ پىكىر - غايىلىرى ئابدۇلېتىپ خاننىڭ يۇرىكىدىن مۇستەھكەم ئورۇن ئالغان. شۇڭا ئۇ مۇھەممەت يۈسۈپ بىلەن دىدارلىشىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈۋاتاتتى.

دادىسى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان سۈيقەستلىك بىلەن ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن، ياركەنتلىك ئەمرلەر II كۇرەيش خاننى قانۇنسىز تەختكە ئولتۇرغۇزغاندا، ئابدۇلېتىپقا نەق قەشقەرلىكلەر قول ئۇچىنى سۇنغانىدى. «ئاقتاغلىق» خوجىلار ۋە ئۇلارنىڭ مۇرتىلىرى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئادالەتلىكنىڭ تەنتەنە قازىنىشىدا ياش ئابدۇلېتىپقا ياردەملەشكەن.

بۇ ۋاقىئە 1619 - يىلى يۈز بەرگەن. ئارىدىن ئون يىل ئۆتۈپ كەتتى.

هازىر 1629 - يىل. كۆپ نەرسىلەر ئۆزگەردى.

مۇھىمى، ئابدۇلېتىپ خان ئۆزىمۇ ئۆزگەردى. يارکەنتتە، ئوردا سارايدا ئۆتكەن ئون يىل مابەينىدە، ھەر كۈنى شادى غوجا بىلەن ئۇزاق مۇلاقەتتە بولۇپ، ئۇ پەيدىن - پەي «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەلىماتىدىن يىراقلىشىپ، «قاراتاغلىق» خوجىلار جامائەسىگە قاتتىق ئىشتىياق باغلىدى.

خوتەن زىيارىتىدىن كېيىن ئابدۇلېتىپ خان شادى خوجىغا ئادەم ئەۋەتتى. ھۆكۈمدار غوجا بىلەن ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە بەزى مەسىلىلەرنى مۇھاكىمە قىلماقچى ئىدى.

شادى غوجا مۇھاپىزەتچى - مۇرىتلىرى بىلەن قورغاندىن چىققاندا، كۈن تۇتۇق ئىدى. مىزان ئېيىنىڭ سالقىن سەلكىنى ئۇرۇپ تۇراتتى. ئاسمان بۇلۇتلار بىلەن قاپلانغان.

بازاردىن ئۆتكەندىن كېيىن، شادى غوجا ئوردا چاپارمىنىدىن سورىدى:

— شەھەردە سودا - سېتىقنىڭ جانلانغانلىقىنى بايقىدىڭىزمۇ؟

— ھە، تەقسىر. شەھىرىمىزگە تەرەپ - تەرەپلەردىن مال كىرىۋاتىدۇ.

«ئىسلاھاتلار ئەندىلا باشلانغانلىقىغا قارىماي، ئابدۇلېتىپ خان كۆپ نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈردى»، - دەپ ئويلىدى شادى غوجا.

شۇ دەقىقىدە III مۇھەممەت خان بىلەن شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ قىياپىتى گەۋدىلەندى شادى خوجىنىڭ كۆز

ئالدىدا.

«بوۋىسى بىلەن دادىسىغا قارىغاندا ئابدۇلھېتخان خېلىلا پائالىيەتچان. ئۇنىڭ ئۇلۇغ ھۆكۈمدار بولىدىغانلىقىدا شەك - شۈبھە يوق.»

شادى غوجا تا ئوردا سارايغا بارغىچە ئابدۇلھېتخاننىڭ ئېسىل خۇسۇسىيەتلىرى توغرىلىق ئويلىدى.

مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ بىرىگە چۈشۈرۈنى تۇتقۇزغان شادى غوجا دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى.

ئوردىغا قەدەم تەشرىپ قىلغان جىمى كىشىلەر ئوخشاش شادى خوجىمۇ تەكشۈرۈشتىن ئۆتكەندىن كېيىن، مەرمەر پەلەمپەي قېشىدا ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرغان شىغاۋۇلنىڭ ھەمراللىغىدا كېچىك قوبۇلخانىغا كۆتۈرۈلدى.

ئېگىز بويلۇق، سۆلەتلىك يىگىتنىڭ يېڭىگە ئاستا قولىنى تەگكۈزگەن شادى غوجا:

— ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ كەيپىياتى ياخشىدۇر؟ - دەپ سورىدى.

ھۆكۈمدار مېھمانلىرىنى خان قوبۇلخانىسىغىچە ئۇزىتىش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى شىغاۋۇل:

— ھەر تۈرلۈك. ئەمما پات - پات كۆلۈمسىرەيدۇ، - دېدى.

ئابدۇلھېتخان شادى غوجا بىلەن خالى سۆزلەشمەكچى بولدى.

شۇڭا شىغاۋۇل شادى خوجىنى كېچىك قوبۇلخانىنىڭ ئىشىكىگىچە ئۇزىتىپ باردى - دە، خوجىغا ئېگىلىپ، كەينىگە ياندى.

شادى غوجا زور بۆلمىگە كىرگەندە، ئابدۇلھېتخان كېچىك قوبۇلخانىدا جىددىي قىياپەتتە ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىپ

ئۇيغۇر كتاب تورىيىكىتى www.uyghurkitap.com

يۈرەتتى. شادى خوجىنى كۆرۈپ دەررۇ ئۆزگەردى.

— مۆھتەرەم غوجا، قېنى، بۇ ياققا ئۆتۈڭ،- بىردىنلا مەقسەتكە كۆچتى ئابدۇلېتىپ خان.

— سىزنىڭ يارکەنت-قاراشەھەر يولى توغرىلىق پىكرىڭىزنى بىلگۈم كېلىدۇ.

— خوتەن، كېرىيە ۋە نىيە ئارقىلىق ئۆتىدىغان كونا يولنى نەزەردە تۇتۇۋاتامسىز، ئالىي ھەزرەتلىرى؟

— شۇنداق. مېنىڭ ھېسابىمچە، بۇ يول مۇساپىنى ئۈچتىن بىرگە قىسقارتىدۇ. چۈنكى ئۇ تەكلىماكان بىلەن قىيىنلىشىدۇ.

— ھە، ھە،- ئويچان قىياپەتتە سۆز ئاچتى شادى غوجا. ئۇ چاقماق تېزلىكىدە ئۆز رەھبەرلىكىدىكى «قاراتاغلىق» جامائە ئۈچۈن بۇ يولنىڭ نەقەدەر پايدىلىق ئىكەنلىكىنى تەسەۋۋۇرىدىن ئۆتكۈزدى.

«قاراشەھەر-قەشقەر بىلەن قۇمۇلنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. ھازىر قەشقەردىمۇ، قۇمۇلدىمۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ مۇرىتلىرى كۆپ»،- ئويلىدى شادى غوجا. - ئەگەر ئابدۇلېتىپ خان يارکەنتتىن چىقىدىغان كونا يولنى ئەسلىگە كەلتۈرسە، مېنىڭ تەرەپدارلىرىمغا قاراشەھەردە يىلتىز تارتىش پۇرسىتى يارىتىلىدۇ، شۇنداق قىلىپ، مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ تەسىرى ئاجىزلىشىدۇ. چۈنكى ئۇ شەرقتىن غەربكىچە بولغان تەۋەنى تۇتاش ئۆز تەسىرى ئاستىغا بىرلەشتۈرەلمەيدۇ».

— بۇ يول پەقەت مەملىكەتنى بىرلەشتۈرۈپلا قويماي، سودا - تىجارەت ۋە ھۈنەرۋەنچىلىكنى ئەۋج ئالدۇرىدۇ. بۇ، ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، دۆلىتىمىزنىڭ ئۇنتۇلۇش گىردابىغا كېلىپ قالغان تەۋەلەردىكى پۇقرالىرىمىزنىڭ ھاياتىنى جانلاندۇرىدۇ.

— ئەلۋەتتە، ئالىي مەزرەتلىرى، ئەلۋەتتە!

بۇ يولنىڭ پايدىسىنى يەنە بىر مەرتە تەسەۋۋۇرىدىن ئۆتكۈزگەن شادى غوجا ئابدۇلھېتنىڭ ئۆزىگە نىسبەتەن ئالىيجانابلىكىگە قايىل بولدى، چۈنكى ئۇ مەملىكەتنى گۈللىتىشكە تىرىشماقتا ئىدى.

رېجىلەپ قويۇلغان ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن شادى خوجىنىڭ رازىلىقىنى ئالغان ئابدۇلھېتنىڭ خان بۇ مەسىلە بويىچە ئۇزۇل - كېسىل قارار قوبۇل قىلىشنى كېيىنگە قالدۇردى.

ھازىر - زە، كىچىك قوبۇلخانىدا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىپ يۈرگەن ئابدۇلھېتنىڭ خان سۇئالە ئەگگۈشتىرى بولغان شاھمات تۇرغان پاكار ئۇستەلنىڭ يېنىدا توختىدى.

شادى غوجا ئابدۇلھېتنىڭ شاھمات تاشلىرىغا خېلى ئۇزاق قاراۋاتقانلىقىنى بايقىدى. ھۆكۈمدارنىڭ بۇ شاھمات تارىخى ھەققىدە سوئال قويۇشىنى كۈتكەن شادى غوجا زاھىرىددىن مۇھەممەت بابۇر، سۇلتان سەئىد خان ۋە، ئۇمۇمەن، شۇ دەۋر توغرىلىق سۆزلەپ بېرىشكە تەييار ئىدى.

لېكىن ئابدۇلھېتنىڭ خان تامامەن باشقا نەرسە ھەققىدە سورىدى.

ئۇ شادى غوجا تەرەپكە بۇرۇلدى ۋە ئۇستەل يېنىدىن قوزغالمايلا سوئال قويدى:

— سىزنىڭ مۇھەممەت يۈسۈپ بىلەن رىقابىتىڭىزنىڭ ئەسلى ماھىيىتى نېمىدە؟ نېمىشقا «قاراتاغلىق» خوجىلار «ئاقتاغلىق» خوجىلارغا قارشى؟

كۈتۈلمىگەندە بېرىلگەن سوئاللار سارىاسىمغا سېلىپ قويدى شادى خوجىنى. ئۆزىنىڭ شۇ قەدەر زەئىپ ھالدا قالغانلىقىنى چۈشىنەلمىدى. ئىلگىرى بۇنداق ئەھۋالدا قېلىپ باقمىغانىدى ئۇ.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۆزىگە كەلگەن شادى غوجا دەررۇ جاۋاب تەلەپ قىلماي، خېلى ئۇزاق سەۋرلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان ئابدۇلېتىپ خانغا ئىچىدە مىننەتدار بولۇپ، مەيۈس ئاۋازدا دېدى:

ـ سىزگە، ئالىي ھەزرەتلىرى، مەلۇم بولسا كېرەك، دىنىي جەھەتتىن بىزنىڭ كۆزقاراشلىرىمىز ئوخشاش.

غوجا جىمىپ قالدى.

ئابدۇلېتىپ خانمۇ شۈك. ئۇ بىر ـ بىرىگە قارىمۇ ـ قارشى تىزىلغان قارا تاشلار بىلەن ئاق تاشلارغا يەنە نەزەر تاشلىدى.

ـ بىزنىڭ ئاتىلىرىمىز ـ مېنىڭ ئالىيجاناب دادام مۇھەممەت ئىسھاق ۋەلى بىلەن نەۋرە ئاكام مۇھەممەت يۈسۈپنى بۇ دۇنياغا ئېلىپ كەلگەن مۇھەممەت ئىمىن بۆلۈنۈپ، پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا بىر ـ بىرى بىلەن رىقابەتلىشىپ كەلگەنلىكىدىنمۇ خەۋىرىڭىز بار، ئالىي ھەزرەتلىرى.

ئۇ يەنە جىمىپ قالدى، ئەمما بۇ قېتىمقى جىملىق ئۇزاققا سوزۇلمىدى. شادى غوجا بىر دەقىقىدىن كېيىن داۋاملاشتۇردى گېپىنى.

ـ بۇ ھەقتە ھېچكىم چىش يېرىپ پاراڭ قىلىشالمايدۇ، ئەمما، مۇھەممەت يۈسۈپ ئىككىمىزنىڭ دادىلىرىمىزنىڭ ئانىلىرى بۆلەك بولغانلىقى ئۈچۈن، زىددىيەت باشلانغانلىقىنى ئەۋلادىمىزنىڭ جىمى ئەزالىرى بىلىدۇ...

تەئەججۈپلەنگەنلىكتىن، ئابدۇلېتىپ خاننىڭ قاشلىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇ شاھمات تاختىسىغا قادالغان كۆزلىرىنى ئەمدى شادى خوجىغا تىكتى.

شادى غوجا بولسى ـ زە، بۇلۇتتىنمۇ غەمكىن كۆرۈنەتتى. ئۇنىڭ مەڭزىنىڭ تىترەپ كەتكەنلىكىنى ساقىلى يوشۇرۇپ قالالمىغىنى

بىلەن، ئابدۇلبىتىپ خانىنىڭ دىققەت - نەزىرىدىن سىرت قالمىدى.

شۇنداىمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋىشىنىڭ نەمۇنىسى نامايىش قىلغان شادى غوجا ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋىلىپ:

— بىزنىڭ بوۋىمىز - داڭلىق سوپىلىق تەرغىباتچىسى مەخدۇمى ئەزام - ئۆز ۋاقتىدا ئىككى ئايالغا ئۆيلەنگەن. بىرى سەمەرقەنتلىك، ئىككىنچىسى - قەشقەرلىك. نەق مۇشۇ ئەھۋال زىددىيەتنى كەلتۈرۈپ چىقاردى.

— نېمىشقا؟ - دەۋەتتى ئابدۇلبىتىپ خان.

شادى غوجا مۇرىسىنى چىقىرىش بىلەن چەكلەندى. ئۇ تېخى بالا چېغىدىن تارتىپ ئۆزىگە مەلۇم نەرسىلەرنى ياش ھۆكۈمدارغا چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇشنى خاھلىمىدى.

ئۇ ئانا دىيارىنى راۋاجلاندۇرۇشقا تىرىشىۋاتقان بۇ ئالىيجانابنى يىگىتنى خاپا قىلىشنى خاھلىمىدى، چۈنكى ئۇنىڭ سوئالىنىڭ جاۋابىنى تېپىش مۇرەككەپ ئەمەستى.

شادى غوجا ئابدۇلبىتىپ خانىنىڭ سوئالىغا سوئال بىلەن جاۋاب بەرگۈسى كەلمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ بۇ سوئالىنىڭ جاۋابى يوق ئىدى.

سوئال بۇنداق ئىدى: «نېمىشقا ئابدۇلبىتىپ خان، ئۇنىڭ بوۋىسى بىلەن دادىسى پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن كۈرىشىپ ئۆتتى؟»

شادى غوجا بۇ سوئالنى كاللىسىدىن ئۆتكۈزگىنى بىلەن، سىرتىغا چىقارمىدى...

11 - باب: كېسەل

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا، ئابدۇلبىتىپ خان باشلىغان ئۆزگىرىشلەر

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

ئەنئەنە بويىچە قەشقەردىن ئاقسۇ، باي، كۇچار ئارقىلىق ئۆتىدىغان ۋە خوتەن - قاراشەھەر يولى بىلەن رىقابەتلىشەلەيدىغان يولنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش قولغا ئېلىندى.

خوتەندىن كېرىيەگىچە كۆپلىگەن قۇدۇقلار قېزىلدى.

بۇ ئىش داۋاملاشماقتا ئىدى. ئابدۇلېتىپ خانىمنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن يىل ئاخىرغىچە بۇنداق يېڭى قۇدۇقلار نىيە ئەتراپىغمۇ كولىنىشى كېرەكتى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە چوڭ كارۋانلارنى قوبۇل قىلالايدىغان كەڭ كارۋان سارايلار سېلىنىۋاتاتتى.

ھۇنەرۋەنچىلىك جانلانغان. تۆمۈرچىلەر، كۇلالچىلار، ئارپا، سۇلۇ تىجارەتچىلىرى، توقۇمچىلار بىلەن كۆنچىلەرگە سانسىز بۇيرۇتمىلار كېلىۋاتماقتا ئىدى.

يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدا ئاشپۇزۇللار شۇنچىلىك كۆپ ئېچىلدىكى، ئۇلارنىڭ خوجايىنلىرى ئادەملەرنى ئاشخانىغا ۋارقىراپ تەكلىپ قىلىدىغان مەخسۇس ئىشچىلارنى يالالاشقا مەجبۇر ئىدى. بۇ ئاشپۇزۇللاردا سايادەتچىلەر بىلەن سودىگەرلەر ئىشتەي نەغمىسى ئاستىدا ھەرخىل ئۇيغۇر تائاملىرى بىلەن غىزالىناتتى. تەملىك تاماق، ئىسسىق ئورۇنغا موھتاجلار مۇشۇ يەردىن پانا تاپاتتى.

ئىشتەي نەغمىسى دۇتار، تەمبۇر، غىجەك، ساتار، راۋاپلاردا ئىجرا قىلىناتتى.

ھايات، تۇرمۇش - مەئىشەت ياخشىلىنىۋاتاتتى. كۆپلىگەن ئادەملەر بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ داۋاملىشىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. شۇنداق بولۇشقا تېگىشى ئىدى، چۈنكى خوتەندىن قاراشەھەرگىچە بولغان يول ئابدۇلېتىپ قولغا ئالغان بەھەيۋەت ئىسلاھاتلارنىڭ

باشلىنىشى ئىدى.

لېكىن بۇيرۇمىغان نەرسىنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقى ھەق.

1626 - يىلىنىڭ ئوغلاق ئېيىدا ئانىسىنىڭ بۆلمىسىدىكى ئابدۇلېتىپ خان ئۇشتۇمتۇت مەيدىسىنىڭ كۆيۈۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ بۇنىڭغا ئانچە ئەھمىيەت بەرمىدى. ئەمما يۆتەل باشلانغاندا سەزگۈر ئانا ئەنسىرەپ قالدى:

— بالام، نېمە بولدۇڭ؟

ئابدۇلېتىپ ئانىسىغا خاتىرجەم كۆرۈنۈشكە تىرىشتى.

— ھېچنېمە، ئاپا. شامالداپ قالسام كېرەك.

— سەن ئۆزۈڭنى پەقەتلا ئاسرىمايسەن، ئابدۇلېتىپ. دائىم ئىش بىلەن بەند. يارىكەنتتىن يىراق يەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تەكشۈرۈپ سوغ تەككۈزۈۋاپسەنده.

— ئاپا، مەن چوڭ مەملىكەتنى باشقۇرۇش شەرىپىگە ئېرىشكەن ئادەم. تۇرپاندا، قەشقەردە، قۇمۇل ۋە باشقا جايلاردىكى پۇقرالىرىمنى يارىكەنت پۇقرالىرى ئوخشاش پاراۋان ياشىشى لازىم.

— ئۇغۇ شۇنداق، ئەمما سەن تىلغا ئالغان شەھەرلەرنىڭ ۋالىيلىرى بارغۇ. مەرھۇم ئاتاڭغا ئوخشاش باشقۇرساڭ بولىدىغۇ مەملىكەتنى.

— ئاپا، مەن بىر دەقىقىمۇ دادامنى يادىمدىن چىقارمىدىم. ئەمما مەن ئۆزۈم تاللىۋالغان يولدا مېڭىشىم كېرەك.

— ماقۇل، بالام. ئاياللىق سۈپىتىم بىلەن سېنى بەزلىسەم بولماس. لېكىن مەن دائىم سېنىڭدىن ئەندىشە قىلىمەن. دوستلار بار، بىراق دۇشمەنمۇ بار. بۇنى ھەرگىز ئۇنتۇما. ھەممىسىلا، ھەتتا دوستلىرىڭمۇ ساڭا مۇڭەپپەقىيەت تىلىمەيدىغانلىقىنى يادىڭدا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

مەھكەم تۇت!

ئابدۇلېتىپ كۇلۇمسىرىدى ۋە ئانىسىنى قۇچاقلاپ:

ــ مەن بىلىمەن، ئاپا. ئۆزۈمنى ئاسرايمەن،ــ دېدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن يۆتەل تەكرارلاندى. تېۋىپ يۆتەل دورىسىنى تەييارلاپ، خانىمنىڭ ئەھۋالى بولمىسا بىرنەچچە كۈن يېنىڭ سەپەرلەرگە چىقماسلىقىنى ئۆتۈندى.

ئابدۇلېتىپ خان تېۋىپنىڭ ئېيتقانلىرىنى رەت قىلماي ئورۇندىدى. ئۇ پۈتلىرىنى، گەرچە شامالداپ قالغىنىنىڭ شەپىسى يوق بولسىمۇ، ئىلمان سۇغا چىلىدى، ئات مىنمىدى، ئۇرۇمدىن سىرتقا چىقمىدى، كۆپ ۋاقتىنى كىچىك قوبۇلخانىنىڭ يېنىدىكى ئارام ئېلىش بۆلمىسىدە ئۆتكۈزدى.

ھەممە نەرسە ياخشىدەك قىلىۋىدى، ئەمما تۆت كۈندىن كېيىن ئابدۇلېتىپ خان قاتتىق يۆتىلىشكە باشلىدى. ئۇ دەررۇ قول ياغلىغىنى ئېغزىغا ئاپىرىۋىدى قول ياغلىقتىكى خەپرۇك قان ئارىلاش چىقتى.

ھۆكۈمدارنى دىققەت بىلەن تەكشۈرۈپ چىققان تېۋىپ ئۇزاق زۇۋۇلدىدى.

بېشىنى ئىككى مەرتە چايقىغان تېۋىپ قۇلقىنى ئابدۇلېتىپنىڭ مەيدىسىگە قويۇپ پۈتكۈل زېھنى بىلەن تىڭشىدى. ئۇنىڭ خانىنىڭ يە يۇرىكىنى، ياكى گۈمانلىق خىرىلداشىنى تىڭشاۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايتتى. لېكىن ئابدۇلېتىپ خان ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىنىڭ تازا ياخشى ئەمەس ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەنىدى...

ــ ئىلتىماس، ئېيتىڭا، ئوغلۇم نېمە بوپتۇ؟ ــ دېدى ئابدۇلېتىپنىڭ ئانىسى تېۋىپ قوشنا بۆلمىگە چىقاندا. بۇ بۆلمىگە ھۆكۈمدارنىڭ ئورۇق ــ تۇغقانلىرى بىلەن خانلىقنىڭ ئالىي

ئەمەلدارلىرى يىغىلغان ئىدى.

— مەن خاتالىشىشىم مۇمكىن، لېكىن كېسەل ئۆپكىسى ئوخشايدۇ، - سۆزىگە ئەتتەي پەرداز بېرىۋاتقانىدەك سۆز ئاچتى تېۋىپ.

— بۇ خەتەرلىكمۇ؟

مەزكۇر سوئالنىڭ ساددىلىقىغا تەئەججۈپلەنگەن تېۋىپ كەينىگە قايرىلىپ قارىدى ۋە سوئال قويغان يىگىت چوكانىڭ ھاملىدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ دېدى:

— ياخشى بولۇپ كېتىدۇ، دەپ ئۈمىد قىلايلى. ھەممە نەرسە ئاللاھنىڭ قولىدا.

ئۆزى بولسى - زە، ئۈمىدنىڭ ناھايىتى ئازلىغىنى، يىگىرمە تۆت ياشلىق ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ تەقدىرى يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى. كۆپ بولسا ئۇنىڭ بىرنەچچە ئاي ھايات كۆچۈردىغانلىقىنى چۈشىنىپ بولغانىدى.

كېسەل ئابدۇلېتىپنىڭ تېنىغا پاتمانلاپ كىرىۋاتاتتى. قان تۆكۈرگەن چاغدىن ئون كۈن ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ئاغرىقى يەنە كۈچەيدى.

تېۋىپ تەييارلاپ بەرگەن دورىلارنى ئىچىپ، بىرئاز ۋاقىتلا ئۆزىنى ياخشى سەزگەندەك قىلاتتى، ئەمما دورا كۈچىنى يوقاتىشى بىلەنلا، كېسەل ئەدەپ كېتەتتى.

«بۇ نېمە ئىش؟ ماڭا ھازىر ئاغرىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. نېمىشقا شۇنداق بىر پەيتتە ئاغرىپ قالدىم؟ - ئويلايتتى ئابدۇلېتىپ خان. - نېمىشقا تېۋىپ مېنى مۇشۇ كۈنگىچە ئۆرە قىلالمايۋاتىدۇ؟ مەن تېخى ياشقۇ. ئىلگىرى مەن بۇنداق ئاغرىپ باقمىغان ئىدىمغۇ؟»

بۇنداق ئويلار ئۇنىڭ ئاپىسى بىلەن تۇنجى پەرزەنتىگە ھاملىدار

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

خوتۇنىنىڭ، ئابدۇلېتىپ خانغا دۆلەتنى باشقۇرۇش ئىشىدا ياردەملىشىۋاتقان باشقا ئوردا ئەھلىنىڭ قەلبىنى چۈلغىۋالغانىدى.

كېسەللىك ئاددىي بىر ئادەمنى يېقىتسا، ئادەملەر بۇنى چوڭ قايغۇ دەپ ئاھ ئۇرۇپ كەتمەيدۇ.

ئاتاقلىق ئادەم ئاغرىق دەردىنى تارتىپ، ھايات بىلەن ۋىدالىشىش ئالدىدا تۇرسا، تامامەن باشقا ئەھۋال ھۆكۈم سۈرىدۇ.

ئەمما قەۋم - قېرىنداشلار، دوست - بۇرادەرلەر ئۇچۇن ئۇنىڭ، سەكراتتىكى كىشىنىڭ، داڭلىق ياكى ئاددىي بولۇشى مۇھىم ئەمەس. ئۇ ساڭا يېقىن ئادەم بولدى، خالاس.

ئابدۇلېتىپ خان ئادەملەرنىڭ مۇشۇ ھەر ئىككى خىلىنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۇرگەن. ئۇ دۆلەت رەھبىرى، مۇشۇنىڭ ئۈزى ئۇنى داڭلىق قىلدى.

ئۇ يەنە ئۆزىدىن ئاۋۋالقى ھۆكۈمدارلار قىلالمىغان ئىشنى قولغا ئالدى. ئۇ ئىسلاھاتلارنى باشلاپ بەردى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ ئاددىي ۋە كەمتەر بولۇپ، دېھقان ھەم ھۈنەرۋەن، نۆكەر ھەم سودىگەر، ۋەزىر ھەم ناۋاي بىلەن تىل تېپىشالايتتى.

ئۇ ھېچقاچان گېپەيمەتتى، ھېچقاچان ئاجىز، بىچارىلەرنى رەنجىتمەيتتى.

ئۇ، شۇنداقلا، ھەددىدىن ئاشقان ئەمەلدارغا دەررۇ رەددىيە بېرەتتى، ئۆزىدىن كەتكەن خاتالارنى تۈزىتەتتى.

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ تۇيۇقسىز ئاغرىپ قېلىشى قانداقتۇر بىر چۈشەندۈرۈپ بولمايدىغان ئادالەتسىزلىك ئىدى.

«شامال باغ» ئوردىسىدىكىلەر بىلەن بىللە پايتەختىنىڭ جىمى

پۇقرالىرى ئۇنىڭغا سالامەتلىك تىلەپ، ئاللاھقا ئىلتىجا قىلاتتى.

ئابدۇلېتىپ خان، ئەگەر خانغا نىسبەتەن شۇنداق دېيىشكە بولسا، ھەقىقىي مەنىسىدە خەلقنىڭ سۆيۈملۈك ھۆكۈمدارى ئىدى. ئۇنىڭ بېتاپ بولۇپ قالغىنى ھەققىدە خەۋەر تارقالغان كۈندىن ئېتىبارەن، يارکەنتنىڭ ھەرخىل مەھەللە، كوچا ۋە بازارلىرىدا پۇقرالار ئارىسىدا مۇشۇ گەپ ئەۋج ئالغان.

مەھەللىلەردىكى قولۇم - قوشنىلار، تۆمۈرچى، كۈلالچى، قىسقىسى، ھۇنەرۋەنلەر ئۆز دۇكانلىرىنىڭ ئالدىغا يىغىلىۋېلىپ، قول ھارۋىلىرىنى سۆرىگەن كۆكتاتچىلار غەمگە چۆكۈپ، ئۆزلىرىنىڭ كۈچ - قۇۋۋەتكە تولۇپ - تاشقان پائالىيەتچان، تەشەببۇسكار يىگىرمە تۆت ياشلىق ھۆكۈمدارىنىڭ ئېغىر ئاغرىققا مۇپتىلا بولغانلىقىغا مەيۈسلىنەتتى.

يارکەنت بازىرى گويا ھەرىلەر ئۇۋۇسىغا ئوخشايدۇ. ۋاڭ - چۇڭ سودىگەرلەر ياللىۋالغان مەخسۇس كىشىلەر خېرىدارلارغا ئۆز مېلىنى تەشۋىق قىلىپ، كانايلىرى يىرتىلىپ كەتكۈدەك ۋارقىرىشاتتى. ئۇلار قاپچۇقى «سېمىز» خېرىدارلارنى دۇكانلىرىغا چاقىرىپ ئاۋارە.

ئۇلار مېلىنى ماختاپ قانچىلىك ۋارقىرىغىنى بىلەن، نەتىجە كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەستى. چۈنكى قوشنا دۇكاندىكىلەرمۇ شۇ ئۇسۇل بىلەن جەلپ قىلاتتى خېرىدارلارنى. شۇڭا كۆپلىگەن سودىگەرلەر باشقا ئامالالارنى ئىزدەيتتى.

بۇ چارە - ئامالالار ئابدۇلېتىپ خان سالامەتلىكى ئەتراپىدا ئەۋج ئالغان مىش - مىشلار ئىدى.

— سىز بىلەمسىز، - پىچىرلىدى سودىگەر كۆكتات سېتىۋېلىشقا كەلگەن هاللىق ئۆينىڭ خىزمەتكار ئايالىغا، - بىزنىڭ خانىمىز، ئاللاھ ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزاق قىلغاي، ئېغىر ئاغرىققا ئۇچراپتۇ.

مېنىڭ بىر تونۇشۇم بار. ئۇ ياق ئوردىدا كىر يۇيغۇچى بولۇپ ئىشلەيدىغان ئايال بىلەن ھەر كۈنى كۆرۈشىدىگەن. شۇ ئايال كۆپ نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرىشى مۇمكىن...

— نېمىلەرنى دەيدىغانسىز،- سودىگەر تاشلىغان قارماققا ئىلىنىپ قالدى خېرىدار. - ئۇنىڭغا نېمە بوپتۇ؟

— مەن سىزگە كۆپ نەرسىلەرنى ئېيتىپ بېرەتتىم،- بىلگىنى تۇتۇپ، ئۆزىگە تارتتى خېرىدارنى سەمرىشكە باشلىغان سودىگەر ئايال. - بىراق بىلىسىزغۇ، ئوردىدا بۇنداق سۆزلەر يوشۇرۇن، مەخپىي تۇتۇلىدۇ.

— مەن خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقى توغرىلىق ئاڭلىغان، لېكىن ئۇنىڭ كېسىلىنى شۇ قەدەر جىددىي دەپ ئويلىماپتىمەن،- دېدى خېرىدار پوكەيدىكى كۆكتاتلارنى ئىلغاپ سېۋەتكە سېلىۋېتىپ. سودىگەر بولسا - زە، نۆۋەتتىكى خېرىدارنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن، كۆزلىرىنى ئادەملەر توپىغا تىكتى...

زور بازارنىڭ ئىككىنچى چېتىدە، تۆمۈر - تەرسەك بۇيۇملىرى سېتىلىۋاتقان يەردە، خېرىدار بىلەن سودىگەر ئارىسىدا تامامەن باشقا سۆزلەر بولۇۋاتاتتى.

ئەمما گەپ ھامان ئابدۇلېتىپ خان ماۋزۇسىغا يۆتكىلەتتى.

— بۇنداق ھەرخىل مىخلارنى سىز جىمى بازاردىن ئىزدەپ تاپالمايسىز! - كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا سۆز ئاچتى ئاق ساقاللىق، يۈزىنى قورۇق باسقان بوۋاي.

ئۇنىڭ كونا، كۈل رەڭ چاپىنىنىڭ ئاستىدا بەرقۇت پىنجەك بولۇپ، ئۇ پاكىز، ئۈيغۇرچە نەقىش تۇتۇلغان كەشتە بىلەن بېزەلگەن ياقىسىز ئاق كۆڭلەكنىڭ ئۈستىگە كىيىلگەنىدى.

بوۋاينىڭ بېشىدا خوتەن دوپپىسى بولۇپ، ئۇ دوپپىسىنىڭ بىر

قىرىنى ماڭلىيىغا چۈشۈرۈۋاپتۇ.

— بۇ مىخلارنى مېنىڭ بوۋام بىلەن دادامۇ سوققان. بۇ
رەھمىتى ئابدۇرېشىت خان ئاتاخانسىنى مۇشۇنداق مىخلار بىلە
تەمىنلەپ تۇرغان.

— سەن، بوۋاي، بىزگە داتلىشىپ كەتكەن مال سېتىۋاتامسەن
- كۈلدى سالاپەتلىك ئادەم. ئۇ پوكەيدە ئويلىپ ياتقان ھەرخى
ئۆزۈنلۇقتىكى مىخلارنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقان خېرىدارلارنىڭ
ئارىسىدا تۇراتتى.

— سەن ئىزا تارتما! ئال، ئاندىن شۇنى بىلىپ قوي: كو
نەرسە ھەرقاچان پۇختا بولىدۇ. ياشلارغا ئىشەنچ يوق! - ئېتىرا
بىلدۈردى بوۋاي.

— نېمىشقا يوق؟ - قوشنا پوكەينىڭ قېشىدا تۇرغان يىگىت
غىڭشىدى. - سىزمۇ، كېۋىر بوۋا، بىر چاغلاردا ياش بولغىيدىڭىزغۇ
ياكى ئۇنداق ئەمەسمۇ؟

— مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، بىزدە بىلىملىك ۋە ئەقىللىق
ياشلار ئاز. ياشلار چوڭلارنىڭ گېپىنى قۇلاققا قىسمايدىغان
بولۇۋالدى. ئۇلار ھەممە نەرسىگە بېپەرۋا. بىز ياش چېغىمىزدا
بىر مەقسەتكە ئىنتىلەتتۇق، ئۇتۇقلارغا ئېرىشىشكە تىرىشاتتۇق.
ئېيتايلۇق، مەيلى، ھۈنەرۋەنچىلىكتە بولسۇن. مەن، مەسىلەن،
تۆمۈرچى بولدۇم. ماختىنىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قالما، مەن يامان
ئەمەس تۆمۈرچى، جۇمۇ! باللىرىم بولسى - زە، مېنىڭ ئىزىم
بىلەن مېڭىشنى خاھلىمىدى...

— تاغا، مېنىڭچە سەن تۆمۈرچى ئەمەس، پەيلاسوپ بولۇشۇڭ
كېرەك، - يەنە سۆزگە ئارىلاشتى سالاپەتلىك كىشى قالپىقى يوغان
مىخلارنى تاللاۋېتىپ. - نەچچە تەڭگە بېرىمەن؟

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ مخلارغا ئىككى تەڭگە، مۇلاھىزىلىرىم ئۇچۇن تۆت.ـ دېدى بوۋاي كۆلۈمسىرەپ.

ـ مانا، تاغا ئالتە تەڭگە. بىراق يەنە ئىككى تاقا قوشۇۋەت.

ـ ياخشىسى، ئېتىكنى تۆمۈرچى دۇكىنىغا ئېلىپ بار. تاقنى شۇ يەردە تاللىۋالارسەن.ـ دۇكان ئالدىغا يىغىلغانلارنىڭ بىرى گەپكە ئارىلاشتى.

شەرق بازىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇنىڭدىكى، بۇ يەرگە بىر نەرسە سېتىۋېلىش ياكى مېلىنى سېتىش ئۇچۇنلا كەلمەيدۇ ئادەملەر. بىردەم، يېرىمدەم پاراڭلىشىشقىمۇ قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ.

سالاپەتلىك ئادەم گەپكە ئارىلاشقان كىشىگە قاراپ قويۇپ، بوۋاي بىلەن ھېساب ـ چوت قىلىپ بولغاندىن كېيىن، قېلىن تېرە قاپچۇقىنى پىچاق ئېسىلغان بەلۋېغىغا قىستۇردى ـ دە، ئۆزىگە خاس كىنايە بىلەن دېدى:

ـ مېنىڭ ئېتىم يوق. تاقا بىلەن مىخ ماڭا دەرۋازىنى زىننەتلەش ئۇچۇن كېرەك.

ئۇنىڭ گېپىي ھېچكىمنى ھەيران قالدۇرمىدى. پەقەت توپ ئىچىدە تۇرغان بەستلىك بىر بوۋايلا سالاپەتلىك ئادەمنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنى دىققەت بىلەن كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى ـ دە، سۆز ئاچتى:

ـ ئەپەندىم، سىز قەشقەرلىكمۇ؟

ـ ئۇنى قانداق بىلدىڭىز؟

ـ ئىشىك، دەرۋازىلارنى زىننەتلەشكە پەقەت قەشقەرلىكلەرلا چوڭ ئەھمىيەت بېرىدۇ. مەنمۇ قەشقەرلىك. يۇرتدىشىمنى ئۇچراتقانلىقىمغا بەك خۇرسەن بولۇۋاتىمەن.

يارکەنت بازىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ تاسادىپىي تونۇشۇپ قالغا
بۇ ئىككى كىشى ئەتراپىدىكىلەرنىڭ تەئەججۈپكە پىسەنت قىلماي
يېقىن تۇغقانلاردەك قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى - دە، ئاشپۇزۇللارنى
بىرىگە يول ئالدى.

— ھە، قەشقەرلىكلەر - ئالاھىدە خەلق،- دېدى سودىگ
بۇۋاي ۋە شۇ مەھەل ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىمدۇر بىرىنىڭ:

— خان ئالىي ھەزرەتلىرى مۇشۇ قەشقەرلىكلەرنىڭ ياردىم
بىلەن تەختكە ئولتۇرغان دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىغانىدىم،- دېگەر
سۆزلەر كىردى.

-شۇنداق. نەق شۇ چاغدا راباتچىدا ئۇرۇش بولدى ئەمەسمۇ
بۇ - يارکەنتنىڭ قېشىدىكى كەنت. قەشقەرلىكلەر كۆرەيشىنىڭ
قوشۇننى تارمار قىلغان. كۆرەيش ئۆزىمۇ قازا بولغانىدى ش
جەڭدە. ھۆكۈمدارىمىز ئابدۇلېتىپ خان ئەينى يىللىرى تامامەن
ياش ئىدى.

— ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، ئۇ ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغان
ئوخشايدۇ.

— ئېنىقىنى بىلمەيمەن، ئەمما بۇ مىش - مىشلاردىن مېنىڭمۇ
خەۋىرىم بار.

سودىگەر بۇۋاي جىمىپ قالدى. مىخلىرىنى ماختاپ ۋارقىراپ،
خېرىدارلارنى جەلپ قىلىشتىن بۇرۇن پەس ئاۋازدا ياش قوشنىسىغا
دېدى:

— ئائىلىنى بىر پالاكەت ئەگىپ يۈرىدۇ. ئابدۇلېتىپ خانىڭ
دادىسى سۈيىقەستلىك نەتىجىسىدە ئۆلتۈرۈلدى. ئاكىسى شىكاردا قازا
بولدى. ئەمدى مانا كېسەل ئۇنى زەنجىرىبەند قىپتۇ...

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

12 - باب: كېلەچەك ھەققىدە ئويلار

ئابدۇلېتىپ خان ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئاغرىق ئازراق ۋاقىتقىلا بىسىلاتتى - دە، ئاندىن يەنە باشلىناتتى. قان تۈكۈرۈپ ياتقان ياش ھۆكۈمدارنىڭ ھالى كۈن ساناپ ئېغىرلاشماقتا ئىدى.

كۈتكۈچىگە ئاسان بولۇش ئۈچۈن، پاكار كارىۋاتتا ياتقان ئابدۇلېتىپ خان تۈنلەرنى كىرپىك قاقماي ئۆتكۈزمەكتە. «تەقدىر ماڭا نېمىشقا ئادالەتسىزلىك قىلىۋاتىدۇ؟»، - دېگەن سوئالغا جاۋاب تاپالماي ئاۋارە بولاتتى ئۇ.

ئۆزىنىڭ ئوڭشىلىپ كېتىشىگە كۆزى يەتمەيتتى، شۇڭا كېلەچەك ھەققىدە خىيال سۈرەتتى.

كېلەچەك ھەققىدە دېگەندە ئابدۇلېتىپ خان ئۆزىنىڭ ھاياتىنى نەزەردە تۇتمايتتى. چۈنكى ئۇنىڭ تەقدىرى بەلگىلىنىپ بولغانىدى. ھەتتا ئۇ تېخى تۇغۇلمىغان پەرزەنتى ھەققىدىمۇ باش قاتۇرمايتتى.

كېلەچەك ھەققىدە ئويلاۋېتىپ، ئابدۇلېتىپ خاننىڭ كۆز ئالدىدا ئۆزى ئون يىل باشقۇرغان مەملىكەت گەۋدىلىنەتتى. ئۆزىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن مەملىكەتنىڭ تېخىمۇ راۋاجلىنىشىنى خالايتتى. ئون يىل ئىچىدە ئۇ مەملىكەتنى كۆڭۈلدىكىدەك گۈللەتكەن بولسا، كېلەچەكتە بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق روناق تېپىشىنى خالايتتى.

ئابدۇلېتىپ خان بىر بىقىنىغا ئۆرۈلدى. ھەر كۈنى ئالماشتۇرۇلۇپ تۇرىدىغان كىرلىكلەرنىڭ شاراقلىشىنى ئاڭلىغان كۈتكۈچى دەررۇ يېتىپ كەلدى كەڭ كارىۋاتنىڭ قېشىغا.

— بىر يېرىڭىز بىئارام قىلىۋاتامدۇ؟

— ياق، سەل ئەپسىز. خاۋاتىر بولماڭ، مەريەم.

ئابدۇلېتىپ خان كۈتكۈچىلىرىگە ئۆگىنىپ قالغان. ئۇ

كۈتكۈچىلىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتاتتى. تۆت كۈتكۈچىنىڭ ئارىسىدا ئۇ مەريەمنىڭ نۆۋەتچىلىك قىلىشىنى ياقتۇراتتى. ئۇ ئاقسۇ يېنىدا ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن بولغان جەڭدە شېھىت بولغان جەڭچىنىڭ خوتۇنى ئىدى.

مەريەم ئۆتكەن قېتىم نۆۋەتچىلىك قىلغىنىدا ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ سوئاللىرىغا قازا بولغان ئېرى توغرىلىق يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەپ بەرگەن.

ئۇ ئۆزىنىڭ ھەسرەت چېكىۋاتقىنىنى كۆرسەتكۈسى كەلمىدى ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھۆكۈمدار ئۆزى بېتاپ. بىراق ئۇ ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرمايتتى.

ھازىرمۇ، مەريەم ئابدۇلېتىپ خان كارىۋىتىنىڭ قېشىدا تۇرغاندا، ئۇ مەريەمگە بۇرۇلۇپ پىچىرلىدى:

— مەريەم، ئۆتكەن قېتىم سىز ئىككى ئوغلىڭىز بار ئىكەنلىكىنى ئېيتقانتىڭىز.

— شۇنداق، ئالىي ھەزرەتلىرى. چوڭى يىگىرمە ياشتا، كىچىكى ئون يەتتىدە.

— باللىرىڭىزغا ئىلتىپات بىلدۇرۇپ قويىاي دەيمەن. ئۇلارنىڭ ئاتىسى ۋەتەن مەنپەئەتلىرىنى قوغداپ قازا بولغان ئەمەسمۇ.

مەريەمنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار تۆكۈلدى. ئۇ توختىماي ئېقىۋاتقان يېشىنى كۆينىگىنىڭ يېڭىدىن چىقارغان قول ياغلىقى بىلەن سۈرتىمەكتە ئىدى.

— رەھمەت سىزگە، ئالىي ھەزرەتلىرى، - دېدى ئۇ بىر چاغدا.

بىرئاز سۈكۈت ساقلاپ، ئاندىن سۆز ئاچتى:

— چوڭ ئوغلۇم دادىسى ئۈچۈن ئىنتىقام ئېلىش كويىدا يۈرىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

كېينكى يۈرۈشلەرگە چوقۇم قاتنىشىدىغانلىقىنى تىنماي تەكرارلايدۇ.

ئابدۇلېتىپ خانىنى يۆتەل قىستىدى. قول ياغلىغىنى ئېغزىغا ئاپىرىپ، ئۇزاق ياتتى.

مەريەم ئابدۇلېتىپنى ئۇخلاپ قالدى دەپ ئويلىغانىدى، ئەمما ئۇنىڭ:

— كىچىكى نېمە دەيدۇ؟ - دېگەن سۆزلىرى ئاڭلاندى.

— ئۇ دادىمزنى ئۆلتۈرگەنلەرنى كەچۈرۈۋېتىشىمىز كېرەك، دەپ ئاكسىنىڭ كۆڭلىدىكىنى يەتكۈزۈشكە ئاۋارە.

بۇ سۆزلەردىن كېيىن ئابدۇلېتىپ خان تەكىيلەرگە يۆلىنىپ، يېرىم ئولتاردى.

مەريەم ئۇنىڭغا يارەملەشمەكچى بولۇۋېدى، ئابدۇلېتىپ خان ئۇنىڭ قولىنى سىلىق ئىتتەردى.

كارىۋات يېنىغا قويۇلغان ئۇستەلدە تۈرگان سۇيۇق دورىنى ئابدۇلېتىپقا ئۈزاتتى مەريەم. ھۆكۈمدار دورىنى باشقا ئىچكۈسى كەلمەيدىغانلىقىنى ئىشارە ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ، پەس ئاۋازدا دېدى:

— كىچىك ئوغلىڭىزنى كۆرگۈم كېلىۋاتىدۇ.

مەريەم نېمە دېيىشنى بىلمەيتتى. ئۇ بېشىنى سەل ئېگىپ، نېرىدىكى ئورۇندۇقنىڭ قېشىغا كەلدى. ئۇ بۇ ئورۇندۇقتا تاڭ ئاتقىچە ئولتۇرۇشى كېرەك.

ئابدۇلېتىپ خان يەنە خىيالارغا بېرىلدى.

«بۇ ئايالنىڭ ئوغلى ئۆتكۈر قابىلىيەت ساھىبى ئىكەن. مەملىكەت مەنپەئەتلىرىنى شەخسىي مەنپەئەتلىرىدىن، ئائىلىۋى قايغۇ - ھەسرەتتىن ئارتۇق كۆرۈنگەنلا ئادەمنىڭ قولىدىن

كېلىۋېرىدىغان ئىش ئەمەس».

ئابدۇلېتىپ خان ئەتە ئەتىگەنده مەرىيەمنىڭ كەنجى ئوغلىنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇيمەن، دېگەن قارارغا كەلدى. ئۇ يېگىت بىلەن دەقەمده سۆزلىشىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئەگەر تەخمىنى تەستىقلانسا، ياش بولۇشىغا قارىماي، ئۇنىڭغا ئوردىدىن ئالىي لاۋازىم بەرمەكچى بولدى.

ئەمدى ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ خىيالى، بەختكە قارشى، ناھايىتى تېز ھەل قىلىنىشى كېرەك مەسىلىلەرگە يۆتكەلدى. چۈنكى ئۇنىڭ ۋاقتى بەكمۇ چەكلەكلىك ئىدى. مەسىلە بولسى - زە، بەك مۇھىمدى.

ئابدۇلېتىپ خان تەخت ۋارىسىنى ئېنىقلىشى لازىم.

ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى تەختىگە، ئۇنىڭ پىكرىچە، پەقەت ئىككىلا ئادەم دەۋا قىلالايتتى. ئۇلار ئابدۇلېتىپنىڭ جىيەنلىرى - ئاكىسى تۆمۇر سۇلتاننىڭ ئوغۇللىرى ئىدى.

ئاقسۇ ۋالىسى، ئوغۇللارنىڭ تۇنجىسى سۇلتان ئەخمەت چوڭ بولغاچقا، بىرىنچى دەۋاگەر ئىدى.

لېكىن ئابدۇلېتىپ خان ئۇنى مەملىكەتنى باشقۇرالمايدۇ، دەپ ھېسابلايتتى.

«سۇلتان ئەخمەتتە دادىللىق يېتىشمەيدۇ. ئۇنىڭ ئاچچىقى چوس، ئىرزچىللىق كەمچىل، - مۇلاھىزە قىلاتتى ئابدۇلېتىپ خان. - ئۇ ئاقسۇنى باشقۇرغىنى بىلەن، مەملىكەتنى باشقۇرۇش ئاسان ئەمەس».

ئۇ تېخىلا تەكىيىلەرگە يۆلەنگەن ھالدا يىرىم ئولتۇراتتى. گويا بۆلمىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا دىققەت بىلەن قارىماقتا ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

بۇ ئوردا ساراينىڭ باش بىناسىغا جايلاشقان بۆلمە بولۇپ، ئابدۇلېتىپ خان ئوردا ساراينىڭ باشقا خانىلىرىغا چىقىشتىن ئۈزۈل ـ كېسىل باش تارتتى. ئۇ كىچىك قوبۇلخانىغا قوشنا مۇشۇ بۆلمىدە يېتىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى.

ئېغىر كېسەلگە قارىماي، ئۇ ئۆزىنى ھامان دۆلەتنىڭ ھۆكۈمدارى ھېسابلايتتى. شۇڭا، بىرىنچىدىن، ھەممە نەرسىنى ئۆزى يېشەتتى.

ئىككىنچىدىن، ئاداققى تىنىقىغىچە ئۆز رىجىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى ئىدى.

شام چىراغلار خىرە يورۇتۇپ تۇرغان بۆلمە قاراڭغۇلۇققا چۆمگەن. دېرىزە سىرتىدىكى ئوغاق شەكىللىك يېرىم ئاي بۆلمىگە شام چىراغلاردىن ياخشىراق يورۇق چۈشۈرۈپ تۇراتتى.

ئابدۇلېتىپ خاننىڭ ئۇ يان ـ بۇ يانغا كۆز تاشلاۋاتقىنىنى بايقىغان مەريەم ئەنسىرەپ قالدى. ئۇ ھەرقانداق ۋاقىتتا مەزمۇت ئىشىكنىڭ كەينىدە تۇرغان ياساۋۇللارنى چاقىرىشقا ھازىر ئىدى.

شۇندا قەۋم ـ قېرىنداشلىرى، ئوردا ئەھلى ۋە، بىرىنچى نۆۋەتتە، تېۋىپ يۈگۈرۈپ يېتىپ كېلىدۇ.

ئۇلار مەريەم بەلگە بەرگەن ھامان، دەررۇ يېتىپ كېلىدۇ. ھۆكۈمدارنىڭ سالامەتلىكى سەللا ناچارلاشسا، بۇنداق بەلگە بېرىش بۇيرۇقى بېرىلگەنىدى مەريەمگە.

ئابدۇلېتىپ خان يەنە خىياللارغا بېرىلدى.

«ئېھتىمال، تەختكە سۇلتان مەخمۇتنىڭ ئولتۇرغىنى ئەقىلگە مۇۋاپىق بولسا كېرەك. مەملىكەتنى كۈچەيتىپ، گۈللىتىدىغان خۇسۇسىيەتلەر مۇجەسسەم ئۇنىڭدا. ئۇ ـ دادىل، جۈرئەتلىك، ئۆز پىكرىدە قاتتىق تۇرالايدىغان، كېرەك يەردە باشقىلارنىڭ پىكرىگە قۇلاق سېلىشنى بىلىدىغان يىگىت. ئەلۋەتتە، ئەڭ ئاۋۋال تەخت

دەۋاسىنى قىلىدىغان ئاكىسى سۇلتان ئەخمەتكە تەئەللۇقلۇغى ئۇنىڭ ئۇچۇن توسالغۇ.»

ئابدۇلھېتىپ خان ئازراق چارچىدى. ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ بارماقلىرى بىلەن قاپاقلىرىنى سىلىدى ۋە قەشقەرگە شادى خوجىنىڭ ئادەملىرى كېلىپ، دادىسى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننىڭ ئۆلۈمى ھەققىدىكى شۇم خەۋەرنى يەتكۈزگەن كۈننى ئەسلىدى.

تەخت ۋارىسى ھەققىدە ئېنىق بىر قارارغا كېلەلمىگەن ئابدۇلھېتىپ، تاڭ ئاتقىچە كىرپىك قاقماي، شۇ قىياپىتىدە ئولتاردى.

يەنە ئۇنىڭ ئالدىدا بۇنداق نەچچە تۇن بارلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

13 - باب: ئەمرلەر قارارى

تەخت ۋارىسى ھەققىدە پەقەت ئابدۇلھېتىپ خانلا ئەمەس قاتۇرمايۇاتاتتى. ھۆكۈمدار سالامەتلىكى ناچارلىشىپ، تېڭىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان خانلىقنىڭ ئالىي ئەمەلدارلىرى - تەسىرى چوڭ ئەمرلەر، ئاربدىن ئون كۈن ئۆتۈپ، ياركەنتنىڭ مەركىزىدىن يىراق قورغانلىرىنىڭ بىرىگە مەخپىي يىغىلدى.

مەجلىس گۈگۈم چۈشكەندە باشلاندى. چوڭ ئىشكىلەرنىڭ سىرتىدا تۇرغان قاراۋۇل، ياساۋۇللار قورغان يېنىدىن ئۆتۈۋاتقان يەككە - يېگانە ئادەملەر بىلەن چىۋەندازلارنى دىققەت بىلەن كۆزەتكۈچىلەرمەكتە ئىدى.

ئاددىي بېزەلگەن كەڭ بۆلمىگە يىغىلغان دۆلەتنىڭ نوپۇزلۇق كىشىلىرى پەقەت بىرلا مەسىلىنى - تۇيۇقسىز سادىر بولغان بۇ ۋەزىيەتتە نېمە قىلىش كېرەك - دېگەن مەسىلىنى مۇنازىرە قىلماقچى ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ هۆكۈمدارىمىز ئېغىر ئاغرىققا گىرىپتار بولدى، ـ تەشۋىش ئىچىرە مەجلىسنى ئاچقى باش ۋەزىر. ـ بىز، ھەممەيلەن، ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ ئۇنىڭغا سالامەتلىك ئاتا قىلىشىنى سورايمىز. ئەمما بىز ھەممىگە تەييار بولۇشىمىز لازىم. ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئوڭۇشلۇپ كېتىشى ناتايىن.

باش ۋەزىر جىمىپ قالدى ۋە ھېچكىمگە نەزەر سالماي، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ـ قېنى، ئەمسە پىكرىڭلارنى ئوچۇق ئېيتىڭلار.

كەڭ بۆلمىنىڭ تاملىرىنى ياقلىتىپ سېلىنغان يۇمشاق پاختا كۆرپىلەردە ئون ئىككى ئەر كىشى ئولتۇراتتى. ھەرخىل ياشتىكى بۇ ئادەملەر ھەرتۈرلۈك خىزمەتلەرنىڭ ئىگىسى ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھۆكۈمدارنىڭ يېقىن سەپداشلىرى، كاتتا سودىگەرلەر بىلەن داڭلىق سەردارلار بار ئىدى.

ئۆزلىرىنىڭ ئېنىق پىكىر، تەكلىپلىرىگە مەملىكەت تەقدىرى باغلىق ئىكەنلىكىنى ئۇلارنىڭ ھەرقايىسىسى ياخشى چۈشىنەتتى.

باش ۋەزىر ئۇلارنى ئالدىراتمىدى. گەرچە، ئۇ نەق مۇشۇ ئادەملەرنى تەكلىپ قىلىشنى بۇيرۇغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بىلەن مۇناسىۋىتى ئانچە ياخشى ئەمەستى.

باش ۋەزىر قارشىسىدا ئولتۇرغان ۋە دائىم ئابدۇرېھىم سۇلتانغا قارشى يەنە بىر قېتىم يۇرۇش ئۇيۇشتۇرۇشنى قەيت قىلىپ ھارمايدىغان سەردارنى ياقتۇرمايتتى.

سەردارنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالغان دۆلەتنىڭ يەنە بىر ئىناۋەتلىك ئادىمى، كاتتا باي، سودىگەر ۋە بىرنەچچە كارۋاننىڭ خوجايىنىمۇ ياقمايتتى باش ۋەزىرگە. ئەمما بۇنىڭ باشقا سەۋەبى بار ئىدى.

بۇ كاتتا سودىگەر ئۆزگە مەملىكەتلەردىن خانلىققا كىرىۋاتقان

كارۋانلار سانىنى چەكلەپ، ئەكسىچە، ۋەتەن كارۋانلىرىنىڭ يىر
يەرلەرگە سەپەر چېقىشىنى قوللاشنى تەكلىپ قىلاتتى.

باش ۋەزىر بۇ تەكلىپكە مۇتلەق كېلىشمەيتتى. چۈنكى بۇنداق
قىلغاندا، خانلىق كارۋان سارايلىرىنىڭ كىرىمى بىلەن ئۇلارنى
يېمەكلىك - ئىچمەكلىكلەر ھەمدە ھەرخىل ھۇنەرۋەنچىلىك
بۇيۇملىرى بىلەن تەمىنلەۋاتقان دېھقانلار بىلەن ھۇنەرۋەنلەرنىڭ
تاپاۋىتى كەسكىن تۆۋەنلەپ كېتەتتى.

لېكىن، شۇ نەرسە ئېنىق ئىدىكى، ئەگەر مۇشۇ يول تاللىۋېلىنسا
خانلىق سودىگەرلىرى، شۇ جۈملىدىن مەزكۇر غايىنى ئالغا سۈرگەن
تىجارەتچى تېخىمۇ بېيىغان بولاتتى.

ئۇلارنىڭ سۆزىنى كۆتتى باش ۋەزىر. ئەمما تۇيۇقسىز قۇشبېگى
كۆرسەتكۈچ بارمىغىنى كۆتۈردى. پاكار بويلۇق، ۋىجدانى بۇ ئادەم
ئورنىدا ئولتۇرالمايۋاتاتتى.

ــ ئابدۇلېتىپ خان -ئۇلۇغ ھۆكۈمدار! - ھاياجانلىنىپ زۇۋان
سۈردى ئۇ. - ئۇ كۆپ ئىشلارنى ئەملگە ئاشۇرالىدى! بىز ئۇنىڭ
ئەتراپىغا جىپسلىششىمىز كېرەك! ھەربىرىمىز ئىشىمىز ئارقىلىق
ئۇنى قوللىشىمىز لازىم.

ئاندىن ئىشىك ئاغا سۆز ئالدى.

ــ ھەممەيلەن خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ سەللىمازا بولۇپ
كېتىشىنى ئۇلۇغ ئاللاھتىن تىلەيمىز. ئەمما شەخسەن ئۆزۈم ھەر
نەرسىگە تەييار بولۇشىمىز كېرەك دېگەن پىكرىگە قوشۇلمەن.
دېمەك، - ئۇ مەخپىي مەجلىس ئىشتىراكچىلىرىنى دىققەت بىلەن
كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى ۋە ئابدۇلېتىپ خاننى باشقىلارغا نىسبەتەن
كۆپ كۆرىدىغانلىقىنى ھەمدە ھۆكۈمدار سالاھىتىدىكى ھەققىدە
ئۆزگىلەرگە قارىغاندا ياخشىراق بىلىدىغانلىقىنى نامايان قىلغان

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

قىياپەتتە گېپىنى داۋاملاشتۇردى. - دېمەك، بىز تەخت ۋارىسى ھەققىدە جىددىي ئويلىشىمىز لازىم!

ئولتۇرغانلار قىمىرلىشىپ، ئۆز ئارا نارازىلىق پىچىرلاشلار شۇ قەدەر كۈچەيدىكى، باش ۋەزىر ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈپ، ئۇلارنى تەرتىپكە چاقىرىشقا مەجبۇر بولدى.

ـ مەرھەمەت، سۈزىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ.

ـ بىز تەخت ۋارىسى ھەققىدە ئويلىشىمىز كېرەك. لېكىن بۇ ئابدۇلېتىپ خاننى ئورنىدىن غۇلىتايلى دېگەنلىك ئەمەس. ياق، ئەسلا! تەخت ۋارىسىنىڭ ئىسمى خان ئالىي ھەزرەتلىرىمىزنىڭ يۈرىكى سوقۇشتىن توختىغاندىلا ئېلان قىلىنغۇسى...

ئازابلىق جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى بۆلمىدە. ئىشىك ئاغىنىڭ مەخپىي مەجلىس قاتناشچىلىرىغا ھەممەيلەننىڭ قەلبىدىكى گەپنى قىلغانلىقى چۈشىنىشلىك ئىدى. ئەندىلا يىگىرمە بەش ياشقا قەدەم قويغان ئابدۇلېتىپ خاننىڭ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىغا ھېچكىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

باش ۋەزىر ياقتۇرمايدىغان سەردار سۆز ئالدى ئاندىن.

ـ ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان ئەنئەنىلەرگە رىئايە قىلىشىمىز كېرەك. ئەلمىساقتىن بېرى ئوغۇللار ئاتىسىنىڭ ۋارىسى بولۇپ كەلگەن. III مۇھەممەت خاندىن كېيىن دۆلەتنى ئۇنىڭ ئوغلى شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خان باشقۇردى. ئۇ ۋاپات بولغانىدى كېيىن، تەختكە ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇلېتىپ خان ئولتاردى!

سەردار بىر دەقىقە سۈكۈت ساقلىدى. ئۇ قەشقەر خەنجىرى ئېسىلىپ، بېلىگە چىڭ تارتىلغان كەڭ كەمىرىنى تۈزەپ قويۇپ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنغان ھالدا قوشۇمچە قىلدى:

ـ ئابدۇلېتىپ خاننىڭ بىۋاسىتە ۋارىسى يوق. ئەمما ئۇنىڭ

جىيەنلىرى - ئاكسىنىڭ ئوغۇللىرى بار. شۇڭا پەقەت شۇ يىگىتلەر تەختكە ئولتۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە...

ئۇ ئىيتماقچى بولغان سۆزلىرىنى داۋاملاشتۇرالمىدى.

— توغرا! - قۇۋۋەتلىدى سودىگەر. جىيەنلەرنىڭ چوڭى سۇلتان ئەخمەت بولغاچقا، نەق شۇ ئولتۇرۇشى كېرەك تەختكە!

— ئادىل گەپ!

— توغرا! نەق سۇلتان ئەخمەت ئولتۇرۇشى كېرەك!

— بۇگۈنكى كۈندە ئۇ ئاقسۇنىڭ ۋالىسى خىزمىتىنى ئاتقۇرۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ قەشقەر ۋالىسى بولۇشى ئۇچۇن، جىمى ئىشنى قىلىشمۇ شەرت. چۇنكى تەخت ۋارىسى مۇشۇ شەھەردە بولۇشى ھاجەت.

— بىز، بۇ يەرگە يىغىلغانلار، سۇلتان ئەخمەتنى قوللايدىغانلىقىمىزنى ھەل قىلىشىمىز لازىم. مەملىكىتىمىز تارىخىدا ئۆزىنى بىراۋ قىلىپ كۆرسەتكەن كاززابلارنىڭ بولغانلىقىنى بىلىمىزغۇ، - پەس ئاۋازدا سۆز ئاچتى مەجلىس ئىشتىراكچىلىرىنىڭ ئارىسىدىكى ئەڭ چوڭ كىشى - ئاتاقلىق يەر ئىگەللىگۈچى مۇھەممەت نەسىردىن.

مەملىكەتنىڭ ھەرخىل تەۋەلىرىدە ئۇنىڭ بىپايان يەر - زىمىنى بىلەن ئىگىلىكلىرى بار بولۇپ، ئۇ غايەت زور ئابرۇيغا ئىگە ئىدى.

مۇھەممەت نەسىردىن ئابروي - ئىناۋىتىنىڭ تۇرپان بىلەن قۇمۇلدىمۇ يۇقىرى ئىكەنلىكىدىن خەۋەردار مەجلىسچىلەر ئۇنى پۇتكۈل زىھنى بىلەن تىڭشىماقتا ئىدى.

— ئەلۋەتتە، بىز بۇ قارارنى مەخپىيەتتە تۇتىمىز، ئەمما باشقا بىرىنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇشقا ئۇرۇنۇش يۈز بەرسە، بۇنىڭغا يول قويماسلىقىمىز لازىم.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بۆلمىدە يەنە جىملىق ئورنىدى.

ــ ئەگەر ئابدۇلبېتىپ خان ئۆزى باشقا بىرىنى تەكلىپ قىلسىچۇ؟

ـ ھۆكۈمدارنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ئاتلىق ئۇلان سەردارى ئاستا سورىدى.

چاچلىرى ئاقارغان بولسىمۇ، تېخى ياش، ئۆز ھۆكۈمدارى بىلەن تالاي قېتىم پەلەكنىڭ گەردىشىنى بېشىدىن كەچۈرگەن ئىدى ئۇ. سەردار جىمى يۈرۈشلەرگە قاتناشقانىدى. ئابدۇلبېتىپ خانغا ئۇنىڭدەك سادىق كىشى يوقتى.

مەزكۇر سوئال ئېنىق بىرىگە قارىتىلمىغان ئىدى، ئەمما ھەممەيلەن بۇ سوئالغا باش ۋەزىر جاۋاب بېرىشى كېرەك، دەپ ئويلاشتى.

باش ۋەزىر ئۆزىگە قادالغان ئون بىر جۈپ كۆزنى كۆرۈپ، گەپنىڭ لىللاسىنى ئېيتتى:

ــ خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئەقلى ساغلام. ئۇ ۋەزىيەتنى بىزدىنمۇ ياخشى چۈشىنىۋاتىدۇ. ئويلايمەنكى، ئۇمۇ سۇلتان ئەخمەتنى تاللايدىغۇ دەپ.

مەخپىي مەجلىسكە قاتناشقان باشقا ئەمرلەرمۇ ئابدۇلبېتىپ خان ۋاپاتىدىن كېيىن، بەختكە قارشى، بۇنىڭغا ھېچكىم گۇمانلانمايتتى، بىر ئېغىزدىن سۇلتان ئەخمەتنى قوللاشنى قارار قىلدى. ئۇلارنىڭ پىكرىچە، ھۆكۈمران سۇلالە ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە نەق سۇلتان ئەخمەتلا تەختنى ئىگىلەشكە لايىق ئىدى.

* * *

«شامال باغ» سارىيىدىن بىر كوچا نېرىدىكى قورغىنىغا مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ھەمرالىغدا ئاتلىرىنى يورۇتۇپ قايتقان باش

ۋەزىر خىلۋەت كوچىلارنىڭ بىرىدىن ئۆتكەندە، شادى غوجا ھەققىدە خىيال سۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ خوجىنى مەخپىي مەجلىسكە ئەتتەي تەكلىپ قىلمىغانىدى. ئېھتىمال، دەپ ئويلايتتى باش ۋەزىر، شادى خوجىنىڭ تەخت ۋارىسى توغرىلىق پىكرى باشقىچىدۇ؟!

«ئۇنىڭدىن ھەممە نەرسە كۈتۈشكە بولىدۇ. ئەڭ خەتەرلىك يېرى - ئۇنىڭ ئابدۇلىتىپ خانغا تەسىرى بەك زور. ھە، غوجا ھۆكۈمدارىمىزنىڭ بوۋىسى بىلەن دادىسىغىمۇ شۇنداق قاتتىق تەسىر قىلاتتى ئەمەسمۇ...»

باش ۋەزىرنىڭ ئېتى، ئەتمالىم، تاشقا پۈتلىشىپ كەتتى بولغاي، پۇرقۇپ قويدى.

باش ۋەزىر ئەتراپىغا سەپ سېلىپ كەلمەكتە.

بىر چاغدا قارا لاي بىلەن سۇۋالغان پاكار ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرغان ئون نەككى ياشلار چامىسىدىكى بالىغا كۆزى چۈشتى ئۇنىڭ. بالا چۈمەندازلارغا ئازراق تەئەججۈپلەنگەن ھالدا دىققەت بىلەن قاراپ تۇراتتى.

«بىزنىڭ ھۆكۈمدارىمىز تەختكە ئولتۇرغاندا، تەخمىنەن ئاشۇ بالىدەك ياشتا ئىدى»، - كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى باش ۋەزىر.

ئېسىل كىيىملىك، ياخشى ئاتلارغا مىنگەن چۈمەندازلارنى كۆزلىرى بىلەن ئۇزاتقان بالا ئۆرۈلۈپ كېتەي دەپ قالغان پاكار ئۆينىڭ ئالدىدا يەنە ئۇزاق تۇردى.

«ئەتە ناشتىغا ئاغرىقچان ئاپام، سىكلىم ۋە ئەككى ئىنىم نېمىمۇ يەر»، دېگەن ئوي ئۇنى قاتتىق بىئارام قىلۋاتاتتى.

14 - باب: تۇرپاندىن نەزەر

ياركەنتتىن چىققان چاپارمەن قارا تەرگە چۈشۈپ، ھالىدىن

ئۇيغۇر كتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

كەتكەن ئېتىغا قامچا بېسىپ، تۇن يېرىمدىن ئاشقاندا تۇرپانغا يېتىپ كەلدى.

چاپارمەن ئۆزىنىڭ بۇۋاستە ئابدۇرېھىم سۇلتانغا مەخسۇس مەكتۇپ ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئۇقتۇرغاندىن كېيىن، ۋالىنىڭ كۆزەتكۈچىلەر باشلىقى خوجايىنىنى ئويغىتىشنى قارار قىلدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇرپان قەلئەسىنىڭ قوبۇلخانىسىدا ئۇيقۇ كىيىمىدە ـ كۆندىلىك چەكمەندە، يالىڭاچ پۇتلىرىغا ئۇچى يۇقىرى قارىتىلغان باشماق سەپكەن كۆرۈنۈشتە پەيدا بولدى.

ئۇ ئېگىز بويلۇق، پالۋان بەستلىك چاپارمەنگە باقتى. يىگىت قەددىنى رۇسلاپ، ئاندىن ئابدۇرېھىمغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى ـ ده، قوينىدىن مەكتۇپ سېلىنغان لىپاپىنى چىقاردى. ئۆزىنىڭ ئالدىدا ھەقىقەتەن ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇرغانلىقىغا كۆز يەتكۈزگەندىن كېيىن، لىپاپىنىڭ ئۇنىڭغا ئۇزاتتى.

تۇرپان ۋالىسى چاپارمەنگە دىققەت بىلەن قارىدى ـ ده، لىپاپىنى ئالدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ كۆزەتكۈچىلەر باشلىقى چاپارمەننىڭ كەينىدە ئەگىر قىلىچىنىڭ سېپىنى چىڭ تۇتۇپ ئىككى قەدەم نېرى تۇراتتى. ئۇ ھەرقانداق ۋەزىيەتتە قورالىنى قىنىدىن چىقىرىپ، چاپارمەنگە ئۇرۇشقا ھازىر ئىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان لىپاپىنى ئېچىپ، خوتەن قەغىزىگە يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن:

ـ ئاغزاكى دەيدىغان گېپىڭىز بارمۇ؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ ياق، تەقسىر. مېنىڭ خوجايىنىم مەكتۇپنى سىزگە تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى.

ـ جاۋاب بولمايدۇ. ئۇنداقتا ھازىر ئارام ئېلىڭ. ئەتە كەچقۇرۇن

يۇرتىڭىزغا قايتىڭ. ئالدىرىماي مېڭىڭ. ئەكسىچە بولسا، ئېتىڭىزنى ئۆلتۈرۈپ قويۇشىڭىز مۇمكىن!

چاپارمەن بۆلمىدىن چىقتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزىنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇقنى ئورۇنلاشقا تەييار شەخسىي كۈزىتىنىڭ باشلىقىغا قاراپ قويۇپ، ئاستا دېرىزە تەرەپكە قەدەم تاشلىدى.

تۇن يېرىمدىن ئاشقان. شۇ قەدەر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتاتتىكى، ھەتتا چوڭ بۆلمىنىڭ بۇلۇڭلىرىغا ئېسىلغان مەشئەللەر قەترانلىرىنىڭ گىڭىلدىشى ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ئابدۇرېھىم دېرىزە سىرتىدىكى قاراڭغۇلۇققا ئۇزاق قاراپ تۇردى.

ئۇ ھامان مەكتۇپ مەزمۇنى ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى.

ناھايەت، قولى بىلەن ئىشارە قىلىپ، كۆزەتكۈچىلەر باشلىقىغا ئىجازەت بەردى.

كۆزەتكۈچىلەر باشلىقى چوڭ خانىدىن چىققىنى بىلەن، يېراق كەتمىدى ـ ئۇ قوشنا بۆلمىدە تۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى.

ئۇ كېچىلىك قاراۋۇللارنى تەكشۈرۈپ كەلمەكچى بولدىيۇ، دەرۋ بۇ پىكرىدىن يالتايدى. چۈنكى ۋالىنىڭ كۈزەتچى - ياساۋۇللىرى ئۆز ئىشىنى ياخشى بىلەتتى.

كېچىلىك قاراۋۇللار جەدۋەلگە قاتتىق ئەمەل قىلاتتى. سىرتتا تۇرغانلار بىلەن قەلئە ئىچىدىكى ياساۋۇللار بىر - بىرى بىلەن داۋاملىق چاقىرىشىپ، خاتىرجەملىكتىن ۋاقىپ قىلاتتى.

قەلئەنىڭ جىمى جايى يوپيورۇق ئىدى. ئەينەك ئىچىدىكى مايى پەنارلار بىلەن دەھلىزلەر بۇلۇڭلىرىدىكى مەشئەللەر مەلۇم تەرتىپ بىلەن ئورنىتىلغان.

ياركەنتتىن چاپارمەن كەلگەندە، ئابدۇرېھىم ئۇچىنچى خوتۇنىنىڭ

ئۇيغۇر كتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

ياتاق بوّلمسىده ئىدى.

قوبۇلخانىدا يەنە بىرنەچچە دەقىقىنى ئوّتكوزگەن ئابدۇرېھىم، ياتاق بوّلمگە قايتتى.

ئۇ ئوّچىنچى خوتۇننىڭ ياتقىغا كېتىپ بېرىپ چىپ توختىدى - دە، قەلئەنىڭ قارشى تەرىپىگە يول ئالدى. نەق شۇ يەردە ئوّنىڭ توّتىنچى خوتۇننىڭ ياتاق بوّلمسى بار ئىدى...

* * *

ئەتسى بامدات نامازدىن كېيىن، تۆت خوتۇنى بىلەن ناشتىغا ئولتۇرۇشنىڭ ئالدىدا، ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇرپان قەلئەسىنىڭ زور بېغىدا سەيلە قىلدى. ئۇ مۇقىم بىر قارارغا كېلىپ بولغانىدى...

... يارکەنتتىن كەلگەن مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئابدۇرېھىم كىرپىك قاقمىدى.

ئون توققۇز ياشلىق سۆيۈملوك خوتۇننى كوّرگەندە، ئۇ، ئوّزىمۇ ھەيران بولغان ھالدا، چوّشىنىكسىز بىر كوچ - قۇدرەتكە ئېگە بولغاندەك ھېس قىلدى ئوّزىنى. بىرنەچچە سائەت بۇرۇنلا ئۇ ئوّچىنچى خوتۇنى بىلەن كېچىلىك راھەتتە بولغان ئىدى. شۇڭا ئابدۇرېھىم جىمى ئەر كىشىلىك كوّچىنى ئوّچىنچى خوتۇنىنىڭ ياتاق بوّلمسىده قالدۇردۇم دەپ ئويلىغانىدى. يوّغوسى...

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئوڭدا يېتىپ، رەڭگارەڭ بوياقلار بىلەن بېزەلگەن تورۇسقا قاراپ مۇلاھىزە قىلىۋاتاتتى.

«ئەگەر ئابدوّلېتىپ خانىنىڭ ھالى خاراب بولسا، مەن ئالدىرىشىم كېرەك. ئەمما قانداق؟ يۇرۇش ئۇيۇشتۇرايمۇ؟ ئوّنداق قىلسام، ھەممە، ھەتتا مېنى ھوّرمەتلەپ، ئىلتىپات بىلدۇرىۋاتقانلارمۇ، ماڭا قارشى بىرلىشىۋالمامدۇ؟ ئابدوّلېتىپ خانىنى جىمى خەلق، ئوردا

ئەھلى بەك ياخشى كۆرىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ تېخى هايات!»

ئابدۇرېھىم سۇلتان نەۋرە جىيەنى ئابدۇلېتىپ خانغا، سابىق خانلارغا قارىغاندا، گەرچە ئابدۇلېتىپ خانمۇ دادىسى ۋە بوۋىسىغا ئوخشاش ئابدۇرېھىم سۇلتانغا رىقابەتچى، هەتتا دۇشمەن بولسىمۇ، هۆرمەت بىلەن قارايتتى.

تاتلىق ئۇخلاۋاتقان خوتۇنىغا زوقلىنىپ كۆز تاشلىغان ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆزىنىڭ تەختكە ئولتۇرىدىغان ۋاقتىنىڭ كەلگەنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلدى.

پۈتكۈل هاياتى داۋامىدا ئەمەلگە ئاشماي كەلگەن مەقسىتىنىڭ قېلىپلاشقان ۋەزىيىتە تۈپەيلى رويابقا چىقىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىگە تەئەججۈپلەنمەكتە ئىدى ئۇ. ئابدۇلېتىپنىڭ تۇيۇقسىز ئاغرىقتا گىرىپتار بولۇشى ئاشۇ ۋەزىيەتنى كەلتۈرۈپ چىقاردى - دە!

ئابدۇلېتىپ خان ئۇچۇن بۇ ۋەزىيەت پاجىئەلىك.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۇچۇن بۇ ۋەزىيەت، خۇشكەيپىيات بېغىشلىمىسىمۇ، ئەمما بەختلىك...

«ياق، ئالدىرىماسلىق كېرەك، - هېلىراقتا ئويلىغاندىن تامامەن باشقىچە مۇلاهىزە قىلدى ئۇ. - هەرگىز ئالدىرىماسلىق كېرەك! ئەمرلەر ئۆزلىرى مېنى تەكلىپ قىلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش لازىم. كۈتۈش كېرەك، كۈتۈش! ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ۋارىسى يوق. مەنزە، ئۇنىڭ بوۋىسى III مۇهەممەت خانغا ئوخشاش، ئابدۇرېشىت خانىنىڭ ئوغلى.»

ئابدۇرېھىم سۇلتان خوتۇنىغا يەنە كۆز تاشلىدى. ئۇ توساتتىن خوتۇنىدىن ئۆزىنىڭ ناهايىتى كۆپ ياش چوڭ ئىكەنلىكىنى ئويلىدى ۋە ئۇزاق ياشاۋاتقانلىقىنى هېس قىلدى.

ئۇنىڭ هەممە نەرسىسى بار ئىدى: خوتۇنلىرى، بالىلىرى، مال

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

- مۇلكى. پەقەت بىرلا نەرسە، ئۇنىڭ پىكرىچە، كىم ئىدى - ئالىي ھاكىمىيەت، تەخت!

«ئىككىنچى ئاكام ئابدۇكېرىم خان ۋاپات بولغاندا، ئۇنىڭ ۋارىسلىرى بولمىغاندى. شۇ چاغدا تەختكە III مۇھەممەت خان ئولتۇرغان. دېمەك، تەختكە ئولتۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە بىرىنچى نامزات مەن دېگەن سۆز! مەن ۋە باشقا ھېچكىم ئەمەس! پەقەت ئازراق كۈتۈشۈم كېرەك...»

... ناشتىنى كۈتۈپ، باغدا سەيلە قىلىۋاتقان ئابدۇرېھىم مانا شۇنداق قارارغا كەلگەن ئىدى.

ئۆزىنىڭ چوڭ ئائىلە - تاۋابائىتىنىڭ بىرەر ئەزاسىغا، يېقىن ئەمەلدارلىرىغا ئۇ مەكتۇپ ھەققىدە ئېغىز ئاچمىدى.

كۆتۈرەڭگۇ كەيپىياتتا ناشتا قىلغان ئابدۇرېھىم سۇلتان خوتۇنلىرىغا تىنمای كۈلۈمسىرەتتى. كەكلىكتىن تەئەللۇك تاماق ئەتكىنى ئۈچۈن ئۇزاق يىللاردىن بېرى ئاشپەزلىك قىلىۋاتقان قۇمۇللۇق ئۇستىنى ماختاپ قويدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان تەئەللۇك غىزانى ياخشى كۆرەتتى. كەكلىكنىڭ يۇمشاق پىشقان پۇتىنى ئىشتىھا بىلەن يەۋاتقان ئۇ:

— قېرى غۇلام ئۆزىگە سادىق بولۇپ قاپتۇ! قۇشنى ھېچكىم ئۇنىڭدىن ئارتۇق تەييارلىلالمايدۇ. كەكلىك، كەپتەر، ھەتتا ئادەتتىكى توخۇ ئېغىزىڭدا بەئەينى ھەسەل - شەربەتتەك، ئېرىپ تۇرىدۇ.

ئابدۇرېھىمنىڭ تۆت خوتۇنى ئېرىنىڭ خۇشكەيپىياتتا ئولتۇرغانلىقىغا شادلىنىپ، ئۆزلىرىمۇ قۇشلاردەك ۋېچىرلىشىپ كەتتى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇرېھىم قېرى غۇلامنى چاقىرتتى.

ئاش بۆلمىسىنىڭ بوسۇغىسىدا چاچلىرى ئاقارغان سېمىز كىشى

پەيدا بولدى. ئۇ يوغان قوللىرىنى تېخىمۇ يوغان قورسىقىغا قويۇپ، ئاق ئارىلىغان بۇرۇتلىرى ئۈستىدىن ساڭگىلاپ چۈشكەن مەڭزلىرىنى كۆپتۈرۈپ، تەزىم قىلىشقا يوغان قوسىغى يار بەرمىگەچكە، ئېگىلىپ تۇردى. ئۇ ئابدۇرېھىمنىڭ نېمىشقا چاقىرتقانلىقىنى بىلىپ بولغانىدى.

نەق شۇنداق بولدى.

— غۇلاماخۇن، بولۇپمۇ بۇگۈن ھەيران قالدۇردۇڭ مېنى! - كۈلۈمسىرىدى ئابدۇرېھىم سۇلتان ھۆرمەت يۈزىسىدىن ئاشپەزنىڭ ئىسمىغا «ئاخۇن» دېگەن ئىبارىنى قوشۇپ. - بۇنداق كەكلىكلەر بىلەن پەقەت جەننەتتىلا مېھمان قىلامدىكىن دەيمەن!

— سىزگە خىزمەت قىلىش - مېنىڭ ئۇچۇن بەخت، تەقسىر، - ئادىتى بويىچە جاۋاب بەردى قېرى غۇلام. - شىرەدىكى كەكلىك قەدىمىي قۇمۇل ئۇسۇلى بويىچە تونۇردا پىشۇرۇلغان.

— سۆزۈڭگە قارىغاندا، قۇمۇللۇقلاردىن ئارتۇق ئاشپەز يوق ئوخشايدۇ جاھاندا! - كۈلۈۋەتتى ئابدۇرېھىم سۇلتان. - لېكىن بىزنىڭ ھەربىر شەھىرىمىزدە نەق شۇنداق دەيدىغانلىقىنى بىلمەن. ياكى سەن باشقىچە ئويلامسەن؟

قېرى غۇلام كۈلۈمسىرەپ شۇك تۇردى.

— شۇنداق ئەمەسمۇ؟ پۇتۇنلا قىزىرىپ پىشقان يېڭىسار قويى ھەققىدە ئاڭلىمىدىڭمۇ يەنە؟ ياكى قەشقەر كاۋېپى؟ ئاقسۇلۇقلار باسقان پولۇ توغرىلىق نېمە دەيسەن؟

ئابدۇرېھىم سۇلتان گېپىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، قېرى غۇلام تەپ تارتماي، بىر جۈملە بىلەنلا ۋالىنىڭ سۆزىنى يوققا چىقاردى.

— سىز ئېيتقانلارنىڭ ھەممىسى، تەقسىر، قۇمۇلدا تەييارلىنىدۇ.

— شۇنداق، ئەما ئاشۇنداق تەئەملىك تەييارلىنامدۇ؟

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ چۈشلۈك غىزاغا كاۋاپ بۇيرۇتۇڭ، مەن سىزگە شۇنداق كاۋاپ پىشۇرۇپ بېرەيكى، قەشقەر كاۋىپىنى بىرە ـ تولا يادىڭىزدىن چىقىرىپ تاشلايدىغان بولىسىز!

ـ ياخشى، ياخشى،ـ دېدى ئابدۇرېھىم سۇلتان خاتىرجەم قىياپەتتە. ـ ئىشىڭغا مېڭىۋەر، سېنىڭ ئۇستا ئاشپەزلىگىڭدە ھېچقانداق گۇمان يوق!

قېرى غۇلام ئاش بۆلمىسىدىن چىقتى، ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىنى ئاستا تەكرارلىدى:

ـ قەشقەر كاۋىپى. قەشقەر كاۋىپى...

تۇرپان ۋالىسىنىڭ خوتۇنلىرى جىم ئولتۇرۇپ، ئىشتىھا بىلەن غىزالىنىۋاتاتتى. ئۇلار ئەمدى مېۋىلەرگە ئېغىز تەگكىلى تۇردى.

شىرە ئۈستى ئالما، نەشپۈت، ئۈزۈمگە لىق تولغان.

چىرايلىق خونچىلارغا كىشمىش، ياڭاق، مېغىز، خورمىلار سېلىنغان.

پىيالىلەرگە ھەسەل قۇيۇلغان.

تونۇردىن ھېلىلا سويۇۋېلىنغان توغاچلار شىرەنىڭ بۇلۇڭلىرىغا تىزىلغان.

خورمىدىن باشقا جىمى نەرسىلەر تۇرپان زېمىنىدا ئۆستۈرۈلۈپ، تەييارلانغان ئىدى.

خورما باغداتتىن كارۋانلار بىلەن كەلتۈرۈلگەن. كارۋانلار تۇرپاندىن باغداتقا كىشمىش، ياڭاق، مېغىز قاتارلىقلارنى ئېلىپ قايتاتتى.

قېرى غۇلام ئېغىزىغا ئالغان قەشقەر توغرىلىق ئويلىغان ئابدۇرېھىم سۇلتان كۈتۈشنىڭ زۆرۈرلۈكى خۇسۇسىدىكى پىكىرنىڭ توغرىلىقىغا

يەنە بىر مەرتە كۆز يەتكۈزگەندەك بولدى.

لېكىن ۋاقىت يەتتى، دېگەن شەپىنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەنلا، ئۇ قەشقەرگە ئاتلىنىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. چۈنكى بۇ شەھەر تولىمۇ چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى.

15 - باب: قەشقەرنىڭ يېڭى ۋالىسى

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ئەھۋالى كۈندىن - كۈنگە ناچارلاشماقتا ئىدى. ئاغرىق كۈچىگە كىرگەندە، ئۇ نەپەس ئالالماي قالاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ ھەربىكەتسىز ئولتۇرۇشقا مەجبۇر بولاتتى.

ئۇ مەملىكەتنى باشقۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى، بىراق ھەرقانداق دەقىقىدە ئۆزىنى يوقىتىپ، ھوشىدىن كېتىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى ياخشى چۈشىنەتتى.

تېۋىپ بىر چامدام نېرى ماڭماي، قوشنا بۆلمىدە ئولتۇراتتى. ئۇ پات - پات لاتىنى نەملەيتتى، سۆيۈق دورىلارنى تەييارلايتتى، ئىككى قېتىم قانمۇ ئاققۇزدى.

بۇ دورىلار نەتىجە بېرەتتى، ئەمما ئۇلار ۋاقتىلىق ئىدى. مەزكۇر دورىلار بىلەن ئامالار ھۆكۈمدارنى ئاغرىق ئازابىدىن قوتۇلدۇرالمايتتى.

شۇنداقمۇ خانىنىڭ يەنە قانچىلىك ياشايدىغانلىقىنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيتتى.

سىرتتىن قارىغاندا، ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى ھېچكىمگە بىلدۈرمەيتتى.

ئادەتتىكىدەك، ھەر كۈنى باش ۋەزىر ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ، مەملىكەتتىكى ۋەزىيەتتىن بايانات بېرەتتى.

ئىشىك ئاغا ئوردا سارايىنىڭ كۈندىلىك ئىشلىرى بىلەن بەندە ئىدى.

www.uyghurkitap.com

كاتىپ مۇھىم دۆلەتلىك قەغەزلەرنى يېزىش بىلەن شۇغۇللىناتتى.

ئابدۇلىتىپ خانىمنىڭ يېقىنلىرى - ئانىسى ۋە خوتۇنى - ئۇنى ئارتۇق بىئارام قىلماسقا تىرىشاتتى.

ئۇلار ئوردا ساراينىڭ ئايالىلار ياشايدىغان قىسمىدا تۇراتتى ۋە كۈنىگە بىر قېتىم كېلىپ، ئابدۇلىتىپ خانىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى.

ئابدۇلىتىپ خان بولسا - زە، ئۆزىنى مەردلىك بىلەن تۇتاتتى. ئۇ زور ئىرادىسى بىلەن قەيسەرلىكنىڭ ئالىي نەمۇنىسىنى نامايىش قىلغان ھالدا ئۆزى باشلىغان بەھەيۋەت ئىسلاھاتلارنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى.

— كونا خوتەن يولى بويىدا قەد كۆتۈرۈۋاتقان ئىككى كارۋان ساراينىڭ قۇرۇلۇشى بەلگىلەنگەن قەرەلدە سىلىنىپ بولۇشى لازىم، - ئاستا، لېكىن قەتئىي ئاۋازدا دېدى ئابدۇلىتىپ خان باش ۋەزىرگە.

ئاۋۇ بېشىنى لىگىشتتى، دورا - دەرمەكلەر قويۇلغان ئۈستەلنى ۋاقتىلىق ئىگىلىگەن كاتىپ دەررۇ قەلىمىنى قەغەزگە سۈركىدى.

— ئۇلۇغ بوۋىمىز تۇغلۇق تۆمۈرنىڭ مازىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى ئەمدى ئاقسۇ ۋالىسىنىڭ ئۆتىنىسىگە ئۆتىدىغانلىقىنى يەتكۈزۈڭلار ئۇنىڭغا.

— ئالىي ھەزرەتلىرى، - ئەجەبلەنگەن قىياپەتتە سۆز ئاچتى باش ۋەزىر، - ئەمما مازار ئالمىلىقىنىڭ يېنىدىغۇ.

— نېمە بوپتۇ؟ ياكى سىز بۇ ئىشنى ئابدۇرېھىم سۇلتانغا يۈكلىشىمنى خالامسىز؟

باش ۋەزىر جىم بولدى. ئابدۇرېھىم سۇلتانىنىڭ ئۇزۇن ۋاقىت داۋامىدا يارىكەتتىن تەشۋىشكە سالمايۋاتقانلىقى ھەممىگە پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ئۇ ياخشى چۈشىنەتتى. ئەگەر ھازىر مەملىكەت

هۆكۈمدارى ئۇنىڭدىن بىرەر نەرسە سورىسا، بۇ ئابدۇلھېتنىڭ خانىمنىڭ ئاجىزلىغىنى كۆرسەتكەن بولاتتى.

ــ شاھ جاھاناۋاتتىكى قەبرىندىشىمىزغا ــ شاھ شۇدجىدىن مۇھەممەت شاھ جاھان ئىمپېراتورغا ــ مەخسۇس ئادەملەر توپىنى ئەۋەتىڭ. قاراقورۇم تاغلىرىدا ئۆتەڭلەرنى ئېچىش توغرىلىق كېلىشىم ئىمزالاش كېرەك، ــ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ئابدۇلھېتنىڭ خان.

ــ مەخسۇس توپقا كىم رەھبەرلىك قىلسا بولىدۇ؟

ــ تاشقورغاننىڭ ۋالىسى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى يىل ئىلگىرى بۇ خىلدىكى ۋەزىپىنى ئادا قىلغان.

باش ۋەزىر كاتىپقا باقتى. كاتىپ پەي قەلەمنى قاشتېشىدىن ياسالغان دۇۋەتتىكى سىياغا چىلاپ، تاشقورغان ۋالىسىنىڭ ئىسمىنى يازدى قەغەزگە.

ئابدۇلھېتنىڭ خان جىمىپ قالدى. ئۇنىڭ تېنىگە يەنە ئاغرىق كىرمەكتە ئىدى. بۇنى سەزگەن باش ۋەزىر ھەمدەرتلىك بىلەن سۆز ئاچتى:

ــ گېپىمىزنى توختىتىپ تۇرساق قانداق بولار، ئالىي ھەزرەتلىرى؟

ئابدۇلھېتنىڭ قولى بىلەن «ياق» دېگەن ئىشارىنى بىلدۇردى.

ئاغرىق ئازراق بېسىلغۇچە ئۇ سۆكۈت ساقلىدى، ئاندىن تەكىيىلەرگە يۆلىنىپ، ئويچان قىياپەتتە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ قەشقەردىن ئۆتىدىغان كارۋان نېمە بولۇۋاتىدۇ؟

ــ تۆت كۈندە شەھەرگە ئون بىر كارۋان كىردى، قەشقەردىن ئون تۆت كارۋان چىقتى.

ــ تەركىبى قانداق؟

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ ئوتتۇرا ھېسابتا تەخمىنەن ئوتتۇز تۆگە.

ئابدۇلھېتىپ خان رازىمەنلىك بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى ۋە قوشۇمچە قىلدى:

ـ بۇگۈندىن قالماي قەشقەر ۋالىسىنىڭ خوتەن ۋە قاراشەھەر تەۋەلىرىدە ئىسلاھاتلارنى ئۆتكۈزۈشكە مەسئۇل بولۇپ تەينىلانغانلىقى توغرىلىق قەغەزلەرنى تەييارلاڭ. ئۇنىڭغا خوتەن، كېرىيە، نىيە، چارقىلىق ھەم چەرچەن ۋالىلىرى باشلىق جەمئى تەۋە ئاھالىسى بېقىنىشى لازىم.

ـ لېكىن... لېكىن سىز قەشقەرگە كىمنى ۋالىي قىلىپ تەينىلىماقچىسىز؟ ـ تەشۋىشلىك ئاۋازدا سوردى باش ۋەزىر. چۈنكى ئۇ بۇ مۇرەككەپ كۇنلەردە قەشقەرگە ۋالىي بولغان ئادەم تەخت ۋارىسى بولىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشىنەتتى.

شۇڭا ئۇ زور تەۋەنىڭ سابىق ۋالىسى يېڭى لاۋازىمغا تەينىلەنگەندىن كېيىن، چوڭ زېمىنغا ئىگىدارچىلىق قىلىپ، تەختكە ئولتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئېگە بولىدىغانلىقىدىن قورقمايتتى.

بۇنداق ئىمكانىيەت، ئۇمۇمەن، مەۋجۇت ئەمەستى، چۈنكى قەشقەرنىڭ كونا ۋالىسى ھۆكۈمدار سۇلالىنىڭ ئەزاسى ئەمەستى، بۇ لاۋازىمنى ئۇ شاھزادىلەر يېشىنىڭ كىچىك بولۇشى تۈپەيلىلا ئىگىلەپ تۇرغانىدى.

لېكىن ئابدۇلھېتىپ خانىنىڭ قەشقەرگە يېڭى ۋالىينى تەينىلەش توغرىلىق گېپى باش ۋەزىرنى ئېسەنگىرىتىپ قويدى.

ئابدۇلھېتىپ خان باش ۋەزىرنىڭ بۇ تەشۋىشىنى سەزدى. شۇنداقمۇ قەتئىيەتلىكىنى ساقلاشقا تىرىشىپ، تولىمۇ رەسمىي رەۋىشتە دېدى:

ـ قەشقەرنىڭ ۋالىيلىقىغا ھۆكۈمران سۇلالە ئەزاسى بولغان

سۇلتان مەخمۇت تەينلەنسۇن، دەپ ھۆكۈم قىلمەن!

باش ۋەزىرنىڭ تىلى تارتىلدى. بۆلمىدە ئورنىغان جىمجىتلىقنا پەي قەلەمنىڭ زىچ خوتەن قەغىزىدە غىچىلدىغان ئاۋازى ئاشكارا ئاڭلاندى.

كاتىپ ھۆكۈمدارنىڭ ھەربىر سۆزىنى يازماقتا ئىدى.

ئابدۇلبىتىپ خانىنىڭ كۈتۈلمىگەن ھۆكۈمدىن ئەسلىگە كەلگەن باش ۋەزىر ئېتىراز بىلدۈرۈشكە ھەرگىز مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چۈشىنىپ، چوڭقۇر ئېگىلدىدە، خانىنىڭ نۆۋەتتىكى قارارلىرىنى تىڭشاشقا تەييارلاندى.

لېكىن ئابدۇلبىتىپ خان:

ــ ھۆرمەتلىك شادى غوجا نېمە ئىشلار بىلەن بەند؟ ـ دەپ سورىدى.

ــ مۆھتەرەم شادى غوجا ھازىر ئۇچتۇرپاندا. ئۇ يېقىن قېرىنداشىنىڭ ئوغلىنىڭ نىكاھ توينىغا كەتكەن.

ــ يارکەنتكە قاچان قايتىپ كېلىدىكەن؟

ــ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بولسا كېرەك.

ــ كەلگەندە، ماڭا كىرسۇن.

ــ خوپ، ئالىي ھەزرەتلىرى.

ئابدۇلبىتىپ خان ئۆزىنى تەكىيلەرگە تاشلىدى. باش ۋەزىر كاتىپقا ئالدىن ـ ئالا بەلگە بەرگەندەك ئىشارە قىلدى ـ دە، شوخشۇپ، بۆلمىدىن چىقتى.

شۇ ھامان بىمار كارىۋىتىنىڭ يېنىغا تېۋىپ يېتىپ كەلدى.

* * *

باش ۋەزىر ئېيتقانىدەك، شادى غوجا پايتەختكە تۆت كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى.

ئۇ بازاردىن ئۆتۈپ، ئېتىنىڭ بېشىنى قورغان تەرەپ بۇرىغاندا، كۈن ئارغامچا بويى كۆتۈرۈلگەن ئىدى.

ئادەتتىكىدەك، ئۇلۇغ ئېچىلغان دەرۋازىغا يېقىنلاشقىندا، هويلىدىن يۈگۈرۈپ چىققان مۇرتلىرىنىڭ بىرى بىرنەچچە سائەت بۇرۇن زور مۇلازىملارنىڭ هەمرالىغدا يارکەنتكە سۇلتان مەخمۇتنىڭ كەلگەنلىكىنى خەۋەرقىلىدى.

شادى غوجا تېخى ئېتىدىن چۈشۈپ ئۈلگۈرمگەچكە، هويلىغمۇ كىرمەي، جەرەن قاشقىسىنى چاڭ - توزان چاپتۇرۇپ ئوردىغا ئالدىرىدى.

ئۇنىڭ كەينىدىن هارغىنلىق يەتكەن ئاتلىرىنى قامچىلاپ، ئىككى مۇهاپىزەتچىسى ماڭدى.

شادى غوجا ئۈلگۈرەلمىدى. ئۇنى هېچبىر گەپ - سۆزسىز هۆكۈمدار ياتقان بۆلمىگە قويۇپ بېرىشتى، ئەمما ئۇ يەردە سۇلتان مەخمۇت يوق ئىدى.

ــ سالامەتلىكىڭىز خېلى تۈزۈكمۇ، ئالىي هەزرەتلىرى؟ - دېدى شادى غوجا ىارى - يوقى بىرنەچچە كۈن ئىچىدە يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەرگە تەئەججۈپلىنىپ.

ئاغرىق دەردىدىن جۇدەپ كەتكەن ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ چېهرىسىدە ئازابلىق ئالامەتلىرى نامايان ئىدى.

ــ ئولتۇرۇڭ، غوجا،- بەكمۇ پەس ئاۋازدا سۆز ئاچتى ئابدۇلېتىپ خان.

شادى غوجا ئەتراپىغا كۆز تاشلىدى. ئېهتىمال، كۈتكۈچى ئۇچۇن قويۇلغان بولسا كېرەك، پاكار ئورۇندۇققا ئولتاردى. ئۇزۇن يول

شادى خوجىنى چارچاتقان ئىدى.

ئۇ ئابدۇلپىتىپ خانغا باقتى - دە، ئۆزىنى خانغا ئەمەس، بەلكى ئوغلىغا قاراۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

شادى غوجا ئابدۇلپىتىپ خانىنىڭ ئۆزىگە تولمۇ يېقىن ئادەم ئىكەنلىكىنى سەزدى شۇ تاپتا.

مۇمكىن بۇ سېغىنىش خوجىنىڭ ھۆكۈمدار بىلەنلا ئەمەس، شۇنداقلا ئۇنىڭ دادىسى ھەم بوۋىسى بىلەن ئۇزاق يىللار داۋامدا قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇ؟

شادى غوجا ھەر كۈنى ئوردىغا كېلەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياتىنى بۇنىڭسىز تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. ئونلىغان يىللار داۋامدا ئۇ خانلارغا دۆلەتنى باشقۇرۇشتا ياردەملەشمەكتە ئىدى.

«ھۆكۈمدار ئالمىشۋاتقىنى بىلەن، مەن ھېلىغىچە ئۇلارغا لازىم بولۇۋاتىمەن، - غەمكىنلىك بىلەن ئويلىدى ئۇ. - مانا ھازىرمۇ بۇ يىگىت كەلمەسكە سەپەر قىلىشنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ، ئۇنىڭ بوۋىسى جان ئۆزگەندىمۇ، مەن ئۇنىڭ قېشىدا بولغان ئىدىم».

— مەن بۇگۈن سۇلتان مەخمۇتنى قەشقەر ۋالىسى قىلىپ تەينىلىدىم، - دېدى ئابدۇلپىتىپ خان. - بۇنىڭ نېمە مەنە بېرىدىغانلىقىنى چۈشەنسىڭىز كېرەك.

شادى غوجا بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ بۇ قەدەمنىڭ مەنىسىنى چۈشىنەتتى.

ئابدۇلپىتىپ خان قانائەت ھاسىل قىلدى بولغاي، يېنىك نەپەس ئالدى.

— سۇلتان مەخمۇتنى قوللاپ تۇرۇشىڭىزغا ئۈمىد قىلىمەن.

شادى غوجا جىم. ئۇ ئابدۇلپىتىپ خانىنىڭ تەخت ۋارىسلىقىغا

سۇلتان مەخمۇتنى تاللۇبلىشنىڭ سەۋەبىنى ياخشى چۈشىنەتتى. ھۆكۈمدار ئۆزىدىن كېيىن مەملىكەتنىڭ جۇشقۇن تەرەققىي قىلىشىنى ئىستەيتتى.

ئاكا - ئۈكىلارنىڭ مىجەز - خۇلقى، خىسلەت - خۇسۇسىيەتلىرىنى شادى غوجا ياخشى بىلەتتى. غوجا ئۆزىمۇ سۇلتان مەخمۇتنىڭ تەختكە ئولتۇرغىنى ئەقىلگە مۇۋاپىق دەپ ھېسابلايتتى.

ئەمما سۇلتان ئەخمەتنىڭ يېشى چوڭ ئىدى ۋە بۇ ھال ھەممىنى ھەل قىلاتتى. كۆپلىگەن يىللار مۇقەددەم مۇقىملاشقان ئەنئەنىنىڭ بۇزۇلۇشىغا ھەرگىزمۇ يول قويۇشقا بولمايتتى. ئەكسىچە بولغاندا، ئىختىلاپ، زىددىيەتلەر كۈچىيىپ، دەھشەتلىك پالاكەت، ھەتتا پاجىئەلەر سادىر بولۇشى مۇمكىندى.

تۇپسىز، ئېغىر خىيالىلار ئەسىرىدە قالغان شادى غوجا نەق شۇكىلاشقا ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ئىلتماسىغا ئىجابىي جاۋاب بېرەلمىگەنىدى.

بۇ، ھەقىقەتەنمۇ، ئىلتماس ئىدى، چۈنكى ئابدۇلېتىپ خان مەملىكەتنىڭ ئەمەلدىكى ھۆكۈمدارى ۋەزىپىسىنى ھېلى ئاتقۇرۇۋاتقاندا، سۇلتان مەخمۇت قەشقەر ۋالىيلىققا تاينىلانغانىدى.

16 - باب: ئاكا - ئۈكىلارنىڭ ئۆز ئارا كۈرىشىنىڭ باشلىنىشى

سۇلتان مەخمۇتنىڭ قەشقەرگە ۋالىي بولۇپ تەينىلىنىشى ئۇنىڭ ئاكىسى سۇلتان ئەخمەتنىڭ غەزىپىنى كەلتۈردى. ئۇزاق يىللار مابەينىدە ئاقسۇغا ۋالىيلىق قىلغان ۋە دۆلەتتە ئالىي لاۋازىملارنى ئىگىلىگەن ئۇ ھامان قەشقەر ۋالىسىدىن تۆۋەن تۇراتتى.

قەشقەر - تەخت ۋارىسلىرىنىڭ قارارگاھى. شۇڭا ئۆزىنىڭ كەمسىتىلگەنلىكى ئەلەم قىلدى سۇلتان ئەخمەتكە. كەمسىتىلگىنى

ئۇچۇن، ئۇ ئىنتىقام ئېلىشقا قەسەم ئىچتى.

ئىنتىقامنى ئۇ بېتاپ كېچىك دادىسى ئابدۇلېتىپ خاندىن ئەمەس، ۋالىيلىق لاۋازىمىدىن باش تارتمىغان ئىنىسىدىن ئالماقچى بولدى.

«ئۇ ۋالىيلىققا لايىق ئەمەستى! - مۇلاھىزە قىلاتتى سۇلتان ئەخمەت. - ئۇ ئۆزىنىڭ ئارزۇسى بىلەن مېنى ئىنكار قىلدى»

سۇلتان ئەخمەت قەشقەرگە بېرىپ، ئۆز نارازىلىقىنى بىلدۈرۈشنى ئويلىدى.

لېكىن، ئاچچىقى سەل بېسىلغاندا، سۇلتان مەخمۇتنىڭ ئاقسۇغا كېلىشىنى كۈتتى.

ھۆكۈمدار قارارى مۇھاكىمە قىلىنمايتتى. ئاكا - ئۈكىلار ھامان بۇيرۇققا بويسۇنۇشقا مەجبۇر ئىدى.

ئاكا - ئۈكىلارنىڭ بىر - بىرىگە بولغان قېرىنداشلىق مېھرى قانچىلىك؟ گەپ مانا شۇنىڭدا ئىدى.

ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى قېرىنداشلىق مېھىر بولسى - زە، سىناقتىن ئۆتەلمىدى.

سۇلتان ئەخمەت خاپا بولۇپ، ھەسەت ساقلاش بىلەنلا چەكلەنمىدى. ئۇ جىمى ئاقسۆڭەكلەرنى، ھەممىدىن بۇرۇن، ئەمرلەر بىلەن ئاخۇنلارنى سۇلتان مەخمۇتقا قارشى «دادلاشقا» قارار قىلدى.

سۇلتان مەخمۇتنىڭ قەشقەرگە ۋالىي بولۇپ تەينىلەنگەنلىكىنى باشقىلار قاتاردا ياركەنتتىن مەخسۇس ئەۋەتىلگەن چاپارمەندىن ئاڭلىغان ئاقسۇ ئاتلىق لەشكىرىنىڭ سەردارى سۇلتان ئەخمەتكە يۇقىرىدىكى تەكلىپنى بەرگەن ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يارکەنت ئەمىرلىرى جىمى چوڭ شەھەر، کەنتلەرگە چاپارمەنلەرنى مەخپىي ئەۋەتىپ، ئابدۇلېتىپ خاننىڭ قارارىغا نارازىلىقىنى بىلدۈردى.

بۇ پىكىر تېخى ھېلىلا كاللىسىغا كەلگەندەك كۆرۈنۈش ھاسىل قىلغان ئاتلىق لەشكەر سەردارى:

ـ ئۆز ھەرىكەت ـ پائالىيىتىڭىزنى يارکەنتلىك ئەمىرلەر بىلەن كېلىشىپ ئەمەلگە ئاشۇرغىنىڭىز ئەقىلگە مۇۋاپىقمېكىن. خان ئالىي ھەزرەتلىرى بېتاپ، ئويلايمەنكى، ئەمىرلەر نەق ھازىر چوڭ ئىمكانىيەتلەرگە ئېگە. ھۆكۈمدارىمىزنىڭ ئۆز قارارىنى يېڭىۋاشتىن قاراپ چىقىشىنى قولغا كەلتۈرۈشنى ئەمىرلەردىن ئۆتۈنسەكمېكىن دەيمەن،ـ دېدى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن سۈنئىيلىك ئالامەتلىرىنى بايقاش تەس ئەمەستى.

جۈمە بولغاچقا، ئۇلار ئاقسۇدىكى ئەڭ چوڭ مەسجىدكە كەلگەن. سۇلتان ئەخمەت ھەر جۈمە نامازنى مۇشۇ مەسجىدتە ئۆتەتتى.

باشقا كۈنلىرى ئۇ ئاقسۇ قەلئەسىدىكى مەخسۇس ناماز ئۆتەيدىغان بۆلمىدە پەرزىنى ئادا قىلاتتى. يۈرۈشتە يۈرگەندە، چوڭ چېدىردا ئاللاھ ـ تەئالاغا ئىلتىجا قىلاتتى.

ئۇ ئاقسۇدىكى چاغدا ھەر جۈمەدە چوڭ ئەمەلدارلار، سەردارلار، ئەمىرلەر ھەمرالىغىدا ناماز باشلىنىشتىن خېلى بۇرۇن مەسجىدكە كېلىۋالاتتى.

ئاقسۇنىڭ ئەڭ چوڭ مەسجىدى يارکەنتتىكى «ئالتۇن» مەسجىد ياكى قەشقەردىكى «ھېيتكادەك» داڭلىق ئەمەستى. ھەجمى جەھەتتىنمۇ ئۇلاردىن كىچىك ئىدى.

لېكىن سۇلتان ئەخمەت ئۈچۈن ئۇ دۇنيادىكى جىمى مەسجىد-لەردىنمۇ ئۇلۇغ. چۈنكى نەق مۇشۇ مەسجىدنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ

مەشھۇر ئەجدادى يۇنۇس خان ئاقسۇنى موغۇلستاننىڭ پايتەختى دەپ ئېلان قىلغان.

نەق مۇشۇ مەسجىدتىن يۇنۇس خاننىڭ ئوغلى I سۇلتان ئەخمەت جەڭگىۋار قوشۇنغا رەھبەرلىك قىلىپ، قالماق - جوڭغارلارنىڭ ھوجۇمىنى قايتۇرۇشقا ئاتلانغان.

ئۆز ئىسمىنىڭ ئاشۇ ئاتاقلىق زات I سۇلتان ئەخمەت شەرىپىگە قويۇلغانلىقى ھەققىدە ئانىسىدىن بىرنەچچە قېتىم ئاڭلىغانلىقى ئۈنىڭ يادىغا كەلدى.

بۇ ھۆكۈمدار يۇنۇس خاننىڭ كەنجى ئوغلى ئىدى. يۇنۇس خاننىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى I سۇلتان مەخمۇت ئىدى.

ئاقسۇ مەسجىدىنىڭ ئالدىدا مەزىنىڭ ئەزانىنى كۈتۈپ تۇرغان سۇلتان ئەخمەت ئۆزىنىڭ يۇقىرىدىكى ئەجدادى - ئاكا - ئۇكىلار ئارىسىدا بۇنداق ئىختىلاپ، قارىمۇ - قارشىلىقلار بولمىغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدى.

I سۇلتان ئەخمەت خان شەرقىي موغۇلستان بىلەن ئۇيغۇرىستان زېمىنىغا ھۆكۈمدارلىق قىلسا، ئاكىسى I سۇلتان مەخمۇت خان غەربىي موغۇلستاننى باشقۇرغان.

سۇلتان ئەخمەت ئۆزىنگىچە، ئىنىسى بىلەن رىقابەتلىشىشكە توغرا كېلىۋاتىدۇ.

بىر تۇرۇپ سۇلتان ئەخمەتنىڭ كاللىسىغا باشقا ئويلار كېلەتتى. «زىددىيەتكە چۈشۈشكە تېخى ئەتىگەن. چۈنكى ئابدۇلىتىپ خان ھېلى ھايات. ئۇنىڭ قانچىلىك ياشايدىغانلىقى پەقەت ئۇلۇغ ئاللاھ - تەئالاغىلا مەلۇم».

لېكىن ئۇ دەررۇ بۇ پىكىردىن يالتايدى. «ئۇنداقتا ئۇ نېمىشقا سۇلتان مەخمۇتنى قەشقەرنىڭ ۋالىسى قىلىپ تەينىلىدى؟»

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

خوجايىنىنىڭ جاۋابىنى كۈتمۈچ چارچىغان ئاتلىق لەشكەر سەردارى تار پەلەمپەيلەر ئارقىلىق پەشتاقتا كۆتۈرۈلۈۋاتقان مەزمۇنغا قىيا بېقىپ تۇرغانىدى:

ــ ئېھتىمال، سىزنىڭ توغرا! ياركەنتكە، ئەمرلەرگە، ئادەم ئەۋەتىش كېرەك. لېكىن بۇنى ئالدىن ــ ئالا بىلدۈرمەسكە تىرىشىش لازىم،ــ دېگەن سۇلتان ئەخمەتنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىدى.

ــ مېنىڭ ئىشەنچلىك ئادەمىم بار. سىز مەكتۇپ يازماقچىمۇ؟

ــ نامازدىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ ئۈزۈل ــ كېسىل قارارىمنى ئېيتىمەن...

* * *

ياركەنتتىن قايتىپ كېلىشى بىلەنلا، سۇلتان مەخمۇت مۇقەررەر يۈز بېرىدىغان توقۇنۇشقا پائال تەييارلىقنى باشلىۋەتتى. ئۇ تەختنى ئىگىلەشنى زور ئىشتىياق بىلەن ئارزۇ قىلاتتى. ئۇنىڭ ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ئۆزى قوللاۋاتىدۇ. بۇ سۇلتان مەخمۇتنىڭ ئەڭ كۈچلۈك تەرىپى ئىدى.

ئەمما، شۇنىڭ بىلەن بىللە، سۇلتان مەخمۇت ئۆزىنىڭ بۇ كۈچلۈك تەرىپىنىڭ بارغانسېرى ئاجىزلىشىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەتتى. شۇڭا تەسىرى زور ئەمرلەرنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك ئىدى.

يېشى چوڭ بولغاچقا، تەختكە رەسمىيەت جەھەتتىن، سۇلتان ئەخمەت ئۇلتۇرۇشقا هوقۇقلۇق ئىدى.

شۇنداىمۇ كۈرىشىشكە بەل باغلىغان سۇلتان مەخمۇت ئۆز نۆۋىتىدە، ياركەنتكە ــ تەسىر دائىرىسى زور ئەمرلەر بىلەن ئاخۇنلارغا ــ چاپارمەن ئەۋەتتى. ئۇلاردىن ئاكسى بىلەن ئەۋج

ئېلىش ئالدىدا تۇرغان زىددىيەتتە ئۆزىنى قوللاشنى ئۆتۈنمەكچى ئىدى.

يارکەنتتىن قايتىپ كېلىپ، ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مۇلازىملىرىغا ئۆزىگە ئاتۇشتىكى سۈتۇق بۇغرا خان مازىرىغا ھەمراھ بولۇپ بېرىشنى بۇيرۇدى سۇلتان مەخمۇت.

ئۇ xئەسىردە دەۋر قارارىنى قوبۇل قىلغان قاراخانىيلار دۆلتى ھۆكۈمدارىنىڭ قەبرىگاھى - مازىرىنى مەخسۇس زىيارەت قىلماقچى بولدى.

نەق سۈتۇق بۇغرا خان دەۋرىدە ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغان.

گەرچە، قاراخانىيلار دۆلتىنىڭ پايتەختى قەشقەر بولسىمۇ، مۇسۇلمانچە ئابدۇكېرىم دېگەن ئىسمنى قوبۇل قىلغان سۈتۇق بۇغرا خان مازىرى ئاتۇشتا ئىدى.

سۈتۇق بۇغرا خان سامانىيلار دۆلتىنىڭ ھۆكۈمدارى ئەبۇ ناسىر سامانى بىلەن مۇشۇ يېزىنىڭ يېنىدا تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەن. كېيىنرەك، ئەبۇ ناسىر سامانى سۈتۇق بۇغرا خانىنىڭ يېقىن بۇرادىرىگە ئايلىنىپ، قاراخانىيلار ھۆكۈمدارىغا قاتتىق تەسىر كۆرسەتكەن.

سۇلتان مەخمۇت، گويا خان دەپ ئېلان قىلىنىپ بولغاندەك، ئاتتا مەغرۇر ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئېتى، خۇددى خوجايىنىغا ئوخشاش، يېنىك ئايىاق تاشلايتتى، بەئەينى تەنتەنىلىك نامايىشتا ماڭغاندەك ئويناقلاپ، ئەمەلدارلار توپىنى يېرىپ چىقىپ، ئالغا ئىنتىلەتتى.

سۇلتان مەخمۇتقا ھەمراھ بولۇۋاتقانلارنىڭ ئارىسىدا قەشقەرلىك «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ سەركىسىمۇ بار ئىدى.

ئۇ كۆپلىگەن يىللار مابەينىدە مەملىكەتنىڭ ئەڭ شەرقىدىكى

قۇمۇلدا داۋاملىق تۇرۇۋاتقان «ئاقتاغلىقلار» جامائەسىنىڭ سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپنى قەشقەردە يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىش، يېڭىلىقلاردىن ۋاقىپ قىلىپ تۇراتتى.

ۋالىي مۇلازىملىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېلىۋاتقان قەشقەرلىك «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى بېپەرۋا قىياپەتتە ئەتراپىغا باقماقتا.

قارلىق چوققىلىرى كۆككە تاقاشقان ئۇلۇغ-ئۇلۇغ تاغلار كىشى قەلبىدە ئۇنتۇلماس تەسىراتلارنى قالدۇراتتى. توپتىكى قەشقەرلىك «ئاقتاغلىقلار» سەركىسىدىن باشقا جىمى مۇلازىملار بۇ مەنزىرىنى بەھرىلىنىش بىلەن تاماشىشە قىلىۋاتاتتى. سەركە تەبىئەتنىڭ مەزكۇر كۆرۈنۈشىگە مۇتلەق بېپەرۋا ئىدى.

مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ قەشقەردىكى ۋەكىلى شۇ تاپتا قانداق قىلىپ سۇلتان مەخمۇتنى ۋالىيلىققىن تەختكە ئولتۇرغۇزۇش خۇسۇسىدا باش قاتۇرۇۋاتاتتى.

قەشقەردىن ئاتۇشقا ئاتلىرىنى يورۇتۇپ كېتىپ بارغانلارنىڭ ھېچقايسىسى ئەمرلەرنىڭ سۇلتان ئەخمەتنى تەختكە ئولتۇرغۇزۇش قارارىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى بىلمەيتتى. پەقەت بىرلا ئادەم - قەشقەرلىك «ئاقتاغلىقلار» سەركىسىلا - بۇنىڭدىن خەۋەردار ئىدى.

«سۇلتان مەخمۇت ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ھۆكۈمى ھۆكۈم دەپ ئويلاۋاتسا كېرەك، - مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ ۋەكىلى مۇلاھىزە قىلىۋاتاتتى. - لېكىن، ئەپسۇسكى، ئۇ خاتالىشىشى مۇمكىن. ئەمما بىزنىڭ تەرەپدارلىرىمىز ياركەنتلىك ئاقسۆڭەك، ئالىي ئەمەلدارلار ئارىسىدا شادى خوجىنىڭ بولمىغانلىقىنى ئېيتىۋېدى. بۇ بەك مۇھىم! شادى خوجىنىڭ بىر ئېغىز سۆزى كۆپ نەرسىلەرنى ئۆزگەرتىۋېتىشى مۇمكىن...»

سۇتۇق بۇغرا خان قەبرىگاھى - مازىرى پۈتۈن سۇرلۇق بىر

مەقبەرە ئىدى.

گۈمبەزلىك ئىنشائاتنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قەبرىگاھتىن سەل نېرىدا كونا مەسجىد قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئابدۇكېرىم سۇتۇق بۇغرا خان نەق ئاشۇ مەسجىدتە ناماز ئۆتىگەن ئىكەن. نەق مۇشۇ يەردىن ئىككى يولغا بۆلۈنگەن قانداشلىرىغا - بۇتقا چوقۇنىدىغان تۇرپان ئۇيغۇر دۆلىتىدىكى ئۇيغۇرلارغا - ئىسلام دىنىنى تەرغىب قىلىش ئۈچۈن ئاتلانغان ئىكەن.

ئۇشبۇ مازارغا ئات چاپتۇرۇپ كەلگەن سۇلتان مەخمۇت ياز پەسلىدە بۈك - باراقسان بولۇپ، يىراق - يىراقلارغا سايە تاشلاپ تۇرىدىغان، قىش كۈنلىرىزە ئاچچىق سوغ نەشتىرىنى سانجىيدىغان بۇ مەقبەرىنىڭ جىمى مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ زىيارەت، توغرىسى، ھەج قىلىدىغان جايى ئىكەنلىكىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

ھاۋا رايىنىڭ قەغىشلىگىگە باقماي، ۋەزىيەتنىڭ تىنچ ياكى تەشۋىشلىك بولۇشىغا قارىماي، ھەر يىلى مىڭلىغان ئادەم ئابدۇكېرىم سۇتۇق بۇغرا خان قەبرىگە قولىنىڭ ئۇچىنى تەگكۈزۈشنى ۋە مۇشۇ چوڭ ئەمەس مەسجىدتە قۇرئان تىلاۋەت قىلىشنى ئارزۇلاقىلاتتى.

قەشقەر ۋالىسى باشلىق ھەممەيلەن يۈگۈرۈپ كەلگەن مەقبەرە خىزمەتكارلىرىغا ئاتلىرىنىڭ چۇلۋۇرلىرىنى تۇتقۇزۇپ، تاھارەت ئېلىپ، ناماز ئۆتەش ئۈچۈن مەسجىد تەرەپكە ماڭدى...

بۈگۈنكى ئوقۇلغان پېشىن نامىزى باشقا كۈنلەردىكىگە ئوخشىمايتتى. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى شۇنىڭدا ئىدىكى، قوينىدا تارىخنىڭ تالاي سىرلىرىنى يوشۇرغان مەزكۇر مەسجىدتە ئۇلۇغ ئەجدادلار ناماز ئۆتىگەنىدى.

خىزمەتكارلار ئاتۇشنىڭ جىمى ئەر كىشىلىرى تەكلىپ قىلىنغان

مازارنىڭ يېنىدا نەزىر سۈپىتىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇراسىمغا غىزا تەييارلاشقا كىرىشكەندە، سۇلتان مەخمۇت مازار تەرەپ قەدەم تاشلىدى.

بۇ قېتىم مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ قەشقەرلىك ۋەكىلى ۋالىيغا ئەگەشتى.

ئۇ سۈتۈق بۇغرا خانىنىڭ پەقەت قاراخانىيلار دۆلىتىنىڭ چوڭ ھۆكۈمدارىلا ئەمەس، شۇنداقلا ئىسلامنىڭ ئېھتىراسلىق ئىخلاسمەنى بولغانلىقىنى تىنماي تەكرارلاۋاتاتتى.

— بىزنىڭ ئۇلۇغ تارىخىمىزدا ئابدۇكېرىم سۈتۈق بۇغرا خان ئالاھىدە ئورۇن ئېگەلەيدۇ! - نەسىھەت ئاھاڭدا سۆز ئاچتى قەشقەرلىك «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسى ئۇلار مازار بوسۇغىسىنى ئاتلىشىغا. - نەق سۈتۈق بۇغرا خان بىزنىڭ مۇقەددەس دىنىمىزنى بىرىنچى بولۇپ قوبۇل قىلغان ئىدى.

گەرچە، بۇ ھەممىگە ئايان بولسىمۇ، كۆپچىلىك باشلىرىنى لىڭشىتىشتى.

— ئۇنىڭ ئوغۇللىرىچۇ؟ - توختىماي سۆزلىمەكتە ئىدى «ئاقتاغلىق». - ئابدۇكېرىم سۈتۈق بۇغرا خانىنىڭ چوڭ ئوغلى مۇسا بۇغرا خان، خۇسۇسەن، - گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە «ئاقتاغلىق» غوجا ئېيتماقچى بولغان قالغان سۆزلىرىگە ئالاھىدە ئۇرغۇ بەردى، - ئۇنىڭ كىچىك ئوغلى سۇلايمان بۇغرا خان زور ئۈتۈقلارغا ئېرىشكەن.

ئۇلار مازارغا يېقىنلاشقاندا، «ئاقتاغلىق» غوجا پەس ئاۋازدا:

— سۇلايمان بۇغرا خان ئىسلامنى دۆلەتلىك دىن دەپ جاكارلىغان، - دېدى.

سۇلتان مەخمۇت لاي بىلەن سۇۋالغان مازارغا قول تەگكۈزدى.

مازاردا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. باقلىق بولغانلارنى ھەتتا پىچىرلاپ پاراڭ سېلىپ، بىئارام قىلىشقا قەتئىي بولمايتتى.

بىرەر دەقىقىدىن كېيىن، سۇلتان مەخمۇت بۇرۇلۇپ، ئىشىك تەرەپ قەدەم تاشلىدى.

نەزىر مازارنىڭ يېنىدىكى باغدا بىرىلمەكچى ئىدى.

يېزا پۇقرالىرى تەرەپ - تەرەپتىن پاختا كۆرپىلەرنى ئەكېلىپ، داق يەرگىلا سېلىشتى.

ئۇلار ئاشۇ كۆرپىلەرگە ئولتۇرۇپ، نەزىرنىڭ باشلىنىشىنى كۈتكەچ، ئۆز ئارا پاراڭلىشا چۈشكەن.

مۆتىۋەرلەر كۆرسەتمىسى بىلەن كەلتۈرۈلگەن بىرنەچچە داش قازاندا پولۇ بىسىلىۋاتاتتى...

... سۇلتان مەخمۇت ئۆزىنىڭ نامىدىن نەزىر بېرىشنى بۇيرۇشىغىلا، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇۋاتقان بىرنەچچە قەشقەرلىك غوجا ئاقساقاللارنى چاقىرتىپ، ئۇلارغا كۈمۈش تەڭگىلەر سېلىنغان خالتىنى تۇتقۇزدى. بۇ تەڭگىلەر نەزىرگە سەرپ قىلىنغان جىمى چىقىمنى يېپىپ، ھەتتا ئېشىپمۇ قالاتتى.

نەزىرگە ئون بەش قوي سويۇلۇپ، بىرنەچچە قاپ سەۋزە، گۈرۈچ ۋە پىياز سەرپ قىلىندى. مەخسۇس ساپال كوزىلاردا سۇ مايى ئېلىپ كېلىندى.

پولۇ بىسىشقا، خۇددى يەردىن ئۇنگەنىدەك، ئونلىغان ئەر كىشى - ماھىر ئاشپەز - تىلەك بىلدۈرۈشتى.

ئاقساقاللار قاپلارنىڭ سالمغىنى مۆلچەرلەپ، پەس ئاۋازدا كۆرسەتمىلەرنى بەرمەكتە ئىدى.

ئاردىدىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، تونۇردىن يېڭىلا سويۇۋېلىنغان

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

دەستە - دەستە نانلارنى كۆتۈرۈپ، مازار تەرەپكە كېلىۋاتقان ئايالىلار كۆرۈندى.

رەڭگارەڭ ئەتلەس كۆڭلەكلەر بىلەن ئۇزۇن ئىشتان كىيگەن بىر توپ قىز، ۋېچىرلىغان قۇشلار مىسالى، سەل نېرىدا سەۋزە تازىلاپ، پىياز ئاقلىماقتا ئىدى. سۇمباتلىق ئىككى يىگىت قاپلارغا سېلىنغان كۆكتاتلارنى ئاپارغاچ، قىزلار بىلەن ھەزىللىشىپ قويۇشاتتى.

ئەتراپتا بالىلار ئوينىشىپ يۈرەتتى. ئۇلار بۇ خىلدىكى مەنزىرە - تەدبىرلەرگە ئۆگىنىپ كەتكەن.

بالىلار داش قازانلار يېنىغا كېلىپ، ئوتنى قانداق تۇتاشتۇرىدىغانلىقىغا زېھىن بىلەن سەپ سالاتتى، گۆش پارچىلاۋاتقان قاسساپلار ھەربىرىنى دىققەت بىلەن كۆزىتەتتى، بىرنەچچە بالا سۇلتان مەخمۇت مۇلازىملىرىنى چۆگۈلەپ يۈرەتتى.

لېكىن بالىلارنى بولۇپمۇ ئاتلار قىزىقتۇردى.

ئاتلار نەزىر بېرىلۋاتقان يەردىن خېلى ئارىلىقتا باغلانغان ئىدى. ئۇلارنى پەقەت ئىككىلا نۆكەر كۆزىتىۋاتاتتى.

ئاتۇشلۇق بالىلار ئاتلارنىڭ تېپىۋېتىشىدىن ئېھتىيات قىلماي، ئۇلارنىڭ يايلىنى سىلاشقا ئىنتىلەتتى.

نۆكەرلەر ھەممە بالىلارنى قوغلاپ باقتى، ئەمما بۇنىڭدىن ھېچنېمە چىقمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى بولغاي، باشقا گەپ قىلماي، قازانلار ئېسىلغان ئوچاقلاردىن كۆتۈرۈلگەن ئىسقا قاراپ، قۇچاق - قۇچاق چۆپ ئۇستىدە ياتاتتى.

17 - باب: شادى خوجىنىڭ ھەل قىلغۇچى سۆزى

ۋەزىيەت كەسكىنلەشمەكتە ئىدى. ئاكا - ئۇكىلارنىڭ ھەر ئىككىسى ئەمرىلەرنىڭ قوللىشىغا ئىشەنچ باغلىغانىدى. ئەمرىلەر ھەر

ئىككىسىگە قوللاشنى ۋەدە قىلغان. گەرچە، ئۇلار تەخت ۋارىسى سۈلتان ئەخمەت بولۇشى كېرەك، دېگەن پىكىردە بولسىمۇ ئابدۇلېتىپ خاننىڭ خاھىشىنى ئىناۋەتكە ئېلىشقا مەجبۇرئىدى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇلېتىپ خاننىڭ سالامەتلىكى تامامەن ناچارلاشتى ئۇ ئەمدى ھوشىدىن كېتىدىغان بولۇپ قالدى. تېۋىپنىڭ ياردىمى بىلەن ئۆزىگە كەلگەندە، ئۇزاقتىن - ئۇزاق ئەتراپىغا قارايتتى.

سۈلتان مەخمۇتنى قەشقەر ۋالىيلىقىغا تەينىلەپ، تەخت ۋارىسى مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلدىم، دەپ ئويلىغان ئابدۇلېتىپ خان ھايات بىلەن ئاستا ۋىدالىشىۋاتماقتا ئىدى. ئۇ ھەتتا ئوردا سىرتىدا جەددىي ئىختىلاپنىڭ باشلانغانلىقىنى ھېسىمۇ قىلمايتتى.

بىر توپ ئەمىر ياركەنت بازىرىدىن ئۆتۈپ، ئاتلىرىنى يورۇتۇپ، شادى غوجا قورغىنى تەرەپكە ماڭغاندا، «قاراتاغلىقلار» سەركىسى ئۆيىدە ئىدى.

مۇرتىلار بىر توپ ئوردا ئەمەلدارىنىڭ «شامال باغدىن» چىقىپ، بازار تەرەپكە يول ئالغانلىقىنى شادى خوجىغا دەررۇ يەتكۈزدى.

راستىنى ئېيتقاندا، شادى غوجا ئۇلارنى كۈتۈۋاتاتتى. ئەمرلەر ئۇنىڭ ئىشتىراكسىز جەددىي قەدەملەرگە يول قويمايدىغانلىقىنى شادى غوجا بىلەتتى.

ئۇنى باشقا نەرسە بىئارام قىلىۋاتاتتى. خوجىنى شەخسەن ئۆزىنىڭ قارارى ھەلەيكۈمگە سېلىۋاتاتتى.

ھەيران بولىدىغان يېرى شۇكى، شادى غوجا تېخىچە مۇقىم بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتاتتى.

ئۇ ئابدۇلېتىپ خاننى بەك ھۆرمەتلەيتتى. ئىچىدە ئۇنى كېيىنكى ئونلىغان يىللار مابايىندىكى مەشھۇر ھۆكۈمدار دەپ ھېسابلايتتى.

شۇڭا ئۇ پەقەت ئۆزىگىلا مەلۇم مىزان - ئاساسلار تۈپەيلى

سۆلتان مەخمۇتنى تەخت ۋارىسى بولۇشى لازىم، دەپ سانايدىغان ئابدۇلھىتسپ خانىمنىڭ پىكرىنى ئىناۋەتكە ئالاتتى.

شادى خوجىنىڭ كۆزقارىشىچە، ئاكا - ئۇكىلارنىڭ ھەر ئىككىسى دۆلەتنى باشقۇرۇشقا تەييار ئەمەس ئىدى.

لېكىن تەقدىر تەقەززاسى بىلەن، ئاكا - ئۇكىلارنىڭ بىرى تەخت ۋارىسى سۈپىتىدە تاللاۋېلىنىشى كېرەك.

ئىككىنچى تەرەپتىن، يېشى چوڭ بولغاچقا، تەختنى سۆلتان ئەخمەت ئېگىلىشى لازىم. بۇ ئەنئەنىنى ھەرگىزمۇ بۇزۇشقا بولمايتتى، ناۋادا مەزكۇر ئەنئەنىگە خىلاپلىق قىلىنسا، دۆلەت نېگىزى چايقىلىپ كېتىش خەۋپى مەۋجۇت ئىدى...

خانلىقنىڭ نوپۇزلۇق ئەمىرلىرى بىلەن ئاخۇنلىرى قورغانىنىڭ ئۇلۇغ ئېچىلغان دەرۋازىسىغا يېقىنلاشقاندا، شادى خوجىنىڭ بىرنەچچە مۇرىتى ئېگىلىپ، ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنىڭ چۈلۈۋرلىرىنى ئېلىشتى. يەنە بىر توپ مۇرىت چوڭقۇر ھۆرمەت ئىچرە مېھمانلارنى ئۆيگە ئۇلاشتۇرۇپ ياسالغان لەمپىگە باشلىدى.

ئەمىرلەر بىلەن ئاخۇنلار لوپنۇر يولۋاسلىرى ئەكس ئېتىلگەن، كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان خوتەن گىلەملىرى سېلىنغان بۇگلۇككە جايلىشىۋاتقاندا، شادى غوجا ئۆي ئىشكى ئالدىدا پەيدا بولدى.

گىلەم ئۈستىدە قاتلانغان پاختا كۆرپىلەر بىلەن جەينەكلەيدىغان تەكىيلەر ياتاتتى.

ئۇزۇن شىرە بۇگلۇككە تېخىمۇ سۆلەت بېرىپ تۇراتتى.

ئەمىرلەر بىلەن ئاخۇنلار شادى خوجىنى كۆرۈشى بىلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. بۇ كۆرۈنۈش خوجىنىڭ خىزمەتكارلىرىنى ھەيران قالدۇردى.

مېھمانلار شادى غوجا ئىشىككە تاقىلىپ ياسالغان پەلەمپەيلەردىن

پەسكە چۈشكىچە كەمتەرلىك بىلەن قوزغالماي تۇردى.

ساھىپخان ئۇلارنىڭ ھەربىرى بىلەن ئىللىق كۆرۈشتى.

— قېنى، ئولتۇرۇڭلار. سىلەرنىڭ ھەرقايسىڭلارنى ئۆز ئۆيۈمدە كۆرۈش مېنىڭ ئۇچۇن چوڭ بەخت، - دېدى ئۇ ئىلتىپات بىلەن

— تەشەككۈر!

— سىزنىڭ ھۇزۇرىڭىزدا بولۇش بىز ئۈچۇنمۇ زور بەخت!

— رەھمەت!

ئالىي ئەمەلدارلار شادى غوجا قورغىنىغا يېقىنلاشقاندا، ئۇلار خېلى چوڭ توپتەك كۆرۈنگەن ئىدى. لېكىن ھازىر، مۇھاپىزەتچىلەر دەرۋازا يېنىدا قالغاندا، ئەمرلەر بىلەن ئاخۇنلارنىڭ بارى - يوقى سەككىز كىشى ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. ئۇلار ئوتتۇز ئادەمدىن ئارتۇق كىشى بىمالال سىغدىغان زور بۈگلۈكنىڭ بىر بۇلۇڭىنى ئېگەللىدى.

دۇئا - تەكبىر قىلىشقاندىن كېيىن، باش ۋەزىر سۆز ئاچتى:

— مۆھتەرەم شادى غوجا، ئۆزىڭىزگە مەلۇمكى، ھەرقايسىمىزنى تولىمۇ بىئارام قىلىۋاتقان قېلىپلاشقان مۇئەمما مۇنازىرە قىلىش ئۇچۇن، بىز ئىلگىرىمۇ يىغىلغانىدۇق.

شەرەنىڭ بىر چېتىدە ئولتۇرغان شادى غوجا بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— جانجان خەلقىمىز بىلەن دۆلتىمىزنىڭ پارلاق كېلەچىكى ھەمدە بەخت - سائادىتى يولىدا قىلىۋاتقان ئۇشبۇ ھەرىكەت - پائالىيىتىمىزنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە ھېچقانداق شەك كەلتۈرمەيمىز، - گېپىنى داۋاملاشتۇردى باش ۋەزىر. - ھەممەيلەن ھۆكۈمدارىمىزنىڭ سەللىمازا بولۇپ كېتىشىنى ئىستەيمىز، ئەمما، - باش ۋەزىر بىر

ئۇيغۇر كتاب توپلىغۇچى www.uyghurkitap.com

دەقىقە سۈكۈت ساقلىدى، ئاندىن سۆھبەتداشلىرىنى بىرمۇ - بىر كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. - ئەمما ئۇنىڭ سالامەتلىكى تازا ياخشى ئەمەس.

- ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ تەن - ساقلىغى مېنىمۇ بىئارام قىلۋاتىدۇ. لېكىن بىزنىڭ قولىمىزدىن نېمە كېلىدۇ؟ ھەممە نەرسە ئۇلۇغ ئاللاھنىڭ قولىدا!

- ئەلۋەتتە، ھۆرمەتلىك غوجا،- دېدى باش ۋەزىر،- بۇ دۇنيادىكى جىمى نەرسىلەر ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ ۋە بىز بۇنىڭغا بويسۇنىمىز. شۇنداقمۇ قولىمىزدىن كېلىدىغان ئىشلارنى قىلىشىمىز لازىم. بۇمۇ ئاللاھنىڭ خاھىشى.

شادى غوجا بېشىنى يەنە بىر مەرتە لىڭشىتتى.

«قاچانمۇ گەپنىڭ لىللاسىنى قىلار ئۇ،- ئەسەبىيلىشىشكە باشلىدى غوجا. - ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ قارىداش مەنمۇ خەۋەردار ئىكەنلىكىمنى ئۇ بىلىدىغۇ. خاتالاشمىسام، بۇلار ماڭا ھۆكۈمدارنىڭ ئاشۇ قارىغا توسالغۇلۇق قىلىشقا بولۇش دېمەكچى بولسا كېرەك».

باش ۋەزىر ئاساسىي گەپنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى. ئۇ ھەمراھلىرىغا قارىدى، ئەمما ئاۋۇلار باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، كۆزلىرىنى قاچۇرۇشتى.

شادى غوجا بۇگلۈكتىن سەل نېرىدا قولىنى قورسىقىغا قويۇپ، ئۇستازىنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇغىنى بەجا كەلتۈرۈشكە تەييار تۇرغان مۇرتلىرىنىڭ بىرىگە كۆز تاشلىدى.

شادى غوجا مۇرتىغا بېشىنى لىڭشىتتى ۋە شۇ ھامان ھويلا ئىچى ھەرىكەتكە كەلدى.

خىزمەتكارلار يۈگرىشىپ، ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. بىرنەچچە دەقىقىدىن كېيىن، كاتتا مېھمانلار ئالدىغا قويۇلغان پاكار شىرەدە

تونۇردىن ھېلىلا سويۇۋېلىنغان توغاچلار، ھۆل مېۋىلەر سېلىنغا
ساپال قاچىلار، ناۋات، ياغاق، مېغىز قاچىلانغان ئون نەچچ
دۇگىلەك خونچا تىزىلدى. ئاندىن چوڭ ئىككى چىنە چەينەكلەرگ
دەملەنگەن خۇشپۇراق چاي كەلتۈرۈلدى.

خىزمەتكارلار پىيالىلەرگە چاي قۇيۇپ ئولگۈرمەيلا، شادى غوج
باش ۋەزىر بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى كۈتۈلمىگەن يەردە
ئۆزىنىڭ ئوچۇق سوئالى بىلەن گاڭگىرىتىپ قويدى:

— ئۆزىڭىز كىمنى قوللىماقچى؟

باش ۋەزىرنىڭ قولىدىكى ئىسسىق چاي قۇيۇلغان پىيالە ھاۋادا
ئېسىلىپ قالدى. ئۇ قولىنىڭ كۆيۈۋاتقانلىقىنى، ھەممەيلەننىڭ
ئۆزىگە قاراۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدىيۇ، ئەمما تېخىلا ئەسلىگ
كېلەلمەيۋاتاتتى.

ناھايەت، پىيالىنى شىرەگە قويۇپ، كۆيۈپ قالغان بارماقلىرى
بىلەن قۇلىقىنىڭ سېلىنچىغىنى تۇتۇپ، دۇدۇقلىغىنىچە:

— كۆپچىلىك سۇلتان ئەخمەتنى قوللىماقچى، - دېدى.

شادى خوجىنىڭ چېھرىسى ھېچ ئۆزگەرمەي، ئىلگەركى
قىياپىتىدە ئىدى. ئۇ باش ۋەزىرنىڭ كۆزلىرىگە شۇنداق تىكىلدىكى
بۇ قاراشتىن ئۇنىڭ يۈزى تاتىرىپ، قۇلىقىنىڭ سېلىنچىغىدىكى
بارماقلىرى سىرىلىپ، چىرايلىق چېكىلگەن ساقىلىغا چۈشتى.

باش ۋەزىرنىڭ تېنى شۇركۈنۈپ، تىزلىرى تىترەپ كەتتى.
تەسلىكتە ئۆزىنى قولىغا ئالغان ئۇ، ناھايەت، خوجىنىڭ ئۆتكۈر
قارىشىغا ئاران بەرداشلىق بەردى.

— بىز تەختنىڭ بېرىلىش ئەنئەنىسىگە ئاساسلاندۇق، - دېدى
ئۇ بىر چاغدا.

ئازراق سۈكۈناتتىن كېيىن، قوشۇمچە قىلدى:

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ بىز، ئەلۋەتتە، خان ئالىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئىستەك - خاھىشىغا زور ھۆرمەت بىلەن قارايمىز.

بۇگلۇكتە جىمجىتلىق ئورنىدى. بۇ جىملىقنى ئەمرلەرنىڭ پىيالىلەردىكى چېينى ئالدىراپ سۇمۇرۇۋاتقىنىلا بۇزۇپ تۇراتتى.

ـ ئابدۇلېتىپ خانىمىڭ نېمىشقا بۇنداق قارارغا كەلگەنلىكى ھەققىدە ئويلىنىپ كۆردىڭىزمۇ؟ - سوربىدى شادى غوجا.

ـ ھۆكۈمدارىمىز ئۆزىمۇ دادىسىنىڭ كەنجى ئوغلى بولغاچقىدۇ بەلكىم؟ - ئەخمىقانە گەپ قىلدى ئەمرلەرنىڭ بىرى.

ـ مېنىڭچە، ئۇ سۇلتان ئەخمەتكە ئىشەنمەيدۇ، - خىزمەتكارغا پىيالىسىنى سۇنۇپ، ئويچان قىياپەتتە سۆز ئاچتى ئىككىنچى ئەمىر. ئۇنىڭ چاي قۇيۇۋاتقان خىزمەتكارغا پىيالىنى سۇنۇشى شادى خوجىنىڭ ھېلىراقتىكى سۆزلىرىدىن ۋۇجۇدقا كەلگەن ئېسەڭگىرەشنىڭ يوقالغانلىقىدىن دالالەت بېرەتتى.

ـ بۇ قارارنىڭ قوبۇل قىلىنىشىغا شاھزادىلەرنىڭ ئانىسى - مەرھۇم تۆمۇر سۇلتاننىڭ رەپىقىسى تەسىر يەتكۈزگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، - سۆز ئاچتى ئۇچىنچى مېھمان.

ـ قانداقلا بولمىسۇن، ئابدۇلېتىپ خانىمىڭ ئىستەك - خاھىشىنى رەت قىلىشقا بولمايدۇ، - ئېھتىياتلىق بىلەن سۆزگە ئارىلاشتى سۇلتان مەخمۇتنىڭ تەرەپدارى ھېسابلىنىدىغان يەنە بىر ئەمىر.

شادى غوجا ئۇنىڭ قەيسەرلىكىنى ئۆزىچە باھالىدى.

«ھە، ئەمرلەرنىڭ كۆپچىلىكى سۇلتان ئەخمەتنىڭ تەرەپدارى، لېكىن ئابدۇلېتىپ خانىمنىڭ پىكرى بىر ئەمەس، بەلكى، ئېھتىمال، ئونلىغان نوپۇزلۇق ئەمرلەر پىكرىدىن يۇقىرى» ، - ئويلىدى ئۇ.

گەرچە، قولىنىڭ كۆيۈكى بېسىلغان بولسىمۇ، باش ۋەزىر يەنىلا قۇلقىنىڭ سېلىنچىغىنى تۇتتى.

ئۇ شادى خوجىنىڭ كىمنىڭ تەرىپىنى ئالىدىغانلىقىنى ئېنىقلاشقا تىرىشتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ - كېسىل قارار قوبۇل قىلىش خوجىنىڭ پىكرىگە باغلىقتى.

«قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ ئابروي - ئىناۋىتى شۇ قەدەر زور ئىدىكى، ئەگەر، ھەتتا، ئابدۇلھېتىپ خانىنى ئۇنىڭدىن ئۆزگە ھېچكىم قوللىمىغان تەقدىردىمۇ، تەختكە بېرى بىر سۇلتان مەخمۇت ئولتۇراتتى.

ئۆزىنى ئاددىي دەرۋىش دەپ ھېسابلايدىغان ۋە ھېچقانداق رەسمىي لاۋازىم ئىگىسى بولمىغان شادى خوجىنىڭ ھۇزۇرىغا باشتا ۋەزىر باشلىق ئالىي ئەمەلدارلارنىڭ قەدەم تەشرىپى بۇ كىشىنىڭ دۆلەت ھۆكۈمدارىغىلا ئەمەس، شۇنداقلا جىمى ئاۋام پۇقرالىرىغا تەسىرىنىڭ مىسلىسىز چوڭ ئىكەنلىكىدىن دالالەت بېرەتتى.

بىر تال ئۇزۇمنى باشمالتاق ۋە كۆرسەتكۈچ بارماقلىرى بىلەن تۇتقان باش ۋەزىر شادى خوجىنىڭ قارارىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى.

ئۇ ئۇزۇمنى ئالدىراپ، تىنەپ ئاغزىغا سېلىشقا، گويا مۇشۇ پەيتنى كۈتۈپ تۇرغاندەك، شادى غوجا پەس ئاۋازدا دېدى:

— ھەر ئىككى شاھزادە تەختتە ئولتۇرۇشقا مۇناسىپ. ئەمما بىر پەقەت ئۇلارنىڭ بىرىنىلا قوللايمىز. ئۇ - سۇلتان ئەحمەت.

18 - باب: «ئۇ چىرايلىق، سېخى، ئادىل ئىدى...»

ئابدۇلھېتىپ خان ئۇخلاۋېتىپ جان ئۇزدى.

تاڭ سەھەردە ھۆكۈمدار كاربۇتىنىڭ يېنىدا تۇنى بويى ئولتۇرغان مەريەم، ئابدۇلھېتىپ خانغا بارى - يوقى ئىككى قېتىملا سۇ بېرىشكە توغرا كەلگەنلىكىگە ھەيران بولدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تەئەججۇپلىنەرلىك يېرى شۇكى، بۇ كېچە ئاغرىق ئابدۇلېتىپ خانىنى بىئارام قىلمىدى. ئۇ ئاداققى تۇندە خاتىرجەم ۋە قاتتىق ئۇخلىدى.

راست، مەريەم، گەرچە ئۇنى چاقىرمىسىمۇ، يەنە تۆت مەرتە ئۇنىڭ كارىۋىتىنىڭ يېنىغا كەلدى. كۆتكۈچى تاتلىق ئۇيقۇدىكى ئالىي ھەزرەتلىرىنى كۆرگەندە، ئۇنىڭ سەللىمازا بولۇپ كېتىشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى.

«ئەگەر شۇنداق بولسا،- دەپ ساددىلىق بىلەن خىياللارغا بېرىلەتتى ئۇ،- يېقىندا ئابدۇلېتىپ خان بىلەن بىرنەچچە سائەت داۋامىدا مۇلاقەتتە بولغان كەنجى ئوغلۇم چوڭ لاۋازىمنى ئېگىلىشى مۇمكىن.»

مەريەم يەنىلا ساددىلىققا بېرىلىپ، سەللىمازا بولۇپ كەتكەن ئابدۇلېتىپ خان ئۇنىڭ ئوغلىنى ئۆز مۇلازىملىرى قاتارىغا قوشۇۋالىدۇ، ئازراق ۋاقىتتىن كېيىن، ئوغلى سەردار ياكى ئوردىنىڭ ئالىي ئەمەلدارى بولىدۇ، دەپ ئارزۇ قىلاتى.

ئابدۇلېتىپ خان يېپىنغان يوتقانىنى تۇزەپ قويۇپ، ئورنىغا قايتىپ كېلىپ ئولتۇردى مەريەم. ئۇ بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن، ھۆكۈمدار كارىۋىتىنىڭ يېنىغا يەنە كېلىپ، ھەممە نەرسىنىڭ جايىدا ئىكەنلىكىنى تەكشۈرمەكچى ئىدى.

كۈن ئۆگزىدىن ئەندىلا كۆتۈرۈلۈۋاتقاندا، ئابدۇلېتىپ خانغا كۆز تاشلىغان مەريەم دەرھال ئۇنىڭ جان ئۇزگەنلىكىنى بىلدى.

ئۇن سېلىپ يىغلاۋەتمەسلىكى ئۈچۈن، لېۋىنى چىشلىدى - دە، بۇ دەھشەتلىك شۇم خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئۆزىنى ئىشىككە ئاتتى.

ئىشىكنىڭ كەينىدە تۇرغان ئىككى ياساۋۇلنىڭ بىرى تېۋىپنىڭ

بۆلمىسىگە يۈگۈردى، ئىككىنچىسىنىڭ بولسى - زە، بىردىنبىر قىياپىتى ئۆزگىرىپ، ئىچكى غەيرەت - ئىرادىسى تۈپەيلىلا ئۆزىنى باستى.

دەررۇ يىغىلغان ئىشىك ئاغا باشلىق ئالىي ئەمەلدارلار باشقا ۋەزىرىنىڭكىگە، شادى خوجىغا ۋە ئوردىدا يوق سەردارلار بىلەن ئەمرلەرگە چاپارمەنلەرنى ئەۋەتتى.

ئوردىنىڭ ئايالىلار تۇرىدىغان قىسمىغا دەرھال خەۋەر بېرىلدى ئەمما خان جان ئۆزگەن بۆلمىگە ھەتتا ئانىسى بىلەن رەپقىسىنى كىرگۈزمىدى.

باش ۋەزىر يېتىپ كەلگۈچە، كۆرسەتمە، بۇيرۇقلارنى ئىشىك ئاغا بېرىپ تۇردى. بۇ كۆرسەتمە، بۇيرۇقلار ئاساسەن دەپتەر مۇراسىمنى ئۇيۇشتۇرۇش ھەققىدە بولۇپ، دۆلەت مىقياسىدىكى تەدبىرلەر خۇسۇسىدا ئېغىز ئېچىلمىدى.

ياشىنىپ قالغان ئىشىك ئاغا قارار - يېشىملارنى باش ۋەزىر قوبۇل قىلىدۇ، دەپ پەرەز قىلدى، لېكىن ئۇ باش ۋەزىرنىڭ شادى غوجا مەسلىھەتسىز ھېچبىر ئىشنى باشلىمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئوردا كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقى ئىشىك ئاغىنىڭ كەينىدىن تاپ بىسىپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ يۈرەتتى.

ئىشىك ئاغا بولسى - زە، نەق كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقىغا مۇراجىئەت قىلىپ، بۇيرۇق بېرەتتى:

— ئادەملەرنى «ئالتۇنلۇققا» ئەۋەتىڭ. ھۆكۈمدارىمىزغا مۇناسىپ يەر بۆلۈپ بېرىلسۇن، - غەمكىن ئاۋازدا دېدى ئۇ.

كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقى ئۇشبۇ بۇيرۇقنىڭ ئورۇنلىنىشىنى نۆكەرلىرىگە تاپىلاپ، مەسئۇل ئادەملەرنى يولغا سالغاندىن كېيىن ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ھېيىتى ياتقان بۆلمىگە قوشنا خانىنىڭ بۆلۈگىگە

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تۇرغان ئىشىك ئاغا تەرەپ ماڭدى.

ــ مېيىتنى سۇغا ئالدىغانلار تەييار بولسۇن. كېيىن ۋە باشقا دەپنە مۇراسىمىغا لازىم نەرسىلەر پىشىن نامىزىدىن بۇرۇن كەلتۈرۈلسۇن.

كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقى بېشىنى لىڭشىتىپ، باشقا نۆكەرگە بۇيرۇق بەردى.

ــ ھۆكۈمدارىمىزنىڭ ئانىسى بىلەن رەپىقىسىنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇڭلار. ئۇلار باش ۋەزىر كەلگەندە ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ مېيىتى يانقان بۆلمىگە كىرگۈزۈلىدۇ.

كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقى يەنە بېشىنى لىڭشىتتى، بىراق بۇ قېتىم بۇيرۇق بەرمىدى. چۈنكى ئۇ باش ۋەزىرنىڭ ئوردىدا قاچان پەيدا بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۆز - ئۆزىدىن چۈشىنىشلىككى، باش ۋەزىر ئوردىغا يېتىپ كەلسە، بۇيرۇقنى ئۆزى بېرەتتى.

باش ۋەزىرنىڭ كېلىشى بىلەن، ۋەزىيەت ئۆزگەردى. ئوردىدا قايغۇ - ھەسرەت، چوڭ يوقىتىش مۇھىتى ئىلگىرىكىدەك ھۆكۈم سۈرۈۋەردى، ئەمما ئالىي ئەمەلدارلاردىن تارتىپ خىزمەتكار - مالايلار ئۆزلىرىنى ئىشەشلىك ھېس قىلىشقا باشلىدى.

ئۇلارنىڭ قەلبىنى چىرمۇالغان پەرىشانلىق، گاڭگىراش تۇيغۇلىرى ئاستا تارقىلىپ، بۇ زور يوقىتىشقا بويسۇنۇپ، ھەركىم ئۆز ئىشىغا كىرىشتى.

باش ۋەزىر شادى خوجىنىڭ كېلىشىنى كۈتمەيلا، مەملىكەتنىڭ جەمئى تەۋەلىرى ۋالىيلىرىغا پايتەختتە يۈز بەرگەن قايغۇلۇق ۋاقىئەنى خەۋەرقىلىشقا چاپارمەنلەرنى ئەۋەتىشنى بۇيرۇدى.

خانلىق ھۆكۈمدارىنىڭ ۋاپاتىغا باغلىق قوشنا ئەللەر بىلەن چېگرا ئۆتكەللىرىنى ۋاقتىلىق يېپىش ئۈچۈن، چاپارمەنلەرنىڭ يەنە

بىر توپىنى ئۇ قوشنا مەملىكەتلەرگە ئاتلاندۇرۇشقا كۆرسەتمە بەردى.

باش ۋەزىر باشلىق ئىشىك ئاغا ۋە باشقا ئەمرلەر ئابدۇلبىتىپ خانىنىڭ مەيىتىگە ئۇنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقانلىرىنى كىرگۈزۈش مەسلىسىنى پىشۇاتقاندا، شادى غوجا يېتىپ كەلدى.

ئۇ قارا چەكمەننىڭ ئۈستىگە توق كۆك پەشمەت كىيىۋاپتۇ، بېشىغا چىرايلىق يۆگەلگەن پاكار قارا سەللە ئۇنىڭ خان ئۆلۈمىگە قاتتىق قايغۇرۇۋاتقانلىغىدىن دالالەت بېرىپ تۇراتتى.

— رىسقى تۇگەپ، ھۆكۈمدارىمىز ئۇ دۇنياغا رەھلەت قىپتۇ، - دېدى شادى غوجا بېشىنى سەل ئېگىپ. - بىز ئۇنى ئاخىرقى سەپەرگە چىرايلىق ئۇزىتىپ قويۇشىمىز كېرەك.

— ئۇنىڭ تەرەددۇتىنى قىلىپ بولدۇق، - دېدى ئىشىك ئاغا.

— ئۇنداقتا ياركەنت پۇقرالىرىنى ۋاقىپ قىلىشىمىز لازىم.

— ئوردا ئايالىرى ئالىي ھەزرەتلىرىنى كۆرۈشكە ئىجازەت سوراۋاتىدۇ، - ھەربىيلەرچە بايان قىلدى كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقى باش ۋەزىرگە.

— بۇ قانداق گەپ، ئۇنىڭ ئاپىسى بۇ يەرگە تېخى كىرمىدىمۇ؟ - خورسىنىپ شادى غوجا.

— بىز بۇ مەسىلىنى ئەمدى مۇنازىرە قىلىۋاتاتتۇق، - خىجىل بولغاندەك سۆز ئاچتى باش ۋەزىر.

شادى خوجىنىڭ كۆزلىرى غەزەپكە تولدى. توپلىشىپ تۇرغان ئاخۇنلار بىلەن ئەمرلەرگە پەرۋاسۇ قىلماي، كۆزەتكۈچىلەرگۈچىلەر باشلىقىغا بۇيرۇدى:

— دەررۇ ھۆكۈمدارىمىزنىڭ ئانىسىنى كىرگۈزۈڭلار! يولنى بوشىتىش!

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

كۆزەتكۈچىلەر باشلىقى شادى خوجىنىڭ بۇيرۇغىنى بەجا كەلتۈرۈشكە يۈگۈردى.

شادى غوجا بولسى - زە، ئالىي ئەمەلدارلارغا غەزەپ بىلەن قارىغىنىچە خانۇم پاشانى كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئىشىك تەرەپكە ماڭدى.

ئىككىنچى قەۋەتتىن چۈشۈپ، ئوردىدىن ئىچكى ھويلىغا چىققان شادى غوجا خانۇم پاشاغا ئۇرۇلۇپ كېتىشكە تاس قالدى.

ئازاب ئىچىدە قالغان ئابدۇلېتىپ خانىڭ ئانىسى باغ ئارقىلىق ئۆتىدىغان ئوردىنىڭ ئايالىلار تۇرىدىغان قىسمىدىكى خيابانىدا، ئوغلىنىڭ مېيىتىنىڭ قېشىغا كىرەلمەي، بىرنەچچە سائەت يۇرگەن ئىدى.

ئانا ئوغلىنىڭ ۋاپاتىغا قاتتىق ئاھ ئۇرۇپ، قايغۇرۇپ كەتمىدى، چۈنكى ئۇ ئابدۇلېتىپ خانىڭ ساقايماس ئاغرىققا گىرىپتار بولغانلىقىنى بىلەتتى. خانۇم پاشا ئابدۇلېتىپ خانىنى يوقلاپ تۇردى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاق - ئۇزاق پاراڭلاشتى. ئانىغا ئوغلىنىڭ مەيىتىگە، شۇ تاپتا ھېچنېمە قىلالمايدىغان ۋە يات كىشىلەر ھۆكۈمى تۈپەيلى پەرزەنتىنىڭ مېيىتى ياتقان بۆلمىگە، كىرەلمىگىنى ئەلەم قىلىۋاتاتتى.

ئوردىنىڭ ئايالىلار قىسمىدا ياشىغۇچى ئاجىزلار ئارىسىدا ئالمىدەك يۇمىلىكىگە ئالەمچە دەرت - قايغۇنى سىغدۇرۇپ تۇرغان خانۇم پاشانىڭ پېنىغا كەلگەن شادى غوجا ئانىنىڭ ئالدىدا بېشىنى ئېگىپ:

— ئۇ چىرايلىق، سېخى، ئادىل ئىدى...، - دېدى.

خانۇم پاشا شادى غوجا پەشمىتىنىڭ يېڭىنى تۇتتى ۋە چىش يارماي قەلبىنى ئۆرتەۋاتقان ھەسرەتنى بېسىشقا تىرىشىپ، قۇدرەتلىك دۆلەت ھۆكۈمدارلىرىنىڭ كىچىك قوبۇلخانىسى يېنىدىكى

بۆلمىده پاكار كارىۋاتتا ياتقان ئوغلىنىڭ مېيىتى تەرەپ ئاستا قەدەم تاشلىدى.

شادى غوجا جاپا - مۇشەققەت، ئېغىر قىسمەتلەر ۋاقتىدىن بۇرۇن مومايغا ئايلاندۇرۇپ قويغان ئايالنىڭ كەينىدىن غەمكىن قاراپ قالدى.

چوڭ ئوغلى تۆمۈر سۇلتان پاجىئەلىك قازا بولغاندا، خانۇم پاشانىڭ ئۆزىنى تۇتقانلىقى كۆز ئالدىغا كەلدى شادى خوجىنىڭ.

ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي، ئېرى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خاننى قاتتىلار قەتلە قىلغاندا، ئۇنىڭ يۈرىگى يەنە زېدە بولغانىدى.

بۇگۈن - زە، ئورنى تولماس جۇدالىققا ئۇچرىدى.

شادى غوجا بۇ قېتىم ئانىنىڭ يۈرىگى بەرداشلىق بېرەلمەيدىكەن، دەپ ئەنسىرىدى.

ئۇ خانۇم پاشانى شۇنچىلىك ئىياپ كەتتىكى، ئىختىيارسىز كۆزلىرىدىن ياش ئەگىدى. كۆز يېشىنى ئەتراپىدىكىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشىنى خالىمغان شادى غوجا كەينىگە بۇرۇلدى ۋە ياش جۇۋانلار ئارىسىدا تۇرغان ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ رەپىقىسىنى كۆردى.

بىر قولى بىلەن ئالما دەرىخىنى، ئىككىنچىسى بىلەن كۈن ساناپ يوغىناۋاتقان قوسىغىنى تۇتقان ئۇ مەقسەتسىز بىر نۇقتىغا قاراپ تۇراتتى.

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ پەرزەنتىنى كۆرەلمەي، باقىلىق بولۇپ كەتكىنى ھەسرەتلەندۇردى شادى خوجىنى.

«بارى - يوقى بىرنەچچە ھەپتىدىن كېيىن تۇغۇلىدىغان ئىزباسار - مىراسخورىنى كۆرەلمەي ئۆلۈپ كەتكىنى ئەلەم قىلىدۇ ئەمەسمۇ...»

ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

تۈيۇقسىز دەھشەتلىك ئاڭلانغان قاتتىق ئاۋاز ئوردا ھويلىسىدىكى جىمى ئادەملەرنى سەسكەندۈردى. بۇ ئاۋاز رەسىدە بولغان قىرلارنىمۇ، تالاي قېتىم ئۆلۈم بىلەن يەكمۇ - يەككە چېقىپ، كىشىلەرنىڭ غېمى - قايغۇسىنى بۆلۈشكەن ياشانغان سەردارلارنىمۇ قاتتىق ھاياجانغا سالدى.

بۇ ئاۋاز ئۆلۈمدىنمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى...

جانسىز ئوغلىنىڭ كارىۋىتى يېنىدا تۇرغان ئانىنىڭ نىداسى ئىدى

19 - باب: بىر يىلغا باراۋەر ماتەم

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ مېيىتى سېپىلىنغان تاۋۇت «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا پۈتكۈل شەھەرنى بويلاپ ئېلىپ مېڭىلدى. ئادەملەر شۇ قەدەر كۆپ ئىدىكى، قەبرىگاھقا ئاتلانغانلار ھەتتا قوزغىلالماي قالدى. جىمى پۇقرا ھۆكۈمدار بىلەن ۋىدالىشىش ئۈچۈن، كوچىلارغا چىققانىدى.

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ مېيىتى، گويا دەريادىكى دولقۇن مىسالى، قولدىن قولغا ئۆتۈپ تۇردى.

سەل نېرىدا بولسى - زە، ھەقىقىي دەريا ئېقىۋاتاتتى. بۇ دەريا ئادەملەر دولقۇنى ھاسىل قىلغان دەريادەك ئۇلۇغۋار ئەمەستى.

قاتتىق قايغۇرۇۋاتقان مىڭلىغان ئەر كىشى جىم.

ھويلىلاردا باللىرى بىلەن تۇرغان ئاياللار، خۇددى يېقىن تۇغقىنىنى ئاخىرقى سەپەرگە ئۇزىتىۋاتقاندەك بوزلايتتى. ئۇلار ياغلىقلىرى بىلەن كۆزلىرىدىن تارامىلاپ تۆكۈلۈۋاتقان ياشلىرىنى ئەيتمەكتە ئىدى. بالىلار ھېچنېمە چۈشەنمەي، ئانىلىرىغا قارىشاتتى.

قەبرىگاھقا يېتىشكە مادارى يوق ھالسىز بوۋايلار ھاسا تاياقلىرىغا

تايىنىپ، باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، مەيۈس تۇراتتى.

جىنازا ناماز‌ىنى ئالىي مۇفتىي ئوقۇدى. قەبرىگاھقا ئاپىرىدىغان جەمئى كوچىلار ئادەملەرگە لىق تولغان.

ھۆكۈمدار يەرلىنىپ بولغاندىن كېيىنمۇ، كىشىلەر تارقالمىدى. مېيىتنىڭ «ئالتۇنلۇق» قەبرىگاھىغا ئېلىپ ماڭغانىدا ۋە دەپنە قىلغانىدا، جەمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئابدۇلھېتىپ خانىنى جەمئى رەسىم - قائىدە بويىچە يەرلەپ بولغاندىن كېيىنلا، گەپ - سۆز باشلاندى.

— يارىكەنت ھېچقاچان بۇنداق يوقىتىشنى باشتىن كەچۈرمىگەن ئىدى. ھەتتا سۇلتان سەئىد خان دەۋرىدىمۇ! - دېدى كىمدۇر بىرى توپ ئىچىدىن.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ، ماتەم بىر يىل تۇتۇلىدىغان بوپتۇ.

— شۇنداق، ھېچكىم بۇنىڭغا ئېتىراز بىلدۈرمەپتۇ.

— ھەتتا مۇفتىيما قارشى بولماپتىما؟

— مۇفتىي مەرھۇم ئابدۇلھېتىپ خانغا بەك يېقىن ئىدى. بىزنىڭ ھۆكۈمدارىمىز مەسجىدلەرگە جىق يارىدەم بەرگەن ئەمەسمۇ.

— رەھمەتلىك مەدرىسلەرنى ئاچقان!

— كارۋان سارايلارنى سالغان!

— يوللارچۇ تېخى، يوللار! - تۇشمۇتۇشتىن ئاۋازلار ياڭرىدى.

— قانچىلىك ئىشلارنى قىلىپ ئۇلگۈردى دېسەڭلارچۇ؟! يەتمە قانچىلىك ئىشلارنى قىلماقچى ئىدى؟!

— ھە، ئابدۇلھېتىپ خان مەشھۇر ھۆكۈمدار ئىدى!

— ماتەم نىشانى سۈپىتىدە مەسجىدلەر پەشتاقلىرىدىن گىلەملەر ئېلىنىدىغانلىقىدىن خەۋىرىڭلار بارمۇ؟

ئۇيغۇر كتاب تورىيىتى
www.uyghurkitap.com

ـ بۇ نېمە ئۈچۈن؟

ـ ھەتتا مەسجىدلەرنىڭمۇ قاتتىق قايغۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن.

ـ ئەمما بۇنداق ئىشلار ئىلگىرى ـ كېيىن بولمىغانغۇ؟

ـ بۇ خوجىلارنىڭ تەسىرى بولۇشى مۇمكىن.

ـ نېمىشقا يولغا كۈل تۆكتىكىنە؟

ـ بۇ قەدىمدىن كېلىۋاتقان ئەنئەنە.

ـ كۈلچۇ؟ ئۇنى نېمىشقا تۆكىدۇ؟

ـ ئۆيدە قايغۇ يۈز بەرسە، يولغا كۈل چاچىدۇ.

ـ توغرا، توغرا، مومام ماڭا بۇ ھەقتە ئېيتىپ بېرىۋېدى...

ئادەملەر توپى ئاستا تارقىلىشقا باشلىدى. دىگەر نامىزى يېقىنلىشىۋاتاتتى. «ئالتۇن» مەسجىدنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان كىشىلەر ئۇنىڭ پەشتاقلىرىنىڭ بىرىدىن گىلەملەرنىڭ ئېلىنىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

* * *

شادى غوجا بىلەن ھاپىز مۇرات قەبرىستانلىقتىن قايتتى.

ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئالتە ئادەم كېلىۋاتاتتى. بەشى شادى خوجىنىڭ مۇرىتلىرى، ئالتىنچىسى ئاۋۇ بەشىگە باراۋەر تۇرىدىغان ھاپىز مۇراتنىڭ مۇھاپىزەتچىسى جۇماخۇن.

ـ ئاپئاق خان ئۇزاق ۋاقىت خەلقنىڭ خاتىرىسىدە ساقلىنىپ قالىدۇ، ـ دېدى ھاپىز مۇرات ئابدۇلېتىپ خاننى ئۇنىڭ ئىككىنچى ئىسمى بىلەن ئاتاپ. بۇ ئىسىم ئابدۇلېتىپ خان ئەمەلگە ئاشۇرغان ئىشلىرى ئۈچۈن بېرىلگەنىدى.

— ئۇغۇ شۇنداق، ئەمما بىز كېلەچەك ھەققىدە ئويلىنىشىمىز كېرەك.

— سىز تەخت ۋارىسى مەسىلىسىنى نەزەردە تۇتۇۋاتامسىز؟

شادى غوجا دوستىغا تەئەججۇپ ئىچىرە باقتى. دوستىنىڭ ئايدىڭ - ئېنىق نەرسىنى چۈشەنمەيۋاتقانلىقى ئۈنى ھەيران قالدۇردى.

— مەن مەملىكىتىمىز تەقدىرى توغرىلىق گەپ قىلىۋاتىمەن.

گەرچە، ئۇلار بەك ئاستا كېلىۋاتسىمۇ، ھاپىز مۇرات قەدەملىرىنى تېخىمۇ ئاستىلاتتى ۋە شادى خوجىغا تەئەججۇپلىنىپ قارىدى.

— نېمە، مەملىكىتىمىزگە خەۋپ تۇغۇلدىمۇ؟

— دوستۇم، ئەگەر مەملىكەت خەۋپ ئاستىدا قالسا، ئۇنىڭ ئۇمۇمەن، نابۇت بولۇشى مۇمكىن. ئىشنى خەۋپ - خەتەرگە يەتكۈزمەسلىك كېرەك.

ئارىلىقتا ھۆكۈم سۈرگەن خىلى ئۇزاققا سوزۇلغان جىمجىتلىقنى ھاپىز مۇرات بۇزدى.

— ئالدىمىزدا قىينىچىلىقلار تۇرىدۇ، دەپ ئويلامسىز؟

— ئاكا - ئۇكىلار بىر - بىرى بىلەن رەقىبگە ئايلىنىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى يادىڭىزدىن چىقارماڭ، - دېدى شادى غوجا ئويچان قىياپەتتە.

ئۇ گەپ قىلماي بىرنەچچە قەدەم تاشلىدى - دە، ئاندىن قوشۇمچە قىلدى:

— قېرى ئابدۇرېھىمنىڭ ھېلى ھايات ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇمىڭ.

— ئۇ توغرىلىق ئويلىماپتىمەن، - سەسكىنىپ كەتتى ھاپىز مۇرات.

ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى بايقىدى شادى غوجا. ئۇ غەمكىن كۈلۈمسىرەپ:

ــ ئەجەبا، ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇرپاندا تۇرۇپ ھەيۋە قىلىۋاتامدۇ، قانداق؟

ــ ئابدۇرېھىم سۇلتاننى چۈشىنىش تەس. ئۇنىڭدىن ھەممە نەرسە كۈتۈشكە بولىدۇ!

ــ شۇنداق، ئۇنىڭدىن ھەممە نەرسە كۈتۈشكە بولىدۇ، ئەمما ئۇنى، ئەكسىچە، چۈشىنىش ئاسان.

شادى خوجىدىن بىر - بىرىگە زىت پىكرىگە ئىزاھ بېرىشنى كۈتتى ھاپىز مۇرات.

ــ ئابدۇرېھىمنىڭ مەقسىتى بىرلا - ياركەنت خانلىقىنىڭ تەختىنى ئىگىلەش. بۇ مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ ھەرقانداق ئىشنى قىلىدۇ.

ــ ھە، شۇنداق، ھازىر بولسىزە، تەخت بوشىدى دەڭ...

ئۇلار شادى غوجا قورغىنىنىڭ يېنىغا كېلىشىگە، مەزىنىنىڭ ئەزانى ئاڭلاندى.

ــ نامازنى ئۆيدە ئوقۇمامۇ ياكى مەسجىدكە بارىمامۇ؟ - سورىدى شادى غوجا.

ــ مەسجىدكە بارايلى.

ــ ئۇنداقتا، مەن بىرمۇنچە كۆرسەتمىلەرنى بېرىۋېتىشىم كېرەك.

گەرچە، دەرۋازا ئۇلۇغ ئوچۇق تۇرسىمۇ، ئۇلار ھەتتا ھويلىغىمۇ كىرمىدى.

شادى غوجا پەس ئاۋازدا يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلگەن مۇرتىغا بىرنېمىلەرنى ئېيتىۋېدى، مۇرت قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ،

ئېگىلدىدە، يازلىق ئاشخانا تەرەپكە ئىلدام مېڭىپ كەتتى.

بۇرۇلۇپ، مۇھاپىزەتچىلىرىگە قارىغان شادى غوجا كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا:

— بىز نامازنى مەسجىدتە ئوقۇيدىغان بولدۇق. سىلەر مۇشۇ يەردە قېلىڭلار، - دېدى.

ئۇ قايتقى سېلىنغان جۇماخۇنغا قاراپ قوشۇمچە قىلدى:

— بىزگە جۇماخۇننىڭ ئۆزى كۇپايە.

خوجىنىڭ بۇ گەپلىرىدىن جۇماخۇننىڭ يۈزى قىلىچىلكمۇ ئۆزگەرمىدى، ئەمما ھاپىز مۇراتنىڭ چېھرىدە كۈلۈمسىرەش جىلۋىلەندى.

قورغان يېنىدىكى مەسجىدنىڭ ھويلىسىغا كىرگەندە، مەسجىد پەشتىقىدا ئېسىلغان گىلەمگە كۆزى چۈشتى شادى خوجىنىڭ.

— ئالىي مۇفتىي مۇشۇنىڭغا كېلىشتى، - پەشتاقتا قارىغىنىچە پىچىرلىدى شادى غوجا ھاپىز مۇراتقا.

— بۇنداق قارارغا كەلگەن كىم؟ مەن، مەسىلەن، بۇنىڭغا قارشى! - نارازىلىقىنى بىلدۈردى ھاپىز مۇرت. - بىزنىڭ دىنىمىزدا يوق گەپ بۇ!

شادى غوجا مۇرسىنى چىقاردى. ئۇنىڭ چېھرىسىدە كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى جىلۋىلەندى. لېكىن ئۇ دەررۇ جىددىي قىياپەتكە كىرىپ، ئاللاھنى مەدھىيىلەيدىغان سۆزلەرنى ئېيتقاچ، ئوڭ پۇتى بىلەن مەسجىد بوسۇغىسىدىن ئاتلىدى.

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

4 - قىسىم: II سۇلتان ئەخمەت خان، II سۇلتان مەخمۇت خان

1 - باب: ئاكا - ئۇكىلار رىقابىتى

ئالىيجانابلىقى، ئادىللىقى ۋە جانىجان خەلقىنىڭ خاتىرجەملىكىنىڭ پاسىبانىغا ئايلانغان ھەمدە ھايات ۋاقتىدىلا ئاپئاق خان دەپ نام ئالغان يارقەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ مەشھۇر ھۆكۈمدارى ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، دۆلەت زەئىپلىشىشكە باشلىدى.

ئابدۇلېتىپ خانىنىڭ جىيەنى - ئاكىسى تۆمۇر سۇلتانىنىڭ چوڭ ئوغلى، ئون توققۇز ياشلىق II سۇلتان ئەخمەت خان 1629 - يىلى تەختكە ئولتۇرۇشى بىلەنلا، كۈچلۈك قارشىلىققا ئۇچرىدى.

ئەڭ دەھشەتلىك يېرى، ئۇشبۇ قارشىلىققا ئۇنىڭ بىر تۇغقان ئىنىسى سۇلتان مەخمۇت رەھبەرلىك قىلدى.

قەشقەرنىڭ نەپسانىيەتلىك ۋالىسى سۇلتان مەخمۇت ئاكىسىدىن بارى - يوقى بىر يېرىم ياشلا كىچىك ئىدى.

دادىسى قازا بولغان كۈنى تۇغۇلغان سۇلتان مەخمۇت ئۆزىدە ئاتىسىنىڭ كۆپلىگەن خۇسۇسىيەتلىرىنى مۇجەسسەملەشتۇرگەنىدى.

جۇرئەتسىز ۋە تەسىرگە تېز بېرىلىدىغان سۇلتان ئەخمەتتىن سۇلتان مەخمۇت ئۆزىنىڭ شەپقەتسىزلىكى بىلەن پەرقلىنەتتى. مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئۇ قاتتىق چارىلەرنى قوللىنىشقا

تەييار ئىدى. ياش بولۇشىغا قارىماي، ئۇنىڭ بۇ خۇسۇسىيتى ئەتراپىدىكىلەرنى ۋەھىمىگە سالاتتى.

سۇلتان مەخمۇت قەشقەرنىڭ ۋالىسى بولغاچقا، ئۇنىڭ نەپسانىيىتى كۈچىيىۋاتاتتى. بۇ شەھەرنىڭ ئەنئەنىگە ئايلانغان يارکەنت بىلەن رىقابىتى «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەسىردىن تېخىمۇ ئەۋج ئالماقتا ئىدى. «ئاقتاغلىق» خوجىلار سۇلتان مەخمۇتنىڭ كېلەچىكى زور بولىدىغانلىقىنى باشقىلاردىن بۇرۇنراق چۈشەنگەنىدى.

سۇلتان مەخمۇت قەشقەرگە ۋالىي بولۇپ تەينلىنىشى بىلەنلا «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارى - «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى ھەر جۈمە نامازدىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن پەلسەپەۋي - دىنىي ماۋزۇدا سۆھبەتلەرنى قۇرۇشقا تىرىشتى.

ۋەزىيەت شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان دەۋرىنى ئەسلىتەتتى. ئەينى چاغدا ئۇنىڭ ئوغۇللىرى - ئاۋۋال تۆمۈر سۇلتان، ئاندىن ئابدۇلېتىپ - قەشقەرنىڭ ۋالىسى بولۇپ تۇرغان پەيتتە، «ئاقتاغلىق» خوجىلار مۇرتلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەت باغلىغانىدى.

ئۇ چاغدا «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى باشقا كىشى ئىدى. ئەمما بۇنىڭدىن ھېچنېمە ئۆزگەرمىدى، چۈنكى «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەخت ۋارىسىغا دائىم تەسىر يەتكۈزۈشكە ئىنتىلەتتى.

لېكىن ياش سۇلتان مەخمۇت ئابدۇلېتىپ خانىدەك ئىمامنىڭ سۆزلىرىگە چوڭقۇر ئەھمىيەت بەرمىدى.

ئەكسىچە، ئۆزىنىڭ نەپسانىيەتلىك رىجىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلاردىن پايدىلانماقچى بولدى...

II سۇلتان ئەخمەت خان ھۆكۈمدارلىق قىلغان دەسلەپكى ئىككى يىل خېلى خاتىرجەم ئۆتتى. ئەمما 1632 - يىلنىڭ كۆكلىمىدە ۋەزىيەت كەسكىن ئۆزگەردى.

سەۋرنىڭ ئاخىرقى جۈمە كۈنى نامازدىن كېيىن، ئەتتەي مەسجىد ھويلىسىدا قالغان سۈلتان مەخمۇت ھاۋۇز(كۆل) يېنىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇپ، ئىمانىنى كۈتتى.

ئۆزلىرىگە دىققەتنى جەلپ قىلماسقا تىرىشقان ۋالىنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى مەسجىدتىن چىقىپ، سۈلتان مەخمۇتنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغانلارغا ئۆتكۈر كۆزلىرىنى قاراتتى.

سۈلتان مەخمۇتنىڭ يېنىدا پەقەت بىرلا مۇھاپىزەتچى قالغان.

ئاخىرى مەسجىد ئىشىكىنىڭ بوسۇغىسىدا پەيدا بولدى ئىمام. ئۇ يۈمشاق ئۆتۈكىگە پارقىراپ تۇرغان كالىچنى سەپتىدە، سۇپىغا ئالدىرىدى.

ئىمام ئۇتتۇرا ياشلاردا بولۇپ، بىر قارىغان ئادەم ئۇنىڭ قەشقەرلىك ئىكەنلىكىنى دەررۇ بىلۈالايتتى. بۇرنى قاڭشار، ساقال - بۇرۇتى چىرايلىق چېكىلگەن. خېلى ئېگىز بويىنى مۇكچىيىپ مېڭىش - تۇرۇشى ئۇنى پاكار قىلىپ كۆرسىتەتتى.

بېشىغا يۆگەلگەن چوڭ ئاق سەللە ۋە ئاق چەكمەن ئۇنى باشقا نامازخانلاردىن پەرقلەندۈرۈپ تۇراتتى.

ئورنىدىن تۇرۇپ، ھۆرمەت بىلدۈرگەن سۈلتان مەخمۇتنىڭ قېشىغا كەلگەن ئىمام، گەرچە ئۇلار جۈمە نامىز باشلانغۇچە سالاملاشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن يەنە كۆرۈشتى.

ئاللىبۇرۇن ئورۇنلىرىدىن سەكرەپ تۇرۇشقان مۇھاپىزەتچىلەر ئۇن - تۇنسىز قوللىرىنى كۆكسىگە ئېلىشتى.

قولى بىلەن ئولتۇرۇشنى ئىشارە قىلغان ئىمام سۈلتان مەخمۇتنىڭ باداشقان قۇرۇپ، يالاڭ پاختىلىق ئەتلەس كۆرپىلەرگە چۆكۈشىنى كۈتتى، ئاندىن كالاچلىرىنى يېشىپ، ۋالىنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، سۇپىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىن

ئورۇن ئالدى.

— مەسجىدىمىزگە قەدەم تەشرىپ قىلغىنىڭىزغا بەك خۇرسەنمەن، - دېدى ئىمام. - ۋاللىي مەسجىدىمىزدە پەيدا بولسا، مۇسۇلمانلار بەختكە پۇركىنىدۇ! ئۇلار ھۆكۈمدارلارنىڭ خەلق بىلەن بىللە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشىدۇ.

— مېنى ئارتۇقچە ئۇلۇغلاۋەتتىڭىز، - كەسكىن جاۋاب بەردى سۇلتان مەخمۇت. - نامازنى تۆتەش - بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىمىز.

— ئۇغۇ شۇنداق، ئەمما سىزنىڭ «ھېيتكا» مەسجىدىدە نامازنى ئوتتىگىنىڭىز تولىمۇ چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە. چۈنكى بۇ مەسجىد بىزنىڭ پەخرىمىزدە.

ئىمام جىمىپ قالدى. بىرنېمە يادىغا كەلدى بولغاي، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— خەۋىرىڭىز بولسا كېرەك، «ھېيتكا» قۇرۇلۇشىغا جىمى پۇقرا ئىشتىراك قىلدى. ھەربىر قەشقەرلىك ئۆزىنىڭ تۆھپىسىنى قوشتى. ھەتتا مەسجىد ئۆرۈلۈپ، ۋەيران بولغاندا، ھەممەيلەننىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن، ئۇ تولۇق ئىلگەركى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى.

ئۇ يەنە ئازراق سۈكۈت ساقلىدى.

— ئەگەر «ھېيتكا» بولمىسا، ئېھتىمال، ئۇيغۇر خەلقىمۇ مەۋجۇت بولالماتتىمىكىن.

سۇلتان مەخمۇت ئەسەبىيلەشكەن ھالدا سۆز ئاچتى:

— بەلكىم، سىزنىڭ توغرىدۇر، ئەمما «ھېيتكا» - قەشقەردە. بىزنىڭ رەمزىمىز بولغان «ئالتۇن» مەسجىد - ياركەنتتە!

ئىمام بىلىنەر - بىلىنمەس كۈلۈمسىرىدى، لېكىن مۇنازىرىگە چۈشمىدى. ئۇ پەقەت سىناق ئەلپازىدا سۇلتان مەخمۇتنىڭ

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

كۆزلىرىگە باقتى - دە، سورىدى:

ــ ئاڭلىشىمچە، ئائىلە قۇرماقچى ئىكەنسىز. مەھبۇبىڭىز يار-كەنتلىكما؟

ــ ھە، سىز تونۇيدىغان لېتىپ خوجىنىڭ قىزى.

ــ داڭلىق ئائىلە ئۇ،- ھېچبىر شەۋقى - زوقسىز سۆز ئاچتى ئىمام.

ئۇ لېتىپ خوجىنى ياخشى تونىتتى. لېتىپ خوجىنىڭ «قاراتاغلىقلار» تەرەپدارى ئىكەنلىكىمۇ ئىمامغا مەلۇم ئىدى.

ئىمام قەلبىدە سۇلتان مەخمۇتنىڭ يارىكەنتلىك قىزغا ئۆيلەنمەكچى ئىكەنلىكىگە شادلاندى. چۈنكى ئىشى ئوڭدىن كېلىپ قالسا، سۇلتان مەخمۇت خانلىق تەختكە ئولتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئېگە ئىدى. شۇنداق ئىكەن، پايتەختتە تەسىرى چوڭ نوپۇزلۇق تۇغقانلارنىڭ بولۇشى مۇھىمدى.

«ئاقتاغلىق» خوجىلار سۇلتان مەخمۇتنىڭ تەختنى ئېگىلىشىنى خالايدىغانلىقى ئايدىڭ - روشەن ئىدى.

سۇلتان مەخمۇتنىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي ھاياتى ھەققىدە سۆزلەشكۈسى كەلمەيۋاتقانلىقىنى مۆلچەرلىگەن ئىمام پەلسەپىۋى مۇنازىرىگە كۆچتى.

ئۇلار مەسجىد ھويلىسىدا ئۇزاق سۆھبەتلەشتى. ئاندىن، دىگەر نامزىنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىن، سۇلتان مەخمۇت مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ھەمرالىغدا يېقىنقى ۋاقىتتىن بېرى خەلق ئىچىدە «تەخت دەۋاگىرىنىڭ سارىيى» دەپ نام ئالغان قورغىنىغا يۇرۇپ كەتتى.

شۇ ئەسنادا مەسجىد ئىمامى سۇلتان مەخمۇتنىڭ توي قىلىش توغرىلىق گېپىگە قىزىقىپ قالدى.

ئىمام ئەتىسى ئۆزىنىڭ سادىق ئادىمىدىن يارکەنتلىك ئەمرلەرنىڭ بىرىگە مەكتۇپ يوللىدى. مەكتۇپتا ئۆزىنىڭ سۇلتان مەخمۇت بىلەن بولغان سۆھبىتى بايان قىلىنىپ، ئۇنىڭ لېتىپ خوجىنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىشىگە يول قويۇشقا بولمايدىغانلىقى تەكىتلەنگەن.

يارکەنتتە، خوددى دۆلەتنىڭ ھەممە تەۋەلىرىدىكىدەك، «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارلىرى كۆپ ئىدى.

پايتەختتىكى «قاراتاغلىقلار» نىڭ چوڭقۇر يىلتىز تارتقان جايى بولۇشىغا قارىماي، ھۆكۈمدارلار ئەتراپىدا ئۇلارنىڭ رەقىبلىرىنى قوللىغۇچىلارمۇ تېپىلاتتى.

نەق ئاشۇلار بىر قورساقتىن چىققان ئاكا - ئۇكىلارنىڭ بىرى - يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى، ئىككىنچىسى - قەشقەر ۋالىسىنىڭ - ئوتتۇرىسىدا مۇرەسسەسىز دۇشمەنلىشىشنىڭ باشلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشقا مۇيەسسەر بولغانىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خانمۇ ئۆيلەنمەكچى ئىدى ۋە بۇ پۇرسەتتىن سۇلتان مەخمۇتنىڭ تەختكە ئولتۇرۇشىنى خالايدىغانلار پايدىلاندى.

ئۇلار بىردىن ئىككى يۆنىلىشتە ھەرىكەت قىلدى.

ھەممىدىن بۇرۇن، ئۇلار ھۆكۈمدارنىڭ ئانىسىغا لېتىپ خوجىنىڭ قىزىنى ماختىغىلى تۇردى.

ئوردىنىڭ ئاياللار تۇرىدىغان قىسمى، ئىمكانىيەت يار بەرسىلا، لېتىپ غوجا قىزىنىڭ گۈزەللىكى، ئەدەپلىكلىگى، كەمتەرلىكى ھەققىدە پىچىرلىشاتتى.

بۇ خىلدىكى گەپ - سۆزلەر ئاخىرى ئۆزىنىڭ مېۋىسىنى بەردى. ھەتتا ئانىسىمۇ گۈزەل ئەخلاقلىق ھەمدە ھۆسۈنلۈك بۇ قىزنىڭ گېپىنى قىلىۋەرگەچكە، II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇنى كۆرۈپ بېقىش قارارىغا كەلدى.

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ئىككىنچى تەرەپتىن، «ئاقتاغلىق» خوجىلار مۇرىتلىرى بولغان ئەمىرلەر لېتىپ خوجىغا ھۆكۈمدار بىلەن ئۇرۇق - تۇغقان بولۇش ئىمكانىيىتىنى قولدىن بەرمەسلىك ھەققىدە تىنماي سۆزلەتتى.

لېتىپ غوجا سۇلتان مەخمۇت ئەلچىلىرىنىڭ ئۆتكەن ئايدا ئىشىك ئېچىپ قويغانلىقىنى ئۇنتۇمىدى، بىراق ئەلچىلەرگە ئۈزۈل - كېسىل جاۋاب بەرمىگەنلىكىمۇ ئۇنىڭ يادىدا ئىدى.

لېتىپ غوجا قەشقەر ۋالىسى بىلەن تۇغقان بولۇشنى ھۆرمەت دەپ ھېسابلايتتى، ئەمما ئەمدى، كۈتۈلمىگەن يەردىن قىزىنى ھۆكۈمدارغا ياتلىق قىلىش ئىمكانىيىتى پەيدا بولغاندا، ئۇنىڭ كۆڭلىنى گۇمان باستى.

شادى غوجا باشلىق II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ ئەلچىلىرى لېتىپ خوجىنىڭ قورغىنى جايلاشقان خىلۋەت كوچىغا يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى قوشنىلارنىڭ بالىلىرى چاقىرىشىپ جاكارلىشىنى ئاڭلىغان لېتىپ غوجا مەڭدەپ، ئاۋۋال دەرۋازىنى ئېچىشقا ئالدىرىدى، ئاندىن، ئۆزىنى قولىغا ئېلىپ، ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ، ئائىلىسىنىڭ، مۇھىمى، ئۆز قەۋمىنىڭ تەقدىرىدە ئۆزگەرتىشكە بولمايدىغان بىرنەرسىنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى چۈشەندى.

ئۇ پەقەت بىرلا نەرسىنى - بۇنىڭ ياخشى ياكى يامان ئىكەن-لىكىنى چۈشەنمەيتتى.

ئوچۇقىنى ئېيتقاندا، شۇ دەقىقىلەردە لېتىپ غوجا قورغاننىڭ ئىچكىرىدىكى بۆلمىلەرنىڭ بىرىدە يۇمشاق كۆرپىدە پۇتلىرىنى يىغىپ ئولتۇرۇپ، چىرايلىق يۈزىنى تىزلىرىغا قويغىنىچە ھەسرەتلىك ياشلىرىنى تۆكۈۋاتقان قىزى ھەققىدە ئانچە باش قاتۇرۇپ كەتمىدى...

* * *

سۇلتان مەخمۇتنىڭ غەزىپى تولۇپ - تاشقان ئىدى. ئۇ ھەممىنى نەپرەتلەندى.

ئاكىسىغا ياتلىق قىلىنغان سابىق مەھبۇبىسىگە.

ئۆزىنى ئىنكار قىلىپ، II سۇلتان ئەخمەتنى رەت قىلمىغانلىقىنىڭ دادىسىغا.

«قاراتاغلىق» خوجىلارغا، بولۇپمۇ لېتىپ خوجىغا.

بۇ ئىشلارنى ئويۇشتۇرغان «ئاقتاغلىق» خوجىلارغا.

سۇلتان مەخمۇت ھەتتا تويغا قارشىلىق بىلدۈرمىگەن ئانىسىغىمۇ ئۆچ بولۇپ كەتتى.

ئەممىا ھەممىدىن سۇلتان مەخمۇت ئاكىسىنى - II سۇلتان ئەخمەت خانىنى - كۆرىدىغان كۆزى يوقتى.

ئۆزىگە خاس ماتانەتلىك، ئېغىرچىلىقلارنى يېڭىش ئىقتىدارىغا ئېگە، تىرىشچانلىق قاتارلىق خۇسۇسىيەتلەر ساھىبى بولغان سۇلتان مەخمۇت تويدىن كېيىن ئازلا ۋاقىت ئۆتۈپ، گويا ھېچنېمە بولمىغاندەك، ئائىلە قۇرۇش ئۈچۈن، يارىكەنتكە بېرىش قارارىغا كەلدى.

بۇ قېتىم ئۇ ھاشىم خوجىنىڭ قىزىنى تاللىۋالدى.

قىزنى ئېلىپ، ھەتتا ئاكىسى ھەم ئانىسى بىلەن كۆرۈشمەيلا، قەشقەرگە قايتىپ كەلدى - دە، ئاكىسى ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى قارىمۇ - قارشىلىق ھەققىدە ئويغا پاتتى.

«سۇلتان ئەخمەتنى كەچۈرەلمەيمەن، - خىيال سۈرەتتى ئۇ. - بۇنداق ئىشنى كەچۈرۈش مۇمكىن ئەمەس! مەن ئۇنىڭدىن چوقۇم ئىنتىقام ئالىمەن! شۇنداق ئىنتىقام ئالىمەنكى، قىلغان - ئەتكەنلىرى

ئۇچۇن ھەممە ئەپسۇسلىنىدىغان بولىدۇ. پەقەت سۇلتان ئەخمەتلا ئەمەس، ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن قېينانىسىمۇ ئەپسۇسلىنىدىغان بولىدۇ. ھەممىسى ئەپسۇسلىنىدۇ...»

سۇلتان مەخمۇت خوجىلاردىنمۇ ئۆچ ئېلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. لېكىن ئۇ خاتاسىز، ئېنىق ئىش تۇتۇش قارارىغا كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن قىزىق قانلىق قىلماي، تەدرىجىي رەۋىشتە رېجىلىگەن ئىشىدىن پايدا ئېلىشنى كۆزلىدى.

ئۆز دۇشمەنلىرىنى بىر - بىرىگە قارشى ھەيدەپ سېلىشنى ئويلىدى سۇلتان مەخمۇت.

ئۇ بۇنى چۈشىنەتتى، ئەمما ھېچنېمە بىلمىگەن ئەلپاز كۆرسىتىپ، «ھېيتكا» مەسجىدىگە پات - پات بېرىپ، ئىمامنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشايتتى. ئۇ «ئاقتاغلىق» خوجىلار بىلەن بىرلىشىپ، يارىكەنتكە يۈرۈشكە ماڭىدىغان كۈننىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىنى سېزەتتى...

ئۇ كۈنمۇ يېتىپ كەلدى. 1632 - يىلنىڭ كۆكلىمىدە ئاساسەن «ئاقتاغلىق» خوجىلار مۇرتلىرىدىن تەشكىل قىلىنغان سۇلتان مەخمۇتنىڭ ياخشى قوراللانغان قوشۇنى قەشقەردىن ياركەنتكە قاراپ، يۈرۈشكە ئاتلاندى.

ئون مىڭلىغان سەرۋاز يۈرۈشنىڭ ئاداققى مەقسىتىگە چۆكۈپ كەتمىدى. ئۇلارنىڭ پەرۋايى پەلەكتى.

بۇ يۈرۈشنىڭ مەقسىتى پاجىئەلىك ئىدى. ئىنسى ئاكىسى بىلەن، قەشقەرلىكلەر ياركەنتلىكلەر بىلەن ئۇرۇشۇشقا ماڭغانىدى.

بۇنى ئادەتتىن تاشقىرى كۆرۈنۈش دەپ ئېيتىشقا بولمايتتى. بىراق بۇ تەسەللىي بېغىشلىمايتتى. ناھايەت، ھامان پاجىئە ئىدى...

ھېچكىمنىڭ مەسلىھەت، كۆرسەتمىلىرىگە موھتاج ئەمەس سۇلتان مەخمۇتنىڭ بولسى - زە، قارارى قەتئىي ئىدى. ئۇنىڭ پىكرىچە،

پەقەت II سۇلتان ئەخمەتنى غۇلىتىش كۇپايە، شۇندا ھەممە نەرسە ئۆز ئورنىغا كېلىدۇ.

II سۇلتان ئەخمەت قەشقەرگە ئەمەس، ئاقسۇغا سۈرگۈن قىلىناتتى. ناۋادا قەشقەرگە سۈرگۈن قىلىنسا، ئۇ خەۋپ تۇغدۇرۇشى مۇمكىن. قېينىاتىسى لېتىپ خوجىمۇ ئاقسۇغا قوغلىناتتى.

سۇلتان مەخمۇت ئاكىسىغا قارىغاندا ئۆزىنىڭ ياخشى ھۆكۈمدار بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ خاتالىشىۋاتقانلىقى توغرىلىق ئويلىمايتتى. ئەنئەنە بويىچە، تەختنى تەبىئىي رەۋىشتە سۇلالىنىڭ يېشى چوڭ ئەزاسى ئېگىلىشى كېرەك ئىدى، بىراق ھەرگىزمۇ سۇلتان مەخمۇت تاللىۋالغان يول بىلەن ئەمەس.

2 - باب: يۇنۇس

سۇلتان مەخمۇت بىلەن مۇلاقەتتە بولۇپ، ئۇشبۇ سۆھبەتتىن چوڭقۇر قانائەت ھاسىل قىلغان «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى كەچقۇرۇن ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ شۇم خەۋەر ئاڭلاپ، كەيپىياتى چۈشتى.

ھارغىنلىق يەتكەن ئىمام ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، پاختىلىق كۆرپىگە ئولتاردى ۋە قۇرئاندىن قىسقا بىر سۈرىنى ئوقۇپ، دۇئا قىلىشقا، خۇپتەندىن كېيىن قېينىنەدىسىنىڭ كەنجى ئوغلى مومىسىنىڭ تۇغقىپ قالغانلىقىنى خەۋەرلىگەنلىگىنى ئېيتتى رەپقىسى.

«ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى يەنە بىر قېتىم ئالقانلىرى بىلەن مەڭزلىرىنى سىلىدى.

— رىزۋانگۇل چوڭنام ناھايىتى مېھرىبان ئايال ئىدى،- دېدى ئىمامنىڭ خوتۇنى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ قارامتۇ كۆك چەكمىنىمنى بەرگىنە. ئوغۇللار شۇ يەردىدۇ؟ ـ رەپقىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىمىغاندەك سۆز ئاچتى ئىمام.

ـ ئوغلىنى يەرلەپ قويغىنىغا مانا ئون يىل بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن زادىلا تاۋى بولمىدى ئۇ ياقىنىڭ،ـ يەنە خورسىندى ئىمامنىڭ رەپقىسى، ئەمما ئورنىدىن تۇرۇپ، قوشنا بۆلمىگە ماڭدى.

ئۇ خېلى ئۇزاق چىقمىدى. ئاخىرى يېڭى قارامتۇ كۆك چەكمەننى كۆتۈرۈپ، پەيدا بولدى.

ـ ھېلىمۇ يۇنۇس ئاكام بولۇپ قاپتىكەن. ئۇ چوڭ ئانىمىزغا ياخشى قارىدى. ئوغۇل دېگەن شۇنداق بولسا!

ئىمام ئۇنچىقمىدى. ئۇ خوتۇنىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتمەكچى بولدى. ئۇنىڭ، ئىمامنىڭ، بىر تۇغقان ھەدىسى يۇنۇسنىڭ رەپقىسى، رىزۋانگۈلنىڭ كېلىنى ئىدى. ئەلۋەتتە، ئوغۇل دېگەن ـ ئوغۇل! لېكىن ـ زە، مومايغا كېلىنى قارىغانىدۇ؟

ئەمما ئىمام گەپ قىلمىدى. ئۇ ئورنىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن تۇرۇپ، مەسجىدكە كىيىپ بارغان ئاق پەشمىتىنى يەشتى ـ دە، قارامتۇ كۆك چەكمىنىنى ئۈستىگە ئارتتى. بېشىدىكى ئېگىز سەللىسىنى ئېلىۋېتىپ، قەشقەر دوپپىسىنى قالدۇرۇپ، ھويلىغا چىقتى.

ئەگىر كوچا بىلەن يۇنۇسنىڭ ئۆيىگە ماڭغان ئىمام ھېچكىمنى ئۇچراتمىدى.

گۇگۇم چۈشۈۋاتاتتى. قەشقەرنىڭ بۇ ۋاقى ـ چۈكلۈق مەھەللىسى جىم.

«ئۆزۈمنى بىلگەندىن بېرى ھېچكىم ھېچقاچان چوڭنامغا رەنجىپ، شىكايەت قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ باقمايتىمەن. قوشنىلىرى دائىم بۇ ئايالغا چوڭ ھۆرمەت بىلەن قارايتتى»،ـ خىيال

سۇرۇۋاتاتتى ئىمام رىزۋانگۇل ھەققىدە.

نەق شۇڭا، خېلى يىللار ئىلگىرى، يۇنۇس ئىمامنىڭ ھەدىسى بىلەن يوشۇرۇن ئۇچرىشىپ يۈرگىنىدە، ئۇ ئىچىدە خۇشال بولسىمۇ، ھېچنېمە بىلمىگەندەك بولۇۋالغانىدى.

يۇنۇسنىڭ ھەدىسى بىلەن ئۇچرىشىپ يۈرگىنىنى ئىمامغا قوشنىسى مىر ھەيدەر بوزباش ئېيتىپ بەرگەن.

كونا ئەنئەنە بويىچە، قىزنىڭ ئۆيىگە ئەلچى ئەۋەتىشتىن بۇرۇن، ئوغۇلنىڭ ئانىسى ئۆزىنىڭ ئىككى قوشنىسى بىلەن كەلگۈسى كېلىنىنىڭ قوشنىلىرىغا بېرىپ، قىز ھەققىدە مەلۇمات ئالاتتى.

رىزۋانگۇل چوڭنام شۇ چاغدا مىر ھەيدەر بوزباشنىڭ ئۆيىگە كىرگەن ئىكەن.

«ئاشۇ 1600 - يىلى ئاتا - ئانام ھايات ئىدى، - ئەسلىدى ئىمام يۇنۇسنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىدىغان ئەگمە كوچىغا بۇرۇلۇپ. - قىزنىڭ تالالىق بولىدىغانلىقىغا ئۇلار تولىمۇ شادلانغانىدى. ۋاقىت نېمە دېگەن يۈگرەك! ئارىدىن مانا ئوتتۇز ئىككى يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ».

ئىمام ئائىلىدىكى كەنجى پەرزەنت ئىدى. ئۇنىڭ چوڭ ھەدىسى مارالبېشىغا يېتىلىق بولىدى، ئىككىنچىسى مۇشۇ قەشقەرگە، قوشنا مەھەللىگە تۇرمۇشقا چىقتى.

ئىمام يۇنۇسنىڭ ئاكىسىنى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزدى. يۇسۇپ ئەينى چاغلاردا تەخت ۋارىسىنىڭ شەخسىي ئۇلانىدا خىزمەت قىلغان.

«مېنىڭ ئۇنىڭغا ئوخشىغۇم كېلەتتى. ئۇ مەزگىلدە جىمى بالىلار نۆكەر بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى ئەمەسمۇ.»

ئىمام مۇسىبەت بولغان ئۆيىگە يېقىنلاشتى. دەرۋازا ئالدىدا مەرھۇمنىڭ قەۋم - قېرىنداش، قولۇم - قوشنىلىرى توپلىشىپ

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تۇراتتى. ئاداققى نەپىسىگىچە شاھ شۇدجىدىن ئەخمەت خاننى قوغداپ، جاسارەت بىلەن شېھىت بولغان يۈسۈپنىڭ قىياپىتى كۆز ئالدىدىن ئۆتتى ئىمامنىڭ...

يۇنۇس ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى بىلەن جىيەنلىرى قاناتلىرى ئۇلۇغ ئېچىلغان دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قارامتۇ كۆك چەكمەن كىيگەن بولۇپ، بېلىغا ئاق باغلانغان.

ھويلىدا يۈرگەن ۋە ئۆيگە كىرىپ - چىقىۋاتقان ئاياللار بېشىغا ئاق ياغلىق تاڭغان.

بەلگە ئاق باغلاش «ئاقتاغلىق» سوپىلار تەسىرىدىن پەيدا بولغانلىقىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزگەن ئىمام يۇنۇسنى قۇچاقلاپ، تەسەللى سۆزلىرىنى ئېيتتى، قالغان كىشىلەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

ئاندىن چوڭقۇر ئۇھ تارتىپ دېدى:

— رىزۋانگۈل چوڭنام ئوڭشىيالماپتۇ. ئۇنىڭ بىلىپ، بىلمەي قىلغان - ئەتكەنلىرى بولسا، ئاللاھ كەچۈرگەي.

يۇنۇس بېشىنى ساڭگىلاتتى.

«ئۇ ھازىر يىغلىۋېتىدۇ»، - دەپ ئويلىدى شۇ تاپتا ئىمام.

ئەمما يۇنۇس يىغلىمىدى. ئۇ پۇتلىرىغا قارىغىنىچە، ئۆزىنىڭ ياش ۋاقتىنى ئەسلىدى. ئاتىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئانىسى ئۆزى يالغۇز ئىككى ئوغلىنى تەربىيىلەپ، قاتارغا قوشقان.

ئانىسىنىڭ كۈنى بويى قىزىق تونۇرغا باش تىقىپ، نان يېقىپ، ئۇنى بازارغا ئاپىرىپ ساتقان چاغلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

بازار ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن يىراق ئەمەستى. ئۇ «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ قېشىدا بولۇپ، قەشقەردىكى ئەڭ كاتتا بازار ئىدى.

يۇنۇس ئىسسىق نانلارنى كۆتۈرۈشۈپ، ئاپىسى بىلەن بازارغا بارغانلىقىنى، خېرىدارلاردىن چۈشكەن كۈمۈش تەڭگىلەرگە ئۆيگە لازىم نەرسە - كېرەكلەرنى سېتىۋالغانلىقىنى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزدى.

ئاندىن يۇنۇسنىڭ خىيالى ئاكىسى يۈسۈپنى چارلاپ كەتتى.

ئۇ بېشىنى كۆتۈردى ۋە سەل نېرىدا تۇرغان ئوتتۇز يەتتە ياشتىكى كىشىگە قارىدى.

«ئۇ نەقەدەر دادىسىغا ئوخشىغان! - ئويلىدى يۇنۇس خۇددى ئابدۇقادىرنى ھازىر كۆرۈۋاتقاندەك، - ئۇ ھېلى بالا - چاقلىق بولۇپ كەتتى. دادىسىنىڭ يېنىدا مەيۈس تۇرغان ئۇنىڭ كەنجى ئوغلى يۈسۈپ بولسىزە، ئون ئالتە ياشتا...»

يۇنۇس شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانغا ھۈجۇم قىلىنغاندا ھۆكۈمدار شەخسىي مۇھاپىزىتىنىڭ باشلىقى بولغان ئاكىسى يۈسۈپنىڭ ئالىي ھەززەتلىرىنى قوغداپ، قەيسەرلىك بىلەن ئۇرۇشقانلىقىنى ئېنىق تەسەۋۋۇر قىلدى. بۇ 1619 - يىل ئىدى.

ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، ئەينى چاغدا «قاراتاغلىقلار» سەركىسى شادى غوجا ئۇشبۇ پاجىئەنى ئاخىرىغىچە سۈرۈشتە قىلدۇرۇپتۇ. گەرچە، يۈسۈپ ياركەنتكە دەپنە قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئائىلىسى - خوتۇنى مېھرىنىسا، ئوغلى ئابدۇقادىر ۋە تۆت قىزى بىرنەچچە ئايدىن كېيىن، قەشقەرگە قايتىپ كەلگەن.

ئاكىسى ياركەنتتە تۇرغان يىللار ئىچىدە شادى خوجىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقىنى يۇنۇس بىلەتتى.

بۇنىڭغا ھەجەپلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى پەقەت ئاددىي نۆكەرلەر بىلەن دېھقانلارلا «قاراتاغلىق» سوپىلار مۇرىتلىرى ئەمەستى.

جىمى مەملىكەتتە، خۇسۇسەن پايتەختتە «قاراتاغلىقلارغا

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى

ھەتتا ۋالىيلارمۇ قۇلاق سالاتتى، شاھ شۇجدىدىن ئەخمەت خان ۋە ئۇنىڭ دادىسى III مۇھەممەت خان بولسى - زە، شادى خوجىنىڭ مۇرىتلىرى ئىدى.

بۇرۇن يۇنۇس بۇ ھالغا ھەيران بولاتتى، ئەمما ئۆزى «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ يارقىن تەرەپدارى بولغاندىن بۇ يان، بۇنىڭغا خاتىرجەملىك بىلەن قارايدىغان بولۇپ قالدى.

پۈتكۈل ھاياتىنى قەشقەردىكى «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ يېنىدا ئۆتكۈزۈۋاتقان ۋە ئۆيلەنگەندىن كېيىن خوتۇنىنىڭ ئىنسى بىلەن دوستلىشىپ كەتكەن يۇنۇس سوپىلىققا، بولۇپمۇ نەقشىبەندە - خوجىغان غايىلىرىگە چوڭقۇر چۆكۈشكە باشلىدى.

ئۇ چەمبەر قۇرۇپ، باشلىرىنى رىتملىق لىڭشىتىپ، ئاللاھنى مەدھىيىلەيدىغان سۆزلەرنى پىچىرلاپ ئېيتىدىغان زىكرلارغا داۋاملىق قاتناشتى.

يۇنۇس سوپىلىقنىڭ باشقىمۇ جامائىلىرى - يەسسەۋىي، قەلەندەرىيە جامائىلىرى - ھەققىدىمۇ ئاڭلىغانىدى.

خوتۇنىنىڭ ئىنسى قەشقەردىكى «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ مۇرىتلىرىنىڭ بىرى ئىدى.

كېيىنكى يىللاردا «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى بولۇپ تەينىلەنگەندىن كېيىن، ئۇ تەخت ۋارىسلىرىنىڭمۇ مۇشۇ تەلىماتقا كىرىشى ئۈچۈن، ھەممىنى قىلدى...

ئۆزىنىڭ ئەللىك ئالتە يىللىق ھاياتىدا تەقدىر تەقەززاسى بىلەن ئۆشۈنسىگە يۈكلەنگەن ئۇچ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىققانلىقىنى ئەسلىدى يۇنۇس.

ھەممىدىن بۇرۇن، ئۇ بىرەر قېتىممۇ ئانىسىنى رەنجىتمەپتۇ. پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا ئانىسىغا غەمخورلۇق قىلدى.

جان ئۇزۇش ئالدىدا ئانىسىنىڭ بەكمۇ پەس ئاۋازدا ئېيتقان سۆزلىرى ئۇنى بەختكە بۆلىدى.

— مەن سېنىڭدىن رازى، ئوغلۇم. ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا بارغاندا، مەن بۇ گەپنى چوقۇم قىلىمەن، - دېگەن ئىدى رىزۋانگۈل.

ئىككىنچىسى، يۇنۇس ئاكىسىنىڭ ئائىلىسىنىڭ پاسبانى بولدى. ئۇ قولىدىن كېلىشىچە يەڭگىسى بىلەن ئاكىسىنىڭ بالىلىرىغا ياردەملەشتى.

گەرچە، ئابدۇقادىر ئەرلىككە يېتىپ، چوڭ بولۇپ قالغان بولسىمۇ، يۇنۇس يۇسۇپنىڭ تۆت قىزىنى تەربىيىلەشنى ئۆزىنىڭ مەجبۇرىيىتى دەپ ھېسابلىدى.

ھازىر قىزلارنىڭ ھەممىسى تۇرمۇشقا چىقىپ، پەرزەنت قۇچتى. يۇنۇس ئاكىسىغا بالىلىرىنىڭ تويىنى قىلىپ، نەۋرىلىرىنىڭ قىزىغىنى كۆرۈپ، راھەت - پاراغەتكە ئېرىشىشكە نىسىپ بولمىغانلىقىغا ئۆكۈنەتتى.

ناھايەت، يۇنۇسنىڭ ئۇچىنچى ۋە، ئۇنىڭ پىكرىچە، ھاياتىنىڭ مەزمۇن - ماھىيىتى بولغان مەجبۇرىيىتى - ئۇ ئۆزىنىڭ ئالتە پەرزەنتىنىڭ ھەممىسىنى «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەلىماتىغا ئۆگەتتى.

بۇ ھالغا يۇنۇسقا قارىغاندا خوتۇنىنىڭ ئىنىسى تولىمۇ خۇرسەن ئىدى.

ئۇلار تېخى تۇغقانلاشمىغان چاغدىلا «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئىمامى ئاتىسىنىڭ نەسىھىتىگە بىنائەن مىر ھەيدەر بوزباش باشلىق جىمى قوشنىلىرى بىلەن «ئاقتاغلىق» سوپىلارنىڭ زىكرىلىرىغا ئىشتىراك قىلغانىدى...

يۇنۇسنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىگە قارىماي، مەرھۇم ئاكىسى يۇسۇپنىڭ ئوغلى ئابدۇقادىر «قاراتاغلىقلار» تەلىماتىغا سادىق

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بولۇپ قالدى...

ئەتىسى ئەتىگەنلىكى رىزۋانگۈلنىڭ مېيىتى سېلىنغان تاۋۇت مەھەللە زەرەتكارلىقىغا ئېلىپ مېڭىلغاندا، يەرلەش مۇراسىمىنىڭ ئالدىدا يۇنۇس، ئۇنىڭ ئوغۇللىرى ۋە ئابدۇقادىر كەلمەكتە ئىدى.

ئۇلار ماتەم ۋە يېتىمچىلىك رەمزى بولغا تاياقلارغا تايانغان.

ئۇلار، ھەقىقەتەنمۇ، چوڭقۇر ماتەم تۇتۇپ، قايغۇرۇۋاتاتتى. ئۇلار، ھەقىقەتەنمۇ، يېتىمسىراپ قالغانىدى.

لېكىن دەرەخ شاخلىرىدىن ياسالغان بۇ تاياقلار مۇسىبەت ئىگىلىرىنىڭ دەرد - ئەلىمى بىلەن يوقىتىشىنى يېنىكلەشتۈرەلمەيتتى. تاۋۇتتا ياتقان مېيىت ئۇستىدىن قىلىنغان ئالىي ھۆكۈمنى ئاسانلاشتۇرالمايتتى.

ئەمما ئۇلار بۇنى چۈشەنمەيتتى...

3 - باب: شادى غوجا - ۋاستچى

سۇلتان مەخمۇتنىڭ قوشۇنى يارکەنتتىن بىرنەچچە چاقىرىم يەردىكى كۆكقۇم كەنتىدە چېدىر تىكىپ، لاگېر قۇردى.

سۇلتان مەخمۇت ئۆزىگە ئىشىنەتتى، چۈنكى ئاساسەن قەشقەرلىكلەردىن تەشكىل قىلىنغان ۋە تا ئاقسۇغىچە بولغان شەھەر، يېزا - كەنتلەر پۇقرالىرى قوشۇلغان ئۇنىڭ لەشكىرى II سۇلتان ئەخمەت خان قوشۇنىدىن سان جەھەتتىن نۇرغۇن ئىدى.

ئەمما ئۇ بىھۇدە قان تۆكۈشنى خاھلمايتتى.

سۇلتان مەخمۇت كۆكقۇمدا ئۇزاق تۇرۇشنى ئويلىمىدى. ئۇنىڭ ھېسابىچە، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ۋەھىمگە چۈشۈپ، نېمە قىلىشنى بىلمەيۋاتقان ئىرادىسى بوش II سۇلتان ئەخمەت خان يېقىن ئاردا بۇ يەرگە ئۆزى يېتىپ كېلىشى كېرەكتى.

لاگېرنـى مۇھاپـىزەت قىلىدىغـان لەشـكەرلەر باشـلىقىنى چاقىرتتـى سـۇلتان مەخـمـۇت. ئالدىـدا ئوتتـۇز ياشـلار چامىسـىدىكى سـاۋۇت كىيىگـەن، ئـوك قولىغـا دۇبۇلغىسـىنى تۇتۇۋالغـان قەشـقەرلىك پەيـدا بولۇشـىغا، جىددىـي قىياپەتتـە دېـدى:

ــ يارىكەنتىلـك ۋەكىللـەر كەلسـە، دەررۇ مېنـى ۋاقـىپ قىلىـڭلار. ئـۇلار كەلگەنـدە، ھەتتـا ئاسـماندا كـۈن ئەمـەس، ئـاي چىقىپ تۇرسـىمۇ خەۋەرلـەڭلار!

سـۇلتان مەخـمـۇت ئەتتـەي II سـۇلتان ئەخـمـەت خانىنـىڭ ئىسـمىنى ئاتىمـىدى. ئـۇ ئۆزىدىـن خېلـى ياش چـوڭ لەشـكەر بېشـىنىڭ ئاكا ـ ئۇكـىلار ئارىسـىدىكى زىددىيـەت توغرىلىـق ئارتۇقچە بىلىـپ كېتىشـىنى خالىمىدى.

سـۇلتان مەخـمـۇت ئۆزىچـە مۇلاھـىزە قىلاتتـى: ئەگـەر ئـۇ ئاكىسـىنىڭ ئىسـمىنى تىلغـا ئالمىسـا، دېمـەك، باشـقىلارمۇ بۇنى يادىغـا ئالمايتتى...

لەشـكەر بېشـى ئۇنسـىز بېشـىنى لىڭشـىتتى ۋە سـەل ئېگىلگـەن قولىـدا دۇبۇلغىسـىنى تۇتقىنىچـە، كەينىگـە شوخشـۇدى.

سـۇلتان مەخـمـۇتنىـڭ ھېسـابى توغـرا چىقتـى. يارىكەنـت ئۇيغـۇر خانلىقىنـىڭ ھۆكۈمـدارى II سـۇلتان ئەخـمـەت خـان، ھەقىقەتەنمـۇ، ھەلەيكۈمگـە بېرىلىـپ، پاراكەنـدە بولۇۋاتاتتـى.

ئـاۋۋال ئـۇ قـول ئاسـتىدىكى جىمـى لەشـكەر بىلـەن سـۇلتان مەخـمـۇتقـا تۇيۇقسـىز ھۇجـۇم قىلماقچـى بولـدى.

لېكىـن ئۆزىنـى بېسـىپ، ئۇشـتۇمتـۇت ھۇجـۇمنىـڭ غەلىبـە ئەكەلمەيدىغانلىقىنـى ھېـس قىلـدى. چۈنكـى ئۇنـىڭ لەشـكىرى ئىنسـىنىڭكىدىن خېلـى ئـاز ئىـدى.

ئاندىـن II سـۇلتان ئەخـمـەت خـان ئـۆز ئىختىيـارى بىلـەن تەختىنى بوشـتىپ بېرىـش كېـرەك، دېگـەن ئويغـا كەلـدى. قانداقلا بولمىسـۇن،

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سۇلتان مەخمۇت ئۇنىڭ بىر تۇغقان ئىنىسى. شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن قوراللىق توقۇنۇشقا بارمىغىنى ئەۋزەل.

ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇشبۇ زىددىيەتنىڭ كېلىپ چىقىشىغا ئاساسەن ئۆزى ئەيىپلىكتى.

ناھايەت، II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇچىنچى يولنى تاللىۋېلىشنى توغرا كۆردى.

ئۇ سۇلتان مەخمۇتقا ۋاستىچى ئەۋەتمەكچى بولدى. «ۋاستىچى، دەپ مۇلاھىزە قىلاتتى II سۇلتان ئەخمەت خان، قېرىنداشلىق تۇيغۇلىرى ھەققىدە گەپ ئېچىپ، ئاكا - ئۇكىلارنى ياخشى - خوپ قىلىپ قويىدۇ.»

بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن پەقەت شادى خوجىلا چىقالايتتى.

لېكىن كېيىنكى ۋاقىتتا خوجىلار تەسىرىنىڭ جىددىيلىشىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن II سۇلتان ئەخمەت خان شادى غوجا بىلەن مۇناسىۋەتنى بۇزۇپ قويغانىدى.

شادى خوجىنىڭ يېقىن سەپداشلىرىنىڭ بىرى بولغان لېتىپ خوجىنىڭ قىزىغا ئۆيلەنگەندىن كېيىن، II سۇلتان ئەخمەت خان مەزكۇر قەۋم - جامائە تەسىرىنىڭ دۆلەتنى ئىدارە قىلىشىنىڭ جىمى ساھالىرىغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى.

سەردارلار، ۋەزىرلەر، كاتتا سودىگەرلەر، يارکەنتنىڭ ئاددىي پۇقراسى «قاراتاغلىق» خوجىلار تەسىرىدە ئىدى.

«ئاقتاغلىق» خوجىلار، ئەكسىچە، تەخت ۋارىسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەرنى ئۆز نازارىتى ئاستىغا ئالغانىدى. ئۇ سۇلتان مەخمۇت ئىدى. شۇنداق قىلىپ، II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ تەسەۋۋۇرىچە، ئۆزىنىڭ ئىنىسى بىلەن زىددىيىتى خوجىلار تەسىرىدىن تېخىمۇگىچچە - ماچاڭ بولۇۋاتاتتى.

II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ بۇ خىلدىكى خوجىلار تەسىرى
چەكلەشكە ئىنتىلگەن ئاجىز، جۇرئەتسىز ئۇرۇنۇشلىرى كۆپ ئۆتمە
شادى خوجىنىڭ قۇلىقىغا يەتتى.

II سۇلتان ئەخمەتكە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىش پۇرسىتىنى كۈتكە
شادى غوجا، گويا ھېچنېمە بولمىغاندەك، خاتىرجەم قىياپەتت
يۈرۈۋەردى.

«شامال باغ» خوجايىنىنىڭ ئىككى چاپارمىنى بازار يېنىدىك
يارکەنتىنىڭ ئەڭ داڭلىق قورغىنىنىڭ ئۇلۇغ ئېچىلغان دەرۋازىسىد
كىرىپ كېلىشىگە، ئۇلارنىڭ قېشىغا، تەرتىپ - قائىدە بويىچە
«قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ مۇرىتلىرىنىڭ بىرى يۈگۈرۈ
كەلدى.

شۇ ھامان ئىككىنچى مۇرىت ئۆي تەرەپ قەدەم تاشلىدى.

شادى غوجا ئوردا ۋەكىلىنىڭ قەدەم تەشرىپىنى كۈتۈۋاتاتتى. ئ
II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ، مەلۇم سەۋەبلەرگە بولا، مۇستەقل
ھەربىكەت قىلالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى.

«ھەممىدىن ئاۋۋال،- خىيال قىلاتتى شادى غوجا،- I
سۇلتان ئەخمەت خان ئىنىسىنىڭ ئالدىدىكى ئەيىبىنى سېزىدۇ
بۇ ئەلچىلىككە بارغان كۈنى ئېنىق بايقالغان ئىدى. ئۇنىڭدى
تاشقىرى، ئۇ غەلبە قازىنالمايدۇ، ئۇنىڭدا، سۇلتان مەخمۇتق
قارىغاندا، سەردارلىق قابىلىيىتى تۆۋەن.»

مۇرىت كىرىپ، II سۇلتان ئەخمەت خان شادى خوجىنىڭ
ئوردىغا يېتىپ كېلىشىنى ئىلتىماس قىلغانلىقى توغرىلىق خەۋەرنى
ئېيتىشىغا، شادى غوجا ئۆزىنىڭ قانداق ھەربىكەت قىلىدىغانلىقىنى
يېشىپ بولغانىدى.

ئەتتەي يېشىل كىيىم كىيىپ، بېشىغا شۇ تۇستىكى سەللە

ئۇيغۇر كتاب تورىيكىتى
www.uyghurkitap.com

يۆگىگەن شادى غوجا ئۆيدىن چىقىپ، مۇرىتىنىڭ ئېتىنى يېتىلەپ كېلىشىنى كۈتكەچ، توساتتىن «ئالدىرىماسلىق كېرەك» دېگەن ئويغا كەلدى - دە، ئۆزىگە خاس بولمىغان ھالدا دەررۇ قارارىنى ئۆزگەرتتى...

ئون كىشىدىن ئىبارەت چىۋەندازلار توپى كەچكى بازاردىن ئۆتۈپ، ئوردا تەرەپ يول ئالدى. بۇ ئون چىۋەندازنىڭ پەقەت ئىككىسىلا ھۆكۈمدارنىڭ ئادەملىرى بولۇپ، قالغىنى شادى خوجىنىڭ مۇرىتلىرى ئىدى.

كەچ كىرىپ، ئەتراپ قاراڭغۇلۇققا چۈمكەلگەن بولسىمۇ، ئۇ يەر - بۇ يەردە سودىگەرلەر كۆزگە چېلىقاتتى. لامپىلار، شام چىراغلار ۋە ماي پەنارلار يورۇقىدا ئولتۇرغان بۇ تىجارەتچىلەر ئائىلىسىنى ئاسرىغۇدەك بىرەر مېلىنىڭ سېتىلىپ قېلىشىغا ئۈمىد باغلاپ، قەيسەرلىك بىلەن خېرىدار كۈتمەكتە ئىدى.

ۋاقىت بىر يەرگە بېرىپ قالغاچقا، ئۈمىد ئازدى، ئەمما ھامان بار ئىدى.

شادى خوجىنى، ھېچنېمە بىلەن كارى يوق كېتىپ بارغان ھەمراھلىرىغا نىسبەتەن، توپلىشىۋېلىپ، پوكەيلەردىكى مېلىنى رەتلىگەچ، پەس ئاۋازدا پاراڭلىشىۋاتقان ۋە مۇشۇنداق ھالەتكە مەھكۇم قىلىنغان ئادەملەر قىزىقتۇردى.

ئۆزىنى دۆلەت ھۆكۈمدارى كۈتۈۋاتقانلىقىغا قارىماي، شادى غوجا ئېتىنىڭ بېشىنى ئاشۇ ئادەملەر تەرەپكە بۇرىدى.

تىجارەتچىلەر بىلەن II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ چاپارمەنلىرىنى تەئەججۈپلەندۈرۈپ، شادى غوجا ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، چۇلۋۇرنى ئۆزىنىڭ باشقا مۇھاپىزەتچىلىرى ئوخشاش ھەيران بولمىغان مۇرىتىغا تۇتقۇزدى. ئەكسىچە، مۇرىتمۇ ئېتىدىن چۈشۈپ،

تۇياقلىرىنى بىتاقەت يەرگە ئۇرۇۋاتقان ئىككى جانىۋارنىڭ چۈلۈۋرىنى تۇتۇپ تۇردى.

شادى غوجا گاگگىراپ قالغان تىجارەتچىلەرنىڭ يېنىغا كېلىپ سالاملاشتى ۋە غەمكىن كۈلۈمسىرەپ:

— سودا بولمايۋاتقان ئوخشايدۇ. خېرىدار يوقلۇقىنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا كەتمەي، بازاردا تۇرىسىلەر؟ - دەپ سورىدى.

تاسادىپىيلىقتىن ئەسلىگە يانغان ئەكۈ جۈرئەتلىك ۋە، ئېھتىمال، ئەكۈ تاپقۇر ئوتتۇرا ياشلاردىكى تىجارەتچى، شادى خوجىنى تونۇدى بولغاي، بېشىنى سەل ئېگىپ، ھۆرمەت بىلدۈرۈپ جاۋاب بەردى:

— سىز بۇ يەردە ئاللاھ - تەئالانىڭ ئەمرى بىلەن پەيدا بولدىڭىز. ئەگەر سىلەرنىڭ ھەرقايسىڭلار بىرەر نەرسە سېتىۋالساڭلار، بۇگۈن بىزنىڭ باللىرىمىز توق قورساق ئۇخلىغان بولاتتى.

— ھەر ئاخشىمى مېنى بازار يېنىدىن ئۆتىدۇ دەپ ئويلامسىز؟

— ئەگەر باللىرىمىزنىڭ ئاچتىن ئۆلۈشىگە يول قويمايدىغان ئاللاھ بۇيرۇسا.

— ماقۇل، مەن سىزدىن ئون ئىككى دانە شام سېتىۋالىمەن، ئەمما سىز بىر سوئالىمغا چىن جاۋاب بېرىشىڭىز لازىم. مېنىڭ بۇ سوئالىم باللىرىڭىز تەقدىرىگىمۇ تەسىر قىلىشى مۇمكىن.

سۆھبەتدىشى ئېغىز ئاچماي، يەنە بىر مەرتە بېشىنى لىڭشىتتى.

— ئېيتىڭا، ئەگەر ۋەزىيەت مەجبۇرلىسا، سىز بىر تۇغقان ئاكىڭىز ياكى ئىنىڭىز بىلەن جەڭ قىلاتتىڭىزمۇ؟

تىجارەتچى ئازراق ئويلىنىۋېلىپ سۆز ئاچتى:

— ئەگەر مېنىڭ ئاكام ياكى ئىنىم بۇ يولدىن مەندىن بۇرۇن قايتمىسا، بۇ ھالدا... بۇ ھالدا مەن قايتىشىم كېرەك. ئەكسىچە

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بولغاندا، بىز ھەر ئىككى ئائىلىنى يېتىم قىلىپ قويىمىز.

ــ دېمەك، ئىرادىسىزلىكتە، قورقۇنچاقلىقتا، ئۆز مەقسىتىگە يېتىشكە ئىقتىدارسىزلىقتا تاقالغان ئەيىبكە چىداپ تۇرالايدىكەنسىز - دە؟

ــ شۇنداق، تەقسىر، مەن بۇ خىلدىكى كەمستىشلەرگە چىدايمەن، چۈنكى ئاكا - ئۇكىلارنىڭ بىر - بىرى بىلەن دۇشمەنلىشىشتىن، بىرى ئىككىنچىسىنى ئۆلتۈرۈشىدىن ئارتۇق دەھشەت بولمايدۇ ئەمەسمۇ.

بۇ گەپلەرنى ئېيتقان تىجارەتچىنىڭ كۆزلىرىگە بىرنەچچە دەقىقە قاراپ تۇرغان شادى غوجا ئۇندىمەي يانچۇقىدىن كۈمۈش تەڭگىلەرنى چىقىرىپ سۆھبەتدىشىغا سۇندى - دە، بېشىنى سەل ئېگىپ، سۆھبەتتىن قانائەت ھاسىل قىلدى بولغاي، پۈتىنى ئۈزەڭگىگە سېلىپ، ئېگەرگە ئولتاردى.

ئۇنىڭ ئېتى بىر كىشنەپ قويۇپ، يورۇتۇپ، يولىنى داۋاملاشتۇردى.

شادى خوجىنىڭ بۇيرۇغىنى ئېتىرازسىز ئورۇنلاشقا ئادەتلەنگەن مۇرتلار بىر - بىرلەپ تىجارەتچىلەرنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئەمەلىيەتتە نېمە سېتىۋېلىش ئۈلارغا بېرى بىر ئىدى، بىرەر نەرسە سېتىۋېلىپ، سەرگىسىنىڭ كەينىدىن ئالدىراشتى...

تىجارەتچىلەر بىلەن سۆھبەتلىشىپ بولغاندىن كېيىن، شادى غوجا ئۆزىنىڭ ئىككىنچى قارارىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى توختام قىلدى. ئۇ بۇ قارارغا قورغاندا كەلگەنىدى.

ئۆزى ئىنكار قىلغان ئۇنىڭ بىرىنچى قارارى، ھەقىقەتەنمۇ، سۇلتان مەخمۇتنى قوشۇننى قەشقەرگە ئېلىپ قايتىشقا كۆندۈرۈش ئىدى.

سۇلتان مەخمۇتنىڭ مەھبۇبىسىگە ئاكىسىنىڭ ئەلچىلىرى كىرگەن كۈندىن ئېتىبارەن، ئىشىنىڭ بۇگۈنكىدەك ئەۋج ئالىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغان شادى غوجا، ئاكا - ئۇكىلارنى ياخشى - خوپ قىلىپ قويۇشنى ئويلىغان.

ئەمما، ئەڭ ئاخىرقى پەيتتە، ئاكا - ئۇكىلار مىجەزىدىكى خىسلەت - خۇسۇسىيەتلەرنى يەنە بىر قېتىم كاللىسىدىن ئۆتكۈزگەن شادى غوجا، بۇنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چۈشەندى.

نېمە قىلىش كېرەك؟

شادى غوجا قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتىن چىقىشنىڭ بىردىن - بىر يولىنى تاپتى. بۇ يول مۇرەسسەگە كەلمەيۋاتقانلارنى ياخشى - خوپ قىلماي، ئۆلارنىڭ ئىچىدىن بىرىنى تاللىۋېلىشتىن ئىبارەت ئىدى.

ئاكا - ئۇكىلارنى ئۆز ئارا سېلىشتۇرۇپ، ئەقىل تارازىسىدىن ئۆتكۈزگەن شادى غوجا دۆلەت ئۇچۇن دادىل، جۇرئەتلىك، جەڭگىۋارلىقى ئۇستۇن، ھەتتا قاتتىق قوللۇق ھۆكۈمدار ھاجەت دېگەن خۇلاسىگە كەلدى.

بۇنداق ئادەم، شادى خوجىنىڭ پىكرىچە، سۇلتان مەخمۇت ئىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان نەمجان، يۇمشاق مىجەزلىك ۋە جۇرئەتسىزئىدى...

ئون چۈەنداز ئوردىغا يېقىنلاشقاندا، بىرنەچچە دەقىقىدىن كېيىن ئېيتىدىغان سۆزلىرىنى يەنە بىر مەرتە كاللىسىدىن ئۆتكۈزگەن شادى غوجا ۋاستىچىلىك ۋەزىپىنى ئالا قىلىشقا كېلىشىمنى بەرمەكچى بولدى، بىراق ئەھۋالغا قاراپ ئىش تۇتۇشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

II سۇلتان ئەخمەت خان كىچىك قوبۇلخانىغا كىرىپ كەلگەن شادى خوجىنى كۆرۈشى بىلەن، ئالدىراپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

مۆكۈمدارنىڭ گاڭگىراپ قالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ــ قېنى، كېلىڭ، كېلىڭ، مۆھتەرەم شادى غوجا! ــ ياسالمىلىق بىلەن سۆز ئاچتى ئۇ. ــ بىز سىزنىڭ مەسلىھەتىڭىزگە بەك موھتاج.

ــ قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەملىشىشكە مەن تەييار.ــ كەمتەرانە خىتاب قىلدى شادى غوجا بېشىنى سەل ئېگىپ.

ئەسەبىيلەشكەن ھالدا ئۇ ياقتىن ــ بۇ ياققا ــ ئۇستىدە پەي قەلەم، قەغەز، دۇئۇمت تۇرغان پاكار ئۇستەل قويۇلغان نېرىقى بۇلۇڭدىن پىشايۋان ئىشىكىگىچە ــ مېڭىۋاتقان II سۇلتان ئەخمەت خان بىر چاغدا شاھمات تاختىسى تۇرغان ئۇستەلنىڭ قېشىدا توختىدى.

ئۇ بىرنەچچە دەقىقە پادىشاھلار شەكىللىك تاشلارغا كۆزلىرىنى چىمچىقلاتماي قاراپ تۇردى، ئاندىن ئىككى پادىشاھ شەكىللىك تاشنى قولىغا ئېلىپ، ئۇلارنى بىر ــ بىرىگە ئۇرۇپ، شاھمات تاختىسىنىڭ ئۇستىگە تاشلىدى. ھەر ئىككى تاش ئۇستەلدىن دومىلاپ، يۇمشاق گىلەم ئۇستىگە چۈشتى.

شادى غوجا چىش يارماي، II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ھەرىكەتلىرىنى كۆزەتكۈچىلەرمەكتە ئىدى.

كىچىك قوبۇلخانىدىكى باشقا ئالىي ئەمەلدارلارغا نىسبەتەن، ئۇنىڭ خىياللىرى پەقەت بۇ قوبۇلخانىدىنلا ئەمەس، بەلكى ياركەنتتىنمۇ يىراقلارنى چارلاپ كەتتى.

ئۇ II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئورنىدا ئۇنىڭ ئىنىسى سۇلتان مەخمۇتنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولدى. شادى غوجا ناۋادا نەپسانىيەتلىك بۇ شاھزادە تەختكە ئولتۇرسا، «قاراتاغلىق» خوجىلار ئۆز مەۋقەسىنى كۈچەيتەلەرمۇ، دېگەن سوئالغا جاۋاب ئىزدەپ، ئاۋارە بولمىدى.

ــ مۆھتەرەم غوجا، سىز،ــ ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى II

سۇلتان ئەخمەت خان،- مېنىڭ ئىسيانكار ئىنىمغا بېرىپ ئۇنىڭ يۇرۇشنى توختىتىشنى كۆندۈرۈشكە رازىلىقىڭىزنى بېرەمسىز ئارىمىزدا ۋاستىچىلىك ۆەزىپىنى ئادا قىلىشقا كېلىشەمسىز؟ سىزدىن باشقا ھېچكىم ئۇنىڭغا ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ.

ــ بامداتتىن كېيىن سۇلتان مەخمۇتنىڭ قارارگاھىغا ئاتلىنىشتە تەييارمەن،-ئېغىر - بىسىقلىق ۆە كەمتەرلىك بىلەن سۆز ئاچتى شادى غوجا.

ئىشىك ئاغا، باش ۆەزىر، يارکەنتنىڭ ھاكىمى يېنىك نەپەس ئېلىشتى.

باشقىلار ئوخشاش، ئۇلارمۇ شادى خوجىنىڭ تەرەپلەرنى مۇرەسسەگە كەلتۈرۈش، كۆندۈرۈش قابىلىيىتىگە ئېگە ئىكەنلىكىنى بىلەتتى.

ئەمما ئۇلار شادى خوجىنىڭ كۆپ چاغلاردا دەسلەپ كېلىشىلگەندەك ئەمەس، تامامەن باشقا نەرسىگە كۆندۈرىدىغانلىقىدىن بىخەۋەر ئىدى.

4 - باب: II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ غۇلىشى

شادى غوجا قورغىنىنىڭ يېنىدىكى مەسجىدتە بامدات نامازنى ئوتتەپ بولۇپ، ھەربىرى ئوچ كىشىگە، ھەتتا توتىگە تېتىيدىغان بىرنەچچە تەجرىبىلىك جەڭچى - مۇرتىنىڭ ھەمراللىغىدا سۇلتان مەخمۇتنىڭ كۆكقوم كەنتىدىكى قارارگاھىغا يۇرۇپ كەتتى.

قارا تورۇق ئېتىدا مەغرۇر ئولتۇرغان شادى غوجا سۇلتان مەخمۇت بىلەن بولىدىغان سۆھبىتىنىڭ تەپسىلاتلىرىنى يەنە بىر مەرتە كاللىسىدىن ئوتكۈزدى.

«سۆزسىز، ئۇنىڭ ماڭمۇ ئاچچىقى بار،- مۇلاھىزە قىلاتتى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

شادى غوجا. - ئۇنىڭ ئاكىسىغا ياتلىق قىلىنغان مەھبۇسىنىڭ دادىسى لېتىپ غوجا - مېنىڭ بۇرادىرىم. سۇلتان مەخمۇت بۇنى بىلىدۇ. شۇنداقمۇ ئۇنى ئۆزۈمگە ئىشەندۈرۈشۇم كېرەك».

شادى غوجا ئىشەندۈرۈشنى بىلەتتى. بۇ ھەممەيلەنگە ئايانىدى. نەق ھازىر - زە، گەپ شۇنىڭدا ئىدىكى، شادى غوجا ئۆزىنىڭ ئىشەندۈرۈش سەنئىتىگە كۆزى يەتمەيۋاتاتتى...

سۇلتان مەخمۇت شادى خوجىنى سوغلا قارشى ئالدى. بىرى مەجبۇرلاۋاتقان ئەلپاز كۆرسەتكەن ۋالىي ئىشارە ئارقىلىق خوجىنى چېدىرغا تەكلىپ قىلدى. ۋاستىچى خېلى ئەپلىك يۈرۈپ تەختكە ئولتاردى.

ـ ئاكامنىڭ ۋاستىچى سۈپىتىدە سىزنى تاللىۋالغىنىغا خۇرسەنمەن.

ـ مېنىڭ ئۇچۇن بۇ چوڭ ئابرۇي، - كەمتەرلىك بىلەن دېدى شادى غوجا.

ـ سىزگە كېچىك دادىمىز ئابدۇلېتىپ خان بىلەن بوۋىمىز شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان ھۆرمەت بىلەن مۇناسىۋەت قىلاتتى. ئۇلار، مۆھتەرەم غوجا، سىزنىڭ مەسلىھەتلىرىڭىزگە قۇلاق سالاتتى. سىزنىڭ باھالىق، ئاقىلانە گەپلىرىڭىز تۇپەيلى يېقىمسىز ۋەزىيەتلەرنى ئايلىنىپ ئۆتكەنىدى.

ـ مېنىڭ ئازراق خىزمىتىمنى ئاشۇرۇۋەتتىڭىز، ئەمما مەن بەك مەمنۇنمەن. ئىللىق گەپلىرىڭىزگە تەشەككۇر.

ـ ھەرگىز! دۆلىتىمىزنىڭ رونىق تېپىشىدا سىزنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، ئەستايىدىل ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان خىزمەتلىرىڭىزنى كەم باھالاپ قويدۇممىكىن دەيمەن تېخى.

يۈرۈش كېيىنسىدا ئولتۇرغان سۇلتان مەخمۇت تەخت جايلاشقان

ئوكۇ تەرەپكە ئېگىلىپ قاراشقا مەجبۇر بولدى.

— ئەگەر، - ئاساسىي مۇئەممانا كۆچتى شادى غوجا، - ھازىرمۇ مېنىڭ ئەرزىمەس تىرىشچانلىقىم مەقسىتىگە يەتسە، ئۆزۈمنى بەختلىك ھېسابلىغان بولاتتىم.

— ئەگەر سىزنىڭ مەقسىتىڭىز مېنى قەشقەرگە قايتۇرۇش بولسا، بۇنىڭدىن ھېچنەرسە چىقمايدۇ. مەن ھاقارەتلەندىم. بۇنىڭغا چىداش مۇمكىن ئەمەس! - غەزەپ بىلەن خىتاب قىلدى سۇلتان مەخمۇت.

شادى غوجا ياخشى - خوپ بولۇش، مۇرەسسەگە كېلىش ھەققىدە ئېغىز ئېچىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. شۇڭا ئەپسۇسلانغان ئەلپاز كۆرسىتىپ، سەل مەيۇسلەنگەندەك دېدى:

— بەختكە قارشى، سىز ھاقارەتلەندىڭىز. سىزنى بىر تۇغقان ئاكىڭىز ھاقارەتلىدى. مەن سىزنىڭ ھېس - تۇيغۇڭىزنى چۈشىنىمەن. ئەمما، نا - ھەتتاكى، سىز سۇلتان ئەخمەت خاننى كەچۈرەلەمسىز؟ قانداقلا بولمىسۇن، ئۇ سىزنىڭ ئاكىڭىزغۇ؟

— گەپ شۇنىڭدا! - دېدى ئۆزىنى قولغا ئېلىشقا باشلىغان سۇلتان مەخمۇت ئەلەم ئىچىرە. - مېنىڭ بىر تۇغقان ئاكام مۇشۇ ئىشلارنى قىلدى!

— ئەمدى نېمە بولماق؟

چېدىردا ئۇزاق جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئىشىك ئالدىدا قاراۋۇللار، گويا نەپەس ئالمايۋاتقاندەك، قىمىرلىماي تۇراتتى.

ناھايەت، سۇكۇناتنى سۇلتان مەخمۇت بۇزدى.

— مەن بىرلا نەرسىنى قىلىپ بېرىشىم مۇمكىن - سۇلتان

www.uyghurkitap.com

ئەخمەت خان بىلەن ئۇنىڭ مۇلازىملىرىنىڭ يولىنى توسىمايمەن.

ــ ئۇنىڭ قاياققا كېتىشىنى خالىغان بولاتتىڭىز؟ ــ دەررۇ سوئال بەردى شادى غوجا.

ــ ئەلۋەتتە، قەشقەرگە ئەمەس! ــ ئويلانمايلا خىتاب قىلدى سۇلتان مەخمۇت.

ئاندىن قوشۇمچە قىلدى:

ــ ئاقسۇغا!

گەرچە، ۋەزىيەت مۇرەككەپ بولسىمۇ، شادى غوجا ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرىدى. غوجا سۇلتان مەخمۇت ئاكىسىنى ئىمكانقەدەر پايتەختتىن يىراققا سۈرگۈن قىلۇېتىشىنى خالايدىغانلىقىنى چۈشەندى.

ئاقسۇنىڭ نېرىسىدا بولسى ــ زە، ئابدۇرېھىم سۇلتان خوجايىنلىق قىلۇاتاتتى. تۇرپان ۋالىسى ئۆز نازارىتى ئاستىدىكى تەۋەدە ھازىرقى كۇنىدە ئەشەددىي دۇشمەنلىكى پەيدا بولۇشىغا يول قويمايتتى.

ــ ئۇنداقتا، سىزنىڭ سۆزلىرىڭىزنى II سۇلتان ئەخمەت خانغا يەتكۈزمەن.

شادى غوجا ئەتتەي ھۆكۈمدارنىڭ تولۇق ئىسمىنى ئاتىدى. ئۇشبۇ گېپى بىلەن ئۇ سۇلتان مەخمۇتنىڭ ئاچچىقىنى تېخىمۇ كەلتۈردى. ئەسلىدە خوجىنىڭ مەخپىي مەقسىتى مۇشۇنىڭدا ئىدى.

شادى غوجا II سۇلتان ئەخمەت خاننى تەختتىن چەتلەشتۈرۈلدى، دەپ ھېسابلايتتى، شۇڭا سۇلتان مەخمۇتنىڭ مىجەزىدىكى ئىجابىي ۋە سەلبىي تەرەپلەرنى ئىمكانقەدەر ياخشىراق بىلۇېلىشقا تىرىشتى. شادى غوجا ئۇنىڭ پات يېقىندا تەختنى ئىگىلەيدىغانلىقىغا شۇبھىلەنمەيتتى...

شادی غوجا ئوردىغا كەلگەندە، II سۇلتان ئەخمەت خان غەزالىنىۋاتاتتى. سىمىز قىرغاۋۇلنىڭ يۇمشاق، ئاق گۆشىنى ئالدىرىماي چىمدىپ يەپ، يېگىلىق كۆتۈپ، خاتىرجەم ئولتۇراتتى.

ئەسلىدە ئۇ ۋاستىچىنى دەررۇ قوبۇل قىلىشى كېرەكتى، چۈنكى دۆلەت تەقدىرى خوجىنىڭ زىيارىتىگە باغلىق ئىدى.

ئەمما II سۇلتان ئەخمەت خان ئالدىرىمىدى. ئۇ قىرغاۋۇلنى تەخسىگە قويۇپ، كۈمۈش قەدەھتىكى مۇسەللەسنى سۈمۈرۈپ، بىرنەچچە ئۇزۇمنى ئېغىزىغا سالغاندىن كېيىن، نازۇ - نېمەتلەرگە لىق تولغان شىرەگە نەزەر تاشلىدى، ئاندىن ئۇزۇكلەر سىلىنغان قوللىرىنى توق يېشىل رەڭلىك ئەتلەس لۆڭگىگە سۈرتۈپ بولۇپ سۆز ئاچتى:

— مەن مۆھتەرەم شادى خوجىنى قوبۇل قىلىمەن.

ئىنسىنىڭ چوس مىجەزىنى ياخشى بىلىدىغان II سۇلتان ئەخمەت خان شادى غوجا كىرگىچە مەزكۇر زىيارەت نەتىجىسىنى پەرەز قىلىپ بولغانىدى.

شادى خوجىنىڭ غەمكىن قىياپىتىنى كۆرۈشى بىلەنلا، ئۇنىڭ پەرەز، تەخمىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى چۈشەندى ئۇ.

غوجا بىلەن ئادەتتىكىدەك سىلىق ئاۋازدا كۆرۈشكەن II سۇلتان ئەخمەت خان، بەئەينى ھېچبىر جىددىي ئىش سادىر بولمىغاندەك سىناق نەزىرىدە باقتى ئۇنىڭغا.

ئۇ جىددىي ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى چۈشەنگەنلىكىدە شەك - شۇبھە يوقتى. بۇ ھەددىدىن زىيادە پاجىئە ئەمەستى، لېكىن بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى كەسكىن بۇرۇلۇش ئىدى.

— ئىنىم كۆنمىدىما؟ - سورىدى II سۇلتان ئەخمەت خان شادى غوجا زىيارەت تەپسىلاتلىرى ھەققىدە گەپ باشلىغۇچە.

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ بەختكە قارشى...

ـ ئۇ نېمە تەكلىپ قىلدى؟

ـ ئۇ سىزنىڭ ئاقسۇغا كېتىشىڭىزنى تەلەپ قىلۋاتىدۇ.

ـ ئاقسۇنىڭ ۋالىسى بولۇپتىمۇ؟ ـ II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

ـ ھە، ئالىي ھەزرەتلىرى.

سۈپەندىكى پاختىلىق ئەتلەس كۆرپىدە ئولتۇرغان II سۇلتان ئەخمەت خان ئۈستىدىكى نازۇنېمەتلەر ھېلى ئېلىنمىغان شىرەدىن سەل نېرى قوزغىلىپ قويدى. ئۇ ۋۇجۇدىدا دولقۇنلىنىۋاتقان غەزىپىنى تەسلىكته باسماقتا ئىدى.

ئەمما شادى خوجىنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندا، سۈپەدىن سەكرەپ چۈشتى ۋە يۈمشاق ئۆتۈكى بىلەن ماموق خوتەن گىلىمىنى دەسسەپ، شادى خوجىنىڭ قېشىغا كەلدى.

ـ بۇ ھەقتە سىز نېمە ئويلايسىز؟

شادى غوجا ئۇشبۇ سوئالنى كۈتكەنىدى. شۇڭا دەرھال جاۋاب بەردى:

ـ مەن قان تۆكۈلۈشكە قارشى. III مۇھەممەت خانىنىڭ بۇئاستە ئەۋلادلىرىنىڭ قان تۆكۈشىنى خاھلىمايمەن. مېنىڭ سۆزلىرىم سىزنى دەرغەزەپ قىلىشى مۇمكىن، لېكىن ئىنكىزنىڭ شەرتىگە كۆنۈشكىز لازىم.

ـ نېمىشقا؟ نېمىشقا مەن ئۇنىڭ شەرتىنى قوبۇل قىلىشىم كېرەك؟

ـ ئەگەر بولمىسا شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇنىڭ قوشۇنى كۈچلۈك،

لەشكىرى كۆپ، - سوغلا خىتاب قىلدى شادى غوجا.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئۆزىمۇ بۇنى چۈشىنەتتى. ئۇ نېمە دېيىشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەيتتى...

شادى غوجا شۇك. ئۇ II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ سۇلتان مەخمۇتقا ھۇجۇم قىلالمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. بۇ بىمەنىلىك بىلەن باراۋەر ئىدى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئابدۇرېھىم سۇلتان پائال ھەربىكەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى ئېھتىمال. ئاكا - ئۇكىلار قارىمۇ - قارشىلىقى يېگانە توقۇنۇشنىلا بىلدۈرمەيتتى. بۇ قارىمۇ - قارشىلىق ئۇزاققا سوزۇلۇشى مۇمكىندى.

ئەمما ھازىر، II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ ئەمەلىيەتتە ئىرادىسى چورس سۇنۇپ، تەختنى ئىنسىغا بوشتىپ بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكى ئايان بولغاندا، ھامان دۆلەتنى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشقان شادى غوجا ئېغىز ئاچمىدى.

ئەگەر ئۇنىڭ باشقا نىيىتى بولسا، II سۇلتان ئەخمەت خاننى قوللاپ، ئۆز ئارا ئۇرۇشنى كۈچەيتىشكە ئېرىشەلەيتتى.

ھازىر - زە، شادى غوجا ئۆز ئابرۇي - ئىناۋىتىنى يوقاتماي، ئاكا - ئۇكىلارنى ياخشى - خوپ قىلىپ قويۇشقا كۈچىنى سالدى. II سۇلتان ئەخمەت خان، گەرچە، ئالىي ھاكىمىيەتتىن چەتنىتىلسىمۇ، چوڭ تەۋەنىڭ ۋالىسى بولۇپ تەيىنلەنمەكچى.

ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ بىرنەچچە ھۆكۈمدارىغا مەسلىھەتچى بولغان، دۆلەتنى ساقلاپ قېلىش يولىدا ئەستايىدىل ئەجىر سىڭدۈرگەن شادى غوجا قېلىپلاشقان ھەرقانداق ۋەزىيەتنى توغرا باھالاش ھەمدە ئۇنى يېشىش ئىقتىدارىغا ئېگە ئىدى.

ھازىرمۇ ئۇ تەختنى سۇلتان مەخمۇتنىڭ ئېگىلىشى دۆلەت ئۇچۇن

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

پايدىلىق، دەپ ئويلىدى.

ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى II مۇھەممەت خانىنىڭ ئەۋلادى ئىدى، ئاخىرا! ئەمما دادىللىق، غەيرەت - شىجائەت، كەسكىنلىك سۇلتان مەخمۇتقا ئەۋزەللىك بېرەتتى.

شادى خوجىنىڭ قوللىشىنى ۋە ئۆزى داخىل بولغان ۋەزىيەتتىن كۆپ زىيان تارتمايى چىقىشنىڭ يولىنى كۆرسىتىشىنى كۈتكەن II سۇلتان ئەخمەت خان خوجىنىڭ دۇگلىكە يۈزىگە، ئاق ئارىلىغان ساقىلىغا ئۈمىد بىلەن باقتى، ئەمما ئۈمىدلىرىنىڭ بەھۇدە ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

ئىنسىدىن كەم بولسىمۇ، ھامان ئۆزىدە مەۋجۇت جىمى غەيرىتىنى نامايان قىلغان II سۇلتان ئەخمەت خان پەس ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

— ئەتە سەھەردە مەن ئاقسۇغا ئاتلىنىمەن. ئانىمىزنىڭ يارىكەنتتە قالىدىغانلىقىدىن سۇلتان مەخمۇتنى ۋاقىپ قىلىپ قويىسىڭىز، ئىلتىماس...

شادى غوجا بېشىنى سەل ئېگىپ، ئاندىن دەررۇ قەددىنى رۇسلاپ، غىزالىنىش بۆلمىسىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، II سۇلتان ئەخمەت خان سۇپىنىڭ - بۇگلۇكنىڭ بىر چېتىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، خىيالغا پاتتى.

ئۇنىڭ كاللىسىغا ھەرخىل خىياللار كېلەتتى، ئەمما ئۇلار ئۆزىنى تەكرار - تەكرار بىئارام قىلىۋاتقان بىر ئوي بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئەرزىمەس خىيال ئىدى.

ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىۋاتقان تەقدىرنىڭ ئۆزگىرىشچانلىقى ھەققىدىكى ئوي ئىدى.

ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن دادىسى تۆمۇر سۇلتانغا تەختكە

ئولتۇرۇش نېسىپ بولمىدى. ئۇ شىكاردا، تاغدا پاجىئەلىك قازا بولدى، دېگەن ئويلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى II سۇلتان ئەخمەت.

ئالىيجاناب كېچىك دادىسى ئابدۇلېتىپ خاننىڭ ئاغرىپ، ۋاپات بولۇشى تۇپەيلى، ئاللاھنىڭ خاھىشى بىلەن، ئۆزىنىڭ ئۇشتۇمتۇت تەختنى ئىگىلىگەنلىكى ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى II سۇلتان ئەخمەت.

بارى - يوقى ئىككى يىللا دۆلەتكە ھۆكۈمدارلىق قىلغان ئۇ، ئەمدى مانا تەختنى ئىنىسىغا بوشىتىپ بەرمەكچى.

پەلەكنىڭ گەردىشى ھەققىدە خىيال سۈرۈۋاتقان II سۇلتان ئەخمەت خان، گويا بىرنەرسە يادىغا چۈشكەندەك، ئىشىك ئاغىنى چاقىرتتى. ئۇ ئىشىك ئاغىغا بىرمۇنچە قەغەزلەرنى ياندۇرۇۋالماقچى بولدى.

بۇ قەغەزلەرنىڭ بىرى ئۆزىنىڭ تەختتىن ۋاز كېچىشى توغرىلىق ھۆججەت ئىدى.

ئىككىنچىسى قېينىاتىسى لېتىپ خوجىغا قارىتىلىشى كېرەكتى. مەكتۇپتا II سۇلتان ئەخمەت خان لېتىپ خوجىنىڭ دەررۇ يارکەنتنى تاشلاپ، كەشمىرنىڭ ئىچكىرىدىكى بالتىستانغا ئاتلىنىشىنى بۇيرۇماقچى ئىدى.

ئاكا - ئۇكىلار ئارىسىدىكى قارىمۇ - قارشىلىقنىڭ ئىختىيارسىز سەۋەبچىسىگە ئايلانغان قىز دادىسىنىڭ ھاياتىغا خاۋاتىرلانغان II سۇلتان ئەخمەت خان شادى خوجىنىڭمۇ بۇ قارىمۇ - قارشىلىقا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى يادىغا ئالدى. شۇنداقمۇ شادى غوجا تەقىبلەشتىن قۇتۇلۇپلا قالماي، ئەكسىچە، تېخىمۇ چوڭ ئابرۇي قازاندى.

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

5 - باب: ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئۆلۈمى

كېيىنكى كۈنلىرىنى قاراشىمىزدە ئۆتكۈزگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان پىكرىنى ئۆزگەرتتى. ئۇنى پەقەت يەتكەن قېرىلىق ئۈزى بىلەن ئېلىپ كەلگەن ئاغرىق - كېسەللەرلا ئەمەس، ئۆتمۈشتە بولغان ۋاقىئەلەرنى چۈشىنىش زۆرۈرىيىتىمۇ بىئارام قىلماقتا ئىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان يەتمىش ئالتە ياشتىن ھالقىمۇ، ھېلى تىمەن ئىدى. ئۇنىڭ مەقسىتىگە ئېرىشەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىشكە باشلىدى.

ئۇ ئۇزۇل - كېسىل نائۇمىد بولغىنى يوق، لېكىن باللىرىنىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن كۆپرەك مال - دۇنيا قالدۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكى ھەققىدە پات - پات ئويلىنىدىغان بولۇپ قالدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ھەرخىل خوتۇنلىرىدىن توققۇز ئوغۇل، بىر قىزى بار ئىدى. قىزنىڭ كېلەچەك تەقدىرى ئابدۇرېھىمنى تەشۋىشلەندۈرمەيتتى، چۈنكى ئۇنىڭ قىزى قازاق خانلىقىنىڭ قۇدرەتلىك ھۆكۈمدارى ئېسىم خانىنىڭ ئىلىكىدە ئىدى.

تۇنجى ئوغلى ئابدۇللا يەتتە يېشىدىن باشلاپ، كۈچار ۋالىسى ئابدۇلھادىنىڭ مەككارلىقى تۈپەيلى، ئاشۇ شەھەردە تۇرۇۋاتاتتى. تەن ئېلىش كېرەككى، ئابدۇللا ئۇ يەردە ياخشى بىلىم ئالدى.

قىزلىرىنى ئوڭۇشلۇق ياتلىق قىلىشنى كۆزلىگەن ئابدۇلھادى بىر قىزىنى ئابدۇللاغا تۇرمۇشقا چىقاردى.

ئابدۇلھادىنىڭ مەجەزىنى بەش بارمىقىدەك ياخشى بىلىدىغان ئابدۇرېھىم سۇلتان تۇنجى ئوغلىغا ئۈمىد باغلىمايتتى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابدۇللانىڭ ئانىسى قالماق نويونى دۇرېن - كىنىڭ قىزى ئىدى. ئەينى چاغلاردا دۇرېنىڭ تۇرپان ۋالىسىغا

بىرنەچچە قېتىم ھەربىي ياردەم بەرگەن.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىككىنچى ئوغلى ئابۇل مۇھەممەتكە، ئەكسىچە، تولۇق ئىشىنەتتى ۋە ئۇنىڭغا ئەڭ مۇرەككەپ ئىشلارنى تاپشۇراتتى. ئابۇل مۇھەممەتنىڭ خوتۇنى ئاشۇ كۇچارلىق ئابدۇلھادىنىڭ يەنە بىر قىزى ئىدى.

مانا ھازىرمۇ، 1635 - يىلنىڭ باش باھاربدا، قۇمۇلدىن ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ سادىق سەپدىشى - ئاتاقلىق ئەمىر يۇنۇس بەگنىڭ ۋاپات بولغانلىقى ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ دادىسىغا بېقىنىشتىن باش تارتىشقا باشلىقانلىغى توغرىلىق خەۋەر كەلگەندە، تۇرپاننىڭ ۋالىسى ئابۇل مۇھەممەتنى چاقىرتتى ئالدىغا.

سەمرىشكە باشلىغان ئابۇل مۇھەممەت قاراشەھەر قەلئەسىنىڭ سول قىسمىغا جايلاشقان ۋە خوجايىننىڭ شەخسىي كۇتۇپخانىسى خىزمىتىنى ئاتقۇرۇۋاتقان بۆلمىگە كىرىپ كەلگەندە، ئابدۇرېھىم سۇلتان پاكار، يۇمشاق تەختتە تەسۋى تارتىپ ئولتۇراتتى.

ئۇ ھەرقاچانقىدەك نۇقسانسىز كىيىنگەنىدى. ئۇنىڭ مۇرىسىگە توق كۆك پەشمەت ئارتىلغان.

قويۇق ئاق ساقلى ئۇنى سۇرلۇك كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ئابۇل مۇھەممەت ئىلدام كېلىپ، دادىسىنىڭ ئوڭ قولىنى لەۋلىرىگە تەگكۈزدى - دە، شۇنداقلا ئىلدام كەينىگە داجىپ، بېشىنى ئېگىپ، تىك تۇردى.

تەسۋى تارتىشنى داۋاملاشتۇرغاچ، ئابدۇرېھىم سۇلتان سۆز ئاچتى:

ــ قۇمۇلدا يۇنۇس بەگنىڭ ۋاپات بولغىنىدىن خەۋىرىڭ بولسا كېرەك. ئۇلۇغ ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي.

ئابۇل مۇھەممەت گەپ قىلماي، بېشىنى لىڭشىتتى.

ئۇيغۇر كىتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ ئۇنىڭ ئوغۇللىرى مىرزا ئابدۇللا بىلەن مىرزا مۇنىس ئۆزلىرىنىڭ نارازىلىقىنى ئىپادىلەپ، يەككە باشقۇرۇش نىيىتى بارلىقىنى بىلدۈرۈۋاتقان ئوخشايدۇ.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئورنىدىن تۇردى ۋە قولىدىكى تەسۋىرنى سۇپىغا قويۇپ، قوللىرىنى ئارقىسىدا تۇتقىنىچە، كىتاب تەكچىسىنىڭ يېنىغا كەلدى.

ئۇ كىتابلارغا قول تەگكۈزمىدى، ئەمما مۇقاۋىسىغا ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن ۋە قەدىمىي ئۇيغۇر يېزىقى ئەكس ئېتىلگەن قېلىن كىتابقا سىنچىلاپ قارىدى.

ئابۇل مۇھەممەت دادىسىنىڭ ھەربىكەتلىرىنى كۆزلىرى بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى. ئاتىسىنىڭ ئاشۇ قېلىن كىتاب نامىنى ئوقۇۋاتقانلىقىنى تەخمىن قىلدى ئۇ.

ئابۇل مۇھەممەت ئۆزى ئەرەب يېزىقىنىلا بىلەتتى. ئۇ دادىسىنىڭ يۇقىرىدىن تۆۋەن يېزىلىدىغان ئۇيغۇرچە مەتىنلەرنىمۇ ئەركىن ئوقالايدىغانلىغىدىن خەۋەردار ئىدى.

ـ شۇڭا، ـ گېپىنى داۋاملاشتۇردى ئابدۇرېھىم سۇلتان، ـ سەن دەررۇ قۇمۇلغا بېرىپ، ئۇ يەردە، ـ ئۇ ئوغلى تەرەپ بۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى، ـ تېگىشلىك تەرتىپ ئورنىتىشىڭ لازىم!

ئابۇل مۇھەممەت يەنە بىر مەرتە بېشىنى لىڭشىتتى. ئۇ دادىسى ئىجازەت بەرمىگۈچە ئېغىز ئېچىشقا بولمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇرېھىم سۇلتان مۇقاۋىسىغا ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن ھېلىقى قېلىن كىتابنى قولىغا ئالدى ۋە ئۇنى ۋاراقلىغاچ، قوشۇمچە قىلدى:

ـ بۇنىڭ بىلەن گەپ تۈگىمىدى. ئىسيانكارلار جازالانغاندىن

كېيىن، مەزكۇر تەۋەدە تەرغىباتچىلىق بىلەن بەند بولۇۋاتقان ۋە قۇمۇلدا زور ئابرۇي - ئىناۋەتكە ئېگە مۇھەممەت يۇسۇپ خوجىنى زىيارەت قىل.

ئابۇل مۇھەممەتنىڭ بىرنېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى سەزگەن ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىلتىپات بىلەن پەقەت قاشلىرىنى كۆتۈرۈپ ئىجازەت بەردى.

— دادا، مەن «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ ئالدىغا مۇرىت سۈپىتىدە بېرىشىم كېرەكمۇ ياكى ھاكىمىيەت ۋەكىلى رېتىدە بېرىشىم لازىممۇ؟

— ئورۇنلۇق سوئال. ئەمما، بىرىنچىدىن، بۇ ئىككى مەجبۇرىيەتنى بىرلەشتۇرۇشۇڭ مۇمكىن. چۈنكى ھەتتا مەملىكىتىمىز ھۆكۈمدارلىرى، ئۇلارنىڭ قاتاردا مېنىڭ ئالىيجاناب ئاتام ئابدۇرېشىت خان بىلەن قىممەتلىك ئاكام III مۇھەممەت خانلارمۇ بار، خوجىلار سەركىلىرىنىڭ مۇرىتلىرى ئىدى. راست، ئۇلار «قاراتاغلىق» خوجىلار تەرەپدارلىرى بولدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، بۇگۈن بىز «ئاقتاغلىق» خوجىلاردىن قوللاش كۈتۈۋاتقانلىقىمىزغا باغلىق، سېنىڭ مۇھەممەت يۇسۇپكە ئېھتىرام بىلەن مۇئامىلە قىلىشىڭ لازىم. سەن ئۇنىڭ، ئەلۋەتتە، مېنىڭ نامىمدىن، قەشقەرگە كۆچۈپ بېرىشىنى ئۆتۈن.

ئابۇل مۇھەممەت يەنە بېشىنى لىڭشىتتى.

— مەن قەشقەر بىلەن ياركەنتكە يەنە بىر يۈرۈش ئۇيۇشتۇرماقچىمەن. بۇ يۈرۈش مېنىڭ تەختىم بولماق. سەن ئۇنىڭغا مۇشۇلارنى چۈشەندۈرۈپ ئېيت.

ئۇ ھەسرەتلىك كۈلۈمسىرىدى - دە، كىتابنى تەكچىگە قويۇپ، ئوغلىنىڭ قېشىغا كەلدى.

— مېنىڭ ئوغۇللىرىمنىڭ ئۇنىڭغا ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادىغا چوڭ

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ھۆرمەت كۆرسىتىپ، سادىق بولىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلىۋاتقانلىغىمنىمۇ چۈشەندۈر. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇ قەشقەرگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئاللاھ بۇيرۇسا، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىۋالىمىز. ئىگىلىگەن مەرتىۋە، دەرىجىسىگە مۇناسىپ تارتۇق قىلىمىز.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئوغلىنىڭ مۈرىسىنى قۇچاقلىدى، ئاندىن سىلىق ئاۋازدا دېدى:

ـ دەررۇ يولغا چىق. مەن ئالاھىدە بۇيرۇق چۈشۈرمىگۈچە، قۇمۇلنىڭ ۋالىسى بولۇپ قېلىۋەر.

ئابۇل مۇھەممەت ئېگىلىپ، بۆلمىدىن چىققاندىن كېيىن، ئابدۇرېھىم سۇلتان ئويچان قىياپەتتە خېلى ئۇزاق تۇردى، ئاندىن كەسكىن بۇرۇلۇپ، ھېلىقى قېلىن كىتاب قويۇلغان تەكچە تەرەپ ماڭدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ كىتابنى يەنە ئېلىش نىيىتى يوق ئىدى. ياق. ئۇ، بەئەينى بىرنەرسە يادىغا چۈشكەندەك، ئويلىنىپ قالدى.

مۇقاۋىسىغا ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن، ئۇيغۇر تىلىدا، ئۇيغۇر يېزىقىدا پۈتۈلگەن كىتابنىڭ ئۇيغۇر تۇرپان ئىدىقۇتلىغى تارىخىغا بېغىشلانغانلىقى توغرىلىق خىيال سۈرمەكتە ئىدى ئۇ.

بەش يۈز يىل ھۆكۈم سۈرگەن، پايتەختى تۇرپان بولغان ئۇشبۇ مەملىكەت بۇددا دۆلىتى ئىدى.

بۇ دۆلەتنىڭ رەھبىرى باۇرچۇق ئارت تېكىن چىڭگىز خان دەۋرىدە موڭغۇللارغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن بويسۇنغان ۋە ئۇنىڭ مەملىكىتى ـ موڭغۇل ئىمپېرىيىسى ـ تەركىبىگە بەشىنچى ئۇلۇس سۈپىتىدە قوشۇلغان.

تۇرپان ئۇيغۇرلىرىنىڭ كۆپلىگەن ئەۋلادى ئۆزلىرىنى تۇرپان ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ پۇقرالىرى دەپ ھېسابلايتتى، ھە، تۇرپان ئۇيغۇر

دۆلىتىنىڭ پۇقرالىرى بولسى - زە، ئۆزلىرىنىڭ نەسەبنامىسىنى - شەجەرىسىنى ئورخۇن دەريياسى بويىدا ھۆكۈم سۈرگەن ئۇيغۇر خاقانلىقىدىن باشلانما ئالىدۇ، بىز ئۇلارنىڭ ئەۋلادى دەپ ساناتتى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان تۈرپاننىڭ شۇ دەۋرىدىن ئېتىبارەن تەۋەنىڭ ئەڭ چوڭ شەھىرى بولۇپ كېلىۋاتقانلىقى ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى.

نەق تۈرپان ئۇچۇن ھازىرمۇ توقۇنۇشلار يۈز بېرىۋاتقانلىقى توغرىلىق خىيال سۈرۈۋاتاتتى ئابدۇرېھىم.

شۇ ئەسنادا جىمى مەملىكەت دائىرىسىدە قاراشەھەر خېلى مۇھىم ئورۇننى ئېگىلەتتى.

سودا ھەم مەدەنىي مەركەز ھېسابلىنىدىغان قەشقەر ۋە قۇمۇل، ياركەنت ۋە تۈرپان، خوتەن ۋە ئاقسۇ شەھەرلىرىدىن ئوخشاش يىراقلىقتا جايلاشقان قاراشەھەرنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنى كۆپ نەرسىلەرنى ھەل قىلىشقا قادىر ئىدى.

دېمەك، نەق قاراشەھەر ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ پايتەختى بولۇشى لازىم.

«بۇ ھەقتە مەن بۇرۇن نېمىشقا ئويلىمىغان ئىدىم؟ نېمىشقا بۇ پىكىر بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرى كاللامغا كەلمىدى؟ ئەينى چاغدا مېنىڭ رېجىم ئاسان ئەمەلگە ئاشاتتى - دە! چۈنكى قاراشەھەر ئۇچۇن كۈرەش جىمى مەملىكەت ئۇچۇن كۈرەشنى بىلدۈرەتتى - دە! ھە، تۈرپانمۇ باي، ئەمما مەركىزىي ئەمەس تەۋەنىڭ بىر شەھىرى، خالاس، - ئۆزىنىڭ گۆشىنى ئۆزى يەتتى ئابدۇرېھىم سۇلتان. - لېكىن ھەممە نەرسە يوقالغىنى يوق. مەن تېخى ھايات. مېنىڭ توققۇز ئوغلۇم بار! ھېلى كەچ ئەمەس!»

ئۇ ئىشىكنىڭ يېنىغا كېلىپ، خىزمەتكارنى چاقىردى. قوشۇمچە كاتىپلىق ۋەزىپىسى ئورۇنلايدىغان يىگىت يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلگەن

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بويى ئابدۇرېھىمنىڭ بۇيرۇغىنى دەققەت بىلەن تىڭشىدى. بۇيرۇقتا تۇرپان - قۇمۇل - قاراشەھەر رېمىنىدىكى جىمى كاتىپلىق خىزمەت، يەنى مەمۇرىيەت، تۇرپاندىن قاراشەھەرگە كۆچۈرۈلىدىغانلىقى توغرىلىق ئېيتىلغان.

بىرنەچچە دەقىقىدىن كېيىن ھېلىقى كاتىپ يىگىت چوڭ پەتنۇستا قەغەز، قاشتېشىدىن ياسالغان دۇۋۈت ۋە پەي قەلەم ئېلىپ كىرىپ كەلدى.

كاتىپنى كۈتكەچ، ئابدۇرېھىم سۇلتان كىتاب تەكچىسىدىكى يۇقىرىدىن تۆۋەنگە ئوقۇلىدىغان، مۇقاۋىسىغا ئۇيغۇر يېزىقىدا «ئوغۇزنامە» دەپ پۈتۈلگەن نېپىز كىتابنى كۆزدىن كەچۈردى. بۆلمىگە كاتىپ كىرىشى بىلەن، كىتابنى جايىغا قويدى - دە، پەي قەلەمنى دۇۋۈتتىكى سىياغا چىلاپ، سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئىمزا چەكتى.

كاتىپ پەي قەلەمگە قۇم چېچىپ، ئۇنى قۇرۇتقاندىن كېيىن، ئابدۇرېھىم ئۆز ئىمزاسىنى مۆر بېسىپ تەستىقلىدى.

* * *

ئارىدىن ئازلا كۈن ئۆتتى، جىمى ئادەملەر قاراشەھەرنى تەۋەنلىك باش شەھىرى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىشقا باشلىدى.

تەرەپ - تەرەپلەرگە ئەۋەتىلگەن چاپارمەنلەر سۆۋغا ۋە تەبرىكلەر بىلەن قايتىپ كەلمەكتە ئىدى.

ھەتتا كىچىك يېزا، كەنتلەر پۇقرالىرىمۇ بۇ يېڭىلىقنى خۇرسەنلىك بىلەن قوبۇل قىلىشتى.

پەقەت ئاقسۇغىچە. ئۇشبۇ شەھەردىن باشلاپ پەقەت ھۆكۈمدارلارلا ئەمەس، شۇنداقلا كاتتا سودىگەرلەر، سەردارلار بىلەن لەشكەرلەر،

ھەتتا ھۇنەرۋەنلەر ئابدۇرېھىمنىڭ ھۆكۈمىگە بىنائەن يارىتىلغان قارشى تۇرۇشتا ئەمدى تۇرپان ئەمەس، بەلكى قاراشەھەرنىڭ تايانچ، مەركەز بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، نارازىلىقىنى بىلدۈرۈشمەكتە ئىدى.

يارىتىلغان ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئەمەلدىكى ھۆكۈمدارى II سۇلتان مەخمۇت خان مۇناسىۋەتنى كەسكىنلەشتۈرمەسلىك تىرىشقىنى بىلەن، تەختتىن غۇلىتىلغاندىن كېيىن قايتىدىن ئاقسۇنىڭ ۋالىيلىقىغا تايىنلانغان ئۇنىڭ ئاكىسى II سۇلتان ئەخمەت بەگمۇ دەرغەزەپ بولماقتا ئىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ مەركۇر مەمۇرىي ھىيلە - نەيرەڭى توغرىلىق پىكىلىقتىن ئۇچۇر ئېلىشى بىلەنلا، ئۇ دەررۇ يۇرۇش ھازىرلىغىنى باشلىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان - زە، شۇ ئەسنادا، ئۆزىنىڭ ئىقرار قىلىشچە، ھاياتىدىكى ئەڭ ئاداققى ۋە، شۇڭا، جىددىي ھۇجۇمغا تەييارلىنىشقا كىرىشتى.

ئۇنىڭ قارمىقىدىكى قوشۇن يۇرۇش تەييارلىغىنى داۋاملاشتۇردى، ئاتلارنىڭ يەم - خەشەكى، ھارۋىلار ھازىرلاندى.

بۇ قېتىم، ئابدۇرېھىمنىڭ پىكرىچە، ئۇنىڭغا ھېچكىم كاشىلا بولالمايتتى.

لېكىن، ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن، ئۇنىڭغا يېڭىپ بولمايدىغان توسۇق - يەر دەسسەپ، ھايات يۈرگەنلەرنىڭ ھېچقايسىسى يېڭەلمەيدىغان توسۇق - كاشىلا بولدى. ئابدۇرېھىمنى ئاللاھ ئۆزىنىڭ دەرگاھىغا ئېلىپ كەتتى.

ئەتىگەنلىكى ھەممە نەرسە، ئادەتتىكىدەك، خاتىرجەم ئىدى. ئابدۇرېھىم سۇلتان بامدات نامازنى ئوتتەپ بولۇپ، تازا ھاۋا يۇتۇش

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئۈچۈن، باغقا چىقتى.

ئۇ باغدىكى شېغىل يولدا بار - يوقى بىرنەچچە قەدەملا مېڭىۋېدى، ئۇشتۇمتۇت مەيدىسىنىڭ سول تەرىپىدە ئاغرىق پەيدا بولدى. ئابدۇرېھىم سۇلتان تاڭلاي قېقىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي، چوڭ ئالما دەرىخىنىڭ يېنىغا يىقىلدى...

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ توققۇز ئوغلىنىڭ يەتتىسى تاۋۇت قېشىدا تۇراتتى.

چوڭ ئوغۇللىرى - داۋاملىق كۇچاردا ياشاۋاتقان ئابدۇللا بىلەن دادىسى تەرەپتىن قۇمۇلغا ئەۋەتىلگەن ئابۇل مۇھەممەتتىن باشقا ئوغۇللىرى - ھاغدا ئىدى بۇ يەردە. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئۈچىنچى ئوغلى ئىبراھىم چوڭ ئوغلىنىڭ ئورنىدا قالغان.

نەق ئىبراھىم بۇيرۇق بېرىۋاتاتتى، قالغان ئىنىلىرى: ئىسمائىل، سەئىد بابا، ئاپئاق، شاھ، مەنسۇر، پىچىن ئۇنىڭ يېنىدا تۇراتتى.

دەپىنە مۇراسىمى ئاياغلىشىشى بىلەن، ئىبراھىم دادىسى ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى پات - پات كىرىدىغان كىتابخانىغا يىغدى ئىنىلىرىنى ۋە ھېچبىر كىرىشمە سۆزسىز سۆز ئاچتى:

— بىزنىڭ دادىمىز، ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي، ئادەتتىن تاشقىرى ئادەم ئىدى. بىز ئاتىمىز باشلىغان ئىشلارنى ئاخىرلاشتۇرۇشىمىز لازىم. ئاكىلىرىمىز ئابدۇللا بىلەن ئابۇل مۇھەممەت كەلگۈچە، سىلەر ھەممىڭلار ماڭا بېقىنىشىڭلار كېرەك. دادىمىزنىڭ نەزىرىنى ئۆتكۈزۈش، قاراشەھەرگە رەھبەرلىك قىلىش ۋە يۈرۈشكە تەييارلىنىشقا باغلىق جىمى بۇيرۇقلارنى مەن بېرىمەن.

ئىبراھىم ئىنىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقىپ، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— يۈرۈشكە تەييارلىق بىر دەقىقىمۇ توختىماسلىقى ھاجەت.

بۇنىڭغا ئاتىمىزنىڭ قانچىلىك كۈچ چىقارغانلىقىنى ھەممەيلەن بىلىمىز.

ــ سۆزلىرىڭگە تولۇق قوشۇلىمەن، ئاكا! ـ دېدى ئىسمائىل.

ـ ئاتىمىز باقىلىق بولۇپ كەتسىمۇ، بىز، ھەرقايسىمىز، ئۇنىڭ ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ئۈچۈن، جىمى ئىشلارنى قىلىشقا تەييار!

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئۆلۈمى «شامال باغدا» ئولتۇرۇپ، ھۆكۈمدارلىق يۈرگۈزۈۋاتقان خانىمىمۇ غەپلەتتىن ئويغاتتى.

II سۇلتان مەخمۇت ياش ۋە تەجرىبىسىز بولغاچقا، دەررۇ شادى خوجىغا ئادەم ئەۋەتىشنى بۇيرۇدى. ئۇ قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتە نېمە قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە خوجىدىن مەسلىھەت سورىماقچى ئىدى. چۈنكى ئاساسلىق ۋە ناھايىتى خەتەرلىك رەقىبىنىڭ ئورنى بوش قالغان دەقىقە كەلگەنىدى.

لېكىن تارىخىي ئۆلچەم بويىچە بۇ، ھەقىقەتەنمۇ، پەقەت دەقىقە ئىدى.

6 ـ باب: ئابۇل مۇھەممەت قاراشەھەردە مۇستەھكەملەندى

ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمى توغرىلىق خەۋەر كېلىشى بىلەن، ئابۇل مۇھەممەت دەررۇ قاراشەھەرگە ئاتلاندى. ئۇ بۇ ئارىلىقتا ئىسيانكارلار بىلەن تىنچلىق كېلىشىمنى قولغا كەلتۈرۈپ ئۈلگۈرگەنىدى.

ئابۇل مۇھەممەتنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن سەپداشلىرى ئۇنىڭ چاڭ ـ توزان توزۇتۇپ چېپىۋاتقان قارا ئېتىغا يېتىشەلمەي ئاۋارە ئىدى.

چارچىغان ئاتلىرىنى ئارام ئالدۇرۇش ئۈچۈنلا توختىتىپ، قالغان ۋاقىتتا يول ئاۋۇتقان يىگىرمە ئادەمدىن ئىبارەت توپ ئۇچ كۈن

www.uyghurkitap.com

دېگەندە قاراشقا ھەر دەرۋازىسىدىن شىددەتلىك كىرىپ كەلدى.

ئۇستىدىكى چاكا - توپىنى قېقىپ ئولگۇرمىگەن ئابۇل مۇھەممەت ئىبراھىم بىلەن قىسقا سۆزلىشىۋالغاندىن كېيىن، ئاتىسىنىڭ كاتىپىغا ئۆزىنىڭ تەۋە ھۆكۈمدارى بولۇپ جاكارلىنىدىغانلىقى توغرىلىق پەرمانىنى تەييارلاشنى بۇيرۇدى.

ئابۇل مۇھەممەت ئۆزىگە ھېچبىر توسالغۇ بولمايدۇ، دەپ ھېسابلايتتى، چۈنكى ئەينى دەۋرنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە، ئاتىسىنىڭ ئولۇمىدىن كېيىن ھاكىمىيەت تۇنجى ئوغلىغا ئۆتەتتى.

ھەممەيلەن ئابۇل مۇھەممەتنىڭ ئىككىنچى ئوغۇل ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، ئەمما، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تۇنجى ئوغلى ئابدۇللانىڭ بالا چېغىدىن باشلاپ كۆچاردا، كەلگۈسى قېينىاتىسىنىڭ قولىدا تەربىيىلىنىۋاتقانلىقىدىن خەۋەردار ئىدى.

ھەممەيلەن، بىرىنچى نۆۋەتتە ئابۇل مۇھەممەت، ئابدۇللا ھاكىمىيەتتىن باش تارتىدۇ، دەپ ئويلىغان. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ دۆلەتتىكى ھاكىمىيەت بولمايا، پەقەت ۋالىنىڭ لاۋازىمى، يەنە كېلىپ، يارىكەنتنىڭ كۆزقارىشىچە، خەتەرلىك ۋە نەپرەت قوزغايدىغان ھاكىمىيەت ئىدى.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئابۇل مۇھەممەتنىڭ يەنە بىر دەلىل - ئىسپاتى بار بولۇپ، ئۇ مۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدى: مەرھۇم ئابدۇرېھىم سۇلتان ئوچۇق بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا، بىرنەچچە مەرتە نەق ئابۇل مۇھەممەتنى ئۆزىنىڭ بىرىنچى ۋارىسى سۈپىتىدە كۆرسەتكەن خالايدىغانلىقىنى تەكتلىگەن.

بۇ گەپ - سۆزلەردىن خەۋىرى بار ئىبراھىم شۇكا ئېتىراز بىلدۈرمىدى. راست، ئۇ ئالدىرىماسلىققا تىرىشتى.

ــ ئاكا، ھەممىز سىنى قوللايمىز. دادام، ھەقىقەتەنمۇ، نەق

ساڭا چوڭ ئۈمىدلەرنى باغلىغانىدى. لېكىن چوڭ ئاكىمىزنىڭ كېلىشىنى كۈتكىنىمىز توغرىمىكىن. مېنىڭچە، ئۇمۇ قارشى بولمايدۇ.

ــ مەن ئۇنى ئۇزاق كۈتۈشكە تەييار. ئەگەر ئابدۇللا ئالدىرىغان بولسا. كۆچاردىن قاراشەھەرگىچە بولغان يول قۇمۇلغىچە بولغان ئارىلىقتىن ئىككى ھەسسە قىسقا ئىكەنلىكىنى بىلسەنغۇ. ئەمما مەن بۇ يەردە، ئۇ تېخى كەلمىدى! ئۇنىڭغا ھېچنېمە كېرەك ئەمەس! دادىمىزنى ياد ئەيلەش، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى داۋاملاشتۇرۇش لازىم ئەمەس ئۇنىڭغا! ئابدۇللانىڭ، ئۇمۇمەن، كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن! ئۇ كۆچارغا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتتى. ئۇنىڭ باشقا ئىشلار بىلەن كارى يوق.

ــ ئېھتىمال، سېنىڭ توغرىدۇر، ئاكا، ئەمما چوڭ ئاكىمىز ئابدۇللانىڭ كېلىشىگە باشقا ئەھۋاللار كاشىلا بولۇۋاتقان بولۇشىمۇ مۇمكىنغۇ.

ــ قانداق ئەھۋاللار؟

ــ بىلمەيمەن. ئاقسۇ كۆچارنىڭ يېنىدا. II سۇلتان ئەخمەت خان ئاقسۇدا. ئۇ تەختتىن چەتلەشتۈرۈلدى. ئۇنىڭدىن ھەممە نەرسە كۈتۈشكە بولىدۇ.

ــ مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. چۈشەنگىن، مەن ھاكىمىيەتكە چاپلىشۋالغىنىم يوق. بۈگۈنكى كۈندە بىزگە ئەڭ خەتەرلىكى - ھاكىمىيەتسىزلىك. ئەگەر ئابدۇللا سەركىلىك ۋەزىپىنى ئالمەن دېسە، مەن لاۋازىمنى ئۇنىڭغا بوشىتىپ بېرىمەن.

ــ سېنىڭ ناھايىتى ئالىيجاناب ۋە ئادىللىقىڭنى بىلەتتىم.

ــ شۇنداق، بوشىتىپ بېرىمەن. ئەمما بىر قاتار شەرتلەرنى قويىمەن.

ئابۇل مۇھەممەت ئىنىسىنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە پىچىرلاپ دېدى:

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ مەن دادامنى مۇشۇ كىتابخانىدا ئاخىرقى قېتىم كۆرگىنىمدە، ئۇ يۈرۈش باشلانغۇچە ئۆزىنىڭ ئۆلۈپ كېتىدىغىنىنى سېزىۋاتقاندەك بىلىنگەن ماڭا. يۈرۈش ئۇنىڭ پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدىكى مەقسىتى ئىدى. مەن بۇنى دادامنىڭ قاراشلىرىدىن، كىتابنى قولىغا ئاۋايلاپ ئالغىنى بىلەن، مۇتلەق كىتاب ھەققىدە ئويلىماي، يۈرۈش توغرىلىق خىيال سۈرۈۋاتقانلىقىدىن ھېس قىلدىم. ئاتامنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قۇمۇلغا كېتىپ بېرىپ، ئۇرۇق ـ قەۋمىمىزدىن بىرى ھامان تەختنى ئېگىلىشى كېرەك، چوقۇم ئېگىلىشى كېرەك، دەپ ئۆزۈمگە ئۆزۈم قەسەم ئىچتىم. ئەگەر دادامغا بۇ ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش نېسىپ بولمىسا، مەن روياپقا چىقىرىمەن.

بۈگۈن مەن ئابدۇللاغا ئىشەنمەيمەن. ئۇنىڭ ئىشنى ئاخىرىغىچە يەتكۈزىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيمەن. نەق مانا مۇشۇ شەرتنى قويىمەن ئۇنىڭغا! بىرلا شەرت: ئاخىرىغىچە مېڭىش!

ئىبراھىم قانداق ئېتىراز بىلدۈرۈشنى بىلمەيتتى. ئەسلىدە ئۇنىڭ ئېتىراز بىلدۈرگۈسى يوقتى. ئۇ ئابۇل مۇھەممەتنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى.

ئابۇل مۇھەممەت، ۋاقىتنى بوشقا ئۆتكۈزمەي، يۈرۈش تەييارلىقىغا بېشىچىلا كىرىشىپ كەتتى.

ئۇ قاراشەھەر ئەتراپىدىكى يېزا، كەنتلەردىن ئېلىنغان ياش يىگىتلەرنى مەشىقلەندۈرۈشنى داۋاملاشتۇرۇشقا، كۆپ ئايلىق يۈرۈشكە يېمەكلىك ـ ئىچمەكلىكلەرنى تەييارلاشقا، ئاتلارنى ياخشى ئوزۇقلاندۇرۇشقا، ئات ـ ئۇلاق، ھارۋىلارنى ھازىرلاشقا بۇيرۇق بەردى.

ئابۇل مۇھەممەت ئىنىلىرى بىلەن بىرگە ئەتىگەندىن كەچ كىرگىچە مۇشۇ ئىشلار بىلەن بەند ئىدى.

باشقا ئوغۇللىرىغا قارىغاندا، ئابۇل مۇھەممەت مەرھۇم دادىسىنى بەك ياخشى كۆرەتتى، دېيىشكە بولمايتتى. بىراق ئابۇل مۇھەممەت ئىنىلىرىغا نىسبەتەن ئابدۇرېھىم سۇلتان ئۆمرىنىڭ نىشان - مەقسىتىنى، ئارزۇسىنى ئەملگە ئاشۇرۇشقا مايىلىدى.

ئىنىلىرى ئۇنىڭغا قارشى بولمىدى، ئاساسەن، ئۇنىڭ پىكرىگە قوشۇلدى. پەقەت بىر قېتىم ئىنىلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ نەپسانىيەتلىك ۋە دادىل ئىسمايىللا غەزەپلىك دېدى:

ــ ئاكا، سەن بىز ئۈچۈن دادىمىزدىنمۇ ئۈستۈن بولماقچىمۇ؟ يېشىڭ چوڭ بولغاچقىلا، ۋالىي ۋەزىپىسىنى ئاتقۇرۇۋاتسەن. بۇ توغرا. ئەمما بىز ھەممە جەھەتتىن تېمىشقا ساڭا ئەگىشىمىز كېرەك؟

ــ ئەڭ بولمىسا شۇنىڭ ئۈچۈن ئەگىشىڭلار كېرەككى، بۇ قائىدىنى مەن ئويلاپ تاپمىدىم.

بىزنىڭ ئەنئەنىلىرىمىزدە چوڭلار ھۆرمەتلىنىدۇ. سەن، ئىسمائىل، بۇنى مېنىڭدىنمۇ ياخشى بىلسەن!

ــ مەڭگۇ بىلمەن، ئەمما ئۆزۈڭ بىلەمسەن، ئاكا؟ چۈنكى ئابدۇللا ئاكام سېنىڭدىن چوڭغۇ؟

ــ توغرا، ئابدۇللا چوڭ. لېكىن ئۇ كۆچاردىغۇ. مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۇنىڭ بۇ يەرگە كېلىدىغان ئويىمۇ يوق.

ــ ياق، ئۇ كېلىدۇ. شۇندا سېنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىڭنى كۆرۈپ قالارمىز، ئاكا.

ئىسمائىل قەددىنى رۇسلىدى. ئۇ ئابۇل مۇھەممەتتىن كەسكىن زەربە كۈتتى. ئەمما ئابۇل مۇھەممەت ئۈنچىقمىدى ۋە ئىنكاس قايتۇرالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئىسمائىل مەغرۇر قىياپەتتە بۆلمىدىن چىقتى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يالغۇز قالغان ئابۇل مۇھەممەت خىيالغا چۆمدى.

«ئەجەبا، مېنىڭ گەپلىرىم ناتوغرىمۇ، يە؟ ئەجەبا، ئىنىلىرىم مېنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ، ھەجەپ؟! ياكى چۈشەنگۈسى كەلمەيۋاتىدۇ؟»

لېكىن ئىسمائىلنىڭ قوپال سۆزلىرىدىن كېيىن سەل ئۆزىنى باسقان ئابۇل مۇھەممەت ئۆزىنىڭ ئىش - ھەرىكىتىدىن قىلىچىلىكمۇ ئاغرىنمىدى.

«مەن بۇ لاۋازىمغا چاپلىشاۋالغىنىم يوققۇ، ئاخىر. ئۇنى ئابدۇللاغا بوشىتىپ بېرىشكە مەن تەييار. پەقەت ئۇ باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغىچە يەتكۈزسىلا بولدى»، - ئۈزۈل - كېسىل قارارغا كەلدى ئابۇل مۇھەممەت.

7 - باب: كۇچاردىن قاراشەھەرگە

شۇ ئەسنادا ئابدۇللا ئىنىلىرى تەسەۋۋۇر قىلغاندەك ئادەم ئەمەس ئىدى. ھەقىقەتەنمۇ، ئۇزاق يىللار كۇچاردا تۇرۇپ، ئابدۇلھادىنىڭ داۋاملىق تەسىرى ئاستىدا بولغان ئابدۇللا ئۆز مىجەزىدىكى بىرمۇنچە خىسلەتلەرنى يوقىتىپ قويغانىدى. ئابدۇلھادى ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ چوڭ ئوغلىغا بىۋاسىتە تاڭماي، تەدرىجىي تەسىر كۆرسىتىپ كەلدى.

ئەمما ئابدۇللا، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئابدۇلھادىدىن باشقا نەرسىلەرنىمۇ ئۆگەندى.

باشقىچە ئېيتقاندا، ئابدۇللادىكى قەيسەرلىك، جەسۇرلۇق يوقاپ، ئۇنىڭ ئورنىنى قۇۋلۇق - شۇملۇق، ھىيلىگەرلىك، مەككارلىق ئېگەلىدى.

ئۇزاق يىللار مابەينىدە دادىسىدىن يىراقتا ياشىغان ئابدۇللا ۋالىيلىق لاۋازىمنى ئىنىسىنىڭ ئىگىلىگىنىگە ھەرگىزمۇ قارشى بولمىدى.

ئابدۇلھادىنىڭ پەند - نەسىھەت، مەسلىھەتلىرىنى كۆپ ئاڭلىغان ئابدۇلا ھەتتا بۇنىڭغا خۇرسەن ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ ئاتىسى جىمى مەملىكەت ھۆكۈمدارى ئەمەس، بارى - يوقى تۇرپان - قۇمۇل - قاراشەھەر تەۋەسىنىڭ ۋالىسى ئىدى، خالاس.

ئابدۇلا تۇغۇلۇشىدىن ئۆزىگە ۋارىس قالدىغان كىچىك بىر لاۋازىم ئۇچۇن كۇرىشىشنى توغرا كۆرمەيتتى. ئۇ مقىياسلىق مۇلاھىزە قىلاتتى ۋە بۇ مەسىلىدە ئۇنىڭ كۆزقارىشى ئىنىسى ھەم ئاتىسىنىڭ مەۋقەسىگە ئوخشاش ئىدى.

باشقىچە ئېيتقاندا، ئۇ قاراشەھەرگە بارمىدى. دەپنە مۇراسىمىغا ئۇلگۈرەلمەيتتى، ئاتىسىنىڭ لاۋازىمىنى، دادىسىنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، ئىگىلەشنى خالىمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ، بىر تەرەپتىن، ئىنىسى ئابۇل مۇھەممەتكە ياردەملىشىۋاتاتتى، ئىككىنچى تەرەپتىن، ئۆزىنى - ئۆزى ئالدىمايۋاتاتتى، چۈنكى ئۇ باشتىلا چەكلەنگەن ھاكىمىيەتكە مايىل ئەمەستى.

ئابدۇللانىڭ مەۋقەسى مانا شۇنداق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇشبۇ مەۋقەسى مەككار قېيناتىسىنىڭ رېجىلىرىگە زىت كېلەتتى.

ئابدۇلھادى بولسىزە، ئەكسىچە، جىمى ھاكىمىيەتنى ئۆزىنىڭ قولىغا ئۆتىدىغان ۋاقىت كەلدى، دەپ ھېسابلايتتى.

توغرىسى، ئابدۇللانىڭ قولىغا ئۆتىدىغان، ئەمما، ئابدۇلھادىنىڭ غەرەزلىك رېجىسى بويىچە، ئۆزى باشقۇرىدىغان، ۋاقىت كەلگەنمىش.

ئابدۇللانى قاراشەھەرگە مېڭىشقا كۆندۇرۇش ئۇچۇن ئابدۇلھادى جىمى ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلاندى.

بۇنىڭ ئۇچۇن ئۇزاق يىللار مابەينىدە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بولۇۋاتقان سۆھبەتلەرنى جانلاندۇرۇپ، ھەر كۇنى ئۇزاقتىن - ئۇزاق

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

پاراڭلىشاتتى.

بۇ مەقسەتتە قىسقا تۈنلەرمۇ پايدىلىنىلدى.

ئابدۇلھادىنىڭ قىزى ـ ئابدۇللانىڭ خوتۇنى ـ ئۆزىنىڭ ئۇسۇل ـ ئامىللىرىنى ئىشلەتتى.

بۇ پەند ـ نەسىھەت، كۆندۈرۈشلەرنىڭ ماھىيىتى شۇنىڭدا ئىدىكى، ئابدۇللا يېقىنقى ۋاقىتتىن ئېتىبارەن تەۋەنىڭ مەركىزىگە ئايلانغان قاراشەھەرگە چوقۇم بېرىپ، مەرھۇم ئاتىسىنىڭ لاۋازىمى ـ ۋەزىپىسىنى رەسمىي ئۆز ئۆشنىسىگە ئېلىپ، ئابدۇلھادى ۋە ئۇنىڭ تەرەپدارلىرىنىڭ كۆزقارىشىچە، قانۇنلۇق ئاساستا ئۆزلىرىنىڭ قەۋمىغا تېگىشلىك نەرسىنى تەلەپ قىلىشى كېرەك.

ئۇلارنىڭ قەۋمىغا، يەنە شۇ ئابدۇلھادىنىڭ پىكرىچە، ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس ـ دۆلەتنىڭ ئالىي ھاكىمىيىتى تەئەللۇقمىش. ئېيتىش كېرەككى، ئابدۇلھادى ئىككى نەۋرىنىڭ ئىككىنچى، بىرىنچىسى ئابدۇرېھىم سۇلتانىدى، بوۋىسى بولۇشتىن باشقا، بۇنىڭغا ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوقتى.

ـ ئوغلۇم، سىز قاراشەھەرگە چوقۇم بېرىشىڭىز كېرەك، ـ سۆزلىرىنى پەردازلاپ گەپ قىلدى ئابدۇلھادى. ـ ئاتىڭىزنىڭ قەبرىنى زىيارەت قىلىپ، مۇقەددەس قۇرئاندىن سۈرە ئوقۇشىڭىز لازىمغۇ، ئاخىر. ئاندىن، سىز ئائىلىنىڭ چوڭ ئوغلى، شۇڭا سىز ئىنىلىرىڭىزغا نەسىھەت، مەسلىھەتلەرنى بېرىشىڭىز ھاجەت.

ئابدۇلھادى بىر دەقىقە سۈكۈت ساقلىدى، ئاندىن قوشۇپ قويدى:

ـ بولۇپمۇ ئابۇل مۇھەممەتكە. ئەقىدە، مەۋقەسى يوق ئادەمگە! ئەنئەنىلىرىمىزنى ئىنكار قىلغان ئادەمگە!

بۇ سۆزلەردىن كېيىن ئابدۇللا جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر بولدى:

ـ مەن ئابۇل مۇھەممەتنى ئەيىبلىمەيمەن، ئۇ توغرا ئىش قىلدى.

ئابدۇلھادى نارازىلىق بىلەن سۆز ئاچتى:

ـ نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسىز، ئوغلۇم!؟ ئەنئەنىلىرىمىزنىڭ ئاياق ئاستى قىلىنىشىدا نەق ئابۇل مۇھەممەت ئەيىبلىك ئەمەسمۇ! چوگىلارنى ھۆرمەتلەش ئەۋلاتتىن ـ ئەۋلاتقا ئۆتۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ بۇ ئۇلۇغ ئۆرپ ـ ئادىتىمىزنى دەپسەندە قىلدى.

كۆيئوغلىنى ئېغىز ئاچقۇزماي، ئابدۇلھادى، گويا بۇ مەسىلە يېشىلىپ بولغاندەك، دېدى:

ـ ئەتە ئەتىگەن يولغا چىقىمىز! قاراشەھەرگە! مەن لازىملىق بۇيرۇقلارنى بېرىپ، ئىشنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم!

قېيناتىسىنىڭ بۇنداق تىرىشقاقلىقى، ھەتتا تەرسالىقى ئابدۇللانى ھەيران قالدۇردى. بالا پەيتىدە ھەتتا ئاتا ـ ئانىسى بىلەن ئاز كۆرۈشۈشنى ئىستەيدىغان ئابدۇلھادىنىڭ قىلىقلىرىنى ئەسلىدى ئۇ.

ئابدۇرېھىمنىڭ تەلەپلىرىگە دائىم ئۇنىڭ بانە ـ سەۋەبلىرى تەييار ئىدى. قىزىق يېرى، ئۇزاق ۋاقىت داۋامىدا ئابدۇلھادى ئابدۇللانى ئاتا ـ ئانىسىغا كۆرسەتمەسكە مۇۋەپپەق بولالىدى.

ئەمدى مانا ئاشۇ ئابدۇلھادى ئابدۇللانىڭ قاراشەھەرگە بېرىشىنى، دادىسىنىڭ قەبرىنى زىيارەت قىلىشنى، ئىنىلىرى بىلەن دىدارلىشىشنى قاتتىق تەلەپ قىلىۋاتماقتا.

ئابدۇللا قېيناتىسىنىڭ تەكلىپىدە غەلىتى بىرنەرسىنىڭ يوقلۇقىنى چۈشىنەتتى. گەپ بۇ يەردە ئابدۇلھادىنىڭ قەتئىيلىكىدە ئىدى.

شۇنداىمۇ ئابدۇللا، گەرچە ئەتراپتا يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىش، ھادىسىلەرگە ئۆزىنىڭ كۆزقارىشى بولسىمۇ، ئابدۇلھادىنىڭ قاتتىق تەسىرىگە ئۇچرىغانىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

نەق شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قاراشەھەرگە بېرىشقا كېلىشتى.

ئابدۇلھادى، ئۆزى ئويلىغاندەك، ھەممىنى ئەقىل تارازىسىدىن ئۆتكۈزۈپ بولغاندى. قېيناتىسىنىڭ تىرىشچانلىقى تۈپەيلى، ئابدۇللا كۆپلىگەن مۇلازىم ۋە مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ھەمراللىغىدا ئەتىسى ئەتىگەنلىكى ئەمەس، ئابدۇلھادى بىلەن بولغان سۆھبەتتىن كېيىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ، كۈچاردىن چىقتى.

قاراشەھەرگە ئاتلانغانلارنىڭ ئارىسىدا ئابدۇلھادىمۇ بار ئىدى.

سەپەر شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇلدىكى، يولغا چىققان كەم دېگەندە، چوڭ شەھەرنىڭ ۋالىسى ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

شۇ ئەسنادا كۈچارنىڭ ۋالىسى ئابدۇلھادى، بەلكى ئۇنىڭ قېيناتىسى ئابدۇللا ئەمەس ئىدى.

نەق ئابدۇلھادى جىمى دىققەت ئۆزىگە ئەمەس، كۈيئوغلى ئابدۇللاغا قارىتىلىشى كېرەك، دەپ ھۆكۈم قىلغان. ئەسلىدە بۇ سەپەرنى ئۇنىڭ ئۆزى ئۈيۇشتۇردى ئەمەسمۇ!

كۈچاردىن قاراشەھەرگە بولغان يولدا ئابدۇللا ئىنسانلىرى بىلەن، بولۇپمۇ ئابۇل مۇھەممەت بىلەن ئۆزىنى قانداق تۇتۇش كېرەكلىكى ھەققىدە ئويلاندى.

ئىنسانىڭ ئۆزىنىڭ كېلىشىنى كۈتمەي، ئالدىراقسانلىق قىلىپ، ئەمەلىيەتتە ھاكىمىيەتنى زورلۇق بىلەن ئىگىلىۋالغانلىقىغا نارازىلىقىنى بىلدۈرۈشى كېرەك.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئابدۇللا ئابۇل مۇھەممەت بىلەن ھەرگىزمۇ مۇناسىۋەتنى بۇزۇشنى خالىمايتتى. چۈنكى، بىرىنچىدىن، ئىنسانىڭ بۇ ھەرىكەتلىرىدە قىسمەن ئابدۇللا ئۆزىمۇ ئەيىپلىكتى، سەۋەبى ئۇ ئۇزاق ۋاقىت قاراشەھەرگە ئايىاق باسمىغاندى، ئىككىنچىدىن، ئۆزىنىڭ بەھەيۋەت رىجىلىرىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىدا ئابدۇللاغا ئابۇل

مۇھەممەت ھاجەتتى.

ئابدۇللانىڭ مۇشۇ مەۋقەسى ئاكا - ئۇكىلار مۇناسىۋىتىدە ھەل قىلغۇچى رول ئويناندى. ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن تەكتلەشكەن جىددىيلىك ئۇچرىشىشنىڭ دەسلەپكى دەقىقىلەردىلا شامالغا ئۇچقان ئىدى.

ئابدۇلا ئاتتىن چۈشۈشىگە، بىر - بىرلەپ يېنىغا كەلگەن ئىنسانلارى، ئۇ ئائىلىنىڭ چوڭى بولغاچقا، ئۇنىڭ ئوڭ قولىنى لەۋلىرىگە ئاپىرىشتى. ئابدۇلا - زە، ئىنسانلارى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى.

ھەممەيلەن ئېدىنىگە چىرايلىق يېپەك گىلەملەر سېلىنغان قاراشەھەر قەلئەسىنىڭ كەڭتاشا بۆلمىسىگە كىردى.

بۇ قېتىم ئۆزىنىڭ جىمى ئۇيۇشتۇرۇش ماھارىتىنى نامايىش قىلدى ئابۇل مۇھەممەت. ئۇ ئاشپەزلەرگە دەملىك مىللىي تائاملارنى ئېتىشنى بۇيرۇدى.

كاتتا بۆلمىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىن ئورۇن ئالغان سازەندىلەر ئۇيغۇر «ئون ئىككى مۇقامىنىڭ» داستان، مەرغۇللىرىنى چالماقتا ئىدى.

ئەنئەنە بويىچە، تەنتەنىلىك تەدبىرلەر، خان ئوردىسىدا ئۆتۈۋاتقانلىقىدىن ياكى مەيلى سەھرادىكى نىكاھ تويلىرى بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، نەق مۇشۇ «ئون ئىككى مۇقام» ئاھاڭلىرى بىلەن باشلىناتتى.

يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان كىشىلەر ئۇزاق يىللار داۋامىدا ئۇشبۇ مۇزىكا دۇردانىسى، ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ گۈلتاجىسى «ئون ئىككى مۇقامى» رەتلەپ، تەرتىپكە كەلتۈرۈشتە يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئىككىنچى ھۆكۈمدارى ئابدۇرېشىت خانىنىڭ ئىككىنچى رەپىقىسى ئامانىساخانىنىڭ شۇغۇللانغانلىقىنى بىلەتتى.

ئۇيغۇر كتاب تورىيكىتى
www.uyghurkitap.com

ئاددىي ئائىلىنىڭ قىزى ئابدۇرېشىت خاننى ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى، گۈزەللىكى، ئەدەپ - ئەخلاقى بىلەن رام قىلغان.

مومىسى - ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئانىسى- ئاماننىساخانغا رىقابەتچى بولغان بولسىمۇ، ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ بالىلىرىدا ئاماننىساخانغا نىسبەتەن ھەسەتخورلۇق سېزىلمەيتتى.

بىرىنچىدىن، ئابدۇرېشىت خاننىڭ ئاخىرقى، ئون ئىككىنچى ئوغلى بولغان ئابدۇرېھىم سۇلتان دادىسىنى ھېچقاچان كۆرمىگەن، چۈنكى ئۇ ئاتىسى ۋاپات بولۇپ، بىر ئايدىن كېيىن تۇغۇلغان.

ئىككىنچىدىن، ئاماننىساخاننىڭ ئىستېداتىغا بولغان قايىللىق ئابدۇرېھىمنىڭ بالىلىرىنىڭلا ئەمەس، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ زامانداشلىرىنىڭ ئۆزگە تۇيغۇلىرىدىن بېسىم ئىدى.

يېقىملىق ساز ۋە يۈكسەك ماھارەت بىلەن تەييارلانغان تائاملاردىن - ئۇلارنىڭ ئىچىدە مانتىنىڭ سەككىز، كاۋاپنىڭ ئون ئىككى تۈرى بار، ھەرخىل قۇرۇلمىلار، خام سەيلەر، تۆت تۈرلۈك ئۇسۇلدا ئېچىتىلغان مۇسەللەستىن تاشقىرى، ئابۇل مۇھەممەت ھەممەيلەننى بەك تەسىرلەندۈرگەن سۆزنى قىلدى.

غىزالىنىش ئەۋجىگە چىققان بىر پەيتتە ئۇ، خۇسۇسەن، ئىنىلىرى ۋە ئابدۇلھادى ئاڭلىسۇن دېگەن نىيەتتە كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا سۆز ئاچتى:

— مۆھتەرەم ئاكا، ئۇنتۇلماس ئاتىمىزنىڭ تۇنجى ئوغلى سۈپىتىدە يالغۇز سىزلا ئۇنىڭ لاۋازىمىنى ئىگىلەشكە مۇناسىپسىز. چوڭقۇر مەمنۇنىيەت ۋە ھۆرمەت بىلەن سىزنى ۋاقىپ قىلىمەنكى، سىزنىڭ كېلىشىڭىزگە قەدەر مەن قولۇمدىن كېلىشىچە ئائىلىمىزنىڭ مۈلكىنى ساقلاپ، كۆپەيتىشكە تىرىشتىم. ئاتىمىزنىڭ يىغىپ - تۈككەن نەرسىلىرىنىڭ ۋەيران بولۇشىغا يول قويمىدىم. بۈگۈن

تازا نىيەت، ئاق ۋىجدانىم بىلەن، مەن سىزگە ئۆزۈمنى ئۇشبۇ لاۋازىمىدىن ئازاد قىلىدىغانلىقىمنى يەتكۈزمەكچىمەن، چۈنكى ئائىلىمىزنىڭ تۇنجىسى ھوقۇقىڭىز بىلەن پەقەت سىزلا ئۇنتۇلماس ئاتىمىزنىڭ ئورنىنى ئېگىلىشىڭىز لازىم. ئۇلاق ئاللاھ ئاتىمىزنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي!

بۇ سۆزلەرنى ئېيتقان ئابۇل مۇھەممەت ئابدۇللانىڭ يېنىغا كېلىپ، باش ئېگىپ، ئۇنىڭغا ئورالغان قەغەزنى سۇندى.

ئابدۇللا ئىنسىنىڭ كۆزىگە مىننەتدارلىق بىلەن قاردى ۋە ئابۇل مۇھەممەتتىنمۇ ئۇستۇن ھاياجان ئىچرە سۆز ئاچتى:

ــ مىننەتدارلىقمنى قوبۇل قىلغايسىز، ئىنىم! گەپلىرىڭىز مېنى ھاياجانغا سالدى. لېكىن مەن سىزنىڭ قارارىڭىزنى بىر مەجبۇرىيەت دەپ چۈشىنىمەن. قەيت قىلمەنكى، مەن باشلىغان ھەرقانداق پائالىيەتتە سىز مەن مەسلىھەتلىشىدىغان كىشىلەر قاتاردا بولىسىز.

بىر دەقىقە تەسىرلىك جىمجىتلىق ئورنىدى. ئۇزاققا سوزۇلمىغان ئۇشبۇ سۆكۈناتنى دۇتار، تەمبۇر، داپ ۋە چاكىلار جورلۇغىدا ياڭرىغان ئاجايىپ گۈزەل ساز بۇزدى.

8 - باب: ئابدۇلھادىنىڭ مەخپىي ربجىسى

ئاخىرى ئابدۇلھادىنىڭ گەپلىرىگە كۆنگەن ۋە قاراشەھەرگە ئورۇنلاشقان ئابدۇللا سۇلتان قېينىتىسىغا بەك مىننەتدار ئىدى. بىر ئايدىن بۇ يان ئابدۇربھىم سۇلتاننىڭ ئوغۇللىرى بىر جان، بىر تەن بولۇپ، مەرھۇم ئاتىسىنىڭ ربجىلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا ئايانماي تەر تۆكۈۋاتاتتى.

گەرچە، ئىلگىرىكىدەكلا ھەربىي ۋە ئۇيۇشتۇرۇش ئىشلىرىدا ئابۇل مۇھەممەتنىڭ رولى ئابدۇللا سۇلتاندىن ئۇستۇن بولسىمۇ، ئابدۇللا

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

سۇلتان بۇ جەھەتتىن ئانچە غەم قىلمايتتى.

ئۇ ئابدۇلھاددىن تولىمۇ رازى ئىدى، چۈنكى قېينىاتىسى، خالاپمۇ ياكى خاھلىمايمۇ، بۇ تەرىپى نامەلۇم، ئاكا - ئۇكىلارنى بىرلەشتۈردى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇرۇلۇشكە يۈزلەنگەن قېرىنداشلىق رىشتىلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈردى.

ئابدۇللا سۇلتان بۇندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېچقانداق چۈشەنمەسلىكلەر، ئاللاھ ساقلىسۇن، جاڭجاللار يۈز بەرمەيدۇ، دەپ ئىشىنەتتى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇلھادى تامامەن باشقىچە ئويلايتتى. ئۇزاق ۋاقىت داۋامىدا ئابدۇللانى قاراشەھەرنىڭ ۋالىسى بولۇشقا ئاران كۆندۈرگەن ئۇ ئابدۇللانىڭ يېگانە ۋە ئېغىشماس سەركىگە ئايلىنىپ، ئەپلىك پۇرسەت پەيدا بولسا، ئالىي ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىشقا قادىر، دەپ ھېسابلايتتى.

ھازىر، ئابدۇللا سۇلتان بىلەن قاراشەھەردە بىللە بولۇۋاتقان ئابدۇلھادى، يۈز بەرگەن ئىشلار ئۇزىنىڭ ھېسابىغا توغرا كەلمەيدىغانلىقىنى چۈشەندى.

ھەممىدىن بۇرۇن ئابدۇللا سۇلتان ئىنىلىرى بىلەن يېقىنلاشقاندىن بېرى يېقىملىق ھېسسىياتلار ئىلىكىدە قېلىپ، بۇگۈنكى لاۋازىمىدىن رازىدەك ئەلپاز كۆرسىتىۋاتقاندەك بىلىندى ئابدۇلھادىغا.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئابدۇلھادى كۆپ جەھەتلەردىن ئابدۇل مۇھەممەتنىڭ ئاكىسىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنىڭ گۇۋاھچىسى بولدى.

ناھايەت، ئاكا - ئۇكىلارنىڭ تۆتىنچىسى - تولىمۇ نەپسانىيەتلىك، ئېھتىمال، دادىل، جۇرئەتلىك ۋە ھىيلىگەر، زور بەستلىك ئىسمائىل ئابدۇلھادىنىڭ دىققەت نەزىرىدىن سىرت قالمىدى.

ئۇنىڭ باشقا قېرىنداشلىرىغا سىرتىمۇ، ئىچىمۇ ئوخشىمايتتى. ئۇ سىرتقى جەھەتتىن ئانىسىغا تارتقىنى بىلەن، مىجەزىنىڭ مۇستەقىل ھەم قاتتىقلىقى دادىسىغا ئوخشاش ئىدى.

ئۇشبۇ ھالەتلەرنى ھېسابقا ئالغان مەككار ئابدۇلھادى يېڭى ھەربىكەت - پائالىيەت ربجىسىنى ئۇلاشتۇرماقتا ئىدى.

ئۇنىڭ ربجىسى بويىچە، ئۇ ئابدۇللا سۇلتاننى، ئېنىغراغى ئۇنىڭ ئىككى ئوغلىنى - يولۋاس بىلەن ئارسلاننى - ۋاقىسلىققا ئېلىش. بۇ ئىككى ئوغۇلنىڭ ئانىسى ئابدۇلھادىنىڭ قىزى ئىدى.

تەجرىبىلىك ئىغۋاگەر، پىتنە - پاساتچى ئابدۇلھادى باشتىلا ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئوغۇللىرىنى بىر - بىرىگە قارشى ھەيدەپ سېلىشنى كۆزلىگەنىدى.

ئۇ ئىسمائىل بىلەن ئابۇل مۇھەممەتتىن پايدىلانماقچى بولدى. ئەمما بۇنى ئەملگە ئاشۇرالمىدى. چۈنكى ئابدۇللا قاراشەھەرگە كەلگەندە ۋە ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئەڭ ياخشى قېرىنداشلىق خىسلەتلىرىنى نامايىش قىلغانىدا روھلىنىپ، قاناتلانغان ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ قالغان ئوغۇللىرى، ئەكسىچە، ھەتتا ئالىيجانابلىقتا بىر - بىرى بىلەن بەس - بەسكە چۈشكەندەك بولۇۋېدى.

تەييارلىقنىڭ جىمى ھەربىي تەرىپىنى ئابۇل مۇھەممەت ئۆز زىممىسىگە ئالغان. ئۇ پات - پات شەھەر، يېزا - كەنتلەرنى ئارىلاپ، سەپەرۋەرلىك ئىشلار بىلەن بەند.

ئۇنىڭغا ئىنىلىرى مەنسۇر بىلەن پىچىن چوڭ ياردەم كۆرسەتمەكتە ئىدى.

مۇھىم ھۆججەتلەرنى تاۋۇش، ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ساقلاشقا ئىسمائىل بىلەن سەئىد بابا مەسئۇلىدى.

ئىبراھىمنى ئابدۇللا سۇلتان ئۆزىنىڭ مەسلىھەتچىسى قىلىپ

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تەيىنلىدى.

ئاپئاق بىلەن شاھ ئابدۇللانىڭ شەخسىي ئۇلانىدا خىزمەت قىلدىغان بولدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ھەممە ئوغۇللىرىنىڭ ئارىسىدا چۈشەنچە ۋە ئىشەنچ مەۋجۇت ئىدى.

بۇ ئابدۇلھادىنى بىئارام قىلىۋاتاتتى. ئاكا - ئۇكىلار ئارىسىدا زىددىيەت پەيدا قىلىشقا مۇۋاپىق بولالمىغان ئۇ، قاتتىق ۋە رەزىل ھەرىكەتلەرگە كىرىشىشكە بەل باغلىدى.

1635 - يىلىنىڭ ئىپار ئېيىنىڭ بىر ئاخشىمى، ئابدۇللا سۇلتان قاراشەھەر-تۇرپان تەۋەسىگە ھۆكۈمدار بولۇپ، ئاردىدىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ، ئابدۇلھادى قورغىنىنىڭ ئىچكەركى بۆلمىسىگە ئۆزىگە سادىق بىرنەچچە ئادەمنى يىغىپ، ئېتىراز بىلدۈرۈش مۇمكىن بولمىغان تەلەپپۇزدا ئۇلارغا بۇيرۇق بەردى:

— داۋۇتاخۇن، سەن ئۆزۈڭنىڭ ئادەملىرىڭ بىلەن دەررۇ توقسۇنغا ئاتلىنىشىڭ كېرەك. ئەتە ئۇ يەرگە ئابۇل مۇھەممەت كېلىدۇ.

ئۇ ماڭلىيىدا تارتۇقى بار رەزگى ئادەمگە سۇرلۇك قارىدى. داۋۇتاخۇن خوجايىنىدىن كۆزلىرىنى قاچۇرۇپ، بېشىنى ساڭگىلاتتى.

ئاندىن ئۇ قوشۇمچە قىلدى:

— نېمە قىلىشنى بىلسەنغۇ؟!

داۋۇتاخۇن ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولۇۋېدى، نەق شۇ مەزگىلدە ئىشىك ئېچىلىپ، ئابدۇلھادىنىڭ ئىككىنچى خوتۇنى كىرىپ كەلدى. ئايال تېۋىش چىقارماي، مۇسەللەس قۇيۇلغان كوزا بىلەن بىرنەچچە كۈمۈش پىيالىنى شىرە ئۈستىگە قويدى.

ئابدۇلھادى نارازىلىق ئەلپازدا خوتۇنىغا قاراپ قويدى، ئەمما گەپ قىلمىدى. تۇنۇگۈن خوتۇنىغا مېھمانلار يىغىلىپ بولغاندىن كېيىن، مۇسەللەس ئەكىرىپ بېرىشنى بۇيرۇغانلىقىغا ئۆكۈندى.

خوتۇنى بۆلمىدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئابدۇلھادى پىيالىلەرگە مۇسەللەس قۇيۇشقا باشلىدى.

پىيالىدىكى مۇسەللەسنى سۈمۈرۈۋاتقان داۋۇتاخۇن سوراشقا جۈرئەت قىلالىدى:

ــ تەقسىر، ئابۇل مۇھەممەتنىڭ توقسۇندا مەڭگۈ قېلىشىنى خالامسىز؟

ــ ئەلۋەتتە، ــ كەسكىن دېدى ئابدۇلھادى داۋۇتاخۇنىنىڭ كۆپ سۆزلۈكىدىن جاق تويۇپ.

بۇ خىلدىكى سوئاللارنىڭ تەكرارلانماسلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قوشۇپ قويدى:

ــ قالغان ئاكا ــ ئۆكىلارنىمۇ خۇددى مۇشۇنداق «جايلاش» كېرەك. ئابدۇرېھىم سۇلتانىنىڭ توققۇز ئوغلىنىڭ پەقەت بىرىلا ــ تۇنجىسىلا ھايات قالسا، بىزگە كۇپايە.

مېھمانلار بىر ــ بىرىگە قاراشتى، مەسىلە بىر تەرەپ بولدى، دەپ ھېسابلىغان ئابدۇلھادى ئۇرنىدىن تۇرۇپ، كەينىگە بۇرۇلدى ــ دە، تامدىكى ئويۇقتىن كىچىك بىر لاتا خالتا چىقاردى.

ئالدىن قىلىنىدىغان «خىزمەت» ئۈچۈن پۇل تۆلىگەن ئابدۇلھادى، گەرچە بۆلمىدە ئالتە كىشى ئولتۇرسىمۇ، پەقەت داۋۇتاخۇنغىلا قاراپ كۆرسەتمە ــ بۇيرۇق ئاھاڭىدا خىتاب قىلدى:

ــ سىلەرنىڭ بۇ ئىشنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىغىڭلار بىلەن كارىم يوق! ئەمما ئۇنى قاچان ئەمەلگە ئاشۇرىدىغانلىغىڭلار مېنىڭ ئۈچۈن مۇھىم. ئاگاھلاندۇرىمەنكى، ئۆشنەڭلاردىكى ۋەزىپە

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئورۇنلانماي قالسا، كاللاكلار ئېلىنىدۇ!

ئۇ ئازراق سۈكۈت ساقلىدى، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، بۆلمىدىن چىقىپ كېتىۋېتىپ پىچىرلىدى:

ـ مېنىڭ ھاياتىمنىڭ خەۋپ ئاستىدا قېلىشى مۇمكىن.

داۋۇتاخۇن ۋە ئۇنىڭ بىلەن كەلگەن ئادەملەرنى ئۇزىتىپ قويۇپ، بۆلمىگە قايتىپ كىردى ئابدۇلھادى.

ئۆز ربجىسىنىڭ ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىغا ئۇ كامىل ئىشىنەتتى. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئوغۇللىرىنى قەتلە قىلغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئائىلىلىرىنى يىراق كەنتلەرگە سۈرگۈن قىلىپ، ئاندىن ئۇجۇقتۇرۇپتىشكە بولاتتى ـ دە!

ھە، شۇنداق قىلغاندىلا يولۋاس بىلەن ئارسلانغا يول ئېچىلاتتى.

ئابدۇلھادى ئابدۇللا سۇلتاننى ئەمدى قەشقەرگە يۇرۇش قىلىشنى ئۇيۇشتۇرۇشقا كۆندۈرۈش كېرەك، دەپ ئويلىدى.

ناۋادا قەشقەر تەسلىم بولسا، ياركەنتنىڭ تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى، شۇڭا كۈچار ـ ئۇچتۇرپان كونا يولى بويىدىكى شەھەر، كەنتلەرنىڭ قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان ھاكىملىرى بىلەن تېز ۋە جىددىي سۆزلىشىش كېرەك، دەپ جەزم قىلدى ئۇ.

بۇ يۆنىلىشتە ئىنسى تەرەپتىن تەختتىن غۇلىتىلغان ئاقسۇنىڭ ۋالىسى، سابىق ھۆكۈمدار II سۇلتان ئەخمەت خاندىن كۆپرەك ئېھتىيات قىلىش كېرەك ـ ئۇ خەتەرلىك ئىدى.

«ئابدۇللا سۇلتان II سۇلتان ئەخمەت خان يول قويغان خاتالىقلارنى تەكرارلىماس ئۈچۈن، مەن مۇشۇ ئىشلارغا قول ئۇرۇۋاتىمەنغۇ، ـ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى ئابدۇلھادى. ـ چۈنكى II سۇلتان ئەخمەت خانىنى بىر تۇغقان ئىنسى II سۇلتان مەخمۇت خان غۇلاتتى ئەمەسمۇ! ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ بولسى ـ زە، سەككىز

ئىنسى بار! ياق، مەن بەل باغلىغان ئىش توغرا! ھېچ خاتاسى يوق! مەن چوقۇم بۇ ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزىمەن!»

ئابدۇلھادى خوتۇننى چاقىردى ۋە ئۇ بۆلمىگە كىرگەندە، شىرە ئۇستىدىكى مۇسەللەسكە ئىشارە قىلدى.

ياش ئايال ئالدىراش شىرە ئۇستىنى يېغىشتۇرۇپ مېڭىشغا، مۇسەللەس تەسىرىدىن ۋە ربجىسىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك ئەمەلگە ئېشىشقا باشلىغانلىقىدىن كەيپىياتى كۆتۈرۈلگەن ئابدۇلھادى خوتۇننىڭ ئىنچىكە بېلىدىن تۇتۇپ، ئۆزىگە تارتتى.

قولىدىكى كوزىنى شىرە ئۇستىگە ئارانلا قويۇپ ئۇلگۈرگەن ياش ئايال، پىيالىلەرنى تۇتقان پېتىچە يۇمشاق كۆرپىلەرگە چۆكتى.

زور ئېھتىراس ۋۇجۇدىنى ئورۇۋالدى ئابدۇلھادىنىڭ. ئۇ خوتۇننىڭ ئۇستىگە چىقىۋېلىپ، بىتاقەتلىك بىلەن ئۇنىڭ كۆينىگىنىڭ سەدەپلىك ئاپئاق تۇگمىلىرىنى يېشىشكە باشلىدى...

شائىرە ئېرىدىن خېلى كىچىك ئىدى. ئۇ ئابدۇلھادىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە، ئابدۇلھادىنىڭ چوڭ خوتۇنلىرىدىن تۇغۇلغان باللىرى شائىرەدىن بىرئاز ياشلا كىچىكتى.

دەسلەپكى چاغلاردا ئابدۇلھادى خوتۇنىغا بەكمۇ ئامراق بولۇپ، ئۇنى سۆيۈگلار بىلەن تەقدىرلەيتتى، ئەمما تېزلا كۆڭلى سوۋۇدى.

ئابدۇلھادى تۆتىنچى قېتىم ئون يەش ياشلىق قىزغا ئۆيلەنگەندىن كېيىن، ئۇ شائىرەنىڭ ياتقىغا قەدەم باسماس بولدى.

ئۇنىڭدا پەقەت بۇگۈنكىدەك ئېھتىراسلىق كۈچىنىش پەيدا بولغاندا، ئۇ قوپال ھالدا ئېگىلەتتى خوتۇننى. ئېھتىراس بولسىزە، ئۇنىڭدا تولمۇ كەم بولاتتى.

بۇنداق دەقىقىلەردىن كېيىن، شائىرە ئۇزاق ۋاقىت ئۆزىگە كېلەلمەيتتى. چۈنكى ئۇ مەنىۋى ۋە جىسمانىي ئازابلىناتتى. ئۇ ئۆز

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ھاياتىنىڭ بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىغا ئۆكۈنەتتى، پەرزەنت قۇچۇش بەختىگە مۇيەسسەر بولالمايدىغانلىقىغا ئېچىناتتى ۋە، ئېھتىمال، پات ئارىدا ئۆمرىنىڭ ئاياغلىشىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى...

شەھۋانىي نەپسىنى قاندۇرغان ئابدۇلھادى قوپاللىق بىلەن شائىرەنى ئىشتىرىۋەتتى - دە، كىيىمىنى تۈزىگەچ، بۆلمىدىن چىقتى.

شائىرەنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئاقتى. ئېدەندە چېچىلىپ ياتقان پىيالىلەر بىلەن كوزىنى كۆتۈرۈپ ماڭغاندىمۇ، ئۇنىڭ كۆز يېشى توختىمىدى.

شائىرە ئۆز بۆلمىسىگە كىرىپ، كىچىك پەنجىرىدىن قورغان ھويلىسىغا مەقسەتسىز قاراپ تۇرغاندىمۇ، كۆز يېشى يامغۇردەك تۆكۈلدى.

ئۇ بىرئاز ئۆزىنى بېسىپ، خاتىرجەم ھالەتكە كېلىپ، تەكىيىگە دۈم يېتىپ، يۇمشاق كۆرپىگە قىڭغايغاندىمۇ، ياش ھامان ئاقماقتا ئىدى.

ئۇنىڭ ۋۇجۇدى بوش، قۇرۇق ئىدى. ئۇ ھېچنېمىنى خاھلىمايتتى. ئۇ تاماق يېيىشنىمۇ، ئۇخلاشنىمۇ، ئۆمۈرنىمۇ، ئۆلۈمنىمۇ خاھلىمايتتى. ياق، ئۇنىڭ ھېچنېمىگە خۇشتى يوقتى!

شۇ ھالىتىدە خېلى ئۇزاق ياتقان شائىرە بىر چاغدا ھۆل تەكىيىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، تاڭ ئاتقىچە ئولتاردى.

مەزىننىڭ بامداتقا دەۋەت قىلغان ئەزانى ئاڭلانغاندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ، نىمجان بىر ھالدا تاھارەت ئېلىشقا ماڭدى.

9 - باب: ئابدۇلھادىنىڭ پاجىئەسى

مەككار ئابدۇلھادى ئۆز رىجىسىنىڭ تولۇق ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئابدۇرېھىم سۇلتان ئوغۇللىرىنىڭ قاتىللىرى پۈل ئالدى، دېمەك، بۈيرۇق چوقۇم بەجا كەلتۈرۈلىدۇ دېگەن سۆز.

ئابدۇلا سۇلتاننى ئۆزىنىڭ تەسىرى ئاستىدا، دەپ ھېسابلايتتى ئابدۇلھادى.

ئابدۇلا سۇلتانغا قاراشلىق تەۋەنىڭ ئەھۋالى بەك يۇقىرى، پاراۋان دەرىجىدە ئىدى. ئاھالە ئۆز تۇرمۇشىدىن رازى، قوشۇن چەمبەرچاس تەييار. قىسقىسى، ھەممە نەرسە ناھايىتى ياخشى.

ئابدۇلھادى ئۆزىنىڭ ئىدرەك - پاراسىتى بىلەن پەخرلىنەتتى. ئۇ تەبىئىتىدىن تەدان ئىدى، بۇ خىسلىتى تۈپەيلى ئۇ، ھەقىقەتەنمۇ، كۆپلىگەن مۇرەككەپ ۋەزىيەتلەردىن قۇتۇلۇپ كەتكەنىدى.

ئۇنىڭ دانا، باشقىچە تەرىپلەش مۇمكىن ئەمەس، ھەربىر - پائالىيىتى تۈپەيلى ئائىلىسىلا ئەمەس، شۇنداقلا پۈتۈن - سۇرۇك كۆچار شەھىرىنىڭ ئۇرۇش، ئاچارچىلىقتىن ئامان قالغانلىقىنى ئەسلەشنىڭ ئۆزى كۆپايە. شۇ قېتىم ئۇ مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تۇنجى ئوغلى ئابدۇللاغا تەرىبىيچى - ئاتىلىق بولغان ئەمەسمىدى!

ئابدۇللانى قاراشەھەرگە بېرىشقا كۆندۈرگەنمۇ مۇشۇ ئابدۇلھادىدە! بۇ ھەربىرى ئارقىلىق ئۇ نەۋرىلىرىنىڭ كىلەچەكتە كاتتا لاۋازىم ئېگىلىشىگە يول ئاچماقچى بولغانىدى.

ئابدۇلھادى قىزلىرىنى نەقەدەر چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن ماھىرانە ياتلىق قىلغانلىقىچۇ تېخى! قىزلىرىنىڭ چوڭى ئابدۇللانىڭ، ئىككىنچىسى ئۇنىڭ ئىنىسى ئابۇل مۇھەممەتنىڭ خوتۇنلىرى بولسا، ئۈچىنچى قىزى دۆلەتنىڭ سابىق ھۆكۈمدارى II سۇلتان ئەخمەت خانغا ياتلىق قىلىنغان.

داۋۇتاخۇن بىلەن ئۇچرىشىپ، ئاردىدىن بىر كۈن ئۆتۈپ،

قورغىنىڭ يېنىدىكى مەسجىدكە كېتىپ بارغان ئابدۇلھادى تۇنۇگۈنكى مۇڭۇپپەقىيەت تەسىرىگە ئەسىر ئىدى تېخىچە.

گەرچە، ئاربدىن بارى - يوقى بىرنەچچە سائەت ئۆتسىمۇ. داۋۇتاخۇن ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ھېلى ئېنىق ھەربىكەت رېجىسسىنى تۈزمىگەن بولسىمۇ، ئابدۇلھادى ئابدۇرېھىم سۇلتان ئوغۇللىرىنىڭ قەتلە قىلىنغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلماقتا ئىدى.

شۇنداق قەبىھ، پەسكەش ئويلار ئىلىكىدە مەسجىدكە كېلىۋاتاتتى ئۇ. بۇنداق رەزىل نىيەتتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئۇلۇغ دەرگاھىغا قەدەم تەشرىپ قىلىشنىڭ ئۆزى چوڭ گۇناھ!

لېكىن ئابدۇلھادى ئۆزىنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان ئىشلىرىنى توغرا دەپ ھېسابلايتتى. ئۇ ئۆز «پائالىيىتىنى» ئىزگۈلۈك سانايتتى، شۇڭا ئۇنىڭ كەيپىياتى ئۇستۇن.

ئابدۇلھادىنىڭ مەھەللىسىدە ئىككى مەسجىد بار ئىدى. بىرى - كونا، بىناسى قىڭغىيىپ قالغان، تار. ئىككىنچىسى - كەڭتاشا، يېڭى سېلىنغان مەسجىد بولۇپ، ئابدۇلھادىنىڭ قورغىنىدىن خېلى يىراق ئىدى.

ئابدۇلھادى جامائەتچىلىك كۆپرەك يىغىلىدىغان يېڭى مەسجىدكە بېرىشنى قارار قىلدى.

گەرچە، ئابدۇلھادىنىڭ قاراشھەرگە كەلگىنىگە بارى - يوقى ئىككى ئايلا بولغان بولسىمۇ، يەرلىك پۇقرا ئۇنى ياخشى تونۇۋاپتۇ. ئابدۇلھادى تەبىئىتىدىن ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ، سۆھبەت قۇرۇشقا ئامراق. ئۇ ئۆزىنىڭ بىلىم دەرىجىسى، يالقۇنلۇق نۇتقى بىلەن باشقىلارنى جەلپ قىلىشقا قابىل.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئادەملەر ئابدۇلھادىنىڭ ئۆزۈن يىللار داۋامىدا كۆچارنىڭ ۋالىسى لاۋازىمىنى ئىگىلىگەنلىكىنى، ئابدۇللا سۇلتاننىڭ

ئاۋۋال ئاتىلىقى، ئاندىن قېينىتىسى بولغانلىقىنى بىلەتتى.

بۇ ئارقىلىق ئابدۇلھادى مەلۇم دەرىجىدە ئابرۇي - ئىناۋەت قازانغان.

يېڭى مەسجىدكە كەلگەن ئابدۇلھادى ھاسا تاياقلىرىغا تايىنىپ، ئاق ساقاللىرىنى ھىلىدىن - ھىلىغا سىلاپ، ئىشىك ئالدىدا سۆزلىشىپ تۇرغان بىرنەچچە بوۋاي بىلەن سالاملاشتى.

سەل نېرىدا بىر توپ بالا بۇرۇتى ئەندىلا خەت تارتىشقا باشلىغان يىگىتنىڭ قىزىق پارىڭىنى تىڭشاپ تۇراتتى، چۈنكى ئۇلار تەرەپتىن پات - پات كۈلكە ئاڭلىناتتى.

ئابدۇلھادى يېرىمى ئادەملەرگە توشقان مەسجىدكە كىردى. ئۇ ئۆزى ھىلىراقتا تالادا سالاملاشقان بوۋايلارغا ئورۇن قالدۇرۇش مەقسىتىدە ئالدىنقى تەرەپكە ئۆتمەي، ئوتتۇرىدىن جاي ئالدى.

ھەرقانداق ئىشتا ئوتتۇرىدا بولۇش - ئابدۇلھادىنىڭ ھاياتىي مەۋقەسى. ھەتتا مەسجىدتىمۇ ئۇ مۇشۇ مەۋقەگە ئەمەل قىلاتتى.

ئابدۇلھادى ئەستايىدىل نامىز ئوقۇدى. ئۇ ئاللاھتەئالادىن نەۋرىلىرىگە ئېسەن - ئامانلىق، ئۆزىگە سالامەتلىك ئاتا قىلىشىنى تىلىدى. ئۆزىنىڭ گۇناھلىرىنى كەچۈرۈشىنى سورىدى...

نامازخانىلار، ئادەتتىكىدەك، بىردىنلا تارقىشىپ كەتمىدى. ئىشى ئالدىراشلار، ئاساسەن ياشلار، كېتىشتى، ياشانغان كىشىلەر، خۇسۇسەن قېرىلىق ئوبدانلا يەتكەنلەر، مەسجىد ھويلىسىدا ھەرخىل ماۋزۇلاردا ئۇزاق گەپلىشىپ تۇرۇشتى.

ئابدۇلھادىمۇ قالدى. قورغانغا بارغان بىلەن، زېرىكىپ قالىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى بولغاي، مۇشۇ يەردە مۆتىۋەرلەر بىلەن ھەزىللىشىپ، ۋاقىت ئۆتكۈزۈش قارارىغا كەلدى.

قايسى توپقا قوشۇلۇشنى بىلمەي، مەڭدىگەن ھالدا ئۇ ياق -

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

بۇ ياققا كۆز يۈگۈرتۈۋاتقان ئابدۇلھادىنى كۆرۈپ قالغان، ئىككى قوللاپ ھاسا تايىقىغا تايىنىپ تۇرغان ھويلىدىكى ئەڭ قېرى بوۋاي ئاق ساقاللىرىنى تىترىتىپ يۆتىلىۋالغاندىن كېيىن، دېدى:

ـ ھەي، ئوغلۇم، بۇ ياققا كەل. بىز بۇ يەردە بىر مۇرەككەپ مەسىلىنى يېشىۋاتىمىز. بىزگە ياردەملەش.

ئابدۇلھادى بوۋايلار توپىغا كېلىپ يەنە بىر قېتىم ئۈنلۈك سالاملىشىپ، ئۆزىنى چاقىرغان مۆتىۋەرگە سوئال نەزىرىدە باقتى.

ـ ئوغلۇم، ئېيتىشلىرىغا قارىغاندا، سەن كۇچارلىق ئوخشايسەن،ـ سۆز ئاچتى ئۇچىسىغا ئۆڭىدىن كەتكەن پاختىلىق پەشمەت، بېشىغا دولان تۇمىقىنى كىيگەن باشقا بىر بوۋاي. ـ ئېيتقىنە، سىلەر، كۇچارلىقلار، نېمىشقا ئۆز شەھىرىڭلارنى سۇلتان ئەخمەت خانغا تاشلاپ، بىز تەرەپكە قېچىپ كېلىۋالدىڭلار؟

ئابدۇلھادى قاتتىق تەئەججۈپلەندى. ئۇ ئۇشبۇ يېڭىلىقنى تۇنجى قېتىم ئاڭلاۋاتاتتى. لېكىن ئۇ بوۋاينىڭ سۆزلىرىنىڭ ھەقلىقىگە گۇمانلانمايتتى، چۈنكى بۇنداق سوئاللار بىكاردىن ـ بىكار قويۇلمايتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ سوئال ئەمەس، ئابدۇلھادىغا ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ئېيتىلغان تەنە، ئابدۇللا سۇلتانغا بېرىلگەن زەربە ئىدى.

ـ سىلەر بۇنى نەدىن بىلىسىلەر؟ ـ ئارانلا دېيەلىدى ئابدۇلھادى.

ئۇ يەنە بىرنېمىلەرنى دېمەكچى بولۇۋېدى، ئەمما ئۆزىگە سوئال قويغان ھېلىقى بوۋاي زەھەرلىك كۈلۈمسىرەپ، ئۈنلۈك ئاۋازدا سۆھبەتداشلىرىغا دېدى:

ـ خەپ، مەن نېمىشقا سۇلتان سەئىد خان بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇرېشىت خان دەۋرىدە ياشىمىدىم؟ ئاللاھنىڭ ئەمرى بىلەن مەن ئەتراپىدا بولۇۋاتقانلاردىن تامامەن بىخەۋەر، پەرۋايى پەلەك ھۆكۈمدارلار دەۋرىدە ياشاۋاتىمەن. ئەپسۇس!

بـوۋاي يەنـە بىرنېمىلەرنـى دەۋاتـدۇ، لېكـىن ئابدۇلھادىنـىڭ قۇلىقىغا ئەمـدى ھېچنېمـە كىرمەيۋاتاتتـى. ئـۇ چـوڭ - چـوڭ قـەدەم تاشـلاپ، مەسـجىد ھويلىسـىدىن غايـىب بولـدى...

ئابدۇلھادىنـىڭ تـۆت خوتۇنىنـىڭ ئىچىـدە ئۇنـى پەقـەت سۆيۈملۈك كىچـىك خوتۇنـلا تاقەتسـىزلىك بىلـەن كۈتەتتـى.

ئىككـى چـوڭ خوتۇنـى ئاساسـەن ئـۆي ئىشـلىرى، بالـلار ھـەم نەۋرىلـەر تەربىيىسـى بىلـەن بەنـد.

شـائىرە بولسـىمۇ - زە، ئابدۇلھادىنـىڭ مەسـجىدتىن كېلىشـىنى ۋەھىمـە بىلـەن كۈتمەكتـە ئىـدى.

بامـدات نامازنـى بۆلمىسـدە ئۆتىگـەن شـائىرە ھېچ ئىككىلەنمەي، دەررۇ ئابدۇلـلا سـۇلتاننىڭ ئائىلىسـى ياشـايدىغان قوشـنا قورغانغـا ماڭـدى.

تېخـى كۈچـاردا چاغدىـلا ئابدۇلـلا بىلـەن شـائىرەنىڭ ئوتتۇرىسـىدا دوسـتانە مۇناسـىۋەت ئورنىغـان. ئـۇلار ئـەدەپ - ئەخـلاق دائىرىسـىدىن چىقمايتتـى، ئەمما بىـر - بىرىگـە بولغـان قانداقتـۇر بىـر تۈيغـۇ ھاغـدا ئىـدى ئـۇلاردا.

ئابدۇلـلا سـۇلتاننىڭ ياسـاۋۇللىرى شـائىرەنى قورغاننىـڭ ئايالـلار تۇرىدىغـان قىسـمىغا توسالغۇسـىز كىرگۈزۈۋېتەتتـى. شـائىرە بىلـەن بـەك قويـۇق مۇئامىلـە قىلىدىغـان ئابدۇللانىـڭ ئىككىنچـى خوتۇنـى دوسـتىنى ئىللىـق چىراي قارشـى ئالـدى. شـائىرە ئۇنىـڭ كەيپىياتىنىـڭ شـۇ قـەدەر يۇقىرىلىغىنـى بىلەتتـى، چۈنكـى ئـۇ پەرزەنـت كۈتۈۋاتاتتـى.

نـەق شـۇ سـەۋەبتىن ئابدۇلـلا سـۇلتاننىڭ چـوڭ خوتۇنـى - ئابدۇلھادىنـىڭ قـىزى - كېيىنكـى چاغـلاردا ھەسـرەت، قىزغىنىـش ئىچىـدە قېلىـپ، پـات - پـات جاڭجـال چىقىراتتـى. ئابدۇلـلا كـۆپ ۋاقتىنـى ئىككىنچـى خوتۇنـى بىلـەن ئۆتكۈزەتتـى.

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

شائىرە ئابدۇللا سۇلتاننىڭ خوتۇنى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ سالامەتلىكى ھەققىدە سوراپ، ئاۋۇ جۈۋان شائىرەنىڭ ئاۋازىدىن بىر تەشۋىشنى دەررۇ سەزدى - دە، سورىدى:

— نېمە بولدى؟ چىرايىڭىز غەيرىغۇ!

شائىرە ئۆزىنى تەسلىكتە بېسىپ:

— دەررۇ خوجايىنىمىز بىلەن كۆرۈشۈشۈم كېرەك، - دېدى.

ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئىككىنچى خوتۇنى بىر دەقىقە شائىرەنىڭ كۆزلىرىگە باقتى - دە، ئېغىز ئاچماي، دەررۇ بۆلمىدىن چىقتى.

شائىرە ئاردىن نەچچە ۋاقىت ئۆتكەنلىكىنى تۇيمىدى، ئەمما بۆلمىگە ئابدۇللا سۇلتاننىڭ كىرىپ كېلىۋاتقىنىنى كۆردى.

ئابدۇللا ھېچنېمە سوراپمۇ ئولگۇرمىدى. سەل ئېگىلىپ، قەددىنى رۇسلىغان شائىرە ئابدۇللا سۇلتاننىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگىنىچە تۇنۇگۈن كەچتە تاسادىپىي ئاڭلاپ قالغان سۆزلەرنى ئېيتىپ بەردى.

شائىرە گېپىنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن، ئابدۇللا يېنىدا تۇرغان خوتۇنىغا پەرۋامۇ قىلماي، شائىرەنىڭ چاچلىرىغا ئاۋايلاپ قول تەگكۈزدى.

— تۇنۇگۈنكى مېھمانلارنىڭ بىرىنىڭ ئىسمى داۋۇتاخۇن، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق، تەقسىر. ئاشۇ كىشى سىزنىڭ جىمى ئىنىلىرىڭىزنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ چىقتى.

— ئۇلار ئابۇل مۇھەممەت توغرىلىق نېمە دېدى؟

— ئابۇل مۇھەممەتنى ئۇلار ئەڭ خەتەرلىك ئادەم، شۇڭا ئۇنى بىرىنچى ئۆلتۈرۈش كېرەك دېيىشتى.

— ئۇنداقتا بېرىڭ. سىزنىڭ گەپلىرىڭىز بىزنىڭ گۇمانىمىزنى

تەستىقلىدى، خالاس.

شائىرە ئېگىلىپ تەزىم قىلدى - دە، ئابدۇللانىڭ قولى تېگىپ، سىرىلىپ مۇرىسىگە چۈشكەن روملىنى تۈزەپ، بۆلمىدىن چىقتى.

ئابدۇللا سۇلتان خوتۇنىغا بۇرۇلدى. ئۇنىڭ لەۋلىرىدە تەبەسسۇم جىلۋىلەندى، ئەمما چېھرىسىدىكى كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى دەررۇ يوقاپ، بىردەمدىلا سۇرلۇك، ھەتتا شەپقەتسىز قىياپەتكە كىردى. ئۇ ئېغىز ئاچماي، شىددەت بىلەن ئىشىك تەرەپكە ماڭدى...

مەسجىد بىلەن قورغان ئارىلىقىدىكى يولدا كېتىپ بارغان ئابدۇلھادىغا ھېلىقى بوۋاينىڭ كۆچارنىڭ ئىشغال قىلىنىپ، تالان - تاراجغا ئۇچرىغانلىقى ھەققىدىكى گېپى ئارام بەرمىدى.

ئابدۇلھادى كۆچارنى بەك ياخشى كۆرەتتى. ئۇ ئۇشبۇ شەھەر ئۇچۇن كۆپ ئىشلارنى قىلغان. ئۇنىڭ كاللىسىغا II سۇلتان ئەخمەت خاننى رەھىمسىز جازالاش كېرەك، دېگەن ئوي كەلدى. شۇڭا دەرھال ئابدۇللا سۇلتان بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۆز رىجىسىنى بايان قىلماقچى بولدى.

بۇ رىجە ئۇنىڭ كاللىسىغا ھازىرلا، قورغانغا يېقىنلاشقاندا، كەلدى. مەزكۇر رىجىنىڭ بىر نۇقتىسى سۇپىتىدە مەككار ئابدۇلھادى ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ بىرنەچچە ئىنىسىنى II سۇلتان ئەخمەت خانغا قارشى ئاتلاندۇرۇشنى كۆزدە تۇتتى.

«مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئۇلاردىن چاپسانراق قۇتۇلۇشقا بولىدۇ، - دەپ ئويلىدى ئابدۇلھادى. - تىنچلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان مەزگىلدە قەتلە قىلىش ھەممە ئىنىلىرىدا گۇمان تۇغدۇرۇشى مۇمكىن. قوراللىق توقۇنۇشتا ئۆلتۈرۈلسە، تەبىئىيدەك تۇس ئالىدۇ، ۋەسسالام».

قورغىنىغا بىرنەچچە چامدام قالغاندا، ئابدۇلھادى قەدەملىرىنى ئاستىلاتتى. ئۇ توساتتىن بەئەينى بازاردا پەرۋاز قىلىۋاتقان قاندىقتۇر

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئادەمنىڭ قىياپىتىنى كۆرگەندەك بولدى. ئابدۇلھادى بۇ نەرسىگە دىققەت بىلەن قاراپ، ئۇنىڭ خېلى يىللار بۇرۇن ۋاپات بولغان دادىسى ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەندەك قىلدى.

تەئەججۈپلەنگەن ئابدۇلھادى كۆزلىرىنى يۇمۇپ، ئالىقانلىرىنى يېيىپ، يۈزىنى سىلىدى. ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا، قوللىرىغا خەنجەرلەرنى تۇتقان تونۇش بىرنەچچە ئادەمنىڭ ئۆزى تەرەپ ناھايىتى ئىلدام يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

بىچارە ئابدۇلھادى ئابدۇللا سۇلتان شەخسىي مۇھاپىزىتىنىڭ بىر نۆكىرى بىرىنچى بولۇپ ئۆزىنىڭ ئوڭ بىقىنىغا خەنجەر ئۇرغاندىلا ھەممىنى چۈشەندى.

10 - باب: سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ كۇچارغا ھۇجۇمى

ئىنىسى تەرەپتىن تەختتىن غۇلۇتۇلۇپ، قايتىدىن ئاقسۇنىڭ ۋالىسى بولۇپ تايىنلانغان II سۇلتان ئەخمەت خان چوڭقۇر روھىي چۈشكۈنلۈكتە ئىدى.

ئىنىسىنىڭ ھىيلە - نەيرىڭى پەرىشان قىلىپ، خۇسۇسەن ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئۆز قانداش - قېرىنداشلىرىغا قارشى ئۇزۇن يىللىق كۈرىشىگە بەرداشلىق بېرىش، چىداش ئېغىر كېلىۋاتاتتى ئۇنىڭغا.

ئاقسۇنىڭ ئابدۇرېھىم سۇلتان ئىگىدارچىلىقىدىكى زېمىن بىلەن چېگرىداش ئىكەنلىكىگە باغلىق II سۇلتان ئەخمەت خان ئابدۇرېھىم سۇلتانغا تەۋە زېمىندا نېمە بولۇۋاتقانلىقىدىن ناھايىتى ياخشى خەۋەردار ئىدى. باي بىلەن كۇچار سۆز يۈزىدە يارىكەنتكە بېقىنغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە تۇرپانغا بويسۇنۇشقا مايىل ئىدى.

ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈمى ئاقسۇنىڭ ۋالىسى II سۇلتان ئەخمەت خاننى يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى II سۇلتان مەخمۇت خانغا ئوخشاش غەپلەتتە قالدۇرمىدى.

ئەكسىچە، ئۇ تۇرپان ۋالىسىنىڭ ئۆلۈمىنى تەقدىرنىڭ ئۆزىگە تاشلاپ بەرگەن بىر ئامىتى دەپ قوبۇل قىلدى، چۈنكى مەزكۇر زېمىندا مەرھۇم ئابدۇرېھىم سۇلتانغا باراۋەر سەركە يوق، شۇڭا مەسىلىنى ئۇزۇل - كېسىل بىر تەرەپ قىلىدىغان ۋاقىت يەتتى، دەپ ھېسابلىدى.

بۇنىڭ ئۈچۈن، II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ پىكرىچە، دەررۇ كۈچارغا ھۇجۇم ئېچىپ، ئۇنى بېسۇبلىپ، تالان - تاراج قىلىش كېرەك.

«ھازىر ئابدۇلھادى قاراشەھەردە. ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تۇنجى ئوغلى ئابدۇللامۇ ئاشۇنىڭ بىلەن بىللە. دېمەك، ئۇلار ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئابۇل مۇھەممەت ۋە باشقا ئوغۇللىرى بىلەن ئۆز ئارا مۇناسىۋەتنى ئېنىقلاۋاتقان پەيتتە، كۈچارنىڭ مۇداپىئەسى ئاجىزلاشتى، - خىيال سۈرەتتى II سۇلتان ئەخمەت خان. - ماڭا كۈچ - قۇدرىتىمنى نامايىش قىلىپ، ئىككى مەسىلىنى يېشىش پۇرسىتى يارىتىلدى.

بىرىنچىدىن، مەرھۇم ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تەرەپدارلىرى بىلەن ئۇلارنى ئەگەشكۈچىلەرگە يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ بۇ قارىمۇ - قارشىلىقنى توختىتىشقا قابىل ئىكەنلىكىنى دەللىلەپ بېرىمەن.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، مەن ھەييار ئىسمىغا مېنىڭ ئۇچۇن ھاكىمىيەت ئەمەس، بەلكى دۆلەتنىڭ گۈللەپ - ياشنىشى مۇھىم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىمەن».

ئۆز ۋاقتىدا ئۆزىنىڭ بۇيۇك ئەجدادى يۇنۇس خانىنىڭ ھەربىي

كېگەشلەر بىلەن ھەرخىل مەجلىسلەرنى ئۆتكۈزگەنلىكىنى ئەسلىگەچ، ئاقسۇ قەلئەسىنىڭ چوڭ بۆلمىسىگە سېلىنغان يۈمشاق گىلەم ئۈستىدە ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىپ يۈرگەن II سۇلتان ئەخمەت خان يۇنۇس خانىنىڭ ئوغلى - ئۇلۇغ سەردار ۋە دۆلەت ئەربابى II سۇلتان ئەخمەت خان ھەققىدىمۇ خىيال سۈرمەكتە ئىدى.

ئەينى چاغلاردا مومىسى بىلەن ئاپىسى II سۇلتان ئەخمەت خان بىلەن ئۇنىڭ ئىنىسى II سۇلتان مەخمۇت خانغا ئۇلارنىڭ ئىسىملىرى موغۇلستاندا ھۆكۈمرانلىق قىلغان يۇنۇس خانىنىڭ ئوغۇللىرى II سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن II سۇلتان ئەخمەت خانلارنىڭ شەرىپىگە قويۇلغانلىقى توغرىلىق سۆزلەپ بېرىشكەنىدى. يۇنۇس خانىنىڭ چوڭ ئوغلى II سۇلتان مەخمۇت خانغا قارىغاندا، كىچىكى II سۇلتان ئەخمەت خان داڭلىق ئىدى. چۈنكى ئۇ قالماق - جۇڭغارلارغا قارشى كۆپلىگەن ئۇرۇشلارغا قاتناشقان.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى، ئۆزى تېخى تەختكە ئولتۇرمىغان، ئاقسۇنىڭ ۋالىسى چاغدا، ئابدۇرېھىم سۇلتان بىلەن ئۇنىڭ كۈيئوغلى - قازاق خانلىقىنىڭ مەشھۇر ھۆكۈمدارى ئېسىم خانىنىڭ ئادەملىرى تولۇق ۋەيران قىلىنىپ، كارۋانىنىڭ بۇلاپ - تالانغانلىقىغا جەھلى چىققان II سۇلتان ئەخمەت خان بەش مىڭ جۇڭغار ئاتلىق لەشكىرىنى تەقىبلەشكە بۇيرۇق بەرگەنلىكىنى ئەسلىدى.

ئەينى چاغلاردا ئابدۇرېھىم سۇلتان ھاياتىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى- دىكىدەك مۇرەسسەسىز ئەمەستى.

II سۇلتان ئەخمەت خان شۇ يىللاردا ياركەنت-تۇرپان ئارىسىدىكى نىسبەتەن ياخشى مۇناسىۋەت پەقەت ئۇنتۇلماس ئابدۇلىتىپ خانىنىڭ دانا سىياسىتى بىلەن ئاقىلانە ھۆكۈمدارلىقى تۈپەيلىلا قولغا كەلگەنلىكىنى بىلەتتى.

تەختتە ئولتۇرۇپ، دۆلەتنى باشقۇرۇپ ئۇلگۈرگەن II سۇلتان ئەخمەت خان كىچىك دادىسى ئابدۇلھىتىپ خاننى ئۇلۇغ ھۆكۈمدار دەپ ھېسابلايتتى.

ئەمەلىيەتتە شۇنداق بولغانىدى، چۈنكى ئابدۇلھىتىپ خان دەۋرىدە مەملىكەتتە تىنچلىق ئورناپ، يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىدا سودا - تىجارەت، مەدەنىيەت، ھەرخىل تاۋارلارنى ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىي قىلغان.

يارىكەنتلىكلەر، تۇرپانلىقلار، ئاقسۇلۇقلار بىرلىشىپ، قالماق - جوڭغارلار ھۇجۇملىرىغا قارشى زەربە بەرگەنلىكىنى يادىغا ئالغان II سۇلتان ئەخمەت خان ئەمدى مانا، ئاردىدىن بارى - يوقى بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ، ۋەتەنداشلىرىنىڭ شەھەرلىرىگە ئۆزىنىڭ ھۇجۇم قىلىۋاتقانلىقىنى ھەسرەت ئىچىرە ئويلىماقتا ئىدى.

خىياللىرىنى بۇگۈنكى ئەمەلىيەتكە قاراتقان II سۇلتان ئەخمەت خان ئاقسۇ شەھىرىنىڭ ئاتلىق لەشكەر باشلىقىنى چاقىرتتى.

ئوتتۇرا ياشلاردىكى بەستلىك يىگىت ئاقسۇ قەلئەسىنىڭ چوڭ بۆلمىسىگە كىرگەندە، II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئويىنە ئۆتمۈشنى چارلاپ كەتكەنىدى.

ئۆزىنىڭ ئالدىدا تۇرغان سەرۋازىنىڭ بۇنىڭدىن يۇز، ئىككى يۇز، ئۈچ يۇز يىل ئىلگىرى دۆلەتنى ھىمايە قىلغان جەڭچىلەردىن ھېچ پەرقى يوق، دەپ ئويلىدى ئۇ. شۇلا جاسارەت، شۇلا قەددى - قامەت، شۇلا قورالنى ماھارەت بىلەن قوللىنىش...

— ئەتە ئەتىگەن كۈچارغا يۈرۈشكە ئاتلىنىشقا بۇيرۇيمەن! - دانە - دانە گەپ قىلدى II سۇلتان ئەخمەت خان. - ئەگەر قارشىلىق كۆرسەتسە، كۈچار گارنىزونى ئۇجۇقتۇرۇلسۇن! ئادەملەرگە زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىنمىسۇن، ئەممە مال - مۇلۈك، يېمەكلىك

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـ ئىچمەكلىكلەرنى ئېلىشقا رۇخسەت. لەشكەر شەھەردە تولۇق ئۈچ
ـەۋلۈك بولسۇن!

ئاتلىق لەشكەرنىڭ جەسۇر باشلىقى بۇرۇلۇپ ماڭغاندا، ئۇنىڭ
ـەينىدىن قاراپ قالغان II سۇلتان ئەخمەت خان ئەجدادى II
ـسۇلتان ئەخمەت خان بىلەن ئۆزىنىڭ ۋە بۈگۈنكى جەڭچىلەر
ـىلەن ئەينى چاغلاردىكى جەڭچىلەرنىڭ ئارىسىدا چوڭ پەرق بار
ـىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىدى.

بۇ پەرق شۇنىڭدا ئىدىكى، II سۇلتان ئەخمەت خان ھېچقاچان
ـۆز قانداشلىرىغا قارشى ئۇرۇشۇشقا بۇيرۇق بەرمىگەنىدى.

* * *

ئاقسۇنىڭ ئاتلىق لەشكىرى كونا يول بىلەن ئاستا كۇچارغا
ئاتلاندى. ھاۋا تۇتۇلۇپ، ئۇششاق يامغۇر ياققىلى تۇردى. II سۇلتان
ئەخمەت خاننىڭ جەڭچىلىرى ئارىلاپ - ئارىلاپ ئېغىز ئېچىپ
قويغىنى بولمىسا، ئاساسەن جىم.

تۈنۈگۈن بۇيرۇق ئالغان ئۇلارنىڭ سەردارى بولسى - زە، يۈرۈشنى
خاھلىمىغان بىر ھالدا ئات ئۈستىدە ئولتۇراتتى. ئۆز قانداشلىرىنى
بۇلاپ - تالاشقا ئۇنىڭ كۆڭلى ئۇنىمايۋاتاتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇنىڭ جەمەتىدىن بىرنەچچە ئەر كىشى
ئاقسۇ ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ئاتلىق لەشكىرىدە خىزمەت قىلاتتى ۋە
ئۇنىڭ بۇيرۇقنى ئورۇنلاشتىن باشقا ھېچنېمە قولىدىن كەلمەيتتى.
بۇيرۇقلارنى بولسى - زە، ئۇ ئېدىتلىق ۋە ئېنىق بەجا كەلتۈرەتتى.

ئاتلار ئاستا ماڭغاچقا، بەزى جەڭچىلەر ئېگەردە ئۈگدەپ
ئولتۇراتتى.

گاھى سەرۋازلار ئەتراپىغا كۆز تاشلاپ، گۈزەل مەنزىرىنى

كۆزىتىپ كېتىپ باراتتى.

يىراقتا، يولنىڭ سول قاسىنىدا، بېشى كۆككە تاقاشقان غايەت زور تەڭرىتاغ تىزمىلىرى كۆزگە تاشلىناتتى، ئوڭ تەرەپتە، ئۈپۈقتا، بىپايان ئۇلۇغۋار تەكلىماكان چۆلى سوزۇلۇپ ياتاتتى.

لېكىن ئۇيغۇر زېمىنىنىڭ بۇ ئىككى تەبىئىي دۇردانىسى ئوتتۇرىسىدىكى بوشلۇق يەرلىك ئاھالىنىڭ كۆپلىگەن ئەۋلادلىرىنىڭ جاپالىق مېھنىتى، تىنىمسىز ئەمگىكى، ئاچچىق تەرى بەدىلىگە چۆل بىلەن تاغ ئەتراپىنىڭ جەننەتكە ئايلانغانلىقىدىن دالالەت بېرەتتى.

مۇئىلىك باغلار، ئۆي يەر - بۇ يەردە كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۈزۈملۈكلەر، قوغۇن - تاۋۇز تېرىلگەن بىپايان ئېتىزلىقلار كىشى قەلبىنى شادلىققا چۆمدۈرەتتى. بۇ كارامەت مەنزىرىنى بەرپا قىلغان باغۋەنلەر بىلەن دېھقانلارنىڭ ئانا يەرگە بولغان مۇھەببىتىنىڭ مېھرىبانلىقىنىڭ بىر كۆرۈنۈشى ئىدى.

ھە، پەقەت ئانا دىيارىنى چەكسىز سۆيىدىغان، ئۇنىڭغا مېھر باغلىغان، ھەسەت ۋە يامانلىقنى تامامەن بىلمەيدىغان، ئەمگەكچان ئادەملەرگىلا خاس ئېسىل خۇسۇسىيەت بۇ.

ئاقسۇ بىلەن كۇچارنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس. ئاقسۇ ئاتلىق لەشكىرىنىڭ باشلىقى مەنزىلگە ئۇچ كۈندە يېتىشنى رېجلەپ قويغان. ئاتلىرىنى چاڭ - توزان توزۇتۇپ چاپتۇرۇش بۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا يورۇتماي، ئاستا ۋە پەقەت كۈندۈزلا ماڭغاندا، ئۇچ كۈندە يېتىشنى تەخمىنلىدى ئۇ.

ئاتلىق لەشكەر باشلىقىنىڭ كەيپىياتى بەھۇزۇر ئىدى، ئەمما ئۇ ئۆزىگە بېرىلگەن بۇيرۇق، زىممىسىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىدىن باش تارتىش ھەققىدە ھەتتا خىيالمۇ قىلمايتتى.

قارمىقىدىكى بەزى سەرۋازلاردىن ئۇ ئالا ئېتىدا تىك، ھەتتا،

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ پىڭى تورىسى
www.uyghurkitap.com

مەلۇم دەرىجىدە، تەكەببۇرانە ئولتۇرۇشى بىلەن پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئومۇمەن، سەردار، قەددى - قامىتىنى ھەربىيلەرچە مەغرۇر ۋە دادىل تۇتۇشنى ياخشى كۆرەتتى، ئاقسۇغا ئوخشاش چوڭ شەھەرنىڭ ئاتلىق لەشكىرىگە باشلىق بولۇپ تەيىنلەنگەندىن كېيىن بولسى - زە، جىسمانىي كۈچ - قۇۋۋىتىنى ساقلاش ئۈچۈن بەك كۆپ، ھەتتا مادارى كېتىپ، دەرمانسىزلانغىچە مەشىقلىنەتتى.

جىمى ۋاقتىنى ئۇ خىزمەتكە بېغىشلاتتى ۋە، تەن ئېلىش كېرەك، ئۆزىگە يۈكلەنگەن ۋەزىپىنى يۈكسەك دەرىجىدە ئورۇنلايتتى.

سەردارنىڭ ئائىلە - تاۋابائىتى - خوتۇنى بىلەن ئىككى ئوغلى - ئائىلە باشچىسىنىڭ ئەينى چاغلاردا مەملىكەت پايتەختى بولغان شەھەرنىڭ ئاتلىق لەشكىرىگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقانلىقىغا پەخىرلىنەتتى.

سەردار ئەجدادلىرىنىڭ بىرى، ئائىلىدە ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرگەن گەپلەرگە قارىغاندا، يۇنۇس خان مۇھاپىزەتچىسى بولغان ئىكەن.

نەق مۇشۇ ئەھۋاللار سەۋەبىدىن، سەردار بۇ يۈرۈشكە ئاتلىنىشنى قەلبىدە ياقتۇرمايتتى. ئۇ - پەقەت ئۇرۇش مەيدانىدا جەڭ قىلىشقا ئادەتلەنگەن جەڭچى. ئۇ-تىنچ شەھەرلەرنى بۇلاپ - تالايدىغان قاراقچى ئەمەس.

لېكىن بۇيرۇقنى بەجا كەلتۈرۈش ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق مەسلىمە، خاتىرىلەردىن ئۈستۈن. ئۆزىنىڭ جىمى ئوي - خىيالىنى بۇيرۇقنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن، شەرمەندە، رەسۋا بىر ھالەتتە بالماسلىققا جەلپ قىلدى ئۇ.

ئاتلىق لەشكەر باشلىقى مەزكۇر بۇيرۇقنى بەرگەن II سۇلتان مەخمەت خاننىڭ مەنتىقىسىنى چۈشىنىشكە تىرىشىپ باقتى.

«سۆزسىز، ئابدۇرېھىم سۇلتان مەملىكەتنى ھالسىرلىتىشتا كۆپلىگەن يامان ئىشلارنى قىلدى. ئۇ پۈتكۈل ھاياتى داۋامىدا قانۇنىي ھاكىمىيەت بىلەن كۈرەشتى. لېكىن ھازىر، ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن، زىددىيەتنى كۈچەيتىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار ئىدى؟ - خىيال سۈرەتتى سەردار. - ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تۇنجى ئوغلى ئابدۇللا ئۇچۇن كۈچار ئانا شەھەر ھېسابلىنىدۇ. ئۇ بىزنىڭ بۇ ئىشىمىزنى ھەرگىزمۇ كەچۈرمەيدۇ. بىزنىڭ ئەمەس، توغرىسى، مېنىڭ ئىشىمنى!»

سەردار بۇ يۈرۈشتە، ئۇمۇمەن، ئاساسىي رولنى ئۆزى ئويناپدىغانلىقىنى ھېس قىلدى - دە، غەمگە چۆكتى. ئۇنىڭ سالامەتلىكى ناھايىتى ياخشى ئىدى، ئەمما ئۇشبۇ ئويلاردىن كېيىن، يۈرىكى سىقىلىپ كەتتى.

پۈتكۈل دىققىتىنى پەقەت بۈيرۈقنى ئورۇنلاشقا قارىتىشقا تىرىشقان سەردار باش ئوتريادنى باشلىقىنى چاقىرتتى.

بۇرۇتى ئەندىلا خەت تارتىشقا باشلىغان ياش يىگىت ئاق قاشقىسىنى چاپتۇرۇپ يېتىپ كەلدى سەردارنىڭ قېشىغا.

ــ بايىغا يېقىنلىشىپ قالدۇق. يولدىن چىقىپ، بايىنى ئايلىنىپ ئۆتۈشنى بۇيرۇيمەن. بىزنىڭ مەقسىتىمىز - كۈچار.

ياش يىگىت چۈشەندىم دېگەندەك، بېشىنى لىڭشىتتى ۋە يەنە بۇيرۇق كۈتكەچ، سەردار بىلەن قاتارلاشتۇردى ئالا ئېتىنى.

ئۇنىڭ ئالا ئېتى ئالغا ئىنتىلۋاتاتتى.

ئېتىنى تىزگىنلىگەن ياش يىگىت كۈلۈمسىرەپ:

ــ مېنىڭ بۇ ئېتىم دائىم شۇنداق قىلىدۇ. يۈرۈشكە ئاتلانغاندا، ئۇنىڭغا ئېگە بولۇش تەس. شەھەرگە كىرگىنىمدە بولسى - زە، ئورنىدىن قوزغىتالمايسەن.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سەردار پېنىدا ئالا ئېتىنى يورۇتۇپ كېتىپ بارغان ياش يىگىتكە ھالاكەتكە مەھكۇم بولغان قىياپەتتە دېدى:

– بۇيرۇقنى ئورۇنلاڭ!

11 - باب: ئابدۇللا سۇلتاننىڭ II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ پېيىگە چۈشۈشى

كۈچاردىن قاراشەھەرگە ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ، II سۇلتان ئەخمەت خان ئاتلىق لەشكىرنىڭ ھۇجۇمىدىن ئابدۇللا سۇلتاننى ۋاقىپ قىلغان ئىككى چاپارمەن گاڭگىراپ قالغان.

ئۇلار باشلىرىنى كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى.

ھەتتا ئابدۇلھادىنىڭ دەپنە مۇراسىمىنى ئۈيۇشتۇرۇش توغرىلىق بۇيرۇق بېرىپ ئۇلگۈرمىگەن ئابدۇللا سۇلتان دەررۇ سۆز ئاچتى.

– سادىر بولغان ۋاقىئە ھەققىدىكى ئوي - پىكرىڭلارنى بىلگۈم كېلىدۇ. بۇ ۋەزىيەتتە بىز نېمە قىلىشىمىز كېرەك؟ - دېدى ئۇ مەجلىس ئىشتىراكچىلىرىنى تەكشى كۆزدىن كەچۈرۈپ.

لېكىن ئۇ ئۆزىمۇ، ئۇنىڭ ئىنىلىرىمۇ ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئابۇل مۇھەممەتكە مۇراجىئەت قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندى.

قالغانلاردىن چوڭ بولغاچقا ۋە ھەربىي ئىشنى باشقىلارغا قارىغاندا ياخشى بىلگەچكە، ئابۇل مۇھەممەت بىر قەدەم ئالغا چىقىپ، ئوڭ قولنى كۆكسىگە قويۇپ، ئاكسىغا ئېگىلدى.

– بىزگە بۇنى جاۋابسىز قالدۇرۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ. II سۇلتان ئەخمەت خان بۇزۇشقا بولمايدىغان چېگرانى بۇزدى. ئۇ پەقەت بىزنىڭ جەمەت - قەۋمىمىزنىلا ھاقارەتلىمىدى. ياق! ئۇ ئۆزىنى، ئىنىسى - ھۆكۈمدارىمىز II سۇلتان مەخمۇت خاننى رەسۋا قىلدى. مەرھۇم ئاتىمىز ھەمدە، ئۇنىڭ ياتقان يېرى جەننەتتىن

بولغاي، ئۇنىڭ ئاكىسى III مۇھەممەت خانىنىڭ ئەۋلادى ئارىسىدا توقۇنۇشلارنىڭ بولغانلىقى ھەممىگە ئايان. ئەمما كۆچاردا يۈز بەرگەن بۇنداق رەزىللىك ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ باقمىغان.

ئابۇل مۇھەممەت پەقەت ئابدۇللا سۇلتانغا قاراپ سۆزلەۋاتاتتى.

ئازراق سۈكۈت ساقلىغان ئۇ ئەمدى قالغان ئىنىلىرىغا كۆز تاشلىدى. ئىبراھىم بىلەن ئىسمائىل ھېچبىر ھېسسىياتسىز شۇك ئولتۇراتتى.

كىچىك ئىنىلىرىنىڭ چوڭقۇر تۇيغۇلارغا بېرىلگەنلىكى ئۇلارنىڭ چېھرىسىدە نامايان ئىدى. پىچىن بىلەن ئاپئاق ئورنىدا ئولتۇرالمايۋاتاتتى. سەئىد بابا ھېلىدىن - ھېلى بۇرۇتىنى سىلاتتى. شاھ جەددىي قىياپەتتە ئاكىلىرىغا قاراتتى.

پەقەت مەنسۇرلا ھەممە جەھەتتىن مەرھۇم ئاتىسىغا ئوخشاشقا تىرىشىپ، گويا يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ تەختىدە ئولتۇرغاندەك، تىك ۋە مەغرۇر ئولتۇراتتى.

— ھۆرمەتلىك ئاكا، - گېپىنى داۋاملاشتۇردى ئابۇل مۇھەممەت، - II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئوچۇقتىن - ئوچۇق قارشى چىقىشىغا دەررۇ جاۋاب بېرىپ، شەھەرنى بېسىۋېلىپ، ئۇنى ئاقسۇ ۋالىيلىقىدىن بوشىتىش كېرەك دەپ ھېسابلايمەن.

— ئەمما بۇ ئۇرۇش دېگەن سۆزغۇ! - تاقەتسىزلىنىپ سۆز ئاچتى سەئىد بابا.

— شۇنداق، لېكىن ئۇنى بىز باشلىمىدۇق.

— مەن چۈشىنىمەن، بىراق ئاقسۇنى بېسىۋالغان بىلەن، ئىش تۈگىمەيدۇ. II سۇلتان مەخمۇت خان بىزنى ئەيىبلەيدۇ، - ئېتىراز بىلدۈردى سائىت بابا.

ئابۇل مۇھەممەت جاۋاب قايتۇرمىدى. ئۇ قوللىرىنى يايدى - دە،

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تەختنىڭ بىر بۇلۇڭىغا ئولتاردى.

ھەممەيلەن ئابدۇللا سۇلتانغا باقتى.

ئۇ ئورنىدىن قوزغالمايلا، غەمكىن كۆزلىرىنى سەئىد باباغا تىككىنىچە، ئويلانغان ھالدا سۆز ئاچتى:

ــ مەرھۇم ئاتىمىز قىرىق يىل داۋامىدا ئۆزىگە قانۇنىي تەئەللۇق تەرىسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن كۈرەشتى. دادىمىز خانلىق تەختىگە ئولتۇرالماي، باقىلىق بولدى. ئاتىمىز ئاكىسى III مۇھەممەت خان ئوخشاشلا تەختكە ئولتۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە ئىدى. III مۇھەممەت خان تەختنى دادىسى-بىزنىڭ بوۋىمىز ئابدۇرېشىت خاندىن ئەمەس، بەلكى ئاكىسى ئابدۇكېرىم خاندىن ئۆتكۈزۈۋالغان. راست، ئاتىمىز III مۇھەممەت خانىنىڭ ئوغلى شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان بىلەن نەۋرىسى ئابدۇلېتىپ خانغا، ھەتتا نەۋرىلىرى II سۇلتان ئەخمەت خان بىلەن II سۇلتان مەخمۇت خانغا قارشى بولۇپ، كۈرەشتى. دادىمىزنىڭ ئۇشبۇ كۈرەشنى داۋاملاشتۇرۇشقا تەييار ئىكەنلىكىمۇ بىزگە مەلۇمدى. ئۇ ئادالەتلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، جىمى ئىشلارنى قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى يۈرۈشىگە ھازىرلانغان ئىدى. دادىمىزنىڭ يولىنى پەقەت ئۆلۈملا توستى. ئەمما بىز، ئۇنىڭ ئوغۇللىرى، بار! بىز ئاتىمىز باشلىغان ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈشىمىز لازىم. مەيلى، يارىكەنتكە بارالمىساقمۇ، ئەمما كۈچارغا قىلىنغان تاجاۋۇزنى كەچۈرەلمەيمىز.

ئابدۇللا سۇلتان ئىسمائىلغا بۇرۇلدى، بۈيرۇق بېرىلىدىغانلىقىنى سەزگەن يىگىت دەررۇ ئورنىدىن تۇردى.

ــ ئۇچ ھۆججەت تۈزۈش زۆرۈر،- يەنە سۆزلىدى ئابدۇللا سۇلتان. - ھەممىدىن بۇرۇن ئۆزىمىزنىڭ قارمىقىدىكى شەھەرلەر بىلەن يېزا، كەنتلەرگە چاپارمەنلەرنى ئەۋەتىش لازىم. لەشكەرلەر

ئون كۈندىن كېيىن قاراشەھەرگە يېغىلىشى كېرەك.

ئىسمائىل سەئىد باباغا مەنىلىك باقتى. سەئىد بابا بۆلمىنىڭ نېرىقى بۇلۇڭىدىكى لازىملىق جىمى يېزىش قوراللىرى قويۇلغان شىرە تەرەپ ماڭدى.

سەئىد بابا يېزىشقا كىرىشتى ۋە ئابدۇللا سۇلتان سۆزىنى داۋاملاشتۇردى.

ــ ئىككىنچى قەغەزگە قېرىندىشىمىز ئابۇل مۇھەممەتنى بىرلەشكەن قوشۇننىڭ باشلىقى قىلىپ تەينىلەش توغرىلىق بۇيرۇق يېزىلسۇن.

بۆلمىدە ئابدۇللا سۇلتاننىڭ مەزكۇر بۇيرۇغىنى ئۇنسىز قوللىغان كەيپىيات ھۆكۈم سۈردى. ئۇشبۇ لاۋازىمنى نەق ئابۇل مۇھەممەت ئىگىلەيدىغانلىقى هەممىگە ئايان ئىدى. لېكىن ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئۆزى قوشۇنغا رەھبەرلىك قىلىشى مۇمكىن، دېگەن پىكىرمۇ مەۋجۇتتى.

ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ تىنچلىنىشىنى ۋە بۇيرۇقنى ئاڭلاپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، بېشىنى ئەككەن ئابۇل مۇھەممەتنىڭ قايتىپ ئولتۇرۇشىنى كۈتكەن ئابدۇللا سۇلتان ئۇچىنچى بۇيرۇقنى بەردى.

ــ پۈتكۈل يۇرۇش داۋامىدا مېنىڭ باش مەسلىھەتچىم، جىمى ئەمرلەر بىلەن ئاخۇنلارنىڭ يولباشچىسى، ـ ئابدۇللا سۇلتان سەل ئالغا ئېگىشىپ، ئۆزىنى دەققەت بىلەن تىڭشاۋاتقان ئابۇل مۇھەممەتكە كۆز تاشلىدى، ـ باشقىچە ئېيتقاندا، ھەممە پۇقرالىق مەمۇرىيەتنىڭ باشلىقى بولۇپ باي شەھىرىنىڭ ھاكىمى سۇبھان قۇلى بەگ تەينىلىنىدۇ.

ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئىنىلىرى بۇ تايىنلاشقا ئازراق ئەجەبلەندى.

لېكىن ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئۆزى ئۇچۇن بۇ ئويلىنىپ ئېلىنغان

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

قارار ئىدى.

ئابدۇللا سۇلتان كۆپلىگەن يىللار مابەينىدە سۇبھان قۇلى بەگنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى. ئۇ ماھىر ۋە تەجرىبىلىك سىياسەتچى ئىدى. بايىنىڭ باشلىقى سۈپىتىدە ئۇ شەھەرنى نۇرغۇن بالا - قازا، ئاپەتلەردىن قوتۇلدۇرۇپ قالغان.

ئابدۇلھادى بىلەن ئىگىلىك ۋە سودا - تىجارەت ساھەلىرىدە بىللە ئىشلەشكە توغرا كەلگەچكە، سۇبھان قۇلى بەگ ئابدۇلھادىنىڭ ھىيلىگەرلىك، قېلىپلاشقان ھەرقانداق ۋەزىيەتنى ئۇستىلىق بىلەن باھالاش قاتارلىق خىسلەتلىرىنى ئۆزلەشتۈرگەن. شۇڭا ئۇ ئۆمرىدە خېلى نەرسىلەرگە قول يەتكۈزگەن. ئۇ بايغا ھاكىم بولۇپ تەينىلەنگەندىن كېيىن، شەھەر مەملىكەتنىڭ سودا - تىجارەت ۋە مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ بىرىگە ئايلاندى.

ئابدۇللا سۇلتاننىڭ سۇبھان قۇلى بەگنى بۇنداق ئالىي لاۋازىمغا تەينىلەشنىڭ يەنە بىر سەۋەبى، باي، بىر تەرەپتىن، كۆچار بىلەن چېگرىداش بولسا، ئىككىنچى تەرەپتىن، ئاقسۇغا ئەڭ يېقىن شەھەر ئىدى.

بۇ ھەربىتى ئارقىلىق ئابدۇللا سۇلتان II سۇلتان ئەخمەت خانغا باي پۇقرالىرىنى ئۆزى تەرەپكە تارتىشنىڭ پايدىسىز ئىكەنلىكىدىن دېرەك بەرمەكچى ئىدى.

* * *

ئون كۈن تېز ئۆتۈپ كەتتى. قاراشەھەر يېنىدا توختاپ، باغراش كۆلىدىن بىرنەچچە چاقرىم يەرگە چېدىر تىكىپ، ئارام ئالغان بىرلەشكەن قوشۇن يۇرۇشكە چەمبەرچاس تەييار ئىدى.

سەردارلار بىلەن ئاددىي جەڭچىلەرنىڭ ئېغىزىدا بىرلا گەپ - II

سۇلتان ئەخمەت خاننى جازالاش ۋە ئاقسۇ شەھرىنى بېسىۋېلىش.

ئابدۇللا سۇلتان سۇبھان قۇلى بەگ باشلىق ئەمرلەر ۋە ئاخۇنلار بىلەن قاراشەھەر قەلئەسىنىڭ يېنىدا تۇرغاندا، شەھەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسىنى بويلاپ ئاتلىق لەشكەر يۇرۇشكە ئاتلاندى.

ئۇچىسىغا ساۋۇت كىيگەن ئابۇل مۇھەممەت باۋرچۇق ئارت تېكىن بىلەن ئارسلان خان دەۋرىنىڭ سەردارلىرىنى ئەسلىتەتتى. شۇ جەڭگىۋارلىق، شۇ قەددى - قامەت. ھەممەيلەن ئابۇل مۇھەممەتنىڭ قايتىماس قەيسەرلىكىگە، جەسۇرلۇقىغا ئىشىنەتتى.

ئۇلارنى بىرلا نەرسە پەرقلەندۇرەتتى: باۋرچۇق ئارت تېكىن بىلەن ئارسلان خان چىڭگىز خان قوشۇنى تەركىبىدە ئۆز ۋەتىنىنىڭ سىرتىدا ئۇرۇشقان بولسا، ئابۇل مۇھەممەتكە مەملىكەت ئىچىدە، قانداشلىرىغا قارشى قىلىچىنى يالىڭاچلاشقا توغرا كېلىۋاتاتتى...

قوشۇننى يولغا سېلىۋېتىپ، ئاربدىن بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئابدۇللا سۇلتان ئۆزىمۇ قاراشەھەردىن ئۇزىراپ چىقتى.

ئاكا - ئۇكىلاردىن شەھەردە پەقەت ئىبراھىملا قالدى.

يۇرۇش ئاياغلاشقۇچە، ئۇ ئىگىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشى كېرەك.

يۇرۇشنى بىر ئايدا تاماملاش كۆزدە تۇتۇلغاندى، چۈنكى ئاقسۇ ئىشغال قىلىنىشى بىلەن، زىددىيەت يېشىلدى، دەپ ھېسابلاشقا بولاتتى. ئۇزاق ۋاقتقا سوزۇلغان تىنچلىقنى بۇزغان II سۇلتان ئەخمەت خان جازالىنىشى لازىم ئىدى.

ئابدۇللا سۇلتان II سۇلتان ئەخمەت خان ئىنسى - دۆلەت ھۆكۈمدارى II سۇلتان مەخمۇت خاننىڭ ئىجازىتىسىز، ھەتتا ئۇنىڭ ئۆز تەشەببۇسى بىلەن كۇچارغا ھۇجۇم قىلغانلىقىغا گۇمان كەلتۈرمەيتتى.

ئابدۇللا سۇلتان مۇلازىملىرى بىلەن كۇچارغا كىرگەندە، شەھەر

ئۇيغۇر كىتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

قرالىرى كوچىلارغا پاتماي قالدى.

ئۇلار ئاساسەن ئايالالار بىلەن بالىلار ئىدى، چۈنكى جەمئى ئەر مىسىلەر، ھەتتا ئاق ساقاللىق بوۋايلار، ئۆزلىرىنى بۇلاپ - تالاپ، ھاقارەتلىگەن II سۇلتان ئەخمەت خاندىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن، ئۇنۇل مۇھەممەت قوشۇنىغا قوشۇلغان.

گەرچە، شەھەر يېغا - زارىغا تولۇپ - تاشقان بولسىمۇ، پۇقرالار ئۆزلىرىنى بەختىيار ھېس قىلاتتى. كىچىك چېغىدىنلا كۆپلىگەن ئاددىي پۇقراغا تونۇش ئابدۇللانىڭ قۇدرەتلىك ھىمايىچىغا ئايلانغانلىقىغا ئۇلار تولىمۇ پەخىرلەنمەكتە ئىدى.

شادلىق، خۇرسەنلىك بىلەن دەرد - ئەلەم ئارىلىشىپ كەتكەن ئۇشبۇ مۇھىت ئابدۇللا سۇلتانغا قاتتىق تەسىر قىلدى. كۆچا كوچىلىرىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان ئۇ بالا ۋاقتىدىن ئۆزىگە تونۇش مەسجىد، پۇكەي، ھۇنەرۋەنلەر دۇكانلىرى، بازارلارنى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ، گويا ئۇلار بىلەن قانداقتۇر ئىككى ئاي ئەمەس، بەلكى ئۇزاق يىل كۆرۈشمىگەن ھېسسىياتلار ئىلكىدە قېلىپ، كۆزلىرىگە ياش يامىشتى.

كۆچا ئۇنىڭغا شۇ قەدەر جانجان ۋە يېقىن بىلىندىكى، ئۆزىنىڭ ئاقسۇغا قوشۇن ئاتلاندۇرغانلىقىغا ھەتتا بىر دەقىقە ئۆكۈنۈپمۇ قالدى.

چۈنكى ئاقسۇ، خۇددى كۆچارغا ئوخشاش، ئۇنىڭ ئانا دىيارىنىڭ، مەملىكىتىنىڭ شەھرىغۇ. ئاقسۇدىمۇ مۇشۇنداق دىلكەش، مېھرىبان، سادا ئادەملەر تۇرىدىغۇ. كۇچارنىڭ بۇلاپ - تالانغانلىقىغا ئۇلار ئەيىبلىك ئەمەسقۇ. ئۇلارنىڭ قولىدىن نېمە كېلەتتى، ئۇلار ھېچنېمە يېشەلمەتتىغۇ.

ئەگەر ئۇلار مەسىلىلەرنى يېشىشكە قادىر بولسا، شەھەرگە ئەسلا

هۇجۇم قىلىنماتتى - دە.

ئابدۇللا سۇلتان نەق شۇ دەقىقىلەردە ئابۇل مۇھەممەت رەھبەرلىكىدىكى قوشۇننىڭ هۇجۇمىغا قەيسەرلىك بىلەن تاقابىل تۇرۇۋاتقان ئاقسۇ پۇقرالىرى ھەققىدە ئويلىماقتا ئىدى. هۇجۇمچىلار ئارىسىدا كۇچارلىقلاردىن تەشكىل قىلىنغان سەرۋازلارنىڭ چوڭ توپىمۇ بار ئىدى.

II سۇلتان ئەخمەت جانجىگىرى بىلەن قوغدانماقتا. ئۇ قوشۇننى شەخسەن ئۆزى باشقۇرۇۋاتاتتى. ئابۇل مۇھەممەتنىڭ قوشۇنى بىردىن شەھەرنى بېسۋېلىشقا مۇۋەپپەق بولالماي چېكىنگەندە، II سۇلتان ئەخمەت ھەتتا ئىككى مەرتە قايتۇرما هۇجۇمغىمۇ چىقتى.

بىرىنچى قېتىم قەلئە تاملىرىغا ئورۇنلاشقان ئوق - ياچىلار يارىدىمىدە شەھەرنىڭ شىمالىي دەرۋازىسىدىن چىقىپ، ئابۇل مۇھەممەت لەشكىرىنىڭ ئوڭ قانىتىغا زەربە بەردى. بۇ قايتۇرما هۇجۇمغا شەخسەن II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئۆزى رەھبەرلىك قىلدى.

ئىككىنچى قېتىم، تاڭ سەھەردە، II سۇلتان ئەخمەت خان كۇچارنى بۇلاپ - تالىغان هېلىقى ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا بۇيرۇق چۈشۈردى: ئابۇل مۇھەممەتنىڭ قوشۇمچە سەرۋازلىرى جەڭگە كىرگىچە، دۈشمەنگە زەربە بېرىش.

ئاقسۇلۇقلار ئۇچۇن بۇ ھەر ئىككى قايتۇرما هۇجۇم مۇۋەپپەقىيەتلىك بولدى. لېكىن ئۇلارنىڭ لەشكىرى، قۇدرەت - كۈچى دۈشمىنىدىن ئاز ئىدى. دېمەك، ئاخىرقى هېسابتا، نەتىجە ئۆزگەرمىدى.

ئابۇل مۇھەممەتنىڭ بىرلەشكەن قوشۇنى II سۇلتان ئەخمەت خان سەرۋازلىرىدىن كەم دېگەندە ئون ھەسسە ئارتۇق ئىدى. بۇنى چۈشەنگەن II سۇلتان ئەخمەت خان شەھەر قورشاۋغا

ئېلىنىپ، ئالتە كۈن دېگەندە ئابۇل مۇھەممەتنىڭ شەرتىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

بېھۇدە قان تۆكۈلۈشنى خالىمىغان ئۇ ئەتە ئەتىگەندە شەھەرنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىنى ئېچىپ بېرىشكە كېلىشتى.

ئۇشبۇ ئۇچۇرنى ئالغان ئابۇل مۇھەممەت دەررۇ كۆچارغا - ئابدۇللا سۇلتانغا - چاپارمەن ئەۋەتتى. ئۇنىڭ II سۇلتان ئەخمەت خانىڭ تەقدىرىنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى بىلگۈسى كەلگەنىدى.

شۇ ئەسنادا II سۇلتان ئەخمەت خان ئاتلىق لەشكەر باشلىقىغا ھەرقانداق قارشىلىقنى توختىتىپ، ئەتىگەنلىكى شەھەرنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىنى ئېچىپ بېرىشنى تاپىلىدى - دە، ئۆزىگە سادىق تۆت مۇھاپىزەتچىسى بىلەن ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئاقسۇ قەلئەسىگە بېكىنىۋالدى.

ئاتلىق لەشكەر باشلىقى II سۇلتان ئەخمەت خان مۇشۇ قىلىقى بىلەن ئۆزىنى ھالاكەتكە - ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلدى، دەپ ئويلىدى. ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتىگە قەلبى تەۋرەنگەن لەشكەربېشى II سۇلتان ئەخمەت خانىڭ ئائىلىسى ئاقسۇدا ئەمەس، ياركەنتتە، ئاپىسىنىڭ يېنىدا ئىكەنلىكىگە ئىچىدە خۇشال بولدى ھەتتا.

روھى چۈشكەن ئاتلىق لەشكەر سەردارى شەھەر سېپىلىنىڭ ئۈستىدىكى قاراۋۇللار مۇنارى تەرەپكە ماڭدى. بۇ مۇناردىن ئابۇل مۇھەممەتنىڭ سەرۋازلىرى بىلەن ئۇنىڭ چېدىرى ئاشكارا كۆرۈنەتتى.

شەھەرنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىنى ئېچىپ بېرىشكە يېرىم سائەت قالغاندا، ئاقسۇنىڭ غەربىي دەرۋازىسىدىن بەش چۈھەنداز چىقتى.

ئۇيناقلاپ تۇرغان ئاتلارغا مىنگەن ئۇلار ئاستىدىكى ئاتلىرىنى چاڭ - توزان توزۇتۇپ، كونا يول بىلەن قەشقەرگە قۇيرۇقنى خادا قىلدى.

12 - باب: ئابدۇللا سۇلتان ئاقسۇدا قارارلاشتى

ئابۇل مۇھەممەتتىن كەلگەن ئۇچۇر ئابدۇللا سۇلتاننى خۇشاللىقا چۆمدۇردى.

ئۇ ئابۇل مۇھەممەتنىڭ ئاقسۇ پۇقرالىرىغا ھېچقانداق زورلۇق - زومبۇلۇق قىلماسلىقنى تاپىلاپ، چاپارمەنلەرنى كەينىگە قايتۇردى.

II سۇلتان ئەخمەت خاننى بولسى - زە، تۇتقۇن قىلىپ، ئۇنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىنى ئاقسۇدا بىر تەرەپ قىلىشنى بۇيرۇدى.

چاپارمەنلەر ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ، كۆزدىن غايىب بولۇشى بىلەن، شەھەر سىپىللىدىن ئۇلارنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرغان ئابدۇللا سۇبھان قۇلى بەگكە مەيۈس ھالدا سۆز ئاچتى:

ــ بالا ۋاقتىمدا مەن پات - پات مۇشۇ يەردە تۇرۇپ، تۇرپانغا قارايتتىم. مەن كۈچارغا سەككىز يېشىمدا كەلگەن. ئاتا - ئانامنى بەك سېغىناتتىم. ئاتامنى مەن بارى - يوقى بىرنەچچە قېتىملا، ئۇ ئاقسۇغا يۈرۈشكە ماڭغاندا، كۆرگەنىدىم.

مەزكۇر شەھەر ئۇچۇن ئۇيۇشتۇرۇلغان يۈرۈشنىڭ كۆزلىگەن نەتىجىگە ئېرىشتۇرىدىغانلىقىغا گۇمانلانمىغان ئابدۇللا سۇلتان ئۆزىنى ئاقسۇدا دەپ تەسەۋۋۇر قىلدى.

«ئاقسۇ - ئۇلۇغ شەھەر. ئۇ ئۆز ۋاقتىدا ھەتتا پايتەخت بولغان. يۇنۇس خان دەۋرىدە، مەدرىسىدە شۇنداق ئىلىم تەھسىل كۆرگەنىدۇق. ئەينى چاغلاردا موغۇلستان دۆلتى بىزنىڭ ھازىرقى موغۇلىيەدىن خېلى چوڭ بولۇپ، بۇ مەملىكەتتە كۆپلىگەن ھەرخىل قەبىلىلەر بىلەن خەلقلەر تۇراتتى. چۇنكى ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقى موغۇلستانىنىڭ مەزكۇر دۆلەتنىڭ ئاخىرقى ھۆكۈمدارى مەنسۇر خان ساقلاپ قالغان قىسمىنلا ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، خالاس. بۇ قىسىم شۇ دەۋردىلا ئۇيغۇرىستان دەپ ئاتالغان. كېيىنىرەك ئالتىشەرگە

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئىگدارچىلىق قىلۇاتقان ئىنسى سۇلتان سەئىد خان بىلەن بىرلىشىپ، ئاكا - ئۇكىلار يېڭى مەملىكەتنى بەرپا قىلغان ئىدى.-

مۇلاھىزە قىلۇاتاتتى ئابدۇللا سۇلتان. - بۇگۈن - زە، بىز يەنە بۇلۇنۇۋاتىمىز. ئاتام رەھمتى تۇرپان-قاراشەھەر تەۋەسىگە، يەنى ئاشۇ ئۇيغۇرىستانغا، ئاكىسى III مۇھەممەت خان بىلەن ئۇنىڭ ئەۋلادى ئالتىشەرگە ھۆكۈمدارلىق قىلىپ كەلگەن. بۇ بەس - بەسنىڭ، توغرىسى ماجرانىڭ چېگراسىدا ئاقسۇ تۇرىدۇ».

ئابدۇللا سۇلتان يېنىدا تۇرغان سۇبھان قۇلى بەگكە باقتى.

ئۇ ئابدۇللا سۇلتان ئۆزى گەپ قىلىدۇ، دەپ ئويلىدى بولغاي، ئېغىز ئېچىشقا جۇرئەت قىلالمىدى.

ئابدۇللا سۇلتان ئۆزىنى ئەسىر قىلغان خىياللاردىن ئازاد بولغاندىن كېيىنلا، سۇبھان قۇلى بەگ ئىشەشسىز ھالدا سورىدى:

— مەككار II سۇلتان ئەخمەت خانىڭ تەقدىرىنى قانداق ھەل قىلماقچى بولۇۋاتىسىز؟

ئاقسۇ توغرىلىق ئويلار چاڭگىلىدىن ئۇزۇل - كېسىل قۇتۇلغان ئابدۇللا سۇلتان پەرىشانلىق بىلەن دېدى:

— ھازىرچە بىلمەيمەن. مۇمكىن، ئۇنى تەختتىن غۇلاتقان ئىنسىنىڭ يېنىغا ئەۋەتىۋېتىش كېرەكتۇ؟ مېنىڭچە، ئۇلارنىڭ بىر - بىرىنى كۆرىدىغان كۆزى يوق.

سۇبھان قۇلى بەگ كۈلۈمسىرىدى، ئەمما ئۇنىڭ چېھرىسى دەررۇ جىددىيلەشتى.

— ئۇنى كۇچارنىڭ ۋالىسى قىلىپ تەينىلەش ئەقلگە مۇۋاپىقمىكىن؟!

— نېمە؟ نېمە دېدىڭىز؟ مەن توغرا ئاڭلىدىمما؟

ـ تەقسىر! II سۇلتان ئەخمەت خاننى قەتلە قىلىشقا ئەرزىيدۇ. سىز ئۇنى شۇنداق جازالىشىڭىز كېرەككى، ئۆلۈم ئۇنىڭغا ئاسان سىناقتەك بىلىنىشى لازىم. ئەگەر ئۇنى كۆچارنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىسىڭىز، ئۇ ھەر كۈنى، ھەر سائەتتە ئۆزىدىن زورلۇق - زومبۇلۇق كۆرگەن ئادەملەرنىڭ كۆزلىرىنى كۆرىدۇ. غەزەپ - نەپرەتكە تولغان، ئۇنىڭغا لەنەت ئوقۇۋاتقان، ئۇنىڭغىلا ئەمەس، ئۇنىڭ يېقىنلىرىنىڭ ئۆلۈمىنى تىلەۋاتقان كۆزلەرنى كۆرىدۇ.

ئابدۇللا سۇلتان جاۋاب بەرمىدى. ئۇ ئىدىرلار ئارا سوزۇلۇپ ياتقان يولغا يەنە بىر قېتىم كۆز تاشلىدى - دە، شەھەر سىپىلىنىڭ ئىچكەركى تېمىنىڭ پەلەمپەيلىرىدىن ئاستا پەسكە چۈشەتتى. ئۇنىڭ خىياللىرى يەنە ئاقسۇغا شۇڭغۇدى.

«ئاقسۇ بىزنى مۇراسسىگە كەلتۈرەلەيدىغان شەھەرگە ئايلىنىشى مۇمكىن. چۈنكى بىزنىڭ ئومۇمىي ئەجدادىمىزنىڭ - II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ دادىسى، سۇلتان سەئىد خاننىڭ بوۋىسى يۇنۇس خاننىڭ قارارگاھى نەق مۇشۇ شەھەر بولغان»، - ئويلىدى ئابدۇللا سۇلتان.

ئەتىسى ئەتىگەنلىكى ئابدۇللا سۇلتان ۋە سۇبھان قۇلى بەگ بىر توپ ئاخۇنلار بىلەن ئەمرلەر ھەمراھىدا ئاقسۇغا ئاتلاندى.

ئابۇل مۇھەممەت ئابدۇللا سۇلتاننىڭ بۇيرۇغىنى ئورۇنلىدى - ئۇ ئاقسۇ پۇقرالىرىغا ئىنسانپەرۋەرلىك بىلەن مۇئامىلە قىلدى. ئۇ ھەتتا شەھەرگە قوشۇننىنى ئەكىرمىدى، پەقەت بەش يۈز نۆكەرى بىلەن شەھەرنى ئايلىنىپ، ئاقسۇ قەلئەسىگە كىردى - دە، شەھەر مەسجىدلىرىنىڭ ئىمام‌لىرىنى، ھاكىمنى، ئاتلىق لەشكەر سەردارىنى يېغىپ، قارىمۇ - قارشىلىقنىڭ بىر تەرەپ قىلىنغانلىقىنى ئېيتتى.

ـ پات ئارىدا شەھىرىگىلارغا ئالىيجانىاب ئابدۇللا سۇلتان

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـەدەم تەشرىپ قىلىدۇ! - دېدى ئابۇل مۇھەممەت قەلئەنىڭ
ـەك ھويلىسىغا يىغىلغان ئادەملەرگە مۇراجىئەت قىلىپ، - ماڭا
ئىشىنىڭلارکى، سىلەرگە ئۇ ھېچ يامانلىق قىلمايدۇ. بۇ ئىشلارنى
كەلتۈرۈپ چىقارغان - سابىق ۋالىي II سۇلتان ئەخمەت خان. تىنچ ۋە
خاتىرجەم ياشاۋېرىڭلار. ئىشىڭلارنى قىلىۋېرىڭلار. كېلەچىگىڭلاردىن
زادىلا ئەنسىرىمەڭلار.

ئۆيلىرىگە تارقاشقان كىشىلەر ئابۇل مۇھەممەتنىڭ سۆزلىرىگە
ھەم ئىشىنەتتى، ھەم ئىشەنمەيتتى.

بىر تەرەپتىن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شەھىرىنى قورشىۋالغان
قوشۇننىڭ ھەتتا ئاقسۇغا كىرمىگەنلىكىنى كۆردى.

ئىككىنچى تەرەپتىن، ئۇلار ئابۇل مۇھەممەتنى پەقەت ھەربىي
سەردار، شۇڭا ئۇ ئۈزۈل - كېسىل قارار قوبۇل قىلالمايدۇ، دەپ
ھېسابلايتتى.

ئۈزۈل - كېسىل قارارنى، ئۇلارنىڭ پىكرىچە، پەقەت ئىككىلا
ئادەم قوبۇل قىلالايدۇ. بۇلار - دۆلەت ھۆكۈمدارى II سۇلتان
مەخمۇت خان بىلەن تەۋەنىڭ تولۇق ھوقۇقلۇق خوجايىنى ئابدۇللا
سۇلتان.

دۆلەت ھۆكۈمدارى يىراق يارکەنتتە، ئىككىنچىسى يېنىدا ئىدى.
ئۇ بۈگۈن - ئەتە ئاقسۇغا قەدەم تەشرىپ قىلماقچى...

ئاقسۇ پۇقرالىرىنىڭ تەخمىنى ئاقلاندى. ئابدۇللا سۇلتان، گويا
ھۆكۈمداردەك، شەھەرگە كۆپلىگەن مۇلازىملىرىنىڭ ھەمرالىغىدا
ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشتە كىرىپ كەلدى.

شەھەر پۇقرالىرىنى تەقىبلەيدۇ، دېگەن پەرەز تەستىقلانمىدى.

ئارىدىن بارى - يوقى بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپلا، ئابدۇللا سۇلتان
شەھەرنىڭ جىمى ئاقسۆڭەكلىرىنى چاقىرتتى.

قەلئەنىڭ يۇنۇس خان دەۋرىدىكى قورالىلار ئېسىقلىق تۇرغان كاتتا بۆلمىسىگە يىغىلغانلارغا ئاقسۇنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن پۈتكۈل تەۋەنىڭ مەركىزى بولىدىغانلىقى جاكارلاندى. شەھەرنىڭ تارىخىي بىنا، ئىمارەتلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشكە كۆپ مەبلەغ سېلىنىدىغانلىقىدىنمۇ ئۇچۇر بېرىلدى.

ئاقسۇ پۇقرالىرى چەكسىز تەئەججۈپكە چۆمدى.

ئارىدىن قانداقتۇر بىر يىگىرمە كۈن ئۆتۈپ، شەھەر مەركىزىدە جامائە مەسجىدىنىڭ قۇرۇلۇشى باشلانغاندا، پۇقرالارنىڭ بۇ تەئەججۈپى ئۆزىنىڭ ئالىي چوققىسىغا يەتتى. ئۇشبۇ مەسجىد، ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ھېساۋىچە، قەشقەر بىلەن ياركەنتتىكى مەسجىدلەردىن قېلىشماسلىقى كېرەك.

ئابدۇللا سۇلتان مەزكۇر مەسجىدنى يۇنۇس خان شەرىپىگە سالدۇرۇشنى مەقسەت قىلغان، لېكىن ھازىرچە بۇ ھەقتە چۈش يارمىدى.

13 - باب: II سۇلتان مەخمۇت خان خوجىلارغا قارشى

II سۇلتان ئەخمەت خان ياركەنتنىڭ شەرقىي تەۋەلىرىگە تەسىرىنى كۈچەيتىپ، قاراشەھەردە قارارلاشقان ھاكىمىيەتكە بەك ئۆكۈشسىز قارشىلىق قىلغاندا، ئۇنىڭ ئىنىسى - ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى II سۇلتان مەخمۇت خان خەتەرلىك رەقىبىنىڭ - «قاراتاغلىق» خوجىلار مەۋقەسىنى، ئورنىنى ھالسىرىتىش ئۈچۈن، قولىدىن كەلگەن ھەممە ئىشنى قىلدى.

بۇ سوپىلىق جامائەنىڭ پۇقرالارغا تەسىرى شۇ قەدەر زور ئىدىكى، ئۇلارنىڭ سەركىسى شادى خوجىنى كۆپلىگەن كىشىلەر ھەتتا دۆلەت باشلىقىدىن ئۇستۈن كۆرەتتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

شادى خوجىنىڭ پەقەت مۇرىتلىرىلا مىڭلاپ سانىلاتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاددىي پۇقرامۇ، جەمئىيەتنىڭ ئالىي تەبىقە ۋەكىللىرىمۇ بار ئىدى.

«قاراتاغلىق» خوجىلار غايىلىرى II سۇلتان مەخمۇت خان ئەتراپىدىكىلەرنىڭ قەلبىگە يېقىنىدى. ئۇلار يېزا، كەنتلىرىدە، شەھەرلىرىدە، ھەتتا ئۆزلىرى ياشاۋاتقان تەۋەلەردە كاتتا نوپۇزغا ئىگە كۆپلىگەن ئەمرلەر خوجىلار سەركىسىگە يېقىنلىشىشقا ئىنتىلەتتى.

گەرچە، خوجىلار ئۆزلىرىنىڭ نەسەبىت، تەرغىباتلىرىغا قۇلاق سالغانلارنى ئىتتەرمەي، مۇستەقىل مەۋقەنى تۇتقان بولسىمۇ، II سۇلتان مەخمۇت خانىنى يېقىنلىشىۋاتقان خەۋپ بىئارام قىلماقتا ئىدى.

تەبىئىتىدىن دادىل، ھەتتا ئىتائەت قىلىشنى بىلمەيدىغان ئۇ بەزىدە ئويلانماي، ئوچۇقتىن - ئوچۇق ھەرىكەت قىلاتتى. ئۇ دادىسى تۆمۈر سۇلتانغا بەك ئوخشاتتى، ئاكىسى II سۇلتان ئەخمەت خان بولسى - زە، ئانىسىغا تارتقانىدى.

II سۇلتان مەخمۇت خان ياركەنتتە چوڭقۇر يىلتىز تارتقان ۋە داۋاملىق سابىق ھۆكۈمدارلارنىڭ يېنىدا يۈرگەن «قاراتاغلىق» خوجىلارنىلا ئەمەس، ئۇمۇمەن، جەمئى خوجىلارنى خۇش كۆرمەيتتى. بۇ ھال ئۇلار ھاكىمىيەت بېشىغا كېلىپ، پايتەختكە قەدەم تەشرىپ قىلغاندىلا يۈز بېرەتتى.

پايتەختكە كەلگۈچە، سابىق ھۆكۈمدارلار تەخت ۋارىسلىرى سۈپىتىدە قەشقەردە تۇراتتى ۋە سۆزسىز «ئاقتاغلىق» خوجىلار تەسىرىگە ئۇچرايتتى.

خوجىلارغا مۇناسىۋەتتى جەھەتتىن II سۇلتان مەخمۇت خان ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئۇچىنچى ھۆكۈمدارى ئابدۇكېرىم خانغا

ئوخشاپ كېتەتتى. ئابدۇكېرىم خان ئۆزىدىن بۇرۇن ۋە ئۆزىدىن كېيىن تەختتە ئولتۇرغان خانلاردىن خوجىلار مەسلىسىنى ئاددىيلا - ئۇلارنىڭ سەركىسىنى مەملىكەتتىن قوغلاپ چىقىرىش ئارقىلىق - يەشكەن.

ئۇ «قاراتاغلىقلار» سەركىسى - شادى خوجىنىڭ ئاتىسى - ئىسھاق خوجىنى شۇنداق قىلغان.

II سۇلتان مەخمۇت خوجىلار تەسىرىنى چەكلەش يولىنى ئەندىكىپ ئىزدىمەكتە ئىدى. ئاۋۋال ئۇ ئابدۇكېرىم خاننى دورىماقچى بولدى، ئەمما خوجىلار مۇرىتلىرىنىڭ سانى كەسكىن بىرنەچچە ھەسسە كۆپىيىپ كەتكەنلىكىنى ھېسابقا ئېلىپ، بۇنىڭدىن ھېچنەرسە چىقمايدىغانلىقىنى چۈشەندى.

باشقىچە يول تۇتۇش كېرەكتى. شۇڭا II سۇلتان مەخمۇت خان مەسجىدلەر ئىمامىلىرىغا تايانماقچى بولدى.

ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ چوڭ شەھەرلىرىدە بىرنەچچە مىڭ ئادەم سىغىدىغان جامائە مەسجىدلىرى بار ئىدى. كىچىك، مەھەللىۋى مەسجىدلەرمۇ بولۇپ، ئۇلاردا ئاساسەن ئاشۇ قۇتلۇق دەرگاھلار ئەتراپىدا ياشايدىغان كىشىلەر نامىز ئوقۇشەتتى.

II سۇلتان مەخمۇت خان نەق شۇلارغا يۆلەنمەكچى بولدى، چۈنكى بۇ مەسجىدلەر ئىمامىلىرىنىڭ خەلق بىلەن مۇناسىۋىتى قويۇق ئىدى. ئاددىي پۇقرا ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالاتتى.

لېكىن ئۇ سوپى - خوجىلارنىڭ خەلقە بەك يېقىن ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىدى... ئۇلار، ئەمەلىيەتتە، ئاشۇ خەلقنىڭ ئۆزى ئىدى.

باشقىچە ئېيتقاندا، خوجىلار تەلىماتى جەمئىيەتتە شۇ قەدەر چوڭقۇر يىلتىز تارتقان ئىدىكى، يۈكسەك دەرىجىدە ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ، خۇسۇسەن قەشقەر بىلەن ياركەنت پۇقرالىرىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ھەۋەس - ئىشتىياقىغا ئايلانغانىدى.

خوجىلار تەسىرىنى چەكلەشكە تىرىشقان II سۇلتان مەخمۇت خان باش ۋەزىرىنى چاقىرتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلگەن ھۆكۈمدار باش ۋەزىرىنىڭ خوجىلارغا قانداق كۆزقاراشتا ئىكەنلىكىدىن بېخەۋەرئىدى.

- بۈگۈنكى كۈندىن ئېتىبارەن پايتەختتىكى ئادەملەر كۆپ يىغىلىدىغان جىمى جايلىرىدا سوپىلىق تەرغىباتلار مەنئى قىلىنسۇن!

- دېدى ھۆكۈمدار سۇرۇك قىياپەتتە.

باش ۋەزىردىكى ئۆزگىرىشلەرنى بىلىش ئۈچۈن، ئەتتەي سۆكۈت ساقلىدى.

ئەمما ۋەزىر بېشىنى ئېگىپ، جىم تۇراتتى. پەقەت بۇلۇڭغا قويۇلغان شىرەدە خان ھۆكۈمنى قەغەزگە چۈشۈرۈۋاتقان كاتىپنىڭ يېي قەلىمىنىڭ ئاۋازىلا ئاڭلانماقتا ئىدى.

- ئەكسىچە، مەسجىدلەر ئىمامىلىرىنىڭ مۇقەددەس قۇرئان سۈرىلىرىنى چۈشەندۈرۈش ۋاقتىنى ئۇزارتىشنى پەرمان قىلىمەن.

باش ۋەزىر تېخىچىلا چىش يارماي، جىم تۇراتتى.

- سوپىلىق زىكىرلار بەلگىلەنگەن ئېنىق بىر ۋاقىت ئىچىدە چەكلەنگەن ئادەملەر بىلەن ئۆتكۈزۈلسۇن.

II سۇلتان مەخمۇت خان سابىق خانلار دەۋرىدىكىدەك ئۇستىدە شاھمات تۇرغان چىرايلىق، ئۇزۇن پوتلۇق ئۈستەلنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە شاھماتنىڭ قارا پادىشاھىغا نەپرەتلىك قارىدى ھەمدە قولىغا ئاق ئاتنى ئېلىپ، زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

II سۇلتان مەخمۇت خان، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ جىمى ئۆزگە ھۆكۈمدارلىرى ئوخشاش، شاھمات ئويناشنى مەدرىسىدە مەخسۇس ئۆگەنگەن. ئۇ شاھمات تاشلىرىنى، شۇ جۈملىدىن ئاتنى قانداق يۈتكەش - مېڭىش كېرەكلىكىنىلا ئەمەس، شۇنداقلا

هەرخىل شاھمات كومبىناسىيالىرىنى - مەلۇم بىر مەقسەتتە قىلىنغان بىرنەچچە ھەرىكەتنى - بىلەتتى.

ھازىر ئۇ شاھماتنىڭ ئات ئەكس ئېگىلگەن تېشىنى قولىدا تۇتۇپ، شۇنداق كومبىناسىيالەرنىڭ بىرى ھەققىدە ئويلىنىۋاتقان بولسا كېرەك. «ئاق بىلەن مېگىش» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يۇرۇشنى شاھمات ئويۇنىدا ئەمەس، بەلكى قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتە پايدىلانماقچىدۇ، ئېھتىمال.

ھەر ھالدا، II سۇلتان مەخمۇت خان كاللىسىغا تېخى ھازىرلا كەلگەن پىكىرگە شادلىنىپ، خۇرسەن بولغان ھالدا شاھمات قويۇلغان ئۈستەلدىن يىراقلاشتى. ئۇ باش ۋەزىرگە شۇ قەدەر يېقىنلاشتىكى، ئاقىۋىتىتە باش ۋەزىرنىڭ تېنى ئىختىيارسىز شۇركۈنۈپ، بېشىنى تېخىمۇ تۆۋەن ئېگىشىنىڭ ئورنىغا، ئەكسىچە، سەل كۆتۈردى.

ــ شادى غوجا ئوردىغا پەقەت مېنىڭ ئىجازىتىم بىلەن كىرگۈزۈلسۇن. دۆلەت مقياسىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان جىمى تەدبىرلەرگە ئۇنىڭ ئىشتىراكى چەكلەنسۇن. ئۇنىڭ پايتەختتىكى مۇلكىنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمى كېسىلسۇن، باشقا شەھەرلەر بىلەن تەۋەلەردىكى مۇلكى تەكشۈرۈلۈپ، سۈرۈشتە قىلىنسۇن،- دېدى يۈمشاق ئاۋازدا.

ھۆكۈمدارنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىدىن كېيىنلا، باش ۋەزىر ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

باش ۋەزىرنىڭ سۆزلىرى شۇ قەدەر سالماقلىق ئىدىكى، II سۇلتان مەخمۇت خان ھەتتا بۇ گەپلەرنى قىلغان باش ۋەزىرنىڭ دادىللىقىغا ھەيران قالدى.

ــ ئەگەر سىز، ئالىي ھەزرەتلىرى، شادى خوجىنى چەكلىسىڭىز، قۇدرەتلىك دۈشمەن تېپىۋالىسىز. بۇ دۈشمەن ئابدۇللا سۇلتاندىنمۇ خەتەرلىكرەك بولىدۇ.

II سۇلتان مەخمۇت خان دولقۇنلاپ، يۈرىكىنى لەرزىگە كەلتۈرگەن ھەيۋىنى تەسىلكتە باستى. تېخىلا باش ۋەزىرگە چاپلىشىپ يىگۈدەك تۇرغان پېتى، ئاۋازىنى كۆتۈرمەسكە تىرىشىپ سورىدى:

ــ سىزچە بولغاندا، مەن ئۇنىڭغا چىدىشىم كېرەكمۇ؟ ياكى، ھۆمكىن، ئۇنىڭغا بېقىنايمۇ؟

ــ ئەسلا، ئالىي ھەزرەتلىرى. سىز بۇنچىلىك دەرغەزەپ بولماسلىقىڭىز لازىم، شادى غوجا سىزنىڭ ئەجدادلىرىڭىزغا خىزمەت قىلدى. ئۇ سىزگىمۇ خىزمەت قىلىشى مۇمكىن.

ــ مەن ئۇنىڭ خىزمىتىگە موھتاج ئەمەس! ــ خىتاب قىلدى II سۇلتان مەخمۇت خان. ــ كىچىك دادام ئابدۇلپتىپ خان بىلەن بۇۋام شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانمۇ ئۇنىڭ خىزمىتىگە موھتاج بولمىغان بولسا كېرەك، دەپ ئويلايمەن.

ئۇ كىچىك قوبۇلخانىدا ئۇ ياقتىن ــ بۇ ياققا ماڭغىلى تۇردى. قەلبى تەئەججۇپكە تولغان كاتىپ كۆزلىرىنى چەكچەيتكەن ھالدا ھۆكۈمدار ھەربىتىگە بولا بوينىنى ئوگدىن سولغا بۇراپ، ئۇنىڭ شادى غوجا ھەققىدە بۇنداق دېيىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى زادىلا چۈشەنمەيۋاتاتتى.

«قاراتاغلىق» خوجىلار مۇرىتى بولغان كاتىپ كىمدۇر بىرىنىڭ، ھەتتا ھۆكۈمدارنىڭ ئۇستازى توغرىلىق سەلبىي ئىنكاس بىلدۈرۈشىنى مۇتلەق تىڭشىغۇسى كەلمەيتتى. كاتىپ II سۇلتان مەخمۇت خان ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى شادى غوجا ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىشقا تەييار ئىدى.

شۇ ئەسنادا شادى خوجىغا نىسبەتەن ئۆزىنىڭ تولىمۇ كەسكىن چارە قوللانماقچى ئىكەنلىكىنى چۈشەندى بولغاي، II سۇلتان مەخمۇت خان بېشىنى ئۇ ياق-بۇ ياققا تولغاشىنى توختىتىپ،

خوتەن قەغىزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغان كاتىپقا دېدى:

ــ شادى خوجىنىڭ مۇلكى توغرىلىق يېزىلغان سۆزلەرنى ئۆچۈرۈۋېتىشنى ھۆكۈم قىلىمەن!

ئۇ ئەمدى دىققىتىنى باش ۋەزىرگە قاراتتى.

ــ پەرمانىنىڭ قالغان جىمى نۇقتىلىرى دەرھال كۈچىگە كىرسۇن!

باش ۋەزىر بىلەن كاتىپ كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقىشتى.

II سۇلتان مەخمۇت خان دېرىزە ئالدىدا خېلى ئويلىنىپ تۇردى - دە، ئاندىن ئالدىرىماي، پىشايۋانغا ماڭدى.

باغ تەرەپتىن شامال چىقىۋاتاتتى. ئۇ ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇۋېدى، دەررۇ ئىشىك ئاغا پەيدا بولدى. II سۇلتان مەخمۇت خان ئۇنىڭغا بۇرۇلمايلا دېدى:

ــ ھەر كۈنى كەچكى غىزاغا مۇسەللەس كەلتۈرۈلسۇن. بۇ ئىشنى ئۆزىڭىز نازارەت قىلىڭ.

ئىشىك ئاغا قانداق تەۋرىش چىقارماي كىرگەن بولسا، شۇنداق شەپسىز چىقتى.

ئىشىك ئاغىنىڭ «قاراتاغلىق» خوجىلارنىڭ سادىق تەرەپدارى ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەن II سۇلتان مەخمۇت خان ئۇنىڭغا داستىخانغا مۇسەللەس كەلتۈرۈشنى نازارەت قىلىشنى ئەتتەي بۇيرۇغانىدى. ئۇ شادى خوجىنى مۇشۇ تەرەپتىنمۇ ھاقارەتلىمەكچى ئىدى.

14 - باب: II سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ ئۆلۈمى

II سۇلتان مەخمۇت خان يارىكەنت ئۇيغۇر خانلىقىغا ئۇچ يىل ھۆكۈمرانلىق قىلدى. ئۇ مەملىكەتنى، ھېچكىم ۋە ھېچنېمىگە

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ـاقماي، قاتتىق قوللۇق بىلەن باشقۇردى. مۇشۇ ئاز ۋاقىت ئىچىدە ـۇ كۆپ نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈردى.

ئۇ ھۆكۈمرانلىق قىلغان مەزگىلدە تۈرپان تەۋەسىدە نىسبەتەن تىنچلىق ھۆكۈم سۈردى.

تەختتىن غۇلىتىلغان ئاكىسى II سۇلتان ئەخمەت خان ھاكىمىيەتكە قايتىپ كېلىشكە ئۇرۇنمىدى.

ئەڭ مۇھىمى، II سۇلتان مەخمۇت خوجىلارنىڭ - ھەم «قاراتاغلىقلارنىڭ»، ھەم «ئاقتاغلىقلارنىڭ» - ئىمكانىيەتلىرىنى خېلى چەكلىدى.

— مۆھتەرەم شادى غوجا قوبۇل قىلىشىڭىزنى سورايدۇ، - دېدى كىچىك قوبۇلخانىغا كىرگەن ئىشىك ئاغا.

1635 - يىلىنىڭ ئاخىرى ئىدى، ئەمما II سۇلتان مەخمۇت خانغا ئارىدا ئۇتكەن ئۇچ يىلدا ھېچنېمە ئۆزگەرمىگەنىدەك بىلىندى.

ئۇ 1632 - يىلى «شامال باغ» ئوردا سارايىغا تەنتەنىلىك كىرىپ، تەختنى ئىگىلەپ، II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ مۇلازىملىرى بىلەن ئايرىم ئوردا ئەھلىنى ئۆزىنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئالماشتۇرغاندا، بىرىنچى بولۇپ مۇشۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئىدى.

شۇ چاغدا II سۇلتان مەخمۇت خان مۇناسىۋەتنى بىردىنلا ئۆزگەرتمەسلىك ئۈچۈن، «قاراتاغلىقلار» سەركىسىنى قوبۇل قىلغانىدى. ھازىر - زە، ئۇ ئويلانمايلا:

— ئۇنىڭغا ئېيتىڭ، مېنىڭ زۆرۈر ئىشىم بار، - دېدى.

ئىشىك ئاغا بېشىنى ئېگىپ، كەينىگە شوخشۇدى.

II سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ قارارىنى بىرىنچى قەۋەتتىكى ئوردا قوبۇلخانىسىدا كۈتۈۋاتقان شادى غوجا ۋاقىئەنىڭ ھەرقانداق تۇس

ئېلىشىنى سېزەتتى.

ئۇ بۇنىڭغا تەييار ئىدى، چۈنكى II سۇلتان مەخمۇت خان ھۆكۈمدارلىق قىلغان ئۇچ يىل ئىچىدە شادى غوجا ئونلىغان يىللار داۋامىدا ئاگىلىمغان، كۆرمىگەن ئىشلارنىڭ گۇۋاھچىسى بولدى. II سۇلتان مەخمۇت خان ئۇنى بىرنەچچە قېتىم قوبۇل قىلمىغان ئىدى.

ئىشىك ئاغا توق كۆك پايانداز سېلىنغان پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، بىرىنچى قەۋەتكە جايلاشقان ئوردا قوبۇلخانىسىغا كىرىشىگە، ئېگىز سۇپىدىكى پۇستەكلەردە ئولتۇرغان بىرنەچچە كاتىپ ئورۇنلىرىدىن ئىرغىپ تۇرۇشۇپ، باش ئېگىشتى - دە، ئىشىنى داۋاملاشتۇردى.

ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ ئالدىغا قويۇلغان كىچىك شىرەلەر ئۈستىدە خوتەن قەغىزى، قاشتېشىدىن ياسالغان دۆۋەت ۋە بىرنەچچە پەي قەلەم ياتاتتى.

ھەممە بىلەن بىرگە ئورنىدىن تۇرغان شادى غوجا قايتىپ ئولتۇرماي، ئىشىك ئاغىدىن جاۋاب كۈتتى.

ـ ھۆكۈمدارىمىزنىڭ زۆرۈر ئىشى چىقىپ قالغاچقا، سىزنى قوبۇل قىلالمايدۇ، ـ دېدى ئىشىك ئاغا شادى خوجىنىڭ كۆزلىرىگە قارىماستىن تېرىشىپ.

كاتىپلارنىڭ ئېھتىياتلىق بىلەن ئاستىدا ئېغىز ئاچماي، مەغرۇر قىياپەتتە خانىدىن چىقتى شادى غوجا.

ئىشىك ئاغىنىڭ سۈرلۈك قارىشىغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن كاتىپلار پەي قەلەملىرىنى قەغەزلەردە «يورغىلىتىشىنى» داۋاملاشتۇردى. شادى خوجىغا يول بوشىتىپ بېرىش ئۈچۈن نېرى سۈرۈلگەن ئىشىك ئاغا غوجا چىقىپ كېتىشى بىلەن، ئۆزىنى يۇمشاق تەختكە تاشلىدى.

ئوردا سارايدىن چىقىپ، تەشۋىش ئىچىرە ئۆزىنى كۈتۈۋاتقان

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـاپىزەتچىلىرى تەرەپكە يول ئالغان شادى غوجا غەزەپ - پرىتىنى بېسىشقا تىرىشماقتا ئىدى.

لېكىن ئۇ قارا ئېتىغا مىنىپ، بۇ ئۇنىڭ ئالتىنچى ئېتى ئىدى، ـنى يورۇتۇپ، پەس ئاۋازدا دېدى:

— ئۇ تېخى ئۆكۈنىدۇ. بىز بىلەن ھېسابلاشماسلىق - نادانلىق...

II سۇلتان مەخمۇت خان كىچىك قوبۇلخانا دېرىزىسىدىن ئون ـادەمدىن ئىبارەت توپنىڭ ئاتلىرىنى يورۇتۇپ يىراقلىشىۋاتقانلىقىنى ـۆردى.

«ئۇلارنىڭ تەسىرىنى چەكلەشكە تىرىشىۋاتقىنىمغا ئۈچ يىل بولدى. لېكىن ھەممە نەرسە ئەكسىچە بولۇۋاتىدۇ،- خىيال سۈرمەكتە ئىدى ئۇ. -ھاكىمىيەتكە ئېگە بولۇپ تۇرۇپ، ئۆز قارىمىغىمدا نۆكەرلەر بار تۇرۇپ، ۋالىيلارغا، ئاقسۆڭەكلەرگە، سودىگەر - تىجارەتچىلەرگە تايىنىپ تۇرۇپ، يەنىلا ئۇنى مەغلۇپ قىلالمايۋاتىمەن، ھە! ئىگىلىگەن ئورنىدىن، كەمبەغەل ياكى باي، بىلىملىك ياكى ساۋاتسىز بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئادەملەر ئۇلارغا ئەگىشىدۇ. گېپىگە قۇلاق سالىدۇ. بىز، ھەممەيلەن، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىمىز، لېكىن بۇ سوپى - مۇتەۋەسسۇپ خوجىلار تەرەپدارلىرى داۋاملىق ئۆسۈۋاتىدۇ! نېمىشقا؟»

بۇ خىلدىكى ئويلار II سۇلتان مەخمۇت خاننى بىئارام قىلىۋاتقىنى خېلى بولدى. ئۇشبۇ سوئاللارغا ئۇ جاۋاب تاپالمايۋاتاتتى.

II سۇلتان مەخمۇت خان ئەڭ ئاساسلىقىنى چۈشەنمەيتتى ۋە چۈشىنىشىمۇ مۇمكىن ئەمەستى. گەپ شۇنىڭدا ئىدىكى، خوجىلار تەلىماتى دۆلەتنىڭ جىمى قاتلاملىرىغا كىرىپ، ئادەملەرنىڭ ھايات تەرزىگە ئايلانغانىدى. شۇڭا ئۇنىڭدىن دەررۇ، بىر زۇمدا قۇتۇلۇش بەك تەستى.

II سۇلتان مەخمۇت خان ھۆكۈمران سۇلالىنىڭ ئاساسچىسى تۇغلۇق تۆمۈر دەۋرىدىكى ئوخشاش مەملىكەت قۇرۇشنى نىيەت قىلاتتى.

II سۇلتان مەخمۇتنىڭ پىكرىچە، سۇلتان سەئىد خان دەۋرىدە قانداقتۇر ئارىلىشىش يۇز بەرگەن، چۈنكى خوجىلار ئۇنىڭغا تەسىر قىلىشقا باشلىغان.

شۇڭا II سۇلتان مەخمۇت خان ئۇچۇن شادى خوجىنىڭ دادىسى - «قاراتاغلىقلار» ھەربكتىنىڭ ئاساسچىسى ئىسھاق خوجىنى مەملىكەتتىن قوغلۇۋەتكەن سۇلتان سەئىد خاننىڭ نەۋرىسى ئابدۇكېرىم خان ئۇلگە - ئۆرنەك ئىدى.

دېرىزىدىن كۆز ئۇزگەن II سۇلتان مەخمۇت خان ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرىدى. دەررۇ كاتىپ پەيدا بولدى. نېمىشقىدۇر، ئۇنىڭ قېشىدا ئىشىك ئاغا يوق ئىدى.

كاتىپنىڭ شىرەگە كېلىپ، پاختىلىق ئەتلەس كۆرپىگە ئولتۇرۇپ، قولىغا پەي قەلەمنى تۇتۇپ، قاشتېشىدىن ياسالغان دۇۋاتنىڭ ئېغزىنى ئېچىشنى كۈتكەن II سۇلتان مەخمۇت ھۆكۈم قىلدى:

– «پەرمان: 1. جىمى شەھەرلەر بىلەن يېزا، كەنتلەردە سوپىلىق جامائەلەر پائالىيەتلىرى چەكلەنسۇن.

2. ۋىلايەت ۋە شەھەر ۋالىيلىرى سوپىلىق جامائە سەركىلىرىنىڭ پائالىيەتچانلىقىنى توختاتسۇن.

II سۇلتان مەخمۇت خان.

يازىلدى، 1635 - يىلنىڭ ئوغلاق ئېيى.»

II سۇلتان مەخمۇت خان قولىنى بىلىنەر - بىلىنمەس ھەربكەتلەندۇرۇۋىدى، يېزىش قوراللىرىنى مەخسۇس قۇتىغا سەرەمجان سالغان كاتىپ ھازىرلا يېزىلغان ھۆججەتنى كۆتۈرگىنىچە،

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

خان يېنىدىن چىقتى.

يەنە يالغۇز قالغان II سۇلتان مەخمۇت خان قوللىرىنى مەيدىسىدە تۇتقىنىچە، پېشايۋان تەرەپكە باقتى.

ئۇنىڭ كۆزلىرى قىلىچلار بىلەن خەنجەرلەر ئېسىلغان تامغا قادالدى. ئاندىن ئونلىغان يىللار داۋامىدا يۆتكەلمەي، بىر ئورۇندا - ئېگىز ئۇستەلدە تۇرغان شاخماتلەرگە نەزەر تاشلىدى.

II سۇلتان مەخمۇت خان بۇ شاھمات سوۋغا قىلىنغاندا زاھىرىددىن مۇھەممەت بابۇر بىلەن سۇلتان سەئىد خان ئوتتۇرىسىدا، ھەقىقەتەنمۇ، قېرىنداشلىق مۇناسىۋىتى مەۋجۇت ئىدى، دەپ ئويلىدى.

ئۇ بۇ ھەقتە ئويلاۋېتىپ، ئۇچ يىل مۇقەددەم تەختتىن غۇلتىلىپ، ئاقسۇغا «پالانغان» ئاكىسى II سۇلتان ئەحمەت خاننى ئەسلىدى.

II سۇلتان مەخمۇت خان ئاكىسىنى كەچۈرەلمەيتتى. ئۇ، نېمىلا بولمىسۇن، II سۇلتان ئەحمەت خاننىڭ ئۆزىگە يات ئادەم ئەمەسلىكىنى ۋە، ئېھتىمال، ئۆزىنىڭ ئاكىسىغا نىسبەتەن ئادىل بولمىغانلىقى ھەققىدە ئويلىدى.

ھۆكۈمدارنىڭ ئاكىسى توغرىلىق ئويلىرىنى ئىشىك ئاغا بۆزدى. ئۇنىڭ چىرايى شۇ قەدەر تاتىرىپ كەتكەن ئىدىكى، ئەگەر II سۇلتان مەخمۇت خان شادى خوجىنىڭ ئېيتىنى يورۇتۇپ مېڭىپ كەتكىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرمىگىنىدە، ھۆكۈمدار قوبۇلىدا بولالمىغانلىقىدىن زەربە ئېلىپ، غوجا يىقىلىپتۇ، دەپ ئويلاپ قالغان بولاتتى.

ياق، ئىشىك ئاغا ئېيتقان سۆزلەر شادى خوجىغا مۇناسىۋەتلىك ئەمەستى.

ئادەتتىكىدىن چوڭقۇر ئېگىلگەن ئىشىك ئاغا دۇدۇقلاپ دېدى:

ـ ئاكىگىز... II سۇلتان ئەخمەت خان قوبۇل قىلىشىڭىزنى سورايدۇ...

ـ نېمە؟ ـ كۈتۈلمىگەندە ۋارقىرىۋەتتى II سۇلتان مەخمۇت خان.

ـ ئاكىگىز II سۇلتان ئەخمەت خان! ـ ئەسلىگە يانغان ئىشىك ئاغا بۇ قېتىم چوس ـ چوس سۆز ئاچتى.

II سۇلتان مەخمۇت خان كىچىك قوبۇلخانىدا ئەسەبىيلەشكەن ھالدا مېڭىشقا باشلىدى ۋە ئىشىك ئاغىسىڭ ئۆزىنىڭ پەرىشانلىقىنى كۆرۈۋاتقانلىقىنى سېزىپ، خىتاب قىلدى:

ـ ھەرگىز!..

ئىنسى قوبۇل قىلمىغان II سۇلتان ئەخمەت خان نېمە قىلىشنى بىلەتتى. ئۇ II سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ ئۆزىنى قوبۇل قىلىشنى خاھلىمايدىغانلىقىنى پەرەز قىلغان.

شۇڭا ھازىر ھەممە نەرسە ئۆزى ئويلىغاندەك بولۇۋېدى، ئۇ ئېتىنىڭ بېشىنى ئاپىسىنىڭ قورغىنى تەرەپكە بۇرىدى. II سۇلتان ئەخمەت خان ئاقسۇغا كېتىشى بىلەنلا، ئاپىسى ئوردىدىن ئۆز قورغىنىغا كېلىۋالغانىدى...

ھەر ئىككى ھۆكۈمدارنىڭ ـ ئەمەلدىكى II سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن غۇلتىلغان II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئاپىسى ئۇلارنى بىرنەچچە كۈندە ياخشى ـ خوپ قىلىپ قويدى. ئانىنىڭ يۈرىكىنى باغرى تاش ئادەممۇ سېزىدۇ، ئانىنىڭ گېپىگە ھەتتا ئەڭ ئەشەددىي مۇتتەھەم، رەزىلمۇ قۇلاق سالىدۇ.

II سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ باغرى تاش ئەمەستى، ئۇ مۇتتەھەم، رەزىلمۇ ئەمەستى. ھە، ئۇ قاتتىق قوللۇق، قەتئىي، ھەتتا بەزىدە شەپقەتسىز ئىدى، ئەمما ئانىسىنى ئاكسىدىنمۇ ئارتۇق ياخشى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

كۆرەتتى.

ئاۋۋال ئانىسىدىن، ئاندىن II سۇلتان ئەخمەت خاندىن ئابدۇللا سۇلتان بىلەن قارىمۇ - قارشىلىق ۋە ئاقسۇنى ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئىشغال قىلغانلىقى توغرىلىق گەپلەرنى ئاڭلىغان II سۇلتان مەخمۇت خان دەرغەزەپ بولۇپ، ئابدۇللا سۇلتاننى جازالاپ، ئىلگەركى تەرتىپنى ئورنىتىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ئۇلان سەردارى بىلەن ئاتلىق لەشكەر باشلىقىنى چاقىرتىپ، جىمى شەھەرلەر بىلەن يېزا، كەنتلەرگە چاپارمەنلەرنى ئەۋەتكەن II سۇلتان مەخمۇت خان ئابدۇللا سۇلتانغا قارشى ئۈچ ئاي ئىچىدە كاتتا يۈرۈش ئۇيۇشتۇرۇش بۇيرۇغىنى بەردى.

يۈرۈشكە تەييارلىق كۆرۈلۈۋاتقان ئۈچ ئاي مابەينىدە شادى خوجىنى بارى - يوقى ئىككى قېتىملا قوبۇل قىلدى II سۇلتان مەخمۇت خان. ھۆكۈمدار «قاراتاغلىقلار» سەركىسىنى تەكلىپ قىلىش توغرىلىق ئېغىز ئاچمىغان ئىدى.

شادى غوجا II سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۇنىڭ ئاكىسى II سۇلتان ئەخمەت خان ئارقىلىق ياخشىلاشقا ئۇرۇنۇپ كۆردى. ئەمما ئۆتمۈشتىن «ئاچچىق» دەرس ئالغان II سۇلتان ئەخمەت خان «مۇساپە» ساقلاشقا تىرىشتى.

شۇ ئەسنادا ئائىلىۋى تۇرمۇشتا ھېلى بەختىنى تاپالمايۋاتقان II سۇلتان مەخمۇت خان ئۆزىنىڭ بەختسىزلىكىنى مۇسەللەستىن ئېلىۋاتاتتى. ئاقسۇدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئارىلاپ - ئارىلاپ ئوردىدا پەيدا بولۇپ قالىدىغان لېتىپ خوجىنىڭ قىزىنى ئۇ تېخىچە سۆيەتتى.

ئۇ مۇسەللەسكە بەك بېرىلىپ كەتتى.

ئوردا ئەھلى ئۇنىڭ مۇسەللەسنى كۆپ ئىستېمال قىلىدىغانلىقىنى

بىلەتتى. بەزىلەر ياخشى نىيەت بىلەن، بەزىلەر - زە، ئەكسىچە، خىلاپلىق قىلغان ھالدا، ھۆكۈمدارنىڭ كۆزىگە ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا بۇ ئىچىملىكنى تارتۇق قىلاتتى.

ئوردىدىكى سادىق ئادەملىرى ئارقىلىق شادى غوجا II سۇلتان مەخمۇت خانغا ئېغزىغا قىزىل سۇرغۇچ چاپلانغان بىرنەچچە ساپال كوزا تارتۇق قىلىشقا مۇۋەپپەق بولدى. بۇ كوزىلاردا تۇرپان ئۇزۇملىرىنىڭ ئەڭ ئېسىل خىللىرىدىن تەييارلانغان مۇسەللەس بار ئىدى.

II سۇلتان مەخمۇتقا مۇسەللەس ياقتى. بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا ئۇ نۆۋەت بىلەن كوزىنى بوشىتىۋەتتى. ئىككى كوزا مۇسەللەس قالغاندا، II سۇلتان مەخمۇت خانىنىڭ بۇ ئىچىملىككە بولغان ئىشتىياقى سۇسلاشتى.

ئۇ كۆپرەك يۇرۇشكە تەييارلىقىنىڭ كېتىپ بېرىشىغا قىزىقىپ، تېگىشلىك بۇيرۇقلارنى بېرەتتى.

بەلگىلەنگەن قەرەلگە ئىككى كۈن قالغاندا، ھەرخىل شەھەر ھەم يېزا، كەنتلەردىن نوپۇزلۇق ئەمرلەر بىلەن داڭلىق سەردارلار رەھبەرلىكىدىكى لەشكەرلەر كېلىشكە باشلىغاندا، II سۇلتان مەخمۇت خان خىزمەتكارىغا قالغان كوزىلارنىڭ بىرىنى ئېچىشنى بۇيرۇدى.

تۇن يېرىمدىن ئاشقاندا، II سۇلتان مەخمۇت خان يېپەك تەكىيىلەرنى قولتۇقىغا قىسىپ، يۇمشاق كۆرپىلەردە يانپاشلاپ يېتىپ، كەينى - كەينىدىن مۇسەللەس ئىچمەكتە ئىدى.

مۇسەللەس ئۇنىڭ بېشىغا ئۇرۇشقا باشلىسىمۇ، II سۇلتان مەخمۇت خان بۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدى.

كۆزلىرىنىڭ ئىلىنىپ كېتىشىدىن ئاۋۋال ئۇ ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈكىنىڭ - ئاكىسىنىڭ خوتۇنىنىڭ قىياپىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى...

II سۇلتان مەخمۇت خانىڭ ۋۇجۇدىنى خاپلىق باستى، ئەما ئۇ بىرنەرسە قىلىشقا ئاجىز ئىدى. مادارى كەتكەن ئۇ، تەكىيلەرگە يىقىلدى...

ئەتىسى ئەتىگەندە ھۆكۈمدارنىڭ ياتاق بۆلمىسىگە كىرگەن خىزمەتكار ئۇنىڭ نەپەس ئالماي ياتقىنىنى كۆردى...

15 - باب: ئابدۇللا سۇلتاننىڭ شددەتلىك سەكرەپ ئىلگىرىلىشى

II سۇلتان مەخمۇت خانىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى دۆلەتنىڭ جىمى يېرىدە تەشۋىش - ئەندىشە پەيدا قىلدى. قايتىدىن تەختكە ئولتۇرغان II سۇلتان ئەخمەت خانىڭ ئالدىن - ئالا مۆلچەرلەپ بولمايدىغان مىجەزى قۇلاقلارنى دىڭ قىلىشقا مەجبۇرلىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ نېمە قىلىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

يېڭى قوشۇن تەشكىللەپ، قولدىن چىقىپ كەتكەن ۋىلايەتلەردىكى، بىرىنچى نۆۋەتتە، ئاقسۇدىكى ھاكىمىيەتنى ئىلگەركى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەنتىقىگە ئۇيغۇن ئىدى.

تەختكە ئولتۇرغان دەسلەپكى كۈنلەردە II سۇلتان ئەخمەت خان شۇنداق قىلىشنى ئويلىغان.

لېكىن ئىنسىنىڭ ھۆكۈمدارلىقى ۋەزىيەتكە ئۆزگىرىشلەرنى كىرگۈزدى. كۆپلىگەن ئەمرلەر بىلەن ئاخۇنلار يېڭى يۈرۈش ئۇيۇشتۇرۇشقا قارشى بولدى. گەپ ئۆزلىرىنىڭ ئابدۇللا سۇلتان قوشۇنىغا تاقابىل تۇرالماي، مەغلۇپ بولۇشىدىن قورققىنىدا ئەمەس ئىدى. ياق، كۈچ - قۇۋۋەت يېتەرلىكتى.

گەپ باشقىدا: II سۇلتان مەخمۇت خان ھۆكۈمدارلىق قىلغان ۋاقىت ئىچىدە ئوردا ئەھلىدە، خۇسۇسەن ئاددىي پۇقرادا، ئابدۇللا

سۇلتانمۇ II سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن II سۇلتان ئەخمەت خانغا ئوخشاش تەختكە ئولتۇرۇشقا تولۇق ھوقۇقلۇق، دېگەن پىكىر قېلىپلاشقان ئىدى.

نەق شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خىل پىكىردىكىلەر ئۈچۈن ئاقسۇدا قارارلاشقان ئابدۇللا سۇلتان شۇ يەردە قېلىپ، II سۇلتان ئەخمەت خان بولسىزە، جەنۇبىي زېمىن بىلەن قانائەتلىنىشى لازىم.

ئۇنىڭدىن تاشقىرى، كەنجى ئوغلىنىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈمىدىن ئىزتىراپ چېكىۋاتقان II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئانىسى ئوغلىنى ئويلانماي ئىش قىلماسلىققا چاقىرماقتا ئىدى.

ــ ئۆتۈنۈپ قالاي، شادى خوجىنىڭ مەسلىھەتلىرىگە قۇلاق سال،ــ تەشۈىش ئىچىرە سۆزلەتتى ئانا. ــ بۇۋاڭ شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خان خوجىنى ناھايىتى يۇقىرى باھالاتتى. كىچىك داداڭ ئابدۇلېتىپ خانمۇ ئۇنىڭغا زور ھۆرمەت بىلەن مۇناسىۋەت قىلاتتى.

ئانا جىمىپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈلمەكتە ئىدى. ئۇ بۇ ھاياتتىن بەكمۇ ئەتىگەن كەتكەن دۆلەتنىڭ سۇرلۇك ھۆكۈمدارى ئەمەس، بەلكى ئوغلىنى خاتىرىسىدىن ئۆتكۈزدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئانىسىغا تەسەللى بەردى. ئۇلار «شامال باغ» ئوردا سارىيىنىڭ چوڭ بۆلمىسىدە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتاتتى. ئانا بۇ بۆلمىدە بىرنەچچە يىل ــ ئوغۇللىرى بىر ــ بىرى بىلەن رىقابەتلىشىپ، نۆۋەت بىلەن مەملىكەتنى باشقۇرغان كۈندىن ئېتىبارەن ــ تۇرغان ئىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئانىسىنى قۇچاقلاپ، چاچلىرىغا سىنچىلاپ قاراپ، پەس ئاۋازدا دېدى:

ــ ئاقسۇغا قوشۇن تارتىپ بارمايمەن، دەپ سىزگە ۋەدە بېرىمەن، ئاپا. شادى خوجىنىڭ مەسلىھەتلىرىگە قۇلاق سالىمەن،

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

دەپ ۋەدە بېرىمەن. ئەمما ھېچنەرسە قىلمايمەن، دەپ ۋەدە بېرەلمەيمەن. ئەگەر ئابدۇللا سۇلتان ئاقسۇدىن چىقسا، مەن ئۇنىڭ يولىنى توسىمەن.

ــ پەخەس بول، ئوغلۇم، ــ پىچىرلىدى ئانا كۆز يېشىنى سۈرتكەپ.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئانىسىنى بۇنداق ھالەتتە قالدۇرۇشنى خاھلىمىدى.

ئۇ ئانىسىنى قۇچىقىدىن بوشاتتى ــ دە، تامدىكى ئويۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ، تەكچىدىكى دادىسىنىڭ خەنجىرىنى كۆرۈپ قالدى.

ــ نېمىشقا سىزدە، ئاپا؟

ئانا ئوغلىغا بۇرۇلدى ۋە ئۇنىڭ خەنجەر تۇغرىلىق گەپ قىلىۋاتقالىقىنى چۈشىنىپ، مەيۈس ھالدا سۆز ئاچتى:

ــ داداڭنى ئەسلىتىدىغان بىرنەرسە بولۇش كېرەكتۇ مەندە؟! ئاتاڭ ۋاپات بولغاندا، سەن بارى ــ يوقى بىر يېرىم ياشتا ئىدىڭ. داداڭ تۇڭەپ قالغان كۈنى ئىنىڭ تۇغۇلغان. كىيىمى قانغا بويالغان داداڭنىڭ مېيىتىنى ئېلىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ كەمىرىدە مۇشۇ خەنجەر ئېسىقلىق ئىدى. ئۇنى دەپنە قىلىشنىڭ ئالدىدا، مەن خەنجەرنى ئۆزۈمدە قالدۇرۇشنى ئۆتۈندۈم.

ئانىسىڭ كۆزى يەنە نەملەشتى ۋە ئۇ ئىشەنچلىك ھەم ماتانەت بىلەن دېدى:

ــ سۇلتان مەخمۇتنىڭ خەنجىرىنى ئەكىرىپ بەرگىنە ماڭا.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئېغىز ئاچمىدى. ئۇ پەقەت بېشىنى ئىككى قېتىم لىڭشىتىپ، بۆلمىدىن چىقتى...

ئوردا سارايىنىڭ ئۇزۇن دەھلىزلىرىدە كېتىپ بارغان II سۇلتان

ئەخمەت خان، نېمىشقىدۇر، ئىنىسى ھەققىدە ئويلىمايتتى. ئۇ ھەتتا دادىسى توغرىلىقمۇ خىيال سۈرمەيتتى.

ئۇنىڭ جىمى ئوي - پىكرى ئابدۇللا سۇلتاندا ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كەلگۈسى ھاياتى نەق مۇشۇ ئادەمگە باغلىق ئىكەنلىكىنى سەزگەندەك بولاتتى...

ياركەنتتە يۈز بېرىۋاتقان ۋاقىئەلەرنى دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتقان ئابدۇللا سۇلتانمۇ گاڭگىراپ قالغان. ئۇ مەملىكەتنىڭ جەنۇبىغا قاراپ مېڭىشقا ئىنتىلمەيتتى، چۈنكى ئۇ دادىسىدىن ئارتۇق مۇڭۇپپەقىيەتلەرگە ئېرىشتى. ئابدۇرېھىم سۇلتان خانلار بىلەن كۇرەشكەن قىرىق يىلدا بايدىن نېرى ئۆتەلمىگەنىدى. ئۇ ئاقسۇدا قارارلىشىش ئارمىنى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى.

ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللا سۇلتان ئاقسۇدا مۇستەھكەم مۇقىملىشىپلا قالماي، قەشقەر تەرەپكە يۈرۈش قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتى. لېكىن قولدا بارغا قانائەت ھاسىل قىلىپ ئۆگەنگەن ئۇ، مۇشۇنىڭ بىلەن چەكلەنمەكچى بولدى.

ئۇنىڭ باش مەسلىھەتچىسى - ئۇزۇن يىللار باينىڭ ۋالىسى بولغان ئەمىر سۇبھان قۇلى بەگزە ئەكسى پىكىردە ئىدى. ئۇ تولىمۇ قەتئىيلىك بىلەن خىتاب قىلاتتى:

ــ نەق ھازىر سىز مەرھۇم ئاتىڭىزنىڭ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پۇرسىتىگە ئېگە. سىز ئاتىڭىزنىڭ بۇ ئارزۇسىنى چوقۇم رويابقا چىقىرىشىڭىز لازىم. ياركەنتتە ئىختىلاپ باشلاندى. ئاكا - ئۇكىلار ئۆزاق يىللار داۋامىدا تىل تېپىشالمىدى. II سۇلتان مەخمۇت خان ئۇچ يىل ئىلگىرى ئاكسىنى تەختتىن چەتلەشتۇردى. بۇگۈنزە، ئۇ تۇيۇقسىز ۋاپات بولغاندا، ساتقۇن ئەمىرلەر II سۇلتان ئەخمەت خاننى قايتىدىن تەختكە ئولتۇرغۇزدى. ھاكىمىيەتنى قولىدىن

چىقىرىپ قويغان، رەزىللىك بىلەن كۆچارنى بۇلاپ - تالىغان، شەھەرنى مۇداپىئە قىلىشنىڭ ئورنىغا ئاقسۇنى تاشلاپ قاچقان ئادەمنى تەختكە ئولتۇرغۇزدى. ئۇ مەملىكەتنى باشقۇرۇشقا نامۇناسىپ. دۆلىتىمىزنى خاتىرجەملىك ۋە بىرلىك، ئىتتىپاقلىقا پەقەت سىزلا ئېرىشتۇرەلەيسىز! بۇنىڭ ئۈچۈن، ۋاقتىنى ئۆتكۈزمەي، قەشقەرگە ئاتلىنىشىمىز لازىم. مۇشۇ شەھەرنى بېقىندۇرغاندىن كېيىن، بىز II سۇلتان ئەخمەت خاننى ھاكىمىيەتتىن كېتىشكە مەجبۇرلىيالايمىز.

ئابدۇللا سۇلتان ۋەزىيەتنى سۈبھان قۇلى بەگتىن ئارتۇقراق بىلەتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، ئۇنىڭ ئىنىلىرى، خوسۇسەن ئىسمائىل يۈرۈشكە چىقىشنىڭ تەرەپدارى ئىدى. شۇنداقمۇ ئابدۇللا سۇلتان ۋەزىيەتنى كۆرسەتتى.

— II سۇلتان ئەخمەت خان - بۇ تېخى دۆلەت ئەمەس! توغرا، ئۇ تەختتە ئولتۇرىدۇ، ئەمما ئەمرلەر، كاتتا سودىگەرلەر بىلەن ئاخۇنلارنىڭ تەسىرى چوڭ. شادى خوجىنىمۇ ئىناۋەتكە ئېلىش كېرەك. ئۇنىڭ مۇرىتلىرى ياركەنتتە بەك كۆپ.

— نەق شۇنىڭ ئۈچۈن «ئاقتاغلىق» خوجىلارنىڭ تەرەپدارلىرى تۇرغۇن قەشقەردە ئۆز ھاكىمىيىتىمىزنى ئورنىتىشىمىز كېرەك. ئالدىرىشىمىز لازىم! II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ بىزنىڭ ئالدىمىزنى ئالمايدىغانلىقىغا كىم كاپالەتلىك قىلالايدۇ؟ ئەگەر ئۇ خوجىلار بىلەن كېلىشىۋالسا، بىزنىڭ ئەھۋالىمىز خاراب بولىدۇ.

ئابدۇللا سۇلتان ئويلىنىپ قالدى. ئۇ سۈبھان قۇلى بەگ سۆزلىرىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى، لېكىن ئويلانمايلا قىلىنغان ئىشلارنىڭ ئاقىۋىتى ئۇنى تەشۋىشلەندۈرەتتى.

«ئەگەر ئۇچتۇرپان، ماراليېشى قاتارلىق چوڭ شەھەرلەر بىلەن يېزىلارنىڭ ئاھالىسى بىزگە قارشىلىق كۆرسەتسىچۇ؟ ئۇلارغا ئاقسۇ

بىلەن قەشقەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كېچىك كەنتلەر قوشۇلسىچۇ؟ - مۇلاھىزە قىلاتتى ئۇ. - ئاندىن ئۇلارغا قەشقەرلىكلەر بىلەن II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ قوشۇنى قوشۇلسىچۇ؟! بۇ ھالدا بىزگە ھەتتا ئاقسۇنى ئۆز نازارىتىمىز ئاستىدا تۇتۇشمۇ تەس بولىدۇ.»

مۇشۇنداق خىياللارغا بېرىلگەن ئابدۇللا سۇلتان ۋەزىيەتكە بويسۇندى. بىرئاز سۈكۈت ساقلىغاندىن كېيىن، ئۇ بىر قارارغا كەلدى:

— تۇرپانغا چاپارمەن ئەۋەتىڭ. ماكا ئابۇل مۇھەممەت كېرەك، - خۇش قىلىۋەتتى ئۇ سۇبھان قۇلى بەگنى.

خۇشاللىقى قىن - قىنىغا پاتمىغان مەسلىھەتچى بارمىقىدىكى ياقۇت كۆزلۈك چوڭ كۈمۈش ئۈزۈكنى شۇ قەدەر قاتتىق ئايلاندۇردىكى، ئۇنىڭ بارمىغىنىڭ بىر پارچە تېرىسى سويۇلۇپ كەتتى، ئەمما سۇبھان قۇلى بەگ ئاغرىقنى سەزمىدى.

— ئون كۈندىن كېيىن يۈرۈشكە ئاتلىنىمىز. جارچى - خەۋەرچىلەر تا قەشقەرگىچە بولغان ئارىلىقنى كېزىپ، پۇقرالارنىڭ قارشىلىق كۆرسەتمەي، بىز تەرەپكە ئۆتۈشىنى قولغا كەلتۈرسۇن. ئاھالىنىڭ ئاقىلانە ئىش تۇتىدىغانلىقىغا ئۈمىد قىلىمىز.

* * *

ئاكىسىدىن بۇيرۇق كېلىشى بىلەن، ئابۇل مۇھەممەت ئازراق لەشكەر بىلەن ئاقسۇغا ئاتلاندى.

ئۇ تۇرپان بىلەن قۇمۇلدىكى ئاساسىي قوشۇننى تەكشۈرۈش ئۈچۈن تۇرپانغا كەتكەن ئىدى.

گەرچە، تۇرپاندا گارنىزوننىڭ يۈرۈشكە تەييارلىغىنى ياھالاپ بولغان بولسىمۇ، ئابۇل مۇھەممەت قۇمۇلنى زىيارەت قىلىشقا

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى
www.uyghurkitap.com

لگۈزەلمىدى. ئۇ ھېلىدىن - ھېلى ئېتىنىڭ ساغرىسىغا قامچا
سىپ، ئاكسىنىڭ ريجىسىنى ئالدىن - ئالا بىلىشكە تىرىشتى.

«سۆزسىز، ئۇ قوشۇن تارتىپ، قەشقەرگە ئاتلانماقچى. ئەگەر
ئۇنداق بولسا، ھەشقاللا! - تەخمىن قىلاتتى ئابۇل مۇھەممەت. -
ھەنزە، ئېھتىمال، ئاساسىي قوشۇننى باشلاپ ماڭسام كېرەك».

ئابۇل مۇھەممەت ئۆز تەخمىنىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە
ئۇبھىلەنمەيتتى. داۋاملىق ئاكسىنىڭ قېشىدا بولۇۋاتقان باش ئەمر
سۇبھان قۇلى بەگنىڭ II سۇلتان مەخمۇت ھۆكۈمدارلىقىغا خاتىمە
بېرىش توغرىلىق تىنماي تەكتلەۋاتقانلىقى ھەممىگە ئايانىدى.

بۇگۈن، II سۇلتان مەخمۇت خان ئۇ دۇنياغا رەھلەت قىلغاندىن
كېيىن، مەسىلە ئابدۇللا سۇلتاننىڭ پايدىسىغا يېشىلۋاتاتتى. 1636
- يىل III مۇھەممەت خان ئەۋلادىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلاشقان
يىل سۈپىتىدە تارىخ سەھىپىلىرىگە يېزىلىدىغانلىقىغا ئۇ ئىشىنەتتى.

باشقىچە ئېيتقاندا، بىر سۇلالە ئىچىدە تەخت ئاكىنىڭ
ئەۋلادىدىن ئىننىڭ ئەۋلادىغا ئۆتۈشى مۇمكىن ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئابۇل مۇھەممەتنى باشقا مۇئەممە
تەشۋىشلەندۇرەتتى. ئۇ ئۆتكەن يىلى يازدا ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىدا
سادىر بولغان جىددىي خەتەرنى ئۆزگىلەردىن ياخشىراق بىلەتتى.

ئۆتكەن 1635 - يىلى تارقاق غەربىي قالماق قەبىلىلىرى
بىرلىشىشكە مۇيەسسەر بولغانىدى. چىگرىنىڭ يېنىدا، ئالتاي
تاغلىرىنىڭ ئۇ تەرىپىدە، ئاتاقلىق باتۇر خۇنتەيجى جۇڭغار
خانلىقىنى قۇردى. ئۇشبۇ خانلىق ئالمىلىققا بېسىم كىرىشنى
ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى دەپ ريجىلىدى.

ئۇلۇغ تۇغلۇق تۆمۇر ئۆزى بەرپا قىلغان دۆلەت - موغۇلستاننى
نەق ئالمىلىقنى مەركەز قىلىپ باشقۇرغان.

كېلىپ چىقىشى جەھەتتىن تۈركىي ۋە موڭغۇل قەبىلىلىرى بىلەن خەلقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزكۇر دۆلەت چېگرىسى خانىكى ئىككىنچى ئوغلى چاغاتاي ئۇلۇسىنىڭ شەرقىي قىسمىنى ئىگىلىگەن.

ئۇنىڭ غەربىي قىسمىنى ئەرەبلەر ماۋرىننەھر - «ئىككى دەريا ئارلىقى» دەپ ئاتىدى، چۈنكى بۇ زېمىننىڭ ئاساسلىق قىسمى ئامۇر دەريا بىلەن سىردەريانىڭ ئارىسىغا جايلاشقان.

بۇ توغرىلىق ئابۇل مۇھەممەت تېخى تۇرپان مەدرىسىسىدە تەھسىل كۆرۈۋاتقان چاغدىن بۇيان بىلەتتى.

ئۇ يەنە ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ياكى، ئۇنىڭ ئىككىنچى نامى بىلەن ئېيتقاندا، موغۇلىيە دۆلىتىنىڭ ھۆكۈمدارلىرى ئۆز نەسەبنامىسىنى نەق تۇغلۇق تۆمۈردىن باشلايدىغانلىقىنى ۋە سۇلالە شۇڭا تۇغلۇق تۆمۈر سۇلالىسى دەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى.

ئابۇل مۇھەممەتنى ھەممىدىن بۇرۇن جۇڭغار خانلىقى مۇئەماسى ئەندىشىگە سالماقتا ئىدى. ناۋادا جۇڭغارلار ئالمىلىقنى ئىشغال قىلسا، دېمەك، تۈركىي خەلقلەرنىڭ «ژۇرىگى» بولغان، تۇغلۇق تۆمۈرنىڭ مازىرى ئورۇنلاشقان تەۋەنى بېسىۋالىدۇ، دېگەن سۆز...

يولدىن چارچاپ كەلگەن ئابۇل مۇھەممەت ئازراق ئارام ئالغاندىن كېيىن، ئاقسۇ قەلئەسىگە قەدەم تەشرىپ قىلدى. قەلئە ھويلىسىدا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىپ يۈرگەن ئابدۇللا سۇلتان ئىنىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ، ئىللىق كۆرۈشتى.

— بىز سېنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتىمىز! - دېدى ئۇ. - باش ئەمىر مەقسىتىگە يەتتى.

ئابدۇللا سۇلتان كۈلۈمسىرىدى. ئابۇل مۇھەممەت جۇڭغارلارغا زەربە بېرىش توغرىلىق ئويىنى كېيىنگە قالدۇرۇشقا توغرا كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندى.

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـ سىزنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇقىڭىزنى ئورۇنلاشقا مەن تەييار، ـ ھەمكىنلىك بىلەن سۆز ئاچتى ئۇ.

ئابۇل مۇھەممەت ئەمرلەر بىلەن خىزمەتكارلارنىڭ يېنىدا ئاكىسى بىلەن ئوچۇق سۆزلىشىشنى خاھلىمىدى. ئەمما ئۇ ھامان ئۆزىنىڭ ئەندىشىسىنى ئېيتىشنى قارار قىلدى.

ئابدۇللا سۇلتان، شۇ ئەسنادا، ئېھتىمال، ئىنىسىدا يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشنى سەزدى بولغاي، ئابۇل مۇھەممەتنىڭ كۆزلىرىگە زەن سېلىپ قارىدى. ئۇ ئېغىز ئاچمىدى، لېكىن ئىنىسىنىڭ بىرنەرسىنى يوشۇرۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندى.

شۇنداىمۇ ئابدۇللا سۇلتان سەل نېرىدا تۇرغان ئەمرلەر بىلەن بەگلەرگە بۇرۇلدى.

ـ سۇبھان قۇلى بەگ، ئابۇل مۇھەممەتنى يۇرۇش ريجىسى بىلەن تەپسىلىي تونۇشتۇرۇڭ.

سۇرۇنچاق چېھرىسىنى كۈلۈمسىرەش ئالامەتلىرى ئېگىلىۋالغان سۇبھان قۇلى بەگ دەررۇ جىددىيلەشتى. ئۇ سەل باش ئەگدى - دە، ئابۇل مۇھەممەتكە قاراپ دېدى:

ـ قېنى، ئىچكىرىگە كىرەيلى، جىمى تەۋەلەر ھاكىملىرى بىلەن سەردارلىرى يىغىلىپ بولدى...

جىمى تەۋەلەر ھاكىملىرى بىلەن سەردارلىرى رەسمىيەت ئۈچۈنلا لازىم ئىدى. ئۇشبۇ مەجلىسىزمۇ ئابۇل مۇھەممەتنىڭ قوشۇنغا رەھبەرلىك قىلىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان ئىدى ۋە، ئابدۇللا سۇلتان چۈشۈرگەن بۇيرۇققا مۇۋاپىق، ئىمكانقەدەر ھەرقانداق توقۇنۇشلاردىن نېرى بولۇش ھەم، ئالدىن ـ ئالا ھېسابلاشلار بويىچە، تۈرپانلىقلار تەرەپكە قېچىپ ئۆتكەنلەرنى قوشۇن تەركىبىگە ئېلىپ، قەشقەرگە يېتىش، شەھەر قارىسى كۆرۈنگەن ئارىلىقتا لاگېر قۇرۇپ تۇرۇشنىڭ

زۆرۈرلۈكى تەكىتلەندى.

ئابۇل مۇھەممەت بۇ مەجلىسكە قەھرىمانلىق ۋە شۆھرەت رەمزى سۈپىتىدىلا ئىشتىراك قىلىندى، چۈنكى ئۇنىڭ چوڭ سەردار ئىكەنلىكىنى ھەممە بىلەتتى.

سەل غەلىتە بۇ يۈرۈشتە ئاساسلىق رول ئابۇل مۇھەممەتكە ئەمەس، بەلكى پىكرىدىن قايتۇرۇش سەنئىتىگە قارىتىلغان ئىدى. شەھەرلەر بىلەن يېزا، كەنتلەر ئاھالىسى ئۆز ئارا ئۇرۇش، تالاش - تارتىشلاردىن، بولۇپمۇ II سۇلتان ئەخمەت خان بىلەن II سۇلتان مەخمۇت خانىڭ لاياقەتسىزلىكىدىن چارچىدى. مۇشۇ ئەھۋالنىڭ ئابدۇللا سۇلتانغا ئامەت ئېلىپ كېلىشى مۇقەررەر ئىدى.

شۇڭا ئابدۇللا سۇلتاننىڭ قوشۇنى ھېچبىر قارشىلىقسىز، ئازراق ھەم ئەھمىيەتسىز توقۇنۇشلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قەشقەر سېپىللىرىغا يېقىنلاشتى.

16 - باب: II سۇلتان ئەخمەت خانىڭ ئاخىرقى غەلىبىسى

ئابدۇللا سۇلتاننىڭ شىددەتلىك ئىلگىرىلىشىدىن ئۇچۇر ئالغان II سۇلتان ئەخمەت خان دەررۇ دۆلەت كېڭىشىنىڭ مەجلىسىنى ئۆتكۈزۈپ، قەشقەرگە ئاتلىنىشقا ئېرىشتى.

خوتەن، قاغىلىق، نىيە، كېرىيە، تاشقورغانلارنىڭ نوپۇزلۇق ئەمىرلىرى ئۆز لەشكەرلىرىنى II سۇلتان ئەخمەت خانغا ئەۋەتىشكە ئالدىراشتى. ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئەينى چاغلاردا چەكسىز ئىمتىياز، ئەۋزەللىكلەر ئېگە ئىدى، شۇڭا ئۇلارنىڭ بۇ ئەۋزەللىكلەردىن ئايرىلىپ قالغۇسى كەلمەيتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە كۆپلىگەن ئادەملەر قارشى تۇرۇشنىڭ ئەقىلگە مۇۋاپىقلىقىغا گۇمان كەلتۈرىدىغان بولدى. ئۇلار بالا -

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

سك ئۆزلىرىنى ئايلىنىپ ئۆتىدىغانلىقىغا ئۈمىد قىلاتتى.
II سۇلتان ئەخمەت خان ئەھۋالنى تەپەككۇر ئەگلىكىدىن
كۆزۈشكە تىرىشتى. ئۇ ئاھال، ئارىسىدا ئۆز ئابروي - ئىناۋىتىنىڭ
سكىن تۆۋەنلەۋاتقانلىقىنى چۈشىنەتتى.
ئىككىنچى تەرەپتىن، ھەمە ئەمرلەر دېگۈدەك III مۇھەممەت
ئىن ياكى ئۇنىڭ ئەۋلادى - شاھ شۇجدىن ئەخمەت خان،
دۇلىپ خان، II سۇلتان ئەخمەت خان ۋە، ناھايەت، II سۇلتان
خمۇت خان دەۋرىدە بايلىققا ئېرىشكەن.
يەنە بىر تەرەپتىن، ئابدۇللا سۇلتاننىڭ قوشۇنى، ئاساسەن،
ريانلىقلار، قۇمۇللۇقلار ۋە قاراشەھەرلىكلەردىن تەركىب تاپقانىدى.
ئاقسۇدىن قەشقەرگىچە، ئومۇمەن، يولدا قوشۇلغانلار ئىدى.
يىمەك، ئۇلار، ناۋادا، ئۆزلىرى ئۆچۈن ناقۇلاي ۋەزىيەت سادىر
ولسا، شۇنداقلا ئاسان ئابدۇللا سۇلتان تەرەپدارلىرىنىڭ قاتارىنى
ئاشلاپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى.
«قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن، ئۆزۈمنىڭ نېمىگە قادىر
ئىكەنلىكىمنى كۆرسىتىشىم كېرەك، - ئويلايتتى II سۇلتان ئەخمەت.
- ئەگەر مەن ئابدۇللا سۇلتاننى قەشقەردىن قوغلىمىسام، ھالاك
بولىمەن!»
مۇشۇ ئويىنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ ھەتتا ئىنىسى II
سۇلتان مەخمۇت خاننى قوللىغان ئەمرلەر بىلەنمۇ مۇناسىۋەتنى
ياخشىلاشقا تەييار ئىدى. ئۇلار ئابدۇللا سۇلتانغا قارشى يۈرۈشكە
ئۆزلىرىنىڭ كۆپ سانلىق سەرۋازلىرىنى ئاتلاندۇرىدۇ، دەپ ئۈمىد
قىلغان II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇلارنى ئوردىغا تەكلىپ،
يالقۇنلۇق ھەم تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلىدى.
— II سۇلتان مەخمۇت خاننىڭ ئۆلۈمىگە سىلەر، ئۇنىڭ سادىق

سەپداشلىرى سۈپىتىدە، سەمىمىي قايغۇردۇڭلار. نەق مۇشۇ ئۆلۈم ياۋۇز ئابدۇللا سۇلتاننى يۈرۈشكە ئاتلاندۇردى. ئۇ پەقەت تەختنىلا خانىۋەيران قىلماي، شۇنداقلا ئىنىمنىڭ خاتىرىسىنىمۇ دەپسەندە قىلماقچى. شۇڭا سىلەرنى بىرلىشىپ، ئۇنىڭ ئىلگىرىلىشىنى توختىتىشقا چاقىرىمەن.

ئەمىرلەر بىر - بىرىگە قارىشىپ، ئۇزۇنغىچە شۈك ئولتۇرۇشتى. ئاندىن، ئەتىمالىم، ئالدىن - ئالا كېلىشىۋالدى بولغاي، ئۇلارنىڭ چوڭى سۈرۈلۈپ ئالغا چىقتى.

بۇ يېشى سەكسەندىن ھالقىغان بويى پاكار، ۋىجىك بوۋاي ئۇچىسىغا ئادەتتىكى كۈل رەڭ چەكمەن كىيىپ، بېشىغا ئاددىي سەللا ئورۇۋاپتۇ. گەرچە، كۆرۈمسىز بۇ بوۋاينىڭ ئۈنى خىرىلداپ چىقسىمۇ، قاتتىق ۋە ھەربىر سۆزىنى دانە - دانە تەلەپپۇز قىلدى.

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى، كۆپلىگەن ئەمىرلەر، ئاخۇنلار ھەم سودىگەرلەر سىزنى قوللايدۇ. بىز ئۆزىمىزنىڭ لەشكەرلىرىمىزنى ئەۋەتىمىز، خېلى نۇرغۇن مەبلەغ ئاجرىتىمىز. بىز مەسجىدلەر بىلەن شەھەرلەردىكى مەھەللىلەر ۋە يېزا، كەنتلەردە سىز ھەم سىزنىڭ ئەجدادىڭىز ھەققىدە گەپ قىلىمىز. ئابدۇللا سۇلتاننىڭ چېكىنىشى ئۈچۈن، قولىمىزدىن كېلىشىچە ياردەملىشىمىز.

بوۋاي بىر دەقىقە جىمىپ قالدى، ئاندىن بىر يۆتىلىۋېلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ئەمما - لەيكىن بىزنىڭ بىر شەرتىمىز بار.

بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان II سۇلتان ئەخمەت خان قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلدى.

«ماڭا شەرت قويىدىغان سىلەر كىمئىدىڭلار؟ - دېگەن ئوي كەلدى ئۇنىڭ بېشىغا، ئەمما خىيالەن دەررۇ ئۆزىگە ئېتىراز

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بىلدۈردى. - توغرا، سىلەر شەرت قويالايسىلەر. چۈنكى مەن، بەختكە قارشى، پۇقرالىرىمنى باشقۇرالمايۋاتىمەنغۇ. ئابدۇللا سۇلتان بارى - يوقى ۋالىي. ئۇ مەن ھۆكۈمدارلىق قىلىدىغان دۆلەتنىڭ تەركىبىگە كىرىدىغان بىر تەۋەنىڭلا ۋالىسى، خالاس...»

ھۆكۈمدارنىڭ قەلبى ئۆزى بىلەن ئۆزى كۆرۈشۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغان بوۋاي سەۋر - تاقەت بىلەن كۈتتى. II سۇلتان ئەخمەت خان ئۆزىنى ۋەھىمىگە سالغان تەشۋىشتىن ئازاد بولدى، دەپ ھېسابلىغان بوۋاي خانغا تىكىلگىنىچە سۆز ئاچتى:

— ئۆزىڭىزدىن شادى غوجا باشلىق خوجىلارنى چەتنەشتۈرىمەن، دەپ بىزگە ۋەدە بېرىشىڭىز لازىم.

II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ يۈزىدىن قان قاچقانلىقىنى كۆرگەن بوۋاي، دەررۇ قوشۇمچە قىلدى:

— بىزنىڭ مەرھۇم ھۆكۈمدارىمىز II سۇلتان مەخمۇت خان خوجىلار تەسىرىگە قارشى ئىزچىل كۈرەش ئېلىپ بارغانىدى. بىزنى ئۇنى خاتىرىلەشكە دەۋەت قىلىۋاتقاندىن كېيىن، سىزمۇ II سۇلتان مەخمۇت خاندىن ئۈلگە ئېلىپ، ئۇنىڭ يولىدا مېڭىشىڭىز لازىم.

ئۇزاققا سوزۇلغان جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. II سۇلتان ئەخمەت خان چوڭقۇر سۈكۈت ئىچىدە. ئۆزى موھتاج بولۇۋاتقان ئاخۇنلار، ئەمىرلەر ۋە سودىگەرلەرمۇ شۈك. ئەمما ئۇلار دادىسىنىڭ، بوۋىسىنىڭ، قوشقا بوۋىسىنىڭ باش مەسلىھەتچىسى بولغان كىشىنى چەتنەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلماقتا.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇلۇغ - كىچىك تىندى - دە:

— سىلەرنىڭ دېگىنىڭلاردەك بولسۇن، - دېدى...

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئاخۇنلار بىلەن ئەمىرلەرنىڭ بىرلەشكەن قوشۇنى قەشقەر يولىغا چۈشتى. قەتئىي قارارغا كەلگەن سەردارلار

ئابدۇللا سۇلتاننىڭ لەشكىرىگە قەشقەرنىڭ شەرقىدىكى ئاۋات كەنتنىڭ يېنىدا ھۇجۇم قىلىشنى رېجىلىدى.

ئىلغار ئوتريادلار - ئوق - يا ۋە قىلىچلار بىلەن قوراللانغان يېنىك ئاتلىق لەشكەر - ئابدۇللا سۇلتان قوشۇننىڭ سول قانىتىغا ھۇجۇم قىلىشى كېرەك ئىدى. ئىلغار ئوتريات ئاقسۇ سەرۋازلىرى سېپىنىڭ سوزۇلۇشىنى تەمىنلەپ، ئاساسىي كۈچنىڭ - ساۋۇت ھەم دۇبۇلغا كىيگەن ئېغىر ئاتلىق لەشكەرنىڭ - دۇشمەن سېپىنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا زەربە بېرىشى ھەم دۇشمەننى قېچىشقا مەجبۇر قىلىشى لازىم ئىدى.

ئەمەلىيەتتە نەق شۇنداق بولدى. II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ كۈچىگە سەل قارىغان ۋە ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئاساسىي قوشۇنىغا ئۇچتۇرپان، مارالبېشى ۋە باشقا شەھەر، كەنتلەردىن قوشۇلغان سەرۋازلار ھۇجۇمغا تاقابىل تۇرالمىدى.

ئابۇل مۇھەممەت ئۆزىنىڭ تۇرپانلىقلىرى بىلەن قاراشەھەرلىكلىرىگە ئىشەنچلىكتى، ئەمما ئۇ ئۆز سەرۋازلىرى بىلەن قوشۇلغان لەشكەر باشلىرىغا بۇيرۇق بېرەلمەيتتى.

II سۇلتان ئەخمەت خان، كۆچىلىكنى ھەيران قالدۇرۇپ، ئۇرۇشنىڭ بېرىشىنى كۆزىتىپ تۇرماي، مۇھاپىزەتچىلىرىنىڭ ھمايىسىدە ئاساسىي لەشكەرلەر ئارىسىدا ئىدى.

جەڭ مەيدانىدىن سەل نېرىدىكى دۆڭ تۆپىسىدە تۇرغان ئابدۇللا سۇلتان، ئابۇل مۇھەممەت، سۇبھان قۇلى بەگ ۋە ئاقسۇدىن كەلگەن باشقا ئالىي ئەمەلدارلار بۇنىڭغا تەئەججۇپلەنمەكتە ئىدى.

ــ ئۇ ئېسىدىن ئادىشىپتۇ! - خىتاب قىلدى سۇبھان قۇلى بەگ. -ئەگەر ئۇ قازا بولسا، ئۇنىڭ ئۇرۇنۇش، تىرىشىشلىرى ئۇزۇل - كېسىل بەربات بولىدۇ.

www.uyghurkitap.com

ـ خاتالمىسىز، ـ ئويچان قىياپەتتە سۆز ئاچتى ئابدۇللا سۇلتان. ـ ئۇ بىز ئويلىغاندەك نادان ئەمەس. ئۇ پەقەت مۇشۇنداق قىلغاندىلا، بىزنى بۇ ياققا قويغاندا، تەرەپدارلىرى ئارىسىدا ئۆزىگە بولغان ھۆرمەتنى ساقلاپ قالالايدۇ.

سۇبھان قۇلى بەگ ئىشەنمىسىز مۇرىسىنى چىقاردى.

ئۇشبۇ ئىشارىتىدىن ئۇنىڭ ئابدۇللا سۇلتان بىلەن كېلىشىدىغانلىقىنى ياكى تەئەججۇپلىنىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ بولمايتتى.

شۇ ئەسنادا ھۆكۈمدار ھەربىكتىدىن روھلانغان بىرلەشكەن قوشۇن جەڭچىلىرى كۆزدە تۇتۇلغان رېجىمنىڭ بىر قىسمىنى ئورۇنلاشقا مۇيەسسەر بولدى. قوشۇننىڭ سول قانىتى شۇ قەدەر بۆرۈلدىكى، جەڭنى ئۇزەڭگىدە تۇرۇپ دىققەت بىلەن كۆزىتىۋاتقان ئابۇل مۇھەممەت تاتىرىپ كەتتى. ئويناقلاپ، ئورنىدا تۇرالمايۋاتقان ئېگىز ئايغىرنىڭ ساغرىسىغا قامچا باسقان ئابۇل مۇھەممەت جانۋارنى ھۆكۈرەكتە تاشلىتىپ، قوشۇننىڭ سول قانىتىغا يول ئالدى.

ئابۇل مۇھەممەت ئۆلۈم ئاغزىدا تۇرغاندەك، بەك تەشۋىشلەندى. ئۆلۈم ئېغزىغا بولسىزە، ئۇ ھازىرچە بارمايتتى، چۈنكى ئۇنىڭ يېنىدىكى كۆپلىگەن جەڭلەردە سىنالغان مۇھاپىزەتچىلىرى بۇنىڭغا يول قويمايتتى.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇ ھازىر دەھشەتلىك بىرنەرسە، ئۆزى ئۇچۇن ئۆلۈمدىنمۇ دەھشەتلىك بىرنەرسە، بولىدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. ئۇ II سۇلتان ئەخمەت خانىڭ، بۇ ھېچنېمىگە تۇرمايدىغان يارىماس ئادەمنىڭ، ئۆزىنى، جەڭلەردە تاۋلانغان داڭلىق يېڭىلمەس سەردارنى، مەغلۇپ قىلىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى.

قامال قىلىنغان ئاقسۇدىن شەرمەندىلەرچە قاچقان، كۈچارغا قەبىھلىك بىلەن ھۇجۇم قىلغان، ئۇنىڭدىن بۇرۇنراق ئىنىسى II سۇلتان مەخمۇت خان تەرەپتىن تەختتىن غولىتىلغان ۋە ئۇلۇغ ئاللانىڭ نېسىپ قىلىشى بىلەن قايتا تەختكە ئولتۇرغان II سۇلتان ئەخمەت خان كېيىنكى يىللاردا ھېچكىم يېگەلمىگەن ئابۇل مۇھەممەتنى مەغلۇپ قىلىشى مۇمكىندى.

دۇشمىنىنى شەخسەن ئۆزى ئۇجۇقتۇرۇشنى نىيەت قىلغان ۋە ئېتىنى توقۇنۇشنىڭ ئوتتۇرىسىغا، ئەمما جەڭ ھامان ئۇ يەردە بىر تەرەپ بولمايتتى، چاپتۇرغان ئابۇل مۇھەممەتنىڭ كاللىسىدىن مۇشۇ ئويلار ئۆتتى.

ئابۇل مۇھەممەت II سۇلتان ئەخمەت خان تۇرغان ۋە ئىككى تەرەپنىڭ كۈچى تەخمىنەن باراۋەر جەڭ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرمەكچى بولدى. لېكىن جەڭ ئابدۇللا سۇلتان قوشۇنىنىڭ سول قانىتىدا يەكۈنلەندى.

ئاساسەن كېرىيە شەھرىنىڭ گارنىزونىدىن تەركىب تاپقان يېنىك ئاتلىق لەشكەرنىڭ زەربە بەرگۈچى ئوتريادى ئات چاپتۇرۇپ كېتىپ بېرىپ جىمى يا ئوقلىرىنى ئېتىپ تۈگىتىپ، قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ، سول قاناتقا ھۇجۇم قىلدى. ئۇشبۇ ھۇجۇم قايتۇرۇلدۇ، دەپ ئويلىغانلارمۇ بولدى. لېكىن ئەمەلىيەت باشقىچە ئىدى، ۋە، ناھايەت، سول قانات بارغانسېرى بۇزۇلۇپ، تاقابىل تۇرالماي، چېكىندى.

بىرنەچچە دەقىقە ئۆمىدسىزلىككە تولغان كۆزلىرىنى جەڭ مەيدانىنى تاشلاپ، قېچىپ كېتىپ بارغانلارغا تىكتى ئابدۇللا سۇلتان. ئاندىن ئۇ كۆزلىرى بىلەن ئىنىسى ئابۇل مۇھەممەتنى ئىزدىدى. ئابدۇللا سۇلتان ئىنىسىنىڭ II سۇلتان ئەخمەت خان تەرەپ قىلىچ شىلتىپ شىددەتلىك كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ھەمما ئابۇل مۇھەممەتكە بۇ ئاسان بولمايۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلدى - دە، ئېتىنى دېۋىتىپ، دوڭدىن يىراقلاشتى.

مۇلازىملار ئابدۇللا سۇلتانغا ئەگەشتى. سۇبھان قۇلى بەگ بولسىمۇ، جەڭ مەيدانىغا يەنە بىرئاز قاراپ تۇردى - دە، پىچىرلىدى:

— II سۇلتان ئەخمەت خان كۆتۈلگەندىن ئارتۇق كۆرسەتتى ئۆزىنى.

ئاندىن ئۇ ئابدۇللا سۇلتانداڭ ئېسەنگىرەپ ئەمەس، بەلكى ساالماقلىق قىياپەتتە ئېتىنى يورۇتتى.

17 - باب: بېمسال قارار

ئاۋات يېنىدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان ئابدۇللا سۇلتاننىڭ دىلى خەستە ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ جىمى غەزىپىنى ئابۇل مۇھەممەتكە قاراتتى.

— مەن سىزنى تۇرپاندىن ئەينى چاغدا ئاتمىز بەلگىلىگەن يۇرۇشنى غەلىبىلىك ئاخىرلاشتۇرۇش ئۈچۈن چاقىرتقان ئىدىم. سىز بولسىڭىز، ھەل قىلغۇچى جەڭدە يېڭىلىپ قالدىڭىز. بۇ مەنسەپپەرەسكە قاچانغىچە چىدىشىمىز كېرەك!

ئابۇل مۇھەممەت ئەيىبىنى چۈشىنىپ، شۇڭ تۇراتتى. لېكىن ئۇ پەقەت قىسمەنلا ئەيىبلىك ئىدى. بىۋاستە قارمىقىدىكى قوشۇنغا ئۇ ئىشەنچلىكتى. سەرۋازلار مۇناسىپ ئورۇشتى.

گەپ جازادىن قورققىنىدىن ئۆزلىرىگە قوشۇلغان لەشكەرلەردە ئىدى. ئۇلارزە، سەل قىينىچلىق سادىر بولۇۋىدى، قۇيرۇقنى خادا قىلدى.

يۇرۇش «چاتىغىنى» قىلىپ، ئابدۇللا سۇلتاننى كۆندۈرگەن، ئەمما پۈتكۈل ئۇرۇش ئاقىۋەتلىرىنىڭ ئابۇل مۇھەممەتنىڭ بوينىغا

ئارتىلىپ قېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان سۇبھان قۇلى بەگ كۆپرەك ئەيىپلىكتى.

ئابۇل مۇھەممەت تېخىلا شۇك. ۋەزىيەتنى تۈزىتىشنى ئىستىگەن سۇبھان قۇلى بەگ سۆزگە پەرداز بەرگەن ھالدا سۆز ئاچتى:

ــ مېنىڭ تەخسىرىم، ئەھۋال ئانچە مۇرەككەپ ئەمەس. بىز تېخىلا قەشقەر قەلئەسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپتىمىز. بىز بارى - يوقى بىرنەچچە چاقىرىملا چېكىندۇق. ھە، بىز بۇ جەڭدە يېڭىلىپ قالدۇق، ئەمما ئاز چىقىم بىلەن مەغلۇپ بولدۇق. II سۇلتان ئەخمەت خان بىزنى كۆكۈم - تالقان قىلۇەتتىم، دەپ ماختىنالمايدۇ. ئاۋۋال بىزگە قوشۇلۇپ، ئاندىن قېچىپ كەتكەنلەرگە قارىماستىن، بىزنىڭ لەشكىرىمىز ھامان جىق.

بۇ گەپلەرنى قىلۇاتقان سۇبھان قۇلى بەگ ئابدۇللا سۇلتاننىڭ كۆزلىرىگە تىكىلدى. يۇرۇش كېيىلوسىدا ئولتۇرۇپ، ھېلىدىن - ھېلىغا بارماقلىرىنى قارسىلدىتىپ، چوڭ ئۇرۇكىنى ئايلاندۇرۇۋاتقان ئابدۇللا سۇلتاننىڭ سەل خاتىرجەملەنگەنلىگىنى بايقىغان باش مەسلىھەتچى ئابۇل مۇھەممەتكە غىل - پال قاراپ قويدى.

پەقەت دۆلەت ھۆكۈمدارىنىڭلا چېدىرى بىلەن سېلىشتۇرۇشقا بولىدىغان زور چېدىر ئىشىكىنىڭ يېنىدا تۇرغان ئابۇل مۇھەممەت سۇبھان قۇلى بەگنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ھېچبىر ئۆزگەرمىدى. ئىلگىرىكىدەكلا غەمكىن ۋە، شۇنىڭ بىلەن بىللە، جىددىي قىياپەتتە تۇرماقتا ئىدى. ئۇنىڭ چىرايلىق چەكتۇرۇلگەن ساقلىنىڭ تىترىشىدىن ئابۇل مۇھەممەتنىڭ ۋۇجۇدى لەرزىگە كېلىپ، چىشلىرىنىڭ غۇچۇرلاۋاتقانلىقىنى بىلۇۋېلىش تەس ئەمەستى.

ــ مېنىڭ تەخسىرىم، - گېپىنى داۋاملاشتۇردى سۇبھان قۇلى بەگ، - ئاللاھتىن باشقا ھېچكىم ئەتە نېمە بولىدىغانلىقىنى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـلمەيدۇ. ئەمما پات يېقىندا قەشقەرنىڭ بىزنىڭ ئىلىكىمىزگە
ـىدىغانلىقىغا ئۈمىد قىلىشىمىز لازىم. II سۇلتان ئەخمەت خان
ـداققى كۈچىنى سەرپ قىلىۋاتىدۇ. ئۇ مەرھۇم ئىنىسىدەك ئاممىباب
ـەم نوپۇزلۇق ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ياركەنت بىلەن قەشقەردە
ـئاراملىق مەۋجۇت.

سۇبھان قۇلى بەگ شۈك بولۇپ قالدى. ئۇ چېدىردىكى ھەممە
ـدەملەرنى بىر قۇر كۆزدىن كەچۈرۈپ چىقتى. ئابدۇللا سۇلتان
ـىلەن ئابۇل مۇھەممەتتىن باشقا بۇ يەردە يەنە بىرنەچچە ئەمىر،
ـەردار ۋە مۇھاپىزەتچىلەر بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى، تۇرپان
ـاكى قاراشەھەردىن. بىرنەچچەيلەن قۇمۇل ۋە ئاقسۇدىن كەلگەن.
ـەمما ئۆزگە شەھەر ھەم كەنتلەرنىڭ بىرمۇ ۋەكىلى يوقتى.

چېدىردىكى بارچە كىشى باش مەسلىھەتچى سۆزىنىڭ ئاخىرىنى
ـەقەززا بولۇپ كۈتۈۋاتماقتا ئىدى.

ئۆزىنىڭ ئۇشبۇ تەشەببۇسىنىڭ ئاقىۋەتتە مۇناسىپ باھالىنىشىنى
ـخالىغان سۇبھان قۇلى بەگ يەنە ئازراق سۈكۈت ساقلىدىدە،
ـاندىن سۆز ئاچتى:

— مېنىڭ تەخسىرىم! ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنىڭ سادىق خىز-
ـەتكارىڭىز - كەمىنىگە شادى غوجا بىلەن سۆزلىشىشنى تاپشۇرسىڭىز،
II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ غۇلىشىنى قولغا كەلتۈرەلەيسىز. شادى
ـخوجىنىڭ كۆپلىگەن ھۆكۈمدارلارغا چوڭ تەسىر قىلغانلىقى مەلۇم.
ـلېكىن مەرھۇم II سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن «قاراتاغلىقلار»
ـەركىسىنىڭ مۇناسىۋىتى مۇرەككەپ بولغان. ئۆزۈم ئىگىلىگەن
ـئۇچۇرلارغا قارىغاندا، II سۇلتان ئەخمەت خاننى مەرھۇم ئىنىسىغا
ـادىق ئەمىرلەر تەختكە ئولتۇرغۇزغان. بۇنىڭدىن II سۇلتان
ـئەخمەت خان ئەتراپىدىكىلەرنىڭ تېخىچە شادى غوجا بىلەن
ـدۈشمەنلىشىۋاتقانلىقىنى بىلىۋېلىش تەس ئەمەس. دېمەك، سىزگە

شادی غوجا بىلەن دوستلىشىش كېرەك.

ئابدۇللا سۇلتان بۇرۇنمۇ شادى غوجا توغرىلىق كۆپ ئاڭلىغان. ئۇنىڭ ئاتىلىقى ئابدۇلھادى ئابدۇللا سۇلتان بالا ۋاقتىدا مەخدۇمى ئەزەم ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى توغرىلىق، «قاراتاغلىقلار» بىلەن «ئاقتاغلىقلار» ھەققىدە، سۇلتان سەئىد خاندىن باشلاپ، جىمى دۆلەت ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ئۇلارغا بولغان مۇناسىۋىتى خۇسۇسىدا سۆزلەپ بەرگەن.

ئابۇل مۇھەممەت ۋە چېدىردىكى ھەممە ئەمەلدارلار خوجىلار ھەققىدە، قىسمەن شادى غوجا دەپ نام ئالغان مۇھەممەت يەھيا توغرىلىق مەلۇم تەسەۋۋۇرغا ئېگە ئىدى.

بەزىلەر شادى غوجا ۋە ئۇنىڭ پائالىيىتىگە چوڭ ھۆرمەت ھەم زوق - شوخ بىلەن قاراتتى، بەزىلەر - زە، ئېھتىياتلىق بىلەن مۇناسىۋەت قىلاتتى، چۈنكى ئۇلار خوجىنى دۆلەتكە زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈۋاتىدۇ، دەپ ھېسابلايتتى. ئەمما شادى غوجا ھەققىدە كۆپچىلىك ئۇنىڭ يۈكسەك ئەقىل - پاراسىتى، دادىللىقى توغرىلىق گەپ قىلىشاتتى.

سۇبھان قۇلى بەگنى پۈتكۈل زېھنى بىلەن تىڭشىغان ئابدۇللا سۇلتان چىش يارمىدى. ئۇ پەقەت قولىنى كۆتۈرۈپ «ھەممىڭلار بوش» دېگەن ئىشارىنى بىلدۈردى. ئەمرلەر بىلەن سەردارلار چېدىردىن چىقىشقا باشلىدى. ئابدۇللا سۇلتان ھېچكىمنى ئېلىپ قالمىدى.

چېدىردىن ئەڭ ئاخىرىدا چىققان ئابۇل مۇھەممەت كەچكى ھاۋادىن بولۇق نەپەس ئېلىپ، ئاسمانغا باقتى. تېخى گۈگۈم چۈشمىگەن. ئۇ ئاسمان بوشلۇقىدا ئۇزۇپ يۈرگەن شالاڭ بۇلۇتلاردا جىلۋىلەنگەن سىرلىق قۇشلار بىلەن ھايۋانلارنىڭ رەسىملىرىنى

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

رگەندەك بولدى. يولۋاسنى ئەسلىتىدىغان بىر مەخلۇق سۇ
ىنى قوغلاپ كېتىپ باراتتى. سۇ قۇشىغا ئوخشايدىغان بۇلۇت
چۇشقا ئۇرۇنۇۋاتىدۇ، ئەمما ئۇ توساتتىن پارچە - پارچە بولۇپ،
ۋلۇقى چىقىپ، باشقا بىر مەخلۇققا، دىققەت بىلەن قارىغاندا،
گۈلسۇلغان كىرپە بىلەن شاختىن - شاختا سەكرەپ يۈرگەن
يىنى ئەسلىتىدىغان ھايۋانغا ئايلىنىپ قالدى.

ئابۇل مۇھەممەت ئۆزىنى بۇ ئويدۇرما - خىيالىار ئۇچۇن
يىبلەشكە باشلىۋېدى، ئۇشتۇمتوت ئۇنىڭ كۆزى كۆپلىگەن قاراۋۇللار
رىسىدىن ئۆتۈپ، ئابدۇللا سۇلتاننىڭ چېدىرىغا يېقىنلىشىۋاتقان
نىسى ئىسمائىلغا چۈشتى.

– نېمە ئىش بولدى؟ ئاكىمىز سېنى چاقىرتتىمۇ يە؟ - سورىدى
ابۇل مۇھەممەت ئىنىسى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ.

– ياق. ئەمما مېنىڭ مۇھىم يېڭىلىقىم بار! بۇ يېڭىلىقنى ماڭا
ىز تەرەپكە قېچىپ ئۆتكەن ئالىي لاۋازىملىق قاچاقلار ئېيتىپ
ەردى.

– ئۇنداقتا ئالدىرا. سەن ئۇنىڭ كەيپىياتىنى كۆتىرىۋېتىشىڭ
ۇمكىن.

ئاخىرقى قاراۋۇللاردىن ئۆتكەن ئىسمائىل چېدىرغا كىردى.
ەشقەر ئاسمىنىدا ئۇزۇپ يۈرگەن بۇلۇتلارغا يەنە بىر كۆز تاشلىغان
ابۇل مۇھەممەت قەشقەردىن قانداقتۇر بىرنەچچە چاقىرىم يەردىكى
ۆزلەڭلىكتە رەت - رېتى بىلەن سوزۇلۇپ ياتقان، ئاددىي سەرۋازىلار
چېدىرىدىن تامامەن پەرقلەنمەيدىغان ئۆز چېدىرىغا ئالدىرىدى...

ئىسمائىل ئابدۇللا سۇلتاننى بىردىن بايقىمىدى. ئابدۇللا سۇلتان
ر چېدىردا ئۇ ياقتىن - بۇ ياققا مېڭىپ يۈرەتتى. ئىسمائىل
ىرگەندە، ئابدۇللا سۇلتان چېدىرنىڭ نېرىقى بۇلۇڭىدا ئىدى. ئۇ

يوچۇقنى يېپىپ تۇرغان كىگىزنى قايرىپ، هايات قاينىاپ تۇرغان هەربىي لاگېرغا كۆز تىكتى.

جەڭچىلەر ئۆز ئىشلىرى بىلەن بەندە. بىرمۇنچىلار چېدىردا ئۇخلاۋاتاتتى، بەزى بىرلىرى ئولتۇرۇپ، يىرتىلىپ كەتكەن كىيىمنى ياماۋاتاتتى.

گاھىلار ئاتلىرىنى تەكشۈرۈش ئۈچۈن، جانىۋارلار باغلانغان تەرەپتە يۈرۈشەتتى.

ئەمما سەرۋازلارنىڭ كۆپى گۇلخانلار ئەتراپىدا غىزاسىنىڭ پىشىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشاتتى.

گۇلخانلار ئەتراپىدا ئولتۇرغان جەڭچىلەرنىڭ سانى تەخمىنەن ئوخشاش ئىدى، بىراق ئۇلار ئۆزلىرىنى ھەر تۈرلۈك تۇتاتتى.

بىرمۇنچە گۇلخانلار تەرەپتىن كۈلكە ياڭرىسا، بەزىلىرىدە ئېغىر جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. گاھى بىر سەرۋازلار چوڭقۇر، تۇيۇقسىز خىياللار ئىلىكىدە ئولتۇرسا، بەزىلەر قوشنىسىنى سۆھبەتكە تارتىپ ھەلەك.

ئابدۇللا سۇلتان ئۇشبۇ يۈرۈش لاگېرىدىكى ھەربىر جەڭچىنىڭ ئائىلىسى بار ئىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىدى. دېمەك، ئۇلارنىڭ ئانىلىرى، ئاتىلىرى، ئۆمۈرلۈك جۈپتىلىرى، بالىلىرى، ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىللىرى بار دېگەن سۆز. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوغلى، ئېرى، دادىسى ياكى ئاكىسى ئامان - ئېسەن ئۆيگە قايتىدۇ، دەپ ئۈمىد قىلىدۇ.

ئابدۇللا سۇلتان قارشىسىدىكى II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ لاگېرىدىمۇ دەل مۇشۇنداق ۋەزىيەت مەۋجۇت ئىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىدى.

«بۇ سەرۋازلار بىر خەلقنىڭ ۋەكىللىرى،- دەپ مۇلاھىزە قىلدى

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـدۇللا سۇلتان، ـ ئۇلارنىڭ ۋەتىنى بىر، تىلى، دىنى ئوخشاش، ـما ئۇلار بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈرۈشكە، مېيىپ قىلىشقا مەجبۇر».

ئابدۇللا سۇلتان ئۆزى تەختكە ئولتۇرغاندا، بۇنداق ئىشلارغا يول يمايدىغانلىقى ھەققىدە ئويلىدى.

مۇشۇلار ھەققىدە خىيال سۈرۈۋېتىپ ئۇ، ئەكسىچە، ئۆزىنىڭ ـل ھازىر جەڭچىلەرنىڭ بىر ـ بىرىنى ئۆلتۈرۈشىگە «تۆھپە» ـشۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلماقتا ئىدى.

ئۇ خىلدىكى بىر ـ بىرىگە قارىمۇ ـ قارشى مۇلاھىزىلەرگە ـرىلگەن ئۇ ئىسمائىلنىڭ چېدىرغا كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆردى ـۇ.

ـ مۇھىم ئاخبارات سىزنىڭ ئالدىڭىزغا كىرىشكە مەجبۇر ـلدى مېنى. بۇنىڭدىن بىرنەچچە ۋاقىت ئىلگىرى ئىنىمىز شاھ ـھمەدرلىكىدىكى لەشكەرلەرگە قاچاقلار كېلىپ، II سۇلتان ئەخمەت ـان ئادەملىرى ئارىسىدا جىددىي ئىختىلاپلار بار ئىكەنلىكىدىن ـۆچۈر ببرىشىپتۇ.

ـ گەپ نېمە ھەققىدە؟ ئېنىقراق ئېيتقىنە!

ئىسمائىل قاپاقلىرىنى تۇرۇۋېدى، ئۇنىڭ چىرايى تېخىمۇ تولۇپ، ـۇچلىنىپ، تىرتەكلىشىپ كەتتى.

ـ II سۇلتان ئەخمەت خان بىلەن شادى غوجا ئارىسىدا ـۇشمەنلىشىش پەيدا بوپتۇ.

ئۇچۇر، ھەقىقەتەنمۇ، ياخشى ئىدى. ئابدۇللا سۇلتان ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىنى يوشۇرالمىدى. ئۇ جانلانغان قىياپەتتە:

ـ شادى غوجا ـ ناھايىتى چوڭ سىما. شۇڭا ئۇنى قولدىن چىقىرىپ قويۇشقا بولمايدۇ. بىز ئۇنى قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ئۆزىمىز تەرەپكە تارتىشىمىز لازىم. خوجىنىڭ تەسىرى بەك زور.

ئۇنىڭ بىلەن، ئەگەر راستلا شۇنداق بولسا، ئارازلىشىپ قالغان II سۇلتان ئەخمەت خان ئۆز ھالاكىتىنى يېقىنلاتتى دېگەن سۆز.

ــ مېنىڭچە بولسا، قاچاقلارنىڭ ئۇچۇرىدا جان بار. ئۇلار يالغان ئېيتمىغان بولسا كېرەك. ئۇلار ئۇزاق يىللار داۋامىدا II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ يېنىدا يۈرگەن. بۇ قاچاقلار يەنە شادى خوجىنىڭ مۇرتلىرى بولغان. قاچاقلارنىڭ گېپىگە قارىغاندا، سىزگە قارشى ئۇيۇشتۇرۇلغان ئۇشبۇ يۈرۈشكە شادى خوجىنىڭ ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق ئىكەن. II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇنىڭدىن يۆز ئۆرۈگەن ئوخشايدۇ.

ئابدۇللا سۇلتان ئويلىنىپ قالدى. ئىسمايىلمۇ جىم.

«سۇبھان قۇلى بەگنىڭ تەكلىپى بىلەن قاچاقلار گەپلىرى ھەيران قالارلىق دەرىجىدە بىر - بىرىگە ماس كەلدى،- خىيال سۈرمەكتە ئىدى ئابدۇللا سۇلتان. - بۇ ماڭا يۇقىرىدىن چۈشكەن بىر بەلگە. دەررۇ بۇ ئەھۋالدىن پايدىلىنىشىم كېرەك.»

ئۇ ئىسمائىلنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە دەبدەبىلىك رەۋىشتە ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، ھاياجان ئىچرە سۆز ئاچتى:

ــ سېنى، ئۇكام، مۆھتەرەم شادى خوجىغا ئەۋەتىمەن. مەن ساڭا ئۆزۈمگە ئىشەنگەندەك ئىشىنىمەن. بۇ ئىش پەقەت سېنىڭلا قولۇڭدىن كېلىدۇ. ئاللاھ ساڭا يار بولسۇن. سېنىڭ سەپرىڭگە ناھايىتى كۆپ نەرسىلەر باغلىق...

ئىسمائىل ئابدۇللا سۇلتاننىڭ چىدىرىدىن شۇ قەدەر روھلىنىپ چىقتىكى، ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بۇنداق ھېسسىياتلارنى بېشىدىن كەچۈرۈپ باقمىغان ئىدى. دۆلەت تەقدىرى، خەلق تەقدىرى ئۇنىڭ قولىدا تۇرغاندەك ھېس قىلدى ئۆزىنى.

قىسمەن شۇنداق ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىرنەچچە ئادەمنىڭ ھەمراللىغىدا ئۇ ئايلانما يوللار بىلەن
ركەنتكە ئاتلاندى.

ئۇنىڭغا ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوقتى. چۈنكى يە ئابدۇللا
سۇلتان، يە II سۇلتان ئەخمەت خان ھەربىي توقۇنۇشنى بىرىنچى
ۋاقۇپ باشلاشنى خاھلمايتتى.

ئاددىي سودىگەر كىيىمدىكى ئىسمائىل بىرنەچچە كۈندىن
كىيىن ھەمراھلىرى بىلەن شادى خوجىنىڭ قورغىنىغا يېتىپ
كەلگەندە، بۇ يەردە ئۇنى كۈتۈۋاتاتتى.

«قاراتاغلىق» سەركىسىنىڭ كۆپلىگەن مۇرتلىرى ئىسمائىلنى
چۈشۈرۈۋېلىپ كەلگەن ئىدى. قەشقەردىن چىققان كۈندىن
باشلاپ ئۇلار ئىسمائىل ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ ھەربىر قەدىمىنى
قاتتىق نازارەتكە ئالغانىدى.

ئەگەر شادى غوجا خاھلىغان بولسا، ئىسمائىل ۋە ئۇنىڭ
ئادەملىرى ھەتتا ياركەنت يولىغا چۈشەلمىگەن بولاتتى.

شادى غوجا بولسىزە، بۇنى خاھلىمىدى. ئەكسىچە، ئۇ
مۇرتلىرىغا ئىسمائىلنى قوغداپ، ئۇنىڭغا بىلىندۇرمەي، مەنزىلگىچە
ئۇزىتىپ قويۇشنى بۇيرۇدى.

تېخى يۇرۇش باشلانماي تۇرۇپ، II سۇلتان ئەخمەت خان
ھەرھۇم ئىنىسى II سۇلتان مەخمۇت خان غايىلىرىگە سادىق ئەمرلەر
بىلەن ئۇچرىشىپ، شادى خوجىنى چەتلەشتۇرۇش توغرىلىق قارار
قوبۇل قىلىپ، ئەمرلەرنىڭ شەرتى بويىچە ئابدۇللا سۇلتانغا
قارشى ھۇجۇم باشلاشقا كېلىشىلگەندە، شادى غوجا ئۇلارنىڭ بۇ
ھەرىكىتىگە جاۋابەن چارىلەرنى ئويلاپ قويغانىدى.

بۇ چارىلەر II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ،
ئۇنىڭ شادى خوجىنى قايتىدىن ئۆزىگە يېقىنلاشتۇرۇشىنى قولغا

كەلتۈرۈشىتىن ئىبارەت ئەمەس ئىدى.

ياق! بۇ چاغلاردا II سۇلتان ئەخمەت خانىنى ئۇجۇقتۇرۇشقا، ئۇنى تەختتىن ئۆلتۈشكە قارىتىلغانىدى.

بۇ ۋەجىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا شادى غوجا كۆپ نەرسىلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى.

ئۇنىڭ جىمى ھاياتى III مۇھەممەت خان ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا زىچ باغلانغانىدى. سەكراتتا ياتقان III مۇھەممەت خان خوجىدىن ئۆزىدىن كېيىنكى خانلارغا غەمخورلۇق قىلىشىنى ئىلتىماس قىلغان. شادى غوجا ۋەدىسىدە تۇردى.

ئۇ شاھ شۇجىدىن ئەخمەت خانىنىڭ، ئابدۇلىتىپ خانىنىڭ ۋە II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئابرۇيلۇق مەسلىھەتچىسى بولدى.

راست، ئۇ II سۇلتان مەخمۇت خان بىلەن چىقىشالمىدى. ئەمما بۇ ئۇنىڭ ئەيىبى ئەمەس.

ئەمدى مانا شادى خوجىغا ھازىرچە ھاكىمىيەتنى ئىگىلەۋاتقان III مۇھەممەت خان ئۇدۇمى بىلەن «قاراتاغلىق» خوجىلار ئارىسىدىكى مۇرەككەپ مۇناسىۋەتكە نۇقتا قويۇشقا توغرا كېلىۋاتىدۇ.

شادى غوجا ئۇچۇن ئىككىنچى، تېخىمۇ مۇرەككەپ قەدەم - ئەمەلدىكى ھۆكۈمدارلارغا قارشى كۈرىشىۋاتقانلارنى قوللاشتىن ئىبارەت ئىدى. گەپ بۇ يەردە، گەرچە III مۇھەممەت خانىنىڭ ئىنىسى بولسىمۇ، كۆپلىگەن يىللار مابەينىدە تەخت ئۇچۇن كۈرەشكەن ئابدۇرېھىم سۇلتان ھەققىدە ئىدى.

ئەگەر شادى غوجا بىرىنچى مۇئەممانى ھەل قىلىشنى بىرنەچچە ۋاقىت ئىلگىرى ئەمەلگە ئاشۇرغان بولسا، ئىككىنچىسىنى ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئەلچى - ۋەكىلى ئىسمائىل بىلەن مۇنازىرە قىلماقچى ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب توپلىمى www.uyghurkitap.com

شادى غوجا ئىسمائىلنى كۈتۈۋاتاتتى. پەقەت دېنىي مەزمۇندىكىلا ەس، باشقىمۇ كىتابلار ساقلىنىۋاتقان كىتابخانا دېرىزىسىدىن رغان دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلگەن ئىسمائىلنى كۆرگەن شادى وجا ئىككىنچى مەسىلىنىڭمۇ ئۈتۈقلۇق پىشىلدىغانلىقىنى پەرەز لدى.

18 - باب: ئاتا ئارزۇسىنى ئوغلى رويابقا چىقاردى

شادى خوجىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن ئىسمائىل كەتكەندىن ېيىن، يارکەنت بازىرىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ئورۇنلاشقان قورغان. ۇنىڭدىن نۇرغۇن يىللار ئىلگىرىكىدەك، تەسىر دائىرىسى زور، ۋىۋزلۇق ئادەملەرگە تولدى.

شادى خوجىنىڭ قورغىنىغا يىغىلغان «قاراتاغلىقلار» سەركىلىرى ۇرلىرىگە تونۇش كەڭ - ئازادە بۆلمىگە كىرمەكتە ئىدى.

بۇ ئادەملەر كۆپلىگەن يىللار مابەينىدە جامائەنى خېلى ئۈتۈقلۇق ياشقۇرۇۋاتاتتى.

بۈگۈن، ئوبدان قېرىلىق يېتىپ، ئالەمدىن ئۆتكەن شاتۇر خەلپە بىلەن ناسىر غوجا ئاخۇندىن باشقا، شادى خوجىنىڭ جىمى سەپداشلىرى قورغانغا يىغىلدى.

ئادەتتىكىدەك، ھاپىز مۇرات بىرىنچى يېتىپ كەلدى. ئۇ ئېتىنىڭ چۈلۈۋۇرىنى مۇھاپىزەتچىسى جۇماخۇنغا تاشلاپ، ھارغىن قىياپەتتە ۆيگە تەرەپكە قەدەم تاشلىدى.

ئاندىن نەجمىدىن قازى، مىر ھاشىم غوجا، موللا سالىھ ئاخۇن، سىر مۇھەممەت رىزالار كەلدى.

ئۇلارنىڭ قاتارىغا سەركىلىك خىسلەتلەرگە ئېگە شادى خوجىنىڭ چوڭ ئوغلى ياش مۇھەممەت ئابدۇللا خوجىمۇ قوشۇلغان.

مېھمانلار تامنى ياقىلىتىپ سېلىنغان قېلىن پاختىلىق كۆرپىلەرگە ئولتاردى ۋە قىسقا سۆزە ئوقۇلۇپ، دۇئا قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن، قەشقەر يېنىدىكى ۋەزنىيەتنىڭ مۇرەككەپلىكىنى ھېسابقا ئېلىپ، دەررۇ ئاساسىي مەقسەتكە كۆچتى. شادى غوجا:

— بۈگۈن مېنىڭ ھۆزۈرۈمغا ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئىنىسى ئىسمائىل قەدەم تەشرىپ قىلدى. بىز تىل تېپىشالدۇق. ئۇ ئاكىسىنىڭ نامىدىن II سۇلتان ئەخمەت خانغا نىسبەتەن پىكىر ھەم مەقسىتىمىزنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى.

— بۇ ئابدۇللا سۇلتان بىزنىڭ تەلىماتىمىز بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولىدۇ، دېگەننى بىلدۇرەمدۇ؟ - تاقەتسىزلىنىپ سوردى ھاپىز مۇرات.

— ئۇنداق دەپ ئويلىمايمەن. بىز ئابدۇللا سۇلتان قانداق قىلغاندا قەشقەرنى ئاسان ئىشغال قىلالايدۇ، دېگەن مەسىلە ئەتراپىدا گەپ قىلدۇق. ئۇنىڭ دىنىي كۆزقاراشلىرىغا كەلسەك، ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئاتىسى ئابدۇرېھىم سۇلتان كۆز يۇمۇش ئالدىدا مېنىڭ نەۋرە ئاكام - «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ خوجىنىڭ قەشقەرگە كۆچۈپ كېلىشىنى ئىلتىماس قىلغانلىقى مەلۇم.

شادى خوجىنىڭ چېھرىسىگە كۇلكە يۈگۈردى ۋە ئۇ ئالدىراش قوشۇمچە قىلدى:

— سىلەرنى شۇنىڭغا ئىشەندۈرىمەنكى، ھازىر، دەل مۇشۇ سائەت، مۇشۇ دەقىقىلەردە، مۇھەممەت يۈسۈپ غوجا ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراسەت، تىرىشچانلىقى ئۈچۈن ئاپئاق غوجا دەپ نام ئالغان ئون ئىككى ياشلىق ئوغلى ھىدايەتۇللا بىلەن قۇمۇلدا.

ئۇ ئازراق سۈكۈت ساقلىدىدە، ئاندىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى.

— لېكىن مەن سىلەرنى ئابدۇللا سۇلتاننىڭ قەشقەرنى ئېلىشىدا

ئۇيغۇر كتاب تورىيكىتى
www.uyghurkitap.com

ـداق ياردەم بېرەلىشىمىزنى مۇنازىرە قىلىش ئۈچۈن تەكلىپ
ـدىم.

ـ سۆزلىرىڭىزنىڭ قانداق مەنە بېرىدىغانلىقىنى، مۆھتەرەم
ـجا، چۈشەندۈرۈپ بەرسىڭىز، ـ تەئەججۈپ ئىچرە سۆز ئاچتى
ـھەممەت رىزا. ـ ئەزىزانە قەشقەرنى كۈچ بىلەن ئېلىش ھەققىدە
ـەپ قىلىۋاتامسىز، شۇنى ئىزاھلاپ بېرىڭا.

ـ بەختكە قارشى، ئابدۇللا سۇلتاننىڭ قارارى قەتئىي. بىز
ـھشەتنىڭ، يارکەنتنىڭ قامال قىلىنىشى دەھشىتىنىڭ، ئالدىنى
ـلىشىمىز كېرەك.

ـ قانداق؟ سىز ئابدۇللا سۇلتاننى چېكىندۈرۈش مۇمكىن
ـمەس دەپ ئويلامسىز؟

ـ گەرچە II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىنى
ـوختىتىشقا مۇۋەپپەق بولغىنى بىلەن، ئۇنى چېكىندۈرۈش ئەسلا
ـمكىن ئەمەس... بىز بۇ يەرگە قەشقەرنى ئۇنىڭغا ئاز چىقىم
ـلەن ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى مۇنازىرە قىلىشقا يىغىلدۇق.

ـ ھەر ئىككى تەرەپ كۈچلۈك قوشۇنغا ئېگە بىر ۋەزىيەتتە بىز
ـيمە قىلالايمىز؟

ـ مۆھتەرەم نەجمىدىن قازى، بىز ئۇلارنىڭ بىرىنى
ـاجىزلاشتۇرالايمىز، ـ گەپكە ئارىلاشتى سالىھ موللا.

ئۇ ئەپچىللىك بىلەن كۆزىنى قىسىۋېدى، ئۇنىڭ قېرىلىق
ـەتكەن قورۇق باسقان يۈزى پۈرۈلۈپ، ئۆمۈچۈك تورىغا ئايلىنىپ
ـالدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوتلۇق ۋە ئۆتكۈر
ـىدى.

ـ بىز ئۇلارنىڭ بىرىنى ئاجىزلاشتۇرالايمىز، ـ تەكرارلىدى ئۇ.
ـ بىز II سۇلتان ئەخمەت خانغا ياردەملىشىمىز، دەپ ئويلايمەن.

شادی غوجا بېشىنى لىگىشتتى.

تەسۋىي تارتىپ ئولتۇرغان ھاپىز مۇرات ئېنىق تەكلىپلەرگە كۆچمەنلەر ۋاقىت يەتتى، دەپ ئويلىدى بولغاي، ئاربلىقتا ھۆكۈم سۈرگەن قىسقا جىملىقنى بۇزدى:

— بىز كۆپلىگەن سەرۋازلار توپلىرىنى قارشىلىق كۆرسىتىشنى توختىتىپ، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە تارقىلىشىغا تەسىر يەتكۈزەلەيمىز، دەپ ئويلايمەن.

— لېكىن مەرھۇم II سۇلتان مەخمۇت خانىنى قوللىغان ئەمرلەر ھازىر II سۇلتان ئەخمەت خان تەرەپدارىغۇ.

— مۆھتەرەم نەجمىدىن قازى، - يەنە مۇنازىرىگە ئارىلاشتى سالىھ موللا. - ئەمرلەرنىڭ بىر قىسمى بىز تەرەپتە ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان. ئەمما ئاددىي جەڭچىلەر «قاراتاغلىق» ئۇستازلىرىغا قۇلاق سالىدۇ. قېرىنداش قېرىنداشنى ئۆلتۈرىدىغان ئۇرۇشقا قاتناشماسلىققا ئۇلارنىڭ كۆزىنى يەتكۈزۈش كېرەك. چۈنكى ئابدۇللا سۇلتان قوشۇنىدا ئۇلارنىڭ ۋەتەنداشلىرى بار.

شادى غوجا يەنە بىر مەرتە بېشىنى لىگىشتتى. ئۇ ھەممە «قاراتاغلىق» سوپىلار سەركىلىرىنىڭ پىكرىنى بىلىشنى خالاتتى. چۈنكى ئۇلار شەھەر ۋە كەنتلەرنى ئارىلاپ، پەقەت سۆز ئارقىلىق ئۆزلىرىگە مۇرىتلارنى جەلپ قىلاتتى.

ئۇشبۇ كەمتەر بېزەلگەن بۆلمىدە ئولتۇرغان ھەربىر ئادەمنىڭ كەينىدە ئون مىڭلىغان مۇرىت بار ئىدى. بۇ «قاراتاغلىق» خوجىلار ھەرىكىتىنىڭ بەك ئاممىباب ۋە نوپۇزلۇق ئىكەنلىكىدىن دالالەت بېرەتتى.

شۇڭا ئادەملەرنى سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈش، ئۇلارنى قانداقتۇر بىر ھەرىكەت - پائالىيەتلەرگە دەۋەت قىلىش سوپىلار ئۈچۈن تەس

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ەستى.

يەنە بىرئاز مۇنازىرە قىلىشقاندىن كېيىن، ئۇلار بىللە نامازنى ئوقۇدى. ئاندىن «قاراتاغلىق» خوجىلار ئابدۇللا سۇلتان لەشكىرىگە رئىسى چىقماسلىق ھەققىدە II سۇلتان ئەخمەت خان قوشۇنىدا ئۇيغۇر ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈشتىن تاشقىرى، ھۆكۈمدار ئەتراپىدىكى ھەرلەرگە قىسىم كۆرسىتىشنى رىجىلىدى.

ئۇنىڭدىن باشقا بىرنەچچە ئابرۇي - ئىناۋەتلىك كىشىنى II سۇلتان ئەخمەت خانغا ئەۋەتىپ، ھۆكۈمدارنىڭ ئۆز ئىختىيارى بىلەن چېكىنىشىنىڭ ئەقلىگە مۇۋاپىقلىقىغا كۆزىنى يەتكۈزۈش قارار قىلىندى.

ئومۇمەن، ھۆكۈمدار تەرىپىدىن ئىنكار قىلىنغان «قاراتاغلىق» خوجىلار II سۇلتان ئەخمەت خانىنى تەختتىن ئولتۇرغۇزۇش ئويلىغان، شۇڭا مەزكۇر باسقۇچتا ئۇلار بۇنداق قەتئىي قارارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا جۇرئەت قىلالمايۋاتاتتى.

گەرچە، بۇ باش قوشۇشقا قاتناشقان كۆپلىگەن «قاراتاغلىق» ھەركىلەر شادى خوجىنىڭ II سۇلتان ئەخمەت خانغا بېرىش نەزەردە تۇتۇلغانلىقىنى بىلىشكە قارىماي، غوجا قەتئىي ئۇنىمىدى.

بۇ ۋەزىيەتنى ياشانغان سالىھ موللىغا ئۆز زىممىسىغا ئېلىشقا توغرا كەلدى. سەل ئىككىلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن، ئۇ كېلىشىمنى بەردى، ئەمما ئۆزى بىلەن ھاپىز مۇراتنىڭ بېرىشى كېرەكلىكىنى ئەسكەرتتى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، «قاراتاغلىقلار» سەركىلىرى يار-ئەنتىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسىدىن چىقىپ، كونا قەشقەر يولىغا چۈشكەندە، II سۇلتان ئەخمەت خان ئەزىزانە قەشقەر يېنىدىكى ئۆز قارارگاھىدا مەجلىس ئۆتكۈزۈۋاتاتتى.

ئۇ قولغا كەلتۈرۈلگەن غەلىبىنى مۇستەھكەملىيەلمەي، ئابدۇللا سۇلتاننى ئاقسۇغىچە قوغلاپ بارمىغان ئەمرلەرگە نارازى ئىدى، ئەمما، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، قەلبىدە ئۇلاردىن مىننەتدار ئىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ لەشكىرىسىز، ئۇ ئۆزىنىڭ نەپسانىيەتلىك تۇغقىنىنىڭ ھۇجۇمىنى توختىتالمايتتى.

ــ ئابدۇللا سۇلتانغا ھۇجۇم قىلغۇدەك كۈچىمىز بارمۇ؟ ــ دەيتتى II سۇلتان ئەخمەت خان.

ــ بىز مۇنۇ ئىشىمىزنى پىرىم يولدا تاشلىيالمايمىز.

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى! ــ ھەممە ئەمرلەر ئۈچۈن جاۋاب بېرەتتى ھېلىقى ۋىجدان بوۋاي. ــ بىز سىزنىڭ ئادىل غەزىپىڭىزنى چۈشىنىمىز. بىزمۇ قايغۇرۇۋاتىمىز. لېكىن، ماكا ئىچمىدىكى گەپنى ئوچۇق ئېيتىشقا ئىجازەت بېرىڭ، بۇ گەپ، ئويلايمەنكى، بىزگە ۋەزىيەتنى ئوڭلاپ بېرىشى مۇمكىن.

II سۇلتان ئەخمەت خان تىكىرقىدى. ئەمما بېشىنى لىڭشىتتى.

بوۋاي ئۆزىنى ئىككى ئوت ئارىسىدا قالغاندەك ھېس قىلدى بولغاي، ۋەھىمە ئىچرە ئالغا چىقتى. چۈنكى ئۇنىڭ ئارقىسىدا زور نوپۇزغا ئىگە ئوندىن ئارتۇق ئەمىر تۇرسا، ئالدىدا بىر سۆز بىلەن ئۇنىڭ ھاياتىنى ھەل قىلۋېتىشكە قادىر ھۆكۈمدار تۇراتتى.

گەرچە، بوۋاي سەكسەن ياشتىن ھالقىغان، كۆپ نەرسىلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن بولسىمۇ، كۈننىڭ سىرىغىنى كۆرۈشنى خالاتتى.

شۇڭا ئۇ، ئېھتىياتلىق بىلەن، سۆزىنى پەردازلاپ سۆز ئاچتى:

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى، قەشقەرنى بېسىۋالماقچى بولۇۋاتقان ئابدۇللا سۇلتانغا قارشى كۈرىشىش ئارقىلىق سىز بۇ ئالىيجاناب شەھەرنى قوغداۋاتىسىز. شۇنداق ئىكەن، سىز ئۇشبۇ شەھەر پۇقرالىرىنىڭ ياردىمىگە تايىنالايسىز.

II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ لەۋزىدىن بىرەر سۆز چىقىشىنى ئۈتكەن بۇۋاي گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ـ قەشقەر پۇقراسىنىڭ بېسىم قىسمى «ئاقتاغلىق» خوجىلار ھەلىماتىنىڭ تەرەپدارى ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان. شۇڭا،ـ بۇۋاي ئاۋازىنى پەسەيتتى، لېكىن ھۆكۈمدار بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكىلەر ئېنىق ئاڭلايدىغان ھالەتتە خىتاب قىلدى،ـ «ئاقتاغلىقلار» سەركىلىرىگە مۇراجىئەت قىلساق قانداق؟

II سۇلتان ئەخمەت خان بۇنداق پىكىر ـ تەكلىپنى ھېچ كۈتمىگەن ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ سابىق كەسپداشلىرى ـ ھۆكۈمدارلارغا سادىق خىزمەت قىلغان «قاراتاغلىقلاردىن» يۈز ئۆرۈپ، شۇ كۈنگە قەدەر دۈشمەن دەپ ھېسابلانمىسىمۇ، رىقابەتچى سۈپىتىدە تەن ئېلىشىپ كەلگەن «ئاقتاغلىقلارغا» مۇراجىئەت قىلىش ئۇنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمەيۋاتاتتى.

II سۇلتان ئەخمەت خان نېمە قىلىشنى بىلمەي، بېشى قاتتى. لېكىن مۇنۇ ۋەجىك بوۋاينىڭ پەقەت ئەمرلەر تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان پىكرىنى دەۋاتقانلىقىنى چۈشەندى. ھۆكۈمدار نەق مۇشۇ ئەمرلەرنىڭ بېسىمى بىلەن «قاراتاغلىقلاردىن»، يەنى شادى خوجىدىن يۈز ئۆرۈگەن ئەمەسمىدى؟!

ئۇ ئورنىدىن قوزغالمايلا، بىر ئېغىزلا گەپ قىلدى:

ـ كېلىشىمەن!

ئەمرلەر بىر ـ بىرىگە سۈركىلىپ چىدىردىن چىقىۋاتقاندىمۇ، II سۇلتان ئەخمەت خان ئورنىدىن قوزغالمىدى. ئۇ مۇشۇنداق قىياپەتتە زور چىدىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە ئۇزاق تەنھا تۇردى. بۇ تەنھالىق بارغانچە ئۇنىڭ يۈرىكىدە چوڭقۇر يىلتىز تارتماقتا ئىدى...

قەشقەرگە يېقىنلاشقان مولا سالىھ بىلەن ھاپىز مۇرات II

سۇلتان ئەخمەت خان ئادەملىرى «ئاقتاغلىقلار» سەركىلىرى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئۇرۇنغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى.

لېكىن، ئايغاقچىلارنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، «ئاقتاغلىق» خوجىلار ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى بىلەن ھەرقانداق مۇناسىۋەتتىن باش تارتقان. چۈنكى ئۇلار «قاراتاغلىقلار» سەركىسى شادى خوجىنىڭ «شامال باغ» ئوردىسىدا ئىگىلىگەن ئورنى ھەققىدە ياخشى بىلەتتى.

گويا ئالىقاندا تۇرغانىدەك كۆرۈنگەن قەشقەر، يەنىلا ئۇلاردىن يىراقلاشماقتا ئىدى.

قەشقەر بولسىزە، قاياۋاتقان قازانىنى ئەسلىتەتتى. II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ ئىرادىسىزلىكىنى ۋە ھەر كۈنى ئۇنىڭدىن توپ - توپ بولۇپ قېچىپ، ئابدۇللا سۇلتان تەرەپكە ئۆتۈۋاتقان سەرۋازلارنى كۆرۈۋاتقان شەھەر پۇقراسى ئۇنىڭ ئۇچۇن جەڭگە كىرىشنى خاھلمايتتى.

ئۇلار شەھەر دەرۋازلىرىنى ئابدۇللا سۇلتانغا ئېچىپ بېرىشكە مايىل ئىدى. ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ ھۆكۈمران سۇلالە ۋەكىلى ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايانىدى. ئۇلار ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ II سۇلتان ئەخمەت خاندىن ياخشىراق ھۆكۈمدار بولىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

قارشى تەرەپلەر قەشقەر پۇقرالىرىنىڭ قارارىنى كۈتۈش بىلەن يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتتى ئاردىن.

II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ لاگېرى شەھەرنىڭ شەرقىدە، ئابدۇللا سۇلتانىنىڭ قەشقەرنىڭ شىمالىدا ئىدى.

يە ئۇ تەرەپ، يە بۇ تەرەپ پائال ھەرىكەت قىلمايۋاتاتتى. گويا ئۇلار قەشقەرنىڭ قارارىنى كۈتۈۋاتقانىدەك بىر مۇھىت ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

شەھەر ئۆز تاللىشىنى بىلدۈردى. ئارىدىن يەنە بىرنەچچە كۈن
ـتۈپ، قەشقەرنىڭ ئاقساقاللىرى ئابدۇللا سۇلتانغا دەرۋازىنى ئېچىپ
ـردى.

ھېچبىر جەڭسىز دادىسىنىڭ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇردى ئابدۇللا
ـۇلتان.

گاڭگىراپ قالغان II سۇلتان ئەخمەت خانغا خېلى شالاڭلاشقان
ـوشۇنىنى كەينىگە ياندۇرۇپ، ياركەنتكە قايتىپ كېلىشتىن باشقا
ـارە قالمىغانىدى.

19 - باب: قۇمۇلدىن قەشقەرگە

قۇمۇل ئەتىگەن ئويغىنىدۇ. ئۇيغۇر زېمىنىنىڭ شەرقىگە جايلاشقان
ـۇ شەھەر باشقىلارغا تامامەن ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكى -
ـشەھەرنىڭ ئورۇنلىشىشىدا. چۈنكى قۇمۇلنى ئۈچ تەرىپىدىن تاغلار
ـقورشاپ تۇرىدۇ، شەرقىدە ئۇلۇغۋار چۆللەرنىڭ بىرى سوزۇلۇپ
ـياتىدۇ.

قۇمۇل دۈشمەن ھۇجۇمىغا بىرىنچى بولۇپ زەربە بېرىپ، سودا
ـكارۋانلىرىنى ئاخىرىدا ئۇزىتىدۇ.

قۇمۇل يەككىلىنىپ تۇرۇشقا تىرىشقان، ئەمما بىرنەچچە يىل
ـمابەينىدە ئۇ تۇرپان، قاراشەھەر، ياركەنتنىڭ تەسىرى ئاستىدا
ـبولدى.

قۇمۇل ئەتىگەن ئويغىنىدۇ. لېكىن 1636 - يىلنىڭ كۈز ئېيىنىڭ
ـبىر كۈنى قۇمۇل ھەتتا ئۇخلاشقىمۇ ياتمىدى.

بامدات نامازدىن خېلى بۇرۇن قۇمۇل ھۆكۈمدارلىرىنىڭ قەدىمىي
ـقەلئەسى يېنىغا جايلاشقان قورغان ئەتراپىغا مىڭلىغان يەرلىك
ـئاھالە يىغىلدى. ھەيران قالارلىغى، ئۇلار جىم، ھەتتا ئۆلۈمگە

مەھكۇم قىلىنغانـدەك شۇك ئـدى.

بىـر قاربغانـدا، كىمـدۇ - بـىرى ئالەمدىـن ئۆتۈپتـۇ، دەپنـە مۇراسـىمىغا كەلگـەن ئادەملـەر جىنـازا نامازنـى كۆتـۈپ تۇرۇشـىدۇ، دەپ ئويـلاپ قېلىشـى مۇمكـىن ئـدى. لېكـىن دەپنـە مۇراسـىمىدا مۇقـەررەر رەۋىشـتە بولىدىغـان تـاۋۇت بـۇ يـەردە كۆزگـە چېلىقمايتتـى، ئويمـا نەقـىش سـېلىنغان دەرۋازىمـۇ ئۇلـۇغ ئوچـۇق ئەمـەس، ئەكسـىچە، ھـەم يېپىلغـان ئـدى.

ئـەڭ تەئەججۇپلىنەرلىگى، ئادەملـەر ھەتتـا ئـۆز ئارا پاراڭلاشـمايتتى. ئۇلارنـىڭ ھەرقايسـىسى ئىچـىدە قايغۇرۇۋاتاتتى.

يېقـىن ئارىلىقتىكـى مەسـجىدتىن ئـەزان ئاڭلانـدى ئاخـىر. دەررۇ بـۇ ئەزانغـا شـەھەرنىڭ تـەرەپ - تەرەپلىرىدىكـى باشـقا مەسـجىدلەر مەزىنلىرىنـىڭ ئاۋازلـىرى قوشـۇلدى. قۇمۇلـدا بىرنەچچـە يـۈز مەسـجىد بـار ئـدى.

پەقـەت شـۇنىڭدىن كېيىنـلا، قورغـان يېنىدىكـى غايـەت زور ئۇشـبۇ تـوپ ھەرىكەتلەنـدى. ئادەملـەر ئېچىلغـان دەرۋازا تەرەپكـە ئاقتـى، دەرۋازىدىـن بولسـىزە، شـۇ مەھـەل ئىككـى ئـادەم چىقتـى.

بىرىنچـى چىققنـى ئوتتـۇرا ياشـلاردىكى ئېگىـز بويلـۇق كىشـى ئـدى. سـوزۇنچاق ھـەم چىرايىدىـن نـۇر يېغىـپ تۇرغـان بـۇ ئـادەم كىچـىك سـاقىلىنى چىرايلىـق چەكتۇرۇۋاپتـۇ. ئادەملـەر توپىغـا ئـۇ پىسـەنت قىلمـاي، ئـۇلار بىلـەن ئۇنلـۇك ئـاۋازدا سالاملاشـتىدە، چـوڭ - چـوڭ قـەدەم تاشـلاپ، مەسـجىد تەرەپكـە يـول ئالـدى.

تـوپ «ئاقتاغلىـق» سـوپىلار سەركىسـىگە يـول بـەردى ۋە ئۇنـى ئالغـا ئۆتكۈزۈۋېتىـپ، ئۆزلـىرى ئۇنـىڭ كەينىدىـن ئەگەشـتى.

گەرچـە، مۇھەممـەت يۈسـۈپ غوجـا خېلـى ئىلـدام كېلىۋاتسـىمۇ، ئۇنـىڭ ئـون ئىككـى ياشـلىق ئوغلـى ھىدايەتۇللا ئاتىسـىدىن

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئمايۋاتاتتى. ئاتىسىغا بولغان ھۆرمەت يۈزىدىن، ئۇ دادىسى بىلەن تارلىشىپ ماڭمىغان ئىدى.

ئۆز مۇرىتلىرىنىڭ زىچ چەمبىرى ئىچىدە ئاتا - بالا شەھەردىكى ـوڭ ئەمەس مەسجىدلەرنىڭ بىرىگە يېقىنلاشتى. مەزكۇر مەسجىد ۇنىڭ قورغىنىنىڭ قېشىدا ئىدى.

مۇھەممەت يۈسۈپ توختاپ، ئەتراپىغا كۆز يۈگەرتتى ۋە يەرلىك ـمامنى كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ بولغاندىن ـيىن دېدى:

– بىر - ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشقا ئىجازەت بەرگەيسىز.

– ئەلۋەتتە، ئۇستاز! - دېدى سەل خىجىل بولغان ئىمام.

ئۇ مىڭلىغان باشقا كىشىلەر قاتارىدا مۇھەممەت يۈسۈپ بىلەن ۇنىڭ ئوغلىنىڭ ئۇزاق سەپىرى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئاياغلىشىشىنى ـىلەپ، كېچىچە كىرپىك قاقماي، مەسجىدتە قۇرئان تىلاۋەت قىلغانىدى.

مۇھەممەت يۈسۈپ مىننەتدارلىق بىلەن بېشىنى لىڭشىتتى ۋە ـەسجىدكە كىرمەي، بىرنەچچە پەلەمپەي كۆتۈرۈلۈپ، مەسجىد ھويلىسىغا پاتماي، كوچىلاردا دولقۇنلىنىپ تۇرغان ئادەملەرگە ـەكشى قاراپ چىقىپ، ئۈنلۈك ئاۋازدا دېدى:

– مېنىڭ ئالىيجاناب ۋەتەنداشلىرىم! مەن ئۇزاق ۋاقتىمنى ـىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئۆتكۈزگىنىم ئۈچۈن، ناھايىتى بەختلىكمەن. قۇمۇل ماڭا كۆپ نەرسىلەرنى بەردى. قۇمۇل مېنى كۆپ نەرسىلەرگە ۆگەتتى. ئەگەر مەن ھەق يولىدا مىسقالچىلىك ئۇتۇققا ئېرىشكەن ولسام، ئاشۇ مىسقالچىلىك ئۇتۇقۇمنى مەن تەكرارلانماس قۇمۇل ـىلەن بۆلۈشىمەن. ئاتام مۇھەممەت ئىمىن غوجا مېنى مۇشۇ ـەھەرگە ئەۋەتكەنىدى، مۇشۇ يەردە مەن ئاتام كەشىپ قىلغان

«ئاقتاغلىق» خوجىلار تەلىماتىنى تەرغىب قىلدىم. قۇمۇلدا مېنىڭ ئوغلۇم ھدايەتۇللا تۇغۇلدى. ئۇ مېنىڭ ۋە بوۋىسىنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇرىدۇ، دەپ ئىشىنىمەن. مەن سىلەردىن، ھۆرمەتلىك قۇمۇللۇقلار، تولىمۇ مىننەتدار، سىلەرنىڭ ساداقىتىڭلارغا رازىمەن ۋە مەن قەيەردە بولماي، ئۇلاق ئاللانىڭ قۇمۇل شەھرىگە ئامەت - بەرىكەتلەرنى ئاتا قىلىشىنى ئۆتۈنۈپ، نامراز ئۆتەيمەن ھەم دۇئا قىلىمەن.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن مۇھەممەت يۈسۈپ بامدات نامىزىنى ئۆتەش ئۈچۈن، بىرىنچى بولۇپ مەسجىد بوسۇغىسىنى ئاتلىدى.

ئۇنىڭ كەينىدىن ئويما نەقىش سېلىنغان ئىشىكتىن، ھدايەتۇللا يول بوشىتىپ، ئۆزىنىڭ ئالدىغا ئۆتكۈزۈۋەتكەن، ئىمام كىردى.

* * *

ئاتلار چۆل - بايراۋاندا ئاستا ماڭاتتى. قىرىق ئادەمدىن ئىبارەت توپ زەنجىر ھاسىل قىلىپ كېتىپ باراتتى.

مۇھەممەت يۈسۈپ بىلەن ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ زىچ چەمبەرگە ئېلىپ، «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى پەشمىتىنىڭ ئېتىكىگە قوللىرىنى يەتكۈزۈشكە ۋە شۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنى بەختىيار ھېس قىلىشقا تىرىشقان مىڭلىغان ئادەملەرنى تەرەپ قالدۇرۇپ، قۇمۇل دەرۋازىسىدىن چىققان چۆھەندازلار توپىنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى يېنىك نەپەس ئېلىشتى.

ئۇلار ھوشيارلىقنى يوقاتمىدى، ناۋادا بىرەر خەتەر سادىر بولسا، ئۇلار مۇھەممەت يۈسۈپ بىلەن ئۇنىڭ ئوغلى ھدايەتۇللانى يەنىلا چەمبەرگە ئېلىپ، ئۇلار ئۈچۈن ئەزىز جانلاردىن كېچىشكە تەييار ئىدى.

ئۇيغۇر كىتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇنداق زۆرۈرىيەت يوق ئىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئونلىغان چاقىرىم يەردە تاشلىق يېرىم چۆل سوزۇلۇپ ياتاتتى. بۇ يەردە ئاندا - ساندا ئات ياكى تۆگە سىڭەن يالغۇز يولۇۋچىلارلا ئۇچرىشىپ قالاتتى.

مۇھەممەت يۈسۈپ بۇنچىلىك مۇلازىملارنى ھاجەتسىز دەپ ھېسابلايتتى. ئۇ پەقەت بىر ئاللاھقا سىغىنىپ، قۇمۇلنىڭ شەرقىدىكى تەۋەلەردە ياشىغۇچى ئۇيغۇرلارغا تەرغىباتچىلىق بىلەن جىرنەچچە مەرتە سەپەر چەككەن.

يول ئۇزاق ئىدى، شۇڭا ئۇنى قىسقارتىش ئۈچۈن مۇھەممەت يۈسۈپ ئوغلىغا پەند - نەسىھەت مەزمۇنىدىكى گەپلەرنى قىلغاچ ماڭدى. ھدايەتۇللا ئاتىسىنى جىمى زېھنى بىلەن تىڭشاتتى، پەقەت دادىسى سۆزدىن توختاپ، ئوغلىغا نەزەر تاشلىغاندىلا، سوئاللارنى قوياتتى.

ھدايەتۇللا قۇمۇل مەدرىسىدە تەھسىل كۆرگەن. ئۇ كۆپلىگەن پەن ساھەلىرىنى خېلى مۇكەممەل ئۆزلەشتۈرگەنىدى. ئۇ ئالگېبرا، قەدىمىي فىلوسوفىيا، جۇغراپىيىدىن يېتۈك خەۋەردار ئىدى. ئىسلام تارىخىنى چوڭقۇر ئۆگەنىدى. لېكىن تارىخ ئۇنىڭدا ئالاھىدە قىزىقىش ئويغاتقان.

بۇ ئون ئىككى ياشلىق بالىنىڭ بىلىمگە بولغان تەشنالىقى بەك يۇقىرى، شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ داڭلىق دادىسىغا سوئاللارنى كۆپ قوياتتى. ئوغلىنىڭ سوئاللىرى بەزىدە ئاتىسىنى ھەيران قالدۇراتتى.

ھازىرمۇ ئاستا سىلجىپ كېتىپ بېرىپ، ھدايەتۇللا توساتتىن سوئال قويدى:

— دادا، نەۋرە ئىنىڭىز، مېنىڭ كىچىك دادام - «قاراتاغلىق» خوجىلار سەركىسى شادى غوجا بىلەن سىزنىڭ مۇناسىۋىتىڭىز

نېمىشقا ئانچە ياخشى ئەمەس؟

مۇھەممەت يۈسۈپ ھدايەتۇللانىڭ نەق ھازىر بۇ ھەقتە سوراۋاتقانلىقىغا تەئەججۈپلەندى. چۈنكى يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقى ھۆكۈمدارلىرىنىڭ بىرنەچچە ئەۋلادىغا مەسلىھەتچى بولغان شادى خوجىنىڭ مۇھەممەت يۈسۈپنى چەتلەشتۇرۇش ئۈچۈن قىلغان ئىشلىرى ھەممىگە، شۇ جۈملىدىن ھدايەتۇللاغا مەلۇم ئىدى. لېكىن بۇ ھەقتە ئۇ ھازىر سورىدى.

ــ ئوغلۇم، سوئالىڭدا جاۋاب يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپتۇ. چۈنكى ئۇ «قاراتاغلىق» سوپىلار سەركىسى، مەنزە، ئۆزۈڭ بىلسەن، «ئاقتاغلىقلار» ھەربىكتىگە رەھبەرلىك قىلىۋاتقىنىم بىلەن پەخىرلىنىمەن!

ــ ئۇغۇ شۇنداق، بىراق ساپ دىنىي ماھىيەت جەھەتتىن سوپىلىقنىڭ بۇ ئىككى يۆنىلىشىدە ئالاھىدە بىر پەرقلەر يوققۇ.

مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ يۈزىگە كۈلكە يۈگۈردى. ئۇ ئوغلىنىڭ ياراشتۇرغۇچى بولۇپ يېتىلىشى ئېھتىمال، دېگەن ئويغا كەلدى. ھدايەتۇللا ئۇيغۇرلارنى قايتىدىن بىرلەشتۇرۇشكە مۇۋەپپەق بولۇشى مۇمكىن، مانا شۇ چاغدا دۆلەت مۇستەھكەملىنەتتى.

مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ كاللىسىغا شۇنداق خىيال كەلدى، بۇ پەقەت خىيال ئىدى. ئۇ بۇ خىيالنى ئەمەلگە ئاشمايدىغان بىرنەرسە دەپ كاللىسىدىن چىقىرىۋەتتى، چۈنكى ئىككى يۆنىلىشنىڭ، ئىككى تەلىماتنىڭ قارىمۇ ـ قاشىلىق دىنىي ساھەدە ئەمەس ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتى. ھدايەتۇللا، ئېھتىمال، ھازىرچە بۇنىڭ تېگىگە يەتمەيۋاتاتتى.

ــ بىلەمسەن، ئەگەر بىزنىڭ ئارىمىزدا ھېتتا ھېچقانداق ئىختىلاپ مەۋجۇت بولمىغان ھالەتتىمۇ، ھامان بۇ ھېچنېمىنى

ئۇيغۇر كتاب توربىتى www.uyghurkitap.com

ۆزگەرتەلمەيتتى. بەختكە قارشى، بىز ئۇشبۇ ئىختىلاپنى، توغرىسى ئارىمۇ - قارشىلىقنى بىلىپ - بىلمەي كۆچەيتىۋاتىمىز...

ـ مەن، ھەققەتەنمۇ، كۆپ نەرسىلەرنى چۈشەنمەيمەن. لېكىن، ئاتا، سىز غايەت زور نوپۇزغا ئېگىسىز، سىلەر، كىچىك دادام ئىككىڭلار، نۇرغۇن نەرسىلەرنى قىلالايسىلەرغۇ! نېمىشقا سىلەر بىرلىشىپ ھەرىكەت قىلمايسىلەر، نېمىشقا، ئەڭ بولمىغاندا، كىچىك دادام بىلەن گەپلىشىپ باقمايسىز؟

بۇ قېتىم كۆلۈش ياكى كۆلۈمسىرەش بۇ ياقتا تۇرسۇن، مۇھەممەت يۈسۈپ تاتىرىپ كەتتى. ئۇ قاپىقى چۈشكەن قىياپەتتە دېدى:

ـ شادى غوجا بىلەن سۆزلىشىشنىڭ ھېچ ھاجىتى يوق! ئۇنىڭ تاللىۋالغان يولى بار، مېنىڭمۇ ھەم! شۇ نەرسىنى يادىڭدا ساقلىغىنكى، ئەگەر سەن كېلەچەكتە «قاراتاغلىقلار» تەرەپدارلىرىغا ئاجىزلىق كۆرسەتسەڭ، بىزنىڭ قەۋم ساڭا لەنەت ئوقۇيدىغان بولىدۇ!

گەرچە، ئاتىسىنىڭ تەلەپپۇزىغا تەئەججۇپلەنگەن بولسىمۇ، ھىدايەتۇللانى ئۇنىڭ گەپلىرى چۆچۈتەلمىدى. ئۇ ھېچقاچان دادىسى بىلەن بوۋىسى مۇھەممەت ئىمىن غايىلىرىگە خىيانەت قىلمايمەن، دەپ ئويلايتتى، ئەمما ئاتىسىنىڭ سۆزلىرى ئۇنى ئۇزاققىچە زۇۋانسىز مېڭىشقا مەجبۇر قىلدى. مۇھەممەت يۈسۈپمۇ شۇڭا. ئۇنىڭ غەزىپى ئاستا بېسىلماقتا ئىدى. چۆل - باياۋان پەيدىن - پەي ئۆزگىرىشكە باشلىۋېدى، مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ كەيپىياتىمۇ ئۆزگەرگىلى تۇردى.

تاشلىق چۆل قۇم بارخانلىرىغا ئۆزگەرمەكتە. گەرچە، تەبىئەت ئۆلگىرىكىدەكلا غەمكىن بولسىمۇ، مۇھەممەت يۈسۈپنى بۇ غەزەپلەندۈرمىدى.

ئۇنىڭغا ھاياتىدا نۇرغۇن قېتىم سايادەت قىلىشقا توغرا كەلگەن.

ئۇ تاغ - تاش ۋە چۆل - باياۋانلارنى، دەريا ۋە دالالارنى كەزگەن ھەم ئاللاھ ياراتقان جىمى نەرسىلەرنى، شۇ جۈملىدىن ئەرزىمەس مەنزىرىنىمۇ مۆجىزە دەپ باھالاتتى.

ھازىر يارکەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ شەرقتىكى بىر چوڭ شەھرى قۇمۇلدىن غەربىدىكى چوڭ شەھەر - قەشقەرگە جىمى مەملىكەت زېمىنىنى بېسىپ كېتىپ باراتتى مۇھەممەت يۈسۈپ. ئۇ مەنزىلگە يەتكۈچە، ئۆزىنى ئاھالىسى قۇچاق يېيىپ قارشى ئالدىغان كىچىك يېزا ۋە كەنتلەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا، تۆرپان، كورلا، قاراشەھەر، كۇچار، ئاقسۇ، ئۈچتۇرپان قاتارلىق چوڭ شەھەرلەر ئارقىلىق سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇشى كېرەك. مۇشۇ ئۇزاق يولدا كېتىپ بارغان مۇھەممەت يۈسۈپ ئوغلىنىڭ سۆزلىرى ھەققىدە يەنە ئويلاندى.

«ئۇ تېخى بالا! گۆدەك! كۆپ نەرسىلەرنى چۈشەنمەيدۇ. شۇڭلاشقا مۇشۇنداق تەخمىنلەرنى ئېيتىدۇ. شادى غوجا بىلەن ئۈچرىشىش؟ پەقەت ئەقلگە سىغمايدۇ! ھېچقاچان! ھەرگىزمۇ! - مۇلاھىزە قىلاتتى مۇھەممەت يۈسۈپ. - بۇنداق خام خىيال مېنىڭ ئوغلۇم ئوخشاش بالىنىڭلا كاللىسىغا كېلىشى مۇمكىن. شادى غوجا ئىسمى بىلەن تونۇلغان مۇھەممەت يەھيا ئىككىمىزلا ئەمەس، بىزنىڭ ئاكا - ئۇكا بولغان ئاتىلىرىمىز - مۇھەممەت ئىمىن بىلەن مۇھەممەت ئىسھاق ۋەلى ئاللىبۇرۇن ھەرقانداق ئالاقە - مۇناسىۋەتنى ئۈزۈۋەتكەن. ئىختىلاپ شۇ قەدەر بولدىكى، يارىشىش، مۇراسسىگە كېلىش مۇمكىن ئەمەس!»

مۇھەممەت يۈسۈپ ئوغلىغا سىڭارياق باقتى. ھدايەتۇللا خاتىرجەم كۆرۈنەتتى. ئۇ ئېگەردە مەغرۇر ئولتۇرۇپ، يىراق - يىراقلارغا كۆز تاشلاتتى. ئۇنىڭ ئوتكۇر زېھنى ئەتراپىدىكى ھەرقانداق ھەرىكەتنى بايقايتتى.

- ئاتا، قاراڭا، - دېدى ئۇ، - يولمىزنى كېسىپ ئۆتۈۋاتقان

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

يـاۋا ئاتـلار پادىسىنى كۆرۈۋاتىمەن.

مۇھەممەت يۈسۈپ بېشىنى كۆتـۈردى، ئەمما ھېچنەرسە كۆرەلمەي، چرايىنى پۈرۈشـتۈردى.

ـ ئەينـە، ئـاۋۇ بۇلۇتنـى دەۋاتىمـەن. بـۇ بۇلـۇت ـ ئاتـلار تۈياقلىرىدىـن كۆتـۈرۈلگـەن چـاڭ! ـ كۈلۈۋەتتـى ھىدايەتۇلـلا.

ئوغلى كۆرسەتكەن تەرەپكە دىققەت بىلـەن قارىغـان مۇھەممـەت يۈسـۈپ ئارانـلا كۆزگـە چېلىقىدىغـان يېراقلىشـۋاتقان جانـۋارلار پادىسـىنى كـۆردى.

ـ كـۆزۈڭ بـەك ئۆتكـۈر، ساڭا ئۇلـۇغ ئاللاھـم شـۇنداقلا پاراسـەت، سـەزگۈرلۈك ئاتـا قىلسـۇن، ئوغلۇم!

مۇھەممـەت يۈسـۈپ جىمـىپ قالـدى، ئاندىـن، بىـر قارارغـا كەلـدى بولغاي، مەسـلىھەت بەرگەنـدەك بىـر ئـاۋازدا داۋاملاشـتۇردى گېپىنـى:

ـ سـوئالىڭغا جـاۋاب بېـرەي. ھامـان بىـر كۈنـى مەۋقەڭنـى مۇقىملاشـتۇرۇشـۇڭ كېـرەك. چۈنكـى سـەن ـ «ئاقتاغلىقـلار» سـەر-كىسـىنىڭ ئوغلـى. بىزنـىڭ تەلىماتىمـز تەرەپدارلـرى ئـون مىڭلاپ ئانىلىدۇ. ئـۇلار جىمـى شـەھەرلەر بىلـەن يېزىـلاردا بـار. بىزنـىڭ كۆزقاراشـتا «قاراتاغلىـق» خوجـلار بىلـەن پەرقلـەر مەۋجـۇت بولسـىمۇ، ئىـز، ھەممەيلـەن، ئۇيغـۇرلار، شـۇڭا تىنچ ئۆمـۈر سـۈرۈۋاتىمىز. بەزىـدە ھەتتـا بىـر قورسـاقتىن چىققـان ئـاكا ـ ئۇكـىلار ئىككـى ھەرخـىل تەلىمـات تەرەپدارلـرى بولۇپمـۇ قالـدۇ.

مۇھەممـەت يۈسـۈپ جىمـىپ قالـدى. ھىدايەتۇلـلا بولسـىزە، تېخىمـۇ چوڭـراق، ئـۆز ھاياتىنـى پۈتۈنلـەي ئۆزگەرتىۋېتىشـكە قادىـر بىـر گـەپ ئاڭلاشـقا خۇشـتار بولـۇپ، دىققـەت ـ زېھىنىنـى جەملىـدى.

ـ قوشـقا بـوۋاڭ مەخدۇمـى ئـەزەم مەشـھۇر ئادەمىـدى. خەۋىرىـڭ بارـ، ئـۇ سـوپىلىق نەزەرىيىسـى ئىـدى. ئۇنىڭغـا تـەڭ كېلىدىغانـلار

يوقنىڭ ئورنىدا ئىدى. ئۇ ھەممە ئوغۇللىرىنى ياخشى تەربىيلەپ، چوڭقۇر بىلىم بەرگەن. بۇۋاڭ مۇھەممەت ئىمىن چوڭ ئوغۇل بولغاچقا، دادىسىنىڭ تەلىماتىنى راۋاجلاندۇرۇشقا تىرىشقان. تەرغىباتچىلىق قىلىپ يۈرۈپ، زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشكەن. ئۇنىڭ تەرەپدارلىرى ئۆزلىرىنى «ئاقتاغلىق» خوجىلار مۇرىتلىرى دەپ ھېسابلاشقا باشلىغان. لېكىن مەخدۇمى ئەزەمنىڭ باشقا ئوغۇللىرىمۇ دادىسىغا ئوخشىغۇسى كەلدى. بۇ پەخرلىنەرلىك ئىش، چۈنكى ھەربىر ئوغۇل ئاتىسىنىڭ مۇناسىپ پەرزەنتى بولۇشى كېرەك.

بۇ سۆزلەرنى ئېيتىۋېتىپ، مۇھەممەت يۈسۈپ ھىدايەتۇللاغا يەنە بىر قېتىم سىكارىيان باقتى - دە، گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— مەخدۇمى ئەزەمنىڭ تۆتىنچى ئوغلى مۇھەممەت ئىسھاق ۋەلى باشقا ھەربىرىدىن قۇرۇشنى قارار قىلغان. «قاراتاغلىقلار» جامائەسى مانا شۇنداق ۋۇجۇدقا كەلگەن.

مۇھەممەت يۈسۈپ يەنە شۇك بولۇپ قالدى. ئۇ ئاساسىي گەپنى ئېيتماقچى ئىدى، لېكىن ھىدايەتۇللا چۈشىنەرمۇ، دەپ گۇمانلاندى. چۈنكى ئوغۇل بارى - يوقى ئون ئىككى ياشتا، گەپ بولسىزە پۇتۇن - سۈرۈك بىر مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كېتىشىنىڭ سەۋەبلىرى ھەققىدە بولماقچى ئىدى.

شۇنداقمۇ مۇھەممەت يۈسۈپ سۆزلەپ بېرىش قارارىغا كەلدى.

— خەلقىمىزنىڭ تارىخى مۇرەككەپ ۋە قالايمقان. يېقىن قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۆز ئارا ئىغۋا، پىتنە - پاساتلار، ھۆكۈمدارلارنىڭ بىر - بىرىگە قارىمۇ - قاشىلىق دائىم پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرگە ئېلىپ كەلگەن. بۇ ھال ھازىرمۇ داۋاملىشىۋاتىدۇ. مېنىڭ دادام، سېنىڭ بۇۋاڭ، بۇ ئىشلارغا خاتىمە بەرمەكچى بولدى. «ئاقتاغلىق» خوجىلار ھەربىكتىنى بەرپا قىلغان ئۇ ھاكىمىيەتكە

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

دىنىي جامائە سەركىسىنى ئەكەلمەكچى بولغان. ئۇ دۆلەت بېشىدا بىلمىلىك ۋە مۇقەررەر دىنىي ئەربابلار تۇرۇشى كېرەك، دەپ ھېسابلىغان.

مۇھەممەت يۈسۈپ بۇ قېتىم ئۇزاق زۇۋان سۆزمىدى. ھىدايەتۇللامۇ سۆكۈناتنى بۇزمىدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى بىر نەرسە ھەققىدە ئويلاۋاتاتتى.

ناھايەت، ھاياجىنىنى باسقان مۇھەممەت يۈسۈپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

– ئىسھاق غوجا ئىسمى بىلەن مەلۇم مۇھەممەت ئىسھاق ۋەلىنىڭ تىنىتى سەل باشقىچە ئىدى. ئۇ ھەرقاچان خوجىلار ھۆكۈمدارلارنىڭ پەقەت مەسلىھەتچىسى بولۇشى كېرەك، خالاس دەيتتى. ئەگەر بۇ ھۆكۈمدارلار ئۆز ئارا داۋاملىق زىددىيەتتە، دۈشمەنلىشىشتە بولسىچۇ؟ بۇ دۈشمەنلىشىش تەكرارلىنىۋەرسىچۇ؟ نېمە، شۇندا بىزنىڭ بۇ ھالغا باش ئېگىشىمىز لازىممۇ؟ دۆلەتنىڭ ۋەيران بولۇۋاتقانلىقىغا كۆلىشىمىز كېرەكمۇ؟

يەنە بىرئاز سۆكۈت ساقلىغان مۇھەممەت يۈسۈپ ئاستا، ئەممما ئىشەنچلىك خىتاب قىلدى:

– ياق، بىز بۇنىڭغا كۆلىشەلمەيمىز!

20 - باب: قەشقەردە

قەشقەر مۇھەممەت يۈسۈپنى قۇچاق ئېچىپ، شاد - خۇرام ئۆتۈۋالدى. سىرتتىن قارىغاندا، شەھەرگە خۇددى دۆلەت ھۆكۈمدارى قەدەم تەشرىپ قىلغاندەك كۆرۈنۈش ھاسىل بولغانىدى. ئون ئادەمدىن ئىبارەت توپ قەشقەر يولىغا چىقىپ، «ئاقتاغلىق» خوجىلار سەركىسىنىڭ يېقىنلىشىۋاتقانلىقىدىن ئۇچۇر بەرگەنىدە،

«هېيتكا» مەسجىدىنىڭ ئالدى جانلىنىپ كەتتى.

دەررۇ ئابدۇللا سۇلتاننىڭ نۆكەرلىرى سەپ تۈزۈپ تۇردى. سەپ شۇنداق تۈزۈلدىكى، پەقەت مەسجىدكە ئاپىرىدىغان يول قالدۇرۇلۇپ، قالغان مەيدان ئاددىي پۇقراغا بېرىلدى.

مۇھەممەت يۇسۇپنىڭ مۇرىتلىرى شۇنچىلىك نۇرغۇن ئىدىكى، پەقەت زور مەيداندىلا ئەمەس، شۇنداقلا، ھەتتا، ئەتراپتىكى كوچىلاردىمۇ ھەرىكەت توختىدى.

ئاتىسىنى زوق - شوق، چەكسىز خۇرسەنلىك بىلەن قارشى ئېلىۋاتقان ئادەملەر دولقۇنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھدايەتۇللا قەشقەرىدىكى «ئاقتاغلىق» سوپىلار مۇرىتلىرىنىڭ قۇمۇلدىكىدىن كەم ئەمەس ئىكەنلىكىگە كۆز يەتكۈزدى.

مەسجىدكە كىرىدىغان يەردە مۇھەممەت يۇسۇپ بىلەن ھدايەتۇللا ئاتلىرىدىن سەكرىشىپ چۈشۈپ، چۈلۈۋرلىرىنى يۆگۈرۈپ يېتىپ كەلگەن مۇرىتلارغا تۇتقۇزۇشىغا، مەسجىدنىڭ كەڭ ئىشىكلىرى يېنىدا تۇرغان بىرنەچچە ئادەم ئۇلار تەرەپ يېقىنلاشتى.

بىر قىزىق يېرى، شۇ مەھەل غايەت زور توپ بىردىنلا سۇ سەپكەندەك جىملىققا چۆمدى. دادىسىنىڭ سەل كەينىدە تۇرغان ھدايەتۇللا ئېگىز بويلۇق يىگىتنىڭ دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ، بېشىنى ئېگىپ، قولىنى مەيدىسىگە ئالغان ھالدا ئىللىق ئەلپازدا تىل قاتقانلىقىنى كۆردى. بويى ئاتىسىدىنمۇ ئېگىز ھېلىقى يىگىت، - دېدى.

ــ ئىلتىپاتلىق قەشقەر سىزنى قىزغىن قارشى ئالىدۇ، ئالىيجاناب ئۇستاز!

ئېگىز بويلۇق يىگىتنىڭ ئابدۇللا سۇلتان ئىكەنلىكىنى تونۇغان مۇھەممەت يۇسۇپ سالامغا جاۋابەن سۆز ئاچتى:

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

– مەن سىزنىڭ ئالىيجاناب ئاتىڭىزنىڭ، ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي، خاھىشىنى ئورۇنلىغانلىقىمدىن بەختىيارمەن.

– سىزنىڭ قەشقەرگە قەدەم تەشرىپىڭىزگە تەشەككۈر! مېنىڭ مەرھۇم ئاتام مۇشۇ ئۇلۇغ شەھەردە بولۇشنى ھەرقاچان ئارمان قىلاتتى. بەختكە قارشى، كېيىنكى ئونلىغان يىللار مابەينىدە ئۇنىڭ ئارزۇلىرى ئەمەلگە ئاشمىغان ئىدى. ئەمما سىزنىڭ ئۇشبۇ شەھەرگە قەدەم تەشرىپىڭىز ئاتامنىڭ بىر ئارزۇسىنىڭ رويابقا چىققانلىقىدىن دالالەت بېرىپ تۇرۇپتۇ.

– ئابدۇرېھىم سۇلتان كەبى ئۇلۇغ زات ئوغلىنىڭ مېنى «ھېيتكا» مەسجىدى ئالدىدا كۈتۈۋالغانلىقىغا بەك مەمنۇنمەن!

– مېنىڭ ئۈچۈن سىز بىلەن دىدارلىشىشنىڭ ئۆزى چوڭ شەرەپ، ئۇستاز! ئاندىن باشقا، مەن مەرھۇم ئاتامنىڭ، ئاللاھ ئۇنىڭ ياتقان يېرىنى جەننەتتىن قىلغاي، ۋەسىيىتىنى بەجا كەلتۈرگەچ، سۆز ئارقىلىق دىنىمىزنى تەرغىب قىلغان خىزمەتلىرىڭىز ئۈچۈن، قەشقەردىن بىرنەچچە چاقىرىم يەردىكى بەشكېرەم كەنتىنىڭ سىزنىڭ ۋە سىزنىڭ ئەۋلادىڭىزنىڭ شەخسىي مۈلكىگە ئايلانغانلىقىنى جاكارلىماقچىمەن.

مۇھەممەت يۈسۈپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈپ، سەل ئېگىلدى، ئاندىن ئابدۇللا سۇلتان بىلەن تەڭ «ھېيتكا» مەسجىدىگە قەدەم تاشلىدى. ئۇلار شام نامىزىنى مۇشۇ يەردە ئۆتىدى.

مەيدانغا يىغىلغان ئادەملەر جاينامازلىرىنى سېلىپ، داق يەردىلا ناماز ئۆتەشتى. ئۇلار غايەت زور نوپۇزغا ئېگە، تەڭداشسىز شادى خوجىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كىشىنىڭ - مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ - ئۆزلىرى بىلەن ناماز ئۆتىگىنى ئۈچۈن، ئاللاھقا مىڭ مەرتە

تەشەككۈر ئوقۇۋاتاتتى.

نەق شۇڭلاشقا، ناماز ئۆتىلىپ بولغاندىن كېيىن، كۆپچىلىك ئۆيلىرىگە تارقالماي، مۇھەممەت يۈسۈپنى كۈتۈشتى.

مۇھەممەت يۈسۈپ ئوغلى ۋە ئابدۇللا سۇلتان بىلەن مەسجىدتىن چىقىشىغا، مەدھىيە ئاۋازلار يەنە ياڭرىدى. بۇنداق ئىشلارنى ياقتۇرمايدىغان مۇھەممەت يۈسۈپ نارازى بولۇپ، قاپىقى سېلىندى.

ئەكسىچە، ئۆزلىرىگە شۇنداق ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، ئۇلۇغلاۋاتقانغا خۇرسەن بولغان ئابدۇللا سۇلتان مۇھەممەت يۈسۈپتىكى بۇ ئۆزگىرىشلەرنى بايقىدى بولغاي، قىزغىنىش - ھەسەت ئىچرە دېدى:

— سىزگە بۇنداق ئىشلار ئانچە ياقمايدىغان ئوخشايدۇ. ئەمما بۇ ھۆرمەت - ئېھتىرامغۇ؟

— ئەلۋەتتە، شۇنداق، لېكىن مەن قاتتىق شوئارلاردىن سەمىمىي، دىلكەش سۆھبەتلەرنى ئەۋزەل كۆرىمەن.

— بەشكېرەمدە سىز تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكتە ياشايسىز، دەپ ئويلايمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزنى يول چارچىتىپ قويغان بولسا كېرەك؟

— قىممەت سوۋغىڭىزغا يەنە بىر مەرتە مىننەتدارلىقىمنى بىلدۈرىمەن. شۇنداق قىلغىنىم ئەقىلگە مۇۋاپىق ئوخشايدۇ - دەررۇ بەشكېرەمگە ماڭاي.

چۇلۋۇرنى نۆكەر تۇتۇپ تۇرغان ئېتىغا ئاۋۋال ئابدۇللا سۇلتان مىندى. ئۇ بېشىنى سەل لىڭشىتىپ، چۇلۋۇرنى ئالغا تارتىپ، ئاندىن قويۇپ بېرىۋېدى، ئات ئورنىدىن قوزغالدى.

مۇھەممەت يۈسۈپنى ئۇزىتىشقا قالغان مىغىلدىغان ئادەملەردىن بۆلۈنۈپ چىققان مۇلازىملار ئۆز ھۆكۈمدارىغا ئەگەشتى.

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ئابدۇللا سۇلتاننىڭ ئوبدانراق يېراقلىشىپ كېتىشىنى كۈتكەن ھىدايەتۇللا ئاتىسىغا قاراپ:

– بۇ كىشى مەملىكىتىمىزنىڭ ھۆكۈمدارى بولامدۇ؟ – دەپ سورىدى.

– ھازىرچە ياق! بۈگۈن – ئەتە چوقۇم تەختكە ئولتۇرىدۇ، – غەمكىن، شۇنىڭ بىلەن بىرگە كەسكىن جاۋاب بەردى مۇھەممەت يۇسۇپ.

بۇ يەردە ئۇزاق يىللار تۇرۇش، ئائىلىسىنىڭ باشقا ئەزالىرىنى كۆچۈرۈپ كېلىش نىيىتىدە ئوغلى بىلەن بەشكېرەمگە قاراپ يولغا چىققان مۇھەممەت يۇسۇپ مەزكۇر كەنتنىڭ قەشقەردىن، ئابدۇللا سۇلتان ئېيتقانىدەك «بىرنەچىلا چاقرىم» بولماي، خېلى يىراق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

بۇنىڭدىن بىر ئاي ئىلگىرى قۇمۇلدىن چىققان ھېلىقى قىرىق چۈەنداز كېلىۋاتقان يولنىڭ ئىككى قاسىنىدا مۇئىلىك باغلار كۆپ ئىدى. ئاساسەن بۇلار ئالمىلىق باغلارئىدى، لېكىن ئۆرۈكلۈك باغلارمۇ ئۇچرىشىپ قالاتتى.

يول ياخشى بولۇپ، ئارىلاپ – ئارىلاپ چوڭ – چوڭ تاشلار يولۇقاتتى.

مۇھەممەت يۇسۇپنىڭ مۇلازىملىرى پەس ئاۋازدا ئۆز ئارا پاراڭ-لاشقاچ، بىر ئايلىق سەپەردىن كېيىن سەرەمجان ۋە ياخشى كۈتۈلگەن كەنتتە ھاردۇق ئېلىشنى تەسەۋۋۇرىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ كۆپى مەزكۇر كەنتتە تا ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە تۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى ھازىرچە بىلمەيتتى.

مۇھەممەت يۇسۇپ شۇڭ. ئوغلىنىڭ سۆزلىرىدىن كېيىن، ئۇ ئابدۇللا سۇلتاننىڭ، ھەممىدىن بۇرۇن، ھەتتا ئۇنىڭ ئادەتتىن

تاشقىرى مىجەزلىك ئاتىسى ئابدۇرېھىم سۇلتان ھەققىدە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ قېينىاتىسى، بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ئاتىلىقى مەككار ئابدۇلھادى توغرىلىق ئويلاشقا باشلىدى.

مۇھەممەت يۈسۈپ ئابدۇلھادى ئۆز ھاياتىدا دائىم پەقەت ئۇتۇق قازىنىمەن، دەپ يۈرۈپ، ئاخىرقى ھېسابتا دەھشەتلىك ئۇتۇقسىزلىققا گىرىپتار بولغانلىقىنى ئەسلىدى.

ئابدۇلھادىنىڭ كۇچارنى بىر - بىرى بىلەن كۇرىشىۋاتقان كۇچلەردىن - ئابدۇلېتىپ خان بىلەن ئابدۇرېھىم سۇلتاندىن زەرەرسىزلەندۇرىمەن دەپ، مەككارلىق بىلەن ئابدۇلا سۇلتانغا ئاتىلىق بولۇۋالغانلىقى ھەممگە ئايانىدى.

كېيىنرەك ئۇ قىزلىرىنىڭ بىرىنى ئابدۇللا سۇلتانغا، ئىككىنچىسىنى II سۇلتان ئەخمەت خانغا، باشقىچە ئېيتقاندا، يەنىلا بىر - بىرىگە قارشى تۇرغان كۇچلەرنىڭ سەركىلىرىگە ياتلىق قىلغانىدى. بىر قانچاقا، ئۇ ماھىرلىق بىلەن ھەممە ئىشنى توغرا ئورۇنلاشتۇرغاندەك ئىدى.

لېكىن تۇرمۇشتا پات - پات بولۇپ تۇرىدىغان كېلىشمەسلىك ئۇنى ئايلىنىپ ئۆتمىدى. كۇتۇلمىگەندە ئۇنىڭ نەق ئاشۇ ھېسابى - مىكىر - نەيرىڭى - ئاقىۋەتتە ئۆزىنى نابۇت قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ شاگىرتى ھەم كۇيئوغلى ئابدۇلا سۇلتان تەرىپىدىن قەتلە قىلىندى.

مۇھەممەت يۈسۈپنىڭ خىياللىرى ئەمدى ئابدۇرېھىم سۇلتانغا يۆتكەلدى. بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ھاياتى ۋە مەقسەتكە يېتىشتىكى تىرىشچانلىقى ئۇلگە - ئۆرنەك ئىدى. ئابدۇرېھىم سۇلتان قىرىق يىللىق ئۆمرىنى دۆلەت ھۆكۇمدارلىرىنىڭ تۆت ئەۋلادى بىلەن كۇرەشكە بېغىشلىدى.

تەختنى ئىگىلەشكە ئۇنىڭ تولۇق ھوقۇقى بار ئىدى. ئەمما،

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئاللانىڭ ئەمرى بىلەن، ئۇ بۇ مەقسىتىگە يېتەلمىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىللە، بەلكىمبا، ئابدۇرېھىم سۇلتان مەملىكەتنى ۋەيران قىلىشتا ھەممىدىن ئوزۇپ كەتكەنىدى، چۈنكى ئۇنىڭ تۇرپاننى، قاراشەھەرنى ھەم قۇمۇلنى مۇستەقىل قىلىپ، يەككە باشقۇرۇشقا ئىنتىلىشى ئاشۇ زىددىيەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئىدى.

«ئەمدى، نە ئابدۇرېھىم سۇلتان، نە ئابدۇلھادى يوق چاغدا، ياش ئابدۇللا سۇلتاندىن نېمىلەرنى كۈتۈشكە بولىدۇ؟ - مۇلاھىزە قىلاتتى مۇھەممەت يۈسۈپ. - ھەم ئاتىسى، ھەم قېيناتىسى ئۇنىڭ ئۈچۈن خېلى ئىشلارنى بەجا كەلتۈرگەن ئەمەسمۇ. ئۇشبۇ زېمىندا، قەشقەردە، جىمى ھاياتىنى تۇرپان بىلەن كۇچاردا ئۆتكۈزگەن ئابدۇللا سۇلتان بىلەن يۈزە تونۇشقاننىڭ ئۆزىدە، مەن ئۇنىڭدا ئاتىسى ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ تىرىشچانلىقى، ئىرادىسى، تەرسالىقى، ئابدۇلھادىنىڭ مەككارلىقى بىلەن تەدانلىقىنى كۆردۈم. توغرا، ئابدۇللا سۇلتاندا ھۆكۈمدار ئۈچۈن زۆرۈر بولغان جىمى خۇسىيەتلەر ھاغدا. ئۇنىڭ تەختنى ئىگىلەيدىغانلىقىغا ھېچكىم شەك كەلتۈرمىسە كېرەك».

مۇھەممەت يۈسۈپ ئېغىر ئويلاردىن ئۆزىنى ئازاد قىلىپ، ئەتراپىغا باقتى. ئۇلار بەشكېرەمگە يېقىنلىشىپ قالغانىدى.

دادىسىنىڭ ئەتراپىنى زوقلىنىپ كۆزىتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى بولغاي، ھىدايەتۇللا دادىللىق بىلەن سۆز ئاچتى:

— ئابدۇللا سۇلتان ئاددىي ئادەم ئەمەس. ئۇ سىزنى ئەدەپ بىلەن كۈتىۋالدىيۇ، ئەمما تەكەللۇپسىز سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ئېتىغا مىندى. ئويلايمەنكى، ئاتا، ئۇ بەكمۇ نەپسانىيەتلىك بولسا كېرەك. ئۇنى ھېچنېمە توختىتالمامدېكىن دەيمەن.

مۇھەممەت يۈسۈپ ئون ئىككى ياشلىق ئوغلىنىڭ ئابدۇللا سۇلتان ھەققىدە خۇددى ئۆزى ئوخشاش پىكىردە ئىكەنلىكىگە تەئەججۈپلەندى.

ئۇ ھدايەتۇللاغا ھەيران بولدى ۋە، شۇنىڭ بىلەن بىللە، قۇمۇلدىن قەشقەرگىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن دەرسىنى ئوغلىنىڭ بەك تېز ئۆزلەشتۈرۈۋاتقانلىقىغا زوقلىنىپ، پەخىرلەندى. ھدايەتۇللانىڭ دۆلەتنىڭ كېلەچەك ھۆكۈمدارى ئابدۇللا سۇلتان بىلەن قارىمۇ - قارشىلىقتىكى ئۆزىنىڭ ئىمكانىيەت - مۇمكىنچىلىكلىرىنى ئۆلچەپ، پىچىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

ئوغلىنىڭ ئۆتكۈر زېھنىگە شادلانغان مۇھەممەت يۈسۈپ، شۇندىمۇ، جاۋاب قايتۇرمىدى.

ئۇ ئوغلىغا ھۆكۈمدار ئائىلە ئىچىدىكى مۇناسىۋەتلەردىكى جىمى ھىيلە - نەيرەڭلەر ھەققىدە، بۇنىڭ ياخشى ياكى يامانلىقى توغرىلىق گەپ قىلىش تېخى ئەتىگەن، دەپ ئويلىدى، ئەمما ئابدۇللا سۇلتاننى پەقەت ئۆزى، «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپلا ئەمەس، شۇنداقلا شادى غوجا رەھبەرلىكىدىكى «قاراتاغلىقلارنىڭمۇ» قوللاۋاتقانلىقى خۇسۇسىدا چىش يارمىدى.

21 - باب: II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ ئاقىۋىتى

ۋەزىيەت II سۇلتان ئەخمەت خانغا قارشى شەكىللەندى. مۇھەممەت يۈسۈپ بىلەن ئابدۇللا سۇلتان «ھېيتكا» مەسجىدىنىڭ بوسۇغىسىنى ئاتلىشىغا، قەشقەر ھاكىمىنىڭ مەخسۇس چاپارمىنى يارکەنتكە ئاتلاندى.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئېسىنگىرەپ قالغان. ئەھمىيىتى جەھەتتىن يارکەنتتىن قېلىشمايدىغان قەشقەرنىڭ ئابدۇللا

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

سۇلتاننىڭ قولىغا ئۆتكىنىنى، «ئاقتاغلىقلار» سەركىسى مۇھەممەت
ئۇسۈپنىڭ قۇمۇلدىن ئەتتەي كېلىپ، II سۇلتان ئەخمەت خاننى
ئەختىن غۇلىتىش تەرەپدارلىرىنى كۈچەيتكىنىنى ئاز دېگەندەك،
«قاراتاغلىقلار» سەركىسى شادى خوجىنىڭمۇ ئابدۇللا سۇلتان
تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكىنى ئۇنىڭغا ئەلەم قىلىۋاتاتتى.

كىچىك قوبۇلخانىغا ئۆزىگە سادىق ئادەملەرنى يىغقان II سۇلتان
ئەھمەت خان ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ ئوچۇق پىكىر ئېيتىشىنى
تەكلىپ قىلدى.

– ماڭا تەسەللى بېرىپ ئاۋارە بولماڭلار. ۋەزىيەتنى سىلەردىنمۇ
ياخشىراق بىلىمەن. ھازىر ماڭا ئاقىلانە ۋە مۇۋاپىق يول تېپىش
مۇھىم، – خىتاب قىلدى ئۇ تەكلىپ قىلىنغانلارنىڭ ئاخىرقىسى
كىرىپ، غايەت زور ئىشىك يېپىلىشىغا.

– ۋەزىيەت بەك مۈشكۈل، ئالىي ھەزرەتلىرى! – دېدى باش
ۋەزىر. – قەشقەرگە ئورۇنلاشقان ئابدۇللا سۇلتاننىڭ قوشۇنى ياركەنتكە
يۈرۈشكە جىددىي تەييارلىنىۋاتىدۇ. ئابدۇللا ئۆزى بولسىزە... –
باش ۋەزىر بۇنى ھەرقانداق شارائىتتا ئېيتىشقا بولمايدىغانلىقىنى
چۈشەندى بولغاي، گېپىنى ئۈزۈۋەتتى.

لېكىن ئېيتقان سۆز – ئېتىلغان ئوق. II سۇلتان ئەخمەت
خان ئورنىدىن كەسكىن تۇردى ۋە مەھكۇم قىلىنغاندەك، قولىنى
شىلتىپ، دېرىزە تەرەپكە ماڭدى.

باشقا ھېچكىم چىش يېرىپ، ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.
ھەممە II سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ زۇۋان سۈرۈشىنى كۈتۈشمەكتە
ئىدى. ئۇ بولسىزە، شۈك.

ئۇزاققا سوزۇلغان ئۆلۈم جىملىقىغا چىدالمىغان II سۇلتان
ئەخمەت خان ئۇلانىنىڭ سەردارى ئالغا چىقتى ئاخىرى. دېرىزىدىن

يارکەنتتىكى ئاجايىپ گۈزەل مەنزىرىسىنى كۆرىتىپ تۇرغان ھۆكۈمدار سەردار قەدەملىرىنىڭ تېۋىشىنى ئاڭلىدى بولغاي، ئالىي ئەمەلدارلار تەرەپكە بۇرۇلدى.

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى، ـ ئالدىرىماي، ھەربىر سۆزىنى ئويلىنىپ سۆزلەشكە باشلىدى سەردار. ـ ئىلاجسىز ۋەزىيەت بولمايدۇ. سىز ئاز زىيان كەلتۈرىدىغان يولنى تاللىشىڭىز كېرەك. ھەممەيلەنگە ـ ئۆزىڭىزگە، دۆلىتىمىزگە ھەم بىزنىڭ جاپاكەش خەلقىمىزگە ـ ئاز زىيان كەلتۈرىدىغان ئامالنى تاللىشىڭىز لازىم.

ــ نېمىنى تەكلىپ قىلماقچىسىز؟ پىكرىڭىزنى ئېنىق ئېيتىڭ! مېنى رەنجىتىپ قويىمەن دەپ خاۋاتىر بولماڭ!

ــ ئالىي ھەزرەتلىرى! بۇ مېنىڭ كاللامدا يوق ئىدى. مەن پەقەت ھەممىسى سىزگە قارشى قېلىپلاشقان ۋەزىيەتتە قان تۆكۈلۈشنى سادىر قىلماسلىق كېرەك، دېگەن پىكرىنى ئوتتۇرىغا سېلىشقا جۈرئەت قىلالايمەن.

ئۇلان سەردارى شۇڭ بولۇپ قالدى ۋە ھەممەيلەن ئۇنىڭ ھاكىمىيەتىنى قارشىلىقسىز بېرىۋېتىش كېرەك، دېگىنىنى چۈشەندى. بۇ پەۋقۇلئاددە بىر ئىش ئەمەستى، چۈنكى ئەينى چاغدا II سۇلتان ئەخمەت خان تىل بىرىكتۈرۈش نەتىجىسىدە ئىنىسى II سۇلتان مەخمۇت خان تەرەپتىن تەختتىن غۇلىتىلغان ئىدى.

شۇنداقمۇ، ئاللانىڭ شاپائىتى بىلەن، ئۇ، II سۇلتان ئەخمەت خان، ئىنسانىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، قايتىدىن تەختنى ئىگىلىگەن.

ــ ئېھتىمال، سىزنىڭ توغرا، ـ دېدى II سۇلتان ئەخمەت خان. ـ بېھۇدە قان تۆكۈش بىزگە كېرەك ئەمەس. ئۇنىڭسىزمۇ قان نۇرغۇن تۆكۈلدى.

مۇشۇ سۆزلەردىن كېيىن، ئۇ قولىنى بىلىنەر ـ بىلىنمەس

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى
www.uyghurkitap.com

ھەربىرىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسكەرلىرىنى ئىككى قىسىمغا بۆلۈپ، ئۇلارنى ئىككى تەرەپتىن ھۇجۇم قىلىشقا ئەۋەتكەن. ئۇ ئۆزى ئوتتۇرىدا تۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ تۇرغان. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسكەرلىرىنى ئۇرۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارغا ئۆزى ئۈلگە كۆرسىتىپ، ئالدىغا چىقىپ ئۇرۇشقان. ئۇ ئۆزى ئالدىغا چىقىپ ئۇرۇشقاندا، ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇرۇشقان. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى.

ئۇ ئۆزى ئالدىغا چىقىپ ئۇرۇشقاندا، ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇرۇشقان. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى.

ئۇ ئۆزى ئالدىغا چىقىپ ئۇرۇشقاندا، ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇرۇشقان. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى.

ئۇ ئۆزى ئالدىغا چىقىپ ئۇرۇشقاندا، ئۇنىڭ ئەسكەرلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇرۇشقان. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى. ئۇلار ئۇرۇشقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھېچكىم تۇرالمايتتى.

دادىسى شىكاردا بىمەنە ئۆلۈپ كەتمىگەن بولسا، ئاتىسى خانلىق تەختىگە ئولتۇرغان بولاتتى، دۆلەتنىڭ تەقدىرى ئۆزگىچە بولۇشى مۇمكىندى.

ئەگەر شۇم ئۆلۈم كېچىك دادىسىنى بېۋاقىت ئېلىپ كەتمىگەن بولسا، مەملىكەت گۈللىنەتتى.

ئىنىسى بىمەزگىل كۆز يۇممىغان بولسا، ئېھتىمال، ئۇنىڭدىن دۆلەتكە كۆپرەك پايدا تېگەتتى.

سابىق خانلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈۋاتقان II سۇلتان ئەخمەت خان ئۆزىنىڭ تېخىچە قارا شەكىللىك پادىشاھنى قولىدا سىقىپ تۇتۇپ تۇرغانلىقىنى سەزدى. شاھمات شەكلى قىزىل ياغاچتىن ياسالغاچقا، بەختكە يارىشا، سۇنۇپ كەتمىدى.

قەلبىنى لەرزىگە سالغان ئازابلىق ئويلاردىن سەل سەگىگەن II سۇلتان ئەخمەت خان كېچىك قوبۇلخانىغا كىردى ۋە يەنىلا شاھمات تاختىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ، قولىدىكى قارا پادىشاھ شەكلىنى ئۇنىڭ ئۇستىگە قويدى.

ئۇشبۇ شاھمات شەكلى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە بىچارە ھالەتتە كۆرۈنمەكتە ئىدى.

ئاق تاشلار مەغرۇر تۇراتتى، سەركىسىدىن ئايرىلغان قارا تاشلار - زە، گەرچە جەڭ ھېلى باشلانغان بولسىمۇ، مەغلۇپ بولغاندەك مەيۇس ئىدى...

II سۇلتان ئەخمەت خان ئالقانلىرىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇۋېدى، بىر دەقىقىدىلا ئىشىك ئاغا بىلەن كاتىپ باش ئېگىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى.

- «ھۆكۈم قىلىمەن:

1. ئوردىنىڭ جىمى خىزمەتكارلىرى - ۋەزىرلەر، كاتىپ -

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

باخشىلار، نۆكەرلەر دەررۇ لاۋازىملىرىدىن بوشىتىلسۇن.

2. ئوردىنىڭ ئىش يۈرگۈزگۈچى بۆلۈمى يۇقىرىدا قەيت قىلىنغان ئەخسىلەرگە مائاشىنى تولۇق تۆلىسۇن.

3. قەشقەر تەرەپتىن ياركەنتكە كېلىۋاتقان قوشۇنغا مېنىڭ ئەخسىي ئۇلانىم قارشىلىق كۆرسەتمىسۇن.

4. مېنى ۋە مېنىڭ ئائىلەم ئەزالىرىنى ئۆزىتىپ، ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن ئۇلان سەردارى يۈز نۆكەر بۆلسۇن.

II سۇلتان ئەخمەت خان.

1636 - يىل، مىزان. ياركەنت شەھىرى.»

مۇشۇ گەپلەردىن كېيىن، II سۇلتان ئەخمەت خان، كاتىپ ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزىنى يېزىپ بولمايلا، چوڭ - چوڭ قەدەم تاشلاپ، كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقتى.

ئۇزۇن دەھلىزنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئەگىر قىلىچ ئېسىپ، بىر - بىرىدىن ئون چامدام ئارىلىقتا تىك تۇرغان ياساۋۇللارنى بويلاپ تېز كەلمەكتە ئىدى ئۇ.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئائىلە تاۋابائىتىگە كۆرسەتمە بېرىش ئۈچۈن، ئوردىنىڭ ئايالار تۇرىدىغان قىسمىغا ئالدىرىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان پەرمانىنى قەغەزگە چۈشۈرگەن ياش كاتىپ ھۆكۈمدار ھۆكۈمى يېزىلغان قەغەزنىڭ سىياسىنى قۇرۇتتىدە، كىچىك قوبۇلخانا ئىشىكى تەرەپكە ماڭدى.

ئۇ ئىنچىكە ئېگىز پۇتلۇق ئۇستەلنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ، قارا شەكىللىك پادىشاھنىڭ تەخت ئوتتۇرىسىدا ياتقانلىقىنى كۆردى. يىقىلىپ ياتقان پادىشاھنى ئۆرە قىلىشقا جۈرئىتى يەتمىگەن كاتىپ مەزكۇر قارا پادىشاھنى مەغلۇپ بولغان II سۇلتان ئەخمەت

خانغا قىياس قىلدى.

ئۇ ھەسرەتلىك كۈلۈمسىرىدى - دە، كىچىك قوبۇلخانىدىن چىقتى.

گىلەم - پاياندازلار سېلىنغان مەرمەر پەلەمپەيدىن پەسكە چۈشۈپ، ئوردىنىڭ ئىش يۈرگۈزگۈچى بۆلۈمى ئىشىكىنىڭ يېنىدا توختىدى.

ئۇ تېخىلا خىياللار چاڭگىلىدىن چىقالمايۋاتاتتى. كۈتۈلمىگەندە ئۇنىڭ كاللىسىغا شاھمات تاختىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ياتقان «قارا پادىشاھ» II سۇلتان ئەخمەت خانىنى ئەمەس، بەلكى ئۆز ھۆكۈمدارىغا خيانەت قىلىپ، مۇرەككەپ - مۇشكۈل ئەھۋالدا قالغان شادى خوجىنى ئەسلىتىدۇ، دېگەن ئوي كەلدى. قەشقەرگە شادى خوجىنىڭ رەقىبى - نەۋرە ئاكىسى، «ئاقتاغلىق» سوپىلار جامائەسىنىڭ سەركىسى مۇھەممەت يۈسۈپ غوجا ئورۇنلىشىۋالغانىدى.

* * *

ئەتىسى تاڭ سەھەردە ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ جەڭلەردە تاۋلانغان يۈز نۆكىرىنىڭ ھەمراھلىقىدىكى توپ ياركەنت دەرياسىنى بويلاپ كەشمىرگە قاراپ يول ئالدى.

ئىككى كۈن خاتىرجەم ئۆتتى.

ئەمما ئۈچىنچى كۈن II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ چارلاپ كېلىشكە ئەۋەتىلگەن بەش مۇھاپىزەتچىسى تاغ ئۆتكىلىنىڭ ئابدۇللا سۇلتان ئادەملىرى تەرەپتىن يېپىپ تاشلانغانلىقى توغرىلىق تەشۋىشلىك خەۋەر ئېلىپ كەلدى.

جىمى ئېھتىياتلىق چارىلىرىنى ساقلىغان ھالدا ۋە ئابدۇللا سۇلتان

ئۇيغۇر كتاب توپ بېكىتى www.uyghurkitap.com

تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن سەرۋازلار توپى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالماسقا تىرىشقان ئۇلار، تاشقورغان تەرەپكە مېڭىپ كەتتى.

ئاردىدىن يېگىرمە كۈن ئۆتۈپ، تاشقورغاننى تەرەپ قالدۇرۇپ، تاغ ئارىسىغا ئىچكىرىلەپ كىردى ئۇلار. ھاۋا ئوچۇق، قۇياش نۇرىنى جاھانغا تەكشى چاچماقتا ئىدى. تاغ چاتقىلىدا كېلىۋاتقان II سۇلتان ئەخمەت خان ئۇستىنى قار قاپلىغان باشقىلاردىن مەغرۇر ۋە ئېگىز چوققىنى كۆردى.

«مۇزتاغ ئاتا،- ئويلىدى II سۇلتان ئەخمەت خان،- سەن نەقەدەر گۈزەل ۋە ئۇلۇغۋار! سەن بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ رەمزىلىرىنىڭ بىرىنجۇ! ئۆزۈڭ ئوخشاش يەككە - يېگانە ۋە بەختسىز خەلقنىڭ رەمزى! مەغرۇر، شۇڭا بەختسىز. باشقىلاردىن يۇقۇرىسەنۇ، ھەممە نەرسىنى ئۈنتۇيسەن. ئېتەكلىرىڭدە نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرمەيسەن. ھە، ھە، تۆۋەندە ئېرىقتا ئېقىۋاتقان، يان باغرىڭنى يۇيۇپ ئۆتۈۋاتقان سايى سۇلىرىنى بايقىمايسەن...»

ئاردىدىن يەنە توققۇز كۈن ئۆتۈپ، يۈز ئادەمدىن ئىبارەت ئاتلىق كارۋان مۇزتاغ ئۆتكىلىنى ئارقىغا تاشلاپ، ئۇلۇغ موغۇل دۆلتى زېمىنىغا يېتىپ كەلدى.

قاراقورۇم تاغ تىزمىسىدىن ئۆتۈش جەددىي قىينچىلىقلارنى سادىر قىلدى. تاغ چاتقاللىرىدا ھېلىدىن - ھېلى چىقىدىغان شۇرغان، چوققىلىرى كۆككە تاقاشقان تاغنىڭ ئىدىر - قىرلىرىدىكى قېلىن قار بىرنەچچە ئادەمنىڭ پۇت - قوللىرىنى ئۇشۇتتى، ئەمما، بەختكە يارىشا، II سۇلتان ئەخمەت خان ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرى مەنزىلگە ئامان - ئېسەن، تەل - تۆككۈز يېتىپ كەلدى.

لېكىن ئۇنى باشقا نەرسە تەشۋىشلەندۈرمەكتە ئىدى. ساقلىنىپ، ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ كېلىۋاتقان گەپلەردىن II سۇلتان

ئەخمەت خان ئۆزبىنىڭ يىراق ئۆتمۈشتىكى ئەجدادى - ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ئاساسچىسى سۇلتان سەئىد خانىنىڭ نۆۋەتتىكى يۇرۇشتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، كىسلورودى ئاز تاغ ھاۋاسىدا تۇنجۇقۇپ ئۆلگەنلىكىنى ئەسلىدى ۋە ئۆزبىنىڭ مۇشۇنداق قىسمەتكە ئۇچرىشىدىن ئەنسىرىدى.

كىگىز چېدىردا ئۇيقۇسىز تۇنلەرنى ئۆتكۈزۈۋاتقان II سۇلتان ئەخمەت خان ئادەمنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرىدىغان شۇئرغانلارغا قۇلاق سالغاچ، تەبىئەتنىڭ ئۇلۇغۋار مۆجىزىلىرى ھەققىدە ئويلىدى. ھە، ئۇلۇغۋارلىقى ھەققىدە، چۈنكى تاغ تىزمىسىنىڭ قاراقورۇم دەپ ئاتالمىشىنىڭ، ئېنىغارىقى مەزكۇر قاراقورۇم ئىبارىسىنىڭ بىرىنچى قىسمى ئىككى مەناغا ئېگە ئىدى.

ئۆز مەملىكىتى - ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنى ياكى موغۇلىيە دۆلىتىنى ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىدىن ئايرىپ تۇرىدىغان ئۇشبۇ تاغنى قەشقەر، ياركەنت، خوتەن پۇقرالىرى رەڭنى بىلدۈرىدىغان «قارا» مەنىسىدە چۈشەنمەيتتى.

«قارا» ئىبارىسىنى ئۇيغۇرلار ئومۇمەن، تۈركىيلەر ئاساسەن ئۇلۇغۋار دېگەن ئىككىنچى مەنىسىدە قوبۇل قىلاتتى.

II سۇلتان ئەخمەت خان يەنە ئۇيغۇر زېمىنىنىڭ قۇمۇل، تۇرپان، ئالمالىق تەۋەلىرىدە ياشىغۇچى ئۇيغۇرلار قاراقورۇمنى تاغ تىزمىسى سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى ئەينى چاغلاردىكى قۇدرەتلىك موغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ پايتەختى سۈپىتىدە قوبۇل قىلاتتى. شۇ دەۋرلەردە دۆلەتنى چىڭگىز خانىنىڭ نەۋرىسى خۇبىلاي باشقۇرغان ئىدى.

نەق خۇبىلاي ھۆكۈمدارلىق قىلغان چاغدا، قاراقورۇمدا ياشىغان كۆپلىگەن ئۇيغۇرلار ئىستېداتلىق مەمۇر، سەردار، كەشپىياتچى سۈپىتىدە تونۇلغانىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان كىگىزدىن ئۆتۈپ، نەشتەر بولۇپ سانجىلىۋاتقان سوغۇقتىن تۈگۈلۈپ، دۈگدەردى ۋە مۈرىسىگە ئارتىۋالغان سۆسەر مويلۇق تونىنى تۈزىتىپ قويدى. چېدىر ئىچىدىكى مەشئەللەر يورۇقى بىردە يالقۇنجاپ، بىردە سۇسلىشاتتى. ئوتى ئۆچۈشكە يۈزلەنگەن گۈلخانغا قاراپ ئولتۇرغان II سۇلتان ئەخمەت خان يەنە موڭغۇل قاراقورۇمى توغرىلىق خىياللارغا بېرىلدى.

قاراقورۇم سۆزى تۈركىي تىللاردىن كېلىپ چىققان، خۇبىلاي ئۆز پايتەختىنى ئۇيغۇرلار تەسىرىدىن شۇنداق ئاتىغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدى ئۇ.

بۇ، ھەقىقەتەنمۇ، ئۇلۇغ پايتەخت بولغانىدى، چۈنكى موڭغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئۆزى ئۇلۇغ ئېدىدە.

ئورخۇن دەرياسى بويىدىكى ئۇيغۇر خاقانلىقىنىڭ پايتەختى قارابالغاسۇنمۇ ئۇلۇغۋار دېگەن مەناغا ئېگە ئىدى، چۈنكى ئۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇلۇغ دۆلىتىنىڭ پايتەختى بولغان.

II سۇلتان ئەخمەت خان ئىختىيارسىز مانىخېي دىنىغا چوقۇنغان ئۇيغۇر خاقانلىقىنىڭ ئۇيغۇرلىرىنى، بىرنەچچە ئەسىر داۋامىدا ئۆز ھايات تەرزىنى ساقلاپ كەلگەن بۇددا دىنىغا ئىتائەت قىلغان تۇرپان ئۇيغۇرلىرىنى ھەم x ئەسىردە ئىسلامنى قوبۇل قىلغان قەشقەر ئۇيغۇرلىرىنى ئۆز ئارا سېلىشتۇردى.

ئۇ يەنىلا مۇسۇلمانچە ئابدۇكېرىم دەپ ئىسىم ئالغان، ئۇيغۇرلارنىڭ مەزكۇر دىنىنى قوبۇل قىلىشىنى تەمىنلىگەن سۇتۇق بۇغرا خاننىڭ قاراخانىيلار دۆلىتىنىڭ ھۆكۈمدارى بولغانلىقىغا تەئەججۈپلەندى.

II سۇلتان ئەخمەت خان بۇ مەشھۇر ھۆكۈمدار مازىرىنى بىرنەچچە قېتىم زىيارەت قىلغان، ئەمما مانا ئەندىلا ئۇنىڭ «قارا» ئەمەس، ئۇلۇغ ھۆكۈمدارلار دۆلىتى بولغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتمەكتە ئىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان سۇتۇق بۇغرا خان بىلەن ئۇنىڭ ئوغۇللىرى مۇسا بۇغرا خان ۋە سۇلايمان بۇغرا خانلارنىڭ بۇددا ئۇيغۇرلىرى ياشاۋاتقان زېمىندا ئىسلامنى تارقاتقانلىقىدىن ياخشى خەۋەردار ئىدى. بۇ شەرتلىك بۆلۈنۈشنىڭ جۇغرافىيىلىك چېگرالىرى قاراشەھەر بولغان.

II سۇلتان ئەخمەت خانىنىڭ بۇ كۆتۈلمىگەن يېڭىلىقتىن ھەتتا تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى، چۈنكى قاراشەھەر ئۇلۇغ شەھەر دېگەن مەنانى بېرەتتى.

II سۇلتان ئەخمەت خان قاراشەھەر ھەققىدە خىيال سۈرۈشتۈرۈپ ئۆزى ھەيران بولغان ھالدا تۇغقىنى ۋە بىرنەچچە ئەۋلادىنىڭ رەقىبى مەرھۇم ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ مەنتىقىسى بىلەن ھەرىكتىنىڭ ماھىيىتىگە ئەندىلا يېتىۋاتاتتى.

ھازىر، تەختتىن ۋاز كېچىپ، ئانا زېمىنىنى تاشلاپ چوڭقۇر خىياللار ئىلىكىدە ئولتۇرغان II سۇلتان ئەخمەت خان، ئابدۇرېھىم سۇلتاننىڭ ئۆز قارارگاھىنى تۇرپاندىن قاراشەھەرگە كۆچۈرۈپ، بۇ ئۇلۇغ شەھەرنى مەملىكەتنى بىرلەشتۇرىدىغان شەھەرگە ئايلاندۇرۇشنى كۆزلىگەنلىكىنى چۈشەنگەن ئىدى...

II سۇلتان ئەخمەت خان ھە دەپ ئۇلۇغ موغۇل دۆلىتىنىڭ پايتەختى شاھ - جاھاناۋاتقا يېتىپ، يارىمم سوراپ، تەختنى ئىگىلەشكە ئۇرۇنۇپ كۆرمەكچى ئىدى.

كېيىنرەك ئۇ بۇ نىيىتىدىن يالتايدى. دەل مۇشۇ چاغدا شەھابىدىن مۇھەممەت شاھ جاھان ھىندىستاندا يۇرۇشتە ئىدى.

II سۇلتان ئەخمەت خان شەھابىدىن مۇھەممەت شاھ جاھانىنىڭ ئۇلۇغ موغۇل ئىمپېرىيىسىنىڭ ئاساسچىسى زاھىرىدىن مۇھەممەت بابۇرنىڭ ئۇدۇل ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. ئۇ ئەينى چاغدا II

سۇلتان ئەخمەت خاننىڭ ئەجدادى مەشھۇر سۇلتان سەئىد خاننىمۇ قوللاپ، ياردەملەشكەن.

مەملىكەتنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن تەرك ئېتىپ، ھاكىمىيەتتىن، زور مۇلكىدىن ۋە ھۆرمەت - ئىززەتتىن ئايرىلغان II سۇلتان ئەخمەت خان ئاچا يولدا تۇراتتى.

ئۇ، ئۇلۇغ موغۇل دۆلتىنى قېرىنداش سۇلالە باشقۇرۇۋاتقاچقا، ھىندىستاندا قېلىشى مۇمكىندى، لېكىن بۇنداق قىلسا، ئۇ ئاددىي بىر پۇقراغا ئايلىناتتى.

ئۇ بولسىزە، ياركەنت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ ھۆكۈمدارى ئىدى، ۋەتىنىگە قايتىپ كېتىشكە ئۇمىد قىلاتتى...

نەق شۇنىڭ ئۈچۈن يەنە بىر كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزگەن II سۇلتان ئەخمەت خان ئېتىنىڭ بېشىنى ياركەنتكە قايتىپ كېلىشكە ئەمەس، باشقا مەملىكەت تەرەپكە بۇرىدى. بۇ مەملىكەت بۇخارا خانلىقى ئىدى...